TAKE IONESCU

DISCURSURI POLITICE

III

(1896—1899)

PUBLICATE PRIN INGRIJIREA

LUĬ

CRISTU S. NEGOESCU

PROFESOR

BUCUREŞTI
EDITURA LIBRĂRIEI SOCECŬ & Comp.
21, Calea Victoriei, 21
1903

ECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ
BUCUREȘTI
58 637

RC86/03

Biblioteca Centrală Universitară
Cota 24965 Dublet
Inventar 430254

24965 Dub

Atelierele de arte grafice I. V. Socecŭ, Bucurescĭ.
68772

B.C.U.Bucuresti
C430254

1896

Campania este deschisă!

Cu ocaziunea întrunirei ce a ţinut partidul conservator la Clubul din Bucureşti, în ziua de 26 Aprilie 1896, d. Take Ionescu a pronunţat un discurs-rechizitor în contra partidului liberal, care în 7 luni de guvernămînt numai, îngrămădise greşeli peste greşeli. Rînd pe rînd defilează toate ministeriele, chestia naţională, chestia armei Manlicher, etc.

Iată *in extenso* acest discurs, cu care s'a început campania de luptă în contra regimului naţional-liberal:

Domnilor,

D-nul Al. Lahovari adineaorĭ a scăpat un cuvînt: în loc de 7 luni, a zis 7 anĭ. Eŭ cred că n'a fost o simplă scăpare, adevărul este că aceste 7 luni sunt luni foarte lungĭ (aplause); nu lungĭ, pentru că am fi în opoziţiune, căcĭ eŭ nu cred că vre-o dată miniştriĭ să fi plecat maĭ veselĭ de la minister ca noĭ, nicĭ partid să fi primit cu maĭ mare plăcere retragerea de cît partidul nostru acum 7 luni, dar sunt lungĭ aceste 7 luni, fiind că s'a îndeplinit în cursul lor unul din cele maĭ însemnate evenimente politice de cînd există Romînia modernă.

Sunt convins, d-lor, că nicĭ-o-dată, ca acum, partidul conservator nu s'a suit maĭ sus şi nicĭ-o-dată, ca acum, partidul liberal n'a fost maĭ jos (aplause). Acesta este fenomenul întîmplat în ultimele 7 luni şi care ne face să măsurăm vremea care a trecut, nu după numărul zilelor şi al ceasurilor, ci după însemnătatea faptelor care s'aŭ încadrat în acest timp.

Partidul liberal era foarte jos la 1888, dar nu era aşa de jos ca azĭ; cu toate nemerniciile luĭ, cu toate împuşcăturile din Dealul Mitropolieĭ, partidul liberal nu era în starea în care este azĭ în faţa opiniuneĭ publice; atunci partidul liberal inspira urĭ, acum inspiră scîrbă (aplause).

BIBLIOTECA ... BUCUREŞTI

Cine este urît, este încă o ființă vie, cine este scîrbit este o mortăciune (aplause).

Și pe cînd scade partidul liberal—și scade ca să nu se mai urce în opiniunea publică—tot atunci se ridică partidul conservator și se ridică fără chiar să dea din mîini, căci am lăsat pe acești domni absolut stăpîni în Camerele eșite din alegeri libere—așa de libere, în cît mă rog la D-zeu, ca de cîte ori voiu fi în opoziție să nu ne mai dea alegeri libere, ca să mă pot alege și eu deputat (ilaritate, aplause).

I-am invitat politicos la treabă și le-am spus că suspendăm judecata noastră pănă ce'și vor face dovezile, și nu au trecut de cît 7 luni și vă întreb: care este instituțiunea din țară pe care n'au înjosit'o? Care este sentimentul național pe care nu l'au știrbit?

Respectul autorității!? Cînd în parlament primul ministru stînd pe aceeași bancă cu ministrul de interne se înjura cu dînsul ca să fie lucrul scris în *Monitorul* țărei, ce voiți să creadă masele numeroase despre sfetnicii țărei?

Cum voiți ca publicul să nu creadă că noi, oameni politici, nu suntem de cît niște saltimbanci lipsiți de ori-ce preocupare pentru binele obștei, cînd după 4 luni acela care dusese steagul în contra noastră, acela care ne amenințase în numele partiduluĭ liberal cu răsboiul, cu dărîmarea porților Palatuluĭ, acela care spusese că a rupt lanțurile sclavieĭ, acela este tratat în Cameră de *contra-bandist ordinar*, și el răspunde: sunteți samsari și ghești-tari ordinari (aplause); cînd, prin urmare, ceea-ce s'a întîmplat de rîndul trecut după 12 ani, atunci cînd se vorbea de joimăriță și de liberalul-burtă, acum se întîmplă după 7 luni, atunci vă întreb: ce respect poate să mai aibă opiniunea publică pentru organisațiunea partidelor politice? Ce respect pentru ceĭ din Cameră? Ce respect pentru cinstea oamenilor politici?

Dar capacitatea guvernamentală? Care departament n'a fost înjosit?

Departamentul cel mai tăcut, al domeniilor? Știți că ministrul a propus să împădurească Romînia, lăsînd zone libere de sute de metri pe lîngă riuri ca să crească de la D-zeu păduri cum cresc pe lîngă apă, sălciile! (ilaritate).

Domniĭ ăştia aŭ făcut atîtea prostiĭ, în cît presa noastră nicĭ n'a avut vreme să le poată prinde şi înregistra pe toate; multe aŭ scăpat ne observate.

Departamentul justiţieĭ? Ştiţĭ că legea judecătoriilor de ocol este eşită din capul cel maĭ *gogo* din partid, din acela la care se închină şi d. Fleva, — opoziţiune opoziţiune, contrabandist contrabandist, dar legile lui Stătescu se votează în unanimitate! Eĭ bine, în acea lege ministrul a pus ceva care-'l face de rîs pănă în fundul satelor. Ştiţĭ că în materie imobiliară a schimbat competinţa judecătorilor de ocol, dîndu-le dreptul a judeca numaĭ pănă la valoarea de 1500 leĭ, pe cînd în legea noastră eraŭ competinţĭ a judeca în materie imobiliară pănă la 5 hectare, atît cît era lotul ţărănesc: Cincĭ hectare ştie oricine ce însemnează; punînd acum valoarea de 1500 leĭ, trebue ca pentru fie-care proces de ţăran să se facă două procese: unul ca să stabilească valoarea şi altul apoĭ ca să se judece fondul! Ştiţĭ de asemenea că pămîntul n'are aceeaşĭ valoare în toată ţara, ba chiar în aceeaşĭ localitate valoarea pămîntuluĭ diferă; se va întîmpla dar că uniĭ ţăranĭ vor fi judecaţĭ de judecătorul de ocol şi alţiĭ de tribunal, tot pentru aceeaşĭ întindere de pămînt. Vedeţĭ d-voastră pe ţăraniĭ noştri în simplitatea lor neştiind unde să 'şĭ adreseze plîngerile şi bătîndu şĭ capul să priceapă cum de vecinii din satul d'alăturĭ, saŭ chiar unul din satul lor care are pămînt maĭ bun merge la tribunal, iar el la judecătorul de ocol! Un rîs în toată ţara, o adevărată ameţeală şi la urma urmeĭ o operaţiune maĭ mult pentru partizaniĭ fără procese aĭ partiduluĭ liberal.

Voiţĭ să vă vorbesc de ministerul de interne?

Ministrul de interne ştiţĭ că iar a numit o comisiune să facă legĭ de descentralizare: De 7 lunĭ fac la comisiunĭ şi pănă acum nu s'a strîns nicĭ o comisiune, iar în chestiunea descentralizăreĭ nu ni s'a dat de cît un ministru foarte descentralizat în chestiunĭ de demnitate omenească (aplause), care cu neruşinare a tratat o mare chestiune naţională ca o chestiune de bacşiş de cîte-va sute de leĭ.

D-lor, înţelegeţĭ bine că 'mĭ este neplăcut să vorbesc de departamentul căruia 'i-am consacrat 4 anĭ aĭ vieţeĭ

mele, anii cei mai plini din viața mea. Și acolo a fost aceeași tendință: pe de o parte ni s'a dat spectacolul în to-td'a-una urît și acum și inutil, al oamenilor cari nu se țin de lucrările pe care le-aŭ făgăduit, iar pe de alta s'a mers cu ura până acolo în cît s'a desființat singura școală romînească care se înființase în Dobrogea pentru a grăbi romanizarea ei, sub motiv că în Dobrogea nu pot crește buni învățători, fiind-că acolo nu se află sentiment romînesc—pe acest motiv se poate cere și deslipirea Dobrogei de la noi!

Adevărul este că incapacitatea neputincioasă a voit să-și răsbune pe o guvernare rodnică desființînd cît mai multe din creațiunile ei. S'a ales între altele și școala normală din Constanța pentru că, și altă dată, d-nul Sturdza desființase gimnasiul din Tulcea. Imitație și reluare a firului!

In chestiunea bisericei, ca să se arate respectul către religiune, s'a pus în capul direcțiunei cultelor un fost călugăr care și-a asvîrlit rasa și potcapiul și s'a însurat (aplause).

De ce să mai vorbesc despre incapacitatea administrativă, cînd acest guvern a dat exemplul nepriceperei părței celei mai însemnate a vieței omului, a vieței sufletești! D. Lahovari v'a arătat ce am făcut în chestiunea națională—desfid pe miniștrii liberali să vorbească de la tribună ast-fel cum am vorbit noi, cum a vorbit d. Lahovari, cum aŭ vorbit colegii noștri, cum am vorbit chiar eŭ în chestia națională! Primul ministru al Romîniei s'a sculat cu o fițuică scrisă dinainte, cu fițuica pe care o citise la Iași, și din acea fițuică n'a putut să iasă nici cu o iotă. Iar cînd l'a luat gura pe dinainte și a spus colosala necuviință la adresa unei țări vecine, s'a dus fuga la *Monitor* și a șters tot ce 'i scăpase din gură ne controlat,—dovadă că ceea-ce spusese nu corespundea la un sentiment intim, și la o ură pătimașe,—a șters ceea-ce toată lumea auzise și s'a mulțumit cu această rușine.

Guvernul conservator, d. Lahovari, a înființat un consulat romîn în una din țările locuite de Romîni, consulat pe care 'l cerea Kogălniceanu ani de-arîndul; ei bine, ca un animal—căci acesta nu era fapt de om—plin de vrăjmășie, primul ministru a voit să se cocoțeze în

vîrful catartuluĭ să dea jos steagul Romînieĭ şi dacă nu era opoziţiunea noastră, dacă nu era indignarea publică, ar fi făcut'o şi pe aceasta.

Cînd s'aŭ atins oameniĭ aceştia de interesele marĭ ale ţăreĭ, cînd s'aŭ ocupat de justiţie, de armată, arătat'aŭ o maĭ mare destoinicie?

V'a vorbit d. Lahovari de puşca-ciomag. Eŭ merg maĭ departe, presupun că ar fi puşca ciomag; atunci cum se poate califica omul care, ca ministru de răsboiŭ, înainte de a fi înlocuit puşca, spune celor 150.000 de soldaţĭ, cărora mîine-poimîine poţĭ să le ordonĭ să moară, că aŭ în mînă un ciomag? Dacă n'am avea norocirea — care acum este un noroc — să se ştie că tot ce ese din gura liberalilor este numaĭ pismă şi patimă, vă întreb care ar fi forţa noastră, dacă mîine ar isbucni un răsboiŭ?

Şi dacă în faţa inimiculuĭ s'ar întîmpla ca descurajarea să cuprindă trupele cu ciomege, cu ce inimă şi cu ce drept veĭ judeca pe acel fugar, cînd ministrul de răsboiŭ a spus că el este desarmat, că nu are în mîna sa de cît un baston high-life cu care te poţĭ plimba la Capşa, nu o puşcă?

Ce aŭ făcut d-niĭ aceştia pentru marile interese ale armateĭ? N'aŭ făcut soldaţĭ şi căprarĭ, şi pe de o parte aŭ înmulţit numărul generalilor, iar pe de alta, geloşi de succesele armateĭ chinezeştĭ, unde toate gradele se daŭ prin examen, unde mandariniĭ la fie-care examen capătă cîte un nasture de un alt metal pun şi eĭ pe toţĭ ofiţeriiĭ, chiar pe generalĭ, să dea examen din grad în grad! Par'că văd într'o sală de la minister pe colonelĭ făcînd compoziţiĭ în pupitre şi un spion militar care-ĭ observă să nu copieze de pe manşetă o cestiune de strategie! Cînd dar ni se oferă să avem o armată cu bastoane high-life şi comandată de mandarinĭ, unde este grija pentru nevoile marĭ ale ţăreĭ şi unde este patriotismul acestuĭ guvern?

Nu trebue să uitaţĭ, d-lor, că în justiţie atentatul era să fie şi maĭ mare, că faptul comis contra Curţiĭ de Casaţie — căcĭ noĭ nu-l putem considera ca lege — a fost să fie alt-fel. Ceea ce ne dă cheia loviturii ce se dă Curţiĭ de casaţiune, este că nu s'a descoperit rubedenia aceasta de cît după ce s'a încercat alt atentat, adaosul de 4

consilieri, şi numai cînd acesta n'a isbutit, s'a întocmit lista pentru rudenii şi s'a descoperit că este rubedenie şi acolo unde nimeni nu o cunoaşte, nici firea, nici legile civile, rude care sunt rude pentru că şi-aŭ uscat rufele la un soare, saŭ doi oameni care ţin două surori. Ceea ce însă m'a întristat este că această înaltă instituţiune pe care d-lor aŭ desfiinţat-o, era singura care rămăsese întreagă în mijlocul luptelor noastre.

Atita era încrederea care o căpătase în conştiinţa publică, în cît ori de cîte ori în vre-o lege oare-care fiscală, electorală, etc. era nevoe de un recurs suprem, în tot-d'auna, în Cameră ca şi ţară se zicea: la Curtea de Casaţie!

Această instituţiune, al căreĭ prestigiŭ aŭ căutat să-'l atingă, nu avem meritul a o fi înfiinţat noĭ, ea ne-a fost hărăzită de congresul de la Paris. Pentru mine, d-lor, este o ruşine naţională, că dacă nu suntem în stare să înălţăm ceva în această ţară, să nu fim în stare nici să păstrăm ceea ce ne-a dat munca şi priceperea altora şi de care am beneficiat.

Este dar de mirare că acest partid a căzut maĭ jos de cît oriĭ cînd? Nu, căcĭ publicul vede faptele luĭ, lumea noastră politică a eşit din vîrsta copilărieĭ, a ajuns în vîrsta maturităţeĭ, s'a obicĭnuit să judece şi să priceapă nu după ce-'ĭ spune altul, ci după ce vede, s'a obicĭnuit să aprecieze maĭ mult devotamentul care nu se laudă de cît lăudăria care nu răspunde la nimic, s'a obicĭnuit să preţuiască patriotismul cel cumpătat maĭ bine de cît declaraţiunile de răsboiŭ de la Orfeŭ, declaraţiunile vitejeşti de la Senat, urmate de discursul de la Iaşĭ şi de recompense la Academie pentru un pamflet. Da, aicĭ s'a ajuns la desgust pentru ceĭ care aŭ traficat şi cu cele sfinte, cu cele naţionale; iar la Romînii de peste Carpaţi s'a ajuns în sfîrşit să fie unanimitate, căcĭ acum toţi sunt de acord să se teamă de guvernul romîn şi să se plîngă şi în contra Academieĭ, singura instituţiune în care sunt reprezentaţi şi eĭ.

Iar noĭ ne-am ridicat, nu numaĭ prin săvîrşirea faptelor noastre de la guvern, ne-am ridicat şi prin exemplul pe care l'am dat în opoziţiune. Noĭ am plecat de la guvern fără să ne fi plîns şi să ne fi bocit de a doua

zi către cine-va şi în contra cui-va, că nu mai suntem la putere, cum a făcut Brătianu la 1868 în sala Slătineanu, cum aŭ făcut liberalii chiar la 1888. Ştiţi care era atitudinea *Voinţei Naţionale* după căderea, de şi guvernase 12 ani, de şi plecase cînd se stinsese viaţa într'înşii! Alta a fost atitudinea noastră; de şi am fost goniţi din Parlament, nu ne am plîns; am fost atacaţi, am răspuns cu moderaţie, am aşteptat ca de la reînvierea opiniunei publice să iasă întărirea noastră. Absenţi din Cameră în aceste 7 luni, aŭ fost fapte de ale guvernului pe care am reuşit să le împedicăm numai prin forţa morală a partidului nostru, fără să ne dăm chiar mare osteneală cu propaganda. Totuşi am mers mereŭ înainte, s'aŭ înfiinţat cluburi în provincie şi în unul din ele în aceeaşi zi s'a înscris şi fiul unui fost domnitor şi un ţăran din satul fundat de tatăl tăŭ—pilda cea mai vie cît de larg este partidul conservator, cum el poate să răspundă la toate nevoile naţiunei.

Ne-am ridicat, ne ridicăm şi ei se duc fără să avem nici nevoe să exagerăm criticele noastre, din potrivă ne trudim să spunem mai puţin de cît gîndim despre stăpînirea de azi.

De sigur am fi voit să prelungim vremea încercărei, mulţi dintre noi nu putem să uităm că am simţit o oboseală firească după 7 ani de muncă, dar nu este vina noastră dacă guvernul liberal nu ne dă timp ca să prelungim această odihnă şi ne sileşte să zicem: Campania este deschisă! (aplause).

Acum câţi-va ani, 'mi aduc aminte, cînd combăteam guvernul liberal, am zis luĭ Brătianu: guvernarea d-tale 'mi reprezintă cele trei perioade ale primilor împăraţi romani: aĭ început ca August, cu tirania ipocrită, aĭ trecut la Tiberiu, la tirania violentă, ca să ajungĭ la Caligula la tirania bufonă. Ca să calific guvernul de azi nu găsesc nici o comparaţie, nu este nici o vreme, nici chiar din imperiul de jos, pentru care să nu fie o nedreptate istorică ca să o comparĭ cu stăpînirea de acum (aplause prelungite).

CHESTIA MITROPOLITANĂ

I.

Discursul din Bucureşti

Guvernul liberal al d-luĭ Dimitrie A. Sturdza, detronînd în condiţiunĭ cu totul escepţionale pe P. S. S. Ghenadie, Mitropolitul Primat al ţăreĭ, Partidul conservator a deschis o campanie de protestare, prin o serie de întruniri publice, în capitală şi 'n judeţe.

Prima întrunire s'a ţinut în Bucureştĭ, în sala „Dacia", în ziua de 26 Maiŭ.

D. Take Ionescu a pronunţat următorul discurs:

(D. *Take Ionescu* vine la tribună şi e primit cu aplause).

Iubiţĭ cetăţenĭ,

N'aşĭ fi luat cuvîntul în urma celor drepte şi bune care vi s'aŭ spus azĭ, sunt însă dintre toţĭ Romînii acela care a fost maĭ multă vreme ministru de culte şi am crezut că ar fi răŭ interpretată tăcerea mea dacă n'aşĭ fi spus două vorbe la această întrunire (aplause).

De aceea, d-lor, să mă ertaţĭ dacă azĭ nu pot să fac un discurs, însă sunt dator să examinez un lucru împreună cu d-voastră.

Cu toţiĭ vă întrebaţĭ: pentru ce a făcut guvernul acest mare scandal? Pentru ce a făcut toate cîte vi s'aŭ spus şi care aŭ avut de resultat să necinstească Biserica? Pentru ce s'a pus Sinodul în luptă cu poporul, pentru ce s'a călcat Constituţiunea?

Dacă întrebaţĭ pe liberaliĭ de la guvern, vă vor spune că se găseaŭ în faţa unuĭ Mitropolit care era cel maĭ răŭ

dintre toţi clericii din ţară, în privinţa căruia era o datorie a orĭ-căruĭ guvern să'l dea afară.

Presupun că ar fi justificat acest lucru. Care ar fi fost datoria unuĭ guvern cu dragoste de ţară? Dacă un Mitropolit ar fi trădător saŭ cu desăvirşire vinovat, un guvern cu dragoste de ţară s'ar fi adresat la toţi capiĭ de partid, le ar fi comunicat documentele pe care le are şi le-ar fi spus: Să mergem cu toţiĭ să cerem demisiunea Mitropolituluĭ, şi de sigur ar fi obţinut-o (aplause).

Dar, d-lor, nu este lucrul ast-fel: Mitropolitul Ghenadie a fost 19 anĭ Episcop la Argeş, 12 anĭ sub guvernul liberal; în aceştĭ 12 anĭ, i s'a făcut cinstea să presideze cea maĭ mare sărbătoare bisericească din veacul nostru, sfinţirea bisericeĭ Curţeĭ de Argeş; în aceştĭ 12 anĭ dacă ar fi fost ce spune partidul liberal şi maĭ ales dacă ar fi ştiut-o liberaliĭ, cum de nu aŭ luat măsurĭ? Cum maĭ ales fost-a favoritul lor?

Maĭ mult. In anul 1889 d. Sturdza mărturiseşte în *Voinţa Naţională* că a primit pe Episcopul de Argeş ca să'şĭ pună iscălitura luĭ alăturĭ cu a sa pe o carte de istorie naţională. Eŭ, d-lor, sunt drept, eŭ nu cred că a făcut-o pentru ceĭ 10.000 leĭ cu care a contribuit Mitropolitul; eŭ cred că de la 1889 şi până la 1892 — *căcĭ până la 1892 a durat colaborarea primuluĭ ministru cu fostul episcop de Argeş* — d. Sturdza l'a crezut şi bun Romîn şi om cinstit, căcĭ rar iscăleşte un viitor prim-ministru alăturĭ cu un Episcop. La 1893 — peste un an numaĭ, — Episcopul de Argeş se alege Mitropolit şi d. Sturdza, prin gazetele sale, începe să'l insulte.

Va să zică: crimele, necinstea, toate s'aŭ petrecut de la 1892 până la 1893? (Aplause).

Dar, d-lor, merg maĭ departe. Ne retragem de la guvern la 1895 şi d-nul Sturdza merge, saŭ merge ministrul săŭ — ce să'l numim? i-am face un bine, l'am face cunoscut — se duce acest mititel necunoscut şi ţine şedinţă în Sinod cu Mitropolitul. Nu numaĭ atit. Insuşĭ d. Sturdza, tot în toamna anuluĭ 1895, se duce la Brîncoveneasa braţ la braţ cu Mitropolitul şi'ĭ ţine un discurs Mitropolituluĭ, lăudîndu'l că vrea să pună ordine la Aşezămintele Brîncoveneştĭ, d. Sturdza, care de şi boer nu s'a jucat

nicĭ o dată cu copiiĭ de boerĭ, dar nu uită că se trage de la Safta Brîncoveanu!

In toamna anuluĭ 1895, ca şi în 1892, nu eraŭ dar la cunoştinţa d-luĭ Sturdza nicĭ crime, nicĭ imoralitate? Eĭ bine, cînd aŭ apărut? In primă-vara anuluĭ 1896?

In această privinţă daţi-mĭ voe să vă spun că eŭ nu sunt mirat de loc, că este maĭ mult de cît un an de cînd unul din aceia carĭ aŭ iscălit hotărîrea mi-a spus în cabinetul meŭ: „D-le ministru, voim pe Mitropolit să 'l îndîrjim în contra d-v. — şi nu este un secret pentru nimenĭ că în Sinodul din primă-vara anuluĭ 1895, Mitropolitul 'mĭ-a făcut multe necazurĭ — dar noĭ liberaliĭ tot nu 'l iertăm, tot îl vom da afară".

Care să fie dar adevărul? D. Sturdza este stăpîn pe Academie, pe Bancă, pe Credit, vrea să fie stăpîn şi pe Biserică, şi atunci d. Sturdza 'şĭ-a ales din Episcopiĭ romînĭ drept al săŭ pe acela căruia dacă 'ĭ s'ar face ancheta frăţească încă ar păţi-o, 'şĭ-a ales pe Episcopul care acuză pe Mitropolit că a sfinţit prea multe biserici că să profite, şi el a luat de la o biserică 7000 leĭ, eŭ 'ĭ am dat (aplause). Cum să nu 'ĭ daŭ cînd m'a ameţit atîţia anĭ că biserica nu este canonică? (Ilaritate). S'a îndulcit la 7000 leĭ, şi a cerut şi d-luĭ Olănescu tot 7000 leĭ pentru podul peste Dunăre, dar Olănescu nu 'ĭ a dat, nu 'ĭ a dat fiind-că dacă eŭ nu puteam să pun pe altul să sfinţească biserica, la pod putea să slujească şi altul; acesta este omul pe care d. Sturdza l'a hotărît să fie Mitropolit şi o să'l aleagă. (Protestărĭ).

Voci: Nu o să 'l aleagă, îl vom huidui!

D-lor, vă aduceţĭ aminte că la 1893 am avut cinstea să prezint legea cleruluĭ mirean; atunci a voit d. Sturdza să facă în contra-ne grevă episcopală — d. Sturdza a inventat cel d'întîiŭ greva popilor — şi a cerut şi prietenuluĭ săŭ, Episcopuluĭ de Argeş, să intre în grevă. N'a găsit d-sa de cît douĭ episcopĭ care să-l urmeze, iar Episcopul de Argeş, Ghenadie a zis: „Nu pot, eŭ cred că legea este bună, de 30 de anĭ cerem leafă pentru preoţiĭ de mir, şi cînd se dă, nu pot să mă opun". De atunci s'a hotărît soarta Mitropolituluĭ Ghenadie; de la 1893 s'a spus că biserica este în doliŭ, de atunci s'a decis ca să se aducă Episcopul Partenie Mitropolit.

Acesta este adevărul.

Dar să presupunem că n'ar fi aşa, să presupunem că Mitropolitul ar fi vinovat şi vinovat grav. Care ar fi fost datoria guvernuluĭ? N'a putut să'ĭ ia demisia, nu a voit guvernul să se adreseze şi la alţiĭ, foarte bine; care ĭ era datoria?

Datoria sa era sa facă un proces serios, un proces, nu o strangulaţiune, ca să convingă publicul că atuncĭ cind se sgudue una din temeliile societăţeĭ, se sgudue fiind-că este nevoie, nu fiind-că aşa este capriciul saŭ interesul partiduluĭ.

Ca să convingă însă publicul, nu trebuia să înceapă prin a pune pe Episcopĭ în grevă, şi a arăta ast-fel dinainte care sunt părerile viitorilor judecătorĭ. Eŭ, d-lor, îĭ cunosc pe aceia carĭ aŭ îscălit sentinţa, uniĭ dintre eĭ sunt mieiĭ luĭ D-zeŭ, a trebuit să sufle diavolul în eĭ ca să facă ceia-ce aŭ făcut, şi eŭ ştiŭ de unde a eşit diavolul.

Rezultatul este că avem astă-zĭ un Mitropolit surghiunit şi luat pe sus, un popor sdruncinat în credinţa luĭ, un Sinod pe care'l înjură toate gazetele.

S'a sdruncinat din temelie Biserica naţională, căcĭ cum voiţĭ ca lumea care citeşte în *Monitor* slăbiciunile omeneştĭ care guvernul spune că se ascund sub rasa unuĭ Mitropolit, să nu creadă tot ce spun gazetele că se ascunde şi sub rasele celor-l'alţĭ Episcopĭ şi arhiereĭ?

Guvernul însu'şĭ a stîrnit scandalul. Intreg Sinodul va fi acoperit cu noroiŭ şi nu vom putea restabili vaza şi prestigiul Bisericeĭ nicĭ peste două generaţiunĭ.

Azĭ la anul 1896, singura instituţiune din ţară care este pur naţională, căcĭ cele-l'alte le am imitat de la civilizaţiunea străină, este lovită, şi lovită fără leac.

Şi nu era destul Biserica pîngărită, maĭ trebŭia să vie şi anarhia de sus. Am văzut în jurnalele guvernamentale scriindu-se: „Se vor publica fapte grave la adresa Mitropolituluĭ". Aţĭ auzit? Un om osîndit, şi să vorbeştĭ de faptele luĭ după ce l'aŭ osîndit!

Cum? Intiiŭ îl osîndeştĭ şi apoĭ îĭ facĭ instrucţia? Dar dacă aĭ dovezĭ de fapte grave, de ce să nu le spuĭ de la început şi laşĭ lumea să creadă că s'a comis o nedreptate? De ce să zideştĭ întiiŭ o sentinţă absolută ne-

motivată, şi tocmaĭ pe urmă să descoperĭ adevărate vine în contra condamnatuluĭ? De ce cînd aĭ dovezĭ de păcate grele să condamnĭ pentru mantia şi mitra arhiereuluĭ? Aceasta este şi neuman, şi absurd, şi monstruos.

Lumea va crede alt-fel, lumea va zice că după ce aĭ destituit pe toţĭ protoereiĭ, după ce aĭ dovedit întreg cleruluĭ că chiar pe Mitropolitul îl poţĭ da afară fără pricină, este lesne, prea lesne de produs dovezĭ şi răul cel maĭ mare al situaţieĭ de azĭ, indignarea că s'a dat în judecată fără dovezĭ, va rămîne.

Dar se maĭ zice că guvernul va face şi plebiscit în biserică, vor pune preoţiĭ să iscălească că sunt mulţumiţĭ. Dar dacă s'ar face plebiscit şi în contra guvernuluĭ? Ce fel de guvern este acela care nu găseşte de cît mijloace revoluţionare şi anarhice?

Nu cu plebiscit se poate da autoritate morală uneĭ judecăţĭ care n'a ţinut de cît două ceasurĭ, maĭ puţin de cît trebue ca să citeştĭ acuzaţia şi sentinţa.

A doua călcare de lege. Ce? Sinodul e de capul luĭ? Cum se poate aceasta? In Grecia este scris că de la Sinod se face apel la Rege, dar la noĭ dacă nu este scris poate să 'şĭ închipuiască cine-va că Sinodul poate să facă ce vrea? Ia închipuiţi-vă că Camera şi Senatul aleg un Mitropolit la care Episcopiĭ se opun, şi aceştia, a doua-zi, cu un simulacru de judecată, spun că acel Mitropolit a făcut D-zeŭ ştie ce şi 'ĭ aruncă o caterisire. Ce rămîne din votul Camereĭ şi al Senatuluĭ? Este posibil aceasta? Aceasta este o adevărată uzurpare de puterĭ, este o babilonie în capul guvernuluĭ.

Maĭ este un lucru şi cu aceasta daţi-'mĭ voe să isprăvesc.

D. Sturdza n'a furat numaĭ Bisericeĭ prestigiul eĭ, Sinoduluĭ consideraţia, Constituţiuneĭ puterea şi Coroaneĭ una din prerogativele sale; d. Sturdza ne-a furat nouă la toţĭ ceva care e maĭ presus de cît toate acestea, ne-a furat credinţa în patria căreia aparţinem.

Cînd te-aĭ născut într'o ţară mică, ca să te înalţĭ la un patriotism adevărat, în sensul cel mare al cuvîntuluĭ, trebue să crezĭ că ţara ta e capabilă de un viitor strălucit.

Eĭ bine, în noĭ, pentru un minut, s'a stins această flacără. Cînd am văzut că nicĭ una din instituţiile, pe carĭ

le credeam mai presus de toate ministerele, n'a scăpat ca să nu fie atinsă, cînd am văzut că se petrec la noi în ţară parodii de judecăţi care amintesc ţările cele mai barbare, cînd am simţit că vaza ţăreĭ noastre păleşte, am avut un ceas de îndoială.

Pentru acest minut de slăbiciune morală, pe d. Sturdza nu-l voiŭ erta nicĭ odată. (Aplause).

II.

Discursul din Iaşi

In campania de protestare ce partidul conservator întreprinsese în chestia mitropolituluĭ Ghenadie, d. Take Ionescu a pronunţat la Iaşi, în 10 Iunie 1896, un discurs, pe care îl reproducem după notele apărute în ziarul *Timpul*:

D. *Take Ionescu* (e primit cu aplause furtunoase):

Iubiţi Cetăţenĭ,

Pentru a doua oară am cinstea de a mă prezenta înaintea d-v. Acum 3 anĭ puneam piatra fundamentală la clădirea universităţiĭ, înălţam un monument, dovadă a hărnicieĭ şi patriotismuluĭ generaţieĭ de astă-zĭ pentru generaţiile viitoare; azĭ plîngem împreună distrugerea muncĭĭ multor generaţiĭ trecute. Aţĭ urmărit toate faptele guvernuluĭ, în cît nu maĭ e nevoe să insist şi eŭ asupra amănuntelor.

Vă întreb însa, pe ce se bizue stăpînirea de azĭ în săvîrşirea atîtor nelegiuirĭ? Pe douĭ aliaţĭ vremelnicĭ şi pe o idee falşă.

Istoria vorbeşte despre un Ţar în timpul căruia Rusia era ameninţată de o invazie de afară şi fiind întrebat pe ce se bizue ca să înfrîngă pe duşmanĭ, a răspuns:

— Mă bizuĭ pe ceĭ doĭ marĭ şi neînvinşĭ generalĭ: Ghenarie şi Februarie.

Aliaţiĭ vremelnicĭ aĭ guvernuluĭ colectivist sunt generaliĭ: Iulie şi August. Colectiviştiĭ nu maĭ trăesc de cît scomptînd efectul căldurilor asupra indignăreĭ opiniuneĭ publice. Eĭ aşteaptă cu nerăbdare ceasul secereĭ şi al băilor minerale, ca să scape de urgia poporuluĭ. Insă căldurile vor trece şi dacă guvernul va rămînea până la Septembre,

1896

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA BUCUREȘTI

Campania este deschisă!

Cu ocaziunea întrunirei ce a ţinut partidul conservator la Clubul din Bucureşti, în ziua de 26 Aprilie 1896, d. Take Ionescu a pronunţat un discurs-rechizitor în contra partidului liberal, care în 7 luni de guvernămînt numai, îngrămădise greşeli peste greşeli. Rînd pe rînd defilează toate ministeriele, chestia naţională, chestia armei Manlicher, etc.

Iată *in extenso* acest discurs, cu care s'a început campania de luptă în contra regimului naţional-liberal:

Domnilor,

D-nul Al. Lahovari adineaorĭ a scăpat un cuvînt: în loc de 7 luni, a zis 7 anĭ. Eŭ cred că n'a fost o simplă scăpare, adevărul este că aceste 7 luni sunt luni foarte lungĭ (aplause); nu lungĭ, pentru că am fi în opoziţiune, căcĭ eŭ nu cred că vre-o dată miniştriĭ să fi plecat maĭ veselĭ de la minister ca noĭ, nicĭ partid să fi primit cu maĭ mare plăcere retragerea de cît partidul nostru acum 7 luni, dar sunt lungĭ aceste 7 luni, fiind că s'a îndeplinit în cursul lor unul din cele maĭ însemnate evenimente politice de cînd există Romînia modernă.

Sunt convins, d-lor, că nicĭ-o-dată, ca acum, partidul conservator nu s'a suit maĭ sus şi nicĭ-o-dată, ca acum, partidul liberal n'a fost maĭ jos (aplause). Acesta este fenomenul întîmplat în ultimele 7 luni şi care ne face să măsurăm vremea care a trecut, nu după numărul zilelor şi al ceasurilor, ci după însemnătatea faptelor care s'aŭ încadrat în acest timp.

Partidul liberal era foarte jos la 1888, dar nu era aşa de jos ca azĭ; cu toate nemerniciile luĭ, cu toate împuşcăturile din Dealul Mitropolieĭ, partidul liberal nu era în starea în care este azĭ în faţa opiniuneĭ publice; atuncĭ partidul liberal inspira ură, acum inspiră scîrbă (aplause).

Cine este urît, este încă o ființă vie, cine este scîrbit este o mortăciune (aplause).

Și pe cînd scade partidul liberal—și scade ca să nu se mai urce în opiniunea publică—tot atunci se ridică partidul conservator și se ridică fără chiar să dea din mîini, căci am lăsat pe acești domni absolut stăpîni în Camerele eșite din alegeri libere—așa de libere, în cît mă rog la D-zeu, ca de cîte ori voiu fi în opoziție să nu ne mai dea alegeri libere, ca să mă pot alege și eu deputat (ilaritate, aplause).

I-am invitat politicos la treabă și le-am spus că suspendăm judecata noastră pănă ce'și vor face dovezile, și nu aŭ trecut de cît 7 luni și vă întreb: care este instituțiunea din țară pe care n'aŭ înjosit'o? Care este sentimentul național pe care nu l'aŭ știrbit?

Respectul autorității ! ? Cînd în parlament primul ministru stînd pe aceeași bancă cu ministrul de interne se înjura cu dînsul ca să fie lucrul scris în *Monitorul* țării, ce voiți să creadă masele numeroase despre sfetnicii țării?

Cum voiți ca publicul să nu creadă că noi, oameni politici, nu suntem de cît niște saltimbanci lipsiți de ori-ce preocupare pentru binele obștei, cînd după 4 luni acela care dusese steagul în contra noastră, acela care ne amenințase în numele partiduluĭ liberal cu răsboiul, cu dărîmarea porților Palatuluĭ, acela care spusese că a rupt lanțurile sclavieĭ, acela este tratat în Cameră de *contrabandist ordinar*, și el răspunde: sunteți samsari și gheșeftari ordinari (aplause); cînd, prin urmare, ceea-ce s'a întîmplat de rîndul trecut după 12 ani, atunci cînd se vorbea de joimărița și de liberalul-burtă, acum se întîmplă după 7 luni, atunci vă întreb: ce respect poate să mai aibă opiniunea publică pentru organisațiunea partidelor politice? Ce respect pentru ceĭ din Cameră? Ce respect pentru cinstea oamenilor politici?

Dar capacitatea guvernamentală? Care departament n'a fost înjosit?

Departamentul cel mai tăcut, al domeniilor? Știți că ministrul a propus să împădurească Romînia, lăsînd zone libere de sute de metri pe lîngă riuri ca să crească de la D-zeu păduri cum cresc pe lîngă apă, sălciile! (ilaritate).

Domnii ăştia aŭ făcut atîtea prostii, în cît presa noastră nicĭ n'a avut vreme să le poată prinde şi înregistra pe toate; multe aŭ scăpat ne observate.

Departamentul justiţieĭ? Ştiţĭ că legea judecătoriilor de ocol este eşită din capul cel maĭ *gogo* din partid, din acela la care se închină şi d. Fleva, — opoziţiune opoziţiune, contrabandist contrabandist, dar legile luĭ Stătescu se votează în unanimitate! Eĭ bine, în acea lege ministrul a pus ceva care-'l face de rîs pănă în fundul satelor. Ştiţĭ că în materie imobiliară a schimbat competinţa judecătorilor de ocol, dîndu-le dreptul a judeca numaĭ pănă la valoarea de 1500 leĭ, pe cînd în legea noastră eraŭ competinţĭ a judeca în materie imobiliară pănă la 5 hectare, atît cît era lotul ţărănesc: Cincĭ hectare ştie oricine ce însemnează; punînd acum valoarea de 1500 leĭ, trebue ca pentru fie-care proces de ţăran să se facă două procese: unul ca să stabilească valoarea şi altul apoĭ ca să se judece fondul! Ştiţĭ de asemenea că pămîntul n'are aceeaşĭ valoare în toată ţara, ba chiar în aceeaşĭ localitate valoarea pămîntuluĭ diferă; se va întîmpla dar că unĭĭ ţăranĭ vor fi judecaţĭ de judecătorul de ocol şi alţiĭ de tribunal, tot pentru aceeaşĭ întindere de pămînt. Vedeţĭ d-voastră pe ţăraniĭ noştri în simplitatea lor neştiind unde să 'şĭ adreseze plîngerile şi bătîndu-şĭ capul să priceapă cum de vecinii din satul d'alăturĭ, saŭ chiar unul din satul lor care are pămînt maĭ bun merge la tribunal, iar el la judecătorul de ocol! Un rîs în toată ţara, o adevărată ameţeală şi la urma urmeĭ o operaţiune maĭ mult pentru partizaniĭ fără procese aĭ partiduluĭ liberal.

Voiţĭ să vă vorbesc de ministerul de interne?

Ministrul de interne ştiţĭ că iar a numit o comisiune să facă legĭ de descentralizare: De 7 lunĭ fac la comisiunĭ şi pănă acum nu s'a strîns nicĭ o comisiune, iar în chestiunea descentralizăreĭ nu ni s'a dat de cît un ministru foarte descentralizat în chestiunĭ de demnitate omenească (aplause), care cu neruşinare a tratat o mare chestiune naţională ca o chestiune de bacşiş de cîte-va sute de leĭ.

D-lor, înţelegeţĭ bine că 'mĭ este neplăcut să vorbesc de departamentul căruia 'i-am consacrat 4 anĭ aĭ vieţeĭ

mele, anii cei mai plini din viața mea. Și acolo a fost aceeași tendință: pe de o parte ni s'a dat spectacolul în to-td'a-una urît și acum și inutil, al oamenilor cari nu se țin de lucrările pe care le-aŭ făgăduit, iar pe de alta s'a mers cu ura până acolo în cît s'a desființat singura școală romînească care se înființase în Dobrogea pentru a grăbi romanizarea ei, sub motiv că în Dobrogea nu pot crește buni învățători, fiind-că acolo nu se află sentiment romînesc — pe acest motiv se poate cere și desli-pirea Dobrogei de la noi!

Adevărul este că incapacitatea neputincioasă a voit să-și răsbune pe o guvernare rodnică desființînd cît mai multe din creațiunile ei. S'a ales între altele și școala normală din Constanța pentru că, și altă dată, d-nul Sturdza desființase gimnasiul din Tulcea. Imitație și reluare a firului!

In chestiunea bisericei, ca să se arate respectul către religiune, s'a pus în capul direcțiunei cultelor un fost călugăr care și-a asvîrlit rasa și potcapiul și s'a însurat (aplause).

De ce să mai vorbesc despre incapacitatea administrativă, cînd acest guvern a dat exemplul nepriceperei părței celei mai însemnate a vieței omului, a vieței sufletești! D. Lahovari v'a arătat ce am făcut în chestiunea națională — desfid pe miniștrii liberali să vorbească de la tribună ast-fel cum am vorbit noi, cum a vorbit d. Lahovari, cum aŭ vorbit colegii noștri, cum am vorbit chiar eŭ în chestia națională! Primul ministru al Romîniei s'a sculat cu o fițuică scrisă dinainte, cu fițuica pe care o citise la Iași, și din acea fițuică n'a putut să iasă nici cu o iotă. Iar cînd l'a luat gura pe dinainte și a spus colosala necuviință la adresa unei țări vecine, s'a dus fuga la *Monitor* și a șters tot ce 'i scăpase din gură ne controlat, — dovadă că ceea-ce spusese nu corespundea la un sentiment intim, și la o ură pătimașe, — a șters ceea-ce toată lumea auzise și s'a mulțumit cu această rușine.

Guvernul conservator, d. Lahovari, a înființat un consulat romîn în una din țările locuite de Romîni, consulat pe care 'l cerea Kogălniceanu ani de-arîndul; ei bine, ca un animal — căci acesta nu era fapt de om — plin de vrăjmășie, primul ministru a voit să se cocoțeze în

vîrful catartuluĭ să dea jos steagul Romînieĭ şi dacă nu era opoziţiunea noastră, dacă nu era indignarea publică, ar fi făcut'o şi pe aceasta.

Cînd s'aŭ atins oameniĭ aceştia de interesele marĭ ale ţăreĭ, cînd s'aŭ ocupat de justiţie, de armată, arătat'aŭ o maĭ mare destoinicie?

V'a vorbit d. Lahovari de puşca-ciomag. Eŭ merg maĭ departe, presupun că ar fi puşca ciomag; atunci cum se poate califica omul care, ca ministru de răsboiŭ, înainte de a fi înlocuit puşca, spune celor 150.000 de soldaţi, cărora mîine-poimîine poţi să le ordoni să moară, că aŭ în mînă un ciomag? Dacă n'am avea norocirea — care acum este un noroc — să se ştie că tot ce ese din gura liberalilor este numaĭ pismă şi patimă, vă întreb care ar fi forţa noastră, dacă mîine ar isbucni un răsboiŭ?

Şi dacă în faţa inimiculuĭ s'ar întîmpla ca descurajarea să cuprindă trupele cu ciomege, cu ce inimă şi cu ce drept veĭ judeca pe acel fugar, cînd ministrul de răsboiŭ a spus că el este desarmat, că nu are în mîna sa de cît un baston high-life cu care te poţi plimba la Capşa, nu o puşcă?

Ce aŭ făcut d-niĭ aceştia pentru marile interese ale armateĭ? N'aŭ făcut soldaţi şi căpraraĭ, şi pe de o parte aŭ înmulţit numărul generalilor, iar pe de alta, geloşi de succesele armateĭ chinezeştĭ, unde toate gradele se daŭ prin examen, unde mandariniĭ la fie-care examen capătă cîte un nasture de un alt metal pun şi eĭ pe toţi ofiţeriiĭ, chiar pe generalĭ, să dea examen din grad în grad! Par'că văd într'o sală de la minister pe colonelĭ făcînd compoziţiiĭ în pupitre şi un spion militar care-ĭ observă să nu copieze de pe manşetă o cestiune de strategie! Cînd dar ni se oferă să avem o armată cu bastoane high-life şi comandată de mandarinĭ, unde este grija pentru nevoile marĭ ale ţăreĭ şi unde este patriotismul acestuĭ guvern?

Nu trebue să uitaţĭ, d-lor, că în justiţie atentatul era să fie şi maĭ mare, că faptul comis contra Curţiiĭ de Casaţie — căcĭ noĭ nu-l putem considera ca lege — a fost să fie alt-fel. Ceea ce ne dă cheia loviturii ce se dă Curţiiĭ de casaţiune, este că nu s'a descoperit rubedenia aceasta de cît după ce s'a încercat alt atentat, adaosul de 4

consilieri, şi numai cînd acesta n'a isbutit, s'a întocmit lista pentru rudenii şi s'a descoperit că este rubedenie şi acolo unde nimeni nu o cunoaşte, nici firea, nici legile civile, rude care sunt rude pentru că şi-aŭ uscat rufele la un soare, saŭ doi oameni care ţin două surori. Ceea ce însă m'a întristat este că această înaltă instituţiune pe care d-lor aŭ desfiinţat-o, era singura care rămăsese întreagă în mijlocul luptelor noastre.

Atita era încrederea care o căpătase în conştiinţa publică, în cît ori de cîte ori în vre-o lege oare-care fiscală, electorală, etc. era nevoe de un recurs suprem, în tot-d'auna, în Cameră ca şi ţară se zicea: la Curtea de Casaţie!

Această instituţiune, al căreĭ prestigiŭ aŭ căutat să-'l atingă, nu avem meritul a o fi înfiinţat noĭ, ea ne-a fost hărăzită de congresul de la Paris. Pentru mine, d-lor, este o ruşine naţională, că dacă nu suntem în stare să înălţăm ceva în această ţară, să nu fim în stare nici să păstrăm ceea ce ne-a dat munca şi priceperea altora şi de care am beneficiat.

Este dar de mirare că acest partid a căzut maĭ jos de cît ori cînd? Nu, căci publicul vede faptele luĭ, lumea noastră politică a eşit din vîrsta copilărieĭ, a ajuns în vîrsta maturităţeĭ, s'a obicinuit să judece şi să priceapă nu după ce-'ĭ spune altul, ci după ce vede, s'a obicinuit să aprecieze maĭ mult devotamentul care nu se laudă de cît lăudăria care nu răspunde la nimic, s'a obicinuit să preţuiască patriotismul cel cumpătat maĭ bine de cît declaraţiunile de răsboiŭ de la Orfeŭ, declaraţiunile vitejeşti de la Senat, urmate de discursul de la Iaşi şi de recompense la Academie pentru un pamflet. Da, aici s'a ajuns la desgust pentru ceĭ care aŭ traficat şi cu cele sfinte, cu cele naţionale; iar la Romînii de peste Carpaţi s'a ajuns în sfîrşit să fie unanimitate, căci acum toţi sunt de acord să se teamă de guvernul romîn şi să se plîngă şi în contra Academieĭ, singura instituţiune în care sunt reprezentaţi şi eĭ.

Iar noi ne-am ridicat, nu numaĭ prin săvîrşirea faptelor noastre de la guvern, ne-am ridicat şi prin exemplul pe care l'am dat în opoziţiune. Noĭ am plecat de la guvern fără să ne fi plîns şi să ne fi bocit de a doua

zi către cine-va şi în contra cuĭ-va, că nu maĭ suntem la putere, cum a făcut Brătianu la 1868 în sala Slătineanu, cum aŭ făcut liberaliĭ chiar la 1888. Ştiţĭ care era atitudinea *Voinţeĭ Naţionale* după cădere, de şi guvernase 12 anĭ, de şi plecase cînd se stinsese viaţa într'înşiĭ! Alta a fost atitudinea noastră; de şi am fost goniţĭ din Parlament, nu ne am plîns; am fost atacaţĭ, am răspuns cu moderaţie, am aşteptat ca de la reînvierea opiniuneĭ publice să iasă întărirea noastră. Absenţĭ din Cameră în aceste 7 lunĭ, aŭ fost fapte de ale guvernuluĭ pe care am reuşit să le împedicăm numaĭ prin forţa morală a partiduluĭ nostru, fără să ne dăm chiar mare osteneală cu propaganda. Totuşĭ am mers mereŭ înainte, s'aŭ înfiinţat cluburĭ în provincie şi în unul din ele în aceeaşĭ zi s'a înscris şi fiul unuĭ fost domnitor şi un ţăran din satul fundat de tatăl tăŭ—pilda cea maĭ vie cît de larg este partidul conservator, cum el poate să răspundă la toate nevoile naţiuneĭ.

Ne-am ridicat, ne ridicăm şi eĭ se duc fără să avem nicĭ nevoe să exagerăm criticele noastre, din potrivă ne trudim să spunem maĭ puţin de cît gîndim despre stăpînirea de azĭ.

De sigur am fi voit să prelungim vremea încercăreĭ, mulţĭ dintre noĭ nu putem să uităm că am simţit o oboseală firească după 7 anĭ de muncă, dar nu este vina noastră dacă guvernul liberal nu ne dă timp ca să prelungim această odihnă şi ne sileşte să zicem: Campania este deschisă! (aplause).

Acum câţĭ-va anĭ, 'mĭ aduc aminte, cînd combăteam guvernul liberal, am zis luĭ Brătianu: guvernarea d-tale 'mĭ reprezintă cele treĭ perioade ale primilor împăraţĭ romanĭ: aĭ început ca August, cu tirania ipocrită, aĭ trecut la Tiberiu, la tirania violentă, ca să ajungĭ la Caligula la tirania bufonă. Ca să calific guvernul de azĭ nu găsesc nicĭ o comparaţie, nu este nicĭ o vreme, nicĭ chiar din imperiul de jos, pentru care să nu fie o nedreptate istorică ca să o comparĭ cu stăpînirea de acum (aplause prelungite).

CHESTIA MITROPOLITANĂ

I.

Discursul din Bucureşti

Guvernul liberal al d-luĭ Dimitrie A. Sturdza, detronînd în condiţiunĭ cu totul escepţionale pe P. S. S. Ghenadie, Mitropolitul Primat al ţăreĭ, Partidul conservator a deschis o campanie de protestare, prin o serie de întruniri publice, în capitală şi 'n judeţe.

Prima întrunire s'a ţinut în Bucureştĭ, în sala „Dacia", în ziua de 26 Maiŭ.

D. Take Ionescu a pronunţat următorul discurs:

(D. *Take Ionescu* vine la tribună şi e primit cu aplause).

Iubiţĭ cetăţenĭ,

N'aşĭ fi luat cuvîntul în urma celor drepte şi bune care vi s'aŭ spus azĭ, sunt însă dintre toţĭ Romînĭĭ acela care a fost maĭ multă vreme ministru de culte şi am crezut că ar fi răŭ interpretată tăcerea mea dacă n'aşĭ fi spus două vorbe la această întrunire (aplause).

De aceea, d-lor, să mă ertaţĭ dacă azĭ nu pot să fac un discurs, însă sunt dator să examinez un lucru împreună cu d-voastră.

Cu toţiĭ vă întrebaţĭ: pentru ce a făcut guvernul acest mare scandal? Pentru ce a făcut toate cîte vi s'aŭ spus şi care aŭ avut de resultat să necinstească Biserica? Pentru ce s'a pus Sinodul în luptă cu poporul, pentru ce s'a călcat Constituţiunea?

Dacă întrebaţĭ pe liberaliĭ de la guvern, vă vor spune că se găseaŭ în faţa unuĭ Mitropolit care era cel maĭ răŭ

dintre toţi clericii din ţară, în privinţa căruia era o datorie a ori-căruĭ guvern să'l dea afară.

Presupun că ar fi justificat acest lucru. Care ar fi fost datoria unuĭ guvern cu dragoste de ţară? Dacă un Mitropolit ar fi trădător saŭ cu desăvîrşire vinovat, un guvern cu dragoste de ţară s'ar fi adresat la toţi capiĭ de partid, le ar fi comunicat documentele pe care le are şi le-ar fi spus: Să mergem cu toţiĭ să cerem demisiunea Mitropolituluĭ, şi de sigur ar fi obţinut-o (aplause).

Dar, d-lor, nu este lucrul ast-fel: Mitropolitul Ghenadie a fost 19 aniĭ Episcop la Argeş, 12 aniĭ sub guvernul liberal; în aceştĭ 12 aniĭ, i s'a făcut cinstea să presideze cea maĭ mare sărbătoare bisericească din veacul nostru, sfinţirea bisericeĭ Curţeĭ de Argeş; în aceştĭ 12 aniĭ dacă ar fi fost ce spune partidul liberal şi maĭ ales dacă ar fi ştiut-o liberaliĭ, cum de nu aŭ luat măsurĭ? Cum maĭ ales fost-a favoritul lor?

Maĭ mult. In anul 1889 d. Sturdza mărturiseşte în *Voinţa Naţională* că a primit pe Episcopul de Argeş ca să'şĭ pună iscălitura luĭ alăturĭ cu a sa pe o carte de istorie naţională. Eŭ, d-lor, sunt drept, eŭ nu cred că a făcut-o pentru ceĭ 10.000 leĭ cu care a contribuit Mitropolitul; eŭ cred că de la 1889 şi până la 1892 — *căcĭ până la 1892 a durat colaborarea primuluĭ ministru cu fostul episcop de Argeş* — d. Sturdza l'a crezut şi bun Romîn şi om cinstit, căcĭ rar iscăleşte un viitor prim-ministru alăturĭ cu un Episcop. La 1893 — peste un an numaĭ, — Episcopul de Argeş se alege Mitropolit şi d. Sturdza, prin gazetele sale, începe să'l insulte.

Va să zică: crimele, necinstea, toate s'aŭ petrecut de la 1892 până la 1893? (Aplause).

Dar, d-lor, merg maĭ departe. Ne retragem de la guvern la 1895 şi d-nul Sturdza merge, saŭ merge ministrul săŭ — ce să'l numim? i-am face un bine, l'am face cunoscut — se duce acest mititel necunoscut şi ţine şedinţă în Sinod cu Mitropolitul. Nu numaĭ atît. Insuşĭ d. Sturdza, tot în toamna anuluĭ 1895, se duce la Brîncoveneasa braţ la braţ cu Mitropolitul şi'ĭ ţine un discurs Mitropolituluĭ, lăudîndu'l că vrea să pună ordine la Aşezămintele Brîncoveneştĭ, d. Sturdza, care de şi boer nu s'a jucat

nicĭ o dată cu copiiĭ de boerĭ, dar nu uită că se trage de la Safta Brîncoveanu!

In toamna anuluĭ 1895, ca şi în 1892, nu eraŭ dar la cunoştinţa d-luĭ Sturdza nicĭ crime, nicĭ imoralitate? Eĭ bine, cînd aŭ apărut? In primă-vara anuluĭ 1896?

In această privinţă daţi-mĭ voe să vă spun că eŭ nu sunt mirat de loc, că este maĭ mult de cît un an de cînd unul din aceia carĭ aŭ iscălit hotărîrea mi-a spus în cabinetul meŭ: „D-le ministru, voim pe Mitropolit să 'l îndîrjim în contra d-v. — şi nu este un secret pentru nimenĭ că în Sinodul din primă-vara anuluĭ 1895, Mitropolitul 'mĭ-a făcut multe necazurĭ — dar noĭ liberaliĭ tot nu 'l iertăm, tot îl vom da afară".

Care să fie dar adevărul? D. Sturdza este stăpîn pe Academie, pe Bancă, pe Credit, vrea să fie stăpîn şi pe Biserică, şi atunci d. Sturdza 'şĭ-a ales din Episcopiĭ romînĭ drept al săŭ pe acela căruia dacă 'ĭ s'ar face ancheta frăţească încă ar păţi-o, 'şĭ-a ales pe Episcopul care acuză pe Mitropolit că a sfinţit prea multe biserici că să profite, şi el a luat de la o biserică 7000 leĭ, eŭ 'ĭ am dat (aplause). Cum să nu 'ĭ daŭ cînd m'a ameţit atîţia anĭ că biserica nu este canonică? (Ilaritate). S'a îndulcit la 7000 leĭ, şi a cerut şi d-luĭ Olănescu tot 7000 leĭ pentru podul peste Dunăre, dar Olănescu nu 'ĭ a dat, nu 'ĭ a dat fiind-că dacă eŭ nu puteam să pun pe altul să sfinţească biserica, la pod putea să slujească şi altul; acesta este omul pe care d. Sturdza l'a hotărît să fie Mitropolit şi o să'l aleagă. (Protestărĭ).

Voci: Nu o să 'l aleagă, îl vom huidui!

D-lor, vă aduceţĭ aminte că la 1893 am avut cinstea să prezint legea cleruluĭ mirean; atunci a voit d. Sturdza să facă în contra-ne grevă episcopală — d. Sturdza a inventat cel d'întîiŭ greva popilor — şi a cerut şi prietenuluĭ săŭ, Episcopuluĭ de Argeş, să intre în grevă. N'a găsit d-sa de cît douĭ episcopĭ care să-l urmeze, iar Episcopul de Argeş, Ghenadie a zis: „Nu pot, eŭ cred că legea este bună, de 30 de anĭ cerem leafă pentru preoţiĭ de mir, şi cînd se dă, nu pot să mă opun". De atunci s'a hotărît soarta Mitropolituluĭ Ghenadie; de la 1893 s'a spus că biserica este în doliŭ, de atunci s'a decis ca să se aducă Episcopul Partenie Mitropolit.

Acesta este adevărul.

Dar să presupunem că n'ar fi aşa, să presupunem că Mitropolitul ar fi vinovat şi vinovat grav. Care ar fi fost datoria guvernuluĭ? N'a putut să'ĭ ia demisia, nu a voit guvernul să se adreseze şi la alţiĭ, foarte bine; care ĭ era datoria?

Datoria sa era sa facă un proces serios, un proces, nu o strangulaţiune, ca să convingă publicul că atuncĭ cind se sgudue una din temeliile societăţeĭ, se sgudue fiind-că este nevoie, nu fiind-că aşa este capriciul saŭ interesul partiduluĭ.

Ca să convingă însă publicul, nu trebuia să înceapă prin a pune pe Episcopĭ în grevă, şi a arăta ast-fel dinainte care sunt părerile viitorilor judecătorĭ. Eŭ, d-lor, ĭĭ cunosc pe aceia carĭ aŭ îscălit sentinţa, uniĭ dintre eĭ sunt mieiĭ luĭ D-zeŭ, a trebuit să sufle diavolul în eĭ ca să facă ceia-ce aŭ făcut, şi eŭ ştiŭ de unde a eşit diavolul.

Rezultatul este că avem astă-zĭ un Mitropolit surghiunit şi luat pe sus, un popor sdruncinat în credinţa luĭ, un Sinod pe care'l înjură toate gazetele.

S'a sdruncinat din temelie Biserica naţională, căcĭ cum voiţĭ ca lumea care citeşte în *Monitor* slăbiciunile omeneştĭ care guvernul spune că se ascund sub rasa unuĭ Mitropolit, să nu creadă tot ce spun gazetele că se ascunde şi sub rasele celor-l'alţĭ Episcopĭ şi arhiereĭ?

Guvernul însu'şĭ a stîrnit scandalul. Intreg Sinodul va fi acoperit cu noroiŭ şi nu vom putea restabili vaza şi prestigiul Bisericeĭ nicĭ peste două generaţiunĭ.

Azĭ la anul 1896, singura instituţiune din ţară care este pur naţională, căcĭ cele-l'alte le am imitat de la civilizaţiunea străină, este lovită, şi lovită fără leac.

Şi nu era destul Biserica pîngărită, maĭ trebŭia să vie şi anarhia de sus. Am văzut în jurnalele guvernamentale scriindu-se: „Se vor publica fapte grave la adresa Mitropolituluĭ". Aţĭ auzit? Un om osîndit, şi să vorbeştĭ de faptele luĭ după ce l'aŭ osîndit!

Cum? Intiiŭ îl osîndeştĭ şi apoĭ ĭĭ facĭ instrucţia? Dar dacă aĭ dovezĭ de fapte grave, de ce să nu le spuĭ de la început şi laşĭ lumea să creadă că s'a comis o nedreptate? De ce să zideştĭ întîiŭ o sentinţă absolută ne-

motivată, şi tocmaĭ pe urmă să descoperĭ adevărate vine în contra condamnatuluĭ? De ce cînd aĭ dovezĭ de păcate grele să condamnĭ pentru mantia şi mitra arhiereuluĭ? Aceasta este şi neuman, şi absurd, şi monstruos.

Lumea va crede alt-fel, lumea va zice că după ce aĭ destituit pe toţĭ protoereiĭ, după ce aĭ dovedit întreg cleruluĭ că chiar pe Mitropolitul îl poţĭ da afară fără pricină, este lesne, prea lesne de produs dovezĭ şi răul cel maĭ mare al situaţieĭ de azĭ, indignarea că s'a dat în judecată fără dovezĭ, va rămîne.

Dar se maĭ zice că guvernul va face şi plebiscit în biserică, vor pune preoţiĭ să iscălească că sunt mulţumiţĭ. Dar dacă s'ar face plebiscit şi în contra guvernuluĭ? Ce fel de guvern este acela care nu găseşte de cît mijloace revoluţionare şi anarhice?

Nu cu plebiscit se poate da autoritate morală uneĭ judecăţĭ care n'a ţinut de cît două ceasurĭ, maĭ puţin de cît trebue ca să citeştĭ acuzaţia şi sentinţa.

A doua călcare de lege. Ce? Sinodul e de capul luĭ? Cum se poate aceasta? In Grecia este scris că de la Sinod se face apel la Rege, dar la noĭ dacă nu este scris poate să 'şĭ închipuiască cine-va că Sinodul poate să facă ce vrea? Ia închipuiţi-vă că Camera şi Senatul aleg un Mitropolit la care Episcopiĭ se opun, şi aceştia, a doua-zi, cu un simulacru de judecată, spun că acel Mitropolit a făcut D-zeŭ ştie ce şi 'ĭ aruncă o caterisire. Ce rămîne din votul Camereĭ şi al Senatuluĭ? Este posibil aceasta? Aceasta este o adevărată uzurpare de puterĭ, este o babilonie în capul guvernuluĭ.

Maĭ este un lucru şi cu aceasta daţi-'mĭ voe să isprăvesc.

D. Sturdza n'a furat numaĭ Bisericeĭ prestigiul eĭ, Sinoduluĭ consideraţia, Constituţiuneĭ puterea şi Coroaneĭ una din prerogativele sale; d. Sturdza ne-a furat nouă la toţĭ ceva care e maĭ presus de cît toate acestea, ne-a furat credinţa în patria căreia aparţinem.

Cînd te-aĭ născut într'o ţară mică, ca să te înalţĭ la un patriotism adevărat, în sensul cel mare al cuvîntuluĭ, trebue să crezĭ că ţara ta e capabilă de un viitor strălucit.

Eĭ bine, în noĭ, pentru un minut, s'a stins această flacără. Cînd am văzut că nicĭ una din instituţiile, pe carĭ

le credeam mai presus de toate ministerele, n'a scăpat ca să nu fie atinsă, cînd am văzut că se petrec la noi în țară parodii de judecăți care amintesc țările cele mai barbare, cînd am simțit că vaza țăreĭ noastre păleşte, am avut un ceas de îndoială.

Pentru acest minut de slăbiciune morală, pe d. Sturdza nu-l voiŭ erta nicĭ odată. (Aplause).

II.

Discursul din Iaşi

In campania de protestare ce partidul conservator întreprinsese în chestia mitropolituluĭ Ghenadie, d. Take Ionescu a pronunţat la Iaşi, în 10 Iunie 1896, un discurs, pe care îl reproducem după notele apărute în ziarul *Timpul*:

D. *Take Ionescu* (e primit cu aplause furtunoase):

Iubiţĭ Cetăţenĭ,

Pentru a doua oară am cinstea de a mă prezenta înaintea d-v. Acum 3 anĭ puneam piatra fundamentală la clădirea universităţiĭ, înălţam un monument, dovadă a hărnicieĭ şi patriotismuluĭ generaţieĭ de astă-zĭ pentru generaţiile viitoare; azĭ plîngem împreună distrugerea muncĭĭ multor generaţiĭ trecute. Aţĭ urmărit toate faptele guvernuluĭ, în cît nu maĭ e nevoe să insist şi eŭ asupra amănuntelor.

Vă întreb însa, pe ce se bizue stăpînirea de azĭ în săvîrşirea atîtor nelegiuirĭ? Pe douĭ aliaţĭ vremelnicĭ şi pe o idee falşă.

Istoria vorbeşte despre un Ţar în timpul căruia Rusia era ameninţată de o invazie de afară şi fiind întrebat pe ce se bizue ca să înfrîngă pe duşmanĭ, a răspuns:

— Mă bizuĭ pe ceĭ doĭ marĭ şi neînvinşĭ generalĭ: Ghenarie şi Februarie.

Aliaţiĭ vremelnicĭ aĭ guvernuluĭ colectivist sunt generaliĭ: Iulie şi August. Colectivişţiĭ nu maĭ trăesc de cît scomptînd efectul căldurilor asupra indignăreĭ opiniuneĭ publice. Eĭ aşteaptă cu nerăbdare ceasul secereĭ şi al băilor minerale, ca să scape de urgia poporuluĭ. Insă căldurile vor trece şi dacă guvernul va rămînea până la Septembre,

indignarea şi emoţia vor fi la apogeŭ. Orĭ mă înşel, orĭ agitaţia ţărĭĭ este de abia la început.

Ideea falşă iat-o: Care dintre d-v. nu a avut ocazia de a vorbi între patru ochĭ cu cîte un colectivist şi n'a văzut cu cîtă frică şi îngrijire colectiviştiĭ vorbesc de soarta guvernuluĭ lor, pe cînd în ziare sunt obraznicĭ şi semeţĭ. Între patru ochĭ colectiviştiĭ sunt mieiĭ luĭ D-zeŭ; şi-ţĭ declară că într'adevăr guvernul e slab, dar că 8 lunĭ e prea puţin timp ca să cadă.

Auziţĭ, par'că regatul Romînieĭ ar fi un apartament mobilat, care să ia cu contract pe termen fix? Fie!

Să coborîm şi noĭ discuţia la acelaşĭ nivel meschin şi să ne închipuim că Romînia este un apartament mobilat dat cu contract colectiviştilor. Totuşĭ nu putem să uităm că orĭce contract de închiriere conţine şi o clauză că chiriaşul nu poate să dărîme casa, căcĭ atunci e dat afară. Eĭ bine, guvernul colectivist spurcă şi dărîmă casa romînească.

Pentru a vă dovedi aceasta, voiŭ lua patru pilde:

I. Nu poate fi naţiune fără patriotism şi patriotismul se bizue pe mîndria zileĭ de azĭ şi pe nădejdea zileĭ de mîine.

In 8 lunĭ guvernul colectivist a slăbit patriotismul Romînuluĭ.

De la această tribună istorică s'aŭ făcut scuzele cele ştiute, s'aŭ făcut de la această tribună pentru-că tot în Iaşĭ se vorbise altă dată de mărgăritarele coroaneĭ luĭ Ştefan cel Mare. Vă întreb, este vre-unul dintre D-v. care în faţa acestor scuze să nu fi simţit că-l pătrunde îndoiala asupra putereĭ acestuĭ neam şi să nu-ĭ fi slăbit patriotismul?

Chiar Ungurĭĭ carĭ sunt ardenţĭ patrioţĭ aŭ simţit dispreţ de modul cum aŭ fost serviţĭ de d. Sturdza.

Al II-lea păcat: Nu e maĭ mare nevoie în societate de cît de dreptate. Şi dreptatea nu atîrnă numaĭ de bunătatea judecătorilor, ci de convingerea publiculuĭ că eĭ sunt imparţialĭ. Prefer o magistratură încovoiata cu credinţa publiculuĭ că e independentă, de cît una independentă, dar pe care publicul ar crede-o încovoiată. Guvernul pentru pofta meschină de a schimba 2 judecătorĭ a sădit în inima D-v. convingerea că procesele se cîştigă prin influenţa avocatuluĭ, care e amicul guvernuluĭ.

BIBLIOTECA CENTRALĂ UNIVERSITARĂ

Al III-lea păcat: Cu patriotismul slăbit şi cu o justiţie nesigură nu piere un popor, căcĭ ceea ce face tăria reală a unuĭ Stat e tăişul săbieĭ apărătorilor săĭ. Tăişul săbieĭ apărătorilor Romînieĭ este ştirbit. De la tribuna Parlamentuluĭ ministrul de răsboiŭ, fără a schimba arma, a declarat că armata Romînieĭ este înarmată cu ciomege. Credeţĭ că se cîştigă bătăliile numaĭ cu generalĭ bunĭ şi pricepuţĭ şi cu arme de precizie? Nu! Bătăliile se cîştigă cu entusiasmul soldatuluĭ, care e sigur că va învinge şi cu teama duşmanuluĭ că va fi învins.

Inchipuiţĭ-vă ceasul primejdieĭ, închipuiţĭ-vă că un regiment înarmat cu ciomege ar fugi dinaintea vrăjmaşuluĭ. Cine ar îndrăsni să-ĭ osîndească? Fuga lor n'ar dovedi laşitatea soldatuluĭ, ci patima ministruluĭ.

Dar în străinătate? Credeţĭ că este puţin lucru să se afle că eroiĭ de la Plevna, guvernaţĭ de Hohenzollernul Orientuluĭ, sunt înarmaţĭ cu ciomege?

Al IV-lea păcat: Un popor nu se întreţine numaĭ cu satisfacerea nevoilor materiale. Ceea-ce îl înalţă este partea sufletească, care ĭĭ dă idealul şi entusiasmul. Acest ideal îmbrăcat în forma metafizică a credinţeĭ religioase l'a ştirbit guvernul liberal în ultimele zile. Istoria e prea dureroasă şi o cunoaşteţĭ din nenorocire foarte bine, pentru ca să maĭ fie nevoie să vĭ-o povestesc. *Monitorul Oficial* a anunţat în cele 3000 comune din ţară că 19 anĭ a fost episcop, 3 anĭ Mitropolit un ticălos capabil să fure cele sfinte, să se compare cu D-zeŭ şi să se asocieze cu asasiniĭ. Iar drept răspuns miile de exemplare ale ziarelor aŭ dovedit că ceĭ-l'alţĭ episcopĭ sunt încărcaţĭ cu cele maĭ monstruoase păcate. De nu s'ar crede de cît o zecime şi totuşĭ biserica romînească ar fi sdruncinată din temelie.

Oratorul arată apoĭ cum pentru românĭĭ din alte state, unde viaţa românească este representată numaĭ prin biserică, această desconsiderare a bisericeĭ romîneştĭ este cea maĭ grea lovitură ce ni-se putea da. Constată cu mîhnire că pe pragul veaculuĭ al 20-lea, guvernul liberal a îmbogăţit Romînia cu o chestie clericală de care până acum fusese scutită. Trece la procedură şi arată rînd pe rînd peripeţiile acesteĭ afaceriĭ extra-ordinare care începe cu colaborarea literară şi bănească a episcopuluĭ Ghenadie cu D. Sturdza, trece prin Brîncoveneasa, prin greve comandate de ministriĭ şi răspopiţĭ, continuă prin judecăţĭ anticanonice şi instantanee, se complică prin deferirea capuluĭ bisericeĭ în judecată *Voinţeĭ Naţionale*, se sfîrşeşte prin odiosul unuĭ guvern, care se întovărăşeşte cu asasiniĭ ca să acuze oameniĭ cu acte plastografiate, şi să îngroape sub ridicolul uneĭ acuzăriĭ meschine; lipsa unuĭ plumb de 180 leĭ şi o fotografie vîndută prea scump.

După ce oratoruĭ termină cu procedura guvernuluĭ, după ce vorbeşte

și de executarea ilegală, constată că însuși guvernul nu crede chestia în chisă, de oare-ce primul ministru s'a dus să'și apere politica la tribuna populară pe care a înălțat-o în București partidul conservator. In aceasta oratorul vede cel mai mare omagiŭ ce guvernul putea să aducă opoziției și declară că din moment ce conservatoriĭ aŭ putut tîri pe d. Sturdza la tribuna lor, nu mai aŭ nicĭ un regret că nu pot să se rostească la tribuna din dealul Mitropoliei.

In rezumat, oratorul arată că în ultimele 8 luni s'aŭ clătinat ceĭ 4 stîlpĭ de care se întemeiază orĭ-ce societate. Cu zguduirea lor s'a zguduit și credința noastră a tutulor în puterea și în viitorul Statuluĭ romîn, iar peste granită am scăzut în rîndul Statelor orientale.

Se poate, ca toată civilizația noastră să fi fost o spoială; era însă o spoială care ne înșela și pe noĭ și pe alțiĭ. Cu o mînă răutăcioasă și dușmană, d. Sturdza a zgîriat această spoială. Dacă totuși națiunea nu este mai mult turburată și mai desperată de cît este, pricina e că dînsa are conștiința că tot a mai rămas ceva în această țară, a rămas partidul conservator.

Aceasta este unica mîngîere a Romîniei în vremurile jalnice în care ne aflăm. Ea știe că suntem în stare să lecuim rănile adînci care i s'aŭ adus, de și de sigur vor trebui anĭ mulțĭ și muncă înzecită ca să se dreagă ceea-ce s'a stricat în 8 lunĭ de zile. Țara știe că are un partid care nu a guvernat nicĭ pentru el, nicĭ pentru o clasă, ci a lucrat cu spor pentru toate păturile sociale, că are un partid care a știut să unească respectul tradiției, care este munca acumulată, cu dorința de a asculta cu inimă voiasă nevoile viitoruluĭ, care a desfășurat un steag atît de larg, încît sub cutele luĭ se pot umbri toate reformele legitime și care nicĭ odată nu a uitat că interesele partiduluĭ trebue îngenunchiate înaintea intereselor generale. După cum acum 1500 de anĭ, lumea veche aștepta o schimbare și'și puse nădejdea în împăratul Constantin, ast-fel se uită țara astă-zĭ la partidul conservator. Atunci s'a arătat crucea pe cer și glasul tainic a spus: în acest semn veĭ învinge, și astă-zĭ spune glasul tainic că cu noĭ va învinge Romînia și semnul este dragostea de adevăr și iubirea de patrie. (Aplause).

III.

Discursul din Craiova

In ziua de 3 Noembrie s'a ţinut la Craiova o mare întrunire, la care aŭ participat mai multe căpitenii conservatoare, între alţii: D-nii Lascar Catargiu, General Manu, Take Ionescu, C. Dissescu, etc.

D. Take Ionescu a pronunţat următorul discurs, în care pare că prooroceşte că partidul conservator va restabili dreptatea, dar nu va lua puterea. După aceea s'a procedat a se semna o petiţiune de protestare adresată M. S. Regeluĭ:

Iubiţi cetăţeni,

Vorbind la Iaşi, în întrunirea care a închis campania noastră de vară, cum azi se deschide campania noastră de iarnă, spuneam două lucruri. Ziceam: nu a rămas guvernuluĭ ca să se susţină de cît sprijinul vremelnic al căldurilor de vară şi falşa teorie că cîrmuirea ţăreĭ este o casă mobilată, care se ia cu contract pe termen şi din care nu poţi să fiĭ dat afară de cît la expirarea contractuluĭ, la sf. Gheorghe saŭ la sf. Dimitrie, chiar dacă dărapenĭ casa. Adăogam atunci: saŭ eŭ nu maĭ ştiŭ să judec simţul politic, saŭ azi agitaţiunea care turbură spiritul cetăţenilor va merge tot crescînd, şi crescînd în proporţiunĭ la carĭ nu se aşteaptă guvernul, şi la carĭ nu ne aşteptăm niciĭ noĭ. Nu m'a înşelat proorocirea mea. Există azi în ţară o stare de nemulţumire generală, care nu se poate tăgădui, şi care represintă în moravurile noastre politice semnul unuĭ mare progres.

Iată, d-lor, în ce stă progresul.

De multe orĭ s'aŭ agitat la noĭ spiritele; s'aŭ agitat

pentru imposite nouĭ, — este firesc ca omul să se supere cînd vreĭ să-ĭ puĭ mîna maĭ adînc în pungă, — s'aŭ agitat cînd un partid politic alungat de mult de la putere se simţia nerăbdător şi grăbit în legitima pornire d'a ajunge la guvern ca să dovedească capacitatea sa de lucru — este firesc ca omul să aibă ambiţiunea de a face binele.

De alt gen este însă agitaţiunea de azĭ! Agitaţiunea de azĭ este o agitaţiune cu totul desinteresată! Ceea-ce vă turbură conştiinţele d-v. este o pură idee, este oroarea că s'a violentat în d-voastre simţul de dreptate. De aceea, d-lor, agitaţiunea de azĭ este nu numaĭ cea maĭ nobilă din cîte am văzut la noĭ, dar ea găseşte şi un alt mod de a se exprima.

Omul care este atins nu la pungă, dar în conştiinţa luĭ, în simţul luĭ de dreptate, este maĭ dîrj. Deşi este maĭ tăcut, este însă şi maĭ greŭ de învins. Intr'adevăr, d-lor, nemulţumirea de azĭ nu este sgomotoasă, este însă cu mult maĭ periculoasă pentru guvern. Se simte că ne aflăm faţă cu o hotărîre a naţiuneĭ care nu se schimbă. De aceea am eŭ convingerea că această stare de nemulţumire a sufletelor nu se va putea răpune, ci va merge din ce în ce crescînd. (Aplause).

D-lor, protivniciĭ noştri vor spune că agitaţiunea aceasta este rodul seteĭ noastre de a reveni la putere, că d'abia după un an de zile de cînd suntem în opoziţie, am turburat spiritele, am răstălmăcit faptele guvernuluĭ, şi am voit să creăm printre d-voastre nemulţumire, numaĭ pentru dorinţa de a veni iarăşĭ la cîrmă.

Greŭ se poate spune un maĭ mare neadevăr! Niciodată o opoziţie nu 'şĭ-a facut maĭ patriotic datoria. Dovadă? 'Mĭ-aduc aminte un proverb frances care zice că: „toată lumea are maĭ mult duh de cît cel maĭ cu duh om". Eĭ bine, care dintre d-v. în faţa tutulor acestor năsdrăvăniĭ nu 'şĭ-a zis: *eĭ, cînd ar fi liberaliĭ în opoziţie!?*

Ce însemnează acest: *eĭ, dacă ar fi liberaliĭ în opoziţie!?* Insemnează că, după părerea tuturor, liberaliĭ la putere ştiŭ să căpătuiască şi în opoziţie să ponegrească, iar conservatoriĭ niciodată la putere nu ştiŭ să căpătuiască, niciodată în opoziţie nu ştiŭ să ponegrească. Primesc lucrul cu o condiţie: să înlocuim cuvîntul *nu ştiŭ* cu cuvîntul *nu vor.* Da! la putere conservatoriĭ nu vor să procopsească; şi

în opoziție nu vor să ponegrească; aceasta este caracteristica partiduluĭ nostru, acesta este felul nostru. (Aplause).

Că este așa, ia să luăm și să cercetăm în liniște cîte-va pilde.

Cînd ne-am retras de la putere ce am făcut? Știți că s'a retras și guvernul luĭ Brătianu la 1888, s'a retras cînd nu maĭ putea sta de cît împușcîndu-ne pe noĭ toți, și totuși atunci ne-aŭ spus jurnalele d-lor că s'aŭ dus oamenii Palatuluĭ, că s'a introdus guvernul personal. Ba nu s'aŭ mulțumit cu atît și, printr'un manifest către țară, aŭ spus că ne-aŭ adus la putere... Muscaliĭ. Da, la 1888 Muscaliĭ și cu Regele goniseră pe liberalĭ!! Eĭ bine, cînd noĭ ne-am retras de la putere la Octombre trecut, dacă eram și noĭ ca liberalii, am fi putut spune același lucru, dar schimbînd Muscaliĭ cu alțĭ vecinĭ! Și putea să o spunem maĭ cu rost și maĭ cu miez.

In loc să facem aceasta, în loc să ne bufnim, am preferit să creăm moravurĭ politice în această țară, și neam dus în liniște la alegerĭ, pot să zic ne am dus la măcelărie, fiind-că am voit să dăm dovadă că ne îndeplinim datoria noastră pînă la capăt și că pentru acest rușinos spectacol al Camerelor de unanimitățĭ, eĭ singur sunt vinovațĭ, nu noĭ. (Aplause).

A venit în urmă vizita Impăratuluĭ. Cîțĭ nu 'șĭ-aŭ zis: *eĭ, dacă ar fi fost liberalii în opoziție!!* Ce era să fie? Să fi fost în opoziție Sturdza, care a spus la Orfeŭ că Ungurii s'aŭ unit cu boerii ca să cucerească totul pănă la Marea-Neagră! Da, d-lor, așa a spus d-nul Sturdza la întrunirea de la Orfeŭ, la acea întrunire în care adaoga că eŭ de dragul Ungurilor am scos din școlĭ hărțile Dacieĭ Trajane, pe carĭ le retrăsese d. Aurelian încă de la 1882!! Eĭ bine, liberalii ce ar fi făcut?

Și-ar fi cernit clubul ca pentru Meschiu, ar fi strins derbedeĭ, i-ar fi pus să dea jos steagurile ungurești, și de la gară pănă la Palat ar fi încercat — de sigur fără succes — să turbure buna primire a Impăratuluĭ.

Aceasta este după dinșii politică de opoziție.

Credeți d-voastre, că dacă și noĭ aveam acea sete sălbatică de a veni la putere, nu puteam face tot așa? Credeți că numaĭ d. Sturdza știe să înflăcăreze lumea?

D. Sturdza care citeşte pe bucăţele de hîrtie şi tot se încurcă?

Dacă era vorba să facem opoziţie ca dînşii, se putea şi dintre noi să se vorbească despre Horia şi Cloşca şi despre martirii de astă-zi, se putea şi de la noi să se propovăduiască mulţimei: să nu primiţi pe Regele unguresc ci numai pe Impăratul Austriei, adică să-l tăiaţi cu cuţitul în două! De sigur că se puteau găsi şi la noi oameni şi mai cu talent şi mai cu inimă de cît d. Sturdza, oameni cari să vorbească sentimentelor naţionale şi mai cald şi mai bine de cît o face d. Sturdza cu miorlăiturile sale.

Nu am făcut-o, căci am voit să dăm vieţii noastre politice un exemplu, să dovedim că nu este bine, nu este slobod să faci în opoziţiune tot ce-ţi trece prin cap, numai ca să turburi pacea guvernului.

A fost, d-lor, din parte-ne un mare merit, căci şi ispita era mare. Aceşti oameni, pe cari prin atitudinea noastră îi ajutam, eraŭ cei cari ne acuzaseră de trădare, cei cari spuseseră că numele noastre vor rămîne în istorie sub pecetea trădărei de neam.

Aşa s'a putut petrece lucrul în linişte, graţie liniştei noastre s'aŭ încărcat toţi cu cîte un cordon, rămînînd numai doi paraponisiţi: unul bolnav de diabet şi altul de boala Mitropolitului. (Aplause).

Dacă noi altă-dată am pus interesele ţării d'asupra intereselor noastre, de ce să vă închipuiţi că azi facem alt-fel? Nu este agitaţiune pentru putere ceea ce facem, este protestarea conştiinţei noastre. In adevăr, ce interes politic am avea noi ca să fie Mitropolit cutare saŭ cutare, şi să punem în mişcare ţara întreaga pentru a ţine în scaun un om, care de altminteri, a scris cărţi cu d. Sturdza şi le-a tipărit cu d-nealui în tovărăşie?

Ce interes de partid ne poate lega cu Mitropolitul Ghenadie, pe care ultima oară cînd l'am văzut noi toţi era la Brîncoveneasa la braţ cu d-nul Sturdza?

Nu, d-lor, ceea ce ne-a mişcat, ceea ce a turburat conştiinţa noastră este nedreptatea săvîrşită.

Nu voiŭ examina, d-lor, cunoscuta de toţi judecată a Mitropolitului Ghenadie.

Cite-va puncte însă trebuesc reamintite.

Ştiţi că s'a început cu o grevă de episcopi!

Aţi mai auzit grevă de Episcopi? Am auzit grevă de birjari, de bucătari, de muncitori, dar de Episcopi nu. (Aplause).

Să spurci biserica cu o grevă de episcopi numai ca să înalţi pe unul care mi-a luat 7000 lei pentru a sfinţi o biserică, şi a cerut şi lui Olănescu 7000 lei pentru podul de peste Dunăre, dar nu i-a obţinut fiind-că Olănescu a fost mai sgîrcit!! Aceasta este de sigur o monstruositate.

D-v. aţi fost pe la Tribunale, aţi văzut judecîndu-se oameni cari aŭ prădat, aŭ asasinat. Sunt daţi în judecată; dar procurorul îi acuză şi judecătorul îi judecă. N'aţi văzut nici o dată să-i judece procurorii.

Ei bine, pe Mitropolit trei arhierei l'aŭ dat în judecată, şi tot ei aŭ iscălit sentinţa. Mă mir că nu i-a pus pe toţi 12 să facă şi acuzarea şi judecata!

Mitropolitul este chemat la Sinod astă-zi şi mîine seară, iar poimîine dimineaţa îl judecă şi-l osîndesc.

Actul de acuzaţiune, ca să-l citeşti cere 2 ore şi Mitropolitului ţării i s'a cerut ca în 24 ore să răspundă la acest act de acuzaţiune.

Iată un asasin. Ce se face cu el? Il chiamă judecătorul de instrucţie, îl ascultă, dă o ordonanţă, i se lasa apoi 3 zile pentru a se opune la camera de punere sub acuzaţiune. La juraţi trebuie să-l asculte Preşedintele 5 zile înainte de judecată. Mitropolitului ţarei i se comunică 14 puncte de acuzaţiune şi 'i se cere să răspundă imediat. El ese de acolo protestînd la ora 11 şi la un spre-zece şi un sfert sentinţa este gata.

Daŭ premiŭ stenografului care va pretinde că această sentinţă se poate nu delibera şi redacta, dar scrie stenograficeşte în acest sfert de ceas!!

Adaog un lucru pe care-l ştiŭ în mod cu totul sigur. Unul din judecătorii a spus unui prieten al meŭ — şi cînd toţi judecătorii vor îndrăsni să zică că nu este adevărat, îl arăt — a spus unui prieten, care îl întreba ce se face dacă Mitropolitul va cere 24 ore pentru a-şi pregăti apărarea? „Le vom refuza, pentru că trebue ca mîine la 12 ore totul să fie gata".

De ce? Voiţi să ştiţi? Explicaţiunea va eşi într'un mod firesc dacă vom examina cîte-va lucruri. Ce se întîmplase? Cu două zile înainte un decret al Capului Sta-

tuluĭ suspendase pe Mitropolit din Mitropolie, lucru corect, şi din Arhierie, lucru poate de prisos. Peste două zile s'a dat sentinţa. Unde e oare decretul de destituire? Îl aştept încă!!

Nu am dar dreptul să cred, că se aştepta la Sinod ca să nu fie vreme să intervie vre un alt factor constituţional ca să împiedice acest fapt ruşinos?

Dar cu pripă, cu zor, s'a dat sentinţa sf. Sinod în numele Sfintuluĭ Duh. Eĭ bine cine a executat'o? Jandarmiĭ, procurorii, procurorii carĭ atît eraŭ de ameţiţi că aŭ făcut somaţiunile ce se fac pe uliţă la atrupamente, le aŭ făcut Mitropolituluĭ, om bătrîn, în odaia luĭ, de faţă cu d. Lascar Catargiu.

Eŭ nu cunosc în ţara noastră jandarmĭ de aĭ sf. Sinod, cum nu cunosc nicĭ procurorĭ de aĭ sf. Sinod. Jandarmiĭ sunt aĭ Statuluĭ, şi Statul este reprezentat de Suveran, şi nimenĭ nu poate dispune de dînşiĭ ca să execute sentinţele Sinoduluĭ de cît Suveranul. În ceasul în care jandarmiĭ Statuluĭ, procuroriĭ Statuluĭ aŭ fost puşĭ la dispoşiţiunea Episcopuluĭ Partenie, în acel ceas s'a batjocorit autoritatea Statuluĭ.

In sfîrşit, l'aŭ dus la mănăstire, l'aŭ surghiunit.

Care a fost apoĭ atitudinea guvernuluĭ?

De aci înainte vă mărturisesc că nu maĭ pricep nimic. Inteligenţa noastră nu poate sa se înalţe la nivelul faptelor guvernuluĭ. Aŭ dat ordine să-l mute şi să-l supună la torture, dar n'aŭ făcut nicĭ una nicĭ alta. S'a plîns omul în contra unuĭ jurnal care produsese în contra luĭ nişte plastografiĭ, şi a cerut să-l judece curtea cu juraţi...

Deja, d-lor, trebue să recunoaşteţĭ că este mare îndrăsneală, mare curagiŭ să te ducĭ să puĭ cinstea ta în mîinele juraţilor cînd este vorba să cerĭ să se osîndească cine-va. Alta este să te ducĭ să te aperĭ cînd eştĭ acuzat, să zicĭ sunt nevinovat, şi alta este să zicĭ: ca să dovediţĭ că sunt nevinovat băgaţĭ pe altul în puşcărie. Aci stă omul să lupte cu mila omenească.

Dar a avut Mitropolitul şi acest curagiŭ. Şi ce se face după atîtea lunĭ de zile? Vedeţĭ că s'a trimes la judecată ca să statueze dacă este vinovat cel care a calomniat. Nu, s'aŭ opintit cu toţiĭ ca să scoată pe

cel calomniat de vinovat, şi la urmă s'a pus afacerea la dosar.

Vedeţi, judecătorul de instrucţie, justiţia ţării însărcinată de guvern ca să calomnieze pe cetăţeni!

D-lor, groazăvia aceasta poate merge foarte departe. Mîine, poate guvernul să pună pe un scriitoraş de la o gazetă ca să spună că scie că cutare a asasinat. Cutare dă în judecată pe scriitor, şi judecătorul de instrucţie se însărcinează să constate că da, cutare este un asasin, şi afacerea o pune la dosar.

Credeţi că s'a isprăvit? Nu! este una şi mai frumoasă! Şi-aŭ zis oamenii aceştia că le-ar prii să facă cunoscut judecata Sinodului şi celor-l'alte Biserici ortodoxe.

Şi aŭ făcut o adresă, care ne face ţara de ris, dar n'aŭ trimis'o şi nu o vor trimite nici odată!!

Acum lucrul cel mai proaspăt este căutarea unui Mitropolit. Se caută un Mitropolit. Aŭ alergat întîiŭ după Mitropolitul Gheorghian, care le-a spus: nu pot să vin. Dar am scris noi la gazete că te-aŭ gonit conservatorii, întoarce-te la locul ce ţi s'a răpit. Nu, răspunde Mitropolitul Gheorghian, pe mine nu m'a gonit de cît Mitropolitul Moldovei şi Partenie care mă ameninţa cu degetul.

Acum umblă mereŭ cu trenul de la Iaşi la Bucureşti samsarii guvernului să găsească un Mitropolit.

Sfîrşesc, d lor. Ce reese din toate cele ce s'aŭ spus aici? Reese că oamenii aceştia aŭ dărîmat temelia Statului, aŭ călcat în picioare dreptatea. Aceasta este cea-ce turbură conştiinţile noastre; s'a călcat dreptatea cu unul din cei mai înalţi demnitari ai Statului, s'aŭ călcat regulile cele mai simple cari ne garantează onoarea noastră, s'a violat în noi simţul cel mai puternic pe care se bazează toată existenţa noastră, s'a violat simţul dreptăţii. Aceasta nu se poate împăca nici chiar printr'o cădere de guvern dacă nu se îndestulează cerinţele dreptăţii.

In mişcarea noastră, a partidului conservator, noi nu ne gîndim la o putere pe care dacă am fi voit am fi păstrat-o, noi cerem restabilirea dreptăţei, căci dacă nu se respectă dreptatea cu un Mitropolit, nimeni nu este sigur că mîine nu va fi şi el victima nedreptăţii.

Dacă este să alegem între putere fără dreptate şi

între dreptate fără putere, nu este unul singur dintre noĭ care să esite.

Un mare orator conservator a spus altă-dată: *totul pentru ţară, nimic pentru noĭ.* La rîndul nostru vă spunem: departe de noĭ ispitele deşertăciuneĭ, ne smerim dinaintea cruceĭ. *Pentru dreptate totul, nimic pentru putere.* (Aplause prelungite).

IV.

Al doilea discurs din Iaşi

Campania în chestia Mitropolitană continuînd, partidul conservator a ţinut o nouă întrunire la Iaşi, în ziua de 14 Noembrie 1896. D. Take Ionescu a pronunţat cu această ocaziune următorul discurs:

Iubiţi cetăţeni!

Înţelegeţi cu toţii, că ar fi de prisos o nouă cuvîntare, după frumoasele şi complectele cuvîntări ţinute până acum.

Cred însă că această întrunire convocată pentru cestiunea care preocupă astă-zi ţara întreagă, trebue să se închidă cu aceeaşi cestiune. Şi iată de ce voiu abuza de răbdarea d-voastre, foarte scurtă vreme însă.

Ar fi de sigur, d-lor, o muncă inutilă şi o pierdere de vreme, ca să luăm astă-zi şi să numărăm, încă o dată, toate fără-de-legile comise de guvern în cestiunea judecăreĭ şi osîndireĭ Mitropolituluĭ Primat Ghenadie. Într'adevăr, d-lor, această cestiune a eşit din rîndul lucrurilor, în care omul îşi face o convingere prin raţionament. Aţi raţionat multă vreme. Aţi auzit tot ce se putea spune despre această cestiune, şi acum ea a trecut în domeniul cestiunilor pe carĭ le simţĭ şi nu le maĭ raţionezĭ, a pătruns în adîncul inimelor şi convingerilor, a pătruns atît de adînc, în cît ne-a turburat vĭeaţa noastră politică, vĭeaţa noastră politică a căreĭ linişte nu se maĭ poate restabili fără rezolvarea acesteĭ cestiunĭ.

Dar maĭ este pentru mine, d-lor, şi un alt motiv. V'am vorbit despre cestiunea religioasă în întrunirea de astă vară. Departe de a voi să şterg ceva din cele spuse atuncĭ, adaog că făceam şi o proorocie; vă ziceam:

este posibil ca lovitura adusă bisericeĭ romîne să fie simţită şi maĭ puternic peste Carpaţĭ, unde vĭeaţa naţională gonită de pretutindenĭ este înghesuită într'un singur colţ, în religiune, este posibil că acolo lovitura să răsune cu atît maĭ multă putere, cu cît sentimentul naţional nu are vre-un alt refugiŭ.

S'a îndeplinit din nenorocire proorocia mea, şi pentru întîia oară în istoria noastră s'a putut face din Carpaţĭ şi graniţă morală pe lîngă graniţa politică, pentru întîia oară de atîtea sute de anĭ s'a putut pune cestiunea uneĭ rupturĭ în vĭeaţa sufletească, între cele două rîpe ale Carpaţilor, a uneĭ rupturĭ care nu poate să nu micşoreze, să nu scază vĭeaţa sufletească a regatuluĭ nostru.

Altul este însă scopul cuvîntărieĭ mele. Vroĭ să cercetez împreună cu d-voastre, care este înţelesul politic al actuluĭ pe care îl întreprindem, al hotărîreĭ de a ne adresa Capuluĭ Statuluĭ în această cestiune.

Se va zice, poate, de către adversarieĭ noştri că aci este vorba de uvertura uneĭ piese a căreia parte primă ar fi ameninţarea, iar partea ultimă înjurătura.

Nu este vorba despre aşa ceva.

Aceasta ar fi o imitaţiune searbădă şi proastă a ceea ce aŭ făcut şi fac liberaliĭ, ea ar fi maĭ prejos de demnitatea noastră, ar fi maĭ prejos şi de puterile noastre.

Aŭ să zică poate că este un fel de ştrengărie care să serve de pretext uneĭ campaniĭ de întruniri, de discursurĭ şi banchete. Şi aceasta ar fi maĭ prejos de demnitatea noastră!

Nu, d-lor, în ceea ce facem noĭ azĭ este un gînd politic, şi acest gînd este consecuent cu întreaga noastră tradiţiune, cu toate principiile care slujesc drept temelie partiduluĭ conservator.

Care este acest gînd politic? Inainte de a-l examina, daţi-mĭ voe să vă spun, că sunt la largul meŭ ca partid, că sunt la largul meŭ ca om.

Sunt la largul meŭ ca partid, pentru că Monarhia şi Dinastia străină în această ţară, este opera partiduluĭ conservator. Ştiŭ ce veţĭ spune, ştiŭ ce se va zice, ştiŭ că veţĭ întîmpina că şi partidul liberal a lucrat la întemeiarea Dinastieĭ în această ţară. Da, d-lor, aŭ lucrat şi eĭ, dar munca lor nu se poate asemăna, din punctul de

vedere moral, cu munca partidului conservator. Pentru ei a pune o Dinastie străină în locul domnielor pământene era a sluji şi Statul şi partidul, pentru conservatori era a sluji Statul cu sacrificiul partidului.

Ce reprezintă pentru liberali introducerea dinastiei străine? Pentru liberali era îndepărtarea puterei supreme de ori ce legătură de rudenie şi de ori-ce relaţii personale, era prin urmare o sporire a şanselor lor de a fi chemaţi la guvern. Iar prin suirea pe tron a unei vechi şi ilustre case din Apus, nu putea să nu se producă sub această casă un fel de nivelare a celor-l'alţi, un fel de egalizare a straturilor sociale, care lor nu le putea fi de cît de folos. Pentru conservatori, din potrivă, domniele pământene reprezentau pentru mulţi dintre ei accesul la cnoarea supremă, la locul cel mai înalt din Stat, cum ar fi fost la 1858 pentru venerabilul nostru president, d. Catargiu, dacă nu ar fi pus patriotismul mai presus de ori-ce, iar prin legăturile de rudenie, prin relaţii şi prejudecaţi aproape siguranţa de a păstra numai ei puterea în această ţară (Aplause).

Cînd merg dar la întemeierea Monarhiei şi Dinastiei străine în această ţară, şi examinez valoarea muncei fie-cărui partid, diferenţa este aşa de mare în cumpăna morală între munca unuia şi munca celui-l'alt, în cît sunt în dreptul meu să zic că partidului conservator se datoreşte prima piatră a acestui edificiu.

A venit 1866, a venit Constituanta. Care a fost în Constituantă munca d-lui Catargiu, a partidului conservator? A fost să dea acestei Dinastii garanţii de vieaţă, să 'i dea drepturi şi prerogative cu care să-şi îndeplinească menirea ei, menire despre care vă voiu vorbi mai în urmă.

Aceasta a fost opera conservatorilor la 1866, şi cu toată opunerea liberalilor ei aŭ dus-o la bun sfîrşit.

Iar la 1871, cînd liberalii deslănţuiaŭ desordinea pe uliţe, cînd după ce proclamaseră republici caraghioase, declaraŭ în Parlament că între Tron şi Ţară stă un abis, pe umerii cui, peste popularitatea cui s'a zidit pentru a doua oară Dinastia în această ţară? (Aplause).

Citiţi „Memoriile Regelui Carol" şi veţi vedea că pe la 1871 Suveranul era ne-încrezător, că în mintea lui în

acel ceas a fost îndoială, pe cînd în mintea şefuluĭ nostru şi partiduluĭ conservator nu a şovăit nicĭ un minut hotărîrea d'a apăra şi sluji dinastia.

Iar cînd s'a inaugurat era nouă, cînd s'a proclamat regatul, conservatoriĭ atiţi citi eraŭ în Parlament, aŭ uitat că liberaliĭ le făcuse necinstea ca în vremea primuluĭ nostru războiŭ să fie înlăturaţi şi puşi în judecată, eĭ care întemeiase de a doua oară Dinastia, şi-aŭ adus şi eĭ ce puteaŭ să aducă, glasul lor, glasul lor fără rezervă, glasul de adevăraţi patrioţi şi aŭ dat acestuĭ act podoaba unanimităţeĭ. (Aplause).

Şi ca om sunt la largul meŭ, şi de aceea mă voiŭ întinde maĭ mult asupra acesteĭ cestiuni. Chiar în zilele cele maĭ calde ale opoziţiuneĭ-unite am avut norocul să-mĭ ţin capul rece, şi atuncĭ cînd eram învinuit de către liberalĭ, că mă aleg nu de guvern ci de alt-ceva, să pot răspunde: „eŭ nicĭ odată nu 'mĭ voiŭ ştirbi dinţiĭ pe coroana de oţel, prefer să 'ĭ înfig în cărnurile voastre, de unde ştiŭ că va ţîşni sîngele".

Să examinăm acum, cu acel sînge rece, cu acea cumpătare, cu acel patriotism care se cuvine unuĭ partid de ordine, care este rolul firesc al Coroaneĭ într'un Stat ca al nostru.

Şi maĭ nainte să ne întrebăm carĭ sunt condiţiunile fără de care nu poate trăi, nu poate progresa o societate modernă destinată cum sunt toate societăţile moderne să fie guvernată de partide?

Două sunt aceste condiţiunĭ, fără ele nu aveţĭ guvern posibil, nu aveţĭ progres posibil. Aceste condiţiunĭ sunt, că pentru amîndouă partidele trebue să fie loc sub soare, că ele trebue să alterneze la guvern, dar din alternarea lor nu trebue să sufere interesele permanente ale Statuluĭ; trebue din potrivă, ca cu toată alternarea lor să rămînă unele lucrurĭ în afară de patimele şi răsbunările lor reciproce.

Aceste două nevoĭ sunt aceleaşĭ pretutindenĭ. Fără ele guvernarea prin partide nu ar fi tolerată de nicĭ o naţiune orĭ-cît de păcătoasă ar fi ea. Ceea ce diferă este modul cum aceste nevoĭ se îndeplinesc. Într'adevăr ele se îndeplinesc pretutindenĭ, dar se îndeplinesc de factoriĭ pe care 'ĭ aŭ la îndemînă.

Acolo unde opiniunea publică este puternică, ea le îndeplineşte singură. Aşa vedeţi monarhii ca Anglia în care Coroana are pe hîrtie toate drepturile, dar în fapt n'are nicî unul, unde este o adevărată republică cu un preşedinte ereditar; acolo prin simpla forţă a opiniuneî publice aî şi politica din afară, şi armata şi justiţia în adevăr naţionale, în adevăr nesupuse tiranieî partidelor şi aî şi alternarea partidelor în mod regulat. In alte state, în Franţa de exemplu, cu toată nestabilitatea ministerială, forţa opiniuneî publice este încă destul de mare, pentru că vedeţi că de şi se schimbă guvernele la 6 luní, dar nu se cleatină magistratura ţăreî, nu se turbură armata, iar în ce priveşte politica din afară se poate ca în spaţiu de două zile să prînzească la Impăratul Rusieî şi preşedintele Republiceî şi ducele de Chartres şi principesa Matilda Bonaparte.

Dacă plecî din ţările vechî, cu opiniune publică puternică şi te scoborî către alte ţărî maî depărtate, puterea opinieî publice descreşte, şi cu cît ea descreşte cu atît sporeşte recunoaşterea prerogativelor şi drepturilor Coroaneî. Aproape nul în Anglia, rolul Coroaneî este deja maî însemnat în Belgia, şi maî mare în Italia şi cu totul preponderent în Spania. Cu un cuvînt în statele moderne guvernate prin partide politice, rolul Coroaneî este tocmaî să întregească, pentru îndeplinirea menireî Statuluî, ceea ce opiniunea publică singură nu este capabilă să obţie. (Aplause).

Dacă simţiţî cu toţiî, cum simt eŭ, că aceasta este menirea Coroaneî, să trecem în ţara noastră, şi să vedem cum staŭ lucrurile la noî. Este vre-o îndoială cînd cunoaştem şi esperienţele noastre electorale şi violenţa luptelor noastre de partid şi slăbiciunea opiniuneî publice, că la noî rolul Coroaneî este mare?

Neapărat că nu.

Dar atît nu ajunge, maî trebue să examinăm cum s'aŭ purtat cele două partide, nu cu vorba, ci cu fapta, ca să pună în măsură Coroana de a'şî putea îndeplini rolul eî faţă de generaţiunea de azî şi de cele viitoare?

Prima chestiune, alternarea partidelor la guvern. Vă rog, d-lor, să nu faceţî confusiune. Prin alternarea partidelor nu înţeleg o operaţiune pur mecanică, care de

exemplu ar hotărî că un guvern trebue să stea cinci ani, şi din 5 în 5 ani s'ar schimba; nu, prin alternarea la guvern a partidelor înţeleg înlocuirea partidului cînd i s'a istovit puterea de lucru, prin partidul care este plin de vieaţă şi de putere (Aplause).

Înţeleg o operă de judecată politică, iar nu o simplă socoteală de zile.

In această alternare este sigur că opiniunea publică singură la noi nu reuşeşte în scopul ei. Experienţa noastră electorală ne spune ce poate opiniunea publică; ea poate numai să dea indicaţiuni care să facă să priceapă pe ori-ce om, că ţara reală nu mai corespunde cu ţara legală, independent de numărul de ani calendaristici cari s'au strecurat de la venirea la guvern a unui partid.

Coroana dar, să întreacă opinia publică.

Ei bine, D-lor, în îndeplinirea acestei înalte necesităţi, fără de care nu se poate guvern constituţional, partidul conservator a ajutat Coroana, partidul liberal a împedicat-o. In timp de 12 ani, acest partid nu a voit să dea prilej Coroanei să facă uz de prerogativele ei; din potrivă, acest partid se agăţa de putere chiar atunci cînd nu se mai putea menţine de cît prin împuşcarea deputaţilor.

Dar partidul conservator? El, urmînd tradiţiunile lui, în plină vigoare, în plină putere, anul trecut a ajutat Coroana la această liniştită alternare a partidelor în Stat. (Aplause).

Atît însă, D-lor, nu este destul. Alternarea partidelor nu este un scop, ci un mijloc. Scopul este să se facă bine treburile Statului, să meargă înainte naţiunea, pe care o cîrmuim rînd pe rînd, unii şi alţii.

Dar dacă, în loc de continuarea lucrării începute, un partid şi-ar forma program, că trebuie să distrugă tot ce a făcut cel-l'alt? Un asemenea sistem de guvern de sigur ar cădea sub scîrba şi dispreţul general.

Credeţi că este posibil să lăsăm o societate să fie condamnată la această muncă, ca unii să-şi istovească puterile zidind, iar alţii să şi le sleiască, dărîmînd? Imaginaţiunea poeţilor anticităţii inventase pe *Sisif*. Dar munca lui Sisif era o pedeapsă de infern, iar nu opera de progres a unui guvernămînt de oameni liberi.

D-lor, în vieaţa Statelor, pentru a fi progres, este nevoe ca unele lucruri să iasă din sfera schimbărilor pe cari le aduce cu dînsa schimbarea unui guvern. Dintre acestea sunt: raporturile noastre faţă de străinătate, armata, şi în fine justiţia, singura garanţie a vieţei civilizate.

Dacă în această ţară, opiniunea publică nu este destul de puternică, singură ea, ca să impună partidelor politice aceste reguli de conduită, Coroana are dreptul să ajute opiniunea publică în slăbiciunea ei, pentru ca şi partidele politice să fie obligate la respectul acestor lucruri, cari trebue să atîrne mai mult de naţiune, de cît de cluburile politice.

In această ordine de idei, şi pentru a asigura continuitatea atitudinei ţărei faţă de străinătate, partidul conservator a fost ajutătorul Coroanei, iar partidul liberal a împiedicat-o. Cînd sunt liberalii în opoziţiune, ei ne aruncă mereu cuvîntul de trădători de patrie.

Partidul liberal, atunci cînd după peste o sută de ani, Romînia a fost adusă de întîmplări să ia şi dînsa parte la dezlegarea unei mari probleme europene, în loc să ceară concursul tuturor fiilor patriei, trimetea pe conservatori în judecată la Curtea de Casaţiune, pretinzînd că Lascar Catargi dedese o depeşe fără să-o plătească. (Aplause).

Care a fost rezultatul acestei trunchieri a forţelor naţionale?

E că nu este nimeni din cei cari cunosc evenimentele de la 1877—78, care să nu zică că Romînia a eşit prost din aceste evenimente, şi că eşea mai bine dacă se punea la mijloc energia tutulor fiilor ei. Dacă liberalii îşi fac din aceasta un titlu de glorie, istoria va face din contra în potriva lor acuzaţiunea ei de căpetenie, ea va spune că liberalii puteau să scoată din evenimentele de la 1878, o Romînie mai mare de cît cea pe care o primise şi că au scos una mai mică.

Prin atitudinea noastră, din contra, am ajutat Coroana pentru a stabili o continuitate în politica de afară, pentru a scoate politica externă din politica de partid şi a o pune în rangul cestiunilor naţionale, ca recent exemplu aducem unanimitatea cu care ne am prezentat faţă de

vizita împărătească, vizita din care aŭ eşit cordoane pentru unii miniştri, ceea ce puţin importă, dar a eşit şi consideraţiune pentru ţară, ceea ce importă mult.

Am dat deci pildă pentru continuitatea politicei externe în această ţară. (Aplause).

Tot aşa am făcut, d-lor, şi cu armata. Tot ce am putut, am făcut ca să o scoatem din înrîurirea politicei de partid. Sunt numiri în gradele înalte, pe cari le-am iscălit, poate, fără plăcere. D-v. ştiţi de exemplu că noi am pus comandamentul de aci în mîini, cari nu numai prietene nu ne eraŭ, dar nici cel puţin neutre.

Şi cum aŭ ajutat liberalii în această privinţă Coroana şi opiniunea publică? Aŭ spus că armata are, nu puşti, ci ciomege, şi apoi aŭ prezintat inaintea Impăratului Austriei trupele înarmate cu aceste ciomege. (Aplause).

In justiţie? Am zmuls de la arbitrar, făcînd inamovibili pe membrii curţilor şi pe preşedinţii tribunalelor, iar liberalii, într'un an, aŭ atentat la Curtea de Casaţiune, şi se zice, şi îi cred capabili, că vor să se mai întindă.

Rezultatul este, că pe cînd unii lucrase la întărirea instituţiunilor acestei ţări, alţii le săpaŭ la temelie!

Ast-fel noi rămînem, d-lor, consecuenţi cu doctrina conservatoare, cînd ajutam Coroana în rolul ei firesc de a apăra ţara de tirania partidelor.

Ast-fel împinşi de un înalt sentiment naţional şi patriotic, ne urmăm rolul nostru de partid conservator, cînd faţă de liberali, căutăm să desfiinţăm din cele ce ne despart şi să înmulţim cele ce ne apropie.

Pănă acum nu suferiserăm încă de răul care a sîngerat toată Europa de apus, de cestiunile religioase care înveninează luptele politice din atîtea ţări, pentru care spre pildă se sfîşie partidele politice în Belgia.

Şi acum la sfîrşitul veaculuĭ, în această de Dumnezeŭ bine-cuvîntată ţară, unde între membrii dreptei şi membrii stîngei nu se ridică capul însîngerat al vre-unuĭ strămoş mort pe ghilotină, liberalii vor să ne despartă pe cestiunea sufletească, pe cestiunea care desparte aiurea omenirea de atîta amar de ani.

Aceasta, iubiţi cetăţeni, este cel mai monstruos atentat la binele, la progresul şi stabilitatea acestuĭ Regat, aceasta este o operă diabolică.

Şi unde se face lucrul acesta? Suntem noĭ cu situaţiunea geografică pe care o avem, în poziţiunea fericiţilor, carĭ îşĭ pot plăti luxul tuturor prostiilor? Suntem noĭ la capătul Europeĭ, înconjuraţĭ de o mare, pe unde ne poate veni ajutor de pretutindenĭ şi unde nu avem să ne temem de nimic? Stăm măcar, ca Grecia, în fundul uneĭ peninsule sub scutul luĭ Omer şi al-luĭ Sofocle? Noĭ, suntem puşĭ de soartă în locul cel maĭ greŭ, dar şi cel maĭ de onoare, stăm la curmezişul tuturor drumurilor, pe care de miĭ de anĭ se scurg noroadele, stăm acolo unde se ciocnesc interesele cele maĭ puternice, care de atîta vreme agită lumea şi o va maĭ agita. (Aplause).

Nouă, d-lor, soarta ne spune că trebue să cultivăm tot ce ne uneşte, pentru că toţĭ la un loc — şi tot mă îndoesc cîte-odată, dacă suntem destuĭ. — Dar la noĭ să inventezĭ o sămînţă de discordie, să sufli schizma, să te facĭ agentul dezbinăreĭ, să creezĭ izvoare de vrajbă şi de ură, este operă de nebun, dacă nu este operă de criminal. (Aplause).

Suntem dar în dreptul nostru, şi facem o operă conservatoare, naţională şi patriotică, cînd deşteptăm Coroana asupra acestuĭ principiŭ. Suntem în dreptul nostru, suntem în rolul nostru, cînd dorim ca Coroana să ajute opiniunea publică în contra tiranieĭ partiduluĭ de la putere, pentru ca împreună să împiedice pănă maĭ este vreme crearea uneĭ noĭ pricinĭ de dezbinare şi de slăbiciune pentru acest Regat.

Incheiŭ. Mi se pare că pe frontispiciul edificiuluĭ politic pe care îl ridicăm, putem să scriem un cuvînt pe care d. Dim. Sturdza 'l-a amintit Ungurilor, pe cînd făcea agitaţiune naţională: *„Justitia fundamentum regnorum“*, zicea atuncĭ d-sa.

Azĭ, pentru mişcarea pe care am început-o noĭ, putem zice: *„Concordia fundamentum patriae“*.

Şi spunînd aceasta, spunem un adevăr şi maĭ înalt, şi maĭ înfipt în inimele noastre. (Aplause prelungite).

1897

Alegerea colegiului II de Covurlui

Cu ocazia alegerei Colegiului II de Covurlui, făcută în Ianuarie 1897, partidul liberal propusese candidatura d-lui P. Sechiari, iar partidul conservator pe aceea a d-lui N. Filipescu. Administrația liberală — prefect de județ fiind d. Daniel Zorilă, — făcu tot felul de ingerințe, pentru a putea scoate pe candidatul guvernamental. D. Ioan C. Gradișteanu, deputat conservator, a adresat o interpelare în Cameră cu privire la aceste ingerințe. D. Take Ionescu, luînd și d-sa cuvîntul cu această ocaziune, a complectat interpelarea d-lui Grădișteanu, pronunțînd următorul discurs în ședința Camerei din ziua de 30 Ianuarie:

D-lor Deputați,

In urma cuvîntărei d-lui Grădișteanu, înțelegeți bine că ar fi să abuzez de vremea d-v., dacă aș face alt-ceva de cît să rezum în cîte-va cuvinte cele spuse de d-sa, și apoi să tragem în urmă morala politică a acestei alegeri.

D-lor, că aŭ fost ingerințe în această alegere, cred că nu este nimeni între noi care, independent de interesul de partid politic, să aibă nevoe de dovezi. Într'adevăr, d-lor, există o dovadă în sine, în afară de faptele arătate de d. Grădișteanu, și care explică foarte bine lucrurile.

Dacă n'ar fi fost ingerințe în alegeri, dacă nu s'ar fi amestecat guvernul în alegere, cum v'ați explica d-v. că guvernul, prin primul său ministru și ministrul de interne, a cerut unuia din candidați, d-lui I. Nenițescu, lucrul mi s'a spus de d. Nenițescu, să-și retragă candidatura în folosul d-lui Sechiari, saŭ să primească ca d. Sechiari să-și retragă candidatura în folosul d-lui Nenițescu, rămîind un singur candidat guvernamental?

Era dar în guvern sentimentul unei slăbiciuni electorale la Galați. Acest gînd a făcut pe guvern să intervină pe lîngă d. Nenițescu, ca să primească a fi un fel de candidat fără voe, să accepte voturile d-lui Sechiari.

Toate acestea se făceaŭ pentru că cu d. Nenițescu se

credea în biruinţă, pe când cu d. Sechiari nu se credea în biruinţă.

O altă dovadă de acelaşi ordin: La întîiul scrutin d. Filipescu a avut 409 voturi, d. Toneanu, un alt opozant, 100 şi mai bine, d. Nenițescu, şi el opozant, 140; candidatul socialist 44 şi candidatul liberal-naţional, d. Sechiari, numai 290. Între întîiul scrutin şi al doilea s'a întîmplat un eveniment politic.

Netăgăduit este că d. Toneanu îşi retrase candidatura în favoarea d-luĭ Filipescu, şi că retragerea candidaturei d-luĭ Toneanu în favoarea d-luĭ Filipescu era sinceră; lucrul s'a dovedit prin înlocuirea fratelui său, care era comisar de poliţie în Bucureştĭ, îndată după alegere; o înlocuire sub forma obicĭnuită: transferarea; el era comisar la Palatul Justiţiei şi a fost mutat tocmai la Obor, ca să-şĭ dea demisia, cum a şi făcut-o. De altmintrelea am citit şi scrisoarea luĭ către fratele său la Galaţi, în care îĭ povesteşte convorbirea, pe care a avut-o cu d. prefect al Poliţiei Capitaleĭ.

Dacă retragerea candiduturei d-luĭ Toneanu în folosul nostru nu era sinceră, de sigur că fratele său n'ar fi plătit-o cu pierderea funcţiuneĭ, şi încă după ce candidatul liberal reuşise. N'ar fi fost un nevinovat lovit de d-v., mai ales atunci cînd nu era vorbă de luptă pentru existenţă, ci de simplă răzbunare.

După aceea vine retragerea d-luĭ Nenițescu iarăşi în favoarea d-luĭ Filipescu. D. Nenițescu a declarat-o, fratele său a dus cu noĭ campania. Şi totuşi la al doilea scrutin, în loc ca d. Filipescu să aibă cele 260 de voturi ale d-lor Toneanu şi Nenițescu, cum şi cele 400 voturi ale sale, adică în loc să fie ales cu aproape 700 voturi, vedem că n'are de cît 450. Care este explicaţiunea? Ar fi, d-lor, recunosc, o exageraţiune, ar fi să facem aritmetică, iar nu politică, dacă am crede că un candidat care se retrage, poate să dispună de toate voturile alegătorilor săi. Dar de la 260 de alegători pâna la 45, căcĭ atît numai a cîştigat d. Filipescu, este o diferenţă a căreia explicaţiune se poate pricepe numai prin faptul, că nu s'a lăsat libertatea voinţeĭ alegătorilor, ba chiar că s'a forţat nota ingerinţelor.

De alt-fel explicaţia v'a dat-o d. Grădişteanu.

După lista alegătorilor, pe care v'a arătat-o d. Grădişteanu, aţi văzut că 92 din alegătorii cari aŭ luat parte la primul scrutin, nu aŭ mai luat parte la al doilea scrutin.

Aceştia eraŭ toţi alegători de ai noştri, alegători însemnaţi, deochiaţi, votase la început, dar pentru al doilea scrutin, ei toţi cari aŭ fost bănuiţi că cu nici un preţ nu vor vota pentru d. Sechiari, aŭ fost *consiliaţi* să nu mai vină la vot.

Prudentă recomandaţie, pentru-că, şi nu este un lucru dezagreabil să o spunem, d. Sechiari nu se bucură de prea mare popularitate în Galaţi. Prin urmare, este un lucru sigur că în al doilea scrutin lupta electorală nu a fost condusă numai de candidat şi de amicii sĕi, amicĭ destul de numeroşi în sînul comitetuluĭ liberal-naţional, ci a fost condusă de prefect, a căruia putere şi destoinicie v'ă arătat-o îndestul d. Grădişteanu. Poate că ar fi răŭ şi crud să mai adăugăm la o situaţiune grea, destul de grea faţă nu numai cu publicul şi cu opoziţiunea, dar faţă şi cu majoritate, care de sigur nu lesne va erta pe prefect; nu atît că a scris cartea de vizită, cît că a lăsat să se prindă de noi.

De sigur, d-lor, ar fi o copilărie să se pretindă că ne am făcut convingerea despre acţiunea prefectuluĭ numai prin acest talisman, fiind-că se poate ca şi alţi prefecţi să facă acţiuni şi mai puternice şi să nu aĭ carte de vizită. Nenorocirea d-luĭ Zorilă a fost că a existat o carte de vizită! Vă dovedesc însă un lucru cu această carte şi anume: că aşa era situaţiunea în mahalalele Galaţilor, în cît un agent electoral, care până atunci fusese cunoscut de partizan al opoziţieĭ, căci acesta este adevărul... (Intreruperi).

In momentul cînd d. prefect, — şi am aci declaraţiunea luĭ Gotcu şi o voiŭ arăta d-luĭ ministru, dacă vrea, — în momentul cînd d. prefect l-a chemat la sine, însoţit de un oare-care Burdea şi ĭ-a cerut să treacă în grupul guvernamental, promiţîndu-ĭ un comisariat de poliţie, — care nu i s'a dat — inde prezenţa cărţeĭ de vizită în buzunarul nostru, alt-fel evident că nu o da; el a cerut paşaport ca să poată umbla în oraş.

Vă puteţi închipui că atunci cînd prefectul a chemat pe acest om, situaţiunea a trebuit să fie foarte incordată în mahalalele Galaţilor, ca acest agent, care trecea din o

parte în alta şi se declara să lucreze cum a lucrat contra d-luĭ Filipescu, să aibă nevoe de chiar atestatul prefectuluĭ ca să poată merge neturburat în diferitele mahalale.

Şi maĭ este un lucru ciudat: Comisariĭ de poliţie găseaŭ procedarea aceasta aşa de firească, în cît puneaŭ viza lor pe cartea de vizită a prefectuluĭ, pentru a constata în mod oficial, că în realitate cel care alerga avea dreptul să alerge, pentru că alerga pentru cauza cea bună, propoväduia evanghelia cea adevărată, iar nu evanghelia luĭ Nicu Filipescu.

Maĭ este un lucru care nu poate face indoială, şi anume: că pe lîngă aceste ingerinţe, carĭ dacă ar fi fost singure, nicĭ nu ne plîngeam de dînsele, s'a adăugat altceva, s'a adăugat un ce de care omul are tot-d'a-una drept să se plîngă: s'a adăugat violenţa. In contra unor ingerinţe, maĭ ales aşa de răŭ combinate cu cărţĭ de vizită, maĭ poţĭ lupta! In contra violenţeĭ nu este luptă...

D. G. Chiriţescu: Maĭ bine cu chinoros?

D. Take Ionescu: Mă întrerupeţĭ vorbind de chinoros; ar trebui să ştiţĭ că el s'a produs într'o alegere condusă în Bucureştĭ de o persoană politică, al căruĭ nume nu-l maĭ spun, fiind-că a murit, dar care, puţin după aceea a fost luat în braţe de d-v. şi pus în capul listeĭ d-v. electorale contra noastră.

Prin urmare, cred că deplorînd chinorosul, veţĭ fi de acord cu mine, că în alegerĭ este un lucru contra căruĭ nu te poţĭ lupta şi că acel lucru se chiamă violenţă...

D. St. Filipescu: Daţi-mĭ voe să vă întrerup. De ce nu aţĭ luat la Drăgăşanĭ măsurĭ contra violenţeĭ.

D. Take Ionescu: Despre alegerea de la Drăgăşanĭ am informaţiunĭ absolut contrariĭ şi mi-se pare că a fost o instrucţie judiciară, care a dat în judecată şi pe unĭĭ şi pe alţĭĭ...

D. St. Filipescu: Dar sîngele de pe strade, ale căruĭ urme se maĭ văd şi astă-zĭ?

D. Preşedinte: Vă rog, d-lor, nu maĭ întrerupeţĭ.

D. Take Ionescu: D-lor, mărturisesc că n'am fost nicĭ odată la Drăgăşanĭ, dar dacă sîngele este încă pe strade, voiŭ merge să-l văd, căcĭ este un sînge foarte persistent.

Intreruperile d-v. 'mĭ dovedesc că am dreptate în ceea-ce afirm şi anume: că din toate ingerinţele electorale,

aceea contra căreia nu se poate lupta este „violența". Eĭ bine, d-lor, a fost violență la Galați! (Intreruperĭ).

D-lor, înțelegeți bine că aci suntem și uniĭ și alțiĭ martorĭ pe care ne judecă alt cine-va. Intre noĭ și d-v. este un continuu proces politic, un proces în care nu judecăm noĭ, ci țara.

Tot ce putem noĭ face este să dăm și uniĭ și alțiĭ în liniște părerile noastre.

Veți vedea ce-mĭ dă mie convingerea că aŭ fost violențe la Galați.

Vă puteți d-v. închipui starea sufletească a unuĭ candidat opozant, care este nevoit să ceară biurouluĭ electoral intervenirea armateĭ pentru restabilirea ordineĭ? Dacă el nu suferea de violență guvernamentală, ce interes avea să provoace sosirea armateĭ?

Maĭ departe. A sosit armata. Se constată că căpitanul a fost atacat. De cine? De violența opozițineĭ? Apoĭ pentru aceea îl chemase candidatul opozant ca să-l atace?

Dar nu e numaĭ atît. D. Filipescu a propus adversaruluĭ săŭ să se adreseze mulțimeĭ și împreună cu d-sa să-ĭ ceară a se depărta. Eĭ bine, d. Sechiari nu s'a crezut obligat să facă aceasta, dar d. Filipescu a avut curajul să vorbească și indată acea mulțime a început să-l ia la huiduelĭ. Aĭ cuĭ partizanĭ eraŭ ceĭ carĭ huiduiaŭ? Aĭ opozițineĭ?

Alt-ceva, și aceasta e nota caracteristică a alegereĭ de la Galați, căcĭ scoboară cu o treaptă maĭ jos moravurile noastre electorale. Care este această scoborîre a viețeĭ noastre politice cu o treaptă maĭ jos? (Intreruperĭ). Am, d-lor, 12 anĭ de Cameră și știŭ să nu insult pe nimenĭ. Veți vedea ce însemnează o scoborîre maĭ jos în moravurile noastre electorale.

S'aŭ făcut violențe de multe orĭ. S'aŭ adresat însă aceste violențe, nu la căpeteniĭ, nu la statul-major al opozițineĭ, ci la coada electorală. In Galați, din potrivă, violența s'a urcat sus de tot; insultele aŭ plouat asupra însușĭ candidatuluĭ. Și să ne ferească D-zeŭ pe toțĭ dacă se va încetăți la noĭ sistemul unor ast-fel de violențe! (Intreruperĭ).

D-lor, am văzut și eŭ violențe; le-am văzut de ex. la Craiova, împreună cu d. Fleva, cu d. Petre Grădișteanu,

cu d. Popp. D. N. Popp 'şĭ aduce aminte la 1888, cînd s'a tăiat scena de sub noĭ. Aŭ fost monstruoase violenţele exercitate în contra-ne la 1888, dar nu se potriveşte vremea de azĭ cu acea epocă, şi aceasta face tocmaĭ partea a doua a puţinelor cuvinte carĭ voiam să vi le spun.

Al doilea caracter politic, după părerea mea al celor petrecute la Galaţĭ, e că ele sunt un anacronism, un adevărat anacronism.

Dacă vă uitaţĭ la punctul de plecare al acesteĭ alegerĭ, care a fost el? Veţĭ tăgădui de sigur, dar nu e unul dintre d-v., care să nu ştie că acesta e adevărul; era lozinca dată: Nicu Filipescu nu trebue să se aleagă, şi nu trebue să se aleagă în nicĭ un caz, şi ca să nu se aleagă nu se va scuti nicĭ un mijloc! Aceasta era lozinca.

Pentru ce această lozincă? Ce vremurĭ ne aminteşte această lozincă?

Ca să fac tabloul şi maĭ viŭ, amintesc şi lozinca a doua, cea de după alegerĭ: voturile luĭ Nicu Filipescu nu sunt voturĭ date de gălăţenĭ, sunt voturĭ cumpărate de către Nicu Filipescu...

O voce: Aşa e.

D. Take Ionescu: Aud la spatele meŭ: aşa e! Aceasta mă întăreşte şi maĭ mult în credinţa mea, că am ajuns la partea caracteristică a evenimentelor politice.

Aceasta nu vă aminteşte d v. o anume epocă din vĭeaţa noastră politică?

Mie-mĭ aminteşte o epocă, dar tot-d'odată văd că ne aflăm faţă de un anacronism, o repet, 'mĭ reaminteşte epoca de la 1886, 1887 şi maĭ ales 1888...

D. C. Mărgăritescu: Dar la 1891?

D. Take Ionescu: Cele-alte asemănărĭ le veţĭ face d-v.; eŭ fac asemănările pe carĭ le cred adevărate. (Aplause).

La 1888, la alegerile de atuncĭ, era tot aşa o lozincă care se pornise în contra persoanelor anume însemnate, în contra persoanelor, pe carĭ guvernul de atuncĭ credea că este în interes politic—vedeţĭ că pun lucrul în felul cel maĭ frumos, un interes politic: ca aceĭ oamenĭ să nu se aleagă. In toată campania electorală în contra candidatureĭ lor, toate mijloacele,—şi am martorĭ mulţĭ aci în Cameră dintre d-voastre—s'aŭ întrebuinţat, până şi paltoanele de pe noĭ,—paltoanele cu carĭ am mers la ale-

geri, — ni se zbiera că eraŭ cumpărate de miniştri străinĭ .. Pe mine acest caraghiozlîc m'a supărat atît maĭ mult, cu cît blana, pe care o purtam, era foarte proastă; 'mĭ era şi ruşine că eram ast-fel tratat... de un ministru străin!

După alegerĭ absolut aceeaşĭ lozincă: voturile opoziţieĭ sunt voturĭ luate cu banĭ, cu banĭ la Buzăŭ, cu banĭ la Brăila, cu banĭ la Craiova, cu banĭ peste tot.

Peste nouă anĭ de zile găsim, neapărat în maĭ mic, acelaşĭ spirit politic, aceeaşĭ idee: nu trebue să se aleagă cu nicĭ un preţ Nicu Filipescu; voturile luĭ nu sunt voturĭ carĭ le putea avea şi el, cum le-a avut d. Sechiari!

Eĭ bine, vă întreb: se potrivesc circumstanţele? Nu sună ciudat situaţiunea politică de la 1888, transformată în anul 1897?

Nu, d-lor, nu se potrivesc împrejurările. Căcĭ ce era la 1888? D-v., partidul liberal, eraţĭ de multă vreme la putere, eraţĭ la putere aşezaţĭ aşa de solid, — credeaţĭ d-v., — în cît nicĭ nu vă gîndeaţĭ la putinţă să căderĭ de la guvern înainte de a se fi sfîrşit şi fiziceşte fostul d-v. mare şef...

D. C. F. Robescu: Şi al d-tale.

D. Take Ionescu: Şi al meŭ, timp de un an.

D. Robescu ar trebui să nu uite că cu toată lupta de opoziţie violentă care am dus-o de la 1886 până la 1888, cînd maĭ tîrziŭ am avut ocaziune, cînd mi-a fost dat ca tot în această Cameră şi tot în contra uneĭ majorităţĭ care 'şĭ avea şi ea patimele eĭ, să spun ceea-ce credeam eŭ că era drept despre acel fost şef vremelnic al meŭ, am făcut-o.

Eraţĭ dar în credinţă că nu veţĭ cădea, că nu puteaţĭ cădea. Iar celor maĭ cu minţĭ, carĭ vedeaŭ că nu maĭ merge, li se spunea: că nu puteţĭ cădea, fiind-că pot veni aşa complicaţiunĭ externe, în cît să fiţĭ siliţĭ a nu părăsi puterea.

Aceasta era explicaţiunea oficială a d-v. Eĭ bine, în acele momente eraţĭ atacaţĭ de o opoziţie în care sta nu numaĭ partidul conservator, dar în care sta ca disidenţĭ jumătate cel puţin din fruntaşiĭ liberalilor, şi eraţĭ atacaţĭ cum rar un guvern a fost verĭ-odată.

Eĭ bine, înţeleg, — deşi nu scuzez, — ca într'o luptă aşa de încordată să fi adoptat d-v. lozinca cu care vă pro-

nunțați că un anume om nu poate să vină în Parlament, și nu poate să aibă voturi de cît prin bani.

Aceeași este situațiunea la 1897?

Ce s'a petrecut în această țară ca să vă hotăriți la o politică de nervi, la o politică de nervi, ca la 1888??

Sunteți la putere de un an și mai bine. In mare parte suntem și noi autorii, cum să zic?... intelectualii ai acestei nașteri guvernamentale de la Noembrie 1895... (Intreruperi).

D-lor, faptele nu se discută. Faptul este așa; cînd d-v. v'ați retras din Cameră și Senat, de atunci noi între noi și punînd în cunoștință pe acei factori constituționali cari trebuesc puși în cunoștință, am luat hotărîrea că dacă până în toamnă se va găsi mijlocul constituțional ca să veniți la putere, să vă cedăm locul. Aceasta vă explică de ce nu am făcut alegeri suplimentare. Este o eroare dacă credeți că am fost surprinși in toamna din 1895; noi de la Maiu 1895 cunoșteam foarte bine situația politică și aveam hotărîrile noastre luate.

Dar nu importă; v'ați compus ministerul cum ați vrut și cum ați putut. Ați făcut marele minister, ați debutat cu acest mare minister, cînd un minister care coprindea pe D. Sturdza, Stătescu, Cantacuzino și N. Fleva era de sigur un mare minister național-liberal, aceasta nu se poate tagădui de d-v.

Ați găsit în fața d-v., ce? O opoziție redusă la două glasuri în Senat și la două în Cameră.

Această opoziție era și în Cameră și în Senat foarte liniștită și foarte cuviincioasă; nici nu putea să fie alt-fel, fiind așa de restrînsă. In țară ați găsit o opoziție, cum nu cred că veri-odată un guvern romînesc a avut în fața lui. De la început nu am căutat în nimic să vă turburăm. D-voastre știți bine cum puteam să vă stricăm efectul produs de discursul inițial de la Iași, discursul cu care ați debutat la putere. Așa de puțin am căutat să încurcăm lucrurile, în cît grație minței, liniștei și patriotismului nostru, s'a putut, fără turburare, să se arboreze în Bucureștĭ 200 de tricolori roș, alb și verde. Vă întreb pe d-v.: dacă d-v. erați în opoziție se petreceau lucrurile din partea cu aceleași înlesnire?

Ați luat în opoziținne o mulțime de angajamente, pe

cari nu le puteţi ţine, cum este cu faimoasa lege a lui Maxim, care, ce e drept, ne-a dat o zi de impopularitate, şi noi nu am făcut nimic ca să vă turburăm liniştea.

Dar aŭ venit cestiuni şi mai mari. Ar fi, cred, un moment dureros de a vi-le reaminti, şi ar fi şi de prisos, căci s'aŭ sfîrşit spre binele tutulor, şi nu numai că noi nu am căutat să vă împiedecăm, dar cît ne-a stat în putinţă am căutat nu numai să vă ajutăm rezolvarea, dar şi să vă înlesnim situaţiunea d-v., cred că nu veţi tăgădui aceasta, cînd ştiţi că însăşi *Voinţa Naţională* a reprodus articolul meŭ din *Timpul* ca să dovedească că lucrurile aŭ mers spre binele obştesc[1]).

A venit vizita împăratuluĭ, aŭ venit greutăţile peste Carpaţi, — greutăţi destul de complicate, — a venit greva din urmă de la drumurile de fer, şi noi în loc de a profita de greutăţile d-v., v'am ajutat să eşiţi cu bine.

A! d-lor, cînd d. Fleva îşi desvolta interpelarea sa, 'mi am zis: Doamne! Ce s'ar fi făcut din această cestiune, dacă aţi fi fost d-v. în opoziţiune? In ce bocluc n'ar fi intrat ţara? Cum s'ar fi repetat afacerea greveĭ cavalerieĭ?

D-v., stăpîni absoluţi pe putere, avînd Parlamentul întreg, combinîndu-vă şi descombinîndu-vă ministerul cum voiţi, şi noi ducînd o opoziţiune cît se poate de liniştită.

Eĭ bine, vă întreb: nu este un anacronism, că într'o asemenea stare să se facă politică de nervi, să se restabilească acele situaţiuni încordate cari se explicaŭ la 1888, dar cari acum la 1897, sunt fără rost şi supără pe toată lumea?

Şi atunci iarăşi mă întreb: care este explicaţiunea acesteĭ stări nervoase? Explicaţiunea este că vă merge răŭ, şi nu numai răŭ, dar foarte răŭ, şi nouă ne merge bine, foarte bine. (Ilaritate). Voiŭ mai adăuga ceva, şi anume că ne-a mers aşa de bine anul care a trecut, în cît mă întreb, cu oare-care grijă, dacă este posibil să mai fie vre-o ameliorăţiune la acest bine...

D. G. Ghiţescu: Atunci să stăm aşa cum suntem.

D. Take Ionescu: Iată, d-lor, explicaţia lucruluĭ. Vedeţi că vă merge răŭ şi sunteţi necăjiţi. Eĭ bine, aci vă daŭ dreptate.

---

[1]) A se vedea acest articol în anexele de la finele volumuluĭ.

Dar dacă vă dau această dreptate şi dacă îmi explic nervii d-v. din convingerea, saŭ nu din convingerea, ci din sentimentul, — căci convingerea este o cestiune care ţine de partea intelectuală a omuluĭ, pe cînd emoţiunea, sentimentul, este maĭ puternic, — că vă merge răŭ, este însă o parte unde nu vă pot da dreptate, este în credinţa d-v., că procedînd ca la Galaţi, are să vă meargă maĭ bine, iar nouă maĭ răŭ. Aci, credeţi-mă, vă înşelaţi; o alegere ca la Galaţi este un lucru bun pentru noĭ, şi un foarte răŭ tonic pentru nervii debilitaţi aĭ d-v. Căci, d-lor, rezultatul care va fi? Că în majoritate are să figureze şi d. Sechiari, care va lua, probabil, cîte odată cuvîntul... Ocaziunea se va ivi cam rar, căci noĭ suntem puţinĭ, iar d-v. destuĭ...

O voce: Aţi ales pe Zerlenti.

D. Take Ionescu: Credeţi că alegerea d-luĭ Zerlenti contra luĭ Brătianu ne-a făcut bine nouă? V'a făcut bine d-v., şi dovadă că v'a făcut bine, este că la acea din urmă alegere parţială din Muscel, s'a ales Ioan Brătianu, pe care Bucureşteniĭ nu-l alesese.

Am zis că este foarte slab tonic pentru d-v. Ceea ce aţi pierdut se vede, ce aţi cîştigat este prea puţin. Aţi ajuns la un rezultat pozitiv, că d. Sechiari este în Cameră şi la un alt rezultat pozitiv, care pentru noĭ este negativ, că d. Filipescu nu este în Cameră. D-v. aţi preţuit foarte mult acest avantagiŭ, şi aci vă înşelaţi; acţiunea d-luĭ Filipescu remâne întreagă. D. Filipescu nu ese scăzut, ci mărit din alegerea de la Galaţi, pentru că d. Filipescu este deja în acel stadiŭ de om politic, în care înfrîngerile nu te maĭ pot micşora, ci te măresc.

Dar acum, d-lor, maĭ este un lucru unde v'aţi înşelat d-v. Aveţi un guvern noŭ care era cam acuzat de uniĭ dintre d-v. că-ĭ lipseşte oare-care energie şi s'a găsit în Nicu Filipescu o foarte bună ocaziune ca să dovediţi că este energie şi în noul guvern, înainte chiar de a vă fi vaccinat cu ceva spirit din vechiul guvern. Da, s'a dovedit, în adevăr, prin alegerea de la Galaţi energia materială a nouluĭ guvern.

Este o mare eroare însă a crede că desvoltarea forţeĭ brutale este dovadă de adevărată putere; d. ministru de interne nu prea are noroc cu desvoltarea energieĭ materiale.

D. ministru de interne, la 1888, cîte-va zile numaĭ

înainte de căderea guvernului liberal, era acela care cerea cea mai mare desvoltare de energie, a doua zi chiar după arestarea d-lui Fleva. In urma discursului d-sale, pe care 'l am aci şi care nu este urît, s'a votat faimoasa moţiune, în care cereaţi cu mult foc ca guvernul să-şi arate energia faţă cu această opoziţiune, care turbură lucrurile în ţară. V'a ascultat guvernul, a mai dat semn de nitică energie, dar ştiţi bine că n'a mai rămas nimic peste 10 zile, fiind-că nu era fond de unde să mai dea! Cu aceasta închid.

Energia ce aţi arătat la Galaţi, nu este adevărată energie. Adevărata energie, cea care v'ar reda cea ce a început să vă lipsească, cea care ar face ca lucrurile să vă meargă mai binişor, căci acum vă merge foarte rău, este de a dovedi că puteţi lucra ceva, pe cînd până acum mi se pare că nu aţi dat dovezi, este de a dovedi nu că sunteţi în stare să vă ţineţi făgăduelile, căci ar fi o pacoste pentru ţară dacă le aţi ţine... (Intreruperi). Imi pare rău că mă întrerupeţi, am să vă dau o pildă fiindcă nu mă credeţi. D-v. în opoziţiune aţi cerut ca să ia Statul moşia Bedmar, fiind-că a făcut rău d. Carp, etc., etc. Ei bine, sunteţi de 16 luni la guvern şi nu aţi luat-o, şi nu o puteţi lua, şi aţi face o pacoste dacă aţi lua-o. Nu vă invit să o faceţi, prefer ca în această cestiune, ca în multe altele, să nu vă ţineţi de cuvînt. Din potrivă, aţi venit cu legea d-lui Vulturescu ca să faceţi ceea ce voiam să facem noi, să daţi o soluţiune juridică şi politică.

Aşa dar închid. Noi vă mulţumim pentru alegerea de la Galaţi; ne-aţi dat ocaziunea încă o dată să dovedim ţăreî, care ne ascultă şi pe unii şi pe alţii, modul cum d-v. ştiţi — de şi noi nu ne am îndoit nici o dată — să faceţi alegerile.

Ne-aţi dat ocaziunea să afirmăm că sunt printre noi persoane a cărora prezenţă aici o credeţi aşa de periculoasă, în cît...

D. M. Pherekyde: Nu este serios de loc ceea ce spuneţi d v.

D. Take Ionescu: Eu cred că este foarte serios; şi modul cum s'a făcut alegerea la Galaţi, dovedeşte că este foarte serios.

Dacă nu era pericol mare, de ce aţi făcut atîtea ingerinţe. (Zgomot).

O voce: V'am lăsat să vă alegeţi la Caracal. (Aplause).

D. Take Ionescu: Nu este exact, nu m'aţi lăsat să mă aleg. La Caracal, adevărat, că s'aŭ petrecut lucrurile în linişte. Ceea ce se numeşte bătăuşi, pe acolo nu se cunoaşte, în tot-d'a-una alegerile se fac în linişte.

O voce: Aduseseşi d-ta bătăuşii de la Craiova.

D. Take Ionescu: Aŭ venit de la Craiova d. Ştefan Pleşea, Nicu Economu, Guran, Borănescu, Geblescu, etc. Sunt bătăuşi! Două zile înainte de alegerĭ mi s'a semnalat de către cine-va, prin d. Gazan, unde staŭ în gazdă, că între persoanele care aŭ venit de la Craiova ca să susţină candidatura mea, sunt şi unii, pe carĭ, pe nedrept, liberalii îĭ acuză că aŭ venit să facă turburărĭ.

De şi eraŭ oamenĭ cunoscuţĭ, avocaţĭ, comercianţĭ, oamenĭ de treabă, totuşi cînd am aflat de vorbele acestea, i-am chemat la mine şi i-am rugat să plece, ca să nu fie pretext că aŭ venit să facă scandal.

O voce: Grecescu.

D. Take Ionescu: Grecescu este advocat la Curte, dar eŭ am rugat pe d. Grecescu cu două zile înainte de alegerĭ, să plece din oraş.

Revin, d-lor, la morala acesteĭ alegerĭ: Ziceam că pentru noĭ ea este un lucru foarte bun. Dacă este să se repete experienţa, voesc să o vedem repetîndu-se, şi dacă un alt prefect va bine-voi să invente ceva şi maĭ caracteristic, maĭ modern de cît acele bilete de trecere, vom avea fericirea să constatăm şi acest noŭ eveniment.

Pentru d-v. alegerea din Galaţĭ este o adevărată pagubă.

Partidelor şi guvernelor nu le slujeşte la nimic manifestările spasmodice ale unor energiĭ pur materiale. Singură puterea morală, credeţi-mă, poate să dea reazăm guvernuluĭ, să ţină în frîŭ opoziţia.

CASA RURALĂ

Propunîndu-se de către guvernul prezidat de d. P. S. Aurelian, un proect de lege cu privire la înființarea Caseĭ Rurale, la discuția generală, d. Take Ionescu, a pronunțat în ședința Camereĭ din ziua de 20 Februarie 1897, discursul de maĭ jos.

Casa rurală de și votată de Cameră, nu a maĭ eșit nicĭ o dată din secțiunile Senatuluĭ. Se poate considera ca o idee născută-moartă cel puțin pentru multă vreme:

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputațĭ, luînd cuvîntul în această discuțiune, cea d'întîiŭ regulă, care cred că se impune este de a nu cerceta proiectul de lege dintr'un spirit de partid. Acest proiect, în adevăr, nu poate să intre în cadrul luptelor de partid. Pentru ca să-și dea roadele eĭ, bune saŭ rele, încete saŭ grabnice, instituțiunea ce ni se propune are nevoe de un număr de anĭ mult maĭ lung de cît poate nădăjdui vre-un guvern saŭ vre-un partid să-l aibă la dispoziționea sa.

Această instituțiune, d-lor, nu se poate susține — și cred că vă voiŭ dovedi aceasta — că face parte, că a izvorît din politica verĭ-unuia din partidele noastre.

Legĭ agrare aŭ fost la noĭ; ele aŭ fost făcute de ambele partide, iar cea maĭ mare lege agrară, cea maĭ însemnată ce s'a făcut în țara aceasta, s'a făcut în afară de, s'a făcut în contra partidelor noastre istorice; această lege însă orĭ-cît s'ar pretinde, orĭ-cît s'ar susține, că procede din desvoltarea firească a uneĭ ideĭ de partid, nu s'ar reuși. O ast-fel de afirmare s'ar datori numaĭ necunoștinței trecutuluĭ nostru legislativ în această materie, iar nu uneĭ adevărate pătrunderĭ a ceea ce am făcut pănă astăzĭ.

Maĭ este un cuvînt, d-lor, pentru care nu se poate cerceta acest proiect de lege din spirit de partid. Este că

ne aflăm în una din acele materiĭ, în care nu se poate repeta fără de dureri prea mari, operaţiunea aşa de des repetată în vieaţa noastră politică, operaţiunea facereĭ şi a desfacereĭ şi care ne aduce aminte de pedeapsa luĭ Sisif, — bolovanul ce-l suia mereŭ şi care mereŭ se rostogolea în vaie. Cînd este vorba de a înmulţi saŭ de a scădea numărul sub-prefecţilor saŭ al jandarmilor, de a se înfiinţa saŭ de a se desfiinţa comitetele permanente saŭ judecătoriile de ocol, după cum guvernele se succed, acestea, de şi spre paguba ţăreĭ, se pot face uşor. Legiuiri însă de felul celeĭ pe care o examinăm, orĭ carĭ aţĭ crede că vor fi urmările eĭ, nu se pot cu înlesnire, nu se pot fără primejdie, să fie supuse aceluiaşĭ joc de înfiinţare şi desfiinţare intermitentă.

Să ne desbrăcăm decĭ de orĭ-ce consideraţiunĭ de partid şi să cercetăm lucrurile cu sînge rece, să le cercetăm chiar cu bună-voinţă, căcĭ dacă urmările proiectuluĭ de lege, aşa cum le cred în adîncul convingerilor mele, sunt rele, nimenĭ nu poate să tăgăduiască că atît aceĭ care l-aŭ întocmit, cît şi aceĭ carĭ îl susţin, pe lîngă celelalte argumente, trebue să fi fost împinşĭ şi de un nobil sentiment, de dorinţa pornită dintr'o inimă călduroasă pentru îndreptarea relelor de care suferă păturile cele numeroase. O ast-fel de pornire este simpatică chiar atunci cînd se înşeală cine-va în priceperea acelor rele, chiar atunci cînd se înşeală şi maĭ mult in leacul lor.

Iată, d-lor deputaţĭ, în ce duh aşĭ dori eŭ să cercetez acest proiect de lege.

Inainte de toate, d-lor, să-mĭ daţĭ voie să vă spun, dacă îmĭ daŭ bine seama, că în această Cameră e o mare nedomerire asupra tendinţelor proiectuluĭ. Am auzit, spre pildă, pe d. Nicolaescu — căruia, ca să-ĭ fac laudele mele, nu am aşteptat ca să mă aflu pe banca aceasta, 'ĭ le-am adresat acum cîţĭ-va anĭ de pe banca cea-l'altă, — am auzit pe d. Nicolaescu zicînd că proiectul de faţă ar fi o continuare a legiuireĭ din 1888. Această constatare cu desăvîrşire neexactă, 'mĭ-a explicat cele-l'alte raţionamente ale d-sale foarte nepotrivite cu proiectul ce-l desbatem astăzĭ. Dar cel maĭ nedomirit dintre toţĭ e d. raportor, pe care m'am obicinuit să-l ascult cu multă luare aminte şi să-l apreciez cu multă bună-voinţă.

D. raportor, într'un proiect de lege menit, după cum v'a dovedit-o d. Iancovescu şi cum vă voiŭ dovedi-o şi eŭ, să desfiinţeze proprietatea cea mare din această ţară, d. raportor adaogă ca anexă discursul ce 'l-a rostit d. M. Kogălniceanu la 1886, în folosul mareĭ proprietăţi.

La un proiect de lege prin care se cere să se facă de către Stat un credit ilimitat şi fără nicĭ o condiţiune la întreaga ţărănime din ţară romînească, d-sa adaogă ca anexă un contract particular de vînzarea către ţăranĭ a uneĭ moşiĭ a d-luĭ Carabatescu, alăturare a căreĭ consecinţă, ar fi că proiectul acesta e de prisos, căcĭ cumpărarea moşiilor de către ţăranĭ se poate face fără acest credit, fără această bancă, şi fără toate aceste înlesnirĭ ce le propune proiectul de faţă.

In raportul d-sale aceeaşĭ nedomirire: proiectul vorbeşte de un maximum de 12 hectare. D. raportor spune că ar vrea să meargă până la 150 de hectare. Proiectul se bizue pe credinţa că se poate schimba economia generală a uneĭ ţărĭ printr'un proiect de lege; d. raportor spune că nu vrea egalitate brutală, ci că toate stratele sociale să se ţină rînd unul după altul şi că nimic nu se zideşte sănătos cînd se zideşte fără vreme. Proiectul de lege face credit ilimitat fără nicĭ un fel de avansurĭ; d. raportor spune că economiştiĭ germanĭ pe care-ĭ aprobă nu vor să dea credit de cît numaĭ acelor carĭ aŭ dat deja dovadă de destoinicie prin economiile ce le aŭ realizat. Cum vedeţĭ, d-lor deputaţĭ, există în mintea d-luĭ raportor o mare nedomirire, şi această nedomirire nu este de mirare că ne coprinde pe mulţĭ dintre noĭ; ea reese din însă-şĭ expunerea d-luĭ raportor.

Nu este unul din cele maĭ micĭ cusururĭ ale acestuĭ proiect de lege, că a stîrnit aşa nedomirire. Nu putea să nu o stîrnească. Acest proiect e o adevărată surprindere legislativă. D. raportor pretinde că el se află în programul partiduluĭ; se înşală. Nicĭ odată, dar absolut nicĭ odată până anul trecut, adică până la discutarea legeĭ d-luĭ Pallade, nu s'a vorbit despre verĭ-o casă rurală în Romînia. In adevăr, nu s'a vorbit de cît anul trecut de către d. Grigore Macri, cu ocaziunea discuţiuneĭ legeĭ d-luĭ Pallade. In colo, vă rog să cercetaţĭ toate desbaterile urmate asupra cestiunilor agrare, cele de la 1862, de la 1864, de la

1886, de la 1889 şi nu veţĭ găsi nimic în această privinţă. Veţĭ găsi alt-ceva. (Intreruperĭ). Vă rog nu mă întrerupeţĭ, este aci o materie aşa de vastă, în cît cred că şi Camera ar cîştiga şi pe orator l'aţĭ înlesni dacă nu l'aţĭ întrerupe.

D-lor, nicĭ o dată nu a fost vorba despre ceva care să se asemene cu proiectul de faţă. A fost vorba în această ţară de alt-ceva, a fost vorba de marea cestiune agrară a răscumpărăreĭ clăceĭ; a fost vorba despre altă cestiune agrară: cestiunea vînzăreĭ moşiilor Statuluĭ cu apendicele cumpărăreĭ moşiilor particulare de către Stat. Dar despre ceea-ce este în proiectul de faţă cu caracteristica luĭ, nimic. Nu s'a vorbit în nicĭ un discurs politic, nu s'a vorbit în nicĭ un articol de ziar.

Din potrivă, tăcerea a fost aşa de desăvîrşită chiar din partea aceleĭ opoziţiunĭ, aşa de învinuite înainte de a se fi pronunţat de d. Nicolaescu, în cît afară de un articol în *L'Indépendance Roumaine* şi unul în *Timpul*, nu cunosc nicĭ un ziar, care să se fi ocupat cu cestiunea Caseĭ Rurale.

La 1862 şi la 1864, cînd s'a discutat marea cestiune a legeĭ rurale, terenul era pregătit; fuseseră discuţiunile de la 1848, fuseseră discuţiunile din divanul *ad-hoc*; — exista o literatură întreagă asupra materieĭ; toţĭ cunoaşteţĭ broşura luĭ Boerescu asupra origineĭ şi organizăreĭ proprietăţiĭ în Romînia, — exista, repet, o literatură întreagă pentru şi contra.

Se cernuse cestiunea. Se iviseră toate părerile, toate temerile. Unele din ele căzuseră, altele din potrivă se adeveriră. Se lămuriseră însă lucrurile în conştiinţa publică. Era dar posibil să se vorbească aicĭ, cum trebue să se vorbească în orĭ-ce Parlament, nu discursurĭ academice, ci cercetarea lucruluĭ din punctul de vedere al omuluĭ de Stat.

Tot aşa se discutase multă vreme şi din vreme cestiunea vîndereĭ moşiilor Statuluĭ. Şi atuncĭ totul era cernut şi nu maĭ rămînea Parlamentuluĭ, de cît să aleagă între părerĭ de mult cunoscute.

De astă dată nu este aşa, de astă dată nimic nu e pregătit. De aceea, d-lor, am avut răbdarea să cercetez, de aceea am citit discursurile luĭ Kogălniceanu — şi în

tot-d'a-una este folositor să citeşti discursurile repausatului M. Kogălniceanu, — am citit discursurile luĭ Ion Brătianu, am citit toate desbaterile de la 1862 ca şi pe cele de la 1864, şi credeţi-mă că puţine pagine sunt maĭ interesante în istoria noastră, de cît şedinţele de la 13 Aprilie 1864, de la 15 Aprilie 1864, şi de la 2 Maiŭ 1864. Am citit desbaterile de la 1866, cuvîntarea luĭ I. Cîmpineanu, discursul d-luĭ A. Stolojian, p'atunci ministru de domeniĭ, discursul magistral al luĭ M. Kogălniceanu, am citit manifestul d-voastre, dat către ţară, după ce v'aţĭ retras de la putere în 1888, am citit programul de la Iaşĭ, pe care 'l uitasem — şi cred că toţĭ înţelegeţĭ de ce 'l uitasem, — am citit discursul d-luĭ Stolojian, de la 1893, cel despre care vorbeşte în raportul săŭ, şi nu am găsit nicăerĭ treĭ vorbe măcar asupra uneĭ instituţiunĭ ca aceasta a Caseĭ Rurale.

Dar ia să vedem, d-lor, ce se găseşte în programul d-voastre de la Iaşĭ, căcĭ la el se referă d. Stolojian.

Punctul întîiŭ: „Fie-care ţăran care nu posedă în a sa deplină şi reală proprietate un lot de pămînt cultivabil de 5 hectare, este *îndreptăţit* a reclama pe domeniile Statuluĭ un lot în această întindere. Acest drept îl vor avea şi învăţătoriĭ, mărginaşiĭ oraşelor, preoţiĭ, etc., etc.“

D-lor, vă întreb, acest articol I, cînd îl citeşti, şi cînd aĭ cea maĭ mică cunoştinţă de datele statisticeĭ, îţĭ poate face impresiunea uneĭ propuneriĭ care să fie veriodată transformată în proiect de lege? Saŭ îţĭ face aceeaşĭ impresiune ca şi cunoscuta suspendare a tuturor miniştrilor şi înlocuirea lor cu treĭ consilieriĭ de la Curtea de Casaţie în timpul alegerilor?

Neapărat că da, şi iată de ce: nu sunt exacte cifrele d-luĭ Iepurescu, care a zis că sunt 400.000 de capĭ de familie fără pămînt. Dar dacă n'ar fi 400.000 ci 150.000, poate adevărata cifră, şi dacă maĭ puneţĭ şi pe ceĭ cel puţin 100.000, carĭ nu aŭ 5 hectare, face în total 250.000, adică 1.300.000 hectare, şi prin urmare, nu maĭ avem pămînturĭ în moşiile Statuluĭ pentru toţĭ aceştia, orĭ-cît aţĭ voi d-voastre să întindeţĭ ţara, căcĭ nu este de gumă-elastică. Aşa dar- dina cest simplu calcul, orĭ-ce om care 'şĭ dă seama de mersul ideilor în ţara luĭ, a putut să-şĭ facă socoteala că punctul I din programul de la Iaşĭ nu este

din sfera lucrurilor carĭ aŭ să se traducă verĭ-odată în proiect de lege, şi nu s'a tradus.

Punctul al II-lea:

„Se vor crea instituţiunĭ naţionale carĭ vor avea de scop a înlesni ţăranilor cumpărarea de proprietăţĭ particulare prin emitere de bonurĭ funciare, etc., etc.“

Atît, nimic maĭ mult. Veţĭ recunoaşte, cred, că atît saŭ nimic este tot una. (Intreruperĭ). Credeţi-mă că nu fac cestiune de partid, m'am hotărît de la început să nu atac pe nimenĭ, din potrivă m'am supus chiar de azĭ de dimineaţă la următoarea disciplină mintală, ca să nu fac nicĭ o exageraţiune. Mi-am adus aminte de un incident în Camera Comunelor. Ştiţĭ că aproape un secol vinurile franţuzeştĭ nu maĭ pătrunseseră în Englitera, unde nu se consumaŭ de cît vinurile din Portugalia şi Spania. Maĭ tîrziŭ a venit tratatul de comerciŭ cu Franţa. Opoziţiunea de atunci, între alte critice contra aceluĭ proiect, zicea că odată cu vinurile franţuzeştĭ vor intra în Englitera şi viţiile franţuzeştĭ, şi de aci tot felul de proorociriĭ asupra deteriorăreĭ virtuţilor britanice, prin viţiurile franţuzeştĭ, carĭ aveaŭ să pătrundă sub forma de sticle de vin de Bordeaux şi de Bourgogne. Aducîndu-mĭ aminte de acest incident, m'am hotărît să-mĭ temperez expresiunea temerilor ce-mĭ inspiră proiectul de lege; n'aşĭ voi ca peste cîţĭ-va anĭ, vorbele mele să suscite aceeaşĭ veselie ca cele ce s'aŭ spus atunci în Camera Comunelor. Vedeţĭ că întreruperile d-voastre sunt de prisos.

Voesc să cercetez cu bună credinţă legea, — şi credeţi-mă că voiŭ s'o fac, — dintr'un punct de vedere cu totul în afară de grupările noastre politice. Dar cînd d. Stolojian care a uitat că nu era raportor al partiduluĭ liberal, ci al Camereĭ, spune în două rînduri în raportul săŭ, că face opera partiduluĭ, că această lege este o desvoltare firească a unuĭ program de partid, sunt dator să examinez dacă afirmările acestea sunt exacte.

D-lor deputaţĭ, atît cît este în program este foarte puţin. Dacă căutaţĭ la comentar, pagina 21 a broşureĭ, nu veţĭ găsi absolut nimic asupra acestuĭ aliniat *a*, de la punctul II, prin urmare după citirea programuluĭ de la Iaşĭ, rămîn tot aşa de nedomerit, şi nu trebue să vă miraţĭ dacă proiectul de lege este înţeles de fie-care în alt-

fel, nu trebue să vă miraţi dacă nu ne înţelegem asupra tendinţelor, nici măcar în conversaţiunile particulare ce le avem aci, căci din fericire, moravurile noastre politice s'aŭ îndulcit, aşa că şi dreapta şi stînga, folosindu-se de suspensiunile de şedinţe, pot discuta cu viŭ graiŭ cestiunile la ordinea zileĭ.

Vă asigur că nu veţi găsi cinci înşi în această Cameră, cari să înţeleagă la un fel proiectul de lege şi tendinţele luĭ. Lipseşte acestuĭ proiect ceea ce se produce în societăţile omeneşti împrejurul oriĭ-căreĭ ideĭ, cernerea. Cînd o idee apare în public înainte de a fi formulată într'un proiect de lege, se face în contra eĭ tot felul de criticĭ, unele drepte, altele nedrepte, unele exagerate, altele cumpătate; se produc şi păreri favorabile şi, din ciocnirea acestor păreri, ideea se cerne: ce este neghină se duce, ce e bun rămîne, şi pe urmă se formează un fel de conştiinţă publică care domină şi pe uniĭ şi pe alţiĭ, care singură poate da reformelor noastre stabilitate, căci fără convingerea celuĭ maĭ mare număr de cetăţeni, nimic stabil nu se poate clădi.

Lipsiţi, d-lor, şi d-voastre şi eŭ de acest avantagiŭ de a ne afla în faţa uneĭ ideĭ cernute, vă rog să fiţi indulgenţi pentru cele spuse până acum şi să nu vă miraţi dacă unele din observaţiunile ce am să fac, vi se vor părea la prima vedere cam ciudate şi cam exagerate.

Incă un lucru, înainte de a intra în cercetarea proiectuluĭ. Fiind lucrul foarte noŭ, fiind lucrul prezentat de d. raportor cu nedomirire, e evident că a încercat şi d. orator altă cale de pătrundere, comparaţiunea, comparaţiunea cu ceea ce s'a făcut în alte ţări.

Eŭ cred că trebue să eliminăm acest mijloc de a ne lumina. Comparaţiunea cu ce s'a făcut în alte ţări, nu poate să fie de cît în detrimentul acestuĭ proiect de lege.

Nu există nici o legiuire, în nici o ţară din lume, care să se asemene cu proiectul de faţă, afară de legiuirea rusească, a căreĭ deosebire cu proiectul d-voastre, cred că sare în ochiĭ tuturor.

D. raportor compară cu Englitera, cu Germania şi cu Rusia; unul din oratorĭ a adăogat şi Irlanda, mi se pare d. Scorţescu, şi maĭ cu drept cuvînt, căci cu Englitera comparaţiunea nu se potriveşte de loc. Dar, ducînd maĭ

departe lucrurile — se vede că raportorului aceasta nu-i era cunoscut — se putea mai bine compara cu legislaţia recentă din Noua-Zeelandă.

D. Stolojian ne compară cu Englitera şi uită să ne spună că jumătate din solul Engliterei aparţine la 150 proprietari şi jumătatea cea-l'altă la cîte-va mii; că jumătate din solul Scoţiei aparţine la 10 persoane şi jumătatea cea-l'altă la o mînă de oameni, că sunt în Scoţia moşii de 400 şi 500 de mii de pogoane. D-sa uită încă un lucru, uită să vă spună că, de şi Englitera e o ţară de aşa mari proprietari, e mai puţin o ţară de mari cultivatori; că, în afară de puţinele comitate din răsărit, comitatele de pe lîngă Marea Nordului, restul e ţară de mică cultură, că este împărţită în ferme de 50, 60 până la 70 pogoane, în care se face o cultură foarte intensivă. Ce are a face dar această ţară cu Romînia? Şi ce mai uită d. raportor? Uită că proprietatea rurală, în Englitera, în averea publică este o cîtime neînsemnată şi că, prin urmare, s'ar putea face transformări mari, fără ca să se turbure mult nici starea socială, nici echilibrul social şi politic al acestei ţări.

Şi ce s'a făcut în Englitera? Ne vorbesce d. raportor despre legea lui Jessie Colins? Dar n'are a face una cu alta. Ştiţi despre ce e vorba în legea lui Jessie Collins? E vorba de cumpărarea de locuri în jurul oraşelor ca să se facă grădini de zarzavaturi pentru lucrătorii din fabrici. (Intreruperi). Imitez şi eu pe un om celebru şi vă spun că cunosc nu numai legea, dar şi pe Jessie Collins şi 'i am dat chiar în traducţie legile noastre agrare, pe cari le-a cunoscut pe deplin. A vrut să dea uvrierilor din oraşele mari două putinţi: putinţa de a avea împrejurul oraşelor grădini de zarzavaturi şi să-şi întrebuinţeze acolo orele de prisos, şi putinţa de a întreţine o vacă pentru nevoile familiei, de aceea cel mai mare *allotment* e de un pogon. E vorba de un suplimenr la ocupaţia uvrierilor, de o recreaţie a spirituluî şi a trupului. Cu toate acestea, în Englitera, la prima alegere care s'a făcut după ce se vînturase ideea poreclită un pogon şi o vacă, s'au găsit alegători cari s'au dus la vot cu un căpăstru în mînă şi cari cereau să li se dea vaca să o ducă acasă.

Irlanda? Aci regret să spun d-luî Scorţescu că se

înşală. Irlanda nu e de loc o ţară de mare cultură, ci de mică cultură; e împărţită în peste 900.000 ferme; jumătate din ele mai mici de 10 pogoane şi jumătate mai mari de 10 pogoane. Toţi aceşti fermieri sunt *ab antiquo* stabiliţi în fermele lor. Toată lupta în Irlanda stă într'aceasta: fermierii pretind că cu drept de cucerire proprietarii actuali au venit peste capul lor şi cer dreptul să răscumpere renta, chiria ce dau proprietarilor, cum am zice noi dijma şi claca. Legile agrare făcute în Irlanda au fixat pe fermieri pe terenul lor. Nu poţi să scoţi pe un fermier fără voia lui şi, dacă renta e exagerată, fermierul are dreptul să se ducă la o curte de justiţie şi în echitate să i se scadă renta, după cum sunt împrejurările, după cum stă tîrgul bucatelor.

Era însă, d-lor, o lege în Irlanda cu care puteaţi să faceţi comparaţie, e singura comparaţie, e singura lege pe care nu am găsit-o în raportul d-lui Stolojian, e legea Ashbourne. Prin acea lege s'a pus creditul Statului la dispoziţiunea fermierilor ca să se răscumpere de rentă, dar s'a pus condiţionat, limitat şi pentru o sumă foarte mică. Acest credit era produs din marele fond rămas disponibil de cînd s'a desfiinţat în Irlanda organizaţia şi, prin urmare, şi averea bisericei anglicane. A rămas o economie de multe, foarte multe milioane de livre, şi din acel fond s'a pus o parte la dispoziţiunea fermierilor ca să facă această operaţie a răscumpărărei renteï foarte încet, foarte prudent, foarte temperat.

Aşa dar, d-lor, cred că cu drept cuvînt şi în bună pace putem să ştergem din desbaterile noastre ori-ce comparaţie cu ceea-ce se petrece în Englitera.

Aţi făcut comparaţii cu Germania. Ciudată comparaţie! D. raportor spune că s'au făcut lucruri mari în Germania. De la 1812 până la 1848 s'au împroprietărit 70.000 de ţărani, şi la noi, în 6 ani, de la 1889 până acum s'au împroprietărit deja mult mai mult, şi în 4 – 5 ani isprăvim cu restul, 70 mii familii în Germania cu 50 milioane locuitori de la 1812 până la 1848! Şi ni se dă exemple de ceea-ce se petrece în Germania, ca să ne zorim în opera noastră.

Trec la un alt Stat. Aţi comparat cu Rusia? Foarte nenoricită comparaţie. Ce spune anexul pus de d-voastre

la raport asupra legeĭ din Rusia? Spune că pe această împărăţie de 120 milioane locuitorĭ se face un credit de 5 milioane ruble pe an ţăranilor ce vor să cumpere moşiĭ de la particularĭ. Aţĭ făcut socoteala cît reprezintă aceste 5 milioane de ruble pe an, dacă le am traduce în Romînia? 400 de miĭ de leĭ! Atît, d-lor, 400 de miĭ de leĭ! Apoĭ despre aceasta este vorba? Despre o operaţiune aşa de minimă, în cît pot zice că este aproape nulă? Despre aceasta se tratează în proiectul de lege actual? Şi este lucru drept şi leal ca să aducĭ un exemplu dintr'o împărăţie unde 80 % din proprietăţĭ aparţin proprietarilor nobilĭ şi numaĭ 20 % aparţin ţăranilor? Din această împărăţie care dă mult maĭ multe milioane pe an *băncilĭ nobililor*, pentru ca aceştia să-şĭ păstreze proprietăţile? Şi apoĭ bazată pe autocratism, Rusia are interes ca toate păturile sociale să se niveleze, să fie unul sus, mulţĭ, foarte mulţĭ la vale, de se poate toţĭ să fie de o potrivă şi nimenĭ să nu răsară.

Dar comparaţia cu legea rusească nu se potriveşte nicĭ din alte puncte de vedere. Acolo banca fonciară nu se amestecă de loc în tranzacţiile dintre ţăran şi proprietar; ea doar dă banĭ cu ipotecă ţăranuluĭ; apoĭ ea nu-ĭ dă tot preţul cu care cumpără ţăranul, ci numaĭ o parte. Banca cere o solidaritate între ţăranĭ şi prin aceasta înlătură aglomerarea cererilor, căcĭ numaĭ ceĭ harnicĭ se pot solidariza ast-fel. In sfîrşit, în Rusia, nu este nicĭ inalienabilitatea, adică stagnaţiunea din proiectul d-voastre.

Acum să-mĭ permiteţĭ să fac eŭ o altă comparaţie şi înainte de a examina în amănuntele eĭ ideea mumă a acestuĭ proiect de lege şi de a vă arăta, pe cît sunt eŭ de convins, funestele roade ce el este chemat să le producă, să-mĭ permiteţĭ să-l compar cu alt-ceva: cu cele două marĭ legiuirĭ agrare ce s'aŭ făcut în ţara noastră. Mi se pare că comparaţia cu ceea ce s'a făcut la noĭ este singura comparaţie adevărată, este singura care ne poate da toate elementele problemeĭ şi ne poate dovedi dacă legiferînd ast-fel, gîndim romîneşte, iar nu prin imitaţiune din alte ţărĭ.

In aceeaşĭ ordine de ideĭ daţi-mĭ voe să vă spun că poate să fie proprietate mare cea de 10 hectare în insula Jersey, unde se fac numaĭ poame, poate să fie proprietate

mare cea de 5 hectare lîngă Monte-Carlo, unde nu se fac de cît mandarine şi portocale, pe cînd mică proprietate ar fi cea de 200 de pogoane în stepele Australieĭ, unde nu pot să pască de cît turme de berbecĭ. In alte cuvinte expresiunile de proprietate mare, mijlocie saŭ mică sunt cu totul relative; totul atîrnă de împrejurările loculuĭ, de nevoile economice şi sociale ale ţăreĭ, de desimea populaţiuneĭ şi maĭ ales de acele urme pe carĭ le a întipărit istoria şi pe carĭ nu le poate şterge un proiect de lege.

Eĭ bine, să cercăm acum să asemănăm proiectul de faţă cu legile anterioare, să-l punem în cadrul legilor agrare ce s'aŭ făcut la noĭ în ţară.

D-lor, există o mare deosebire în ceea ce s'a făcut altă-dată; de două orĭ şi în două înţelesurĭ cu totul altele s'a legiferat în ţara aceasta în cestiunea agrară.

A fost întîiŭ marea reformă de la 1864, ale căreĭ ultime consecinţe vă înşelaţĭ cînd credeţĭ că s'aŭ terminat; căcĭ legea tocmelilor agricole, carĭ şi azĭ ne guvernează, nu este de cît o urmare a legeĭ de la 1864. Cînd d-voastre aţĭ legiferat asupra tocmelilor agricole, aţĭ dat dovadă că încă nu s'a isprăvit cu toate urmările sociale şi economice ale reformeĭ ce are aerul să fie desăvîrşită încă de la 1864.

Ce a fost la 1864? Şi încă o dată vă rog să mă scuzaţĭ dacă mă întind asupra acestuĭ lucru; eŭ cred că sunt dator să vă fac dovadă că legea de faţă seamănă maĭ mult cu legea de la 1864, de cît cu cea de la 1889.

La 1864 aveam o organizare a proprietăţeĭ cu desăvîrşire contrară spirituluĭ modern, maĭ ales cu desăvîrşire contrară spirituluĭ occidental. Nu pot să mă scobor pănă în secolul al XIV ca să daŭ de origina alcătuireĭ proprietăţeĭ în ţara noastră; curioşilor de aceste lucruri le recomand, între altele, admirabilul studiŭ al d-luĭ Radu Rosetti, publicat în *Revista Nouă*. Orĭ cum va fi fost, eŭ ştiŭ un lucru că proprietatea rurală, pănă la 1864, se prezinta la noĭ sub această formă foarte întinsă şi foarte concentrată în puţine mînĭ; în acelaş timp ea era supusă la o servitute: fie-care om, pentru că locuia pe proprietate, avea dreptul, la căsătorie, la o anume cantitate de pămînt, cantitate care varia după puterile luĭ, după mijloacele luĭ. In schimbul acesteĭ servituţĭ a proprietăţeĭ, aveaŭ şi proprietarĭĭ o servitute asupra locuitorilor: locuitorĭĭ eraŭ

datorĭ să-ĭ dea un număr oare-care de zile de muncă. Era dar o proprietate, dar o proprietate complexă, nu cum o învăţăm la codul civil, nu dreptul de a te bucura cum vreĭ şi a dispune cum vreĭ. Marele şi de apururea regretatul Kogălniceanu, într'un discurs admirabil, a citat următoarea conversaţie petrecută în Moldova între d. Béclard şi Manolache Costache Epureanu. Kogălniceanu spune că o dată mergînd Manolache Costache Epureanu în Moldova, însoţit de d. Béclard, acesta, văzînd adunaţi pe maĭ mulţi copiĭ de ţăranĭ, întreabă pe Manolache Costache Epureanu: Ce sunt aceştia? — Aceştia sunt moştenitoriĭ meĭ; fie-care din eĭ, cînd se va însura, trebue să-şĭ primească un număr de fălcĭ pe proprietatea mea şi nu ştiŭ dacă la moartea mea am să maĭ las ceva şi pentru copiiĭ meĭ... *(D. Delimarcu întrerupe)*. Ştiŭ că d. Delimarcu este pentru lege, şi de aceea nu văd de ce se supără că am omis cestia treimeĭ rezervate proprietaruluĭ. Omisiunea aceasta n'ar fi putut, de sigur de cît să ajute pe partizaniĭ legeĭ.

La 1864 cestiunea era: *claca* să dispară şi odată cu răscumpărarea clăciĭ să li se recunoască şi ţăranilor dreptul de proprietate absolută pe pămîntul pe care aveaŭ dreptul să lucreze. Ştiţĭ cum s'a închegat lucrul? La 1848 s'aŭ rostit frumoasele discursurĭ; în divanul ad-hoc s'a încercat rezolvirea cestiuneĭ agrare. Nu s'a rezolvat, pentru că şi ţăraniĭ şi proprietariĭ aŭ avut patriotizmul să amîne cestiunea care-ĭ diviza şi să se prezinte Europeĭ uniţĭ asupra celor alte dorinţĭ ale ţăreĭ. In 1862 s'a discutat în Parlament cestiunea rurală în întregul eĭ. Barbu Catargi voia să se declare că săteniĭ sunt liberĭ pe munca lor şi proprietariĭ pe proprietatea lor. Kogălniceanu, într'un lung discurs care a ţinut treĭ zile, termina cuvîntarea sa prin unul din cele maĭ frumoase sfîrşiturĭ de cuvîntare, pe care istoria elocinţeĭ le înregistrează, cînd spunea:

„Asta nu se poate. Sunt Romînĭ în Basarabia, sunt Romînĭ în Bucovina, sunt Romînĭ în Transilvania, sunt Romînĭ în alte împărăţiĭ şi toţĭ aceştĭ ţăranĭ aŭ devenit saŭ devin proprietarĭ, şi numaĭ Romîniĭ din Romînia liberă nu vor deveni proprietarĭ? Dacă am face aceasta ne ar blestema toate neamurile pămîntuluĭ şi ar fi un blestem care nicĭ odată, dar nicĭ odată nu s'ar şterge".

S'a votat totuşĭ legea de la 1862, lege nedreaptă, şi

să nu vă miraţi că vă o spun eŭ, conservator, căci dacă suntem datorĭ toţi să luăm trecutul întreg al partiduluĭ nostru, nimănuĭ nu-ĭ e permis să nu recunoască greşelile făcute de partidul din care face parte. E destul a spune însă că legea din 1862 nu s'a aplicat. La 1864 ştiţi bine că în Camera, care a examinat cestiunea rurală, eraŭ reprezentate toate partidele. Ion Ghica, Ion Brătianu, Cornea, Lascar Catargi şi Vasile Boerescu compuneaŭ comisia Camereĭ; iar, în Parlament, principele Dimitrie Ghica, regretatul preşedinte al Senatuluĭ, pe care cu atîta durere l-am înmormîntat alaltă-erĭ cu toţiĭ, era leaderul Camereĭ.

Camera avea o părere asupra împroprietăririeĭ, guvernul luĭ Cuza, ministrul Kogălniceanu avea altă părere, şi atunci ştiţi că s'a făcut lovitura de Stat în contra ambelor partide.

S'a discutat mult, d-lor, dacă lovitura de Stat era necesară saŭ nu, dacă era adevărat că voise Camera să rezolve cestiunea agrară şi totuşĭ guvernul a făcut lovitura de Stat. C. A. Rosetti a spus de atîtea orĭ în urmă că fusese gata Camera să facă reforma, Kogălniceanu a susţinut tot-d'a-una contrariul.

Puţin importă; ceea ce este adevărat, e că cestiunea s'a rezolvat prin lovitura de Stat şi că cu drept cuvînt a spus Kogălniceanu: „N'am dezrobit numaĭ pe ţăranĭ, am dezrobit şi pe proprietarĭ, căci dacă am dat proprietate ţăranilor, am dezrobit şi proprietatea de servitutea care sta asupra proprietăţeĭ".

Această proprietate, dezrobită cu preţul mutilăreĭ, voeşte proiectul de lege prin căĭ piezişe să o desfiinţeze astăzĭ.

Se va face poate întrebarea: O ast-fel de transformare economică şi socială cum de n'a adus o turburare maĭ adîncă în organizmul ţăreĭ aceştia? N'a adus-o şi vă voiŭ arăta îndată pentru ce şi din aceasta voiŭ trage o lecţie pentru proiectul de faţă, şi anume: că pilda celor urmate după reforma din 1864 nu poate fi dată spre susţinerea reformeĭ ce se propune. Nu s'aŭ creat la 1864 nicĭ noĭ proprietăţĭ, nicĭ noĭ proprietarĭ; tot aceea aŭ continuat să fie, doar ţăranul care cultiva ca clăcaş, a continuat a cultiva acelaşĭ pămînt ca proprietar. Turburare nu s'a produs în raporturile dintre proprietariĭ marĭ şi ceĭ micĭ, s'a schimbat numaĭ un lucru: de unde pentru pămîntul

rămas proprietarului munca era obligatorie, ea a devenit muncă liberă.

Ei bine, în astă privinţă consecinţele reformei aŭ fost aşa de marĭ în cît anul următor, în 1865, pămînturile aŭ rămas nelucrate; iar în 1866, după 11 Februarie, cea d'întiiŭ lege care s'a votat a fost legea de la 10 Martie 1866, a fost legea tocmelilor agricole, care, pentru cine vrea să vadă fondul nu aparenţa lucrurilor, reînfiinţa claca sub o altă formă.

Atîta este de adevărat, d-lor, că nu se pot turbura de odată şi în pripă alcătuirile munceĭ naţionale aşa cum le-a făcut istoria.

Legiuirea de la 1864 a maĭ avut o urmare care vă poate servi de lecţie acum cînd voiţĭ să o completaţi, expropriind pe căĭ piezişe pe proprietarĭ de restul proprietăţilor lor.

Sarcina care aŭ avut-o ţăraniĭ ca să plătească răscumpărarea clăceĭ, de şi ştiţĭ că s'a preţuit pogonul destul de ieftin, în aniĭ d'întiiŭ a apăsat cam tare asupra unor oameniĭ carĭ nu se obişnuiseră să economisească în aniĭ din plin pentru aniĭ de secetă. A apăsat aşa de tare această sarcină, în cît uniĭ cred că acesteĭ pricinĭ se datoreşte scăderea excedentuluĭ naşterilor după aplicarea legeĭ rurale.

Iată dar prima reformă agrară din această ţară. Ce caracteriza această reformă agrară? O caracteriza păstrarea armonieĭ dintre marea şi mica proprietate, a echilibruluĭ dintre păturile sociale, neturburarea bruscă a raporturilor economice şi maĭ ales neturburarea ordineĭ sociale.

A maĭ fost în urmă o a doua întreprindere agrară, dar germenele eĭ se afla deja în legea de la 1864. In legea de la 1864 se anunţase deja pentru viitor împroprietărirea însurăţeilor pe moşiile Statuluĭ în condiţiunile în carĭ se făcuse noua împroprietărire şi vînzarea bunurilor Statuluĭ în loturĭ micĭ.

Ar fi fastidios, de şi foarte interesant, să vă amintesc diferitele ideĭ carĭ s'aŭ emis în 1864 în această privinţă: cum să se vîndă loturile, cum să se facă satele noĭ, etc. Ceea ce credeţĭ că sunt noutăţĭ, nu sunt noutăţĭ de loc.

O serie de legi mereu schimbate şi nici odată aplicate au prevăzut vînzarea în loturi mici a moşiilor Statului. Ar fi prea lung să le analizăm; e destul să constatăm că nu s'a făcut mai nimic de la 1866 până la 1886.

Sunt, prin urmare, în dreptul meu cînd zic, arătîndu-vă acest trecut, că nu este adevărat că partidele noastre politice s'au deosebit pe cestia aceasta şi că fie-care a avut o politică agrară deosebită. Atît conservatorii de la 1871 până la 1876, cît şi liberalii de la 1866—1870 şi de la 1876—1886 nu au dat urmare ideei de a se face o mare mişcare agrară pe domeniile Statului.

Ştiţi că la început s'au vîndut loturile prin licitaţiune şi că se cerea un avans de o treime din preţ, treime care s'a redus la o cincime, şi prin legea de la 1886, la o zecime. Ştiţi că se mai cerea solidaritate între ţărani, solidaritate care s'a desfiinţat tot prin legea de la 1886.

S'au vîndut de apoi într'un mod indiferent fie în loturi întregi, fie în loturi mici, şi acela care va descoperi în toate acestea vr'o doctrină politică, de sigur că va fi un mare artist.

La 1886, d-lor, s'a schiţat o politică agrară. Sunt foarte interesante desbaterile de la 1886. Cu cît legea de la 1886 era susţinută de d. raportor de astăzi, atunci ministru al domeniilor, cu atît era combătută de către d. Ion Cîmpineanu, care fusese ministru al domeniilor şi făcuse legile anterioare. Era combătută şi de Mihail Kogălniceanu, ale cărui vaste cunoştinţe în materie agrară erau de toţi recunoscute, şi a cărui dragoste profundă pentru populaţiunea noastră rurală de sigur că nimeni nu a bănuit-o.

Iată politica agrară de la 1886: s'a continuat vînzarea atît în loturi mici, cît şi în corpuri întregi; s'a făcut o deosebire însă; moşiile în întindere până la 2.000 pogoane, s'au vîndut numai în corpuri întregi, nu în loturi; şi pentru unele şi pentru altele se cerea un avans. Tot atunci, sau mai bine peste un an de zile, s'a mai propus un lucru: dreptul pentru Stat,—dreptul, nu obligaţiunea,— de a începe să mai alimenteze stocul său de moşii, dreptul pentru Stat de a cumpăra moşii şi păduri de la particulari, din acelea cari au fost puse la licitaţiune, tocmai pentru a le putea revinde, probabil în loturi mici. S'a votat legea din 1886, nu s'a votat legea care auto-

riza cumpărarea de moşii de către Stat, şi care era greŭ de acceptat, de vreme ce Statul continua a vinde în corpuri întregi.

A avut această lege vremea saŭ nu să-şi dea roade? Evident că nu, pentru că la 1889 s'a făcut o altă legiuire cu un caracter cu totul deosebit. La 1889 s'a hotărît vînzarea tutulor moşiilor Statuluĭ numaĭ în loturĭ micĭ şi numaĭ la ţăranĭ şi s'a hotărît vînzarea fără nicĭ un avans din partea sătenilor, din potrivă, s'a hotărît ca, în anume împrejurărĭ, să se facă un avans locuitorilor. S'a făcut prin aceasta o operă cu totul deosebită de spiritul legiuireĭ anterioare. Ia să caracterizăm şi această operă de vreme ce se pretinde că în legea de la 1889 se găseşte izvorul proiectuluĭ de faţă.

Legea de la 1889, cu totul deosebită de reforma de la 1864, este o lege de colonizare interioară. Aceasta este adevăratul eĭ caracter.

Vînd pe preţ fix, vînd pe credit lung, fără nicĭ un avans; vînd însă numaĭ acelora carĭ nu aŭ pămînt, nu la toată lumea; nu vînd de cît un lot fie-căruia şi-ĭ daŭ toate mijloacele ca să se transporte din localităţile prea populate, în acelea carĭ sunt maĭ puţin populate, şi astfel să formeze noĭ centrurĭ de populaţiune; este dar, d-lor, o adevărată lege de colonizare interioară pe întinsele domeniĭ ale Statuluĭ, pe care unĭĭ — d. Carp, eŭ şi alţiĭ, — voiam să le sporim încă prin cumpărare de moşiĭ întinse de la particularĭ.

Acum, d-lor, că am caracterizat cele două reforme agrare făcute la noĭ în ţară, să-mĭ daţĭ voie să examinăm reforma care se propune astă-zĭ, să vedem care este caracterul eĭ, dacă se aseamănă cu cea ce s'a făcut la 1864, dacă se aseamănă cu cea de la 1889, dacă ea-şĭ găseşte sprijinul în trecutul nostru legislativ.

Ce se propune prin legea de faţă? Se propune o instituţiune nouă, a căreĭ caracteristică este triplă: întiiŭ, raporturile nu maĭ sunt între Stat şi ţăran, ele sunt directe între ţăran şi proprietar. Pentru prima oară de cînd facem noĭ legiuirĭ agrare punem aceste două elemente în faţă: pe proprietar şi pe ţăran.

A doua caracteristică a proiectuluĭ de lege este aceasta: se vinde pămînt, nu ţăranuluĭ, care nu are pămînt,

dar orĭ-căruĭ ţăran care ar vrea să cumpere; nu este vorba nicĭ de a face cuĭ-va un lot de 5 hectare, nicĭ de a-şĭ întregi verĭ-un lot maĭ mic; e vorba că orĭ-cine, prin faptul că e cultivator de pămînt, are saŭ nu are moşie, are dreptul să cumpere pănă la un maximum de 12 hectare. Iată dar a doua caracteristică a proiectuluĭ de faţă.

A treia caracteristică a proiectuluĭ de lege: nu maĭ este vorba de a resfira populaţiunea într'un mod maĭ mult saŭ maĭ puţin de o potrivă pe toată suprafaţa ţăreĭ, ci fie care, acolo unde se află el, fie populaţiunea deasă saŭ rară, va rămîne acolo; fie-care va cumpăra cît va putea. Nu este de loc vorba de o colonizare interioară. Nicĭ nu se zice măcar că ar fi un minimum cît trebue să cumpere un om, absolut nimic. Dacă sunt disponibile 100 hectare de pămînt, proprietate de sigur mijlocie, şi ţăraniĭ sunt treĭ sute, fie-care va cumpăra cît va putea, o jumătate de pogon de om chiar.

Prin urmare, absolut nu este aicĭ operă de creare de noĭ proprietăţĭ, ci o adevărată operă de trecere a proprietăţeĭ actuale în alte mînĭ, de împărţire între ţăranĭ a proprietăţilor particulare, pe care eĭ le lucrează astăzĭ saŭ pe carĭ proprietariĭ le lucrează pe socoteala lor, de împărţire obligatorie, cum voiŭ dovedi-o, de împărţeală care de sigur seamănă mult maĭ mult cu cele ce s'aŭ petrecut la 1864, de cît cu ceea ce s'a petrecut la 1889 şi se maĭ petrece încă în baza legeĭ din anul 1889.

Aceasta este caracteristica proiectuluĭ de faţă.

Aşa fiind, să ne întrebăm, din punctul de vedere financiar, de sigur cel maĭ neînsemnat, din punctul de vedere social şi politic, din punctul de vedere economic, carĭ ar fi roadele uneĭ asemenea legĭ cînd s'ar aplica în toate tendinţele eĭ.

Ştiŭ că sunt mulţĭ carĭ zic: e de prisos să ne turburăm cu roadele posibile saŭ probabile ale acestuĭ proiect de lege, pentru că această lege se va aplica aşa de încet, în cît transformarea la care tinde d'abia va începe în generaţiunea noastră; iar ca să se producă complet urmările eĭ, vor trebui să treacă atîtea generaţiunĭ, în cît de sigur că este abuz de prevedere ca să ne ocupăm de ele.

Dacă ar fi aşa, d-lor, atuncĭ acest proiect de lege ar

suferi de un viciŭ şi mai primejdios: el ar produce turburări în spirite fără de nici un folos.

Cînd se va promulga această lege, d-lor, nu vă faceţi iluzia că la ţară se va pricepe că aŭ să se vîndă o moşie saŭ două pe an, o daraveră de un milion saŭ două pe an. Ceea ce se va pricepe la ţară, va fi că orĭ-unde ţăraniĭ vor voi să devină proprietarĭ desăvîrşiţi pe pămîntul pe care-l lucrează astă-zĭ prin învoelĭ, vor avea putinţa să devină, pentru că sunt destule mijloace să se forţeze mîna celor recalcitranţi. Aşa dar ar fi o mare greşală să ne închipuim că este posibil ca acest proiect de lege să se aplice aşa de încet, în cît să semene cu neaplicarea, ceea ce ar însemna că stîrniţi tot felul de nădejdĭ pe carĭ nu le puteţi îndestula şi carĭ ar lăsa în urma lor numaĭ neînţelegerĭ între proprietarĭ şi ţăranĭ, în loc de înfrăţirea dintre clase, fără de carĭ ele nu pot lucra împreună la sporirea bogăţieĭ naţionale.

De aceea eŭ examinez proiectul din alt punct de vedere. Imĭ închipuesc că acest proiect de lege se poate aplica, imĭ închipuesc că autoriĭ 'şĭ-aŭ dat seama de urmările luĭ, imĭ închipuesc că eĭ n'aŭ înţeles să deştepte nădejdĭ deşarte, ci să facă o reformă reală. Cu alte cuvinte imĭ închipuesc că acest proiect de lege este menit să pătrundă în toate colţurile ţăreĭ şi să aducă o transformare întreagă, economică şi socială.

Aşa fiind, să ne întrebăm întîiŭ dacă legea convine financelor noastre. Să presupunem, pentru un moment, că ar fi bine ca să găsim mijlocul să transformăm de odată, — căcĭ de aceasta este vorba, — întreaga ţara aceasta în o ţară de loturĭ de cîte cincĭ, zece, două-spre-zece hectare, că ar fi bine ca întreg solul Romînieĭ să înceteze a maĭ fi unul din mijloacele de plasament de capital şi pentru alte păturĭ sociale de cît ţăraniĭ, şi că s'ar reduce la un instrument de muncă al acelora carĭ 'l muncesc cu braţele? Vom vedea în urmă dacă este bine saŭ nu acest lucru.

D. Iancovescu spunea că maĭ avem azĭ 3 şi jumătate milioane pogoane pămînt al proprietarilor, afară de proprietăţile ţărăneştĭ carĭ se urcă la peste 8 milioane pogoane. In contra acesteĭ cifre a protestat d. Iepurescu şi alţiĭ; dar să maĭ dăm jumătate milion, să fie 4.000.000

hectare. Să presupunem că legea ar merge destul de încet; că în cei 30 de ani cari aŭ să urmeze numai jumătate din această proprietate va trece prin operaţiunile acestei Case Rurale, 2 milioane de pogoane numai să se vîndă. Sunt foarte modest cînd zic că numai jumătate proprietatea ar trece în 30 de ani; sunt foarte modest cînd vedem că un milion şi jumătate de pogoane din moşiile Statului s'aŭ dus în zece ani numai, de şi sătenii trebuiaŭ să se deplaseze, să se mute, ceea ce nu se face cu înlesnire.

Ştim de asemenea că ţăranul este doritor mai mult de cît de orî-ce să cumpere pămînt, decî va fi foarte larg la preţ.

Să pun însă un termen mediŭ scăzut de tot: 300 lei de pogon. Aceasta face, pentru 2 milioane de pogoane, 600 milioane de lei, ceea ce reprezintă o emisiune constantă de 20 milioane lei rentă pe fie-care an, şi o rentă cu 5 la sută, al căreî efect imediat va fi ca să se scadă cursul renteî noastre de 4 la sută.

O rentă amortisabilă în 30 de ani cu cursul eî de 5 la sută are o consecinţă financiară indiscutabilă: o scădere a renteî de 4 la sută şi o împiedicare a conversiuneî. Iată dar Statul romîn care se obligă ca în 30 ani să ţină deschis robinetul şi în mod constant, fără putinţa de a întrerupe, să emită cîte 20 milioane pe an rentă care sosește cu o regularitate matematică şi care cred că va fi cu mult mai multă, fiind-că nu 2 milioane de pogoane vor trece prin Casa Rurală, ci mai mult. Eî bine, putem noî, Statul romîn, atunci cînd datorim mai bine de un miliard, cînd avem multe alte nevoî de îndeplinit, cînd sunt drumurî de fer de făcut, cînd mîine-poimîine va trebui să ne canalizăm riurile, putem noî, financiar vorbind, să ne obligăm la o emisiune de rentă constantă în timp de 30 anî, de 20 milioane pe fie-care an şi încă nu pe vreme de 30 de anî, ci de 60 de anî? Iar dacă Casa Rurală va lucra, cum cred eŭ, repede, la o emisiune de 30—40 de milioane pe an?

A pune o asemenea întrebare este cred a o rezolva.

Apoî, d-lor, această rentă vă faceţî d-voastre iluziunea că va rămîne un singur minut în ţară. Credeţî d-voastre că aceî proprietarî pe carî 'î descrieţî atît de oberaţî, atît de doritorî de a se scăpa de proprietăţile lor, vor fi cu

dragă inimă mai strînşi la pungă şi mai cuminţi cînd vor avea în buzunare hîrtie de cît cînd aŭ avut proprietăţile lor? Jumătate cel puţin din această rentă va trece de sigur peste graniţă şi va spori în fie-care an cu cîte-va milioane suma de banĭ ce trebue să o trimitem la creditoriĭ noştri.

Pe cînd se consumă această operaţiune financiară a datorieĭ Statuluĭ, care creşte, ia să luăm partea cea-l'altă; intrările sunt ele sigure? Ştiŭ că ţăranul este bun platnic, dar uitaţĭ-vă ce consecinţe ciudate!

S'aŭ împroprietărit pe 5 hectare ţăranĭ carĭ nu aveaŭ nimic; s'aŭ împroprietărit d'abia de la 1889, s'aŭ împroprietărit cu preţurĭ micĭ şi anul trecut; totuşĭ această majoritate a votat o lege prin care prelungeşte plata anuităţeĭ la 60 anĭ, căcĭ a plăti în maĭ puţin de 60 anĭ, spunea d. ministru al domeniilor, d. Pallade, e imposibil; ţăranul e prea oberat şi nu poate plăti. Şi nu putea să plătească anuităţile unuĭ pămînt cumpărat după tabelele din 1889, care ştiţĭ că conţineaŭ un preţ foarte mic, preţ cu care de sigur nu vor vinde proprietariĭ nicĭ odată!

În anul trecut, în 1896, ţăraniĭ n'aŭ putut plăti anuitatea unuĭ pămînt cumpărat eftin şi aţĭ fost siliţĭ să prelungiţĭ anuitatea; cum voiţĭ să credeţĭ că cu această lege noiĭ împroprietăriţĭ, — şi nu veţĭ împroprietări pe ceĭ maĭ harnicĭ, ci veţĭ lua pe toţĭ, — vor putea să plătească o anuitate mult maĭ grea şi numaĭ în 30 de anĭ?

Dar să mergem maĭ departe. Veţĭ transforma 2 saŭ 3 milioane de pogoane într'un fel de proprietate turcească. Căcĭ în timp de 30 de anĭ, pănă vor plăti toate anuităţile, proprietatea va fi orientală. Proprietatea orientală e aceea în care proprietarul munceşte, dar produsul îl împarte cu Statul. Aicĭ va fi maĭ tot al Statuluĭ. Ast-fel dar în timp de 30 de anĭ verĭ-o 3 milioane de pogoane vor fi transformate în proprietate orientală. Aşa fiind, vă întreb, ce consecinţe are să sufere Statul în cazul uneĭ rele recolte?

Dar veţĭ spune că ţăraniĭ vor învăţa să pună de o parte în aniĭ ceĭ buni pentru aniĭ ceĭ răĭ. D-lor, preţul cu care vor cumpăra va fi limita extremă ce se poate stoarce de la ţăranĭ, şi atuncĭ cînd vor fi 2—3 anĭ răĭ, 2—3 anĭ întîrziere, ce veţĭ face? Proiectul spune că după

treĭ anĭ ĭĭ veţĭ da afară, — mă îndoĭesc, — veţĭ pĭerde treĭ rate şi veţĭ da pămîntul altuia! D. Nicolaescu, maĭ prevăzător, spune: *Vom ierta*. Dar de unde? Ce! credeţĭ că există într'o gaură de pămînt o sumă de saci de aur de unde veţĭ scoate rînd pe rînd pentru plăţi, pe de o parte a împrumutului cu rentă ce veţĭ contracta pentru facerea de căĭ ferate, iar pe de altă parte ca să plătiţĭ renta la proprietarĭ cînd se vor duce să o cheltuiască; căci dacă dînşiĭ n'aŭ putut să-şĭ păstreze moşiile, de sigur nu vor putea să păstreze bonurile carĭ le aŭ în lăzĭ!

Şi să fiţĭ siliţĭ, d-lor, să scoateţĭ miĭ, zecĭ de miĭ de oamenĭ după locurile unde aŭ fost împroprietăriţĭ! Iată perspectiva.

Indatorire fără socoteală, emisiune de rentă nesfîrţită, scădere a creditului Statului, scădere sigură, şi în schimb, venitură aleatorii, venitură carĭ nu atîrnă de cît de recolte şi care legea însăşĭ recunoaşte că se pot pĭerde pe serii de cîte treĭ anĭ. Statul, încasatorul recoltelor a încă 3 milioane de pogoane, pe lîngă cele un milion şi jumătate ale legeĭ din 1889!

Dar înainte de a examina cele-l'alte rele ale proiectului de lege, d-voastre spuneţĭ că pornim de la un punct de vedere falş; că, Casa Rurală nu va face răscumpărărĭ pe o scară întinsă, că proprietariĭ nu vor năvăli la dînsa, că ţăraniĭ de asemenea nu vor da năvală.

Vă voiŭ dovedi, d-lor, din punctul meŭ de vedere este foarte adevărat.

In adevăr, d-lor deputaţĭ, la observările ce le făceam acesteĭ legĭ din punctul de vedere financiar şi la observările carĭ am să le fac din punct de vedere economic, social şi politic, e de sigur, cum ziceam adineaurĭ, un prim punct de stabilit. E evident că dacă, Casa Rurală ar putea să lucreze încet, criticile carĭ le adresăm noĭ s'ar prezinta unele într'o aşa de slabă măsură, în cît nu ar merita să ne ţină pe loc, iar altele ar trebui să dispară cu desăvîrşire. Eŭ cred însă, d-lor, — şi acesta e punctul pe care acum vreaŭ să-l invederez, — eŭ cred că Casa Rurală, aşa cum e alcătuită, în spiritul eĭ, va opera cu repeziciune maĭ mare chiar de cît işĭ închipuesc ceĭ maĭ iuţĭ dintre d-voastre. Cel puţin, d-lor, vorbesc despre Muntenia, pe care o cunosc economiceşte mult maĭ bine de cît Moldova.

Casa Rurală va opera foarte repede. Iată de ce: pentru un cuvînt istoric şi pentru un cuvînt economic. Ţăranul nostru nu are ideia proprietăţeĭ quiritare, aceea din codul nostru civil, ci credinţa că proprietatea pămîntuluĭ e un fel de atribut al individualităţeĭ luĭ de om. Acest om, psihiceşte vorbind, nu are aceeaşĭ concepţie asupra proprietăţeĭ rurale pe care o aveţĭ d-voastre. Concepţia luĭ despre proprietatea pămîntuluĭ e foarte simplă; pămîntul e al aceluia care 'l lucrează cu mîna. Această credinţă este rezultatul vieţeĭ luĭ rurale de sute de anĭ în carĭ, cum v'am amintit deja, el, prin faptul că s'a născut şi s'a însurat, a avut drept la bucata din pămîntul pe care se născuse. Această credinţă este izvorită din alcătuirea care a durat atîtea veacurĭ şi care s'a înfipt în mintea luĭ cu tenacitatea cu care se înfig ideile la ceĭ simplĭ. Iată, d-lor, teoria ţăranuluĭ nostru, pe care de sigur nu slabele noastre manuale şcolare 'ĭ-a schimbat-o pănă acum.

Maĭ sunt şi două cuvinte economice: Cel d'întiĭu cuvînt e că la noĭ cultura e foarte primitivă şi că din această cauză toţĭ cultivatorĭĭ aŭ nevoe de un spaţiŭ cît maĭ întins. Apucăturile de a schimba, de a varia cultura nu se decretează şi nicĭ nu se capătă fără îndelungă vreme, fără îndelungĭ nevoĭ, aşa ca astăzĭ ţăranul nostru, cînd crede că are nevoe de pămînt mult, nu se înşeală.

In cultura luĭ de astăzĭ, singura pe care o cunoaşte este de sigur un avantaj pentru dînsul să-şĭ sporească suprafaţa de pămînt.

Al doilea motiv economic — şi a căruĭ mărturisire la prima vedere s'ar părea curios din partea unuĭ adversar al legeĭ, dar care nu este curios din partea cuĭ-va care vrea să spună tot adevărul, — este că în concepţiunea greşită a ţăranuluĭ asupra proprietăţeĭ rurale şi proprietarĭĭ sunt vinovaţĭ.

Cîţĭ proprietarĭ, carĭ nu locuesc pe proprietăţile lor, cîţĭ, carĭ n'aŭ nicĭ o legătură vizibilă cu pămîntul lor? Cum voiţĭ ca aceştĭ proprietarĭ să apară în ochiĭ cultivatoruluĭ alt-fel de cît ca un fel de adunătorĭ de impozite? D. Morţun mă notează; d-sa are să tragă o consecinţă şi eŭ am să trag altele.

Cultura prin meteiaj este şi ea un imbold pentru ţăran, ca să se repeadă la cumpărarea proprietăţeĭ particulare.

Din momentul ce proprietarul saŭ arendaşul lucrează cu plugul ţăranuluĭ, cu boiĭ luĭ şi de multe orĭ cu sămînţa luĭ, cum voiţĭ să nu se pună în mintea luĭ această întrebare: pentru ce să cultiv proprietatea altuia, să-ĭ daŭ o parte din rodul meŭ şi să nu daŭ maĭ bine această dijmă Statuluĭ timp de 30 de anĭ, pentru ca pe urmă să rămîn eŭ proprietar?

Veţĭ vedea ţărănimea noastră repezindu-se la proprietar şi ţinindu-ĭ limbagiul următor: „Pămîntul este de la D-zeŭ şi roadele pămînturuluĭ sunt ale aceluia care-şĭ pune braţele luĭ ca să-l muncească. Este acolo, la stăpînire, o casă unde vi se va da banĭ mulţĭ de hîrtie pentru proprietatea d-voastre; d-voastră duceţi-vă de vă luaţĭ paralele, pe noĭ lăsaţi-ne cu pămîntul".

Ce aŭ să răspundă proprietariĭ la acest limbagiŭ? Vor răspunde că aceasta este o teorie greşită? Ţăranilor din Teleorman li se vor spune că este o aglomerare prea mare la Casa Rurală din Bucureştĭ, căcĭ aŭ cumpărat ţăraniĭ de la Dorohoiŭ, că de aceea nu maĭ se poate emite renta pe anul acesta şi că trebue să maĭ aştepte încă cîţĭ-va anĭ?

Care dintre d-voastre ar vrea sa fie in pielea proprietaruluĭ, care va parlamenta ast-fel?

Consecinţele adevărate ale acesteĭ legĭ vor fi că nu va avea timp, nicĭ tipografia să tipărească titlurile de rentă pentru pămînturile cîte se vor cere de populaţiunea rurală.

Vedeţĭ, d-lor, că nu mă ocup de ameninţările ce s'ar putea ivi; de sigur, nu este nevoie de ameninţărĭ ca să ajungem la acest rezultat.

Cînd va fi un proprietar maĭ dîrj, credeţĭ că-ĭ va fi uşor să se opue, atuncĭ cînd, în conştiinţa populară, se va naşte această credinţă, că el, ţăranul, poate să fie proprietar pe pămîntul pe care l-aŭ muncit părinţiĭ luĭ, nu pe altul, pe pămîntul de la vatra luĭ, nu peste 15 saŭ 20 de kilometri, şi că la realizarea acestuĭ vis nu se opune de cît îndărătnicia unuĭ singur om, a unuĭ om, care nu voeşte să ia în banĭ o valoare maĭ mare chiar de cît valoarea pămînturuluĭ?

Credeţi că, în asemenea împrejurări, proprietarul va mai avea traiu bun cu ţăranii? Vă înşelaţi! Aţi pus în lege, ştiu, un articol care spune că vînzarea nu se mai face cînd sunt ameninţări şi ameninţările să fie denunţate Caseĭ Rurale! Dar dacă vre-un nenorocit de proprietar ar face o asemenea denunţare, aşi vrea să-mi spuneţi, care va putea să fie în urmă vieaţa luĭ pe moşia sa, cu aceştĭ ţăranĭ, carĭ s'ar şti pe vecie înlăturaţi de la cumpărătoare. Ameninţările, cîte o dată de sigur pot să se constate, dar proprietarul va fi atuncĭ în rezbel perpetuŭ cu ţăraniĭ.

Să nu vă faceţi dar iluziune cu rezultatele legeĭ ce se propune, fiind date apucăturile ţăranilor noştri, apucăturĭ carĭ se explică istoriceşte şi economiceşte. Casa Rurală va lucra cu o repeziciune grozavă. Nu vor trece 50 de anĭ, cum ziceam adineaurĭ, ci va fi de ajuns o singură generaţiune, pentru ca întreaga proprietate ce mai rămîne să fie expropriată.

Atuncĭ, d-lor deputaţĭ, dacă este aşa, să ne întrebăm carĭ pot să fie consecinţele unuĭ asemenea lucru, şi pe urmă, să vedem ce vă face pe d-voastră să voiţĭ votarea acestuĭ proiect de lege, precum şi dacă nu puteţĭ ajunge prin alt-ceva la satisfacerea aceloraşĭ nevoĭ — dacă se vor ivi — fără primejdiele ce v'am semnalat.

Să presupunem pentru un moment că a reuşit operaţiunea Caseĭ Rurale, că nu s'a întîmplat nicĭ o îmbulzeală în emiterea renteĭ, că această tipăritură, periodică şi hotărîtă, de hîrtie la zi fixă, ca un robinet de apă care nu se poate opri saŭ mai bine ca o cascadă de munte, să presupunem că va fi găsit cîmpul financiar deschis, fără să pericliteze creditul Statuluĭ şi fără să se întrebe omenirea din Occident ce însemnează această vecinică tipăritură; să mai presupunem că vor lucra atît membriĭ Caseĭ Rurale, cît şi creditul străin în concordanţă cu dorinţele ţărănimeĭ, că vor dispărea în cîte-va deceniĭ proprietatea mare şi mijlocie, şi că nu vor rămîne în ţara aceasta de cît ţăranĭ, carĭ să aibă cîte 24 saŭ cîte 12 pogoane de pămînt.

Vă întreb: în acest caz va fi ţara aceasta mai bogată saŭ mai săracă?

Nu ezit un moment a spune, că va fi mai săracă,

şi afirm că acest lucru este şi în conştiinţa d-voastre. Pentru ce, d-lor, va fi mai săracă? Pentru că va fi dispărut, fără vreme şi pripit, unul din cele mai mari îmbolduri la muncă, care este nevoia; pentru că va fi dispărut, fără vreme şi pripit, un alt stimulent care este concurenţa, pentru că fie-care va fi stăpîn pe lotul luĭ, un lot din care nu se poate îmbogăţi, dar cu care nu poate nici fi îmboldit de foame. Idealul economic al fie-căruia se va coborî; fie-care se va mulţumi cu o vieaţă mediocră, dar uşoară.

Nevoia bunuluĭ traiŭ nu se naşte de o dată, nevoia uneĭ vieţi mai pline nu se răspîndeşte într'o generaţiune două. Cea d'intîiŭ urmare va fi o generală nivelare a traiuluĭ prin scoborîre, iar nu prin înălţare.

Credeţi, d-lor, că inventez? Nu. Există o ţară, Antilele, unde a dispărut cultura cea mare, unde aŭ dispărut bogaţiĭ. Acolo fie-care posedă cîte-va pogoane, cultivă cît trebue pentru hrana familieĭ, o hrană păcătoasă şi atît. Rezultatul a fost că întreaga desvoltare s'a oprit în loc, şi că în cîţi-va anĭ producţiunea şi bogăţia generală aŭ scăzut la jumătate.

Dar cultura pămîntuluĭ? Credeţi d-voastră că se va putea face un progres în cultură numaĭ cu proprietatea mică şi cu populaţiunea pe care o avem astăzĭ? Nu mă ocup de transformările pe carĭ le va aduce vremea. Mă ocup de această transformare, pripită şi zorită, la care ar duce de sigur aplicarea proiectuluĭ de lege.

D-lor, credeţi d-voastre că maşinele s'ar fi introdus la noĭ, dacă nu aveam, pe lîngă proprietatea cea mică, şi pe cea mijlocie şi pe cea mare? S'ar fi întins la noĭ aşa de repede o cultură ceva mai superioară? Moldova e ţară de mare cultură, Valahia de cultură mică. Unde este cultura mai bună? Este un lucru, pe care 'l ştiţi cu toţiĭ, că atunci cînd vreţi să cumpăraţi boĭ buni, îi luaţi de la Botoşanĭ, căci în Nordul Moldoveĭ se găseşte cea mai bună rasă de vite. . .

D. Gr. Macri: Numaĭ ţăraniĭ cresc bine vitele, nu proprietariĭ mariĭ.

D. Take Ionescu: Am citit pe d. Macri în discursul său de anul trecut şi nu m'a convins. Mai puţin mă vor convinge întreruperile sale.

Raportorul nostru, d. Stolojian, apărînd la 1893 ideile agrare ale luĭ Ion Brătianu, zicea:

„Istoriceşte este dovedit că moşia mare este necesară uneĭ societăţĭ, numaĭ pentru că prin ea se propagă cu încetul îmbunătăţirile până şi în cultura mică. Proprietatea mare a fost şi este un element de progres agricol".

Vedeţĭ, prin urmare, afirmare făcută în Parlament, că în realitate marea cultură înbunătăţeşte la rîndul eĭ cultura mică, şi că la noĭ în ţară progresele agriculturĕĭ nu s'aŭ făcut de mica cultură, ci aŭ pornit de la cultura cea mare.

Şi vă rog să nu uitaţĭ un lucru. In urma crizeĭ din anĭĭ din urmă s'a produs un excelent rezultat; arendaşiĭ s'aŭ împuţinat, şi mulţime de proprietarĭ s'aŭ pus să cultive singurĭ. De sigur acest fenomen va îmbunătăţi şi cultura, va avantagia şi pe ţăranĭ.

Dar, d-lor, cu această improprietărire, aşa de o dată, aşa repede, aşa generală, credeţĭ d-voastre că nu ar dispărea, — vorbesc din punctul de vedere economic, — nu ar dispărea pentru multă vreme şi un alt element, care şi el e necesar?

Vedeţĭ că nu este ţară în lume care, pe lîngă proprietarĭĭ de pămînt, să nu aibă şi lucrătorĭ de pămînt. Ştiţĭ ca şi moşneniĭ noştri pe carĭ 'ĭ cunoaşteţĭ şi care sunt proprietarĭ, întrebuinţează lucrătorĭ carĭ nu sunt proprietarĭ. Din punct de vedere economic, ar fi dar o a doua suprimare pripită a unuĭ element necesar economieĭ rurale. Ce să maĭ vorbesc de imposibilitatea de a înfiinţa industrĭĭ la noĭ, cînd nu vom maĭ avea la ţară încă un prisos de braţe, toate ocupate pe ogoarele lor proprĭĭ?

O primă consecinţă a acesteĭ legĭ va fi dar o scădere a producţiuneĭ generale, cel puţin în ce priveşte calitatea, şi prin urmare, o scădere a avereĭ naţionale.

Nu va fi însă numaĭ atît, va fi şi o deplasare a avereĭ naţionale.

Uitaţi-vă în aceasta Cameră, în cercul amicilor d-voastre, şi întrebaţi-vă cîte averĭ aŭ servit de temelie pentru urcarea luĭ până în vîrful piramideĭ, şi cîte din aceste averĭ ar fi existat fără cultura pămîntuluĭ?

Nu este nimic din ceea ce avem azĭ în ţara aceasta

care s'ar fi putut produce dacă nu exista putința și pentru alți de cît pentru lucrătorii manuali de pămînt să facă din cultura pămîntului un mijloc de acumulare de capital, un mijloc de sporire economică.

Fără această proprietate mijlocie și mare, care se tinde să se distrugă, nu am avea nici partid socialist, căci partidul socialist nu ar fi avut naștere, dacă nu ar fi fost d. Morțun și fără proprietatea mare nu ar fi fost d. Morțun.

Credeți d-voastre însă că suprimînd proprietatea rurală, alta de cît cea țărănească, ar dispare și averile? Nu. Averile n'ar dispare, dar s'ar deplasa. Și unde s'ar duce ele? In ori-ce Stat capitalurile se acumulează, dar cînd veți desființa pripit singurul mijloc pe care pănă acum îl aŭ autoctonii de a acumula capitalurile, adică cultura pămîntului, aceștia nu vor mai acumula averile, și în cei trei-zeci de ani cari vor urma aplicarea legei, averile care azi se strîng în jurul autoctonilor, veți vedea că se vor strînge în jurul acelora cari sunt deprinși cu cele-l'alte mijloace de a face avere, acelora cari se pricep în ale industriei și comerciului, pentru care Romînii nu sunt de cît abia pe sfert pregătiți.

Dar mă veți întreba, de sigur, dacă această transformare economică, dacă micșorarea din ce în ce a mareĭ proprietăți, nu este probabilă, dacă sporirea și întărirea claseĭ țărănești — proprietare nu este de dorît. Cine tăgăduește aceasta? Eŭ însă voesc ca toate lucrurile acestea să se facă treptat, ca înmulțirea proprietățeĭ țărănești să meargă mînă în mînă cu înălțarea nivelului țărănimeĭ și cu îndemînarea Romînilor la comerciŭ și industrie. Casa Rurală, așa cum este concepută, nu o transformare înceată este menită să opereze, ci o schimbare bruscă și zorită.

Cu Casa Rurală, d-lor, ne-am găsi în curînd cu această formațiune socială: jos o pătură țărănească, în adevăr mai bogată de cît astăzi, dar nu mult mai bogată; d'asupra acesteĭ pături, o pătură budgetivoră, cu atît mai flămîndă cu cît va fi reprezintată prin foștii stăpînitori, cari dacă vor fi pierdut renta, nu vor fi pierdut și pofta de a trăi bine, și vor reprezenta elementul gălăgios al țăriĭ; iar adevăratele clase puternice, cele cari vor deține

averea, compuse din elemente străine, pe care până acum v'aţi declarat în neputinţă să le asimilaţi.

D-lor, eŭ nu doresc o asemenea organizaţiune socială pentru ţara aceasta. Nu este neam pe lume care să propăşească fără existenţa tutulor păturilor sociale; nu este neam pe lume care să nu se deterioreze cînd păturile de sus dispar saŭ se înstrăinează.

Ia să trecem Carpaţii, să ne uităm la Romînii din regatul ungar, carî reprezintă aşa de puţin în destinele acestuĭ regat şi să ne întrebăm de ce este aşa. Ţăranul romîn din Ungaria este maĭ puternic, maĭ instruit de cît al nostru, Romînii de acolo aŭ şi ceea ce se numeşte profesiune liberă. Ca şi noĭ însă, nu aŭ comerciul şi industria care sunt ale altora, dar cu deosebire de noĭ, le lipseşte proprietatea mare, singurul contrapond în societatea modernă, faţă de averile ce se produc prin comerciŭ şi industrie.

Le lipseşte Romînilor din Ungaria clasele conducătoare, şi de aceea lupta lor e aşa de grea.

Dar, d-lor, să trecem de la Romînii de peste Carpaţi aiurea; uitaţi-vă în Bucovina: Romînii nu maĭ sunt de cît o treime a populaţieĭ şi cu toate acestea se maĭ ţin. Prin ce se ţin eĭ? Prin cele cîte-va familiĭ vechĭ moldoveneştĭ, carî aŭ maĭ păstrat din marea proprietate; şi dacă se slăbeşte ceva în Bucovina, este că tocmaĭ unele din acele proprietăţĭ trec în mîinele polonezilor.

Cunoaşteţĭ Serbia, ţară de ţăranĭ fără clase puternice şi bogate!

Este oare idealul d-voastre să vedeţĭ ţara noastră transformată pe calapodul Serbieĭ? Se poate ca ţăraniĭ sîrbĭ, indiviziĭ să fie maĭ bogaţĭ în Serbia de cît la noĭ; nu ştiŭ. Dar ceea ce ştiŭ, este că n'am drept ideal ca societatea romînească să se transforme după calapodul Serbieĭ! (Aplause).

D-lor, vorbeam iarna aceasta cu unul din sîrbiĭ ceĭ maĭ inteligenţĭ, cu cel care de sigur cunoaşte maĭ bine ţara sa. Era plin de admiraţiune pentru progresele noastre şi-mĭ spunea: „Ştiţĭ care e secretul că mergeţĭ aşa de repede şi noĭ mergem aşa încet? D-voastră sunteţĭ o societate omenească desăvîrşită; noĭ nu suntem de cît o ţară de ţăranĭ şi de sub-prefecţĭ“.

Dar îmĭ veţĭ zice: nu sunt alte cazurĭ, nu se cunosc ţărĭ fără mare proprietate, şi care aŭ totuşĭ o organizaţiune socială sănătoasă? Imĭ veţĭ arăta Elveţia, îmĭ veţĭ arăta Norvegia. Dar în Elveţia există industria şi comerciul, şi dacă Elveţienii n'aŭ marea proprietate, ele îĭ ţin locul. In Norvegia, nu există marea proprietate, există însă clasa cea mare a armatorilor, care şi ea reprezintă un element social foarte puternic.

Dar uitaţĭ lucrul de căpetenie: Elveţia şi Norvegia, sunt aşa, find-că le-a făcut istoria aşa; aŭ eşit aşa din opera îndelungată a timpuluĭ, şi timpul ştie să netezească colţurile, după cum rîurile rup o bucată de teren dintr'o parte şi o lipesc într'altă parte.

D-voastră însă, vreţĭ să lucraţĭ fără vreme, să vă substituiţĭ opereĭ cuminte a vremeĭ; voiţĭ, prin o simplă măsură arbitrară, să decapitaţĭ o naţiune, să o împingeţĭ cu o sută de anĭ înapoĭ, să scoborîţĭ idealul săŭ naţional şi social şi să o transformaţĭ aşa cum nu aţĭ maĭ recunoaşte-o!

Şi maĭ este un lucru: Elveţia şi Norvegia fac politică provincială, cantonală. Una pitulată printre munţĭ, alta strînsă între munţĭ şi mare, Elveţia şi Norvegia sunt în afară din concurenţa dintre neamurĭ, străine marelor curenturĭ şi rivalităţĭ, carĭ brăzdează lumea.

Neamul romînesc nu este chemat de Istorie la politica cantonală, la vieaţa provincială. Neamul romînesc este, în afară, poate, de Polonia, neamul cel maĭ înghesuit de împrejurărĭ, cel care are maĭ mult de luptat ca să se menţie, după ce a fost cel maĭ nedreptăţit de Istorie. Suntem singurĭ în Europa carĭ, pe orĭ-ce hotare am eşi, nu e cu putinţă, dacă avem un pic de inimă, să nu ne întristăm. Eĭ bine, neamul acesta este chemat, este silit să facă nu politică cantonală, ci ceea ce în politica modernă se chiamă politica imperială, politica cea mare, şi această politică nu se face numaĭ cu o republică de ţărani!

Ia maĭ uitaţĭ-vă, d-lor, şi la alte învăţăminte. Ia amintiţĭ-vă istoria Polonieĭ.

In ziua, în care ea s'a văzut îngenunchiată, ce aŭ făcut cuceritoriĭ ca să o slăbească, ca să facă orĭ-ce renaştere imposibilă? Aŭ decapitat naţiunea, aŭ suprimat

clasa conducătoare, aŭ desfiinţat marea proprietate, aŭ făcut o lege ca aceasta.

Mai cunosc, d-lor, o lege ca aceasta: aceea care lucrează în provincia de Posen, pentru a se nimici conştiinţa naţională la Polonii de acolo. Va să zică şi acolo s'a înţeles că cel mai bun mijloc de a desfiinţa un neam, este a-l decapita, a îi lua pe conducătorii firesti, şi de aceea se face acea operă gigantică pentru a se suprima marea proprietate polonă.

Să recunoaştem, d-lor, un lucru: ţara aceasta, cu forma ei economică şi socială, este eşită din frămîntările vremei; aşa aŭ făcut-o veacurile, aŭ făcut-o cu bogaţi şi cu săraci, cu toate păturile sociale şi nu pentru a ne da plăcerea unor experienţe de laboratoriŭ sociologic, este permis cui-va să răstoarne opera vremei, opera istoriei!

Dar cu timpul are să se transforme şi alcătuirea economică şi alcătuirea socială. Se poate! Lăsaţi însă vremei să-şi facă opera, nu o pripiţi cu decretele d-voastre!

Şi atunci vă întreb: ce doriţi d-voastre?

Doriţi să veniţi în ajutorul proprietarilor oberaţi? Ei bine, v'o declar, o asemenea categorie de proprietari, mie nu-mi sunt simpatici.

Dacă sunt oameni, cari nu ştiŭ să-şi păstreze moşiile, atît mai răŭ pentru ei; vor veni alţii cari să le cumpere, alţii cari ştiŭ să muncească, fiind că aŭ ştiut să strîngă.

Poate d-voastre doriţi să scăpaţi cîte-va moşii din Moldova de o vînzare prea eftină? Apoi tocmai în Moldova ţăranii cari vor să cumpere sunt foarte puţini: cererile cele mari vor fi şi sunt în Muntenia.

Este ciudată procedarea d-voastre. In Moldova se află moşii şi nu sunt cumpărători; în Muntenia proprietarii vor să păstreze şi ţăranii vor să cumpere. Şi luaţi aceste două tendinţe cari se găsesc în două părţi deosebite ale ţării şi credeţi că le puteţi pune faţă în faţă prin legea d-voastre. (Aplause).

Din potrivă, prin legea ce voiţi să faceţi, veţi zădărnici şi opera de colonizare internă începută; nu veţi mai putea sili pe locuitorul din Teleorman să se deplaseze la distanţe de zeci de kilometri, cînd el va şti că poate lua pămînt în vatra lui, lîngă interesele lui;

acolo el va cere şi va cere cu toate mijloacele, dar nu se va duce pe vastele domenii azi nepopulate. (Aplause).

Dar ce mai voiţi, d-lor? Voiţi a satisface o idee utopică? Din discursul d-luĭ Nicolaescu am înţeles că ceea ce ar vrea d-sa este să vadă în tot-d'a-una pe toţi ţăraniĭ avînd atit pămînt cît le trebue pentru traiul lor. Dar bine nu vedeţi că nu se poate realiza această utopie? Luaţi cele 12 milioane de pogoane de pămînt, luaţi tot pămîntul şi-l împărţiţi, credeţi că prin aceasta aţi reuşit? Aţi reuşit poate pentru ziua de astăzi; dar ce veţi face mîine, ce veţi face în viitor?

Le veţi mai da încă pămînt? Dar de unde? Veţi împărţi şi pămînturile lor? Dar prin aceasta veţi menţine de sigur egalitatea, dar egalitatea în mizerie. Intreaga Romînie, egal împărţită în atîtea bucăţele cît va spori populaţia rurală, toate inalienabile, toate asigurînd un codru de mămăligă posesorilor lor. De pretutindeni însă lipsind mişcarea, lipsind vieaţa, lipsind toţi aceĭ factoriĭ cariĭ împing, care impun progresul!

Eŭ, d-lor, nu înţeleg idealul social astfel. Eŭ zic, d-lor, că s'a făcut deja în această ţară mai mult de cît în oriĭce altă ţară din lume pentru a impune sporirea miceĭ proprietăţiĭ, pentru a ajuta la înălţarea tutulor păturilor, pentru a săvîrşi transformarea economică şi socială.

Legiuirea de la 1864 a dezrobit munca, a creat treĭ milioane şi jumătate pogoane de proprietate mică şi ţărănească. Este aceasta o operă neînsemnată?

Legiuirea de la 1889 a pus la cale creerea a încă un milion şi jumătate de pogoane de proprietate mică, împroprietărirea a peste o sută miĭ de familiĭ, schimbarea economică şi socială a uneĭ populaţiuni de peste o jumătate milion de suflete. Jumătate din această operă s'a săvîrşit deja în şapte aniĭ de zile, restul s'ar fi săvîrşit în patru-cinciĭ aniĭ de acum înainte, dacă n'ar veni Casa Rurală să turbure raporturile economice din ţara aceasta. Este aceasta lucru neînsemnat? Dar în ce ţară s'a maĭ făcut o ast-fel de transformare în folosul ţărănimeĭ? Dar măcar ştim noĭ rezultatele acesteĭ uriaşe colonizăriĭ interne, ştim noĭ cum s'a aplicat legea, ce roade a dat, ce schimbăriĭ economice a produs?

Dar se zice că această operă nu este de ajuns!

Fie! Fie că acum cînd mai sunt sute de mii de pogoane ale Statului încă neparcelate, cînd deosebit de pămîntul Statului mai avem cele două sute de mii de pogoane ale Eforielor, cari şi ele, după cum deja am făcut noi acum trei ani, pot servi la opera de colonizare internă, ar fi oportun, ar fi la vreme să ne ocupăm cu crearea unei noi rezerve în mîinele Statului pentru nevoile reale ale zilei nu de mîine, ci de poimîine.

Ei bine şi în acest caz nu este nevoie de a născoci o organizaţie nouă ca aceea a Casei Rurale, cu toate neajunsurile de cari v'am vorbit; se găseşte în tradiţia noastră legislativă o idee, este ideea lui Barbu Catargiu, de la 1862, care autoriza pe Stat, — ce e dreptul în ipoteza neimproprietăririi foştilor clăcaşi, — să cumpere moşii de la particulari, este ideia lui Ion Brătianu de la 1887, care autoriza pe Stat să cumpere de la licitaţie moşiile cele mari, este ideea lui Carp de la 1888, care propune, ca la nevoie, unde n'are moşii Statul să cumpere de la particulari, este ideea pe care eu la 1889 o propuneam cu stînga de atunci ca să cumpere Statul moşii cu produsul amortizării pămînturilor ce va vinde, adică treptat, treptat, foarte puţin la început, mult mai mult în urmă.

Şi dacă aveţi un mijloc fără Casa Rurală, fără a pune pe proprietar faţă în faţă cu ţăranul, pentru ce Casa Rurală, pentru ce acest nou sistem necunoscut pănă acum?

Dar credeţi că cu Casa rurală ne vom scăpa ... de ... cum să zic? de micele neajunsuri ce se pot produce cînd cumpără Statul? Mică obiecţiune pentru o cestiune mare. Daţi-mi voie să vă spun că dacă este vorba de necinste, necinste poate să fie şi la Casa Rurală a d-voastre, ca şi în legea de la 1887. Tratez cu ţăranii preţul, dar preţul este majorat pentru... aţi înţeles d-lor.

Dar este, d-lor, mijloc de a evita şi putinţa abuzurilor. De ce în locul Statului nu ar cumpăra o instituţie privată în genul Creditului Funciar Rural?

Mă veţi întreba însă ce deosebire este între cumpărătoarea de moşii de către Stat şi mecanizmul legei ce se propune? Deosebirea între una şi alta este enormă.

După proiectul din 1887, Statul cumpără şi vinde cît vrea, unde vrea şi cînd vrea, colonizează cît vrea, cît

trebuie, iar nu cît se cere. Cu legea din 1889, Statul procură pămînt numaĭ celor carĭ nu aŭ, numaĭ unde este prea mult, numaĭ celor harnicĭ, căcĭ numaĭ ceĭ harnicĭ să hotărăsc să se mute, să-şĭ ducă energiile aiurea. Cu Casa Rurală vor cere toţĭ, şi ceĭ ce aŭ şi ceĭ ce n'aŭ şi ceĭ harnicĭ şi ceĭ-l'alţĭ, şi vor lua toţĭ, şi vor lua tot, şi vor lua repede, căcĭ aşa se va pricepe, aşa fatal va opera legea aceasta.

Cu Casa Rurală nu se va continua opera din 1889; cu dînsa se va face o expropriere generală şi o expropriere pripită şi, prin urmare, plină de primejdiĭ.

Iată, d-lor, pentru ce, fără a ascunde nimic din adîncul convingerĭĭ mele, fără nicĭ o preocupare de partid politic, credeţi-mă, iată pentru ce combat acest proiect de lege.

N'are nimic din politica de partid proiectul şi totuşĭ poate că are ceva; poate că în gîndul multora la conceperea acestuĭ proiect a intrat un fel de dorinţă de a face maĭ mult de cît ce am făcut noĭ conservatorĭĭ pentru ţăranĭ. Dacă aceasta ar fi ideea, eĭ bine, credeţi-mă, faceţĭ o rea socoteală; experienţa am făcut-o noĭ: legile cele bune ce le putem face cînd suntem la guvern maĭ că nu ne daŭ altă satisfacţiune de cît o conştiinţă împăcată; recunoştinţa pe care o aşteptĭ este socoteală greşită.

Cu aceste simţiminte şi cu aceste preocupărĭ mă întorc şi vă zic: Nu ne azvîrliţĭ într'un necunoscut. Lăsaţĭ cursuluĭ vremeĭ să-şĭ facă opera. Deja s'a îmbucătăţit proprietatea mare din Romînia. Inainte cu 30—40 de anĭ multe din proprietăţile de azĭ nu făceaŭ de cît un trup. Lăsaţĭ ca şi în proprietatea pămîntuluĭ să avem scara întreagă: proprietate mare, proprietate mijlocie, proprietate mică, fie-care din ele în proporţiile pe care le impun împrejurările, împrejurărĭ economice şi trecutul social. Numaĭ o ast-fel de alcătuire poate conveni uneĭ adevărate şi sănătoase societăţĭ omeneştĭ.

Eĭ, d-lor, cred că nu este unul dintre d-voastre care să nu-l doară cînd se vede în Occident confundat cu celel'alte popoare balcanice.

Pentru ce această durere, dacă nu am simţi că cu desăvîrşire ne deosebim de dînsele. Eĭ bine, d-lor, ceea ce ne deosebeşte de ele, este că noĭ am ştiut să păstrăm

în decursul veacurilor, nu numaĭ existența noastră de Stat, dar și o adevărată organizație socială; că la noĭ nu a dispărut nicĭ una din acele păturĭ din carĭ se compune o societate omenească; că ast-fel la noĭ am avut în tot-d'a-una, orĭ-cît de redus, un organizm social complet și armonic.

De aceea am putut noĭ să ne ridicăm așa de repede îndată ce am deschis ochiĭ către Occident. Bulgarilor, reduși în rîndul de raiale, le-aŭ lipsit și le lipsesc aceste condițiunĭ; și dacă Bulgariĭ reușesc totuși să alcătuiască un simulacru de societate, este că aŭ împrumutat pe Bulgariĭ de aiurea și că cu eĭ și-aŭ încropit un început de burghezie. Dacă Grecia a putut să facă, nu progresele noastre, dar să nu rămînă cu totul îndărăt, este că aŭ venit Greciĭ bogați de prin alte țărĭ, s'aŭ stabilit în Grecia și aŭ dat ast-fel societățeĭ grecești un echivalent pentru ceea ce noĭ am știut să păstrăm, orĭ-carĭ aŭ fost greutățile prin carĭ am trecut.

Incheiŭ, d-lor.

Una din două: orĭ legea aceasta nu se va aplica așa cum vor nădăjdui, cum vor cere țăraniĭ noștri să se aplice, și atuncĭ se vor deștepta doar niște nădejdĭ nesatisfăcute, și atuncĭ punem prin votul nostru ură și dezbinare între păturile sociale, orĭ legea se va aplica așa cum pătura pentru care o faceți va cere să se aplice și atuncĭ în urma eĭ nu văd de cît un dezastru financiar, un dezastru economic și un dezastru social și național.

Vă rog încă o dată nu faceți experiențe; am eșit din frămîntările vremeĭ așa cum suntem; nu ne aruncați în noaptea necunoscutuluĭ.

Dacă este o însușire adevărat românească care reese din studiul istorieĭ noastre, este *cumințenia*; nu este cumințenie la temelia acesteĭ legĭ. (Aplause).

LEGEA TEATRELOR

D. deputat Al. Delimarcu adresînd o interpelare d-luĭ Ministru al Instrucţiuneĭ, cu privire la administraţia Teatruluĭ Naţional din Bucureştĭ, interpelare pe care o completase şi d. deputat I. Malla, membru în Comitetul general al Teatrelor, d. Take Ionescu, ca fost Ministru al Instrucţiuneĭ, respunse în şedinţa Camereĭ din ziua de 6 Martie 1897, la unele critice aduse de d. Malla:

Domnilor Deputaţĭ,

Nu aveam cîtuşĭ de puţin de gînd să mă amestec în cestiunea interpelăreĭ asupra Teatruluĭ. Dar cum d. Malla, care a conchis bine, s'a ocupat şi de reparaţiele din trecut şi după părerea mea a făcut cîte-va critice nedrepte, am fost silit să iaŭ cuvîntul. La aceste critice voiŭ da un scurt răspuns.

D. Malla a conchis bine: teatrul nostru trebue reparat. Da, trebue reparat şi eŭ cred, că nicĭ chiar cu un milion nu putem face operaţiunea. Studiile sunt de faţă. Ceea ce voiam însă să dovedesc, este că se înşală d. Malla cînd afirmă că reparaţiunile, carĭ s'aŭ făcut deja, împiedică săvîrşirea reparaţiunilor ulterioare saŭ cel puţin nu le înlesnesc.

D-lor, eŭ am găsit teatrul într'o stare ast-fel că toată lumea se plîngea.

Teatrul avea multe cusururĭ. Cel maĭ mare era murdăria. Era murdar, era soios şi a rămas murdar, foarte murdar.

Un alt mare cusur este: că pentru o sală aşa de mare locurile sunt puţine. In teatrul nostru nu încap maĭ mult de 800 persoane, afară de galerie; foarte puţine sunt 800 locurĭ pentru cel d'întîiŭ teatru din Capitală.

Alt cusur este că teatrul are locurĭ foarte frumoase

pentru lumea care plăteşte bine, dar are locuri mizerabile pentru lumea care plăteşte puţin. Nu veţi găsi în nici un teatru modern o galerie aşa de mizerabilă cum este cea de la noi: nu are aer, şezi prost, nu vezi de loc şi eşti aproape sigur de a fi prăjit în caz de incendiu.

Un alt cusur este că teatrul nu are eşiri, o singură eşire pentru toată lumea, un singur loc pentru trăsuri.

Cine nu s'a jurat că nu mai merge la teatru după ce a aşteptat ceasuri la eşirea din teatru!

Un alt cusur este că nu are calorifer de cît pentru sala de spectacol, iar scena nu are, aşa în cît de cîte ori se ridică cortina, se schimbă temperatura în teatru. De aceea şi direcţia este silită să facă căldură prea mare în sală.

Despre pericolul de incendiu, să-mi daţi voe să fiu mai puţin tragic de cît d. Malla, căci nu aşi vroi să înceteze lumea a merge la tearu pănă se vor isprăvi reparaţiunile. Eu ştiu cuvintele d-lui Felner, pe care 'l am chemat de două ori de la Viena, ca să-mi dea consultaţiuni asupra transformăreĭ teatruluĭ. D-sa 'mi-a făcut un raport şi-mi zicea acestea: nici cu 200 fiorini pe seară nu aşi voi să merg la teatru, căci ar trebui să plătesc prea mult la o societate de asigurare asupra vieţei. Totuşi însă trebue să avem în vedere că d. Felner este architect şi că, prin urmare, voia să vadă o transformare radicală a teatruluĭ. De aceea iau părerea sa cu oare-care măsură: pericol există, dar nu într'atît ca să nu mai mergem la teatru.

Acum, în urma reparaţiilor ce am făcut, teatrul este mai puţin periculos şi iată de ce. Focul în genere se naşte pe scenă, şi toată cestiunea este de a izola scena de sala de spectacol. Inainte nu era de loc izolată scena. Zidul de despărţire între scenă şi sala era de scînduri, şi pe acea galerie treceau amploiaţii cu cîte o lampă de petrol în mînă. Afară de aceasta, din scenă se intra direct în sală, scena nu avea chiar de cît o singură scară şi aceea de lemn. In colo, eşirile toate prin sală. Azi s'au despărţit cu totul şi s'au făcut pentru scenă 2 mari scări laterale de piatră, prin cari, la pericol, să se poată face scursoarea.

Cît pentru eşirea persoanelor din sala de spectacol

vă aduceţi aminte că după reparaţiunile de acum vre-o 12 anĭ, eraŭ două culuoare informe pe dedesubt pe sub lojĭ. Nicĭ unul, în caz de incendiŭ, n'ar fi putut servi, nimenĭ n'ar fi putut eşi pe acolo, fiind-că era la capătul lor o serie de trepte şi este ştiut de toţĭ, că maĭ toată lumea se grămădeşte, şi pe scărĭ cade unul peste altul...

D. I. Mala: Aşa este.

D. Take Ionescu: Acum s'a refăcut eşirea din mijloc care era închisă...

D. I. Mala: Coridoarele tot aşa sunt.

D. Take Ionescu: Coridoarele nicĭ nu maĭ trebue întrebuinţate. S'aŭ maĭ făcut încă două eşirĭ: una, care dă pe sub loja regală şi răspunde pe piaţetă în faţă de Fialcowsky şi cea-l'altă care ese în scara despre casa Oteteleşeanu. Sunt astăzĭ treĭ eşirĭ, independent de cele două, în forma S, carĭ nu se pot întrebuinţa în caz de incendiŭ.

Acum să vă spun ce mi-a răspuns d. Felner, cînd l-am întrebat: d-ta ce aĭ face aci? Aşĭ dărîma tot şi aşĭ opri numaĭ cele patru ziduri. Cît ar costa afacerea asta? Mi-a răspuns că aproximativ, cu magazia de decoruri ar costa vr'o 2.000.000 fiorinĭ, ceea ce va să zică vr'o 4.000.000 leĭ.

Noĭ nu eram dispuşĭ la o cheltuială de felul acesta, pentru că cu deschiderea de noĭ bulevarde, cu timpul, Teatrul Naţional va rămînea un teatru de al doilea rînd, şi va trebui să facem pe noile bulevarde un teatru de întîiul rînd, care să aibă împrejur strade marĭ şi largĭ şi care să fie şi un monument. Pănă atunci trebuia să ne mulţumim cu o transformare a teatruluĭ actual. Şi aci, fără să zic nimic răŭ despre architecţĭ, daţi-mĭ voie să vă amintesc ceea-ce d-voastre ştiţĭ cu toţiĭ: dacă este un lucru greŭ de căpătat, este un deviz exact. (Întreruperĭ).

Ştiĭ bine, d-le Mincu, că eŭ pentru teatrul din Iaşĭ, te rugasem pe d-ta să-mĭ facĭ planul şi dacă mi-aĭ făcut numaĭ o schiţă, nu este nicĭ vina mea, nicĭ a d-tale.

Atuncĭ, d-lor deputaţĭ, m'am adresat şi la d. Garnier la Paris, care a avut gentileţa să ne dea pe primul luĭ aghiotant, d. Cassien Bernard, care 'mĭ-a şi făcut o schiţă pentru transformarea teatruluĭ din Bucureştĭ.

Prin această schiţă se transforma galeria şi lojile

de rangul al treilea, păstrîndu-se însă sala de spectacol așa cum este; se prelungea scena, făcîndu-se la spatele ei, în locul baracei galbene care servea drept galerie de decoruri, o adevărată magazie de decoruri, un adevărat atelier de pictură și tîmplărie; se făcea un pavilion lateral pentru rechizite și administrație, care nu trebue să stea într'un teatru. Toate acestea s'aŭ făcut.

Se proectase și trei eșiri, dintre cari una care da în spre Fialkowsky, pe care era vorba s'o facem în formă de tunel, și o altă eșire, care da într'o scară monumentală în strada din spre Oteteleșanu, care stradă, după aliniarea Primăriei, ne permitea să eșim înainte cu construcția cu cîți-va metri.

Cît era să ne coste? Vr'o 2.000.000 lei.

Colegul meŭ de la finance este aci, l'am cam păcălit de multe ori cu creditele, cerîndu-i întîiŭ mai puțin, ca să încep lucrarea. Așa și atunci, m'am dus la d-sa cu un credit de 800.000 lei, hotărît că după ce am luat o jumătate, să iaŭ și jumătatea cea-l'altă. Studiile însă sunt făcute pentru tot; ele sunt la minister; d. ministru poate să le controleze. (Întreruperi).

Întrebați pe d. Dumitrescu să vă dea toate planurile, eŭ le-am lăsat acolo; să mergem împreună, eŭ nu numai că le-am văzut și studiat, dar sunt și fotografiate.

Am început cu reparațiele în afară din sală, fiind-că nu vream să întrerupem o stagiune teatrală și am făcut întîiŭ și întîiŭ la spatele teatruluĭ o lucrare definitivă și completă: magaziele cari costă peste 400.000 lei, mai mult de jumătate din ceea-ce s'a cheltuit.

Știți d-v., d-le Malla, cum se duceaŭ decorurile la teatru mai înainte? Le lua în spinare din magazia de devale, le plimba pănă în Calea Victoriei, le trecea prin sala de spectacole, le suia peste orchestră și le ducea pe scenă. Operația aceasta nu trebuia să rămînă... (Întreruperi).

Atunci, d-lor, a trebuit să legăm magaziele cu scena, așa în cît decorurile să poată veni întregi puse pe *châssis* cît sunt ele de inalte și atunci vă puteți închipui că trebue o passerelă.

D-lor, ziceți că trebue acoperită passerela? N'ar fi lucru mare, deși nu e nevoe, căci n'o să alegi momentul

de ploaie ca să treci decorurile, nu o să le treci în momentul reprezentaţiei. Pe ori-ce scenă pot să fie cinci saŭ şase decoruri complete...

D. I. Malla: Vă înşelaţi. La piesa „Copiii părăsiţi“ se aduceaŭ două rînduri de decoruri.

D. Take Ionescu: Foarte răŭ; e loc destul să aibi pe scenă decoruri pentru una saŭ două reprezentaţii. Dar mi s'a întîmplat să constat şi eŭ că se face aceasta; este însă cestie de lene şi veĭ găsi în tot-d'a-una pe scenă decoruri de piese cari s'aŭ jucat de treĭ patru zile şi cari nu s'aŭ întors în magazie şi atunci de sigur că nu maĭ e loc pentru decorurile necesariĭ. Ori cît aĭ avea passerela de acoperită, tot e o turburare ca să aduci decorurile în timpul reprezentaţieĭ; ele trebuesc aduse maĭ d'înainte.

Am maĭ făcut ceva: am mărit partea clădireĭ destinată sceneĭ, cu cît se putea mări, căci nu poţi să eşi nici din Strada Teatruluĭ, nici din strada de de-vale, şi în fund nu poţi să te duci maĭ departe că nu era loc. Prin această sporire s'a întreit numărul cabinelor. Ziceţi că e sus; aceasta-mi aminteşte, cînd m'am dus la Bîrlad ca să aleg un loc pentru Şcoala normală; unde găseam un loc cu grădină de 5, 6 pogoane cum vream eŭ, se zicea că e departe. „Atunci o să vă pun şcoala în mijlocul biliarduluĭ, la „Cafeneaua Centrală“, ca să o aveţi în centru“, le-am răspuns eŭ. Nu se poate să aĭ tot pe acelaşĭ plan; s'o maĭ sui cine-va şi pe scară.

Nu e nici un răŭ.

Ziceţi că sunt încălzite cu sobe.

Neapărat; nu s'a putut încă transforma caloriferul, pentru că nu s'a transformat încă scena; nefiind calorifer, nu puteaĭ să laşĭ pe oameni să moară de frig; a trebuit să pun sobe de-ocamdată.

Poate fi un pericol, dar sobele nu sunt de cît provizoriĭ şi după ce se va face caloriferul care va fi sub scenă şi sub sală, vor fi încălzite atît culuarele, cît şi cabinele artiştilor. Este dar o stare absolut provizorie.

Ce am maĭ făcut?

Am schimbat lumina electrică de pe scenă; se roseseră firele, în cît era pericol. Lucrul a costat 100.000 leĭ, ast-fel că magaziile şi lumina electrică şi pavilionul late-

ral aŭ costat 80 şi ceva la sută din lucrările făcute, dar acestea sunt lucrări definitive.

S'aŭ făcut şi parte din transformările din sală, s'aŭ făcut micile saloane ce cunoaşteţi cu toţii şi s'a mai făcut scara speciala de la loja regală.

De ce mai este nevoie? Ceea-ce a spus d. Malla este adevărat. Scena este şubredă. Indată ce un stîlp de jos putrezeşte, se adaogă un altul alături, aşa că sub scena noastră este o adevărată pădure, care mai produce încă un răŭ; acela că nu se pot întrebuinţa trapele şi nu se pot face schimbări de decor *à vue*.

Pentru aceasta avem acele nenorocite intre-acte, ori de cîte ori este vorba de o schimbare de decor.

Trebue schimbat caloriferul, ceea ce va costa vrei-o 100.000 lei. Acoperişul trebue făcut de fer. Partea de d'asupra sceneĭ trebue făcută de fer pentru a înlătura pericolele...

O voce: Dar mobilierul?

D. Take Ioneseu: Trebue făcut un vestibul mai cuviincios. Despre toate acestea vă pot afirma, după experienţa ce am avut în timp de vrei-o treĭ ani, că nu se pot face cu mai puţin de un milion două sute de mii de leĭ.

Aceasta era cifra pe care aveam de gînd să o cer şi pe care de altmintrelea, fostul meŭ coleg de la finance 'mĭ-o promisese pentru transformarea teatruluĭ.

Aşĭ ruga pe d. ministru să o ceră de pe acum. Comenzile trebuesc făcute din timp, căcĭ sunt lucrări speciale, aşa că în primăvara viitoare s'ar putea începe lucrările, s'ar utiliza campania din Martie până în Octombre, fără să se pîeardă o stagiune.

Este o cheltuială indispenzabilă. Incă un număr de anĭ, Bucureştiĭ vor putea să trăiască numaĭ cu acest teatru şi veţĭ avea siguranţă că puteţĭ merge acolo fără teamă de accidente.

Iată puţinele lucruri ce aveam de spus pe lîngă cele arătate de d. Malla.

NU SE POATE!!...

IN PREAJMA ALEGEREI DE LA 3 APRILIE, 1897

Campania, pe care o duceaŭ conservatoriĭ în contra regimuluĭ liberal, lua din ce în ce proporţiĭ maĭ marĭ. Nicĭ o ocazie nu se pĭerdea pentru a dobori guvernul d luĭ Dim. A. Sturdza, care revenise de vr'o cite-va zile la putere, în locul cabinetuluĭ prezidat de d. P. S. Aurelian.

Pentru ziua de 3 Aprilie, fiind fixată efectuarea uneĭ alegerĭ parţiale pentru colegiul I de Senat al judeţuluĭ Ilfov d. general Manu fu desemnat de partidul conservator a candida la acest colegiŭ. Partidul conservator, ţinînd o întrunire în favoarea acesteĭ candidaturĭ, în ziua de 30 Martie 1897, d. Take Ionescu a susţinut-o ast-fel:

D. Take Ionescu (vine la tribună în aplausele unanime ale asistenţilor):

Iubiţĭ cetăţenĭ!

Suntem într'o întrunire electorală şi, cu toate acestea, cu toţiĭ ne dăm socoteala că suntem în ceva maĭ mult de cit într'o întrunire electorală.

D-lor, o întrunire electorală, atuncĭ cînd reuşeşte pe deplin, sporeşte cu unul pe reprezentanţiĭ opoziţiuneĭ în Parlament, toţĭ înţelegeţĭ că aci nu e vorba de a spori cu unul pe reprezentanţiĭ opoziţiuneĭ în Parlament; este vorba de alt-ceva; este vorba de a transforma opoziţiunea în guvern şi guvernul în opoziţiune, (Aplause) dacă vor maĭ putea liberariĭ să fie opoziţiune, după ce vor pleca de rîndul acesta. (Aplause).

Noĭ, d-lor, ca partid conservator, nu avem nicĭ un interes de partid în alegerea de la 3 Aprilie. De sigur, candidatul nostru, fruntaş între fruntaşĭ, ne stă la inimă la toţĭ, dar pentru d. general Manu numaĭ plăcere nu

poate să fie ca să intre şi d-luĭ, cum am intrat şi noĭ astă iarnă, în ceata de figurĭ nesimandicoase, în care ne găsim. Să vă spun imediat de ce. Deja pe cînd făceam campania electorală la Caracal, cam ghiceam ce se va întîmpla cînd vom intra în Cameră. D. Ionel Grădişteanu poate să spună: plecăm de acasă hotărîţĭ să facem ceva, — d. Grădişteanu are în buzunar două interpelărĭ scrise — cînd intrăm în Cameră le rebăgam în buzunar, ne uităm unul la altul, căcĭ, fără să vorbim între noĭ, simţim că este degeaba. Se bate omul cu lucrurile viĭ, numaĭ caraghioşiĭ se bat cu mortăciunile.

De aceea d. general Manu, cînd îl veţĭ alege — şi faceţĭ bine să-l alegeţĭ, — se va uita şi d-luĭ la mortăciune, cum ne uităm şi noĭ.

Aduceţi-vă aminte, vă rog, de cea din urmă întrunire ţinută aicĭ, de cel maĭ frumos discurs, şi cel maĭ frumos nu este nimica, cel maĭ adînc discurs, care s'a ţinut vre-odată la această tribună, glasul cel din urmă al luĭ Alexandru Lahovari (Aplause), al omuluĭ pe care cu inimele cernite l'aţĭ dus cu toţiĭ la cea din urmă a luĭ locuinţă.

Ce v'a spus atuncĭ Al. Lahovari? In extraordinara luĭ cuvîntare nu era farmecul, nu eraŭ icoanele cele frumoase, nu era vorba cea bogată, nu era simţirea cea caldă, era temeinicia judecăţiĭ luĭ, a aceleĭ judecăţĭ, în care vă spunea la toţĭ: nu se poate să triumfe nedreptatea, nu se poate să rămîie în picioare fără-de-legea. (Aplause).

Şi dacă el găsea un limbagiŭ aşa de frumos şi dacă d-v. v'aţĭ simţit aşa de înălţaţĭ şi de ridicaţĭ, a fost tocmaĭ fiind că simţeaţĭ cu toţiĭ, că ceea ce spunea el era adevărul.

Nu se poate să triumfe nedreptatea, şi n'a triumfat.

Eĭ, d-lor, mulţĭ se întreabă: nu se poate? dar cum nu se poate? dar Sturdza are majoritate, dar majoritatea luĭ Sturdza este o majoritate care nu-şĭ dă socoteala de ce face, dar Sturdza este om fără chibzuinţă, dar d-v. sunteţĭ oamenĭ cuminţĭ şi nu o să-l spînzuraţĭ de o lampă la un colţ de stradă, fără-de-legea are să se consume. Pe ce ne bazam însă noĭ cînd spuneam că nu se poate? Ne bazam pe acel glas interior al nostru, care ne

spune că toate nemerniciile aŭ măsură, care ne strigă că nu se poate să învingă nedreptatea, orĭ cît s'ar împreuna toate puterile pămîntuluĭ.

Tot aşa, d-lor, şi azĭ. Intrebaţi-vă în sufletul d-v. dacă se poate, şi veţĭ răspunde că nu se poate ca Sturdza să guverneze iar în Romînia! (Aplause).

Aud, d-lor, că s'aŭ dus la Băile Eforieĭ ca să se spele pe dinăuntru, că de acolo se vor duce cîţi-va derbedeĭ ca să-ĭ strige „ura" acasă; manifestaţiunea asta e permisă, ne permisă era cea de anul trecut, cea cu . . . accidentul!

Aud că are majoritate; are, orĭ nu are, nu-mĭ pasă, nu mă ocup, eŭ ştiŭ un lucru: *nu se poate.*

Maĭ aud că ţara romînească e o casă cu chirie, cam odorogită de la o vreme încoace, şi că din ea nu ies chiriaşiĭ de cît la Sf. Dumitru şi Sf. Gheorghe, cînd li se face somaţiune, şi că a trecut 23 Martie şi n'a venit Sf. Gheorghe. O fi aşa, dar am văzut mulţĭ chiriaşĭ daţĭ afară fără termen. (Aplause). Am văzut şi chiriaşĭ daţĭ afară după ce aŭ plătit chiria, şi d. Sturdza ştiţĭ bine că n'a plătit chiria. (Aplause).

Şi, d-lor, de ce nu se poate?

Apoĭ cum să se poată, d-lor, cînd în loc de minte aĭ în cap hodorogeală, cînd în loc de inimă aĭ un sac de venin? (Aplause).

Şi atuncĭ mergĭ din groapă în groapă, din comedie în comedie. Te ducĭ şi-ţĭ daĭ demisia şi zicĭ că eştĭ prea bătrîn la vîrsta de 64 de anĭ, pe cînd vedeţĭ pe venerabilul nostru d. Lascar Catargiu . . .

Voci: Să trăiască!

D. Take Ionescu: Iar peste treĭ zile, fără să spuĭ ce aĭ băut, întinereştĭ aşa în cît plecĭ în războiŭ ca să te arăţĭ prea tînăr.

D-lor, cînd ajungĭ în halul acesta de-ţĭ daĭ demisia din chiar senin şi pe urmă tot tu o retragĭ, cînd tot tu plîngĭ şi tot tu rîzĭ, cînd iar o iaĭ d'a capul şi iar te întorcĭ înapoĭ, cînd te învîrteştĭ şi te răsuceştĭ . . . nu se poate, — eştĭ condamnat.

Aceasta este situaţiunea d-luĭ Sturdza. (Aplause).

Vă aduceţĭ aminte fie-care, v'aduceţĭ aminte de ce

v'am vorbit la ultima noastră întrunire. Eĭ, ce s'a întîmplat de atuncĭ?

Aţĭ văzut vre-o opoziţiune ca opoziţiunea pe care o facem noĭ?

De astă toamnă noĭ tăcem, asistăm la svîrcolirile lor, şi tăcem. Şi tot eĭ vin la noĭ şi ne întreabă: eĭ, ce maĭ este? Şi noĭ le răspundem: ce să fie, balamuc! (Ilaritate).

De cîte orĭ cad iar în groapă, eĭ vin la noĭ să-ĭ scoatem, D-v. ştiţĭ de istoria Mitropolituluĭ, dar nu ştiţĭ tot. Şi credeţi-mă, cu bună-voinţă i-am maĭ fi ajutat, dar nu se prinde, căcĭ sfaturile ce le daĭ, eĭ le pricep pe dos.

I-am lăsat liniştiţĭ să vedem ce fac, căcĭ poftă de putere pentru noĭ nu avem.

Ce aŭ făcut?

Pe cînd Grecĭĭ se ocupa de Creta, pe cînd toate Statele se prepară pentru gravele evenimente din Orient, eĭ se ocupă de prinzurile luĭ Stoicescu, dacă le-a plătit drumurile de fier saŭ el; aŭ stat o lună de zile în mistuirea prinzuluĭ luĭ Stoicescu!

După aceasta s'aŭ ocupat două săptămînĭ de o altă cestiune, de care nu se poate vorbi în întruniri...

Voci: O ştim... (Ilaritate).

D. Take Ionescu: Şi după acestea a început jocul d'a baba-oarbă în cestiunea crizeĭ ministeriale.

Intîiŭ am aflat că şi-aŭ dat demisiunea doĭ miniştri, *serviciile însă mergeaŭ*, chiar miniştriĭ demisionaţĭ se duceaŭ la ministerele lor: eraŭ demisionaţĭ şi nedemisionaţĭ.

Peste cîte-va zile apar demisiile în *Monitor* şi se numesc doĭ miniştri interimarĭ.

Iar la Cameră, bietul Ciocazan întreabă în fie-care zi, săracul, ce este cu aceste demisiĭ, şi în fie-care zi i-se spune să lase pe a doua zi. (Ilaritate).

A maĭ mers aşă vre-o zece zile şi a venit altă demisiune, demisiunea ministeruluĭ întreg.

Suntem în a 6-a zi de la demisiunea ministeruluĭ, şi în acest timp s'aŭ făcut atîtea liste ministeriale, în cît nu aŭ maĭ rămas pe din afară de cît aproziĭ de la Cameră. (Aplause).

Şi acuma vă întreb: unde stăm?

D. Carp vă spunea adineaorĭ, că nu pricepe nimic.

Dacă citeşti *Voinţa* d'aseară, afli că conferează Sturdza cu Aurelian, ca să facă un guvern, în care să fie reprezintate toate elementele liberale; astăzi unul din aghiotanţii d-luĭ Aurelian este bolnav de boala politică şi cine ştie cît va ţine boala.

La Băile Eforieĭ sunt sigur că vorbesc aceĭ carí cred că intră în minister, iar dacă mergĭ la Hotel Bristol, acolo găseştĭ o mulţime de deputaţi şi senatorĭ, carĭ vor să iscălească că sunt în contra luĭ Sturdza, dar bătae mare o să fie cine o să bage în buzunar iscăliturile, pentru-că numaĭ acela poate să fie sigur că se vor scoate la lumină.

Eĭ bine, d-lor, acesta este caraghiozlîcul ridicat în sistem de guvernămînt.

Caraghiozlîcul este bun în vieaţă, la toţi ne place să mergem la teatru să ascultăm pe actoriĭ noştri comicĭ, căcĭ sunt foarte bunĭ, mult maĭ bunĭ de cît ceĭ-l'alţi.

După ce am mîncat bine, a asista la o comedie bine jucată este lucru bun, ce dispune într'un mod plăcut şi produce pe urmă un somn agreabil.

Dar, d-lor, şi caraghiozlîcul trebue să fie la vremea luĭ; ce aţĭ zice de un om, care la o înmormîntare ar izbucni de rîs?

Eĭ bine, efectul acesta ni-l face partidul liberal.

Nu este azĭ vreme de caraghioslîc, şi totuşĭ trăim într'un vecînic caraghiozlîc. Nu este vreme de caraghiozlîc acum, cînd se pune din noŭ în discuţiune intreaga cestiune a Orientuluĭ. Cînd încă odată în veacul acesta poate să ne treacă norocul pe d'inainte, n'ar trebui să fim şi de astă dată atît de nemernicĭ ca să nu-l prindem. (Aplause).

D-lor, de maĭ multe orĭ ne-a trecut norocul pe dinnainte in acest veac, nicĭ-odată n'am ştiut să-l prindem, şi cel puţin pentru două orĭ răspunderea din'naintea Istorieĭ şi a urmaşilor noştri, o va avea partidul liberal.

Partidul liberal trăeşte pe legenda falşă că ne-a dat la 1878 lucru mare.

Nu este adevărat. Nu aŭ avut cele-l'alte ţărĭ din resărit oamenĭ genialĭ cum pretinde partidul liberal că a avut, şi cu toate acestea aŭ eşit şi ele cum am eşit şi noĭ, cu neatîrnare şi Regat, şi maĭ mult încă: ele aŭ

eşit cu spor de pămînt, iar noi cu scădere de pămînt. (Aplause).

Care este cauza că nu s'a profitat de acele ceasuri, care nu se repetă cînd vreĭ tu, ci vin cînd vor ele?

Cauza este că aceştĭ oamenĭ aŭ întîiŭ în gînd interesele partidului şi pe urmă numaĭ interesele ţăreĭ. (Aplause).

Nu puteţĭ d-v., fără o grea răspundere faţă de fiiĭ d-v., faţă de urmaşiĭ d-voastră, nu puteţĭ să lăsaţĭ ca încă odată tot în mîinĭ aşa de nedestoinice, ba încă în mîinile unuĭ Sturdza, să stea norocul Romînieĭ.

Căcĭ, d-lor, nu este vorba ca d. Sturdza să-şĭ plătească inocenta plăcere de a fi prim-ministru al Romînieĭ, căcĭ prim-ministru ca dînsul nicĭ un om care se respectă n'ar vrea să fie, este vorba de alt ceva, este vorba că nu este posibil ca ambiţiunea senilă, zice d-luĭ, nemernică zicem noĭ, a acestuĭ om să hotărască mersul Romînieĭ în vremurĭ aşa de grele. (Aplause).

Ce a făcut omul acesta ca să prepare ţara pentru ceasul cel greŭ?

Avem în Peninsula Balcanică o clientelă firească a noastră. Avem dreptul să vorbim de această clientelă, fără a face indiscreţiunĭ; cînd vorbesc Bulgariĭ, Sîrbiĭ şi Greciĭ, avem şi noĭ dreptul să vorbim de aĭ noştri din Peninsula Balcanică! (Aplause).

Avem dreptul să vorbim, fiind-că noĭ suntem ceĭ dintîĭ între ceĭ de o potrivă, suntem ceĭ dintîĭ nu numaĭ prin număr, suntem ceĭ dintîĭ prin acea sumeţie firească de a fi singuriĭ, carĭ n'am plecat capul, carĭ am rămas în picioare dinaintea Semi-luneĭ! (Aplause).

Avem dreptul să vorbim pentru că aci la noĭ, a fost locul unde s'a refugiat conştiinţa naţională a celor-l'alte popoare din Orient; pentru că aci la noĭ, aŭ încolţit sentimentele lor de renaştere naţională; pentru că de aci, de pe pămîntul nostru, s'a ridicat norul din care a fulgerat independenţa Grecilor, aci s'a zămislit, aci a fost *Eteria*, şi ceĭ dintîĭ carĭ aŭ plătit cu suferinţele şi sîngele lor renaşterea Elenismuluĭ n'aŭ fost Greciĭ din Elada, aŭ fost Romîniĭ din Romînia. (Aplause).

Conştiinţa naţională a Bulgarilor tot aci se începe. La noĭ s'aŭ adăpostit ceĭ dintîĭ, carĭ aŭ visat o Bulgarie independentă. Nu mă ocup de recunoştinţa lor, — po-

poarele aŭ dreptul să fie nerecunoscătoare, — dar ţiŭ să amintesc că am fi avut şi noĭ dreptul să cerem preţul nostru pentru ceea-ce am dat. (Aplause).

Patru veacurĭ d'a rîndul vitejia şi munca noastră aŭ păstrat în Orientul Europeĭ un colţ de vĭeaţă creştinească; la vatra noastră s'aŭ încălzit şi Bulgariĭ şi Sîrbiĭ şi Greciĭ; apăraţĭ de paloşul nostru aŭ dus eĭ o vĭeaţă naţională, pitulată, dar aŭ dus-o.

Suntem ceĭ dintîĭ între ceĭ d'opotrivă, pentru că n'a fost războiŭ în Orient, în care să nu cadă capete de Romînĭ. Şi la 1821 şi la 1834 şi în urmă n'aŭ lipsit vitejiĭ Romînĭ. Nu este cîmp de bătae din Peninsula Balcanică, care să nu fie albit de oasele strămoşilor noştri! Ne-am vărsat cu dărnicie şi avutul şi sîngele pentru eĭ toţĭ, şi ce am luat? N'am luat nicĭ al nostru.

Ceĭ ce cred, că Dobrogea este luată de la alţiĭ, nu ştiŭ nicĭ istoria, nicĭ etnografia, nu cunosc nicĭ geografia. Dobrogea, Turciĭ o luaseră de la noĭ; noĭ n'am reluat de cît moştenirea noastră, şi încă am luat-o înjumătăţită şi scurtată, din nepriceperea liberalilor, căcĭ bunul nostru, Dobrogea luĭ Mircea, mergea mult maĭ departe de cît hotarele de azĭ. (Aplause).

Nu zic acestea ca să provoc pe cine-va, nicĭ ca să afişez pofte nesănătoase de cuceriri. Amintesc însă adevărul istoric, fiind-că prea se tot spune că Dobrogea ar putea fi pusă în discuţie. Sunt dar în dreptul meŭ să zic: în această Peninsulă Balcanică, dacă ar fi să se răstoarne lucrurile, avem şi noĭ cuvîntul nostru de spus. Eĭ bine, acest cuvînt în gura liberalilor se reduce la un: „Trăiască Sultanul", spus, cum îmĭ scria Lahovari, „cu un suflet de lacheŭ", atuncĭ chiar cînd nu căpătam nimic şi nu ni se făgăduise nimic.

Nu voiŭ ca vorbele mele să fie răŭ înţelese; suntem prietenĭ cu Sultanul, suntem prietenĭ aĭ păceĭ, avem nevoe de dînsa, dar în această vîlvoare de patimĭ şi aspiraţiunĭ să nu aud de cît pe d. Stoicescu gifiind: „Trăiască Sultanul", este prea puţin pentru idealul meŭ naţional (aplause), este o ruşine pentru mîndria mea de Romîn. (Aplause prelungite).

D-lor, pentru a ne spune cuvîntul nostru, avem dar dreptul istoric, avem dreptul etnic, avem dreptul puterеĭ,

care este mai necesar de cît toate. Avem dreptul să vorbim în Peninsula Balcanică, şi avem şi clientela noastră, avem pe Romînii din Turcia.

Ce aŭ făcut liberalii pentru Romînii din Turcia? Cînd am venit noi la guvern, eraŭ 30 de şcoli primare, am lăsat 86; de atunci aŭ scăzut, n'aŭ crescut. Cînd am venit la guvern eraŭ 125.000 lei în budget pentru propaganda Romînismuluĭ, am suit-o la 525.000; în doi anĭ, ei, în loc să urce, aŭ scăzut cifra cu 25.000 leĭ. N'aŭ fost în stare nu numaĭ să sporească, dar nicĭ să păstreze ceea ce alcătuise nepriceperea noastră ciocoiască şi patriotismul nostru păcătos! Cerusem, d-lor, şi obţinusem ca în acel Salonic, despre care aţĭ auzit atît vorbindu-se, să se ridice steagul Romînieĭ pe o şcoală de comerţ, am plătit cheltuelile, am plătit chiria, mobilele, cărţile, am făcut programa, maĭ rămăsese un lucru de făcut, era de deschis; aceasta a refuzat să o facă liberalii şi stă şcoala închisă şi pănă acum!

D-lor, mă opresc. Am fost om de guvern şi poate voiŭ maĭ fi; nu am să deschid arcanele diplomaţieĭ. Dar nu este politică sănătoasă aceea care indispune pe toată lumea în contra ta, nu poate să fie politică bună politica d-luĭ Sturdza de a stîlci pe Romînii de dincolo de Dunăre. Un an şi jumătate de guvern liberal a stins influenţa noastră asupra clienteleĭ firesti a Romînieĭ în Peninsula Balcanică.

Dar numaĭ atît a făcut acest om, ca să ne scază vaza şi puterea! Acea sabie, la care mic şi mare are recurs, ascuţito-a dînsul, păstrato-a măcar ruginită în teacă? Nu! i-a ştirbit tăişul pănă în vîrf; a ştirbit-o căci aţĭ văzut mărturisirea ministruluĭ lor de războiŭ, că armata a rămas fără cartuşe, armata a rămas dezarmată. Ştiţĭ că de la războiŭ pănă acum s'a cheltuit cel puţin un miliard şi 200.000 leĭ pentru armată! Eĭ bine, această muncă a neamuluĭ de 20 de anĭ, căzută pe mîna luĭ Sturdza se reduce la puştĭ fără cartuşe, la armată fără încredere în arma eĭ! (Aplause).

Eĭ d-lor, dacă pot să-l iert, cînd desfiinţează subprefecţi şi judecătorĭ de pace, cînd violentează independenţa Curţiĭ de Casaţie, cînd este odios şi ridicul, nu pot să-l iert, cînd este criminal, nu pot să-l iert cînd

dezarmează ţara asta, căci ţara nu este a luĭ, nicĭ a mea, nu este nicĭ a d-v. Este a generaţiilor trecute şi a celor care aŭ să vină! (Aplause). Cînd un om este vinovat de ast-fel de lucrurĭ este un adevărat criminal, şi atunci eram în dreptul meŭ să zic: *nu se poate.* Şi pentru ce nu se poate? Fiind-că punîndu-mĭ mîna pe inimă, am simţit, cum simţiţĭ şi d-v. că aceasta *nu se poate.* (Aplause).

De aceea, d-lor, pot să spun cu siguranţă că alegerea de la 3 Aprilie poate să ne fie un ajutor, însă cu dînsa saŭ fără dînsa se va duce d. Sturdza şi se vor duce liberaliĭ.

Şi vom veni la guvern orĭ-ce ar face d. Sturdza, şi orĭ-ce ar face d-niĭ liberalĭ. (Aplause).

Se va duce, d-lor, fiind-că nimenĭ nu poate guverna în contra tuturor, fiind-că nu este cu putinţă să guvernezĭ cînd şi tinerĭ şi bătrînĭ, şi ceĭ de sus şi ceĭ de jos, şi ceĭ din ţară şi ceĭ de peste fruntariĭ sunt în contra-ţĭ; cînd toată lumea nu te vrea, nu e cu putinţă să cîrmuieştĭ. Aceasta *nu se poate.* (Aplause).

D-v., dacă vă veţĭ face datoria, cum ne-o facem noĭ, dacă plecînd de aci nu vă veţĭ mulţumi să ziceţĭ: frumos aŭ vorbit, dar dacă vă veţĭ duce acolo, în mijlocul concetăţenilor d-v., şi veţĭ spulbera reaua reputaţiune făcută Bucureştiuluĭ, că nu ştie să se ridice de la guvernamentalism, la priceperea înaltelor interese ale Statuluĭ, d. Sturdza se va duce şi maĭ repede şi vom veni şi maĭ repede noĭ la guvern.

Vom avea, de altminterĭ, o grea misiune, căci în loc să ne concentrăm puterea noastră de muncă pentru ea, să ducem maĭ departe Romînia, va trebui să muncim ca să dregem ruinele, pe care dînşiĭ le-aŭ făcut.

Sunt ruinĭ pe care le vom drege, sunt alte ruinĭ însă pe carĭ nu le vom putea drege. Acestea sunt ruinele sufleteştĭ; descurajarea care a pătruns în sufletele tuturor, scepticismul care a cuprins pe toţĭ. Acestea nu le vom drege, căci ruinele sufleteştĭ sunt fără leac.

De aceea, d-lor, acest om va avea o tristă celebritate. Vor trece anĭ mulţĭ, se va uita numele luĭ, dar se vor cunoaşte urmele luĭ. Orĭ unde veţĭ vedea scepticismul,

orĭ unde veţĭ vedea descurajarea, orĭ unde veţĭ vedea o inimă şovăitoare, veţĭ putea zice: este opera luĭ Sturdza. (Aplause).

Avem însă şi noĭ o mîngîere: ca să poţĭ face atîta răŭ trebue să fiĭ atît de nenorocit, în cît ceea-ce mă îngrozeşte, ca o vedenie din Iad, este cînd mă gîndesc, ce trebue să fie conştiinţa acestuĭ om! (Aplause prelungite).

DUPLICITATEA POLITICEI LIBERALE

Răspuns la Mesagiul Tronului

(Şedinţa Camerei de la 12 Decembrie, 1897)

Găsim în acest moment partidul liberal divizat în două: o parte — grupată în jurul ziarului *Drapelul*, cea mai importantă, cu fruntaşii cei mai de vază, între carî d-nii: P. S. Aurelian, P. Grădişteanu, Emil Costinescu, Delavrancea, Em. Porumbaru, etc. — în desidenţă; o altă parte, restul partidului, dirijat de d. D. Sturdza, care se bizuia pe zestrea guvernamentală şi pe clientela cu interese şi apetiturî. Lupta era mare între cele două fracţiunî, înverşunată şi la cuţite; multe lucrurî şi acuzaţiunî grave le-a auzit d. Sturdza din partea Drapeliştilor. „Una e guvernul liberal (al d-luî D. A. Sturdza) şi una e partidul liberal", a zis d. P. S. Aurelian şi lupta era dusă pentru eliminarea şefuluî.

In această stare de diviziune şi de debandadă a partiduluî liberal, ia cuvîntul d. Take Ionescu, căutînd să facă procesul partiduluî liberal şi a alcătuireî luî. Cu o înălţime de vederî mare, cu o concepţiune de bărbat politic de elită, cu o perspicacitate implacabilă, cu o caustică de analist fin, d. Take Ionescu critică partidul acesta sectar, strîmt, meschin, botezat, cu drept cuvînt, de d. Eug. Stătescu, într'un moment de sinceră confesiune, cu epitetul, în vecî neperitor, de *colectivitate*.

Oratorul conservator insistă cu amănunte asupra deosebireî dintre liberalî şi conservatorî, ca partide politice în Romînia; modul de a face opoziţie, cum îl înţeleg unii şi alţii; analizează şi persiflează legendele calomnioase ale liberalilor, ce le aŭ creat şi le creează pe seama conservatorilor, şi, înarmat cu o erudiţiune în ale istorieî naţionale, arată rolul ce boerii l'aŭ avut în trecut.

Şi pentru a zdrobi cu desăvîrşire politica nefastă a d-luî Dim. Sturdza, d. T. Ionescu aminteşte politica aşa zisă naţională în chestia Romînilor din Transilvania a regimuluî liberal. Cînd eraŭ în opoziţie nu găseaŭ cuvinte mai aprinse în contra guvernuluî conservator, nicî o acţiune violentă nu era dispreţuită de eî; totul era permis şi bun; „nemernicî sunt ceî de pe banca ministerială, pentru că nu se fac „samsarî cinstiţi" şi nu intervin pentru fraţii noştri de dincolo", aşa tuna d. Sturdza în Parlament în potriva conservatorilor, — şi în clipa cînd liberaliî aŭ luat puterea în mîna, d. Sturdza s'a dus la Iaşi, la celebrul congres liberal, şi a prezentat Ungurilor cunoscutele scuze îndestul de triste, nu ale sale, ci ale ţareî.

Lecţia dată partiduluî liberal în acest discurs de fruntaşul conservator e mare, e uriaşă; guvernul prezidat de d. Sturdza şi politica-î nenorocită es zdrobite; regimul luî se poate caracteriza cu treî vorbe: incapabil, meschin şi răŭ.

D-lor Deputaţi,

Dacă ar fi fost să urmez sfatul care mi l'a dat d. Nacu, care zicea, că de la unul din fruntaşii d-sale învăţase această lecţiune: *„să nu faci nici odată ceea ce vrea adversarul“*, aşi fi renunţat la cuvînt.

De două ori în cursul desbaterilor acestea, atit d. ministru de interne, cât şi d. Nacu aŭ făcut apel la noi în numele majorităţei. D. Nacu s'a adresat chiar la răbdarea noastră, pentru ca vorbind şi noi conservatorii în aceasta împrejurare, să servim, cum îmi zicea un coleg, drept un paratrăsnet, pe care se sparge furtuna, să dăm prilej ca să se schimbe natura desbaterilor, ca să se transporte pe un alt teren şi ast-fel să şi piardă adevărata lor importanţă.

D. Pherekyde zicea, că n'a auzit încă pe adversarii fireşti ai guvernului, par'că ar fi fost o înţelegere; iar d. Nacu complinea adăogînd: n'aŭ vorbit adversarii fireşti ai guvernului, pentru că n'aveaŭ nevoe să vorbească, ceea ce aveaŭ de spus dînşii a fost spus de adversarii nefireşti ai guvernului.

Şi imediat şi bănuiala că a fost înţelegere între adversarii fireşti ai guvernului şi adversarii nefireşti ai guvernului; înţelegere ca unii să facă treburile celor-l'alţi, bine înţeles cu aprobarea şi în aplausele celor interesaţi.

Ei bine, d-lor, domnia-lor se înşeală. D-lor văd un complot acolo unde nu era de cît o coincidenţă. Nici o înţelegere n'a fost şi nu putea să fie între adversarii fireşti ai d-v. şi adversarii ceĭ-l'alţi.

De alt-fel, încercarea pe care a făcut-o d. Nacu, ca să deosibească, cum voiŭ arăta imediat, chiar pe adversarii d-v. nefireşti în două categorii: unii ceva pe jumătate fireşti şi alţii cu desăvîrşire nefireşti, dovedeşte că nu poate fi vorba de înţelegere acolo, unde, după părerea d-v. nu este încă un plan hotărît, cu atît mai puţin putea să fie o învoială şi o înţelegere cu alt cine-va.

D-lor, este netăgăduit că aşa s'a schimbat natura desbaterilor noastre, în cît nu mai are interes lupta, oricît de încordată ar fi lupta între noi şi guvern. Toata lumea ştie, şi nimeni nu-şi face nici o îndoială, că din această luptă, la sfîrşit, nu are să iasă nimic; că majori-

tatea va rămîne neclintită, că opoziţiunea va vota negru, şi că la sfîrşit, cînd se va închide discuţiunea, nu ne vom alege de cît cu cîte-va discursurĭ pronunţate, cu cîte-va acuzărĭ, cu cîte-va părerĭ maĭ mult saŭ maĭ puţin intemeiate; dar rezultat politic practic, pentru nicĭ unul.

Nu este maĭ puţin adevărat că o situaţiune anormală s'a dezvelit acum la discuţia Răspunsuluĭ la Mesagiŭ, situaţie care poate va schimba rostul lucrurilor, pentru a întrebuinţa un cuvînt plăcut d-luĭ prim-ministru; că s'a produs o altă cestiune, care practic are o maĭ mare importanţă de cît procesul, vechiŭ de zecĭ de anĭ şi care va continua alte zecĭ de anĭ între liberalĭ şi conservatorĭ.

In adevăr, d-lor, procesul dintre liberalĭ şi conservatorĭ nicĭ nu datează de ĭerĭ, nicĭ nu se va sfîrşi astăzĭ; nicĭ nu putem ghici ceasul, în care se va sfîrşi; căcĭ sfîrşitul luĭ ar însemna stingerea vieţeĭ politice actuale a Romînieĭ şi îndrumarea societăţeĭ noastre politice pe un alt teren, de cît acela pe care a stat pănă astăzĭ. Alt proces s'a desbătut, d-lor, şi veţĭ vedea imediat întru ce acest proces are o importanţă practică.

Din sînul majorităţeĭ s'aŭ ridicat glasurĭ, carĭ cu politeţe, însă cu talent şi cu energie, aŭ spus lucrurĭ pe care d-v. cu tăcerea d-v. le aţĭ adeverit. S'aŭ ridicat glasurĭ din sînul majorităţeĭ în contra conducereĭ guvernuluĭ, şi nu aţĭ răspuns la aceste criticĭ.

Este o eroare voită, saŭ o iluziune de acustică politică, să se creadă că acele criticĭ aŭ fost făcute numaĭ de avant-gardă, adică de d-niĭ Delavrancea şi Xenopol, şi că discursul d-luĭ Aurelian ar fi fost oare-cum ca un stingător de lumină? Cînd am auzit pe şeful membrilor din majoritate grupaţĭ împrejurul *Drapeluluĭ*, spunînd aceste lucrurĭ caracteristice: „una e guvernul liberal şi alta e partidul liberal", şi conservatorii pot la Senat să atace guvernul liberal că a distrus şi distruge tot, dar răŭ se atacă ast-fel şi partidul liberal; cînd am auzit pe acelaşĭ domn Aurelian zicînd: „Titlul nostru de glorie al partiduluĭ liberal, e războiul, pentru a fi făcut războiul trebue să fi avut credinţă în vitalitatea poporuluĭ romîn; războiul vine poate la o sută de anĭ odată şi pentru a-l pricepe cată să fiĭ coprins de geniul raseĭ, fără de care nu poţĭ să staĭ în capul raseĭ, adăogînd că acest lucru nu s'a pri-

ceput, nu s'a înțeles de cel care reprezintă astăzi conducerea partiduluĭ liberal"; cînd am auzit pe d. Aurelian adăogînd: „Eŭ anul trecut aveam majoritate foarte mare, și aci la Senat, și dacă am plecat, am plecat, pentru că unii dintre fruntașiĭ partiduluĭ liberal eraŭ în contra mea și eŭ așa cred că trebue să facă un prim-ministru liberal, nu poate să stea cînd fruntașiĭ sunt în contra luĭ" — atunci dați-mĭ voe să cred că d. Nacu — un om inteligent, priceput, un vechiŭ parlamentar — nu că nu a înțeles, dar a preferat să se facă că nu înțelege.

Dar, d-lor, îmĭ veți zice: ce-ți pasă d-tale de treburile acestea; aceasta se petrece în familia noastră liberală, d-ta nu aĭ ce căuta în certurile noastre de familie, chiar cînd se produc în public, în Cameră și cînd eștĭ înscris să vorbeștĭ după aceste depănărĭ în familie?

Așa este. Dar, d-lor, trebue să recunoaștem cu toțiĭ că alta e situațiunea opoziționeĭ cînd are să lupte cu un guvern care în acelașĭ timp e și partid, și alta e situațiunea opoziționeĭ într'o stare de depresiune — cum zicea d. Delavrancea — dați-mĭ voe ca eŭ să atenuez cuvîntul și să zic confuziune — cînd încă nu se știe cu exactitate dacă guvernul și partidul e unul și același lucru.

D-lor, sunt în dreptul meŭ să zic aceasta. Ați văzut pe d. Nacu vorbind în numele majorității guvernamentale, cum a spus că-ĭ place ce zice d. Aurelian, dar că face o faptă urîtă d. Delavrancea; vra să zică eŭ sunt în dreptul meŭ pînă acum să zic, că d. Aurelian a exprimat părerea partiduluĭ întreg, cînd a spus că guvernul liberal nu poate să stea la cîrma Statuluĭ, cînd fruntași de aĭ partiduluĭ se pronunță în contra luĭ, și atuncĭ, uitîndu-mă în Cameră și făcînd numărătoarea fruntașilor, m'am întrebat, dacă da saŭ ba, politicește vorbind, guvernul liberal de astăzĭ, reprezintă saŭ nu reprezintă partidul liberal, nu ca majoritate numerică — n'am nicĭ un fel de iluziune în această privință — dar ca majoritate etică, majoritatea despre care vorbea d. Aurelian și care însemna să conglăsuești cu duhul, cu spiritul partiduluĭ, ca să înțeleagă lumea că partidul vorbește cu glasul săŭ puternic și răsunător...

O voce: Dar d. Catargiŭ reprezintă partidul?

D. Take Ionescu: Aceasta n'are nicĭ o importanţă, căcĭ ştiţĭ că este şeful nostru al tutulor.

Este dar, d-lor, *ceartă de familie*. De sigur ar fi foarte de răŭ gust să ne amestecăm, să luăm parte pentru unĭĭ saŭ pentru alţiĭ într'o ceartă de familie; cu atît maĭ mult nu mă amestec, cu cît cunoaşteţĭ comedia luĭ Molière, unde se arată o bătae dintre bărbat şi femee—nu pot să arăt cine e femeea şi cine e bărbatul în cazul de faţă—şi s'aŭ amestecat vecinĭ şi atuncĭ aŭ sărit şi bărbatul şi nevasta în spinarea vecinilor, ca să-ĭ înveţe să nu se maĭ amestece unde nu este treaba lor. Să nu vă aşteptaţĭ, d-lor, de la mine să iaŭ apărarea cuĭ-va, maĭ ales cînd văd ce bănuelĭ ar fi dacă am îndrăzni să ne arătăm pentru o parte saŭ alta din majoritatea d-v.

Este însă, d-lor, foarte interesant pentru opoziţiunea constituţională, foarte interesant pentru noĭ, şi interesant nu din punct de vedere de curiozitate bolnăvicioasă, ci interesant din punct de vedere de interes politic practic, ca să ştim dacă duhul partiduluĭ este acela care se exprimă prin d-niĭ Delavrancea, Xenopol şi Aurelian, saŭ duhul partiduluĭ este acela exprimat de d. Nacu. Şi cînd voiŭ intra în fondul şi miezul lucrurilor, veţĭ vedea de sigur, că este o nuanţă între aceste două duhurĭ.

Acum, d-lor, mă aştept, ştiŭ că mi se va zice: vă bucuraţĭ grozav de faptul certurilor dintre noĭ.

Mă bucur cu atît maĭ puţin, cu cît am auzit pe d. Nacu spunînd, că nu este disidenţă în partidul liberal, dar că există disidenţe între liberaliĭ grupaţĭ la *Drapelul*.

Vă aduceţĭ aminte, d-lor, că d. Nacu zicea: între noĭ nu este disidenţă, dar este disidenţă între ceĭ de la *Drapelul;* uniĭ, repet cuvintele textual, ar vrea să elimineze din partid pe şeful nostru. Dacă este vorbă de revoltaţĭ, înţelegeţĭ că aceasta este extrema revoltă.

Şi a maĭ zis: alţiĭ sunt maĭ cu duhul blindeţeĭ; ar voĭ cu totul alt-ceva. Nu s'a explicat însă ce ar voĭ. Combinaţiunile parlamentare viitoare vor răspunde la această întrebare.

Cred însă că d. Nacu n'a văzut bine, şi cînd, drept răspuns la discursul d-sale, am văzut, publicîndu-se în capul *Drapelului* numaĭ discursul d-luĭ Delavrancea, ca un manifest al grupăreĭ,—căcĭ de sigur nu s'a publicat acest

discurs numaĭ pentru a se vedea că d. Delavrancea poate să facă literatură frumoasă, cînd în capul unuĭ jurnal, reprezintînd o tendinţă politică, se publică un discurs, aceasta însemnează că acel discurs coprinde miezul, rostul şi gîndul grupăreĭ. Atunci să-mĭ daţĭ voie să zic că pănă cînd nu se va explica cine-va, eŭ sunt în drept să cred că este o diverginţă reală între majoritate şi o parte din majoritate.

Dar, d-lor, mă bucură pe mine această diverginţă?

Intr'un interes meschin, îngust şi trecător ar trebui să zic *da;* într'un interes înalt, care trebue să ne stăpînească pe toţĭ, zic *nu.* Şi iată de ce. Aţĭ vorbit în această discuţiune despre deosebirile fundamentale dintre liberalĭ şi conservatorĭ. S'a încercat să se definească lucrurĭ carĭ n'aŭ nevoe de definiţiunĭ, fiind-că nu este unul singur dintre noĭ, care să nu le simtă, care să zică că nu există liberalĭ şi conservatorĭ; nu este unul singur, care, uitîndu-se la conservatorĭ, să nu zică cîte o dată: omul acesta ar fi trebuit să fie liberal, saŭ uitîndu-se la liberalĭ, să nu zică: omul acesta îşĭ avea locul la conservatorĭ.

Aceasta însemnează că deosebirea între liberalĭ şi conservatorĭ este deosebirea între două tendinţe, tendinţe carĭ se colorează după vremurĭ, după ţară şi după împrejurărĭ. Tendinţe indispensabile orĭ-căreĭ vieţĭ politice, căcĭ fără ele nu se poate să existe o vieaţa politică. Şi dacă, după ce am făcut aceste constatărĭ, ne aducem aminte că vieaţa parlamentară este vieaţa prin partide politice, trebue să înţelegem că nu este vieaţa prin partide, dacă un singur partid rămîne vecînic la guvern. Este, prin urmare, indispensabil ca partidele să alterneze la guvern, şi dacă lucrul este ast-fel, cum voiţĭ ca în mod serios şi sănătos un partid să se bucure de decadenţa celuĭ-l'alt, cînd ştie bine că şi el trebue să sosească, şi nu se poate, să nu sosească la guvern!

Ştiŭ că de multe orĭ, — şi aceasta este unul din cususurile cele maĭ marĭ ale partiduluĭ liberal, — în acest partid s'a crezut că guvernămîntul acesteĭ ţărĭ îl are el prin drept divin; că guvernul i se cuvine numaĭ luĭ şi că orĭ de cîte orĭ conservatoriĭ sunt la putere, este un fel de usurpaţiune. Cu o ast-fel de şcoală, dacă-ţĭ închipueştĭ că este bine să fiĭ tot-de-a-una la guvern, nu poate

de cît să te bucure toate nenorocirile, toate suferinţele cari vin asupra protivnicilor. Dacă, însă, aĭ altă concepţiune politică, dacă îţĭ daĭ seamă că nu se poate ca să guvernezĭ numaĭ tu şi că amîndouă partidele vor trebui să guverneze ţara, atunci nu poate să nu doreştĭ ca partidul advers să fie puternic, ca să poată fi şi cu minte, să fie un ast-fel de partid, în cît vieaţa să-ţĭ fie posibilă nu numaĭ cînd eştĭ la guvern, dar şi atunci cînd aĭ să suferĭ guvernămîntul adversarilor.

Eĭ bine, ca să se poată petrece această alternare, fără de care nu poate să existe guvernul de partide, ce se cere?

S'a zis aci: sunt deosebirĭ între liberalĭ şi conservatorĭ, trebue să fie o deosebire. Aşa este. Dar maĭ trebue ceva. Maĭ trebuesc două lucrurĭ, pentru ca vieaţa parlamentară, vieaţa de partide să fie posibilă.

Cel d'întîiŭ este ca deosebirea dintre acele două partide să nu fie prea mare. De cîte orĭ între cele două partide se află o cestiune asupra căreia nu se poate transige, vieaţa aceluĭ Stat, este o vieaţa revoluţionară, iar nu o vieaţă parlamentară. Pănă cînd cele două partide aŭ astfel de tendinţĭ, în cît fatal cînd vin la guvern sunt silite să desfiinţeze fie-care din ele ceea-ce a făcut partidul advers, vieaţa naţiuneĭ în loc să fie concursul tutulor fiilor săĭ, pentru a clădi succesiv edificiul naţional, se reduce la o muncă de Sisif, tot aşa de desgustătoare, pe cît de neproducătoare; este risipa forţeĭ naţiuneĭ, este stagnaţiune, este regres. De aceea nu există adevărat guvern constituţional şi parlamentar de partide politice, de cît acolo, unde deosebirea dintre partide este aşa în cît unul să poată continua munca celuĭ-l'alt.

Aşa se petrec lucrurile în ţările adevărat parlamentare.

Un partid politic prinde o idee, luptă maĭ întîiŭ ca această idee să devină populară, să fie acceptată şi apoĭ ajuns la guvern, o aduce la îndeplinire; adversariĭ săĭ îĭ fac o opoziţiune crîncenă, partidul guvernant face şi el oare-care concesiunĭ, atît cît este nevoe ca ideea să fie acceptată şi de adversarĭ, nu în timpul cînd sunt în opoziţiune, ci atunci cînd opoziţiunea va fi la guvern. Opo-

ziţiunea, care a criticat acea reformă, o consideră ca un fapt îndeplinit, şi ajunsă la guvern îşĭ îndrumează activitatea sa pe un alt teren, ca rînd pe rînd să se adaoge la ceea-ce se zideşte pentru binele obştesc, iar nu să ne distrugem reciproc uniĭ pe alţiĭ pănă la acea lasitudine, la acea oboseală, în care orĭ ne resemnăm la tiranie, orĭ lăsăm cîmpul liber lepădăturilor politice.

Dar maĭ este un lucru fără de care nu se poate guverna, maĭ trebue ca în lupta dintre partide să se pună oare-care moderaţiune, şi cînd zic în lupta dintre partide, înţeleg şi atuncĭ cînd eştĭ la guvern şi maĭ ales cînd eşti în opoziţie. Cînd eştĭ la guvern, dacă nu vreĭ să facĭ, cel puţin să nu desfacĭ, să nu facĭ ca la mănastirea Curţeĭ-de-Argeş, unde pănă la zidirea Floricăĭ, se dărîma noaptea ceea-ce se făcea ziua. Este dar evident, că la guvern trebue să fiĭ moderat, pentru că la guvern nu viĭ cu gîndul ca să dărîmĭ, ci ca să clădeştĭ, căcĭ nu trebue să se piearză o muncă utilă ţăreĭ.

De aceea cînd partizaniĭ d-v. vă cer să faceţĭ ceea-ce aţĭ făgăduit în opoziţie şi vă impută neîndeplinirea făgăduinţeĭ, eŭ vă fac un merit că n'aţĭ îndeplinit ceea-ce aţĭ făgăduit, că n'aţĭ desfiinţat de pildă legea maximuluĭ. Vă fac un merit, că nu aţĭ desfiinţat ceea ce nu puteţĭ să desfiinţaţĭ şi ceea-ce făgăduiseraţĭ să desfiinţaţĭ.

Partizaniĭ de aĭ d-v. vă fac acuzărĭ că n'aţĭ desfiinţat legea minelor; eŭ vă fac un merit că aţĭ aplicat legea minelor şi nu vă acuz de cît de un singur lucru: de exemplul urît ce aţĭ dat, că n'aţĭ aplicat maĭ degrabă o lege înscrisă în condica legilor Statuluĭ, de oare-ce misiunea guvernuluĭ este să se aplice legile, maĭ ales partidul liberal era dator s'o facă, căcĭ are în fruntea programuluĭ săŭ scris: „Domnia legilor".

Noĭ, conservatoriĭ, nu vă facem nicĭ o critică că aţĭ aplicat legea căilor ferate particulare, pe care făgăduiseraţĭ să o desfiinţaţĭ.

Partidul d-v. vă acuză că aţĭ lăsat puşca Manlicher, un băţ, în mîna soldatuluĭ; eŭ vă laud nu numaĭ că aţĭ lăsat-o, dar că aţĭ avut curagiul bărbătesc de a maĭ comanda încă 15.000, de oare-ce puşca aceasta a declarat ministrul d-v. de rezboiŭ, că este arma cea maĭ bună din Europa.

Şi tot aşa, d-lor, şi pentru cele-l'alte, căcĭ sunt multe făgăduelile ce aţĭ dat şi n'aţĭ ţinut.

Tot aşa partizanĭ de aĭ d-v. vă acuză că nu aduceţĭ la îndeplinire programul de la Iaşĭ, eŭ care n'am luat nicĭ odată în serios programul de la Iaşĭ, vă felicit, căcĭ dacă v'aţĭ gîndit să aplicaţĭ acea reformă de a suspenda vieaţa constituţională în timpul alegerilor şi s'o daţĭ la treĭ judecătorĭ de la Casaţie, traşĭ la sorţĭ... Cred că comentariile sunt de prisos şi eŭ încă odată vă felicit că n'aţĭ aplicat acest program.

D. C. C. Mărgăritescu: Ma ĭertaţĭ, programul îl aplicăm. Programul d-v. este chinorosul şi bîtele.

D. Take Ionescu: Aşa dar, d-lor, în această primă condiţiune esenţială pentru existenţa unor guverne constituţionale, adică a unuĭ guvern în care guvernează partidele pe rînd, şi anume să nu faci lucrurĭ carĭ să surpe munca naţională, adică să păstrezĭ ceea-ce s'a făcut, e evident că la putere v'aţĭ purtat mult maĭ bine de cît în opoziţie.

Nu pot însă să zic acelaşĭ lucru despre unele măsurĭ revoluţionare, pe carĭ le-aţĭ făcut Şi fără a voi să prelungesc aceste desbaterĭ, pun în rîndul măsurilor revoluţionare, ceea-ce aţĭ făcut cu Curtea de casaţiune.

Asemenea cîte-va precedente constituţionale pe carĭ le-aţĭ introdus. De pildă, să se scoale primul-ministru după banca ministerială şi să se plîngă contra d-luĭ ministru de interne, şi să răspunză d. ministru de interne tot după banca ministerială!

E un precedent revoluţionar, după părerea mea, să aibă d. ministru de războiŭ un proiect de lege pus în Mesagiul Coroaneĭ, şi să se spună de d. ministru de interne, că proiectul d-luĭ ministru de războiŭ e fără fiinţă, şi să tacă d. ministru de războiŭ.

După părerea mea e un precedent revoluţionar să se scoale d. ministru de războiŭ să spună că armata ţăreĭ e armată cu băţ, iar nu cu puşcă, şi să stea totuşĭ acel ministru un an pe acea bancă, şi după acest timp să vină un alt ministru de războiŭ să spună, că arma noastră e cea maĭ bună armă, iar apoĭ să interpeleze fostul ministru de războiŭ şi să rămînă lucrurile baltă, etc. Acestea sunt precedente revoluţionare.

Şi cu aceasta încheĭ partea întîia.

Rămîne însă o altă cestiune: nu e exact că noĭ, partidele politice, guvernăm numaĭ cînd suntem la guvern, — şi d. Ştefănescu-Delavrancea în discursul său magistral a spus un mare adevăr, cînd a spus că guvernăm nu numaĭ de la guvern, dar guvernăm şi din opoziţie, — căcĭ dacă suntem o ţară de opinie publică, că adică un guvern nu poate merge contra opinieĭ publice, opinia publică nu se formează numaĭ de guvern, se formează maĭ ales de opoziţie, şi prin urmare opoziţia prin această muncă de a dospi aluatul opiniuneĭ pubice, ia o parte la afacerile Statuluĭ şi poate cea maĭ importantă, căcĭ opoziţiuneĭ îĭ e permis să vorbească lucruri, pe carĭ guvernul nu le poate vorbi.

Şi atuncĭ, ia să ne întrebăm: nu cum-va apasă ceva asupra d-v., nu cum-va acest aer lipsit de oxigen despre care se vorbea, care crează o stare de depresiune, — cuvintele d-v. — nu cum-va sunt urmările unuĭ păcat comis în vremea din opoziţie, şi ale unuĭ păcat de aşa fel, în cît toate regretele şi retractările nu pot să şteargă urmele păcatuluĭ comis?

D-lor, sunt larg; ştiŭ că e treabă grea să dărîmĭ un guvern; corpul electoral răspunde greŭ şi Camerile răspund şi maĭ greŭ.

Să fim indulgenţĭ! Evanghelia zice că femeeĭ păcătoase i se va ierta mult, fiind-că a iubit mult; eŭ zic că opoziţiunilor noastre trebue să li se ierte mult, pentru-că muncesc mult.

Dacă prin urmare, încep cu circumstanţele uşurătoare, şi pricep şi primesc că în vieaţa noastră politică, în luptele noastre de la partid la partid, să nu ne fie cu putinţă a păstra în tot-de-a-una măsură, să alunecăm cîte o-dată la lucruri carĭ nu se pot, să făgăduim lucruri carĭ nu se pot face . . .

D. C. C. Mărgăritescu: Precum, luarea apanagelor, porto-franco; promitem marea cu sarea şi Oltul cu totul, cînd suntem în opoziţiune, iar cînd suntem la putere . . . monumente istorice. (Zgomot, întreruperĭ).

D. Take Ionescu: Dacă, cum ziceam, trebue să iertăm mult opoziţiunilor noastre, este însă o măsură. Care este, d-lor, acea măsură?

Să lupte opoziţiunile noastre viŭ, să se rănească adînc, cu o condiţiune: să nu alegem aşa teren de luptă, să nu întrebuinţăm aşa arme, în cît rănitul şi rănitul de moarte să nu fie numaĭ protivnicul, dar să fie însuşĭ luptătorul şi maĭ ales ţara, pe spatele căreia se dă luptă. (Aplause).

Şi fiind-că, d-lor, d-v. aţĭ voit ca de rîndul acesta, la acest Mesagiŭ, să nu ne ocupăm de loc de reforme interne, — despre carĭ, de alt-fel, ar fi greŭ să ne ocupăm, căcĭ ştim noĭ carĭ sunt cu fiinţă, carĭ fără fiinţă, şi putem face noĭ pe ghicitoriĭ? — şi aţĭ făcut un răspuns al Camereĭ, în care joacă primul rol şi cel de căpetenie cestiunea politiceĭ din afară, şi fiind-că, la rîndul săŭ, d. Nacu, reprezentantul majorităţeĭ de pănă acum, a spus că deosebirea cea mare între conservatorĭ şi liberalĭ este tocmaĭ aceasta: că liberaliĭ sunt naţionalĭ şi conservatoriĭ aŭ pe străinĭ la spatele lor; daţĭ-mĭ voe să iaŭ drept pildă de o acţiune de opoziţie nesocotită, de o acţiune de opoziţie care se plăteşte nu cu rănirea partiduluĭ, dar cu rănirea ţăreĭ, tocmaĭ această cestiune, pe care la 1893 aţĭ numit-o cestiunea naţională. Să iaŭ această cestiune cu care ne aţĭ răsturnat pe noĭ, — lucru de altmintrelea foarte neimportant, căcĭ ce importă ţăreĭ, dacă sunt liberaliĭ saŭ conservatoriĭ la putere? — cestiunea cu care vreaŭ să vă dovedesc că aţĭ făcut un dezastru, un dezastru maĭ mare de cît puterile d-v. de a-l îndrepta verĭ o dată . . .

D. C. C. Mărgăritescu: D-v. aţĭ împuşcat ţăraniĭ şi n'aţĭ făcut dezastru! (Zgomot).

D. G. C. Dobrescu-Prahova: D. Mărgăritescu are contract, şi pentru aceasta este ales ca să întrerupă; nicĭ nu se pricepe la alt-ceva. (Ilaritate, zgomot).

D. Take Ionescu: D-le preşedinte, eŭ nu fac de loc pe această majoritate răspunzătoare de întreruptiunile d-luĭ Mărgăritescu, de loc, de loc, de loc. (Aplauze).

D-lor deputaţĭ, ajung la o cestiune foarte delicată, la o cestiune, pe care repauzatul Lahovari o numea, în ciuda d-luĭ prim-ministru, o cestiune iritantă, pe care eŭ, însă, ca să-ĭ complac, o voiŭ numi o cestiune dulce şi reconfortantă, o cestiune începută în Romînia în 1893, nesfîrşită la 1897 şi, mă tem, greŭ de isprăvit mult timp de aci înainte.

D-lor, ştiţi vechiul cîntec: conservatorii sunt vînduţi străinilor.

Credeţi că e lucru nou? Foarte vechiu.

Singurul lucru, care l'am aflat în dezbaterile de acum, e că ceea-ce credeam mort, nu era de cît muribund. In tocmaĭ ca în frumoasa istorie povestită de Victor Hugo, în versurĭ admirabile, s'a întîmplat şi acum, ca spaniolul rănit, care maĭ cerea o picătură de apa, pe care-i a dat-o tatăl luĭ Victor Hugo, după ce a băut o, i-a tras un glonte, din fericire fără efect, aşa mi-se pare că a fost şi acum; aceia, carĭ altă dată ne acuzaŭ de vînduţi străinilor, pe noĭ conservatorii, acum, cînd aŭ avut nevoie, nu de o picătură, dar de multa apă din plosca noastră, după ce aŭ băut din apa noastră pe d'a întregul, din apa îngăduinţeĭ, aŭ crezut de cuviinţă de a ne maĭ trage un glonte, ce este dreptul un glonţ mort.

D-lor, sunt mulţi anĭ de cînd suntem vînduţi străinilor.

Intîiŭ aŭ fost vînduţi străinilor vechiĭ boerĭ... şi aci, daţi-mi voe să deschiz o parenteză. Nu ştiŭ pentru ce s'aŭ zbîrlit mulţi de discursul d-luĭ Carp de la Senat. Constat că deja este ceva cîştigat.

Intr'o vreme se zicea, că tot ce s'a făcut în ţara aceasta, s'a făcut de liberalĭ. Acum s'aŭ schimbat lucrurile, am intrat la tocmeală; s'a făcut şi de conservatorĭ şi de liberalĭ, tot e ceva cînd dintr'o tocmeală cîştigĭ o parte.

O voce: Cine a zis aceasta?

D. Take Ionescu: Toţi cîţi aŭ vorbit pănă acum; vă aştept pe d-v. ca să spuneţi contrariul.

Dar, d-lor, cine este de vină, dacă în loc să ne ocupăm de cestiunile zileĭ, ne ocupăm de cestiunile boerilor? De pildă să luăm pe d. preşedinte al consiliuluĭ. Cine nu a auzit pe d. preşedinte al consiliuluĭ vorbind fără a o lua de la Tudor-Vladimirescu? Ce are a face Tudor-Vladimirescu cu cestiunea zileĭ? Ce? Avem în ţară domnia Grecilor şi a pandurilor? Este d-sa în linie directă moştenitor legitim al luĭ Tudor-Vladimirescu şi noĭ suntem moştenitorii căpitanuluĭ, care a tăiat capul luĭ Tudor-Vladimirescu.

E evident, că pentru oameniĭ culţi ast-fel de discuţiune este glumeaţă. Dar dacă ne atrageţi pe terenul glu-

melor, este posibil ca într'o discuţiune unul să cînte într'un fel şi altul într'alt-fel?

Era firesc că într'o cestiune de istorie să se răspundă şi să se ia lista tutulor celor carĭ aŭ condus această ţară şi să se dovedească că până acum Romînia a fost condusă de fiĭ de boerĭ. De ce să se supere d. preşedinte al consiliuluĭ? Dar v'aţĭ gîndit că până acum n'a fost nicĭ liberal, nicĭ conservator, care să fie în capul guvernuluĭ, afară de d. Aurelian, care să nu fi fost fecior de boer? Şi acest lucru nu vă arată că atuncĭ cînd voiţĭ să împărţiţĭ ţara pe boerĭ şi pe neboerĭ, scoateţĭ şi pe liberalĭ din vieaţă politică a ţăreĭ? Acum avem în capul guvernuluĭ un boer, care nu s'a jucat în copilărie cu feciorĭ de boerĭ, aceasta este alt-ceva. (Ilaritate).

Aşa dar, d-lor, să lăsăm pe boerĭ în pace şi să venim la vremurile noastre.

Se duceaŭ boeriĭ la străinĭ! Apoĭ unde eraŭ să se ducă? La Parlament? Ţara aceasta, în suferinţele eĭ, avea nevoie maĭ mult de diplomaţie în secolul trecut. Şi toţĭ carĭ aţĭ citit istoria, ar trebui să fiţĭ recunoscătorĭ aceleĭ clase, care a ştiut să ne păstreze această ţară, pe cînd ceĭ-l'alţĭ creştinĭ din Orient nu aŭ fost în stare să păstreze o vatră naţională, să păstreze o vieaţă naţională. Atuncĭ da, clasa conducătoare se ducea la Ţarigrad, la Praga şi pretutindenĭ, şi bine făcea.

S'a dus la străinĭ şi d. Sturdza în vremurile noastre. Cînd era vorba de pĭerderea Basarabieĭ, a trimes Ion Brătianu oamenĭ politicĭ carĭ să atragă atenţiunea puterilor în favoarea noastră; a trimes emisarĭ în fie-care parte şi a trimes pe fie-care acolo unde credea că are maĭ multe simpatiĭ. Trebuia să trimeată şi la Buda-Pesta pe cine-va şi acolo a trimes pe d. Dimitrie Sturdza. (Ilaritate).

Neapărat, cînd vreĭ să cerĭ cuĭ-va ceva, nu-ĭ trimeţĭ pe omul care nu-ĭ pe plac; alegĭ din potrivă pe cel maĭ prietenos celor la carĭ te adresezĭ.

Aşa s'a dus d. Dim. Sturdza la Pesta; şi am aci scrisorile d-sale către Kogălniceanu, pe atuncĭ ministru de externe. Iată între altele ce scria d. Sturdza de la Pesta:

„... Se ştie la Pesta că Rusia ne a dat pe d'înaintea ochilor, ca fruct natural al alianţeĭ ruso-romîne, cîştigarea Bucovineĭ şi Transilvanieĭ. Sunt temerĭ ca nu cum-va

aceste cînturĭ de Sirenă, să nu fi găsit în Bucureştĭ verĭ-o primire oare-care. Sunt decĭ temerĭ că în cazul unuĭ războiŭ eventual, *care este maĭ apropiat de cît se crede*, Romînia să nu se lase din noŭ să fie înşelată de făgăduelile înşelătoare ale Prinţilor şi oamenilor de Stat ruseştĭ, şi să-şĭ întoarcă armele contra Austro-Ungarieĭ."

D. Dimitrie Sturdza a dat asigurările cele maĭ formale, că aceste temerĭ eraŭ neîntemeiate.

Şi apoĭ, maĭ departe, d. Sturdza, ca om cu perspicacitate, ca om care prevede bine evenimentele, conchide zicînd: că dacă noĭ vom fi dîrjĭ, nu vom pierde Basarabia, pentru că ceĭ de la Buda-Pesta spun că, „dacă guvernul şi poporul romîn ţin ferm, dacă se apără cu energie fără să se clatine, fără să dea înapoĭ, fără să se descurajeze, Basarabia va rămîne a Romînieĭ. In asta cestiune avem şi vom avea sprijinul Ungarieĭ."

Eĭ, d-lor, răŭ a făcut d. Sturdza că a mers la Buda-Pesta şi a vorbit cu Ungurii? Se credea că d-sa va duce acolo un glas, care va fi ascultat cînd spunea că luarea Transilvanieĭ şi a Bucovineĭ sunt cînturĭ de Sirenă a Rusieĭ.

Apoĭ de ce să nu se ducă, cînd d-sa a vorbit ca un om cu minte, ca un prevăzător care judecă bine fondul lucrurilor, şi ne a asigurat că nu vom pierde Basarabia, dacă vom fi dîrjĭ.

Dacă lucrurile n'aŭ eşit aşa, nu este vina d-sale (ilaritate), şi ar fi nedrept să-ĭ facem o acuzare din ceea ce a fost o simplă greşală.

Maĭ tîrziŭ, d-lor, acelaşĭ cîntec: că conservatoriĭ sunt vînduţĭ, d. Nacu a spus Rusieĭ, ceea-ce era cel puţin o dovadă de răŭ gust, după ce cu o lună de zile înainte aţĭ aplaudat cu frenesie pasagiul din Mesagiŭ, relativ la vizita reprezentantuluĭ Ţaruluĭ la Iaşĭ.

Pe mine cel puţin personal, nu mă poate atinge, fiind-că, ca şi d. Sturdza şi eŭ am scris broşurĭ întregĭ în această privinţă. Credeţi-mă însă că nu este tocmaĭ bine să aplauzĭ la Mesagiŭ, arătînd că te bucurĭ de asemenea lucrurĭ, şi apoĭ să viĭ să spuĭ, în numele majorităţeĭ, că Muscaliĭ cumpără partidele noastre, ca să facă buclucurĭ în ţara romînească.

Am fost vînduţĭ Ruşilor!! Maĭ din vechĭ am fost vînduţĭ Austriacilor.

O voce: Istorie veche!

D. Take Ionescu: Şi eŭ credeam că lucrul acesta a murit, dar văd că nu, din discursul d-luĭ Nacu.

Pe atuncĭ, pe la 1885, se zvonise că pentru ca să căpătăm independenţa ţăreĭ şi regalitatea, conservatoriĭ voiaŭ să plătească cu preţul Basarabieĭ.

Se ştia de mult timp că se va duce Basarabia, şi cu anticipaţie, deja din 1875, iată ce spuneaŭ liberaliĭ:

„Ne aşteptăm la protestărĭ violente contra bănueleĭ uneĭ aşa complicităţĭ trădătoare. Cu toate acestea, faptele şi cuvintele puternicilor zileĭ, exploatarea făcută cu independenţa, zgomotele cu armare, vorbele zise fără nicĭ o jenă, maĭ ales de către generalul Florescu, asupra viitoareĭ eventualităţĭ, în care armata romînă ar fi chemată să-şĭ arate valoarea sa într'un războiŭ, care, după cele ce se zic, n'ar fi defensiv, dezmint protestările ce s'ar face contra noastră, şi ne autorizăm să stabilim limpede posibilitatea complicităţiĭ guvernuluĭ din Romînia, în retrocedarea Basarabieĭ şi a gurilor Dunăreĭ.

„In Europa nu maĭ e un secret pentru nimenĭ, că Principele Carol de Hohenzollern are veleităţĭ de glorie militară, de mărire politică, şi că, în aceste veleităţĭ, Basarabia ar fi sacrificată în schimbul unor pretinse avantagiĭ.“

Ce ironie a soarteĭ, ca tocmaĭ sub liberalĭ să se realizeze profeţia tradăreĭ!!

Da, eram trădătorĭ şi vînduţĭ Nemţilor!

Oamenĭĭ de Stat liberalĭ scriaŭ lucrurĭ ca acestea:

„Din vremea Fanarioţilor până azĭ, fost-am noĭ verĭ-o dată maĭ robiţĭ tutulor obrăzniciilor nemţeştĭ?

„Opri-se-va Romînia pe malul prăpăstieĭ? Orĭ, aleşiĭ principeluĭ Carol de Hohenzollern o vor azvîrli cu o zi maĭ curînd în prada lăcomieĭ vulturuluĭ german?

„Germania a ajuns să fie maĭ urîtă de cît era Rusia înainte de războiul Crimeeĭ, fiind-că din paralelul pe care-l fac Romînĭĭ între cele două marĭ Puterĭ, balanţa se pleacă după dînşiĭ, în favoarea celeĭ din urmă.“

Aceasta era la 1875, atuncĭ eram noĭ vînduţĭ Nemţilor.

A trecut timp, a venit guvernul liberal la putere. Foarte bine; s'a croit acea politică, pentru care văd că

este în odaia de alături o coroană de stejar, o coroană care are să mai stea acolo, fiind-că cel mai puternic argument al guvernului este tot coroana de stejar de alături. Atunci lucrul se schimbă şi d. Nacu ne a spus serios, că la 1888 opoziţiunea-unită avea la spatele ei pe Rusia.

Vă întreb: este lucru de oameni sănătoşi aceasta, ca să se creadă şi să se spună că o mişcare politică, în fruntea căreia sta Dumitru Brătianu, Vernescu, Catargi, Fleva, Palade, Djuvara, Petre Grădişteanu şi alţii, că această mişcare politică era nu o mişcare politică naţională, dreaptă saŭ nedreaptă, — nu importă, este prea veche această istorie ca să o discutăm, — dar că era o mişcare formată de Rusia, şi că aceşti oameni, în mişcarea lor politică contra unui guvern pe care-l credeaŭ răŭ, eraŭ nişte marionete ale căror sfori se trăgeaŭ de peste Prut? Este acesta lucru sănătos? Este aceasta de domeniul ştiinţei politice saŭ de al patologiei politice? Este admisibil ca un partid politic să facă ce aţi făcut la 1888, atunci cînd aţi comis marea greşală, pe care sunt sigur că cu toţii o regretaţi, de a fi lansat manifestul, acela în care denunţaţi pe unul din vecinii noştri, *căruia de alt-fel, peste cîte-va luni îi veţi face vizită*, nu numai că a făcut dezordine aici, dar îl acuzaţi prin vocea unui şef al d-v., că a voit să atenteze la vieaţa lui Ion Brătianu? La 1888 spuneaţi chiar că birjarul care răsturnase pe Brătianu, la Cotrocenі, era rus, d. Stoicescu o spunea!! La Bucureşti un birjar să fie rus!!!

Aţi spus că d. Th. Rosetti a mărturisit că, în mişcarea ţărănească fusese uneltiri străine, deci... noi suntem muscali!! Nu este adevărat; d. Rosetti a spus doar că crede că a fost o mînă străină, care a luat parte la aceste răscoale, iar în urmă, după cercetări, guvernul a declarat că nu. Dar fie că în revoltele ţărăneşti să fi fost şi o mînă străină.

Ei şi? Admiţînd că d. Th. Rosetti ar fi spus adevărul; ei şi? Aceasta dovedeşte oare că opoziţia-unită lucra cu Rusia? Dacă nu, atunci pentru ce aţi vorbit astfel? Pentru a culege nişte aplauze uşoare a venit d. Nacu să împrospăteze acuzări, pe cari nu le puteţi spune fără să provocaţi proteste şi nemulţumiri de la unii chiar din

majoritatea *d-v.?* căcĭ sunt membri de aĭ majorităţeĭ carĭ pot spune, că aŭ lucrat atuncĭ fără a fi conduşĭ de sforĭ din Rusia. Dar ia să venim maĭ încoa de 1888, — 1888 datează de 9 anĭ şi e greŭ de strîns dovezile, — avem pe 1893 proaspăt.

Dupa ce ne-aţĭ vîndut Austrieĭ la 1875, după ce ne-aţĭ vîndut Rusieĭ la 1888, în sfîrşit de la 1893 până la 1895 ne-aţĭ vîndut Ungurilor, şi aceasta e cu atît maĭ caracteristic, cu cît vînzarea fiind maĭ proaspătă o putem cerceta maĭ lesne. Ca să nu exagerez voiŭ cita pe d. prim-ministru:

D. prim-ministru vorbind în 1894 a spus: *„Am arătat că totul constitue un complot urîcios şi o mare trădare de neam şi de ţară“*. Să examinăm în ce consistă marea trădare de neam şi de ţară?

Tot d. prim-ministru vorbeşte.

După ce d-sa ne spune că: *„puterea, pentru a trăda interesele naţionale, aceasta este treaba boerilor“*, ne explică în ce constă marea trădare boerească. Ascultaţĭ:

„... La această încercare de a întuneca şi de a suprima cestiunea naţională şĭ-aŭ dat mîna oamenĭĭ puternicĭ din lăuntru şi din afară.“ (Aplause).

„Cine citeşte cu atenţiune discursurile miniştrilor şi ale bărbaţilor de stat maghiarĭ, se va convinge că mare e speranţa în reuşita întreprindereĭ lor de maghiarizare a Romînilor, fiind-că în această întreprindere aŭ de complice pe guvernul boeresc din Bucureştĭ.“ (Aplause).

„Am arătat că furtuna ce se ridică contra neamuluĭ romînesc a fost urzită de maghiarĭ şi de boerĭ, şi atinge independenţa şi siguranţa regatuluĭ Romînieĭ, pentru că ceea ce se plănueşte astăzĭ, e să devenim vasalĭ aĭ Ungarieĭ, pentru ca, în tăcere, să fie desfiinţaţĭ naţionalicește 3 milioane de Romînĭ în Ungaria şi 6 milioane în Regat.“ (Aplause).

Va să zică, suntem lămuriţĭ, e vorba de conservatorĭ, — de boerĭ, cum îĭ numeşte d. Sturdza, — conservatoriĭ sunt vînduţĭ Ungurilor şi sunt vînduţĭ pentru oare-care interese, căcĭ gratis nu vor fi avut naivitatea să facă trădarea. S'aŭ vîndut, pentru ca să ajute pe Ungurĭĭ să-şĭ întindă stăpînirea până la Marea Neagră.

„Maghiariĭ şi azĭ se socot în veacul de mijloc. Mol-

dova şi Valahia nicĭ odată nu aŭ fost supuse regatuluĭ Ungarieĭ. In diplomele lor însă, Maghiariĭ consideraŭ Moldova şi Valahia ca ţărĭ alipite de Ungaria. Cînd vor fi maghiarizat pe cele 3 milioane de Romînĭ, e cert că atunci vor prinde curagiŭ, vor scoate pergamentele lor şi vor aplica aceea ce deja mulţĭ scriitorĭ aĭ lor reclamă: realizarea diplomelor şi ţeluluĭ ce ele conţin — întinderea regatuluĭ maghiar pănă la Marea Neagră.

Nu cred să existe în istorie, şi nicĭ chiar la Bizanţ, nu cred să se fi produs o acuzaţiune maĭ explicită contra unuĭ partid politic de către şeful unuĭ alt partid. Şi pentru ce toate acestea? Din ce scoate d. Sturdza acest complot maghiaro-boeresc ca să desfiinţeze pe Romînii din Ungaria şi să întindă stăpînirea ungurească pănă la Marea Neagră?

Foarte simplu. Din pricină că, la propunerea actualuluĭ d. prim-ministru de a interveni în afacerile interne ale Ungarieĭ, noĭ, conservatoriĭ, răspundeam nu că nu vrem, dar că nu putem; din pricină că d-sa ne ceruse ceea-ce noĭ credeam şi spuneam că nu este cu putinţă.

Observaţĭ lucrul: ni s'a făcut o anume propunere la care noĭ răspundeam, nu putem, şi cum d-sa zicea: puteţĭ, dar nu vreţĭ; atunci rămîne: de ce nu vreţĭ? Pentru că sunteţĭ vînduţĭ Maghiarilor, ca să întindeţĭ un ceardaş maghiaro-boeresc de la Pesta pănă la Marea Neagră în care să se cufunde toţĭ descendenţiĭ legitimĭ şi nelegitimĭ aĭ luĭ Tudor-Vladimirescu!

Suntem dar siliţĭ să venim la cestiunea principală, la cestiunea care domină întreaga politică a ţăreĭ, la cestiunea pe care a ridicat-o d. Sturdza la 1893, la cestiunea în care partidul liberal l'a urmat, uniĭ de voe, alţiĭ de disciplină, şi în care d. Sturdza a avut un succes aşa de strălucit, în cît cred, că după doĭ anĭ de guvernare a d-sale, a venit vremea să scoatem catastifele, să facem bilanţul, să vedem soldul dacă este creditor, orĭ debitor, şi ceea ce este şi maĭ important, să învederăm cine a plătit soldul?

D-lor, cestiunile naţionale există la toate neamurile din lume. Cînd Statul are unitatea etnică, atunci cestiunea naţională se chiamă apărarea integrităţeĭ Statuluĭ; cînd nu are unitatea etnică, atunci se chiamă persistenţa uneĭ

conştiinţe naţionale, care trece şi nu se opreşte la graniţele politice.

Pentru noi, cestiunea naţională e mai importantă de cît pentru ori-care alt neam din lume, căci afară de Poloni, nu există nici o naţiune în lume împărţită între atîtea state ca Romînii.

Nu există naţiune în lume pentru care istoria să fi fost atît de vitregă ca pentru noi. Ori pe unde ai trece hotarul dai peste Romîni, şi dacă ai o picătură naţională în tine, nu poţi să nu fii cu inima întristată ori de cîte ori ai trecut graniţa. (Aplause).

Ne comparăm cu Polonii; avem însă un avantagiu asupra Polonilor. Polonii sunt împărţiţi între Împăraţi, Romînii sunt şi ei împărţiţi, dar aŭ un avantagiu nepreţuit. Este că noi avem un colţ de pămînt, în care există o vieaţă, a noastră proprie, unde se poate gîndi liber şi unde se poate desvolta fără piedică cultura românească.

Şi atunci, în cestiunea naţională, pe care n'a inventat-o nimeni şi mai puţin aceĭ carĭ aŭ strîns-o de gît, carĭ sunt cele două ideĭ carĭ domină politica statuluĭ romîn? Cea d'întîiŭ: existenţa Romînilor de pretutindeni e necesară Regatuluĭ Romîn, căci, ca să însemnăm ceva în istoria lumeĭ, cele şase milioane de Romînĭ de aicĭ, este prea puţin, cînd Dumnezeŭ a voit să fim 11 milioane, cum să vrem să fim şase milioane? (Aplause). Al doilea: pentru ca să trăiască Romînii de pretutindeni, e indispensabil ca să rămînă în picioare un Regat al Romînieĭ, căci dacă ar dispare el, ar dispare de sigur şi Romînii de pretutindeni.

Un Romîn de dincolo îmĭ spunea: M'am dus la Praga, la expoziţia cehă, acum verĭ-o zece anĭ, d. Gregr, şeful junilor-cehĭ, cu care m'am dus să-mĭ arate Universitatea cehă, teatrul ceh, etc., etc., cînd iĭ ziceam: ce fericiţĭ sunteţi; de am avea şi noi asemenea lucrurĭ! îmĭ răspundea: aşi da şi aceste Universităţi şi toate celel'alte ca să am ce aveţi voi, să am la unul din hotare un Stat naţional ceh. Dacă nu aveţi universităţi, aveţi ceva mai mult, aveţi Regatul Romînieĭ la spatele vostru, şi aceasta este mai mult de cît toate instituţiunile noastre cehe.

Care este dar datoria orĭ-căruĭ om politic? Este aceasta: în orĭ-ce ocaziune, întîia datorie este, să vezĭ de menţinerea şi întărirea regatuluĭ, iar pe urmă, şi numaĭ pe urmă, să vezĭ de interesele Romînilor de pretutindenea. O spun aceasta cu curagiŭ, nu caut o vană, o falşă popularitate, care să se întoarcă în urmă în contra mea, ca în contra d-voastre într'un şiroĭ de plînsete.

Eĭ, d-lor, această politică romînească aŭ dus-o strămoşiĭ noştri, şi liberalĭ şi conservatorĭ, în tot timpul de cînd Romînia are o politică.

In tot-d'a-una s'a simpatizat aci pentru Romînii de peste hotar, în tot-d'a-una a fost un schimb de avînturĭ sufleteştĭ pe d'asupra Carpaţilor; şi din punct de vedere sufletesc, nicĭ o dată Carpaţiĭ n'aŭ fost o fruntarie. Nu-ĭ poţĭ urmări vĭeaţa culturală a poporuluĭ acestuia fără a trece peste Carpaţĭ, fără să aĭ convingerea că numaĭ de un singur neam aĭ să te ocupĭ.

Printr'o înţelepciune constantă însă, toată lumea, până şi actualul prim-ministru, înainte de 1893, a înţeles că Regatul Romînieĭ nu are rol, astăzĭ, în această cestiune. De aceea, d-lor, aţĭ văzut pe Ioan Brătianu ducînd politica luĭ, de aceea aţĭ văzut pe conservatorĭ ducînd aceeaşĭ politică.

D-lor, Statul nostru a dat cea maĭ puternică desminţire acelora, carĭ se opuneaŭ unireĭ principatelor, carĭ se opuneaŭ realizăreĭ idealuluĭ Romînieĭ moderne. Vă aduceţĭ aminte că la 1856, cînd s'a tratat cestiunea unireĭ principatelor, adversarul cel maĭ hotărît la unire era ambasadorul Austrieĭ la Constantinopol, d. de Prokesch-Osten. „Nu vroim să întărim prin unire pe Moldo-Va-„lahĭ, căcĭ odată întăriţĭ eĭ vor găsi că ţara lor este „prea mică, vor aspira la Bucovina, la partea romînească „a Transilvanieĭ, la Banat şi vor cere Balcaniĭ drept „fruntarie."

Oameniĭ noştri de Stat şi-aŭ zis să dăm o desminţire acestor temerĭ, să nu compromitem cea-ce am avut noroc să cîştigăm, căcĭ d-voastră ştiţĭ, cîtă parte a jucat norocul în această mare izbîndă a Unireĭ!

Am avut norocul să îndeplinim într'o generaţiune visurile de veacurĭ. Să păstrăm cu înţelepciune ceea-ce s'a cîştigat; să stăm la pîndă în mersul vremurilor şi

dacă verĭ-o dată va veni norocul pe lîngă noĭ, să ştim să nu-l lăsăm să treacă.

Aceasta era politica Regatuluĭ Romîn până la 1893.

Această politică o ducem cu toţiĭ, fie-care după temperamentul şi după priceperea sa, cîte odată poate cam silit să-ţĭ calcĭ pe suflet, alte-orĭ ispitit să nu te prea ţiĭ de regulele ştiute ale dreptuluĭ internaţional. O pildă, d-lor, atuncĭ cînd d. prim-ministru mă denunţa, în întrunire publică, că am dat 300.000 leĭ pentru şcoalele romîneştĭ de dincolo, dînd şi numerile mandatelor, faptul dacă ar fi fost adevărat era discutabil faţă cu dreptul internaţional. Dacă însă faptul va fi fost adevărat, din el rezultă de sigur un lucru şi maĭ adevărat: că un Romîn a dat banĭ, şi un falş Romîn l-a denunţat.

Uniĭ maĭ ziceaŭ: la unele împrejurărĭ te facĭ maĭ mic şi cînd îţĭ vine apa la moară, te facĭ maĭ mare; dacă poţĭ să prinzĭ o combinaţiune politică, o prinzĭ, vecĭnic însă avînd în gînd acest mare adevăr: întîiŭ Regatul Romîn, acesta trebue să trăiască, acesta e cinstea neamuluĭ, acesta e garanţia viitoruluĭ, aci se zideşte vieaţa romînească.

La 1893 s'aŭ schimbat lucrurile, la 1893 a venit d. prim-ministru . . . — dacă ar fi venit d. Delavrancea, pentru care am o deosebită stimă . . .

D. B. Iepurescu: Astăzĭ.

D. Take Ionescu: Nu e om în această Cameră, pe care d. Delavrancea să-l fi atacat maĭ energic, şi eŭ cred maĭ nedrept, de cât pe mine, şi nu am nicĭ un resentiment.

D. B. Iepurescu: Sunteţĭ generos!

D. Take Ionescu: Sunt generos, zice d. Iepurescu, nu generos d-le Iepurescu, dar îmĭ explic că atuncĭ cînd trăeştĭ într'o anume atmosferă, te prefacĭ după acea atmosferă, cînd trăeştĭ în mijlocul răutăţeĭ şi al perfidieĭ şi aĭ talent, atacĭ cum a atacat d. Delavrancea.

Intreruperile m'aŭ adus pe cestiune personală, eŭ nu am pus cestiunea pe teren personal.

La 1893 s'aŭ schimbat lucrurile, nu un tînăr deputat, nu un om care nu a trecut prin sfaturile ţăreĭ, nu un om necunoscător în ale diplomaţieĭ, nu un om pe care-l apucă entuziasmul tinereţeĭ, — vă aduceţĭ aminte de scena din

Hamlet, cearta dintre Hamlet şi muma sa, cînd Hamlet îĭ spune: de aĭ fi tînără, de ţi-ar fi clocotit sîngele în vine aşĭ fi înţeles ceea ce aĭ făcut, dar la vîrsta ta nu se chiamă pasiune, ci se chiamă alt-ceva.

Un om încărunţit, un om cu 40 de anĭ de trecut politic, un om care maĭ tare se pretinde, după socotelĭ în ale diplomaţieĭ, un om pe care la 1877 aţĭ văzut cum vorbea la Pesta, un om care ştia combinaţiunile europene, vine de odată şi zice: că s'aŭ învoit boerĭĭ cu Maghiarĭĭ ca să maghiarizeze pe Romînĭ, că a ajuns *Statul Romîn, ca Stat*, în poziţiune să iasă din rolul săŭ de pănă acum şi să treacă la un rol activ, să întrebuinţeze puterea luĭ de Stat pentru a îndrepta situaţiunea Romînilor din Ungaria??

D-lor, nu mă mir că a entuziasmat tinerimea, m'aşĭ fi plîns dacă n'ar fi entuziasmat-o; nu mă mir că l-a urmat lumea, ar fi fost trist dacă nu-l urma. Cînd spune lucrul acesta un pierde-vară, este dovadă de uşurinţă să te iaĭ după el; dar cînd îl spune un om politic, un fost şi viitor om de Stat, cînd spune că *poate* Statul romîn, dacă o vrea, să facă ceva pentru fraţiĭ noştri de dincolo, ce ar fi fost neamul acesta, dacă i-ar fi întors spatele, şi ar fi spus că sunt minciunĭ şi prin urmare, nu-l urmează? Ar fi fost o naţiune lipsită de cel maĭ elementar patriotizm, de credinţă în oamenĭĭ, carĭ aŭ slujit-o, de speranţă, într'un ideal măreţ şi maĭ ales de încredere în forţele sale proprĭĭ.

Ce spunea d. preşedinte al consiliuluĭ?.. Nemernicie?.. Dar ce este *nemernicie*, pe lîngă altele ca trădare, *prin emisarĭ masculinĭ şi femininĭ*, că trădarea noastră care mergeam pănă acolo cu mişelia în cît băgam pe Raţiu în închisoare!! Aşa spunea d. Sturdza.

Daţi-mĭ voe, d-lor, să vă fac o confidenţă. Cînd răspundeam d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ, îĭ spuneam că ştiŭ bine că va ajunge fatal la scuze, nu la scuzele d-sale, dar ale ţăreĭ. Eŭ însă, d-lor, tot aveam o îndoială, şi ziceam: poate ştie ceva acest om, căcĭ nu puteam să-mĭ explic cum să meargă pănă acolo cu pofta de a răsturna pe conservatorĭ, în cît să punem foc ţăreĭ de la un cap la altul? Azĭ fac un omagiŭ memorieĭ repauzatuluĭ Lahovari, care n'a stat nicĭ un minut la îndoială şi din cele

d'întiiŭ ceasurĭ mi-a spus: această este o manoperă de opoziţiune, periculoasă şi nescrupuloasă, nu este calcul de om politic care ştie ceva.

Acum că aŭ trecut doĭ anĭ, ia să vedem ştia ceva orĭ nu ştia, d. Dim. Sturdza, care este autorul acesteĭ politicĭ?

Zicea d-sa la 1893: Este pericol ca Romîniĭ din Ungaria să se prăpădească, şi acest pericol ameninţă nu numaĭ pe Romînii din Ungaria, dar ameninţă Regatul Romînieĭ. Romînii nu pot să stea indiferenţi la acest lucru. Ba încă adăoga: vorbiţi de dreptul internaţional? Ce este acest drept, cînd este vorba de vieaţa unuĭ neam?

Aveţi putinţa, adăoga d-sa, dar sunteţi niştе nemernicĭ că nu voiţi să îndreptaţi această situaţie. Maĭ zicea: faceţi-vă samsarĭ cinstiţi, între guvernul unguresc şi Romînii din Ungaria, nu credeţi că nu aveţi nicĭ un mijloc, aveţi mijlocul de a fi samsarĭ, dar samsarĭ cinstiţi. Şi să nu cereţi autonomia Transilvanieĭ, aceasta este prea mult, să faceţi pe Romînii de dincolo să renunţe la aceasta; iar voĭ să cereţi: schimbarea legeĭ electorale, desfiinţarea legeĭ azilurilor de copiĭ, schimbarea legeĭ de presă, maĭ ales aplicarea legeĭ nationalităţilor, ca să nu maĭ fie în Ungaria starea asiatică şi de barbarie, care nu există în nicĭ o ţară din Europa.

Nu atac Ungaria, citez numaĭ pe d. prim-ministru, care este în bune raporturĭ cu Ungurii, şi prin urmare, mi se poate erta şi mie să repet vorbele sale.

Iată programul! Doĭ anĭ ne-a cîntat d-sa pe această strună.

Care putea să fie calculul d-sale?

Foarte simplu. Una din două: d. preşedinte al consiliuluĭ, nu putea să compteze pe o declaraţiune de războiŭ Ungarieĭ; d-sa ne spunea cu o preciziune matematică, că nu vrea să iasă Romînia în vecii vecilor din graniţele actuale, fiind că voia ca Austria să rămînă cu configuraţiunea eĭ actuală, lucru la care mi-am permis să zic după banca ministerială, că viitorul nu este al nimănuia şi că dacă aşĭ putea, aşĭ zice şi eŭ: „Romaniæ est imperare orbi universo“. Dar atuncĭ care putea să fie calculul d-sale? Orĭ credea d. prim-ministru, că aşa se vor desvolta lucrurile în imperiul austriac, în cît să scadă influenţa maghiară

în monarhie, orĭ că aşa se vor dezvolta daraverile din Europa, în cît să se incordeze relaţiunile dintre Austria şi alte puterĭ, aşa că concursul nostru să fie de atîta preţ Austro-Ungarieĭ, în cît să-l putem pune în balanţă cu cererea noastră, de a se schimba soarta Romînilor de dincolo, şi a se adopta la Buda-Pesta programul din Sibiŭ al lui Raţiu.

Alt-fel vă mărturisesc că nu pot înţelege calculul.

Apoĭ ce aŭ dovedit evenimentele? Evenimentele aŭ dovedit că, departe de a scădea influenţa Maghiarilor în Austria, ea nicĭ odată nu a fost maĭ puternică şi maĭ hotărîtoare în destinele Austro-Ungarieĭ, şi această preponderenţă maghiară s'a arătat prin fapte pozitive şi simbolice, din carĭ unele s'aŭ întipărit pe însăşĭ spinarea noastră; căcĭ evident întoarcerea viziteĭ Impăratuluĭ, nu în Capitala Impăratuluĭ, acela pe care Romîniĭ de dincolo îl slăvesc, ci în Capitala Regeluĭ şi decorarea cu „Coroana Romînieĭ“ a omuluĭ, care cu rechizitorul săŭ trimisese în puşcărie pe reprezentanţiĭ Romînizmuluĭ de dincolo, sunt simboluri carĭ apasă adînc, sunt simboluri carĭ dovedesc cît de sus şi foarte sus, stă egemonia maghiară în monarhia vecină.

Cea-l'altă socoteală: relaţiunile dintre Austria şi celelalte puterĭ n'aŭ fost nicĭ odată maĭ strînse şi maĭ cordiale. Departe de a vedea venind acel fel de relaţiĭ, în carĭ aceĭ cu politica mîinilor libere ar căuta un fel de învîrtitură, am suferit tot noĭ, tot noĭ am incasat şi o dovadă viă a bunelor raporturĭ dintre cele două împărăţiĭ. Căcĭ ce alt a fost nota austro-rusă, pe care a primit-o Romînia astă-vară? Se întîlnesc ceĭ doĭ împăraţĭ la Petersburg, eĭ sunt de acord asupra unuĭ *modus-vivendi* în orientul Europeĭ, şi fiind-că Greciĭ făcuseră comedia, Impăraţiĭ aŭ hotărît să dea un fel de certificat de bună purtare şi un fel de amenințare cu biciuşca acelora, carĭ ar pofti să maĭ facă şi eĭ comediĭ. Nota aceasta se trimite Bulgarieĭ, Serbieĭ şi Muntenegruluĭ. Era firesc să li se trimită lor, fiind-că eĭ sunt limitrofĭ cu teritoriul conflagraţiuneĭ, fiind-că eĭ se arătase dispuşĭ ca să turbure pacea orientală, eĭ de nerăbdare nu staŭ loculuĭ. Dar la Bucureştĭ? Ce caută aicĭ nota austro-rusă? Nu vă miroase d-v. a un fel de epocă dinaintea rezbeluluĭ Crimeeĭ, acest fel de tutelă a doĭ

asupra Regatului Romîn, cu deosebire că în loc să fie o putere suzerană şi una protectoare, sunt două puteri corigătoare, carî ne laudă pentru ceea-ce am făcut şi carî îşi arogă dreptul să ne muştruluiască, cînd vom face altfel? Şi este verî-unul dintre d-v., care să nu fi simţit o tresărire de inimă atunci cînd Regatul Romîniei a primit o notă de bună purtare, pe care nu o ceruse, şi cînd s'a stabilit principiul, că putea să primească şi o notă de dezaprobare? Pentru ce am primit această notă? Limitrofî cu Macedonia nu suntem, blînzî ca mieluşeiî în cestiunea balcanică suntem; singurî respingem pe Armeniî, carî fugeaŭ de măcelurile din Constantinopole şi pe carî i-aŭ primit Bulgariî, Ruşiî şi toţî creştiniî, numaî la noî graniţa a fost închisă, în contra tradiţiunilor acesteî ţărî din cursul veacurilor; noî strigăm la Senat şi încă gratis: trăiască M. S. Sultanul! Pentru ce să primim noî această notă? Pentru cuvîntul foarte simplu, că dacă Bulgariî şi Sîrbiî aŭ părut celor doî împăraţi, că ar avea inclinărî de dezordine în Peninsula Balcanică, noî părusem prin politica de la 1893—1895 a d-luî prim-ministru că avem aceleaşî înclinărî în o altă direcţie. De aceea a fost ocaziunea binevenită cu această scurtare de pretenţiunî, să se dea şi acelora, carî provocase altă-dată aiurea de cît spre Balcanî, şi fiind-că provocătoriî se aflaŭ în fruntea Romîniei, trebuia să primească biata Romînie lecţiunea umilitoare pentru faptele unor persoane, carî în opoziţiune nu-şî dăduse seama de ceea ce făceaŭ.

Va să zică, singurul teren practic pe care s'ar fi pus d. prim-ministru, cînd ne spunea că avem *puterea* ca să schimbăm starea de lucrurî din Ungaria, şi mijlocul să obţinem realizarea programuluî luî Raţiu, nu era posibil.

Dar, îmî veţî zice: toate acestea sunt ipoteze. Să ajungem la dovezî. Ce cerea d. prim-ministru? Să plece de la guvern nemerniciî, ca să vie cuminţiî. Aŭ plecat nemerniciî şi aŭ venit cuminţiî.

Să plece de la guvern boeriî, aliaţî cu Maghiariî, să vină Romîniî adevăraţî de aî luî Tudor Vladimirescu; aŭ plecat boeriî, aŭ plecat reacţionariî şi aŭ venit descendenţiî luî Tudor Vladimirescu. Foarte bine! Ce se întîmplă peste munţî? Să facem bilanţul:

Legea electorală s'a schimbat?
Şcoalele de copiĭ s'aŭ desfiinţat?
Legea naţionalităţilor se aplică?
Procesele de presă aŭ încetat?
Inchisorile sunt văduve de romînĭ?
Juriul de la Cluj s'a desfiinţat, fiind-că era compus numaĭ din Unguri?

Nu d-lor, toate aŭ rămas, dar s'a maĭ adăogat ceva: de unde până la 1895 Romînii aveaŭ un comitet naţional, azĭ nu-l maĭ aŭ, s'a desfiinţat.

Până la 1895 aveaŭ dreptul să se întrunească, azĭ nu-l maĭ aŭ.

Până la 1895 rămăsese vîrfurile munţilor, izvoarele şi riurile cu numele romînesc; de aci înainte s'a votat şi s'a aplicat că nu maĭ e permis nicĭ munţiĭ, nicĭ riurile să poarte un nume romînesc, ci toate vor fi maghiarizate. (Aplause).

Atunci, cum d. ministru, care nu este nemernic, care nu este vîndut Ungurilor, care nu trăeşte din graţia străinilor, cum a lăsat să se petreacă asemenea lucruri; să nu maĭ fie nume romînesc, port romînesc, întrunire romînească peste munţi? Cum s'a ales numaĭ cu atît, că atunci cînd se va maĭ duce verĭ-odată Jeszensky ca procuror la Cluj, să pună pe toga roşie şi „Coroana Romînieĭ", pe care este scris: *1877*, gloria războiuluĭ, gloria partiduluĭ d-v., şi la care, d. prim-ministru nu a luat parte, cum spunea d. Aurelian.

Veţĭ zice însă: eĭ şi? la urma urmeĭ care e răul? De ce te plîngĭ dacă s'aŭ făcut scuze la Iaşĭ, scuze al căror text a fost convenit între reprezentantul Austrieĭ şi d. prim-ministru, de ce te plîngĭ de o călătorie la Pesta, mergĭ unde te chiamă gazda, pentru ce te plîngĭ că este decorat un Jeszensky maĭ mult saŭ maĭ puţin cu Coroana Romînieĭ? Nu vezĭ că relaţiunile noastre sunt bune? Discursurile înflăcărate aŭ trecut, Romînii de dincolo îşĭ văd de capul lor. Totul a reintrat în ordine; un singur lucru s'a schimbat: în locul d-voastre suntem noĭ pe banca ministerială, lucru care v'am declarat de la început că e de o minimă importanţă.

De, d-lor, aşa e şi nu-ĭ aşa; s'a restabilit ceea-ce nu

se poate restabili. A rămas însă distrus ceea-ce nu se poate restabili, două din bunurile cele mai prețioase ale neamului acestuia: ați distrus forța de rezistență a Românilor din Ungaria, ați distrus încrederea românilor de aci.

Ați distrus forța de rezistență a Românilor din Ungaria, căci i-ați făcut să creadă într'un ajutor, pe cari știați că nu aveți să-l dați; căci în loc să-i lăsați să se oțelească în lupta lor veche, foarte veche, în cari noi nu le apărem de cît ca o nădejde, pe care nu pot conta azi; d-v. le ați oferit sprijinul d-v. azi, și-i ați obicinuit, prin urmare, cu ideia că aŭ la îndemînă o armă, pe cari le-ați retras-o în schimbul ajungerei la putere. Iată ce ați slăbit! Iată ce ați dărîmat! Și de aceea vedeți că azi acțiunea Românilor de dincolo este mai slabă de cît în trecut, pentru că nu este cu putință ca omul în sufletul căruia ai creat o nădejde și i-o distrugi, ca omul acesta să fie același a doua zi, ca în ajun...

O voce: Ca advocat vorbești foarte bine.

D. Take Ionescu: Dar în țară, d-lor, ce ați făcut? E netăgăduit, că toate generațiunile din această țară aŭ trăit cu căldura unui mare ideal național. Netăgăduit, că această căldură a menținut flacăra patriotismului, care cum știți, se hrănește din mîndria trecutului și din nădejdea viitorului. Aceste generații, știaŭ neputința zilei de azi, dar aveaŭ inima deschisă pentru posibilitățile zilei de mîine. D-v. ați făcut să le strălucească d'înaintea ochilor o putere, care nu o aveaŭ, și azi cînd văd că acea putere e factice, ați veștejit ori-ce speranță și ați sădit cu o mînă largă și veți avea o recoltă puternică de decepțiuni și deziluzii în noile generații.

Aceasta e, d-lor, opera d-v., și atunci mă întorc de unde plecasem și mă întreb: pentru ce această operă de distrugere? Pentru ce acest joc cu tot ce are un popor mai sfînt și mai înălțător? Pentru meschinul, strîmbul, ordinarul interes de a face răŭ unui protivnic politic! Merită oare un scop așa de mic o desvoltare de puteri, de răutate așa de groaznică?

E o lecție mare, o lecție, care sper că va lăsa urme adînci, lecția care v'o dăm azi, cînd cu faptele d-v. am putea să vă întoarcem acuzările de trădare națională, cu

carĭ ne îndopaţĭ şi ne aţĭ îndopat atîta vreme, şi cînd noĭ, maĭ generoşĭ, maĭ largĭ şi maĭ Romînĭ nu credem în niciun fel de trădare; — credem însă într'o absolută incapacitate, într'o lăcomie de opoziţie şi într'o răutate de oameni micĭ.

De ce a trecut d. Take Ionescu la Conservatorĭ

O chestie personală cu d. G. Palade

(Şedinţa Camerei din 15 Decembrie, 1897)

Cu ocazia discuţiei răspunsuluĭ la mesagiul tronuluĭ, în aprinderea vorbeĭ, d. G. Palade, reeditase vechea acuzare-clişeŭ, în potriva d-luĭ Take Ionescu, că ar fi un transfug politic. D. Take Ionescu, cu verva-ĭ obicinuită, şi înarmat cu o tolbă de săgeţi maĭ ascuţite de cît adversarul săŭ, se răfui cu d. Palade în mod definitiv.

Iată acest discurs, model de elocinţă şi argumentaţie:

D-lor Deputaţĭ,

Nimenĭ cred că nu se va mira, dacă voiŭ abuza de 10 minute în cestiune personală cu d. Palade.

Este evident, că d. Palade în şedinţa de Vineră mi-a făcut o lungă cestiune personală, saŭ, cum s'a zis, m'a executat şi este firesc ca executatul să vorbească şi să se explice.

D-lor, cu nicĭ o supărare nu am ascultat discursul d-luĭ Palade, discurs pe care-l aud mereŭ de 11 anĭ, de la 1886, discurs pe care l'am auzit şi în legislatura trecută, făcut de un membru al opoziţiuneĭ liberale de atuncĭ — ce este dreptul cu maĭ multă fineţe de cît d. Palade, şi prin aceasta chiar cu maĭ mult efect — şi este probabil că-l voiŭ maĭ auzi încă verĭ o 11 anĭ de aci înainte, şi că în fie-care nouă legislatură, de cîte orĭ voiŭ avea neşansa numaĭ să spun lucrurĭ neplăcute, se va găsi printre adversariĭ meĭ un d. Palade, poate chiar maĭ fin de cît d. Palade.

D-lor, mi-ar fi lesne să răspund cu cele spuse de d. preşedinte al consiliuluĭ, cu exemple ca d-sa, fiind-că nu

numaĭ eŭ, dar sunt o mulțime de alte persoane, carĭ aŭ trecut dintr'un partid în altul. D-sa ne spunea: că nu e admisibil să trecĭ din partidul liberal în partidul conservator, dar este admisibil a trece din partidul conservator în partidul liberal.

Orĭ-cine înțelege că o ast-fel de deosebire este inadmisibilă.

D-lor, înțelegeți bine că dacă ar fi pe exemple așĭ putea să vă fac un lung pomelnic. Anul trecut nu s'aŭ făcut funerariĭ naționale principeluĭ Dimitrie Ghica, care a prezidat și Camera conservatoare a luĭ Lascar Catargi și Senatul liberal al luĭ Ion Brătianu și al d-luĭ D. Sturdza? Acum cîțĭ-va anĭ nu s'aŭ făcut funerariĭ naționale luĭ Vasile Boerescu, ministru conservator al luĭ Catargi, și apoĭ ministru liberal al luĭ Ion Brătianu? Acum cîte-va lunĭ, d. prim-ministru n'a plîns la mormîntul regretatuluĭ Păucescu, care 20 de anĭ a fost membru al partiduluĭ conservator, apoĭ ministru conservator și în urmă membru al acesteĭ majorități liberale și vice-președinte al acesteĭ Camere? Așĭ putea cita chiar pe d. prim-ministru, care a lucrat maĭ întîiŭ cu Hurmuzake, apoĭ cu Panu, apoĭ cu Mavrogheni, ministrul conservator al luĭ Lascar Catargi, care a lăsat acele finance ticăloase de la 1875, despre care se plîngea d. D. Sturdza zilele trecute, apoĭ cu Ion Ghica, scriind despre Ion Brătianu... știți cu toțiĭ în ce fel, — Dumnezeŭ să-l erte! — și cu toate acestea a fost un devotat membru al partiduluĭ liberal, ministru al luĭ Ion Brătianu și acum este șef al partiduluĭ liberal. D-sa singur a explicat această tranziție, zicînd aci în Cameră: *errare humanum est, perseverare diabolicum.*

Așĭ putea ca să ilustrez această serie de exemple, să trec în alte țărĭ, de exemplu, în Englitera, unde doĭ din ceĭ maĭ marĭ oamenĭ de Stat, doĭ oamenĭ carĭ aŭ împodobit lupta parlamentară cu discursurile lor, Fox și Pitt, eraŭ doĭ transfugĭ. In timpurile noastre iar așa. Ceĭ doĭ marĭ rivalĭ eraŭ doĭ transfugĭ: Disraeli, șeful conservatorilor, fusese deputat liberal și Gladstone, șeful liberalilor, începuse prin a fi deputat conservator. Iar acum, Chamberlain, omul cel maĭ popular din Anglia, ministru conservator, viitor șef al conservatorilor, a fost nu numaĭ deputat, dar ministru liberal, și amiciĭ săĭ de odinioară

atît sunt de amărîţi că l'aŭ pierdut, în cît l'aŭ poreclit în loc de Iosef Chamberlain, Iuda Chamberlain.

In Francia azĭ vedem pe marele socialist Jaurès, care a fost maĭ întîiŭ oportunist.

Aşĭ putea continua; dar îmĭ aduc aminte de cuvintele mareluĭ om de Stat, Ion Brătianu: *comparaison n'est pas raison.*

Să-mĭ permiteţĭ dar, d-lor, ca încă odată să fac istoria acesteĭ renegărĭ a mea, căcĭ nu este cu desăvîrşire singulară, şi Dumnezeŭ ştie, care din partidele noastre politice este destinat să maĭ dea materie la asemenea renegărĭ.

D-lor, la 1886, am început, în această Cameră, să fac opoziţiune guvernuluĭ Ion Brătianu, opoziţiune prea vehementă, o recunosc astăzĭ, cînd a trecut atîta timp. Şi cred că nu mă înjosesc de a vă spune că, dacă astăzĭ ar fi să le pronunţ din noŭ, cu liniştea sufletească dată de vreme, cu cunoştinţa greutăţilor de guvernămînt, n'aşĭ pronunţa multe din cuvintele aspre, pe carĭ le-am pronunţat de la 1886 până la 1888. Ca să judecaţĭ însă starea aceasta sufletească de atuncĭ, nu e destul să citiţĭ numaĭ discursurile mele, ia să citim şi din discursurile d-luĭ Palade, din discursurile unuĭ nerenegat pocăit.

Ce spunea d. Palade, care vorbeşte azĭ în numele d-v. şi în numele liberalilor?

„Maĭ este trebuinţă să vă reamintesc cînd a luat naştere tabăra d-v.? Ştiţĭ singurĭ în ce împrejurărĭ compromiţătoare v'aţĭ născut.

„Ştiţĭ că după proclamarea regalităţeĭ, atuncĭ cînd trebuia să înceapă opera de reforme în ţară, s'aŭ născut două curente în partidul liberal. A venit bătrînul şi veneratul Dimitrie Brătianu şi a zis: *hoţiĭ la puşcărie şi oamenĭ cinstiţĭ la treabă!* (Aplause). Alăturĭ cu el s'a arătat un altul, şeful d-v., care a zis: *eŭ tolerez asasinate, tolerez procese scandaloase, tolerez abuzurĭ, alegeţĭ!* Şi aţĭ ales. (Aplause). Aţĭ fugit cum fuge Satana de semnul crucĭ, aşa aţĭ fugit de bărbatul de Stat care-şĭ luase ca deviză: *hoţiĭ la puşcărie* (aplause), şi v'aţĭ constituit în colectivitate.

„Dar nu vedeţĭ d-v. ce deosebire mare este între bătrîniĭ luptătorĭ aĭ partiduluĭ liberal şi între d-v.? Ce?

Ca d-v. lucraŭ bătrînii conducătorĭ aĭ partiduluĭ liberal? Eraŭ eĭ adoratoriĭ viţeluluĭ de aur cum sunteţĭ d-v.? Nu sămănaţĭ cu eĭ. Aceia, în adevăr, se gîndeaŭ ca să întindă mîna claselor de jos spre a le urca la nivelul demnităţeĭ umane; aceia, în adevĕr, se uitaŭ şi se sacrificaŭ ca să poată face marile strate ale populaţiuneĭ ţăreĭ să respire în libertate. D-v. voiţĭ ca naţiunea întreagă s'o puneţĭ sub picioare şi d'asupra să guvernaţĭ ca călăĭ."

Dar să trecem la ceva maĭ colorat, căcĭ în ce v'am citit, d. Palade par'că ar fi de un englezism de contrabandă; să trecem la ceva mult maĭ potrivit cu un mod de a gîndi maĭ... excentric:

„E doamna colectivitate! (Aplause). Să-mĭ daţĭ voe să fac o mică autopsie şi vă previn că veţĭ avea nevoe să vă puneţĭ batistele la nas, ca să nu vă sufocheze putoarea cadavrelor.

„Maĭ întîiŭ ce este colectivitatea? Colectivitatea e o clică de hoţĭ, o clică compusă de tot ce are ţara maĭ căzut, maĭ imoral, maĭ arbitrar şi maĭ degradat în naţiunea romînească; colectivitatea are statute, pune condiţiunĭ aceluĭ care intră la dînsa; prozelitul nu trebue să aibe nicĭ inteligenţă, nicĭ conştiinţă. (Aplause).

„Credeţĭ că colectivistul e om ca toţĭ oameniĭ? Nu; vă înşelaţĭ. Să facem puţină analiză fizică.

„Colectivistul are ochĭ? Da; dar aceştĭ ochĭ nu văd hoţiile carĭ se fac, nu observă calcările de conştiinţă carĭ se comit zilnic. (Aplause).

„Colectivistul are urechĭ? Dar la ce servesc ele? Toată ţara strigă că s'a furat şi se fură de actualul guvern; toată lumea spune cum Radu Mihaiŭ a furat ceasoarnice. Credeţĭ că colectiviştiĭ aud aceste strigăte? Nu. Şi de aceea eĭ continuă a intitula pe Radu Mihaiŭ: *Bravul general!*

„Aŭ şi creerĭ, — dacă puteţĭ numi ast-fel îngrămădirea mocirleĭ bolnăvicioase din capul lor; — de acest fel de creerĭ eĭ sunt plinĭ. (Aplause). Dar stomah? De sus pănă jos eĭ nu formează de cît un stomah! Dar braţe? Colectiviştiĭ n'aŭ de cît ca să bată pe cetăţenĭ carĭ-şĭ exercită drepturile lor. Dar inteligenţă? Nu trebue să aĭ. Poţĭ să fiĭ cît de prost şi să nu cunoştĭ nicĭ o carte juridică colectivist fiind. La colectivitate capacităţile nu se cer. (Aplause).

„Ast-fel sunt colectiviştiĭ în fizicul lor. O ceată de oameni proşti şi incapabili. Ca să ajungi la ei cel mai mare, nu trebue să ai multe calităţi. Căci cine şi-ar fi închipuit că d. C. F. Robescu s'ar fi putut face mare? De ce? Pentru ce?“

Şi acum, d-lor, să vă mai citez două rînduri dintr'un alt discurs:

„*D. G. Palade:* Aveţi în faţa d-v. pe un corumpător de la Bîrlad. Eŭ am cumpărat voturi la Bîrlad şi ştiţi de ce?

„Pentru ca să am dreptul să leg hoţiĭ la Bucureşti.

„Da, am zis că voiŭ lega hoţiĭ la Bucureşti, căci hoţi sunt toţi ceĭ de la guvern; hoţi se numesc: Maican, Anghelescu, Andronic, Ghereĭ (aplause), şi cea mai înaltă a lor expresiune este *imaculatul Carada!*“

Acum, d-lor, nu vă pare d-v. că execuţiunea ar fi fost mai bine ca d. Palade să o lase alt cuĭ-va, că dacă ar fi fost firească şi de bună tactică în gura d-luĭ Nacu, care v'a spus: „Eŭ sunt colectivist; eŭ sunt ocultist; eŭ sunt Sturdzist; eŭ de la matca partiduluĭ nu mă mişc; acolo am stat şi în zile bune şi în zile rele“; era mai greŭ de răspuns? Tot aşa dacă o spunea d. Pherekyde, tot aşa dacă o spunea d. Xenopol, care nu a voit să o facă.

D-lor, v'am citit aceste discursuri ca să vă arăt în ce stare sufletească eram noi de la 1886 până la 1888.

A venit 1888; a căzut guvernul Ion Brătianu şi de la 1888 până la 1890 tot liberal m'am intitulat, e adevărat.

De cînd am intrat în vieaţa politică şi pînă la 1890 m'am intitulat liberal.

Eŭ, a doua zi de la căderea luĭ Ion Brătianu, în şedinţa Camereĭ de la 28 Martie, 1888, vă aduceţi aminte bine, cînd nu era de nicĭ un folos practic să te arăţi blînd faţă de guvernul căzut, am pronunţat aceste cuvinte aci, în Cameră:

„Mai mult, d-lor, după ce un guvern a căzut, nu ne mai este permis să nu ne gîndim şi la bunurile luĭ, şi chiar şi la circumstanţele atenuante ale relelor luĭ.“

Iată ce spuneam eŭ, omul blidului de linte! Şi a venit, d-lor, o ocaziune mare în care puteam să arătăm fie-care din noi, dacă atunci cînd combăteam guvernul li-

beral o făceam din patimă, din supărare personală, saŭ o făceam că aşa era convingerea noastră, a venit, d-lor, darea în judecată a luĭ Ion Brătianu. Era de sigur cea maĭ grea lovitură care se încerca să se dea, în vieaţa noastră politică, glorieĭ şi faimeĭ partiduluĭ liberal. Era indiscutabil că dacă s'ar fi dat în judecată Ion Brătianu şi verĭ-o zece miniştri din statul major, era să fie o lovitură pentru partidul liberal şi chiar pentru ideile liberale. Atuncĭ, d-lor eŭ m'am despărţit de d. Palade. D. Palade a votat darea în judecată, — vorbesc de prima propunere din 1889; — eŭ am combătut-o, şi am combătut-o, nu cu gîndul ca să-mĭ deschid întoarcerea în partid, unde, dacă s'a primit un d. Palade, de sigur că s'ar fi găsit o fărimitură şi pentru mine, măcar după d-sa, ceva din resturile d-sale.

N'am avut acest gînd, urma a dovedit-o.

Ast-fel am ajuns, d-lor, pe la 1890 în ceasul cel critic, în ceasul, în care am avut să fac şi eŭ alegerea vieţeĭ mele politice.

Căcĭ, d-lor, ia să examinăm serios şi cu dreptate ce poate să facă un disident politic.

Cel maĭ plăcut lucru pentru el, pe care-l poate face, este să creeze, dacă nu o religie nouă, măcar o sectă nouă. Aşa a făcut Luther, aşa a făcut Calvin.

Dar ca să facĭ asta trebue să fiĭ Luther saŭ Calvin, şi... deh! nu toată lumea poate să fie Luther şi Calvin. Cînd nu poţĭ, îţĭ rămîne să facĭ una din două: orĭ să te înapoiezĭ în biserica, de unde aĭ eşit, orĭ să intri în altă biserică, întemeiată de alţiĭ, unde să te poţĭ închina şi tu luĭ Dumnezeŭ după pofta inimeĭ tale.

O biserică nouă n'am crezut că pot să zidesc. Am avut iluziunĭ, dar după 6 anĭ de încercărĭ, 6 anĭ de vieaţă sălbatică, cum se zice în parlamentul german, m'am convins că asta nu pot. De sigur, puteam continua a trăi în afară de partide, ca pănă atuncĭ. A trăi în afară de partide, ce rol atrăgător pentru un egoist! Căcĭ ce este maĭ frumos de cît să criticĭ pe toată lumea fără să ţi se respundă nimic; ce rol maĭ plăcut de cît să poţĭ arăta, rînd pe rînd, tutulor partidelor greşelile lor, iar tu, ne făcînd parte din nicĭ un partid, să nu ţi se poată răspunde nicĭ odată cu greşelile partiduluĭ tăŭ, greşelĭ inevitabile, căcĭ nu e partid, care să nu aibă partea sa rea, precum are şi partea

sa frumoasă. Şi acesta ar fi fost un rol, şi aŭ fost oameni în vĭeaţa noastră politică care l'aŭ jucat. Pentru aceasta, însă, trebue să aĭ un temperament anume, şi dacă nu-l aĭ, nu se poate.

Atunci, biserică nouă imposibil de făcut, şi imposibil, d-lor, şi dintr'un alt punct de vedere.

Băgaţĭ, d-lor, de seamă un lucru: în religia protestantă se nasc maĭ în fie-care an secte nouă, pentru că religia protestantă e fondată pe ideea libertăţeĭ individuale de cugetare. In biserica catolică nu se nasc secte nouă; dacă ese un Giordano Bruno, e ars; dacă ese un părinte Hyacinthe, se bălăbăneşte toată vĭeaţa şi nu ajunge la nicĭ un rezultat. De ce? Pentru că biserica catolică îşĭ are moaştele eĭ, dogmele eĭ, procesiunile eĭ, riturile eĭ, hierarhia eĭ, nu încape bisericuţă alăturĭ. Cam aşa îmĭ explic eŭ faptul că în vĭeaţa noastră politică, în partidul conservator s'aŭ putut creea bisericuţe nouă, iar în partidul liberal, cu toate încercările unor oameni de mare talent, nu s'aŭ putut creea bisericuţe nouă, căcĭ există acolo toate cele ce le arătaĭ în biserica catolică, şi chiar *magna excommunicatio*, care, la protestanţĭ, nu prea se întrebuinţează.

Aşa dar, d-lor, biserică nouă nu era. Trebuia să aleg, şi să aleg repede. A fi într'o Cameră, a ataca pe toată lumea şi în realitate a nu susţine pe nimeni, a nu împărţi cu nimeni nicĭ zilele de bucurie, nicĭ zilele de înfrîngere, e o vĭeaţă prea egoistă, ca să convie la toată lumea.

Să mă întorc înapoĭ? Puteţĭ să întrebaţĭ pe unul din fruntaşiĭ d-v., care îmĭ dădea sfatul în 1890, într'o conversaţie particulară, în care a fost cu mine cît se poate de amabil, şi pentru care îĭ păstrez un recunoscător suvenir, şi îmĭ zicea: „e păcat să staĭ cum staĭ, orĭ întoarce-te la noĭ, orĭ du-te la conservatorĭ". I-am spus: „m'aşĭ întoarce, dacă nu aşĭ simţi în mine însu-mĭ o perfectă incompatibilitate de umoare, în care poate eŭ sunt vinovat, dar o simţ aşa de tare, în cît sunt sigur că aşĭ merge fatal la un al doilea divorţ". Orĭ, d-lor, un om poartă crucea în spinare, cînd s'a divorţat o dată, al doilea divorţ e foarte neplăcut; dar al doilea divorţ de la aceeaşĭ nevastă, e lucru monstruos.

Atunci m'am dus în partidul conservator. Iar d. Palade s'a dus acolo, unde, nu cred că-şi închipueşte, că numai fiind-că a trecut d-luĭ, aŭ intrat şi creerĭ şi inimă care după spusele d-sale, înainte, lipseaŭ.

Şi acum să vă fac o confidenţă. De cînd sunt în partidul conservator, vă asigur că mă aflu într'o perfectă linişte sufletească, că nu am avut un singur minut, în aceşti 6 anĭ, în care să regret ceea ce am făcut, şi urez din parte-mĭ celor din foştiĭ disidenţi, carĭ s'aŭ întors de unde aŭ plecat, să aibe aceleaşĭ mulţumirĭ sufleteşti şi să se simţă tot atît de mult la locul lor ca mine.

Cît despre d. Palade, care a vorbit aşa de tare altădată că *toţi sunt hoţi*, etc., eŭ cred că salto-mortal, dacă este, ar fi fost maĭ mic dacă trecea în partidul conservator, de cît dacă făcea ceea ce a făcut. Şi ca să nu credeţi că vorbesc cu pică, că regret că nu avem pe d. Palade în mijlocul nostru, să-mĭ daţi voe să încheiŭ această cestiune personală cu o anecdotă: La Ion Brătianu, pe cînd era preşedinte de consiliŭ, vine într'o zi ministrul de Monaco, marchisul d'Aubépine-Sully, şi-ĭ zice: „Sunt în mare nedomirire. Am cerut Suveranuluĭ meŭ două marĭ cordoane: unul pentru d-ta şi altul pentru principele Ghica, şi mi-a trimis numaĭ unul şi nu ştiŭ cuĭ să-l daŭ. Ce mă sfătueştĭ?“

Brătianu ĭĭ răspunde: „Dar nu sta la gînduri; dă-l principeluĭ Ghica şi veĭ face doĭ fericiţi: pe el că va avea cordonul şi pe mine că n'o să-l am.“ (Ilaritate).

1898

Invățămîntul secundar şi superior

(Şedinţele Camereĭ din 30, 31 Ianuarie, 9, 14 şi 20 Februarie, 1898)

Venind la ordinea zileĭ dezbaterea proiectuluĭ de lege pentru învăţămîntul secundar şi superior, prezentat de d. Spiru Haret, ministrul Instrucţiuneĭ publice şi Cultelor, d. Take Ionescu ia cel d'întĭiŭ cuvîntul la discuţiunea generală.

Fostul Ministru al Instrucţiuneĭ, d. Take Ionescu, pronunţă următorul discurs, care poate fi privit ca unul din cele maĭ importante din cîte le-a pronunţat în lunga-ĭ carieră politică. Însişĭ membrĭĭ majorităţeĭ liberale nu aveaŭ îndestule cuvinte de laudă pentru d. Take Ionescu, care cu această ocazie a dovedit, pe lîngă multe alte însuşirĭ intelectuale şi sufleteştĭ, şi calitatea puternică de asimilare, cu care e înzestrat. Fără a fi fost vr'odată profesor, saŭ să se fi ocupat cu cestiunile de învăţămînt, d-sa a avut darul, cît a stat ca titular al departamentuluĭ Instrucţiuneĭ, să-şĭ însuşească, să-şĭ asimileze atîtea cunoştinţe, atîta experienţă în ale învăţămîntuluĭ, că a ajuns o competinţă, o autoritate în această materie, atît de vastă, grea şi diversă, care necesitează pentru alţiĭ decenĭĭ până să parvie a vorbi în completă cunoştinţă de cauză.

D-lor Deputaţĭ,

Discuţiunea acestuĭ proiect de lege e cu neputinţă să se facă bine, dacă se face dintr'un spirit îngust şi de partid, e chiar cu neputinţă să se discute proiectul de lege dintr'un spirit de partid. Iată de ce: toate partidele noastre politice şi toate guvernele carĭ aŭ reprezintat acele partide, aŭ înscris de 30 de anĭ şi maĭ bine în programul lor cuvîntul foarte sonor: *„reforma învăţămîntuluĭ"*. Aşa că, ca cestiune asupra căreia trebue să se exercite opera legislativă, nu e posibil să fie deosebire între dreapta şi stînga.

Maĭ e un cuvînt pentru care, chiar ca cestiune de proiect coordonat, nu poate să se facă între noĭ deosebire pe dreapta şi de stînga. Evident că pentru noĭ, pe

carĭ întîmplările vieţeĭ ne aŭ făcut să ne ocupăm de părţile tecnice ale lucruluĭ, a face operă de partid, ar fi cu totul greŭ. La fie-care lucrare care s'a făcut, s'a folosit de lucrările predecesorilor; de cîte orĭ un ministru de instrucţiune, reprezintînd un partid politic, a voit să alcătuiască, — unĭĭ aŭ alcătuit, alţiĭ numaĭ aŭ voit să alcătuiască, meritul e acelaşĭ, — un proiect, a trebuit să citească întreaga literatură naţională asupra acesteĭ cestiunĭ şi pe urmă s'a gîndit ce trebue să facă.

Numaĭ după acest studiŭ şi cu ajutorul proprieĭ experienţe, a alcătuit el şi el singur, — căcĭ numaĭ aşa se alcătuesc proiectele de legĭ bine concepute, — proiectele sale pe carĭ le supune, de sigur, în comisiunĭ din ce în ce maĭ largĭ şi la urmă numaĭ se poate zice: asupra acestuĭ lucru mĭ-am convingerea mea, mĭ-am convingerea mea în trăsurĭ generale.

In special mie mi-ar fi cu desăvîrşire imposibil să fiŭ nedrept cu acest proiect de lege, fiind dat acel sentiment al nostru, care se chiamă dragostea părintească şi care ştiţĭ că de multe orĭ nu corespunde de loc cu meritele reale ale copiilor; mi-ar fi imposibil să văd proiectul de lege în unele din trăsurile luĭ generale cu alţĭ ochĭ, de cît cu ochiĭ prejudecaţĭ aĭ dragosteĭ părinteştĭ; căcĭ, d-lor, dacă aşĭ şterge din proiectul meŭ de la 1895 tot ce seamănă cu proiectele anterioare şi aşĭ face un tabloŭ de lucrurile carĭ atuncĭ apăreaŭ pentru întîia oară, aşĭ găsi, cum eŭ am găsit, că proiectul de faţă seamănă maĭ mult cu proiectul din 1895, şi seamănă tocmaĭ în punctele carĭ făceaŭ obiectul discuţiunilor celor maĭ marĭ. Seamană, nu zic că este identic cu proiectul meŭ, maĭ mult de cît cu proiectul predecesorilor, şi maĭ mult chiar de cît cu proiectul de la 1896.

D-lor deputaţĭ, două exemple, ca să pun în lumină acest lucru, şi ca să vedeţĭ că atuncĭ cînd voiŭ intra în critica proiectuluĭ de lege, o voiŭ face din o adîncă convingere; poate să mă înşel în criticele mele, nu maĭ încape vorba, dar le fac lipsit absolut de orĭ-ce consideraţiunĭ de partid şi poate chiar cu un fel de regret.

Toate proiectele de legĭ, carĭ s'aŭ alcătuit la noĭ în ţară asupra învăţămîntuluĭ secundar, pănă la 1895, coprindeaŭ saŭ ideea unuĭ singur fel de învăţămînt secundar,

saŭ ideea a două feluri de învăţămînt secundar, două feluri absolut deosebite.

Pentru prima oară în Romînia d. Dimitrie Laurian, acum 13 saŭ 14 ani, dacă nu mă înşel, a emis ideea unuĭ învăţămînt secundar unic în cursul de jos, bifurcat în cursul de sus.

Această idee, pentru prima oară la noĭ, s'a coordonat în proiectul meŭ de la 1895; şi ca să nu credeţi că ideea era numaĭ fructul vremeĭ, a venit proiectul de la 1896, care, în loc să primească aceasta idee, se întorcea la proiectul vechiŭ de la 1886 al d-luĭ Sturdza, la ideea de licee reale şi licee clasice, absolut deosebite opt ani d'a rîndul.

Iar trifurcarea, numită răŭ trifurcare, — cînd voiŭ ajunge să desvolt lucrul, veţĭ vedea că nu este trifurcare, — ideea a treĭ împărţirĭ este absolut originală în această ţară; nu se găseşte în nicĭ un proiect de lege anterior luĭ 1895; n'a fost emisă de nimenĭ pănă la proiectul meŭ de la 1895, proiect al căruĭ manuscris l'am păstrat între cartoanele mele împreună cu toate manuscrisele proiectelor mele de legĭ, un fel de suvenir al celor 4 anĭ de minister.

Aşa înţeleg eŭ lucrul, cel d'întiiŭ gînd al omuluĭ care îndrăzneşte să legifereze, trebue să fie gîndul luĭ propriŭ, gînd pe care să-l ducă cu convingere, dar fără încăpăţînare în discuţiunea altora, şi cu decizia de a primi modificărĭ asupra punctelor în care el se îndoieşte, şi poate chiar asupra unor puncte în carĭ el nu are îndoelĭ, dar în carĭ are pe toată lumea contra luĭ.

Căcĭ cea maĭ bună lege, d-lor, este aceea care este maĭ bine primită şi maĭ cu drag urmată.

Tot aşa, d-lor, pănă la 1895 ideea de a se bifurca facultatea de drept în facultate de drept propriŭ zisă şi facultate de ştiinţe de Stat, nu s'a manifestat. Ideea acesteĭ bifurcărĭ s'a emis pentru prima oară în programul partiduluĭ conservator de la 1892, pusă de mine acolo, şi pe urmă s'a coordonat pentru prima oară în proiectul de lege de la 1895; şi o găsim acum în proiectul de la 1897, nu lămurit, cum cred că trebuia să fie, dar în potenţialitate.

D-lor deputaţĭ, ar fi o pierdere de vreme ca să continuŭ această lucrare a paralelismuluĭ, căcĭ de multe orĭ

nu într'un articol, dar într'un aliniat mititel se ascund atîtea urmări practice, în cît acele micĭ lucruri carĭ trec nevăzute în economia legeĭ, în realitate aŭ o maĭ mare importanţă de cît trăsurile generale ale uneĭ legĭ. Dacă vre-odată aţĭ făcut parte dintr'o comisiune de oameni tecnicĭ, v'aţĭ mirat, de sigur, cum se discută acolo. Fiecare avîndu-şĭ ideea sa asupra cestiilor generale, acestea abia se discută, şi o dată admis un sistem, staĭ mult şi mult de tot la discuţiunea detalielor. Aşa că cine vede lucrarea finală cu greŭ şĭ-ar putea închipui cîtă muncă, cîtă cazną s'a pus la mijloc. In această ordine de lucruri asemănările sunt multe şi din parte-mĭ n'am să mă plîng.

D-lor deputaţĭ, daţi-mĭ voe să examinez acum rînd pe rînd atît părţile relative la şcoalele secundare, cît şi cele relative la învăţămîntul superior; şi daţi-mĭ voie să vă cer indulgenţa d-v., căcĭ vă voiŭ ţine multă vreme. Intr'adevăr un proiect de lege ca acesta frămîntă atîtea cestiunĭ, în cît, dacă nu ar fi osteneala pe care o simţim cu toţiĭ de reforma instrucţiuneĭ, ar trebui să venim cu treĭ saŭ patru proiecte de legĭ deosebite.

D-lor deputaţĭ, încep cu învăţămîntul secundar.

Şcoalele noastre secundare nu daŭ roadele pe carĭ le dorim.

Acest lucru nu maĭ are nevoie să fie discutat. Un tînăr, — d. Săveanu — şi-mĭ exprim bucuria mea cînd văd debutînd un tînăr cu talent, talent pentru care-ĭ fac complimentele mele, — v'a adus erĭ drept dovadă un document, o compoziţie a unuĭ absolvent de liceŭ; la spatele meŭ, d. profesor Chenciu, — vorbea încet fără să întrerupă pe orator, — observa că asemenea băeţĭ slabĭ se găsesc în toate şcoalele, de pretutindenĭ.

Aşa este, şi dacă aşĭ fi avut vreme să răsfoesc „Buletinul instrucţiuneĭ publice“, v'aşĭ fi adus un alt exemplu: o compoziţie a uneĭ absolvente de şcoală normală primară, o compoziţie căreia i-am facut cinstea de a o publica în Buletinul oficial, o compoziţie admirabilă despre Neagoe-Basarab.

Dar aceste exemple, d-lor, nu dovedesc nimic. Ceea-ce importă este media şi acea medie este rea. Toţĭ ştim în ce limbă imposibilă sunt scrise chiar petiţiile prin carĭ absolvenţiĭ de licee cer slujbe.

Examenul de bacalaureat ne-a fost de un mare folos; ne-a dat ocaziunea să ştim cu siguranţă ce ese din această întinsă şi costisitoare organizare de Stat, care se numeşte învăţămîntul nostru secundar, şi dacă produsul este, nu cum am voi noĭ să fie, căcĭ nicĭ o dată produsul uneĭ instituţiunĭ omeneştĭ nu este aşa cum este idealul omenesc, dar dacă este cel puţin tolerabil. Eĭ bine, examenul de bacalaureat, cu toţiĭ ştim, că dă rezultate foarte, foarte slabe, şi fiind-că este vorba de bacalaureat, îmĭ aduc aminte că într'o sesiune vre-o 400 de tinerĭ veniseră să mă asedieze noaptea, cerîndu-mĭ anularea operaţiunilor, fiind-că nu li se maĭ permisese să copieze. Dar tot p'atuncĭ am văzut şi alte lucrurĭ ciudate: am văzut, de exemplu, că la bacalaureat une-orĭ se dăduse, ca compoziţiune de limba romînă, teze pe carĭ vi le daŭ d-v. ca rebus: „Pentru ce Carpaţiĭ ne sunt maĭ dragĭ de cît Dunărea?“ Orĭ: „Ce deosebire este într'un bard şi un eroŭ naţional?“ Un băiat maĭ inteligent ar fi putut răspunde foarte scurt: mie îmĭ este maĭ dragă Dunărea de cît Carpaţiĭ.

Dar, d-lor, făcînd partea largă a imperfecţiuneĭ şi slăbiciuneĭ omeneştĭ, de sigur că rezultatul şcoalelor noastre secundare e slab.

Intr'o vreme era modă să spunem că profesoriĭ şi numaĭ profesoriĭ sunt de vină: a fost o contagiune. Vă întreb: dacă ar fi aşa, ştiţĭ ce ar trebui să facem? Să fim de zece orĭ maĭ mîhniţĭ de cît suntem, căcĭ toate le putem schimba, putem să facem legĭ, să facem multe, să luăm şedinţe de noapte ca să le votăm şi să le modificăm la fie-care şase lunĭ; putem cu cheltuială să facem o literarură didactică, să ne vindem şi zeghea ca să zidim palate, dar alţĭ dascălĭ de unde să-ĭ luăm? Să-ĭ comandăm la fabrică? Să-ĭ turnăm din noŭ? Rezultatul ar fi dar ca să închidem învăţămîntul nostru secundar; dacă ar fi adevărat că cusurul este numaĭ dascălul, altă soluţiune n'ar fi.

A venit dar, d-lor, vremea să părăsim acest sistem d'a discuta cestia învăţămîntuluĭ nostru. De alt-fel, d-lor, cine face ast-fel, se pedepseşte singur. Aşa el poate din răutate să ţină în Parlament un discurs foarte aspru la adresa profesorilor, dar de publicat în „Monitor“ nu-l va publica. Dezbaterile Parlamentuluĭ vor rămîne veĭnic văduve de discursurile lor, şi ast-fel răutăciosul singur va

dovedi ca n'a nemerit-o şi singur îşĭ va despreţui propria sa elocinţă. Lucrul se poate întîmpla.

Fapt însă este că corpul didactic nu este ideal şi că el nicĭ nu este în organizmul nostru de Stat corpul cel maĭ bun. Şi este firesc să fie aşa.

V'aţĭ întrebat d-v. cu ce repeziciune am înmulţit noĭ şcoalele noastre secundare, cum, prin urmare, am avut atîta trebuinţă de profesorĭ, în cît nu numaĭ că n'am putut să-ĭ alegem, dar de multe orĭ nu am avut la îndemînă nicĭ cît să-ĭ culegem şi am fost siliţĭ să improvizăm? Şi dacă comparăm corpul didactic în genere cu cele-alte corpurĭ ale ţăreĭ, carĭ iarăşĭ aŭ crescut cam ca ciupercile, să nu credeţĭ că deosebirea este aşa de mare!

Dascălul are, ca toate meseriile, unele cusururĭ inerente ocupaţiuneĭ sale; fie-care profesiune omenească îşĭ diformează mintea într'un anumit fel, şi dacă găsim la profesorĭ pedantizmul, să nu credeţĭ că ast-fel de cusur de meserie ar fi lucrul special al profesorilor. Ce credeţĭ d-v. că şi profesiunile cele-l'alte nu ne daŭ alte cursurĭ, şi că profesorilor noştri aceste cursurĭ nu li se par tot atît de neplăcute şi criticabile, cum ni se par nouă spiritele cam înguste ale acelora carĭ toată vĭeaţa fac la teme şi rezolvă probleme?

Dar este necontestat, că sunt în corpul didactic şi slăbiciunĭ marĭ. Le cunosc. Înţelegeţĭ că nu degeaba am petrecut la minister 4 anĭ de-a rîndul, 4 anĭ carĭ trebue să se numere ca aniĭ de campanie îndoit. Trebue să numere 8, pentru că am fost continuŭ în contact cu profesoriĭ, cu prilejul a tot felul de lucrărĭ din minister. Dacă n'ar fi de cît reforma şcoalelor normale şi seminarielor, programul şcoalelor primare, programul şcoalelor normale şi seminarielor, dacă n'ar fi de cît atît şi încă aşĭ fi avut ocaziunea să văd şi în bine şi în răŭ pe membriĭ corpuluĭ didactic.

Eĭ bine, credeţĭ-mă, că am văzut şi uniĭ cu desăvîrşire slabĭ şi alţiĭ cu totul talentaţĭ, şi că cu toată dorinţa de a avea un corp didactic din ce în ce maĭ bun, la urma urmelor nu e nevoe să plîngem ca Eremia.

N'aşĭ vrea să trageţĭ concluzia, că eŭ scad importanţa profesorilor; de loc. Vreţĭ să vă daţĭ seama de importanţa profesorilor? Duceţi-vă la acelaşĭ curs în diferite şcoale

secundare, cu acelaşi ore de studiŭ, cu aceleaşi cărţi, cu aceleaşi localuri şi veţi găsi deosebiri aşa de mari, în cît vă veţi întreba: de unde atita deosebire? Şi răspunsul va fi: de la dascăl. Să vă daŭ un exemplu: făceam o inspecţiune în Nordul Moldoveĭ cu repauzatul Vîrgolicĭ, îmĭ pare că era şi d. Meissner, şi am intrat în clasa a şasea, într'un liceŭ de limba franceză; profesorul era foarte instruit, ştia foarte bine franţuzeşte; a scos, neapărat dintre elevĭ pe ceĭ maĭ bunĭ, cum se face la sărbătorĭ. Eĭ bine, elevii aŭ fost de o slăbiciune de plins. Peste treĭ zile eram la Botoşanĭ, — unde aŭ fost slabĭ, nu spun nicĭ oraşul nicĭ numele profesoruluĭ, unde aŭ fost bine, spun. Am intrat în clasa treia, tot la limba franceză, la d. Hétrat. Eraŭ acolo băeţĭ veniţĭ de la ţară, carĭ acasă nu auzise nicĭ o dată franţuzeşte, şi carĭ nu făcuse de cît treĭ anĭ de şcoală. Eĭ bine, elevii puteaŭ să citească bine şi să traducă cu cartea deschisă.

Am rămas încîntat. Cu toate acestea, programul era acelaşi.

Se maĭ zice, cum că directoriĭ de licee nu pot să-şĭ îndeplinească bine îndatoririle lor, după cum sunt de împovăraţĭ. Aşa este. Dar cu toate acestea, vedeţĭ la liceul din Turnu-Severin lucru minunat. Este acolo un director de liceŭ, care numaĭ de 5 anĭ este în învăţămînt şi care nu numaĭ că dirige liceul admirabil, dar se ocupă şi de purtarea băeţilor afară din şcoală. Acest om a reuşit a îmbrăca în uniformă pe toţĭ băeţii; ca să îmbrace pe ceĭ 70 elevĭ săracĭ, a dat reprezentaţiĭ teatrale în liceŭ, iar pe copiiĭ prefectuluĭ, fiind-că n'a voit să-ĭ îmbrace în uniformă, i-a dat afară din liceŭ, fără să se preocupe că poate să fie pedepsit, şi fireşte că nu-ĭ s'a întîmplat nimic.

Acel om se ocupă de toate şi e o frumuseţe să vezĭ dimineaţa pe toţĭ copiiĭ cu peria de dinţĭ; toţĭ sunt curaţĭ, toţĭ sunt tunşĭ. Şi acest om are 12 ore de curs ale sale, şi a maĭ şi înlocuit gratis pe un coleg al săŭ, care se dusese în străinătate vreme de doĭ anĭ d'a rîndul şi a făcut ast-fel 22 de ore de curs, dintre care 10 gratis. Iată un frumos exemplu...

Voci: Cum se numeşte?

D. Take Ionescu: D-nul Costescu.

D-lor deputaţi, vă dăduĭ pilde, pentru că pilda este, de sigur, cel maĭ bun argument.

Alţiĭ, de un temperament maĭ larg şi maĭ generos şi cu o minte maĭ puţin îngustă şi inimă maĭ puţin oacheşă, n'aŭ căutat singurul cusur al învăţămîntuluĭ în profesorĭ. Gîndindu-se maĭ adînc, aŭ căzut atuncĭ iar cu nedreptate numaĭ pe legea de la 1864.

Departe de mine ideea de a apăra o lege, pe care am ciopărtit-o de vre-o treĭ orĭ în timpul ministeruluĭ meŭ, şi pe care eram s'o dărîm cu totul a patra oară; dar nu este adevărat că legea de la 1864 ne-a fost aşa mare piedică; căcĭ în adevăr, cum s'ar putea zice că ne-a fost piedică, atuncĭ cînd n'am respectat-o nimenĭ?

Cine a respectat această lege? Luaţi-o toată de la început pănă la sfîrşit, şi abia veţĭ găsi cîte o dispoziţiune, — iertaţĭ-mĭ expresiunea, — boacănă, în care ministrul n'a putut să se mişte şi pe care a fost nevoit s'o respecte; dar în colo nu este progres, care să se fi propus şi adoptat şi care să nu fi fost în afară de dispoziţiunile aceleĭ legĭ.

Legea de la 1864 nu s'a respectat. Exemple? Învăţămîntul nostru real nu există în legea de la 1864 şi totuşĭ s'aŭ înfiinţat întîiŭ gimnazĭĭ reale, apoĭ licee.

Bacalaureatul real nu era în legea de la 1864, şi el s'a introdus printr'o lege d'un articol, la sfîrşitul uneĭ şedinţe printre legile de credite şi construcţiunĭ. Tot aşa cu şcoalele de fete, cu şcoalele normale şi cu recrutarea corpuluĭ didactic. Chiar legea d-luĭ Chiţu, din 1879, nu s'a respectat. Această lege cerea concurs pentru fie-care catedră în parte, şi totuşĭ n'am pus noĭ la concurs cîte 5 şi 6 catedre de odată? Şi bine am făcut.

Dar la universităţĭ ne-am ţinut noĭ oare de lista materiilor prevăzute în legea de la 1864?

N'am creat noĭ la institute, la laboratorĭĭ şi chiar seminariile pedagogice, ce se înfiinţează astăzĭ, credeţĭ că nu le puteam înfiinţa prin budget?

Credeţĭ, în sfîrşit, că este verĭ-una din reforme, afară de judecarea profesorilor, care veţĭ vedea că n'are aşa mare importanţă, pe care n'ar fi îndrăznit ministrul să o facă cu toată legea din 1864?

Nu, şi vă dăduĭ destule pilde.

D lor, ideea cea bună din acest proiect ca profesorii să aibe multe ore de muncă şi leafa mare, am realizat-o de mult eŭ, la liceele din Severin şi Mihaiŭ-Viteazul din Bucureştĭ, unde le-am dat profesorilor 20 de ore şi leafa îndoită. Mai mult. La liceul dintr'un alt oraş, la Iaşĭ, cel puţin până la venirea d-luĭ Poni, eŭ am dat un alt orar, o altă organizare, o altă concepţie şi nimenĭ nu s'a azvîrlit asupra mea, nicĭ nu s'a vorbit de violarea legeĭ din 1864.

Aşa dar, nu este cusurul numaĭ în lege, de şi în această părere se coprinde un sîmbure de adevăr. Este evident, că nu este o stare sănătoasă să lucrăm vecĭnic în afară de lege; dar să nu ne închipuim că atuncĭ cînd aducem modificărĭ legeĭ din 1864, aducem transformărĭ cu desăvîrşire nouă.

Să mergem ceva maĭ departe, d-lor, şi să ne întrebăm: pentru ce învăţămîntul secundar a dat roade rele, în ce măsură îl putem îmbunătăţi şi cam carĭ ar fi mijloacele, prin carĭ l'am putea îmbunătăţi?

D-lor, sunt unele greutăţĭ pe carĭ nu le putem schimba. Este o iluziune, să credeţĭ d-v., că cultura mijlocie a uneĭ ţărĭ, a căreia limbă nu este vorbită de cît de 10 milioane de oamenĭ, din care 6 milioane se găsesc într'un stat de sine stătător, o ţară cu o literatură restrînsă, cu belearte puţine şi cu o literatură didactică anemică, fiind-că nu are dever şi nu este supusă concurenţeĭ, să nu socotiţĭ că este cu putinţă ca o ast-fel de cultură medie să fie egală cu cultura medie din societăţile carĭ aŭ veacurĭ de civilizaţiune la spatele lor şi carĭ coprind şi numeroase populaţiunĭ. Din atmosfera, care-l înconjoară, omul învaţă mult maĭ mult de cît din şcoală.

Al doilea lucru. Nu este cu putinţă ca numaĭ în şcoală să se facă omul, ci şi acasă, şi dacă casa nu este încă cultivată, nepotrivirea chiar a lumeĭ în care trăeşte omul în şcoala cu lumea de acasă, izbitura aceasta de ideĭ este piedică la o adevărată cultură. Să auzĭ lecţiunile de istorie, şi să nu maĭ auzĭ nimic de felul acesta afară din şcoală, ba cînd aĭ pronunţa un cuvînt auzit la lecţie să parĭ că vorbeştĭ pe dos, nu e mijloc d'a te face cărturar.

Aceasta este o piedică, o greutate, şi cu ea are să lupte mult profesorul de curs secundar de la noĭ, şi de

aceea nu trebue să vă faceţi de reformele noastre prea mari iluziuni.

Mai departe, d-lor: desvoltarea istorică a învăţămîntului nostru secundar explică roadele slabe ale acestui învăţămînt. Cum s'a desvoltat învăţămîntul nostru? A venit un moment, în care Romînia a crezut de cuviinţă să-şi schimbe cu desăvîrşire organizaţiunea ei politică şi socială; să se înzestreze cu un sistem întreg de organizare de stat, o organizare cu slujbaşi mulţi şi să recruteze pe membrii acestei noua organizări printre oamenii cu diplome, printre aceia ce se numesc carierele liberale. Şi atunci nu era vorba atît ca să ai oameni foarte tari, ceea-ce îţi trebuia, erau oameni cu ori-ce preţ. De aci primul cuvînt: *şcoala secundară gratuită*, dar gratuită nu din vr'un principiu oare-care, dar fiind-că nu se putea alt-fel, de oare-ce se temeau că nu o să ai destui, cari o să vină la şcoală gratuită, necum să le pui alte condiţiuni. Această concepţie a atras fatal o altă consecinţă, că cu cît s'au văzut avantagiele materiale ale acestei culturi, care de multe ori nu este de cît o spoială, cu cît s'au văzut că cea mai bună moşie este în realitate peticul de hîrtie, pe care Statul îşi pune iscălitura, cu atît s'a repezit toată lumea la cîştigarea acestei moşii, pentru care se cere mai puţină muncă şi chiar mai puţină inteligenţă. Şi atunci şcoala, fiind şi profitabilă şi gratis, s'au năpădit toţi, s'au fondat mereu şcoli fără localuri, fără biblioteci, cu profesori prinşi cu arcanul, şi cu elevi absolut incapabili.

S'a mai întîmplat ce-va.

Mult mai mare era elasticitatea cererei pentru fructul numit diplomă, de cît elasticitatea budgetului Statului. Şi atunci ai ajuns că într'o clasă de 50 elevi, a trebuit să primeşti 150 şi d-v. vă daţi seama ce este o clasă de 150 de elevi în învăţămîntul secundar? Se schimbă absolut natura şcoalei; cu clase de 150 de copii, şcoala devine o universitate de copii, nu mai este, nu mai poate fi învăţămînt secundar. Lecţia devine curs de universitate, catedra tribună, aşa că în realitate noi nu avem de loc şcoale secundare, ci universităţi în miniatură.

Adevărate lecţii, legătură între elevi şi profesori, muncă în comun, interogare continuă, tot ceea-ce în Occident este şcoală, la noi nu există şi nu poate exista.

Am făcut şi noĭ o inovaţie în lume, am descoperit universităţile de copiĭ micĭ.

Şi de aci tendinţa profesorilor de a fi cît se poate de profunzĭ şi de a spune cît se poate maĭ mult. Aceia dintre d-v., carĭ veţĭ merge la cursurĭ făcute de profesorĭ intelegenţĭ, veţĭ eşi cu această impresiune: că profesoriĭ prea vor să dovedească că ştiŭ carte; că eĭ nu fac de cît o expunere de ştiinţe, fără ca să se gîndească că trebue să înveţe pe copiiĭ.

Cînd, dar, aţĭ transformat şcoala secundară într'o universitate în miniatură, aţĭ ajuns la toate relele.

Idealul în universitate este ca să fiĭ cît maĭ specialist, să aĭ cît maĭ multe catedre pentru o materie; treĭ, patru profesorĭ de chimie, de exemplu. Eĭ bine, la liceŭ, universitatea asta de copiĭ micĭ, aceeaşĭ tendinţă. Fie-care profesor a voit să se specializeze şi aceasta strică pentru că e un tot complex, şi cînd fie-care se specializează, nu maĭ e legătură; nu o dată am auzit pe un profesor de limba romînă care explică un text spunînd: despre aceasta nu explic; aceasta priveşte pe profesorul de istorie, şi aşa maĭ înainte. Iar pe de altă parte, la întocmirea programelor, fie-care a voit să pună maĭ mult din partea luĭ, şi aşa s'aŭ împăcat cu toţiĭ, nu punînd în programe cît trebue, ci punînd cu toţiĭ cît maĭ mult; aŭ voit să bage sub ţeasta copiilor tot ceea-ce aveaŭ eĭ sub ţeasta lor, fără să se gîndească, dacă vor intra saŭ nu toate lucrurile în capul copiilor.

Tot imitînd universităţile s'a ajuns la ideea, care este foarte mult răspîndită la noĭ, că profesorul nu trebue să se ocupe de purtarea copiilor în afară de liceŭ. Tot de aceea copilul, dacă n'are mijloace să-şĭ plătească un repetitor, n'are unde să lucreze, şi cum să lucreze, căcĭ la orele de curs se ascultă, dar nu se lucrează.

Iar pe de altă parte, cu numărul exagerat de elevĭ, profesorul nu poate se facă lucrărĭ scrise. Dacă dă o temă la 150 de copiĭ, cînd o să arate el fie-căruĭ elev greşelile ce le-a făcut? O să se mulţumească numaĭ să le restitue temele cu greşelile îndreptate, ceea-ce nu este de nicĭ un folos. Intre dascăl şi elev, aşa cum e conceput învăţămîntul secundar, nŭ este, d-lor, absolut nicĭ un contact.

A mai fost, d-lor, o greşală în concepţia învăţămîntuluĭ nostru secundar, şi nu numaĭ a învăţămîntuluĭ secundar, dar a învăţămîntuluĭ nostru în genere.

Noĭ ne am obicĭnuit cu ideea absurdă, că învăţămîntul de la a, b, c, pănă la gradul de doctor într'o ştiinţă oare-care, trebue să fie un fel de lanţ compus de maĭ multe verige, carĭ se urmează una pe alta şi ca unĭĭ să aibă o bucăţică de lanţ, alţiĭ o bucată mare, alţiĭ lanţul tot. Nu se poate o maĭ greşită concepţie de cît aceasta şi în nicĭ una din ţările adevărat culte, nu există.

Unde aţĭ văzut în ţările culte, că pentru ca să intri în liceŭ îţĭ trebue toată şcoala primară, şi în ce ţară cultă maĭ există numaĭ şcoala primară şi liceul cum avem noĭ?

Nicĭ în Francia, nicĭ în Germania, nicĭ în Anglia, nicăerĭ nu există concepţia noastră de învăţămînt-lanţ.

Nu e adevărat, că omul se opreşte la anume treaptă de învăţămînt, fiind-că nu vrea, ci fiind-că nu poate, şi aceasta neputinţă nu este legată numaĭ pe inteligenţa luĭ, ci de alt-ceva, de mijloacele luĭ de traiŭ.

Atuncĭ, d-lor deputaţĭ, cu aceste adevăruri, ia să ne întrebăm noĭ: carĭ ar fi într'o ţară organizarea ideală a învăţămîntuluĭ secundar şi pe urmă cum s'ar putea adapta la noĭ acel învăţămînt ideal, fiind dat un trecut de 40 anĭ, pe carĭ nu-l putem şterge şi fiind date anume nevoĭ ale ţăreĭ acesteia şi anume porniri ale oamenilor din ţara aceasta? Şi de pornirile bune ca şi de pornirile rele, legiuitorul trebuia să ţină seamă; el este ţinut să aibă în vedere ceea ce face parte din caracterul naţional, şi să nu-l nesocotească; el nu poate să formeze caracterul naţional, căcĭ l'ar diforma.

D-lor deputaţĭ, în societatea noastră modernă este un lucru sigur: toată lumea trebue să ştie să scrie şi să citească; iată singurul lucru general, singurul, absolut singurul, care poate să fie patrimoniul şi trebue să fie patrimoniul tutulor.

Cu guvernarea prin număr, pe care o avem noĭ Europeniĭ, sub diferite forme; cu guvernarea, în care fie-care om poate să ia parte; cu sistemul de serviciŭ militar obligatoriŭ, în care fie-care om îşĭ aduce partea luĭ în apărarea ţăreĭ, cu aceste sisteme este un lucru tot aşa de

necesar omuluĭ, cum este necesar omuluĭ să ştie să umble; să ştie să scrie şi să citească. Cu această singură armă, dacă are în el focul sacru, poate să ajungă orĭ unde şi poate să înveţe orĭ-ce, orĭ-care ar fi organizaţia şcoaleĭ.

Deosebit de aceasta, imediat după această unică nevoe generală, găsim diferite păturĭ sociale, diferite nevoĭ sociale. Dacă este vorba de populaţiunea de la ţară, carĭ sunt nevoile culturale la ţară? Nu vorbesc de excepţiĭ. Eĭ bine, la ţară copilul poate şi trebue dat la şcoală până la vîrsta şi numaĭ până la vîrsta în care poate să fie util în ocupaţiunile agricole. La noĭ la ţară, ca în toate ţările agricole, copilul deja de la 13—14 anĭ este gata pentru a lua parte la vieaţă şi pentru ce? Pentru că munca se face în aerul liber, prin urmare, nu este contrarie sănătăţeĭ, pentru că munca se face numaĭ în anume timpurĭ şi, prin urmare, nu diformează corpul, şi pe lîngă aceasta pentru că în munca luĭ este oare-care poezie, care-l pătrunde, fără a-şĭ da el seamă şi care-l susţine.

Iată deja o pătură socială mare, căreia îĭ trebuesc date şcolĭ, unde copilul să se ţină până la 13—14 anĭ. Maĭ mult nu se poate, fără a strica condiţiile luĭ de traiŭ, fără a trece peste putinţele luĭ. Bine înţeles mereŭ, excepţie pentru ceĭ rarĭ, pentru ceĭ puţin cu însuşirĭ superioare.

In oraşe, marĭ, clasa cea maĭ numeroasă a oamenilor sunt ceĭ carĭ aŭ să se facă negustorĭ şi meseriaşĭ, carĭ aŭ să cîştige vieaţa cu aceste îndeletniciriĭ, şi să-şĭ o cîştige de timpuriŭ, căcĭ dacă toţĭ ar trăi improductivĭ până tîrziŭ, cum trăesc profesiunele libere, atunci n'ar avea cine să muncească, ca să-ĭ hrănească pe toţĭ.

In oraşe, copiiĭ sunt maĭ iuţĭ; dacă încep şcoala primară la 7 anĭ, la 11 anĭ o isprăvesc; şi cînd aŭ isprăvit-o sunt prea plăpînzĭ pentru a intra direct la o meserie, la o ucenicie; de alt-fel munca de uvrier este o muncă grea, este o muncă, care durează aproape tot anul şi care se face în odăĭ închise; pentru ea trebue maĭ multă putere. De aceea în toate ţările industriale, veţĭ vedea că şcoala primară de oraş durează 7 saŭ 8 anĭ, iar nu 4; cu alte cuvinte, copilul va petrece la şcoală tot timpul până va intra în vieaţa utilă, în loc de a-l petrece acasă în zburdălniciĭ.

Iată o a doua pătură numeroasă şi puternică, şi pe care se întemeiază adevărata tărie şi prosperitate a unei societăţi. Şi iată şi şcoala care-i poate fi de folos.

Este o a treia pătură şi aceea infim de mică.

In orî-ce societate omenească există şi acea pătură, care prin acea muncă acumulată, care se chiamă capital, poate să-şi plătească luxul de a sta neproductiv până la vîrsta înaintată. In aceste clase sociale, — nu este vorba, înţelegeţi bine, de clase privilegiate, şi nu cred că e cineva, care să-mi facă din aceasta un proces de intenţie, — dar din aceste clase se recrutează şi nu se poate să nu se recruteze acele elemente sociale, carî compun carierele liberale. Nu este vorba, bine înţeles, că numaî aceste clase să dea pe guvernanţiî naţiunii; din potrivă, veţi vedea că eŭ voesc ca, prin toate mijloacele, să se uşureze accesul tutulor celor cu steaua în frunte, dar de sigur, că, clasele carî posedă le este maî cu înlesnire să jertfească culturei o treime din vieaţă.

Aceste elemente sunt în societate ceea-ce e creerul la om, centrul nervos, centrul mişcăreî, tot aşa de indispensabil unuî corp sănătos, ca şi braţele şi picioarele.

Eî bine, d-lor, dacă este aşa, să facem aplicaţiunea lucruluî la noî. Cînd vedeţi d-v., că din absolvenţiî şcoalelor rurale nu vin la învăţămîntul secundar de cît foarte puţinî, ce vă dovedeşte aceasta? Că şcoala rurală nu are menirea să ducă pe toţi eleviî la şcoalele secundare şi nicî nu ar putea să-î ducă. Căcî aşî voi să întocmească d. ministru de finance budgetul, din care să se ţină toate şcoalele secundare pentru ceî 600.000 de elevî de la şcoalele rurale.

Cînd vedeţi d-v., că din marele număr de tinerî carî se înscriŭ în gimnaziile noastre, marea, enorma majoritate se opreşte la clasa 4, este oare aci dovadă de neputinţă intelectuală? Nu, d-lor, este alt-ceva: este că numaî acest număr de anî, patru, poate să-l rupă eî din vieaţa, în care să nu producă nimic, ci numaî să consume, maî mult nu poate să rupă.

Dacă lucrul este aşa şi dacă problema este limpede şi exemplele le avem sub ochiî noştri, pentru ce nu am putea să avem ceea-ce alte ţărî, cu adevărată cultură, posedă? Dar veţi zice: Ce! Noî nu avem gimnaziî de 4 anî

şi pe carĭ d. ministru propune să le menţină! Nu, d-lor, organizaţia gimnaziilor noastre este un lucru ibrid. Nu e nicĭ ceea ce-ĭ trebue celuĭ ce vrea să înveţe numaĭ patru anĭ, şi e prea puţin pentru cel care vrea să facă maĭ mult. Omuluĭ, care ar vrea să intre la şcoala de agricultură, la şcoala de telegrafie, la numeroasele şcoale pe carĭ le avem, ĭĭ trebue 4 clase secundare. Omuluĭ, care se duce în comerţ şi în uzine, cam tot aşa, şi să sperăm că şi comerţul şi uzinele o să fie odată în mîinele noastre. Eĭ bine, omuluĭ acestuia în 4 anĭ de studiĭ ce-ĭ aĭ dat? I-aĭ dat limba latină. Departe de mine să critic limba latină; dar omuluĭ acestuia nu-ĭ este de nicĭ un folos. A învăţat rosa-rosae, dar nu ştie latineşte şi nu va şti nicĭ o dată şi nicĭ nu-trebue.

I-aĭ dat 2 limbĭ moderne: germana şi franceza; dar el nu e în stare să scrie 2 rînduri din ele. Pentru ce? Pentru că-ĭ aĭ cerut prea mult: o limbă moartă şi 2 viĭ. I-aĭ dat noţiunĭ de istorie universală: ca şi cum ar fi să facă studiĭ de înaltă cultură; i-aĭ dat să înveţe matematica raţională, dar cînd îĭ arăţĭ un catastif, îl apucă pe dos. Nu-ĭ aĭ dat nimic necesar în lupta pentru traiŭ şi faţă de străinĭ se găseşte într'o inferioritate de nedescris, atunci cînd tot comerciul nostru se face într'o limbă străină. Aceasta este în mare parte cauza, pentru carĭ tinerĭĭ noştri sunt izbiţĭ de neputinţă în lupta pentru traiŭ.

In loc ca în vieaţa luĭ practică să se slujească cu şcoala ce a făcut, în loc să-l înveţe o limbă străină, dar bine, îl învaţă treĭ gramaticĭ, îĭ face capul tobă de gramatică.

Gimnaziul nostru ne dă în realitate, în loc de un om, o imitaţie de om, un uluit cu lucrurĭ, pe carĭ nu le pricepe, dar care strînge în buzunar o diplomă, cum că este pricopsit în ale învăţăturei.

Dar liceul? Ia să răsturnăm problema. Dacă organizaţĭ gimnaziul ca adevărat gimnaziŭ, atunci distrugeţĭ liceul, căcĭ din ceĭ 8 anĭ de studiŭ, i-aĭ pierdut 4 anĭ pentru o învăţătură practică, aşa că reducĭ liceul la patru anĭ fără nicĭ un folos pentru şcolar.

Această combinaţie este o combinaţie greşită, căcĭ nicĭ gimnaziul nu este gimnaziŭ, şi nicĭ liceul, liceŭ. Aĭ aerul că aĭ două lucrurĭ şi n'aĭ nimic.

Cînd va veni în discuţie art. 3 şi 4 voiŭ răspunde, dacă mi se va face obiecţiunea că nu este aşa.

Să vedem cum sunt organizate şcolile în străinătate? In străinătate găsim şcolĭ primare superioare cu 4 şi chiar 5 anĭ, peste aniĭ ceĭ d'intîiŭ, cum am zice gimnaziile noastre. Eŭ, în proiectul meŭ de lege, aveam o astfel de şcoală şi o numeam gimnaziŭ—rasa latină vroia vorbe sonore! — dar în el veţĭ vedea, că se da putinţă elevilor, ca să capete toate cunoştinţele trebuincioase vieţeĭ practice.

Eŭ voiam, şi aceasta este propunerea mea, ca gimnaziul să nu aibă nicĭ o legătură cu liceul, pentru că un alt scop are gimnaziul şi un alt scop liceul, la o nevoe răspunde gimnaziul, la alta, liceul.

Se vedeţĭ ce puneam eŭ în gimnaziul meŭ, dacă se aseamănă cu ceea-ce se pune în jumătatea din liceŭ din proiectul d-luĭ ministru. Eŭ puneam în gimnaziŭ: „religia, limba romînă, o limbă modernă în scopul practic de a învăţa pe elevĭ cu conversaţia zilnică; aritmetica elementară cu aplicaţiĭ practice; elemente de geometrie, precum şi noţiunĭ de comptabilitate şi de ţinerea registrelor; noţiunĭ de fizică, chimie şi ştiinţe naturale, cu aplicaţie la agricultură şi industrie, geografia, istoria naţională cu noţiunĭ sumare de istorie generală; caligrafia, desemnul, muzica vocală, lucrul manual, gimnastica şi jocurile gimnastice, exerciţiĭ militare". Aceasta este o şcoală practică.

Intîiŭ trebue să înveţe limba romînă, ca să ştie să compună. Apoĭ să înveţe o limbă străină, dar bine, căcĭ învăţătura uneĭ limbĭ străine la noĭ este o necesitate absolută, nu este o învăţătură de lux, căcĭ altfel nu ne putem apropia de cultul Occident. Comptabilitatea este absolut indispensabilă în lupta pentru vieaţă. Desemnul foarte trebuincios va trebui să ajungă, ca scrierea, o aptitudine a tutulor, şi maĭ cu seamă pentru ceĭ carĭ aŭ să intre în vieaţa practică.

Lucrul manual, nu numaĭ ca să fim îndemînaticĭ, dar pentru ca să se înveţe toţĭ cu ideea că lucrul cu mîna este tot aşa de nobil şi de frumos ca şi munca cu creerul.

Istoria ţăreĭ cu noţiunĭ de istorie generală, nu istoria generală; iar din matematica, nu partea raţionată, ci par-

tea elementară. Comptabilitatea, care este o nevoie de toate zilele. Uitaţi-vă la negustorii noştri; şi mă adresez la aceï dintre d-v. carï sunteţi advocaţi: pe cîţi dintre eï nu i-aţi văzut cu registrele alandala? Văzut-aţi vre-o dată vre-un negustor străin cu registrele neregulate, afară numaï cînd a voit? Nu, căcï belferul luï l-a învăţat cum să ţină registru, pe cînd copiiï noştri nu învaţă de cît rosa rosae, saŭ gramatică în limba franceză saŭ germană, fără măcar ca copilul să le ştie atuncï cînd ese din şcoală.

Eï bine, proiectul d-luï ministru, credeţi d-v. că răspunde la această nevoie? D-voastră organizaţi liceele tot ca maï înainte; cele d'întîiŭ patru clase formează gimnaziul, iar cele din urmă liceul.

Veţi vedea, d-lor, că cu ceea ce se propune a se preda în aceste patru clase de gimnaziŭ alt-fel nu se poate învăţa, de cît păsăreşte. Limbile romînă, latină, franceză şi germană, istoria universală şi istoria ţăreï, geografia generală şi a ţăreï, matematicele raţionate cu arpentagiŭ, nivelare, drenage, irigaţii, noţiunï de drept uzual, instrucţie civică, etc.

Ştiŭ că în lege se adaugă: „că acele obiecte vor fi predate, aşa ca să formeze un ciclu complect de cunoştinţe".

Dar nu este vorba de o frază; se vor preda aşa saŭ altminteri, este vorba, dacă lucrul este saŭ nu posibil. Şi eŭ fără teamă d'a fi dezminţit de experienţă, răspund *nu*.

Căcï vă întreb, d-lor, dacă cu experienţa de 40 de anï, această repetiţiune, fiind-că nu este de cît o repetiţiune a celor ce se face azï în cele 4 clase de gimnaziŭ, această repetiţiune este posibilă şi dacă această jumătate de liceŭ, nu va da aceleaşï roade secï, acelaşï învăţămînt alandala, care nu seamănă a nimic?

Mintea mea nu vede cum cu programul acesta se poate învăţa ceva din toate acestea în ore de curs, carï, nu vor putea fi maï mult de cît 4 pe zi, după cum vă voiŭ dovedi imediat.

Va putea copilul în 4 anï să înveţe şi latineşte, şi romîneşte, şi franţuzeşte, şi nemţeşte, şi matematica raţională, şi istoria generală? Eŭ unul cred că nu se poate,

şi fiind-că nu pricep cum s'ar putea, de aceea nu mă încălzeşte de loc făgăduiala, că se va organiza aşa saŭ alt-fel.

Sunt silit acum să răspund la obiecţiunile carĭ mi s'aŭ făcut. Acestea sunt obiecţiunile carĭ nu sunt de cît vorbe late şi voiŭ începe cu dînsele. Ceea-ce vreaĭ să faci, mi se zice, e un lucru nedemocratic; creaţĭ deosebirĭ de clase; nu faceţĭ posibil accesul tutulor păturilor sociale la toate treptele sociale; se închide cu cheia accesul tutulor păturilor ţăreĭ către înalta cultură.

Adevărata democraţie, d-lor, nu este să se facă instituţiĭ pe hîrtie, să se creeze instituţiĭ, de care marile mase nu pot să profite, căcĭ ce foloseşte săraculuĭ gratuitatea şcoalelor d-v., cînd el este nevoit, ca să poată profita de ele, să trăiască pănă la 25 anĭ fără să producă, ceea ce-ĭ este cu neputinţă? Ce foloseşte săraculuĭ gratuitatea, cînd îĭ daţĭ numaĭ o făgăduială, care el nu poate să o realizeze, prin urmare numaĭ o deziluziune şi o suferinţă maĭ mult?

Dar maĭ mult: cum aveţĭ să ajungeţĭ la ideea d-v.? Vreţĭ ca toţĭ să facă liceul? Eĭ, cum? Spuneţĭ că sistemul separăreĭ gimnaziuluĭ de liceŭ, e un sistem care închide drumul tutulor păturilor sociale, pe cînd sistemul cel-l'alt e un sistem care deschide accesul tutulor păturilor? Pentru ce? Şi cum? Accesul tuturor către înalta cultura, d-lor, nu depinde de modul organizăreĭ şcoalelor, dar de numărul înlesnirilor carĭ se fac copiilor din păturile sociale sărace pentru a pătrunde alăturĭ cu reprezentanţiĭ păturilor bogate, şi aceste înlesnirĭ încă odată nu sunt nimic, dacă se limitează la gratuitatea, şi mulţimea şcoalelor fără a asigura şi mijloace de traiŭ.

Dar obiecţiunile practice? Unĭĭ zic că neavînd licee în toate oraşele, ce o să faceţĭ pentru copiiĭ din oraşele unde vor fi numaĭ gimnaziĭ? Avem licee azĭ în 12 oraşe şi probabil că o să ajungem la 15 orĭ 16, şi poate şi maĭ mult. Problema se reduce, dar rămîne. Ce o să se facă, dar, cu copiiĭ din oraşele unde nu sunt licee?

Răspund. Dar cu sistemul legeĭ problema nu se pune în clasa V-a? Ce se fac băeţiĭ carĭ aŭ urmat aceste gimnaziĭ în oraşe unde nu sunt licee? Se duc în alte oraşe ca să continue? Nu este dar aceeaşĭ problemă, doar dată înapoĭ cu patru anĭ?

Dar, ceĭ de la ţară, adaog eŭ, ce se fac? Se vor face licee la ţară? Şi dacă nu, pentru ce eĭ ar avea să se deplaseze ca să meargă la liceŭ şi orăşeniĭ, nu? Şi eĭ sunt ceĭ maĭ săracĭ!

Nu, d-lor, nu este posibil ca pentru avantagiul unor puţinĭ, foarte puţinĭ băeţĭ din cîte-va oraşe, să dăm ţăreĭ un învăţămînt fără rost. Să căutăm aiurea, în burse şi în licee internate, ajutorul de dat copiilor săracĭ din locurile unde nu vor fi licee, dar să nu stricăm cultura naţională.

Este, dar, aci o idee greşită şi să-mĭ daţĭ voie să o combat din toate puterile mele, şi cu puţina experienţă ce o am în ale şcoalelor, să vă fac proorocirea că va veni, şi va veni foarte curînd ziua, cînd se va recunoaşte acest adevăr, şi vom avea în această ţară adevărate gimnaziĭ şi adevărate licee.

Trecem acum la acele elemente sociale, în care munca pentru traiŭ poate să înceapă la o vîrstă maĭ înaintată. Pentru aceştia este liceul.

Cum trebue să fie organizat liceul? Ca ideal, d-lor, liceul ar trebui să fie independent de şcoala primară, în liceŭ ar trebui să se intre numaĭ cu ştiinţa de scris şi citit, după care să se înceapă imediat cultura liceală.

Dar nu idealul trebue propus într'o organizaţiune a învăţamîntuluĭ, ci trebue propus ceea ce se poate realiza acum, şi cînd 40 de anĭ am trăit cu ideea că pentru a intra în liceŭ trebue să fi absolvit 4 clase primare, nu poţĭ îndrăzni, după cum nu am îndrăznit nicĭ eŭ cînd am venit cu primul proiect de lege, să facĭ liceul independent de şcoala primară, căcĭ chiar dacă ideea ar fi bună nu se răstoarnă de odată o stare de lucrurĭ ce a intrat în deprinderile unuĭ popor.

Dar atuncĭ cum trebue să organizezĭ liceul? Aci sunt partizan al bifurcăreĭ şi trifurcăreĭ, dacă însă este vorba de un adevărat liceŭ. Nu fac procesul realizmuluĭ şi clasicizmuluĭ, nu; daţi-mĭ voe să pun cestiunea maĭ terre-à-terre. Noĭ, d-lor, de un lucru ne-am convins, că aşa cum este organizată societatea noastră, cu elementele carĭ ne vin la învăţămîntul secundar, rezultatele astăzĭ sunt foarte slabe şi ne-am maĭ convins, că trebue să încărcăm munca liceuluĭ cu cunoştinţa aprofundată măcar a uneĭ limbĭ

moderne, ca să fim îndreptăţiţi a zice că putem să ne adapăm şi noi, să ne împărtăşim din cultura generală europeană.

Dacă plecĭ de la aceste două greutăţi, nu maĭ poţi ajunge la posibilitatea de a face, chiar în 8 clase, ceea ce dorim, şi aceste 8 clase este un maximum. Căcĭ, faceţi socoteala: 4 anĭ de curs primar şi un an o repetenţă se fac 5, 8 anĭ liceul şi un an de repetenţă fac 9 anĭ, decĭ, în cazul cel maĭ răŭ, 14 anĭ, în cazul cel maĭ bun 12 anĭ, dă-ĭ şi copiluluĭ 7 anĭ, face 19 saŭ 21 anĭ; şi cu 5 anĭ de universitate, 24 saŭ 26 anĭ, decĭ, aproape jumătate din termenul vieţeĭ utile. Un rezultat social deplorabil. Căcĭ această tîrzie sfîrşire de studiĭ implică o foarte tîrzie începere a vieţeĭ productive şi de familie şi maĭ ales o enormă greutate d'a schimba cariera, dacă cea d'întiiŭ n'a reuşit.

Va să zică, maximul este 8 anĭ. Experienţa ne-a dovedit şi în contra experienţeĭ nu se vorbeşte că nu e cu putinţă în 8 anĭ să învеţĭ de toate: şi clasicizm adevărat şi ştiinţă adevărată, că e însă posibil, bine înţeles, să facĭ amestecătură, care să nu fie nicĭ una, nicĭ alta.

Eĭ bine, daţi-mĭ voe, — fiind-că suntem aci mulţĭ carĭ am avut satisfacţiunea să fim ceĭ întîiŭ în clasa noastră, — d. ministru actual al instrucţiuneĭ a fost cel d'intiiŭ în clasele liceale; avea tot-de-a-una 10; a fost una din gloriile liceuluĭ Sf. Sava; daţi-mĭ voe, zic, să întreb: cine din noĭ a putut să citească un autor elin? Că profesoriĭ eraŭ foarte slabĭ, ştiŭ, aŭ murit, D-zeŭ să-ĭ erte; că băeţilor nu le prea plăcea studiul, iar ştiŭ; dar cine, mă rog, a eşit cu o cunoştinţă reală, căcĭ nu-ĭ destul să traducĭ pe Omer, după ce ţi-aĭ însemnat cuvintele grele pe banta cămăşeĭ, ci să-l traducĭ cu plăcere şi pricepere?

Dar limba latină, care, la noĭ ceĭ cu Columna luĭ Trajan, trebue să fie maĭ iubită? Cîţĭ din buniĭ absolvenţi aĭ liceuluĭ pot să facă ceea ce pot face aceĭ din colegiĭ noştri, carĭ aŭ făcut studiile în Franţa, să citească pe autoriĭ latinĭ?

Sunt convins, că actualul d. ministru de interne, care a studiat în Franţa, şi care este pare-mi-se şi licenţiat în litere, citeşte pe Horaţiŭ cu plăcere şi înlesnire nu numaĭ

acum, dar sunt convins că-l citea, cînd a isprăvit liceul şi-l citea cu plăcere.

Dar limbile moderne? Vedeţi, vă rog, nu elita, dar numărul cel mare al liceanilor cum vorbesc limbile moderne. Aşa le vorbesc, că le-a eşit şi comedioasa teorie că limbile nu le învеţi ca să le vorbeşti, ci ca să le cunoşti, un aforism care trece peste puterile inteligenţei mele.

D-lor, în ţara noastră ar fi bine să învăţăm de toate, să ştie toţi de toate; aceasta ar fi idealul, dar nu se poate, şi atunci care ar fi mijlocul să facem ceva bun? Mijlocul ar fi aceasta: să organizăm aşa învăţămîntul secundar, în cît să putem scoate oameni întregi cu cultura variată dar serioasă, şi prin aceasta am satisface încă o nevoe. Dacă uniformitatea este întru cît-va nevoie de Stat, originalitatea este un bine social. De aceea eŭ voesc libertatea elevului în alegerea obiectelor de studii.

Nu este nici un folos, cum a spus un ministru al instrucţiunei publice din Franţa, ca ceĭ 20.000 de copiĭ din liceele din Franţa să traducă aceeaşĭ pagină din acelaşĭ autor în aceeaşĭ zi şi la aceeaşĭ oră. In contra acestuĭ ideal eŭ invoc libertatea în alegerea învăţătureĭ. Aşa se formează caracterele.

Rog pe Cameră să-mĭ acorde 5 minute suspensie. (Şedinţa se suspendă).

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, ajunsesem la cestiunea organizăriĭ liceuluĭ şi spusesem că practica ne-a dovedit că nu este cu putinţă să avem noĭ, în liceele noastre, chiar cu 8 anĭ, o adevărată programă de învăţămînt şi clasic şi real, şi atunci, d-lor, sunt două mijloace de a îndrepta relele dovedite în practică: saŭ se face liceul real independent de liceul clasic, saŭ se adoptă sistema bifurcăreĭ, organizată alt-fel, cred eŭ, de cum este în proiectul de lege.

D-lor, sistemul liceuluĭ deosebit, clasic şi real, are şi cusururĭ practice şi după mine un cusur teoretic. Dacă liceele aŭ menirea — independent de gimnaziĭ — dacă liceele, adică cea maĭ complectă şcoală secundară, cel maĭ înalt învăţămînt, afară de universităţi, aŭ menirea să ne dea cultură nu prea uniformă, nu este maĭ puţin adevărat însă, că a cere copiluluĭ să-şĭ găsească drumul aptitudinelor luĭ la vîrsta de 11 anĭ, este un non-sens.

Dacă d-ta aĭ liceul clasic deosebit de liceul real, pui părinților și copiilor o problemă, la care nu pot răspunde cu judecata și dreptate, căci cum cerĭ să hotărească el la vîrsta de 11 anĭ încotro îl duc aptitudinile luĭ? Maĭ este și o greutate practică, căci nu avem destule mijloace, ca să avem pretutindeni și licee clasice și licee reale, și atunci eștĭ silit să facĭ un fel de zone și să hotărești că cutare zonă trebue să aibă preferință pentru realizm, și cutare zonă pentru clasicizm. Atunci întreb: după ce se alege, că în cutare localitate va înflori maĭ bine realizmul și în cutare maĭ bine clasicizmul!

Maĭ este și o altă considerațiune. Un clasicizm și un realizm despărțit 8 anĭ d'arîndul, ar da nu numaĭ oare care variațiune în tipul culturei naționale, dar ar da o așa variațiune, în cît atunci am cădea în excesul contrar, de la monotonia de fier a liceuluĭ unic, am trece din contra la o varietate așa de excesivă, în cît, într'o societate mică ca a noastră, ar fi pentru un moment primejduită unitatea vieței sufletești.

Cred dar, că lucrul cel maĭ cu minte ar fi acesta: un număr de anĭ—și veți vedea că acel număr nu poate să fie maĭ puțin de cît 5, cît pusesem în proiectul meŭ — cultura în licee trebue să fie uniformă, în acel număr de anĭ să ne bucurăm de acele studiĭ carĭ ar fi de nevoe tutulor și carĭ în tot cazul nu sunt nimănuĭ de prisos. Unele din ele s'ar prelungi în tot liceul. De exemplu, limba romînă în tot liceul, obiect comun, istoria va fi în tot liceul obiect comun, geografia, obiect comun și comun un timp determinat, fiind-că găsim că se face exces de geografie, cînd se cere 8 anĭ d'a rîndul.

Limbile moderne, două, fără se le fixez, zic, fără să le fixez, călăuzit tot de acea idee, că pe cît posibil să lași elevuluĭ un joc liber. Eŭ am nevoe ca Romînii să știe două limbĭ moderne, din cele culte, dar nu anume cutare și cutare. Dacă mijloacele mi-ar permite să am în licee profesorĭ de 3 saŭ 4, și să daŭ voe elevuluĭ ca el să-și aleagă acele limbĭ pe carĭ le preferă ca un instrument, pentru a ajunge la o maĭ înaltă cultură, atît maĭ bine. O ast-fel de diversitate ar fi spre folos general.

In primiĭ cinci anĭ, obiect comun, matematica elementară, științele naturale, limba latină, asemenea obiect

comun, fiind-că cunoştinţa ei e pentru un romîn, care se destină carierelor liberale, chiar unui matematician este ca un fel de cunoştinţă, pe care o face cu strămoşii. Dacă pe cei cari fac gimnaziul nu voesc să-i îndop cu cîte-va declinări, pentru acela care vrea să meargă la universitate, şi prin urmare să participe la înaltă cultură, cred că oare-cari cunoştinţe de limba latină intră în zestrea lui intelectuală şi oare-cum în zestrea lui naţională.

Venim la anii, în cari liceul trebue să se bifurce. O bifurcare nu este destul, şi iată pentru ce: dacă facem o bifurcare numai în două, veţi creea două tipuri de o importanţă neegală; tipul literaturei clasice, în care limba latină şi greacă vor juca rolul preponderent, şi tipul matematicilor. Ei bine, acest tip va prepara acea parte de tineri, cari are să meargă în şcoalele speciale şi la facultăţile de ştiinţe, unde matematicile aŭ rol important; pe cînd tipul clasic ar fi acela, care ar duce la toate celel'alte facultăţi, la medicină, litere, drept, ştiinţe de stat, etc. Ar fi, prin urmare, o disproporţie între ceea-ce se pune de o parte şi ceea-ce se pune de cea-l'altă. Este un al treilea tip, pe care tot experienţa noastră îl dovedeşte indispenzabil.

Ce a dovedit experienţa noastră? Că elevii cei silitori şi cei buni ajung la oare-cari cunoştinţe de limba latinească, şi cînd vor fi scăpaţi de greutăţile matematicilor superioare, cari se fac la liceŭ, vor ajunge, de sigur, la cunoştinţe serioase de limbă latinească; practica însă nea dovedit, că ceea-ce le e mai greŭ lor, studiul care le e repulziv — poate pe nedrept, dar aşa e starea actuală a spiritelor, — e limba grecească, care e studiul cel mai greŭ din toate studiile literare. In schimb, la noi se învaţă cu multă rîvnă şi bine ştiinţele fizice şi naturale. Fie aplecarea noastră, curiozitatea firească pentru misterele naturei, fie că profesorii de ştiinţe fizice şi naturale, ajutaţi de laboratorii, de colecţii şi de instrumente, aŭ reuşit, în unele locuri, să facă cursul acesta plăcut şi atrăgator, e sigur că la această ramură de învăţămînt, practica noastră, pentru cine cunoaşte mersul şcoalei romîneşti, e că băeţii merg mult mai bine de cît în alte ramuri, şi atunci se formează o a treia împreunare de studii, tot studiul clasic, căci limba latinească rămîne în toată puterea ei, dar

limba greacă, se dă de o parte şi în locul eĭ vin, cum zic, ştiinţele fizice şi naturale.

Eŭ, d-lor, dacă se va aplica ideea aceasta, fac o profeţie, că cel maĭ mare număr de studenţi din liceele noastre, la această secţie se vor duce. Aceasta e secţia, care corespunde maĭ mult aptitudinelor şi pornirilor lor, şi învăţămîntul nostru, cu această direcţie va fi, afară de specialiştĭ, învăţămîntul naţional, un învăţămînt jumătate clasic, dacă vreţĭ, căcĭ nu va cunoaşte literatura lumeĭ grece. O literatură mult superioare celeĭ latine — departe de mine de a compara literatura latină cu cea elenă — va fi neglesă, dar ce să facem? Literatura latină este singura care putem să sperăm, cu mijloacele noastre, să facem să o cunoască băeţiĭ, iar nu să fie numaĭ un obiect de program şi o notă din certificatul de eşire din liceŭ.

D-lor, sunt şcolĭ secundare în Europa, în carĭ s'a mers şi maĭ departe cu ideea libertăţeĭ; sunt în unele locurĭ chiar şcoale primare, unde, ca universităţile din Germania, s'a zis: eŭ ceea ce vreaŭ e să am un om cult, dar nu un om cult după tipic, căruia să-ĭ spun eŭ numaĭ ceea-ce e absolut indispensabil să ştie; decĭ am să întocmesc o mulţime de studiĭ, căcĭ toate fac disciplina mintală şi toate adaugă nu atît la acumularea cunoştiinţelor, cît la formarea judecăţeĭ şi am să-ĭ daŭ elevuluĭ voe să se mişte înăuntrul acestuĭ cadru. Aşa sunt organizate liceele din Englitera. A merge până acolo, în starea noastră actuală, ar fi fost prea departe, şi eŭ cred că cu minte şi cu şansa de a aplica lucrul fără a turbura mersul generaţiilor noastre, azĭ, crearea a treĭ despărţăminte în învăţămîntul nostru liceal, e singurul lucru, la care ne putem opri.

In ceea-ce priveşte alegerea limbilor moderne, noĭ n'avem nicĭ un interes anume care limbă să se aleagă. Unde însă am avea un mare interes naţional, e ca toate instituţiunile statelor marĭ să fie cunoscute măcar de uniĭ dintre noĭ şi în loc de a fi toţĭ după un calapod în comunitatea noastră cu lumea civilizată europeană şi a cunoaşte numaĭ o formă a civilizaţiuneĭ, să fie printre noĭ uniĭ, carĭ să cunoască alte forme ale civilizaţiuneĭ şi aci, între noĭ, din acest amestec şi din instinctul naţional să

se nască civilizaţiunea pur romînească, care de sigur, se va alcătui. Toţi ceĭ carĭ am trăit, trăim şi respirăm în civilizaţiunĭ, pe carĭ credem că ni le-am asimilat, vom recunoaşte, că ar fi un folos să facem ca în tineretul nostru cult să fie oamenĭ carĭ să aibă la îndemînă şi altă literatură modernă, în afară de cele două, pe carĭ le punem în proiect.

Dar mi se va zice: de ce această ceartă contra proiectuluĭ de lege, cînd el în realitate face precum voeştĭ?

Nu face aşa, d-lor, pentru că aceste studiĭ bifurcate încep deja din anul al V-lea, prea de timpuriŭ, pentru că şcoalele ce se organizează nu sunt nicĭ licee, nicĭ gimnaziĭ.

De ce nu sunt licee? Limba latină este pusă în gimnaziŭ, dar în proiectul de orar,—şi aci eŭ sunt foarte mulţumit că d. ministru a făcut operă de adevărată cinste de legiuitor, cînd a alăturat un proiect tip de orar,—în proiectul de orar, veţĭ vedea că în aniĭ I, II, III şi IV, limba latină n'are aproape nimic, cincĭ ore în patru anĭ, şi că în realitate adevăratul studiŭ al singuruluĭ obiect ce rămîne clasic începe numaĭ în clasa V în mod serios, atuncĭ cînd nu maĭ sunt de cît patru anĭ.

Acesta nu maĭ e liceŭ. In zadar s'ar spune că în ceĭ patru anĭ din urmă se grămădesc orele de clasicizm. Nu este tot una 50 ore într'un an, cu 50 de ore împărţite în maĭ mulţĭ anĭ.

In schimb bifurcarea începe prea de vreme, în clasa V-a, durează patru anĭ de zile şi în mod fatal creează o mare deosebire între ramurile bifurcate, rupînd aproape cu desăvîrşire legătura de cunoştinţĭ între oameniĭ, carĭ trebue să aibă aceeaşĭ cultură, dar cu oare-care tendinţă de specializare.

Eŭ mă gîndeam la bifurcare în clasa VI-a, saŭ poate chiar a VII-a, în a şasea de o cam dată, rămănînd ca după o experienţă oare-care să se vadă dacă este bine ca data bifurcăreĭ să se ridice cu un an.

Iată, d-lor, prima critică, pe care aveam s'o fac liceuluĭ aşa cum e organizat.

A doua critică este că după mine sunt prea mult cele treĭ limbĭ străine obligatorie în secţiunea reală.

Treĭ limbĭ străine obligatoriĭ şi cu limba romînă patru şi cu matematicile superioare şi cu ştiinţele fizico-naturale

şi cu istoria, filozofia, higiena, geografia şi religiunea, carĭ ţine 8 anĭ. Prea mult!

In ceea-ce priveşte studiul religiuneĭ, eŭ aşĭ crede, d-lor, că acest studiŭ să se oprească în clasa V-a, şi vă rog să nu-mĭ cereţĭ motivele pentru carĭ sunt de această părere.

Pentru cine a văzut cum se predă religiunea la liceŭ, chiar de către ceĭ maĭ bunĭ profesorĭ, cred că e un lucru bun, chiar în interesul studiuluĭ religiuneĭ ceea-ce cer eŭ.

Aşa dar, d-lor, cu creearea unuĭ liceŭ adevărat, 5 anĭ cel puţin de studiŭ comun, şi al căruĭ program încă din clasa I să aibă în vedere studiul de 8 anĭ, şi cu 3 anĭ de diferenţiare în cele treĭ direcţiunĭ, eŭ cred că voiŭ avea liceŭ aşa cum trebue şi voiŭ ajunge la rezultate bune. Cu sistemul ce se propune, cred că liceele nu vor da rezultate bune; orĭ liceele vor influenţa programa gimnaziilor, şi decĭ le vor strica ca gimnaziĭ, orĭ ele se vor supune gimnaziilor, şi atuncĭ nu vom putea avea o adevărată cultură clasică.

D-lor deputaţĭ, rezum acum ceea ce am avut de zis asupra organizăreĭ învaţămîntuluĭ secundar de băeţĭ. Nu tăgăduesc că actualul proiect al d-luĭ ministru este superior multor altor proiecte carĭ aŭ venit înaintea Parlamentuluĭ, superior legeĭ Sturdza şi Poni, şi superior cu mult, dar adaug că s'a mers cu prea puţin curaj în reorganizarea şcolilor secundare de băeţĭ. Şi cred că în dorinţa prea mare de a avea două lucrurĭ de odată, nu vom avea nicĭ unul, nicĭ altul. Experienţa o va dovedi. La dînsa mă refer, ca să vă zic că va trebui ca liceele să rămînă licee şi gimnaziile să devină gimnaziĭ.

Şi, d-lor, ca la orĭ-ce trecere dintr'o stare într'alta trebue să facem oare-carĭ concesiunĭ. Este evident că atuncĭ cînd vom avea gimnaziile gimnaziĭ şi liceele licee, nimic nu va împiedica pe cel care doreşte a merge maĭ departe să poată urma liceul, şi pentru aceasta am putea pune chiar în acele gimnaziĭ limba latină, însă ca curs facultativ. Iar printr'un examen de diferenţă să se poate trece dintr'o şcoală în alta?

Dar astăzĭ, d-lor, prin examene de diferenţe nu se poate trece dintr'o şcoală într'alta?

Cine nu ştie că a trebuit să tăiem în carne vie, ca să oprim pe seminariştĭ de a trece în licee? Dar normaliştiĭ de asemeni nu puteaŭ trece într'altă şcoală? Dar chiar legea de faţă prevede această posibilitate de trecere în condiţiuni ce se vor regula prin regulamente speciale.

Adevărul dar este acesta. O adevărată organizaţiune a învăţămîntuluĭ secundar nu va împiedica pe nimeni, dar va ajuta pe toţĭ să-şi poată căpăta cultura ce le prieşte.

Dar aceasta nu este destul. Să nu uitaţĭ că în liceele noastre sunt maĭ ales băeţĭ săracĭ şi că în realitate pentru eĭ trebue să fie liceele statuluĭ. Căcĭ dacă liceul e gratuit, de sigur, d-lor, că numaĭ democratic nu e ca statul să înveţe gratuit pe aceia carĭ pot să plătească, căcĭ în realitate plăteşte marea masa a acelora carĭ nu vor căpăta instrucţiunea secundară, pentru ceĭ puţinĭ carĭ o vor avea. In realitate, adevărată democraţie ar fi ca învăţămîntul din liceŭ, care maĭ în tot-de-a-una e pentru foarte puţinĭ, să nu fie pe spinarea celor mulţĭ, carĭ nu se bucură de dînsul.

Cu cît însă condiţiunile de intrare în liceŭ vor fi maĭ grele, cu atît va intra maĭ multă populaţiune săracă, cu toate restricţiunile carĭ se pun în acest proiect de lege şi carĭ se puneaŭ şi în proiectul meŭ de lege. Cu cît veţĭ fi maĭ severĭ, cu atît veţĭ atinge pe ceĭ-l'alţĭ carĭ se bucură de un privilegiŭ, de care nu se bucură în nicĭ o ţară din lume şi care este absolut nedrept, căcĭ nedrept este ca ceĭ carĭ pot să plătească educaţiunea copiilor lor, să o capete gratuit de la stat.

D-lor, va maĭ trebui un lucru: trebue ca în liceele noastre să avem repetitorĭ, căcĭ chiar în clasele de 50—60 elevĭ nu se pot face lucrările toate şi ceĭ săracĭ nu le pot face acasă, căcĭ nicĭ nu aŭ unde, nicĭ nu aŭ cu cine. De aceea propusesem în proiectul meŭ de lege înfiinţarea de repetitorĭ; ast-fel, la liceŭ ar putea să vină copiĭ şi în alte ore de cît cele de cursurĭ să prepare lecţiunile în biblioteca liceuluĭ sub direcţiunea repetitoruluĭ. Căcĭ dacă este învăţămîntul gratuit, scopul nostru nu este de a scoate multe diplome, ci de a scoate oamenĭ şi dacă întindem mîna desmoşteniţilor, trebue să le-o întindem în aşa fel,

în cît să poată ajungă pe o treaptă egală cu fericiţii pămîntului. Ast-fel, d-lor, va trebui, pe cît posibil, să introducem şi ajutoare băneşti, şi în schimb să punem gazdele copiilor sub supraveghiarea directorului, căci nu este posibil să aĭ copiĭ buni numaĭ, dacă învaţă bine, ci şi dacă trăiesc bine.

Şi aceasta, d-lor, încă nu este destul; trebue să creăm licee-internate. Eŭ propuneam cel puţin patru, proiectul de lege lasă în această privinţă cestiunea deschisă. Lasă cestiunea deschisă în întregul eĭ, şi dacă vom continua cu actualul sistem de internate, carĭ sunt un fel de hanurĭ de stat, saŭ dacă vom avea adevăratele licee-internate, dacă în ele vom maĭ primi şi externĭ, ceea-ce de fapt desfiinţează liceul-internat, pentru-că conceptiunea liceului internat este alta de cît a liceului externat, etc.

D-lor, orĭ-cum veţĭ organiza liceele, nu veţĭ putea prin licee-internate să daţĭ o cultură completă; veţĭ da o cultură a inteligenţeĭ, nu veţĭ cultiva destul frumosul. Intr'un liceŭ-internat veţĭ putea da o desvoltare maĭ mare la aceea ce se chiamă artele de agrement; acolo veţĭ putea face loc muziceĭ instrumentale, în liceele-internate veţĭ putea să înmulţiţĭ, facultativ, bine înţeles, numărul limbilor moderne; în liceele-internate veţĭ putea da o desvoltare maĭ mare acelor exerciţiĭ corporale, carĭ s'aŭ dovedit astăzĭ că joacă un rol atît de însemnat, dacă nu maĭ însemnat de cît cartea, în formarea omuluĭ.

Aşa făcusem eŭ la Iaşĭ. Lucrul nu a durat.

Pe lîngă acestea, d-lor, va trebui să complinim lucrurile cu ceea ce am început eŭ, foarte modest, acum patru anĭ, cu creearea acelor institute, cum este internatul de vară de la Predeal, în carĭ bursieriĭ statuluĭ, aduşĭ din toate colţurile ţărĭĭ, uniĭ chiar luaţĭ de la coarnele pluguluĭ, să aibă şi eĭ recreaţiune, în locurĭ carĭ să le vorbească inimeĭ, să le desvolte mintea, să le deschidă sufletul, să fie duşĭ şi eĭ la aerul de munte saŭ de mare, să se bucure şi eĭ de toate avantagiile pe carĭ buna stare şi avere le procură camarazilor lor.

Iată, d-lor deputaţĭ, un adevărat democratism. Aşa pricep eŭ un învăţămînt secundar, care are de scop să scoată din toate unghiurile şi toate păturile sociale pe ceĭ

mai tari, să-i sue până în vîrful piramidei, dacă merită, dar să nu se îngreuneze în mersul lui cu ceata de incapabili, din care es fructele seci şi deşeurile sociale.

Incă două observaţiuni:

Regret, că în proiectul de lege, care în multe cestiuni intră în detalii foarte amănunţite, şi nu fac nici o imputare d-lui ministru, fiind-că la noi în ţară suntem toţi coprinşi să intrăm în detalii în proiectele de legi, fiind-că avem un fel de temere instinctivă de ceea-ce numim arbitrariul guvernamental, şi este o greşală, fiind-că o lege prea detaliată nu se poate lesne mlădia după nevoile experienţei, dar este şi un bine, fiind-că ne dă mijloc să rezistăm la diferitele cereri ce se fac de a exercita prea mult arbitrariul nostru guvernamental. Regret, că d. ministru, care a intrat în aşa detalii, nu a găsit de cuviinţă să spună un lucru, care nu este un detaliu, ci un principiu, şi anume: numărul maxim de ore de cursuri pe zi, cari pot să intre într'un curs secundar. Dacă consult orariul şi găsesc 5 ore, eu cred că este excesiv. Patru ore de curs şi o după amiazi absolut liberă, este maximum ce se poate cere de la copii.

Eu cred, că ore puţine, bine întrebuinţate, sunt mult mai bine de cît cele multe rău întrebuinţate. Numai astfel nu vom avea nici un surmenaj intelectual, nici figuri ofilite. Mai 'nainte de toate ne trebue oamenii sănătoşi, de oare-ce şi activitatea în vieaţă este legată de o bună sănătate. De aceea cred că 4 ore de curs şi restul rămînînd pentru îndeletniciri, ca desenul după natură, iar nu copii de pe modele, muzica, în care să se înveţe nu teorii, ci să facă coruri şcolare, jocuri gimnastice, iar nu numai gimnastica, fiind-că aceasta este un exerciţiu, pe care-l faci după anumite regule fără spontaneitate, pe cînd jocurile le faci în voe, deci, cu plăcere. De aceea s'a observat că jocurile gimnastice desvoltă mai bine corpul de cît gimnastica.

Toate acestea se pot face în orele libere, pe cînd pentru materiile de studiu ar fi foarte destul patru ore.

O altă observaţiune şi cu aceasta voiu închide. E cestiunea bacalaureatului.

D-lor, că bacalaureatul nostru a dat rezultate slabe, nu mai încape vorbă. Că s'au făcut în anii din urmă

oare-care îmbunătăţiri în privinţa modului cum se da bacalaureatul, iar nu încape vorbă. Intr'o vreme ştiţi că toată lumea copia. Aceasta era regula; pe urmă, cînd aŭ încetat copierile, atunci am avut acele frumoase specimene de compoziţii, de cari se vorbea eri şi din cari se poţ face volume. Nu e mai puţin adevărat însă, că nici sistemul pe care-l propune d. ministru nu e cel mai bun. Aceasta e părerea mea, deşi lucrul nu are în sine mare importanţă. Eŭ cred că şi la bacalaureat ar trebui să distingem două lucruri.

De ce aleargă lumea aşa de mult la bacalaureat astăzi? Pentru un cuvînt foarte simplu; o mulţime de cariere în stat şi o scutire de serviciŭ militar depind de posesiunea diplomei de bacalaureat. Dacă este aşa, cum profesorii să nu fie îndulgenţi, cînd părintele poate zice: Statul mi-a luat copilul meŭ şi l'a schilodit 8 ani de zile, trecîndu-l fie-care an din clasă în clasă pe răspunderea lui şi tocmai după 8 ani să-mi spună că n'a învăţat nimic şi nu se va bucura de nimic? De aceea profesorii îşi zic: ce să facem cu candidaţii? Să-i respingem odată, de două, de trei ori, dar la urmă? Bacalaureatul cum îl avem azi e o instituţiune greşită. Eŭ cred, că o deosebire ar trebui făcută: toate avantagiile bacalaureatului de azi, afară de unul, să se dea absolvenţilor de 8 clase de liceŭ, fără nici un alt examen, dreptul însă de a se inscrie la universitate să nu se dea de cît în urma unui examen general, care să arate starea de cultură, la care a ajuns studentul. Am păstra numele bacalaureatului, dar nu am lega de dînsul nici un avantagiŭ, nici o funcţiune publică, printr'însul doar am opri la universităţi înscrierile celor ale căror aspiraţii nu corespund cu forţele lor reale.

In tot cazul, acest lucru este un lucru secundar. Se va face experienţa cea nouă şi profesorii universitari vor putea vedea într'un număr de ani, dacă nu cum-va faptul că s'a desfiinţat examenul de admisiune la universităţi nu ne va da o populaţie şi mai slabă la universităţi, şi dacă nu vor fi siliţi ei pe urmă să ceară un examen de intrare la universităţi, ceea-ce ar însemna reînvierea bacalaureatului de azi, însă dezlegat de avantagiile celelalte practice, după care aleargă toată lumea, aşa cum hotarîsem eŭ în proiectul meŭ.

In tot cazul, chiar dacă se admite sistemul d-luĭ ministru, încă este un punct care trebuia regulat prin lege. In proiect nu se spune la ce facultăţĭ anume aŭ dreptul să se înscrie absolvenţiĭ diferitelor despărţăminte din licee.

Aceasta este lăsat regulamentelor diferitelor facultăţĭ. Eŭ cred, că aceasta nu este un detaliŭ, ci un principiŭ, care trebue fixat prin lege; absolvenţiĭ clasicizmuluĭ cu grecească să aibă dreptul să se înscrie la cutare, saŭ cutare facultate. (Intreruperĭ).

Spuneţĭ, d-lor, că aşa era în proiectul d-luĭ ministru. Se poate. Eŭ am de discutat cu proiectul delegaţilor acceptat de d. ministru. De el mă ocup. Cestiunea este deja aşa de complicată, că nu pot să mă ocup şi de partea istorică a proiectuluĭ — cred, prin urmare, că este absolut necesar să se ştie de azĭ şi prin lege fie-care la ce anume facultate deschide uşa şi la ce facultate nu deschide, căcĭ teama îmĭ este că nu cum-va, fie din presiunile celor cu o specialitate, fie din preferinţa unora saŭ altora, întîmplător, pentru anume saŭ anume gen de cultură, să vedem deschizîndu-se facultăţile, şi închizîndu-se facultăţile, şi prin urmare, favorizîndu-se în învăţămîntul secundar anume tipurĭ de învăţămînt, şi suprimîndu-se cu desăvîrşire alte tipurĭ de învăţămînt.

Cu acestea am finit în cèea-ce priveşte organizarea învăţămîntuluĭ secundar de băeţĭ.

D-lor, voiŭ avea foarte puţin de spus despre organizarea învăţămîntuluĭ secundar de fete.

In această parte sunt de acord cu d. ministru, şi maĭ mult cu d. ministru de cît cu d. raportor, dar cred că oare-carĭ modificărĭ de detaliŭ ar face bine Camera să le introducă, ameliorînd în această privinţă proiectul de lege.

Iată ce admisese d. ministru în proiectul săŭ. Şcolile secundare superioare de fete sunt în tot-de-a-una internate ca în proiectul meŭ. Comisiunea a şters acest lucru.

Cred, că d. ministru are dreptate: şcoala primară o isprăveşte fata la 11 anĭ, pe cînd şcoala secundară o isprăveşte la 15 anĭ, şi dacă maĭ rămîne un an repetentă, la 16 anĭ, după 16 anĭ să maĭ facă încă 4 anĭ.

Eŭ cred că ast-fel de cultură este o cultură de lux, şi nu pricep ca budgetul statuluĭ să plătească cultura de lux de cît în măsura absolut necesară.

Dacă este vorba de măsura absolut necesară pentru adevăraţiĭ săracĭ, atuncĭ faceţĭ în întreaga ţară numaĭ internate, alt-fel aceste şcolĭ nu sunt la dispoziţiunea adevăraţilor săracĭ. Dacă este vorba de bogaţĭ, atuncĭ daţĭ budgetuluĭ ţărĭĭ nişte răspunderĭ carĭ nu le poate suporta. Căcĭ ceea-ce voiţĭ să daţĭ fetelor, învăţătura după 16 anĭ, pănă pe la 20—21 de anĭ, în orĭ ce organizaţie socială este un obiect de lux, care nu duce la nicĭ o profesiune şi care nu poate fi pe socoteala statuluĭ.

De asemenea cred că este maĭ cu minte ca să fixaţĭ un singur fel de şcoală secundară cu 5 anĭ, şi să lăsaţĭ acelora carĭ ar organiza lucrul, să organizeze şi o şcoală secundară maĭ desvoltată, internat, şi care însă să nu fie o continuare a celeĭ d'întiiŭ. Căcĭ nouă anĭ de învăţămînt secundar pentru fete, mi-se pare că e prea exagerat.

D. Spiru Haret, ministrul cultelor şi instrucţiuneĭ publice: Tot opt anĭ.

D. Take Ionescu: Chiar opt este prea mult, cînd nu este vorba de a se face bacalaureate, cu toate că absolventelor nu li s'a închis drumul la licenţă. Opt anĭ este exagerat pentru cultura fetelor, carĭ, în tot cazul, vor avea studiile mult maĭ reduse de cît ale băeţilor.

Cred, d-lor, în legătură cu aceste observaţiunĭ, că s'a făcut o greşală în proiectul de lege, cînd s'a admis ca pe viitor fetele licenţiate în litere şi ştiinţe să poată deveni şi ele profesoare în învăţămîntul secundar.

D-lor, istoria năvălireĭ fetelor la învăţămîntul înalt, nu vorbesc de şcolile secundare cu 5 anĭ, e foarte curioasă şi-şĭ are explicarea eĭ în creearea prea repede a unuĭ număr prea mare de catedre.

S'a pus o stavilă la această pornire întru cît-va prin creearea şcoalelor normale primare, hotărîndu-se că pe viitor toate profesoarele din învăţămînt primar vor eşi numaĭ din şcoalele normale.

Tot aşa a trebuit să se prevadă şi în proiectul de lege pentru învăţămîntul secundar: creearea uneĭ şcolĭ normale superioare de fete, care să ne dea profesoare pentru învăţămîntul secundar.

Acest lucru era deja pus în legea învăţămîntuluĭ primar din 1893. Cred însă, că a maĭ admite şi licenţiatele pentru aceste catedre, este, pe de o parte, a nu maĭ asigura absolventelor şcoaleĭ normale superioare putinţa de a obţine catedre, scop pentru care ele aŭ intrat în această şcoală specială, iar pe de altă parte, născînd o nădejde pe care nu o veţĭ putea satisface, pentru că numărul catedrelor e mult maĭ mic de cît al aspirantelor, este a împinge din noŭ la sporirea declasatelor.

Veţĭ maĭ trimite la facultăţile de litere şi de ştiinţe domnişoare carĭ nu se duc pentru dragostea de ştiinţă, dar se duc numaĭ cu speranţa de a ocupa catedre, speranţă, care, fatal, va rĕmâne o decepţiune. Iar pe de altă parte, noua şcoală normală de fete va fi un fel de „double emploi“ inutilă şi costisitoare, întocmaĭ ca şi cum avînd o şcoală normală de institutorĭ, aţĭ admite şi pe bacalaureaţĭ să devie institutorĭ, cea ce n'am făcut nicĭ eŭ, la 1893, nicĭ d-voastră, la 1896.

O ultimă observare asupra şcoalelor de fete, şi am terminat.

Eŭ cred, că la noĭ în ţară, ca şi în occident, cu cît se va desvolta aceea ce se numeşte burghezia, cu cît lumea se va îndeletnici cu comerţul, cu atît se va întinde obiceiul ca ţiitoriĭ de registre să fie şi dintre femeĭ; într'un menagiŭ modest, e un mijloc excelent ca soţia să vie în ajutorul bărbatuluĭ, stînd la biuroŭ, ţinînd catastiful, lucrînd ast-fel maĭ puţin de cît bărbatul, dar lucrînd.

Eŭ cred că ar fi o încercare de făcut ca la unele şcolĭ secundare de fete cu cincĭ anĭ, să se organiseze un fel de bifurcare. Să avem tipul uneĭ şcoale secundare, care e destinată în cincĭ anĭ să dea o cultură generală, dar să avem şi o secţiune, în care în ceĭ doĭ anĭ din urmă să se înveţe într'un mod practic acele cunoştinţe, carĭ sunt necesare în această profesiune, care se numeşte *clerc de bureau*, cea ce la noĭ se numeşte *funcţionar comercial*. O asemenea încercare n'ar face rĕŭ legea, dacă ar lăsa-o posibilă. Aşa făcusem eŭ. De ce, d-lor, cînd un lucru care poate fi bun se propune de alţiĭ, nu admiteţĭ să se facă asemenea încercărĭ, carĭ poate pentru o mulţime de fete, carĭ azĭ aspiră în zadar la profesorat, să le deschidă dru-

mul la o altă ocupaţiune foarte onorabilă şi foarte potrivită cu temperamentul şi aptitudinile femeeĭ?

Cît despre program, programul şcoalelor secundare de fete este cam acelaşĭ în toate proiectele. Numaĭ un lucru voiŭ spune; ar putea să se facă o uşurare, de exemplu: se zice în proiectul de lege, că elevele vor învăţa limba romînă, limba germană, limba franceză... Eŭ cred, că s'ar putea foarte bine se lase oare-care latitudine, după nevoie, să li se poată impune una saŭ două limbĭ moderne. Pentru ce fixaţĭ aşa de rigid tipul de studiŭ, cînd pînă acum roadele aŭ fost aşa de rele, pentru ce d'a capo hotărîţĭ că vor învăţa două limbĭ moderne în aceştĭ cincĭ anĭ? Căcĭ, dacă experienţa ne-a dat din noŭ dovezĭ, că nu se pot învăţa două limbĭ bine în acest timp, nu ar fi maĭ bine să se înveţe numaĭ una; cea-ce trebue să dorim cu toţiĭ este nu ca să fie programă multă, ci ca cea ce este în program, să se poată face bine.

D-lor, trec acum la o altă cestiune. Proiectul de lege inovează, şi inovează bine în privinţa direcţiuneĭ şcoalelor secundare. Aci, însă, cred că s'ar fi putut merge maĭ departe. Proiectul de lege menţine directorilor un număr de ore de lucru, un număr excesiv, căcĭ eŭ cred că un director de liceŭ cu elevĭ externĭ numeroşĭ, cea ce îĭ impune o supraveghiere cu mult maĭ grea de cît se crede, are ocupaţiunĭ atît de numeroase, în cît am putea să-ĭ reducem orĭ-cît de mult numărul luĭ de ore de curs. Şase ore, de exemplu, ar fi destul. Idealul chiar ar fi ca la liceŭ directorul să nu aibă nicĭ o oră de curs, ca să nu se facă comparaţiĭ între cursul unuia şi altuia, şi maĭ cu seamă să poată face în linişte tot cea ce-ĭ cere administraţiunea a 400 de băeţĭ, a unuĭ mare număr de profesorĭ şi supravegherea copiilor în afară de şcoală, supraveghere, pe care, cu drept cuvînt, le-a dat-o d. ministru.

In acelaşĭ timp maĭ cred, că am face bine să îndrăznim încă ce-va. Sunt oraşe, în carĭ sunt maĭ multe şcoale, secundare şi astăzĭ chiar este în fie-care din ele un fel de inspectorat oficios.

In fie-care oraş, ministrul, care îşĭ cunoaşte personalul didactic, ştie care este profesorul cu judecata dreaptă şi cu minte, căruia să-ĭ ceară la nevoie o informaţie oficioasă.

Eĭ bine, dînd unuia dintre directorii şcoalelor secundare dintr'un oraş atribuţiunile unuĭ inspector de învăţămînt secundar, pentru şcoalele din acel oraş, am face un lucru foarte bun, am avea un inspector permanent şi rezident, pe care, orĭ-cînd, l'ar putea schimba ministrul, dar care ar fi un ajutor puternic în această grea administrare a şcoalelor, care de sigur este tot ce poate fi maĭ neplăcut din toate sarcinile publice ce le poate avea cine-va.

D-lor, trec acum la recrutarea profesorilor.

S'a discutat mult, dacă sistemul proiectuluĭ de faţă este preferabil sistemuluĭ actual, sistemuluĭ legeĭ în vigoare.

D-lor, sistemul actual are un mare cusur, este imposibil. După acest sistem, pentru fie-care catedră, din fie-care şcoală, se face un concurs special, şi cu înmulţirea catedrelor dacă s'ar aplica cu adevărat sistemul, am avea veşnic concursurĭ, şi profesoriĭ universitarĭ şi ceĭ de la licee ar trebui să-ĭ avem în dublu, uniĭ să facă cursurile, iar ceĭ-l'alţĭ să ţină concursurile. Vedeţĭ, dar, că sistemul actual nu este posibil în aplicaţiunea luĭ. Dar maĭ are un cusur. Un concurs însemnează examinarea merituluĭ relativ. Eĭ bine, de cîte orĭ vreţĭ ca un om să fie supus la examinarea merituluĭ relativ? Să precizăm. Se scoate la concurs catedra de chimie de la Botoşanĭ, la care concurez şi obţin media 9, dar a maĭ concurat şi altul cu mine de a luat 9 şi o fracţie, şi negreşit va fi numit. Se scoate, după cît va timp, o nouă catedră de chimie, la care nu mă maĭ prezint şi la care reuşeşte unul care are media 7, dar, fiind-că nu e nimenĭ maĭ bun, el ia catedra, şi eŭ care am avut 9 rămin pe din afară. Dar se va zice: de ce nu te prezinţĭ încă odată? Dar de cîte orĭ să mă prezint? Vieaţa unuĭ om nu poate să se petreacă într'un perpetuŭ concurs. De aceea nevoile practice aŭ făcut, ca în locul concursuluĭ s'a introdus, —şi eŭ am făcut des lucrul—un adevărat examen de capacitate: am de exemplu 7 catedre de limba romînă vacante, examinez de odată pentru cele 7 locurĭ şi numesc pe ceĭ 7 carĭ aŭ eşit ceĭ d'întîiŭ. Nu e aceasta un examen de capacitate? Ceea ce a făcut pe mulţĭ să fie în contra examenuluĭ de capacitate, era greşita idee, că atuncĭ cînd e vorba de examen de capacitate, ministrul e liber să nu-

measca pe cine vrea din cei cari au reusit. Cind însă nu e vorba de aceasta, ci de o clasificare care se face, şi numirea e obligatorie în ordinea clasificărei, atunci examenul de capacitate este ca şi un concurs, cu avantagiul că nu ai tot anul frămîntări, şi poţi să faci numirile ori de cîte ori ai vacanţă fără să mai recurgi la dezagramentul de a numi suplinitori.

Proiectul definitiv zice, că cel înscris, care a reuşit la examenul de capacitate, stă pe tablou numai doi ani. Aceasta e puţin, mai ales că examene nu se ţin de cît la doi ani. Dreptul de a sta pe tablou trebue să fie mai lung şi cînd cei noi vor veni, vor intra şi ei cu nota lor obţinută pe tablou, dar voi rămîne şi eu, căci alt-fel se reîntorc greutăţile şi necazurile concursului.

S'a discutat, d-lor, foarte mult în memoriul profesorilor din învăţămîntul secundar, dacă la licee trebue să avem specialităţi complecte, adică fie-care profesor să facă un singur lucru sau dacă e bine să se combine munca. Fără îndoială mă pronunţ pentru a doua idee. Răul pedagogic, pe care fatal îl impune o prea mare specializare a profesorilor, l'am expus adineaori şi nu mai revin. Cred, însă, că în proiect s'au făcut prea multe specialităţi şi că ar trebui să hotărîm anume cari specialităţi se pot grupa şi cari nu.

Incă o observare. Mi-se pare că foarte greşit e articolul relativ la condiţiunile pe cari trebue să le îndeplinească profesorii de limbi moderne. Să nu ne facem iluzii: în şcolile noastre secundare limbile moderne se învaţă foarte rău şi băeţii cari n'au adus de acasă cunoştinţa unei limbi moderne, în cele mai multe cazuri nu o capătă în şcoală. Pe de altă parte avem greutăţi enorme de a avea un personal didactic pentru limbile moderne. Intr'o vreme aveam un bun personal pentru limba germană, erau aceia pe cari ni-i furniza Transilvania. Acuma, însă, cînd în Ungaria limba ungurească e cea obligatorie, eu văd venind ziua, cînd pentru limba germană nu vom mai avea de cît pe cei din Bucovina, şi nu ne vor ajunge.

Despre limba franceză, ştiţi în ce stare de inferioritate ne găsim. Aşa în cît cred, că vom avea nevoe multă vreme de profesori străini; aşi vrea prin urmare ca re-

crutarea profesorilor de limbi moderne să fie în afară de sistemul general.

Evident, dacă un licențiat în litere, romîn, știe franțuzește, îl vom prefera, dar numai cînd va ști bine această limbă.

De aceea, încă odată cred că trebue să facilităm recrutarea personalului didactic pentru limbi moderne. Proiectul de lege nu mă satisface.

Mai este o cestiune foarte importantă, care se ridică aci, cestiunea școalei normale superioare.

Proiectul o desființează; este experiența, se zice, care a determinat această soluțiune.

Eŭ cred că ideea nu e nemerită și iată pentru ce: e adevărat că școala normală superioară la noi în țară, nu este și nici nu poate fi o adevărată școală normală superioară pentru un cuvînt foarte simplu: Mai toți școlarii noștri se duc la litere și științe pentru profesorat, prin urmare, o școală normală superioară ar fi aceea care ar coprinde pe toți studenții de la litere și științe.

Este însă alt-ceva în această școală, este un fel de internat universitar. Știŭ că foarte multă lume e contra internatului, dar ar trebui să ne dăm seama ca la noi internatul va fi multă vreme încă un mijloc de cultură și de educațiune.

Eŭ cred, că și școala normală superioară, neavînd pretențiunea de a avea cursuri deosebite de ale Universității, și neavînd de cît repetitori speciali, mai ales pentru limbile clasice și moderne, și cari să ajute pe profesorii de pedagogie în seminariile unde elevii școalei normale superioare vor merge, eŭ cred, zic, că această școală va fi, pentru încă mulți ani, un instrument de educațiune.

Răposatul Odobescu organizase școala normală superioară în aceste vederi; cînd el introducea acolo un bun repetitor de limba greacă adus din străinătate, un bun repetitor de limba franceză, recomandat nouă de către directorul școalei normale superioare din Paris, studiul muzicei, pictura, scrima, dansul chiar, făcea o adevărată operă de educațiune, pentru că dădea viitorilor profesori, cari se vor duce în micile centre din provincie, mijloace de a se recreea într'un mod sănătos și intelectual.

Noĭ nu trebue să uităm că vĭeaţa fostuluĭ student universitar, care se duce în orăşelele micĭ, este o vĭeaţă foarte grea, din punctul de vedere intelectual, şi dacă dînsul după cîţĭ-va anĭ, orele sale libere şi-le petrece într'un mod urît, poate că mediul ambiant, împrejurările, sunt tot atît de respunzătoare ca şi dînsul. Căcĭ, nu sunt de cît două mijloace pentru un om de a-şĭ petrece orele de recreaţie în mod sănătos şi folositor: exerciţiile corporale, sportul şi plăcerile artistice. In afară de acestea e jocul de cărţĭ, conversaţiunea la cafenea, intrigile reciproce, politica — barem de ar fi politică, dar ştiţĭ că nu e — toate ocupaţiunĭ deprimătoare şi pentru inteligenţă şi pentru caracter.

Şi dacă noĭ, d-lor, acestor apostolĭ cum îĭ numim, cărora le cerem să ducă lumina în toate unghiurile ţăreĭ, le vom da mijloace ca să capăte gustul exerciţiilor corporale, gustul cititului, gustul artelor, eŭ sunt convins, că vom face dintr'înşiĭ adevărate elemente de educaţiune.

Eŭ sunt convins, că un profesor care din clasa luĭ se duce acasă şi execută o bucate de muzică, saŭ ese afară şi schiţează un peisagiŭ, este un profesor, care va produce în clasa sa îndoit de cît unul, care nu va avea ast-fel de gusturĭ.

Maĭ mult de cît atît. Dacă voiţĭ să formaţĭ profesorĭ de limbĭ moderne dintre aĭ noştri, numaĭ acolo îĭ vom putea forma, căcĭ nicĭ odată liceele şi universităţile nu-ţĭ vor da profesorĭ carĭ să aibă o dicţiune bună şi metode pedagogice pentru limbile moderne. Dacă însă studenţiĭ vor fi internĭ şi vor avea şi repetitorĭ în şcoală, vor ajunge la acest rezultat bun.

D-lor, a maĭ rămas să tratez încă două cestiunĭ cu carĭ termin: cestiunea plăţeĭ profesorilor şi cestiunea disciplineĭ.

In privinţa plăţeĭ, dacă plecăm de la ideea, că profesorul trebue să fie ocupat maĭ mult, dacă plecăm de la ideea că prea mulţĭ profesorĭ la un liceŭ este o slăbiciune, nu o putere, atuncĭ este cert că trebue să fie profesorĭ puţinĭ şi bine plătiţĭ; cred dar şi eŭ că este bine să se sporească munca, dar să se sporească şi plata.

Cel d'întîiŭ, care a avut această idee a fost d. Sturdza.

D. Sturdza şĭ-a imaginat un sistem, zic imaginat, fiind-că acest sistem nu ştiŭ să existe aiurea. Eŭ, de asemenĭ, în proiectul meŭ propusesem acelaşĭ sistem, sistemul plăţeĭ cu ora. Munceştĭ 4 ore, eştĭ plătit pentru 4, munceştĭ 12 saŭ 24 de ore, eştĭ plătit maĭ mult. Luasem această idee din proiectul d-luĭ Sturdza şi azĭ fac un mea culpa. Nu maĭ cred lucrul, nicĭ bun, nicĭ posibil, căcĭ iată cusurul acestuĭ sistem: arbitrarul şi maĭ ales credinţa în arbitrar: şi nu arbitrarul face atîta răŭ, dar credinţa că omul este supus la arbitrar. Arbitrarul de fapt se întîmplă aşa de rar; teama de arbitrar este generală şi de tot ceasul. Ea face din uniĭ nişte răzvrătiţĭ fără motiv real, şi din alţiĭ tipurĭ de servilizm.

Şi ce arbitrar? Arbitrar cu punga. Unuia îĭ veĭ da 720 leĭ pe lună, altuia 360. E greŭ să fiĭ drept cu aceste cereri de lefurĭ. Şi chiar cînd veĭ voi să drămueştĭ drept, nimenĭ nu va primi hotărîrea ce veĭ lua ca dreaptă. Ceĭ carĭ aŭ primit ore de lucru maĭ multe, vor fi bănuiţĭ de ceĭ-l'alţĭ că aŭ avut protecţiune, iar ceĭ carĭ vor avea maĭ puţine, vor fi acuzaţĭ de către ceĭ fericiţĭ de lipsa de capacitate. Veţĭ introduce deci ura şi gelozia între dascăliĭ aceleaşĭ şcoale, le vom introduce, dacă vreţĭ ca să fie păcatul pe capul tutulor celor carĭ aŭ primit odată ideea, vom întroduce o sămînţă care numaĭ roade bune nu va da. De aceea, d-lor, cred că sistemul nu e bun şi că trebue să căutăm un alt sistem. Pentru profesoriĭ actualĭ din învăţămîntul secundar să le dăm alegerea, fie de a-şĭ păstra lefurile de astăzĭ şi maximum de 12 ore, fie de a intra în noua organizaţiune, iar pentru profesoriĭ viitorĭ din învăţămîntul secundar să le dăm un maximum de ore, fie 18, fie 20 şi să le sporim leafa în consecinţă, rămînînd nouă, administraţia după vreme, să împărţim cum vom putea numărul de ore, pe care dascăliĭ trebue să ni-l pue la dispoziţiune. Am convingerea adîncă că fără ast-fel de modificare, vom da de ast-fel de greutăţĭ în cît iar fac prorocia, că nu va trăi mult plata cu ceasul şi cu fracţiunea de ceas.

O voce: Ca la birjarĭ.

D. Take Ionescu: Nu e aci o cestiune de demnitate, este o cestiune de organizare.

D-lor, tot așa cred că se face oare-care nedreptate cu cestiunea disciplineĭ. Semn al vremurilor! Altă-dată cînd se propunea o lege de învățămînt, partea, care interesa maĭ mult publicul, era partea disciplinară, pornind din ideea, că cu cît veĭ lăsa pe profesor maĭ independent, cu atît veĭ face o lege maĭ rea. Vedețĭ că astăzĭ, disciplina în preocuparea generală joacă un rol cu desăvîrșire șters. Ce dovedește acest lucru? Dovedește că s'a făcut liniștire în ideĭ, și că aŭ înțeles și unĭĭ și alțiĭ că disciplina trebue, dar că prea multă este rea...

D-lor, eŭ fac omagiŭ în public d-luĭ raportor Dimitrescu, fiind-că eŭ pusesem în ante-proiectul meŭ o rea alcătuire în privința disciplineĭ, și d-sa și d. Hasdeŭ m'aŭ făcut să schimb, și în proiect să nu maĭ copiez, cum făcusem, ideea din proiectul d-luĭ Sturdza, aceea de a introduce în juriul de judecată persoane străine de profesorat, cum aț făcut d-v. la 1896, cînd aț modificat legea învățămîntuluĭ primar.

Odată, dar, hotărît că judecata profesorilor trebue să se facă de semenĭĭ lor—în contrazicere cu ce aț făcut la 1896, și de aceea cred că veț reveni—iarăș afirm că este o idee cu minte cea pe care o găsesc în acest proiect, și care se află și în proiectul meŭ, și care iarăș contrazice ceea ce s'a făcut la 1896, și anume, ca juriul de judecată să fie unul nu două, unul la București, nu două, la Iași și la București. In legea mea din 1893, era numaĭ unul, la 1896 s'a propus două, unul la Iași și altul la București, și sunt fericit că acum la 1898, se propune iarăș numaĭ unul la București.

Acum, d-lor, din cine să se compuie acest tribunal? D. ministru și comitetul delegaților propun să se compună ast-fel: un profesor universitar, numit de ministru, un profesor universitar din București, luat dintr'o listă de 6, propuș de universitate, și un profesor universitar din Iași, luat dintr'o listă de 6, propuș de universitatea din Iași.

D-lor, alegerea din 6, din experiență pot să vă spun, este aproape o numire.

D. Sp. Haret, ministrul cultelor și instrucțiuneĭ publice: Doĭ din șase, ceea ce vine unul din treĭ.

D. Take Ionescu: D-lor, eŭ propun alt-fel și anume:

unul ar fi numit de ministru, unul trebue ales direct de corpul universitar şi cel-l'alt fie că va fi luat dintr'o listă de prezentaţiune, fie că el ar fi rectorul universităţii, fiindcă el este cea mai mare autoritate universitară, în tot cazul cred că unul din trei ar trebui să fie ales direct de corpul profesoral al universităţei.

La detaliele judecăţei am observaţii de făcut, de sigur însă lucruri mici. De exemplu, în proiectul comitetului de delegaţi se zice, că profesorul acuzat nu se poate apăra. Eu eram mai larg, eu îi dam dreptul ca el să fie aparat de un alt membru al corpului didactic, şi aceasta fiind-că de multe ori omul este rău expunător şi rău apărător al cauzei lui, mai ales cînd sunt cestiuni delicate cum, de exemplu, onorabilitatea lui, cestiuni de intemperenţă, etc., aşa în cît sistemul de a fi apărat de un alt membru al corpului didactic, după cum şi militarii sunt apăraţi tot de militari, cred că ar fi bun.

Rămîne cestiunea publicităţei. Eu nu fusesem pentru publicitate, şi vă mărturisesc că, pe mine personal, ideea publicităţei şedinţelor nu mă incălzeşte de loc. In ori-ce caz, dacă aţi merge la publicitate, ar trebui să prevedeţi că atunci cînd sunt cestiuni delicate, şedinţele să nu fie publice, fiind-că, d-lor, sunt foarte multe cestiuni delicate.

In sfîrşit un ultim detaliu este acesta: Ca şi în proiectul meu, ministrul are dreptul de a aplica cenzura. In această privinţă, eu aveam mai multă lărgime, şi v'aşi ruga să faceţi cum am propus. Iată ce zice proiectul:

„Amenda şi cenzura nu se pot aplica uneia şi aceleaşi persoane mai mult de 30 zile în cursul unui an şcolar.“

Eu ziceam alt-fel, că ministrul nu poate aplica pentru a doua oară cenzura, până nu a trecut un an de la cea d'intiiu.

Evident că el poate aplica cenzura de 30 de zile, dar nu e tot una a pedepsi pe un om cu 30 de zile odată, saŭ a-l pedepsi tot anul cu cîte 3, 4, 5 zile. Intr'o pedeapsă nu e numai pierderea banilor, e şi lovitura sufletească, şi de aceea cred că e mult mai bună redacţiunea, pe care o propuneam eu, şi în care se zice, că minis-

trul să nu poate aplica cenzura de cît o singură dată într'un an.

Cu aceasta încheiŭ ceea-ce aveam de spus asupra învăţămîntuluĭ secundar şi rog pe Cameră să bine-voiască să-mĭ dea mîine o oră pentru învăţămîntul superior.

Voci: Continuarea pe mîine.

Şedinţa se ridică la 5 ore d. a., anunţîndu-se cea următoare pe a doua zi 31 Ianuarie.

(Şedinţa Camereĭ de la 31 Ianuarie, 1898)

D. Preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul:

D-lor Deputaţĭ,

In expunerea, pe care am făcut-o erĭ înaintea d-v. asupra părţilor din proiectul de lege relative la învăţămîntul secundar, am omis un singur punct, care însă fusese atins de d. Săveanu şi care, sub aparenţa foarte modestă a unuĭ detaliŭ, coprinde un ce de mare importanţă, pot zice că una din părţile cele maĭ bune ale reformeĭ actuale, — lucru care, de alt-fel, figurează în toate proiectele de lege, de reforma învăţămîntuluĭ, este restrîngerea număruluĭ şcolarilor din clasă. Aci stă scăparea învăţămîntuluĭ nostru.

S'aŭ admis 50 de şcolarĭ într'o clasă de gimnaziŭ şi 40 la liceŭ. Numărul, de alt-mintrelĭ, este foarte mare, din punctul de vedere pedagogic; dar recunosc că maĭ departe nu putem merge, dacă voim o reală aplicare a legeĭ. Experienţa a dovedit pănă acum că o dispoziţie identică cu aceasta, cea din legea din 1864, a rămas literă în lege; este o greutate administrativă de a aplica aceasta dispoziţie mult maĭ mare de cît se crede, şi din parte-mĭ declar că acel ministru al instrucţiuneĭ, care va putea aplica această dispoziţiune, va aduce un mare serviciŭ învăţămîntuluĭ secundar.

Acest lucru hotărît, dacă trecem la modul de admisiune în liceŭ şi gimnaziŭ, ce vedem? Prin proiectele de legĭ din 1886 şi 1895, admiterea în liceŭ se făcea prin-

tr'un concurs, în proiectul de lege actual, admiterea se face în baza notei celei mai mari, de la limba romînă şi matematică, din certificatul clasei a 4-a primară.

D-lor deputaţi, am credinţa că acest mod de alegere va ridica aşa de multe şi varii reclamaţiuni, în cît va zădărnici buna-voinţă a ministrului, şi-l va face să nu poată aplica legea. Nota din clasa a 4-a depinde de severitate saŭ indulgenţa institutorului, şi atunci veţi vedea pe fie-care părinte zicînd, că copilul meŭ a urmat la o şcoală cu un profesor sever şi deşi are o notă mai mică de cît copilul cutăruia, care a învăţat la un dascăl indulgent, dar ştie mai multă carte, etc.

Orî-ce mijloc de alegere, concursul saŭ nota din clasa 4-a are cusururi, lucrul este evident. Orî-ce mijloc va face nedreptăţi, iarăşi evident. Dar eŭ sunt convins, că atunci cînd aî de aplicat o lege, care pare foarte riguroasă — unde intră 130—150 de băeţi, nu vor mai intra de cît 50 — iţi slăbesc puterile, dacă iaî un mijloc de alegere, care dă loc la atîtea obiecţiŭ şi foarte întemeiate.

Şi iar fac o proorocie. Se vă reveni la sistemul concursuluî din legile de la 1886 şi 1895.

Iar pănă atunci va fi o mare întrecere între profesoriî de clasa 4-a, ca să asigure prin note excelente şcolarilor lor, saŭ acelora la carî ţin, accesul în învăţămîntul secundar.

D-lor deputaţi, este evident, că cele relative la învăţămîntul superior nu pot să aibă aceeaşi influenţă practică asupra transformăreî învăţămînturuî superior, pe care le are măsurile legislative relative la învăţămîntul secundar. In adevăr, d-lor, învăţămîntul superior nu atîrnă atît de organizare, cît atîrnă de starea generală a culturei dintr'o ţară şi dacă în învăţămîntul secundar, dascălul este un factor însemnat în învăţămîntul universitar, putem zice că dascălul este totul saŭ aproape totul; şi după cum la învăţămîntul secundar nu avem pletoră, dar nici măcar putinţa de a alege dascălî, în învăţămîntul superior lipsa este şi mai mare. Orî-cine ar crede că reformele din învăţămîntul superior pot să facă nu un oare-care bine, dar să transforme universităţile, îşi face o iluziune cu desăvîrşire deşartă. Azî, de exemplu, d-lor, de ce se cam plînge

lumea? Iaŭ un exemplu. Nu sunt facultăţi în ţară, în carî cursurile se fac cu o neregularitate desăvîrşită? Nu sunt facultăţi în care examenul la ziua fixată este aproape un eveniment şi în care un student are maî multă muncă ca să-şi întrunească o comisiune de examen de cît să-şi prepare materia de examen? Nu ştiţi că s'aŭ văzut studenţi carî aŭ dat examen după două luni de la ziua care se fixase pentru examen? Vă puteţi face idee de starea sufletească a acestor studenţi, carî, timp de două luni, trebue să aştepte, fără să ştie în ce ceas vor fi întrebaţi? Dacă adăogaţi că una din universităţile noastre este aşezată afară din Capitală, ca mulţi din personalul didactic al acesteî universităţi, — dacă n'ar fi de cît prin jocul instituţiilor parlamentare — sunt absenţi de la catedrele lor un număr însemnat de zile pe an şi că tocmaî acolo este absolută imposibilitate de a se găsi un suplinitor bun, care să bine-voiască să suplinească, nu vedeţi că multe lucruri se explică? Vedeţi, dar, că sunt în organizarea universităţilor noastre greutăţi, pe care proiectul de lege nu le va îndrepta mult şi carî nu se vor înlătura alt-fel de cît cu vremea şi din consideraţiuni cu totul independente de modul cum este redactat proiectul de lege asupra învăţămîntuluî superior.

Dar, d-lor, să ne restrîngem în ceea-ce poate face un proiect de lege şi să examinăm problema organizăreî universităţilor.

Sunt, d-lor, două moduri de a concepe o universitate. Saŭ un centru de înaltă cultură, în care se face ştiinţă multă, aproape independent de ceea-ce marea masă a studenţilor vór învăţa. Acesta, maî ales, este sistemul german; se face multă ştiinţă de către profesorî, ca să înainteze ştiinţa şi pentru o elită de studenţi; în schimb diploma este foarte uşor de căpătat; însă diplomele acestea universitare nu daŭ acces la diferitele carierî publice. Ca să fi admis acolo, trebue alt examen: examenul de stat.

Este şi o altă concepţie: Universitatea, un fel de şcoală profesională superioară pentru carierele libere, căcî cam aşa a fost multă vreme facultatea din Paris, şi de aceea s'a zis în glumă: că este o excelentă fabrică de notarî şi de judecătorî.

In această concepție examenele sunt mai severe și în schimb diploma îți deschide drumul la toate carierele fără alte examene.

La noi nu putem să avem de cît un fel de complex, o combinație a amîndouă felurile de a concepe universitatea. Așa este organizată societatea noastră, în cît accesul carierelor celor mai plăcute unuĭ popor de origină latină și prin urmare, foarte mîndru accesul carierelor zise liberale, pentru că de multe ori sunt cele mai puține libere, este rezervat diplomelor. Prin urmare, universitățile la noi trebue să aibă ceva dintr'o școală profesională superioară și ca să documentez lucrul, chiar în proiectul de lege este un articol, care de sigur nu e inspirat din concepția savantă a universităților, acela care spune că studenții, dacă doi ani nu-și vor trece examenele se vor șterge din matricole. Este aci o dispoziție poate foarte bună, dar care imediat învederează concepția de școală profesională superioară, iar nu concepția de focar de știință, în care puțin îți pasă dacă ceĭ carĭ ascultă vor să ia repede saŭ nu diplomă, — unde puțin îți pasă dacă te ascultă și ceĭ incapabilĭ, numaĭ să fie capabilĭ carĭ să te urmeze.

Dar nu putem să ne mulțumim numaĭ cu o asemenea concepție.

De sigur, pe cît e posibil, se va ține seamă de nevoile noastre de a avea o universitate, în care coordonarea științelor se face în vederea uneĭ anume cariere, și 'n care examenele se fac în vederea unuĭ certificat, care obligă pe urma pe stat să dea ocupație purtătoruluĭ și prin urmare, să aplice aceste cartificate pe spinarea societățeĭ. In același timp nu putem să nu avem veleități de a avea în universitatea noastră pe cît posibil un focar de știință. De aceea, eŭ cred că, cu măsură putem să introducem și noi în universitățile noastre — și în parte proiectul îl introduce — un spirit universitar, și cînd zic un spirit universitar, pot să-l definesc ast-fel: o maĭ mare libertate pentru profesorĭ și o maĭ mare libertate pentru studenți.

O maĭ mare libertate pentru profesorĭ în alegerea materiilor asupra cărora fac curs. Vă închipuiți starea sufletească a unuĭ om care 30 de anĭ d'a rîndul face curs de drept penal, care 30 de anĭ d'a rîndul face regulat

același lucru? Acesta nu e curs universitar în înțelesul înalt al cuvîntului, și nu acesta face voios un om care cultivă știința pentru ea însăși. Prin urmare, din acest punct de vedere, cînd se va hotări să se introducă un ast-fel de spirit, așa trebue alcătuit lucrul în cît aceleași cursuri, un profesor să poată să le mai varieze, și pe cînd el face aceasta, un alt profesor care este în aceeași preajmă de studii să facă materia lui, iar în schimb mai mulți profesori să poată propune aceleași materii și studentul să aibă oare-care alegere între cursul cutare și cutare, cum este la medicină astăzi pentru clinici.

De asemenea a hotărî că studentul are să răspundă la cutare saŭ cutare materie, nu este a încuraja spiritul științific și a face să se desvolte originalitatea omenească. Să fie, de sigur, studii obligatorii, dar pentru cele-l'alte să se lase libertate studentului ca să le grupeze el cum vrea.

Proiectul de lege, de sigur, îngădue oare-cum și libertatea studentului și libertatea profesorului, de cît le îngădue într'un mod pe care-l cred nepotrivit. Proiectul zice: facultățile actuale se pot împărți în secțiuni după socotința lor, fără intervenirea d-v., a legiuitorilor.

Ei bine, d-lor, aceste împărțiri de facultăți în diferite secțiuni nu pot să atirne numai de voința universității, ci și de voința statului și, prin urmare, de voința noastră. În această privință, cred, că ar trebui să se fixeze prin lege numărul secțiunilor, cari se pot întocmi cu drept de a da diplomă, cari să deschidă cariere, iar universității să se lase libertatea a compune alte grupări, cari să dea și ele diplome, dar nu de acelea cari deschid cariere. Pentru a lămuri, voiŭ da un exemplu: La drept două secțiuni ar fi suficiente. O secțiune a științelor juridice pure, și alta, indispensabilă, a științelor de stat; vor fi de sigur și materii comune.

Același lucru s'a făcut, sunt doi ani, la Paris, unde nu numai că s'a sancționat facultatea juridică, dar s'a admis sistemul liberal și anume că în fie-care secțiune sunt materii obligatorii, și materii pe cari studentul și le alege.

Vedeți, dar, că chiar în această veche universitate a pătruns acest spirit de libertate și individualitate.

La facultatea de litere de la noĭ mi se pare că secţionarea a mers prea departe, din punctul de vedere al diplomeĭ; căcĭ dacă nu mă înşel astăzĭ aţĭ făcut patru secţiunĭ. Deja patru sunt prea multe şi cine ştie dacă mîine poimîine nu veţĭ face şase.

Prin secţionărĭ excesive se uşurează prea mult examenele, se scade valoarea diplomelor şi se îngreunează sarcina statuluĭ şi a Societăţeĭ, care are să căpătuiască pe toţĭ aceştĭ diplomaţĭ după obiceiul ţăreĭ.

D-lor, ceea ce aşĭ voi în această privinţă, ar fi ca proiectul, lăsînd jocul liber şi studenţilor şi profesorilor, să fixeze pentru nevoile actuale la diferitele facultăţĭ, numărul de secţiunĭ carĭ daŭ diplome cu drepturĭ în stat, independent de alte combinaţiunĭ ce s'ar putea face.

D-lor, la universitate, cum ziceam adineaurea, totul sunt profesorĭĭ şi prin urmare, totul depinde de la modul de recrutare al lor. In această privinţă care este sistemul nostru de azĭ? Iată acel sistem: fie-căreĭ catedre i se fixează o felie din ştiinţa, care a fost împărţită pentru un timp îndelungat, fiind-că nu se poate legifera la fie-care doĭ anĭ, treĭ anĭ, şi pentru fie-care catedră cîte un concurs care trebue să se ţină şase lunĭ după ivirea vacanţeĭ. Cînd se face o catedră vacantă, de exemplu, prin moartea profesoruluĭ de botanică, imediat ea este ocupată de un alt profesor botanist, pregătit orĭ nu pentru acest lucru.

Dacă însă catedra nu este vacantă, botanistul cel pregătit trebue să aştepte anĭ d'alungul un accident agreabil pentru el şi dezagreabil pentru cel-l'alt. Maĭ mult de cît atît: cine trebue să judece pe botanist? Profesorĭĭ de la facultatea respectivă, carĭ sunt traşĭ la sorţĭ şi se poate întîmpla foarte bine ca nicĭ un botanist să nu cadă în comisiune, şi chiar ceĭ din ştiinţele naturale să fie în minoritate.

Mĭ-aduc aminte, cînd a fost catedra de limba slavă de la facultatea din Bucureştĭ, care trebuia ocupată, a fost imposibilă formarea comisiuneĭ, pentru-că nicĭ unul dintre profesorĭĭ căzuţĭ la sorţĭ nu cunoşteaŭ această limbă.

Este dar sigur, că sistemul actual e răŭ.

Ce se propune prin proiectul de lege? Printr'acest proiect se propune întîiŭ, să înfiinţăm la universitate treĭ

feluri de profesori, să avem docenți, gradul întîiu; agregați, grad superior, apoi profesori. Ca împărțire o cred bună: ceea-ce însă nu-mi suride de loc, e erarchia ce se propune, și mai ales la unele din facultăți o cred imposibilă. Că aceste trei feluri de profesori, căci nu găsesc alt cuvînt care să coprindă pe toți, că aceste trei feluri de magistrați ai învățămîntului sunt utile, e adevărat, căci fie-care corespunde la anume nevoi universitare. Docenții sunt utili, că sunt neplătiți și în număr nelimitat, ast-fel se dă ocaziune tinerilor, cari cred că pot deveni profesori universitari, să-și facă probele fără răspunderea statului, să facă cursuri prin care să dovedească capacitatea lor. Sunt nesupărători, însă numai dacă docența lor nu le dă nici un drept.

Diferențiarea între un agregat și un profesor e utilă. E firesc ca într'o universitate să se intre pe o treaptă mai mică și, prin distingere în această treaptă, să se treacă la o treaptă mai sus, la treapta de profesor, și e firesc să se pună anume condițiuni la început unui agregat, care ar fi cu neputință să se pună unui profesor; pe de altă parte, sunt facultăți unde s'ar putea întrebuința chiar sistemul agregaților neplătiți după un număr oarecare de ani. Dacă agregatul n'ar putea deveni profesor, după 10 ani de exemplu, ar rămînea agregat neplătit. Lucrul există aiurea, numai ast-fel se poate explica numărul cel mare de agregați, cari sunt la facultățile de medicină din Franța, căci toți n'ar putea fi plătiți; ast-fel se fac mereu locuri și pot și generațiunile tinere să vină și ele să lucreze în universități.

Acum, dacă am citit cu atențiune proiectul și vă asigur că l'am cetit și azi dimineață, vă mărturisesc că n'am înțeles bine care e sistemul de numire care se propune, și dacă în expunerea lui, voiu greși, vina e a mea care n'am reușit bine să înțeleg care este acest mecanizm.

Iată cum cred că am înțeles, și criticele mele vor porni de la această înțelegere.

Cred, am înțeles așa, că în principiu ori-ce profesor universitar, trebue să înceapă prin a deveni docent și că din docent devine agregat și din agregat profesor. Că proba prin examen se face la început la docenție, și că numai în caz cînd nu s'ar găsi docenți destui, numai atunci se

creează încă o speță de agregați, cari vin prin examen saŭ concurs, cum vreți să-l numiți, — la universitate oricum îl veți numi tot una e, — că acești agregați aŭ o situațiune deosebită de agregații cari vin din docenți. Agregații cari vin din docenți rămîn pentru tot-de-a-una, celor-l'alți li se dă un număr de ani să-și facă probele capacității lor și dacă nu le fac bine, sunt scoși.

De asemenea pentru a trece profesor saŭ agregat din docent, fie-care din universități, consiliul facultăților respective cu decanii celei-l-alte facultăți prezintă ministruluĭ cîte un candidat și ministrul alege. Sunt și excepțiuni pentru persoane cari se disting, dar, în sfîrșit, acesta eŭ cred că e sistemul.

Eŭ cred, d-lor, că acest sistem, mai ales pentru facultatea de drept și medicină, e cu desăvîrșire greșit, și iată de ce:

Noi le numim pe toate facultăți, dar în realitate este o mare deosebire între deosebitele facultăți. Că toate constituesc universitatea este adevărat, că toate concură la cultura națională, este adevărat, dar că între ele sunt deosebiri adînci, aceasta nu se poate contesta.

Profesorii, saŭ mai bine învățații, cari vor să intre în învățămîntul științific și literar, și a căror ocupațiune de căpetenie este universitatea, se vor închina condițiunilor severe ce se vor face, căci nu prea aŭ alegere, este cam o lege de aramă ca legea salariilor din economia politică, cum ar zice d. Morțun.

Eĭ bine, un învățat în medicină saŭ drept, și mai ales în medicină, nu va putea face din profesorat unica luĭ ocupațiune, căci el este trebuincios și în afară de universitate. La drept, orĭ-ce aĭ face nu e cu putință și nu va fi cu putință nicĭ peste 30—40 de anĭ, să aveți pe ceĭ mai buni în universitate și în același timp să fie oameni pentru cari universitatea să fie ocupațiunea lor unică.

D. Em. M. Porumbaru: Așa ar trebui să fie.

D. Gr. N. Macri: Profesorii din Franța nu fac pe advocații.

D. Take Ionescu: Inexact, profesorii de la facultățile de drept din provincie fac pe advocații, iar profesorii din Paris nu fac pe advocații, nu fiind-că nu aŭ dreptul, dar fiind-că n'aŭ ocaziunea. Și iată de ce n'aŭ ocaziunea. Fiind-

că ei, deosebit de plata lor de 15.000 lei pe an, la care le mai vine ceva din inscripţiile de examen, cam 18.000 lei, se ocupă cu literatura juridică care le produce şi produce mult, ei dau consultaţiuni scrise, cari se plătesc foarte mult fiind-că au autoritate, dar mai ales au literatura juridică, sunt cele 3—4 colecţiuni mari cum sunt Pandectele, unde o notă la o hotărîre bine făcută, se plăteşte cu sute de lei. Prin urmare, departe de a fi un desavantagiu, este un avantagiu poziţiunea înaltă, pe care le-o dă titlul de profesor şi care-i face să se dispenseze de alte ocupaţiuni.

Dar, d-lor, este un lucru care cade sub înţelesul tutulor, cum că în realitate, în situaţiunea actuală şi mulţi ani de acum înainte, în Romînia, dacă veţi pune condiţiuni grele pentru recrutarea acestor oameni, nu veţi avea nu pe cei mai buni, dar nici pe cei mediocri. Veţi avea docenţi gratis la drept şi la medicină, nu mă îndoesc, dar e cestiunea de a avea buni, şi de aceasta mă îndoesc.

Aşi vrea ca docenţii să fie cu cursuri gratuite şi în număr ilimitat; o universitate cîştigă din acest lucru. Docenţii de la ştiinţe şi litere vor fi în tot-de-a-una plătiţi, căci vor fi întrebuinţaţi la seminarie, laboratore, institute şi la aşezămintele de cultură, căci te adresezi tot-de-a-una la un om în legătură cu universitatea ca să ocupe aceste locuri. De alt-fel mulţi docenţi vor fi şi profesori secundari în Bucureşti sau Iaşi, şi vor avea ocaziune ast-fel să dovedească că pot să treacă şi în învăţămîntul superior.

La drept şi medicină fiind imposibil acest lucru, aşi vrea ca la toate facultăţile să înceapă lucrul de la agregaţi, iar nu de la docenţi, prin urmare aşi vrea examenul la agregaţie, nu la docenţă.

De asemenea nu vreau să numesc de azi pe toţi agregaţii cîţi vor trebui, căci nu trebue ca o generaţiune să închidă accesul celei-l'alte, şi aşi voi ca prin lege să se hotărească că într'un număr de ani se vor împlini aceste locuri de agregaţi în parte şi treptat, de oare ce nu este bine să deschidem astăzi uşile prea mari pentru ca mîine să rămînă închise.

O catedră nu trebue să fie legată cu ideea, că trebue să fie ocupată cu un profesor. Să luăm de exemplu

facultatea de drept, care ar avea zece profesorĭ şi zece agregaţĭ, şi să presupunem că a murit saŭ s'a retras profesorul de drept roman. Dacă am un agregat, care s'a distins cu desăvîrşire în dreptul roman, îl înaintez profesor de drept roman, dacă nu, cursul de drept roman se va face de un agregat şi vom lua alt agregat care făcea alt curs şi-l vom face pe acela profesor.

Cu alte cuvinte, deosebirea nu trebue să fie de materie, ci de erarhie. Şi cînd este vacanţă de profesorĭ, universitatea să recomande ministruluĭ cel puţin doĭ candidaţĭ dintre agregaţĭ, să prezinte, dacă vreţĭ şi un docent, şi ministrul să facă alegerea. Dar cred că maĭ bine ar fi să se prezinte doĭ agregaţĭ.

D. Gr. N. Macri: Aţĭ spus că nu trebue să fie docenţĭ la drept şi medicină.

D. Take Ionescu: Nu am spus aceasta, am spus că nu primesc obligaţia de a începe prin a fi docent spre a ajunge agregat şi profesor. Am maĭ spus că sistemul din proiect nu se lipeşte cu cele 2 facultăţĭ, şi am cerut să adoptăm un alt sistem: docenţĭ să fie, dar examenul de abilitare să nu fie la docenţie, ci la agregaţie, iar docenţiĭ să se poată prezenta ca orĭ-cine altul la examenul de agregaţie.

Aşa cred că ar trebui să fie cel maĭ nimerit sistem de numire, dacă vrem să avem uniformitate toate facultăţile; alt-fel, mă tem că vom avea docenţĭ mulţĭ şi profesorĭ slabĭ.

Dar, ziceţĭ, am lăsat poarta deschisă, ca, atuncĭ cînd nu vor fi docenţĭ de recomandat, să se facă examenul de agregat. Dar credeţĭ d-v., că consiliul de profesorĭ, care cunoaşte pe docenţĭ, care trăeşte cu docenţiĭ, cînd se va ivi vacanţa, va face încheerĭ că nu se găseşte în toţĭ aceştĭ docenţĭ nimenĭ de recomandat? Din două, orĭ din zece, vor recomanda un docent, şi nu vor face raport că e loc la alt mijloc de recrutare.

Aceasta o afirm, şi cred că nu sunt departe de adevăr.

Alt-fel d-v., cerînd tuturor să înceapă prin situaţia neplătită şi inferioară de docent, eliminaţĭ pe ceĭ maĭ distinşĭ şi asiguraţĭ cariera pentru mediocriĭ.

Maĭ departe, d-lor, nu voiŭ amestecul celor două universităţĭ. Fie-care universitate să-şĭ facă recomandaţia

pentru facultăţile ei, nu zic prin aceasta că universitatea din Bucureşti, să nu poată recomanda un agregat din Iaşi şi universitatea din Iaşi să nu poată recomanda un agregat din Bucureşti; dar ceea ce voiu, e că universitatea, unde e vacanţă, să facă singură recomandaţia, iar nu cele două universităţi.

Transferările profesorilor le găsesc admisibile cu o condiţiune: ca să fie propuse şi de universitatea de unde pleacă profesorul şi de universitatea de unde vine profesorul, şi atunci mă închin; aceasta cred că ar fi o transferare făcută şi în interesul învăţământului şi spre cinstea ambelor universităţi.

D-lor, tot în legătură cu acest lucru—şi dinainte vă spun că amendamente nu sunt hotărît a propune, căci aceasta nu e misiunea unei opoziţiuni aşa de puţină ca a noastră, faţă de o majoritate care lucrează proiectul de lege şi-şi ia răspunderea lui—ţiu să arăt că cu sistemul proiectului acesta de lege, ar fi, mai ales la facultatea de medicină, să ne privăm de unul din cele mai bune lucruri pe cari le-am avut până astăzi. Ne-am dat noi socoteala cine ne-a creat nouă în ţară aceasta profesorii noştri de clinică?

Am avut şi avem cliniciani foarte distinşi ca: Marcovici, Obedenaru, Kalenderu, Stoicescu, Buicliu. Toţi aceştia au fost interni în spitalele uneia din cele mai mari capitale ale Europei, unde internii nu sunt interni, ci sunt medici secundari, căci acolo lipsesc medicii secundari, au făcut 5 ani practică de medici secundari sub cei mai mari profesori, şi de aceea am convingerea că facultatea de medicină dă bune rezultate.

Ei bine, d-lor, cu sistemul d-v. nu-i vom mai avea pe aceşti cliniciani. Pentru a ajunge intern la Paris îţi trebue 8 sau 9 ani. In Paris aşa este obiceiul, faci 4 ani ca intern, şi de ordinar 5, ceea ce face: 8 şi cu 5, 13 ani, şi întors aci îi mai ceri să fie docent, încă trei ani şi gratis, ca să ajungă agregat?

Şi fiind-că, d-lor deputaţi, cu ocaziunea aceasta am atins cestiunea studiilor din străinătate, aşi dori să se risipească oare-cari tendinţe, pe cari le-am simţit printre noi în contra exoduluï tineretului nostru de a se adăpa la lumina universităţilor din Occident. Tot ce suntem noi

ca cultură, şi suntem cu mult superiorĭ vecinilor noştri, datorim acestuĭ fapt istoric, care poate are în alcătuirea societăţeĭ romine o insemnătate preponderentă, faptul că vreme de 80 de anĭ, rînd pe rînd, generaţiunĭ întregĭ aŭ trăit ciţĭ-va anĭ într'o atmosferă intelectuală, care este cu neputinţă să o găsească în ţară, într'o adevărată vieaţa universitară, departe de grijile zileĭ şi de interesele momentuluĭ, care ne frămîntă, cînd stăm aci. Acesteĭ atmosfere senine, curat universitară, acesteĭ scurte vieţĭ în centrurĭ culte se datoreşte cultura noastră, şi aceasta se datoreşte poate şi asprimea cu care ne judecăm noĭ inşi-ne, asprime care dovedeşte marea deosebire între idealul nostru şi realitatea. Cred, d-lor, că ar fi o pagubă reală pentru mintea şi sufletul acesteĭ ţărĭ, cînd am rupe aceste legăturĭ cu apusul, şi am voi să fabricăm toată cultura noastră la noĭ. De aceea, eŭ doresc, să continue şi pe viitor acest exod al tinerimeĭ noastre, cea maĭ inteligentă, către acele centrurĭ de vieaţă culturală, pe carĭ nu putem de cît să le privim cu admiraţiune şi să ne muncim ca să le imităm.

Departe de mine de a nu spera să creăm şi noĭ un centru de vieaţă culturală, doresc aceasta pentru cuvinte, care ne scot puţin din cercul discuţiunilor de azĭ, dar care trebue să domine de cîte orĭ ne ocupăm de ale şcoaleĭ.

Nu e cu putinţă să trăiască o ţară, care numaĭ consumă din cele intelectuale şi care nu aduce nimic la tezaurul comun al popoarelor civilizate. Am trăit pănă acum din cele ce aŭ produs alţiĭ, a sosit timpul să dăm şi noĭ lumeĭ, o cugetare, un adevăr, o operă de artă, să aducem şi noĭ partea noastră la tezaurul civilizaţiuneĭ, care este al tuturor şi nu este al nimănuĭ.

O ast-fel de perspectivă deschidea Ungurilor d. de Kallay, într'un discurs al săŭ la Pesta, în care spunea, că Maghiarilor le este dat să creeze centrul de lumină al Răsărituluĭ.

Eŭ cred însă că, tocmaĭ tendinţa lor cu totul şovină, prea şovină pentru un popor a căruia limbă este vorbită numaĭ de 7 milioane de oamenĭ, îĭ va face improprĭĭ pentru a creea adevărata cultură, care să serve drept focar de lumină pentru diferitele neamurĭ din Orient. Şi, d-lor,

pentru facultăţile ei, nu zic prin aceasta că universitatea din Bucureşti, să nu poată recomanda un agregat din Iaşi şi universitatea din Iaşi să nu poată recomanda un agregat din Bucureşti; dar ceea ce voiu, e că universitatea, unde e vacanţă, să facă singură recomandaţia, iar nu cele două universităţi.

Transferările profesorilor le găsesc admisibile cu o condiţiune: ca să fie propuse şi de universitatea de unde pleacă profesorul şi de universitatea de unde vine profesorul, şi atunci mă închin; aceasta cred că ar fi o transferare făcută şi în interesul învăţământului şi spre cinstea ambelor universităţi.

D-lor, tot în legătură cu acest lucru—şi dinainte vă spun că amendamente nu sunt hotărît a propune, căci aceasta nu e misiunea unei opoziţiuni aşa de puţină ca a noastră, faţă de o majoritate care lucrează proiectul de lege şi-şi ia răspunderea lui—ţiu să arăt că cu sistemul proiectului acesta de lege, ar fi, mai ales la facultatea de medicină, să ne privăm de unul din cele mai bune lucruri pe cari le-am avut până astăzi. Ne-am dat noi socoteala cine ne-a creat nouă în ţară aceasta profesorii noştri de clinică?

Am avut şi avem cliniciani foarte distinşi ca: Marcovici, Obedenaru, Kalenderu, Stoicescu, Buicliu. Toţi aceştia aŭ fost interni în spitalele uneia din cele mai mari capitale ale Europei, unde internii nu sunt interni, ci sunt medici secundari, căci acolo lipsesc medicii secundari, aŭ făcut 5 ani practică de medici secundari sub cei mai mari profesori, şi de aceea am convingerea că facultatea de medicină dă bune rezultate.

Ei bine, d-lor, cu sistemul d-v. nu-i vom mai avea pe aceşti cliniciani. Pentru a ajunge intern la Paris îţi trebue 8 saŭ 9 ani. In Paris aşa este obiceiul, faci 4 ani ca intern, şi de ordinar 5, ceea ce face: 8 şi cu 5, 13 ani, şi întors aci îi mai ceri să fie docent, încă trei ani şi gratis, ca să ajungă agregat?

Şi fiind-că, d-lor deputaţi, cu ocaziunea aceasta am atins cestiunea studiilor din străinătate, aşi dori să se risipească oare-cari tendinţe, pe cari le-am simţit printre noi în contra exoduluĭ tineretului nostru de a se adăpa la lumina universităţilor din Occident. Tot ce suntem noi

ca cultură, şi suntem cu mult superiorĭ vecinilor noştri, datorim acestuĭ fapt istoric, care poate are în alcătuirea societăţeĭ romine o insemnătate preponderentă, faptul că vreme de 80 de anĭ, rînd pe rînd, generaţiunĭ întregĭ aŭ trăit cîţi-va anĭ într'o atmosferă intelectuală, care este cu neputinţă să o găsească în ţară, într'o adevărată vieaţa universitară, departe de grijile zileĭ şi de interesele momentuluĭ, care ne frămîntă, cînd stăm aci. Acesteĭ atmosfere senine, curat universitară, acesteĭ scurte vieţĭ în centrurĭ culte se datoreşte cultura noastră, şi aceasta se datoreşte poate şi asprimea cu care ne judecăm noĭ inşi-ne, asprime care dovedeşte marea deosebire între idealul nostru şi realitatea. Cred, d-lor, că ar fi o pagubă reală pentru mintea şi sufletul acesteĭ ţărĭ, cînd am rupe aceste legăturĭ cu apusul, şi am voi să fabricăm toată cultura noastră la noĭ. De aceea, eŭ doresc, să continue şi pe viitor acest exod al tinerimeĭ noastre, cea maĭ inteligentă, către acele centrurĭ de vieaţă culturală, pe carĭ nu putem de cît să le privim cu admiraţiune şi să ne muncim ca să le imităm.

Departe de mine de a nu spera să creăm şi noĭ un centru de vieaţă culturală, doresc aceasta pentru cuvinte, care ne scot puţin din cercul discuţiunilor de azĭ, dar care trebue să domine de cîte orĭ ne ocupăm de ale şcoaleĭ.

Nu e cu putinţă să trăiască o ţară, care numaĭ consumă din cele intelectuale şi care nu aduce nimic la tezaurul comun al popoarelor civilizate. Am trăit pănă acum din cele ce aŭ produs alţiĭ, a sosit timpul să dăm şi noĭ lumeĭ, o cugetare, un adevăr, o operă de artă, să aducem şi noĭ partea noastră la tezaurul civilizaţiuneĭ, care este al tuturor şi nu este al nimănuĭ.

O ast-fel de perspectivă deschidea Ungurilor d. de Kallay, într'un discurs al săŭ la Pesta, în care spunea, că Maghiarilor le este dat să creeze centrul de lumină al Răsărituluĭ.

Eŭ cred însă că, tocmaĭ tendinţa lor cu totul şovină, prea şovină pentru un popor a căruia limbă este vorbită numaĭ de 7 milioane de oamenĭ, îĭ va face improprĭĭ pentru a creea adevărata cultură, care să serve drept focar de lumină pentru diferitele neamurĭ din Orient. Şi, d-lor,

dacă vom şti să facem ceea-ce e posibil, vom creea noi un adevărat centru de adevărată cultură.

Pentru aceasta credeam şi cred, că trebue să mai avem ce-va alături cu universităţile noastre aşa cum sunt, şi pentru aceasta propuneam la 1895, şi sper să reuşesc într'o zi, ca pe lîngă universităţile noastre complecte, cu cursurile lor în limba noastră, să mai fie ce-va. Ar fi un mare lucru, dacă am putea să facem aci cîte-va cursuri complimentare, la care am chema celebrităţi din toată lumea civilizată şi la care am da un fel de învaţămînt absolut dezinteresat, care ar servi de exemplu profesorilor noştri şi drept un fel de atracţiune tinerelor generaţiuni din ţările vecine.

Un mare romanist, un mare elenist, un mare estetician, un istoric cunoscut, un om de ştiinţă, recunoscut, care ar veni pentru 3, 4 ani, — pentru tot-de-a-una nu putem să-i avem pe ceĭ mari, — şi care, orĭ cît ar fi de bine plătiţi, pentru lucruri de acestea nu există cheltueli prea mari — aci la universitatea noastră, ar face cursuri publice, sunt convins, că ar ridica nivelul culturei noastre, şi ne-ar da şi nouă cu timpul putinţa să spunem, că suntem şi noi un factor la progresul universal. (Aplause).

D-lor, sunt 2 mijloace, 2 sisteme de a face apel la profesoriĭ străinĭ, este sistemul de a aduce un om pentru tot-de-a-una — cum nu s'aŭ înjosit engleziĭ cu Max Müller, cum nu s'aŭ înjosit italienii, cum nu s'aŭ înjosit ruşii s'o facă; şi este sistemul pe care îl propun eŭ. Neapărat, că idealul este de a-l aduce pentru tot-de-a-una, dar este mult mai greŭ de a reuşi, şi nu s'ar putea face de cît în anumite cazuri. Acesta era însă spiritul de care eram însufleţit, cînd puneam în proiectul meŭ art. 61, pe care îmĭ veţi da voe să vi-l citesc; eŭ cred că reprezintă una din acele dorinţi de înălţare a culturei naţionale, care trebue să ne fie la inimă.

„Pe lîngă facultăţile ast-fel, cum s'aŭ descris în articolele precedente, ministrul poate înfiinţa unul saŭ mai multe cursuri publice, pe scurt timp, saŭ pe maximum de 10 ani, asupra unor materiĭ ce se propun, saŭ s'ar putea propune în diferite facultăţi şi carĭ se vor încredinţa profesorilor şi învăţătorilor din străinătate. Aceştĭ profesorĭ

vor propune cursurile lor într'una din limbile moderne, carĭ se vor învăța în școalele noastre secundare."

Nu am pretenție de a vă propune un text de lege, am pretenția, că ideea este bună și eŭ cred că această idee ar fi trebuit să se realizeze.

D. I. Bianu: Este o idee levantină în Romînia și ar fi o nenorocire, dacă s'ar pune în aplicare.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, întreruperea onorabiluluĭ deputat de Tecuciŭ, dovedește maĭ mult de cît orĭ-ce, cîtă nevoe este de a se reforma învățămîntul nostru, maĭ ales în spiritul luĭ (aplause), și cred, că ar fi din partea mea să mă fac complice la un fel de capitis diminutios al acestor dezbateri, dacă așĭ face verĭ-un caz de o ast-fel de întrerupere. (Aplause).

D-lor deputați, am terminat cele ce aveam de spus asupra proiectuluĭ de lege.

Mi-am făcut datoria cu cea maĭ complectă sinceritate. Nu am absolut nicĭ un cuvînt ca să nu doresc succes d-luĭ ministru de instrucție publică. Am pentru d-sa o deosebită considerație.

Cînd am alcătuit proiectul de lege al învățămîntuluĭ primar, m'am adresat la luminele și la patriotizmul săŭ, ca să vină în comisiunea de examen, și a făcut-o cu bună voință și cu sîrguință. Cînd am alcătuit proiectul de lege al învățămîntuluĭ secundar, m'am adresat din noŭ la d-sa; d. ministru nu a venit, — poate că luptele politice se înăspriseră, — dar a avut extrema delicatețe ca să nu-mĭ dea un refuz, ci s'a absentat continuŭ.

Nu am, d-lor, nicĭ un cuvînt ca să nu-ĭ doresc succes, fiind-că îmĭ daŭ seama de enorma greutate, pe care o va avea pe capul luĭ acela care va avea să aplice proiectul de lege; și, d-lor, îmĭ place chiar cînd văd maĭ multă îndrăzneală, chiar de cît așĭ fi avut eŭ, — care mă credeam destul de curagios, — cînd văd că în proiect se prevăd și datele de aplicare a legeĭ.

Eŭ nu așĭ fi avut curagiul, a fixa aceasta prin lege de o dată, ci așĭ fi zis să se aplice treptat prin decret regal, după cum se va simți că se poate. Și ca să vă dați seama de enorma greutate a aplicăreĭ de o dată a uneĭ asemenea legĭ, să vă citez un mic exemplu: Școala centrală de fete din Bucureștĭ, s'a transformat prin legea

de la 1893 în școală normală; legea de la 1896, votată în primăvară, iar a transformat-o în alt-ceva, și acea transformare trebuia să se aplice în anul întîiŭ, în toamna luĭ 1896.

Era vorba de a face programa uneĭ clase, uneĭ singure clase în cîte-va luni de zile. Eĭ bine, nu s'a făcut și în Septembre 1896, fetele aŭ urmat tot programa de școală normală, care se desființase.

Vedeți dar, ce greutate se întîmpină în aplicarea uneĭ legĭ. Eĭ bine, cînd țin seamă de aceste greutăți, eŭ nu pot de cît să felicit pe ministrul actual, care crede că poate să o aplice, și nu-ĭ doresc de cît succes.

Termin, d-lor, cu o declarațiune. Noĭ nu vom fi animați de loc în atitudinea noastră, față cu legea care va eși din dezbaterile d-v., de dorința copilărească și deșartă de a strica ceea-ce aŭ făcut alțiĭ, numaĭ pentru ca să stricăm. Și dacă experiența va dovedi, că noĭ ne-am înșelat în criticele noastre, vom fi foarte fericiți să o recunoaștem; iar dacă, cum cred eŭ, experiența va dovedi, că noĭ avem dreptate, nicĭ atuncĭ nu vom urma procedura deșartă și greșită de a modifica și lucrurile carĭ pot rămînea nemodificate, numaĭ de dorința de a schimba dintr'o lege data și numele. Nu o vom face, fiind-că avem convingerea că data și numele uneĭ reforme, nu sunt cele superficiale scrise în Buletin, ci cele reale, cele pe care le însemnează pentru tot-de-a-una o muncă împlinită.

Nu o vom face, d-lor, și pentru cuvîntul, că nu ne lăsăm să fim amăgiți de deșertăciune. Știm că dacă un artist poate să creadă, că el a făcut un lucru, care va trăi după dînsul, un legiuitor și un ministru trebue să aibă convingerea că ceea-ce face el nu va trăi poate nicĭ cît dînsul, și că adevărata și singura satisfacție la care poate ajunge dînsul, este să fie sigur că a slujit bine interesele patrieĭ și că nu a lăsat să se stingă în el acea rază de soare, despre care ne spunea d. Săveanu, că constitue energia noastră a tutulor.

Organizarea gimnaziului

(Ședința Camerei de la 9 Februarie, 1898)

La discuția pe articole al proiectului de lege pentru învățămîntul secundar și superior, și anume la art. 4, care tratează despre organizarea gimnaziului, d. Take Ionescu luă cuvîntul și combătu dispozițiunile proiectului. Ast-fel cum se prevede în proiectul d-lui Haret, gimnaziul nu va da roade bune, e insuficient pentru cei cari nu pot să meargă mai departe și cam siricat pentru cei cari vor să facă liceul întreg.

Iată discursul d-lui Take Ionescu:

D-lor Deputați,

Este evident, că art. 4 nu este de cît o bucățică din art. 3 și cînd m'am înscris, și m'am înscris înainte de discuția generală, m'am înscris să vorbesc la art. 3 și la art. 4; cum însă la art. 3 nu mi-a venit rîndul să vorbesc, nu vă veți mira, dacă cu ocaziunea art. 4 voiŭ spune două, trei cuvinte și despre art. 3; voiŭ răspunde la obiecțiunile pe cari mi le face d. ministru, privitoare la această materie; căci cele privitoare la cestiunile cele-l'alte face obiectul cestiunei personale, la care m'am înscris și care se va dezvolta la vremea ei.

Acum, d-lor, privitor la acest punct, eŭ zic că, cu organizarea din proiectul de lege nu se poate ca gimnaziile să fie ceea ce trebue să fie, și de aceea zic că iar nu se poate ca liceele să fie ceea ce trebue să fie. Nu am dreptul să vorbesc la art. 4 despre cestiunea privitoare la licee, fiind-că ea s'a închis prin art. 3, dar tot pot să daŭ o pildă. Nu e nimeni în Cameră, dar aproape nimeni, am vorbit cu mai mulți membri din majoritate, ca să nu fi înțeles, după o discuțiune de două săptămîni, că așa e alcătuit în art. 3 al legei, liceul nostru, în cît patru ani vor fi studii comune și că la anul al cincilea va începe învățămîntul despărțit în cele trei ramuri.

Așa s'a înțeles de toți; de ceĭ, cari aŭ vorbit pentru, de ceĭ, cari aŭ vorbit contra și de ceĭ, cari aŭ fost și pentru și contra; căci, în lucruri de acestea se găsesc multe păreri și nu e cu putință ca împărțirea unei Camere să

se facă numaĭ în două părerĭ. Cu toate acestea, d. ministru, în discursul său, şi evident că ne spunea părerea sa, ne spunea că în lege nu e nimic în acest senz şi că după ce veţĭ vota art. 3, după ce aţĭ votat art. 3, se poate întîmpla ca bifurcarea saŭ trifurcarea să înceapă saŭ din clasa VI, cum era în proiectul meŭ, saŭ din clasa VII, saŭ poate chiar numaĭ din clasa VIII.

Ia să ne explicăm serios. E acesta un lucru firesc? Se discută două săptămînĭ; cestiunea importantă în toată discuţiunea este aceasta, pe aceasta se face bătaia şi numaĭ pe aceasta, căcĭ orĭ cît ne vom întreba, de unde s'aŭ luat articolele din proiectul de lege, care spune că vacanţele încep la 25 Iunie şi se termină la 1 Septembre, vă închipuiţĭ că trebue să fie cine-va foarte... ca să creadă că lucrul acesta are importanţă.

Ceea ce se discută e art. 3. Ce se zice la art. 3? A vorbit pentru lege o grămadă de oratorĭ: d-niĭ Gîrboviceanu, Săveanu, Corbescu, a vorbit chiar d.... Bianu, a vorbit d. raportor şi d. ministru. Pănă la d. ministru, spus-a cine-va, că nu e art. 3 o concepţiune lămurită şi precisă care nu va atîrna de părerea personală a fie-căruĭ ministru şi al fie-căruĭ consiliŭ general nedesfiinţat, căcĭ d. Sturdza vrea să desfiinţeze, cel puţin acest lucru mi se va recunoaşte că nu l'am desfiinţat, şi că, prin urmare, se va putea schimba în liceŭ, după placul ministruluĭ de pe vremurĭ, epoca bifurcăreĭ şi trifurcăreĭ, care e cestiunea pe care s'a dat bătaia două săptămînĭ?

Nu. Şi d. Delavrancea ar fi ştiut că printr'o schimbare de ministru se va putea schimba şi bifurcarea şi va putea să înceapă din clasa VIII, nu ar fi vorbit; iar eŭ, dacă aşĭ fi ştiut că bifurcarea se face în clasa VIII, aşĭ fi fost în contra acesteĭ bifurcărĭ.

Prin urmare, cînd se spune că bifurcarea poate începe din clasa a VI saŭ VII, nu am dreptul să mă îndoesc, dacă d-v. aveţĭ o concepţie lămurită saŭ nu?

Nu sunt în drept să spun, că fără concepţie, fără o idee, la noroc, s'a alcătuit art. 3, cel maĭ important din lege?

Atuncĭ, d-lor, cu această pildă am dreptul să trec la critica art. 4.

Aceeaşĭ nelămurire în concepţie îmĭ explică mie şi

răspunsul care mi s'a dat la criticile, pe carĭ le-am făcut gimnaziilor d-v.

Ce mi s'a spus: „gimnaziul va continua să fie o şcoală complectă pentru băeţi".

Sunt, d-lor, 80 la sută din toţĭ băeţiĭ, carĭ nu pot să meargă maĭ departe. Eĭ bine, ce fel de şcoală complectă va fi aceasta? O şcoală complectă pentru ca să ofere învăţămîntuluĭ din ceĭ patru anĭ de gimnaziŭ, materiile carĭ se învaţă în ceĭ patru anĭ de liceŭ şi aceste materiĭ se vor forma ast-fel în cît să dea un tot complect de cunoştinţe.

Aceasta este, mi se pare, tot ceea ce s'a răspuns, ba încă d. ministru zicea în această privinţă, că nu a înţeles critica mea şi nu a înţeles de ce am zis că nu va avea nicĭ gimnaziŭ, nicĭ liceŭ. Atuncĭ sunt dator să mă explic şi vă daŭ întîlnire la aplicaţiune, că nu veţĭ avea un tot complex de cunoştinţe în ceĭ 4 anĭ, căcĭ, ce însemnează a avea o şcoală cu un tot complex de cunoştinţe? Este că materiile ce se vor preda în acea şcoală vor face ca omul acela să ştie cît îi trebue şi să nu se apuce de nimic, pe care nu-l poate învăţa.

Eĭ bine, cînd d ta pretinzĭ şi sperĭ că în 4 anĭ veĭ învăţa pe copil 4 limbĭ: limba luĭ, în care va face şi lectură cu voce clară, pe care o cerea şi d. Dobrescu, lectura aceea este introdusă de mine de la reforma seminariilor; de atuncĭ drept limba romînă nu se maĭ face numaĭ gramatică tobă, ci se citeşte autorĭĭ romînĭ şi se comentează. Eĭ bine, limba romînă, limba latină, limba franceză şi limba germană; mă opresc aci. Este cine-va dintre d-v. care să creadă, că copilul, care va învăţa numaĭ 4 anĭ va putea în mod serios să înveţe aceste 4 limbĭ, adică în scop de a le practica, fiind-că, cu toată intervenirea d-luĭ Bianu în dezbateri, care ne a spus că limbile moderne se învaţă numaĭ ca să ştiĭ că există, eŭ nu m'am lămurit în această ordine de ideĭ.

Eĭ bine, cum voiţĭ d-v., ca un om, care învaţă numaĭ 4 anĭ, care nu are preparaţiunea copiluluĭ d-v., care de la 5 anĭ învaţă în casă limbile străine, să înveţe şi nemţeşte şi franţuzeşte şi latineşte şi să-şĭ cultive şi limba proprie. Deosebit de aceasta va trebui să înveţe şi istorie generală, geografie generală, matematicĭ raţionate, dreptul

uzual, etc. Eĭ bine, cu un asemenea program, după 4 anĭ sunt sigur că omul acesta nu va şti nimic, va fi început multe, dar nu va şti nimic.

De ce să facem teorie cînd avem lecţiile practice? Ce este astăzĭ în gimnaziile noastre actuale? In gimnaziul actual se învaţă limba romînă, latină, franceză, germană, matematicĭ raţionate, geografia generală, istoria generală, adică aproape aceleaşĭ studiĭ prevăzute în programa gimnaziilor d-v., afară de drepul uzual, pe care, eŭ ca om de drept nu-l înţeleg, probabil că cel care l'a înscris nu era om de drept; cînd dar, menţineţĭ aceleaşĭ studiĭ ca în gimnaziul de astăzĭ, nu este sigur că nouele gimnaziĭ nu vor da nicĭ un rezultat, după cum nu a dat un rezultat nicĭ gimnaziul de astăzĭ? Acela, care va termina gimnaziul, nu va şti maĭ mult de cît ce a învăţat în şcoala primară, va fi un om, care a învăţat ceva franţuzeşte, ceva nemţeşte, va fi o uluială pur şi simplu, şi în realitate vor fi patru anĭ pĭerduţĭ pentru ceĭ 80 la sută, carĭ nu maĭ fac aniĭ următorĭ.

D. ministru zicea: Nu te uita la numărul materiilor, ci la modul cum sunt distribuite materiile.

Eĭ bine, d-lor, nu este aşa cu limbile; cînd aĭ pus în programă, spre exemplu limba latină, nu poţĭ pe urmă, drept rezultat, să-l înveţĭ declinarea I-a şi să zicĭ că aceasta este limba latină; va să zică aĭ să-l înveţĭ nicĭ ică limbă latină.

Cînd aĭ pus limba franceză şi limba germană, pentru ce aĭ pus-o? Ca să ştie băiatul ca există o limbă franceză şi germană? Nu, dar pentru ca să capete din gimnaziŭ atîta limbă franceză şi germană, cît trebue unuĭ om, ca să poată vorbi şi traduce o carte.

Gimnaziile actuale v'aŭ dat experienţă, că nu este cu putinţă, ca cu cultura cu care vine băiatul din clasele primare să poată ştie toate lucrurile acestea, aşa că nu este exact că, totul depinde de programul analitic; evident că depinde mult şi de acesta, dar depinde înainte de toate, de spiritul dascălului; căcĭ, de exemplu, dacă i-aĭ pus în programul analitic să vorbească într'o lecţie despre India vechiă, dacă vine şi umple capul copiluluĭ cu tot felul de citaţiĭ, face într'un ceas atît cît pentru mintea copilului

îi trebue 12 ore, ca să reţină; eşti prin urmare, păcălit cu tot programul analitic.

Dar nu e mai puţin adevărat că şi tabloul de materii însemnează ceva, căci ori tabloul acesta de materii nu-l pot lua drept glumă, ci drept lucru serios şi atunci experienţa a dovedit şi vă asigur că va dovedi, că nu este cu putinţă să capete un om despre toate lucrurile acestea cunoştinţe complecte în patru ani. Dacă d-v. voiţi să capete tot acest soiu de cunoştinţe, cari le aţi pus în această enumeraţiune, reveniţi la concluziunile mele: că gimnaziul, care-l creaţi astăzi, va fi tot ca gimnaziul de până acum: o jumătate de liceu, insuficient pentru ceî cari nu pot să meargă mai departe, dar şi cam stricat pentru ceî cari vor să facă liceul întreg, o jumătate de liceu absolut insuficient pentru aceî cari vor să continue. Şi aceasta cînd, după o practică de 40 ani, s'a dovedit că 80 la sută dintre băeţi, după ce aŭ făcut gimnaziul, nu mai pot să meargă în liceu.

Pentru ceî puţinî să sacrificî adevărata cultură şi starea mintală a celor mai mulţi?

Nu numai că faceţi un gimnaziu tot aşa de inutil ca acela pe care-l aveţi până acum, dar mai influenţaţi în rău şi asupra liceului.

Ori cum veţi vroi să alcătuiţi programele, ori cît veţi vroi să sacrificaţi pe ceî din gimnaziu în folosul celor din liceu, tot vor fi strangulaţi şi ceî din liceu.

Intr'adevăr, nu veţi putea aranja materiile în cele patru clase inferioare întocmai ca într'un adevărat liceu. De exemplu, limbeî latine nu veţi putea să-i daţi ce-i trebue în cele patru clase inferioare, tot, ca să fie aceste patru clase un tot complet de cunoştinţe. Şi aşa şi cu cele-l'alte obiecte de studiu.

Aceasta este pedeapsa, cînd concepţia nu este limpede şi nu se bizue pe nimic.

Facultatea de teologie din Iaşi

(Şedinţa Camerei din 14 Februarie, 1898)

Tot la discuţia pe articole a proiectului de lege asupra învăţământului secundar şi superior, d. Politimos propuse creearea unei facultăţi de teologie la Universitatea din Iaşi. Inchizîndu-se repede discuţia, d. Take Ionescu combătu închiderea, pe motiv că fiind o chestie prea importantă în discuţie nu e bine să se treacă cu uşurinţă asupra ei. „Se simte oare nevoie încă de o facultate de teologie, pe lîngă cea existentă? Ori partidul liberal vrea să-şi ţie promisiunea, ce a făcut-o în programul său, de a da o compensaţie Iaşilor?“

Majoritatea, însă, nu voi să asculte argumentele d-luĭ Take Ionescu, închise discuţia şi admise amendamentul d-luĭ Politimos.

Iată discursul d-luĭ Ionescu:

D-lor Deputaţi,

Crearea uneĭ facultăţi de teologie nouă, adică o cheltuială de cel puţin 140,000 leĭ pe an, fiind-că o facultate de teologie cere cel puţin 8 profesorĭ, ceea-ce face 80.000 leĭ pe an, ciţi-va agregaţi încă 20.000 leĭ, un internat teologic, fiind-că se ştie, că la facultatea de teologie mai toţi studenţiĭ staŭ în acest internat, de oare-ce sunt băeţi săracĭ veniţi din seminariĭ, cărora, dacă nu le daĭ internat, nu pot să urmeze la universitate.

Puneţi deci şi întreţinerea internatuluĭ încă cel puţin 40.000 leĭ, ceea-ce face 140.000 leĭ pe an. Cu chiria internatuluĭ se face peste 150.000 leĭ.

Afară de aceasta, de unde vom găsi profesorĭ, cînd se ştie cu cîtă greutate am putut găsi eŭ acum cincĭ anĭ pentru facultatea din Bucureşti, în cît minoritatea liberală de atunci m'a interpelat în Senat şi m'a criticat pentru numirea acelor profesorĭ?

Apoĭ, cum creeaţi d-v. o a doua facultate de teologie, cînd nu avem de cît două seminare superioare, carĭ nu ne daŭ cît maximum 60 absolvenţi pe an, carĭ singurĭ pot popula clasa I-a a facultăţeĭ, şi din carĭ nu toţi vor merge la facultate?

Nicĭ banĭ, nicĭ profesorĭ, nicĭ studenţi!

Cred, d-lor, că este o cestiune prea serioasă pentruca să se poată hotărî fără discuţiune. Căcĭ nu s'a discutat.

Că se propusese lucrul de d. Politimos — şi toţi avem o deosebită dragoste pentru d-sa, fiind-că este de sigur unul care ţine mai mult la prerogativele Camerei şi respectul regulamentului — o ştiu. Dar cînd propune d. Politimos este una, şi cînd propune d. prim-ministru, om care se pretinde cunoscător în ale şcoalei şi ale religiei, este alta. Cum? Iată o facultate, care de abia s'a organizat, s'a încropit acum cinci ani, şi veniţi acum să înfiinţaţi o altă similară, pentru care nu veţi avea nici studenţi, nici profesori!

Presupuneţi, că doi dintre episcopii actuali ar muri şi că doi archierei, cari sunt şi profesori la facultatea de teologie, ar fi aleşi în locul lor. D'abia îi veţi putea înlocui la facultatea din Bucureşti. Ei bine, de unde veţi lua d-v. alţi profesori pentru Iaşi, cînd nici nu mai aveţi alţi doctori în teologie?

Este bine, dar, ca această cestiune să nu treacă fără discuţiune; neapărat, Camera este suverană, ea poate să creeze şi 10 facultăţi, trebue însă să discutăm şi să vedem că nu vor fi nici profesori, nici studenţi.

Şi nu numai că nu sunt studenţi, dar nici nu pot să fie.

O voce: Cîţi preoţi avem?

D. Take Ionescu: După lege, în parohiile urbane, singurele unde se cere licenţă în teologie, nu sunt de cît veri o 500 preoţi. Admiteţi o mortalitate de 5 la sută, ceea-ce este excesiv, ar trebui 25 licenţiaţi pe an; de fapt nici 20 nu se vor putea căpătui. Ei bine, o facultate nu ajunge pentru a produce 20 de licenţiaţi? Şi aceasta numai pentru ca să se aibă aerul că se respectă un program politic.

Eu, d-lor, cred, că un program politic trebue să fie întocmit cu rost, dar nu ca ţara să plătească scump respectarea lui, cînd este fără rost. Dar nici programul nu se respectă. Programul acesta de la Iaşi nu zicea să se facă şi la Iaşi o facultate de teologie; nu, el zicea alt ceva, să se mute scaunul mitropolitului, să se mute Sinodul şi ca o consecinţă şi facultatea de teologie la Iaşi.

„Facultatea de teologie a Regatului, Scaunul Primatului Romîniei şi Sinodul Sînteĭ biserici ortodoxe Romîne vor fi aşezate în Iaşi.“

Era deci vorba de alt-ceva, era vorba de un lucru mare; să se facă la Iaşi capitala religioasă a Rominiei...

D. preşedinte: D-le Take Ionescu, cred că am fost destul de larg lăsîndu-vă să vorbiţi în fond, în loc să vorbiţi asupra închiderei discuţiunei.

D. B. Iepurescu: Acesta este un mod conservator de a proceda. (Aplause). Cu cît îi faci concesiuni mai multe, cu atîta se suie în capul tău. (Aplause. Zgomot).

D. Take Ionescu: Dacă, d-lor, a închide o discuţie fără să se discute, este modul de a proceda liberal, atunci sunt în dreptul meu să proced cum proced.

Da, d-lor, sunt în dreptul meu să spun în zece vorbe, — şi n'am spus mai mult — pentru ce nu se poate închide aşa repede discuţiunea. Nu se poate închide discuţia aşa lesne. Pricep ca mutarea facultăţei de teologie să sufere, mai ales cînd noi am cheltuit 400.000 lei, — jumătate donaţi de d-na Şchiopescu — cu zidirea internatului teologic din Bucureşti.

Dar cine este de vină?

Eu, d-lor, persist a crede că nu se poate plăti cu 140.000 lei pe an, şi cu înfiinţarea unei şcoale fără studenţi şi fără profesori, dificultatea la care amicii politici au pus un guvern oare-care (zgomot), din pricina unei făgăduieli imposibile.

Chestia personală cu d-nul Sp. Haret

(Şedinţa Camerei de la 20 Februarie, 1898)

Nici că se putea ca o lege, de importanţa proiectului propus de d. ministru Spiru Haret asupra reformei învăţămîntului secundar şi superior, să nu fi dat loc la discuţii între ministrul titular şi fostul ministru al Instrucţiunei, d. Take Ionescu.

D. Haret contestă d-luĭ Take Ionescu originalitatea proiectului său ; d. Take Ionescu negreşit că trebui să riposteze, mai cu seamă că cele avansate de d. Haret — după cum se va vedea din expunerea d-luĭ Ionescu — erau în contradicţie cu realitatea lucrurilor.

D. Preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu vorbi ast-fel:

D-lor Deputaţi,

In lunga discuţiune asupra legeĭ învăţămîntuluĭ secundar şi superior, de două orĭ d. ministru al instrucţiuneĭ publice mi-a făcut cestiune personală, şi după regulamentul nostru, cestiunile personale venind la sfîrşitul discuţiuneĭ, evident că este cam tîrziŭ şi că nu ne mai poate interesa tot atît de mult, cît ne-ar fi interesat, dacă discuţiunea s'ar fi făcut imediat.

D. ministru al instrucţiuneĭ publice cu ocaziunea discuţiuneĭ generale a găsit de cuviinţă nu numaĭ să examineze din actualul proiect de lege, carĭ anume măsurĭ erau inspirate din alte proiecte, dar a luat la cercetare toate proiectele de lege votate în timpul ministeruluĭ meŭ, şi a căutat să vă dovedească că în toate acele proiecte eŭ m'am mulţumit să copiez pe d. prim-ministru, saŭ mai bine zis proiectul de la 1886 al actualuluĭ prim-ministru.

Cestiunea, dar, a eşit din cadrul discuţiuneĭ proiectuluĭ de lege, şi este evident că a devenit o cestiune pur personală.

De asemenea, d. ministru al instrucţiuneĭ publice de două orĭ, şi în discuţiunea generală a proiectuluĭ şi cu ocaziunea discuţiuneĭ articoluluĭ cu privire la punerea la retragere din oficiŭ a profesorilor universitarĭ şi secundarĭ,

din nou mi-a făcut cestiune personală. Şi vedeţi, că atunci cînd cine-va de două ori revine asupra aceleaşi cestiuni, este că neapărat îi atribue o mare importanţă.

D. preşedinte: Va să zică cestiunea personală nu a venit prea tîrziu, ci în conformitate cu regulamentul, adică după discuţiunea pe articole. (Ilaritate).

D. Take Ionescu: Observaţiunea d-luĭ preşedinte este foarte întemeiată şi o primesc cu plăcere.

Prin urmare, de două ori d. ministru al instrucţiuneĭ publice a insistat, şi a insistat mult asupra acestuĭ punct, că aşa abuzuri se făceaŭ sub ministerul meŭ cu punerea la retragere din oficiŭ a acelor profesori, carĭ aveaŭ 30 de anĭ de serviciŭ, în cît aplicarea a compromis însăşi legea de la 1892.

Cuvîntul compromis este propriŭ al d-luĭ ministru al instrucţiuneĭ. Şi drept pildă a acesteĭ compromiterĭ a adus două cazurĭ: punerea la retragere a unuĭ profesor secundar, a d-luĭ Herăscu, şi punerea la retragere a unuĭ profesor universitar, fost decan al facultăţeĭ de ştiinţe din Bucureştĭ.

D-lor, sunt dator să răspund la ambele invinuirĭ personale şi maĭ cu seamă la cea de a doua, fiind-că dacă în cea dintîiŭ este pur şi simplu vorba despre paternitatea unuĭ proiect de lege, lucrul n'are mare importanţă; dar cînd e vorba de abuzul, pe care un ministru îl face cu dispoziţiunĭ legale, evident că lucrul are maĭ mare importanţă.

Incep cu cel dintîiŭ.

D. ministru al instrucţiuneĭ publice a luat rînd pe rînd cele treĭ legĭ relative la instrucţiunea publică, carĭ s'aŭ votat sub ministerul meŭ, şi a voit să-mĭ dovedească că diferitele măsurĭ din ele fusese copiate din proiectul d-luĭ Sturdza din 1886. Ca primă observaţiune fac pe aceasta: dacă ar fi lucrul adevărat, atunci ar fi trebuit să găsesc susţinere a proiectelor mele din partea opoziţiuneĭ de atunci, iar nu atitudinea, pe care am găsit-o.

Dar lucrul nu e adevărat şi cu toată partea plicticoasă a discuţieĭ, sunt silit să urmez pe d. ministru punct cu punct, pas cu pas.

Ştiŭ că asemenea discuţiĭ n'aŭ nicĭ un interes, că sunt puncte de reformă carĭ sunt de domeniul public, dar

eŭ nu sunt de vină dacă d. ministru a făcut un lung pomelnic. Il urmez şi eŭ după notele ce am luat.

Intiiŭ de toate, ce idee îşĭ face cine-va despre a copia pe un altul; să vă daŭ un exemplu practic. De exemplu: în toate ministerele noastre sunt maĭ mulţĭ directorĭ de serviciŭ, aşa e la interne, aşa e la războiŭ, aşa e la finance, aşa e peste tot. In toate ministerele de instrucţiune publică din toată Europa sunt maĭ mulţĭ directorĭ de serviciŭ. Vă puteţĭ închipui d-v., că atuncĭ cînd aĭ introduce directorĭ de serviciŭ într'un minister în care n'ar fi fost, copiezĭ pe un altul, care ar fi propus şi el să facă directorĭ de serviciŭ? Aceasta nu va să zică a copia. Dar se poate totuşĭ copia şi aicĭ; dacă un ministru împarte un minister într'un anume mod şi altul vine şi împarte şi el ministerul întocmaĭ tot aşa, atuncĭ, — şi atuncĭ d'abia, — se poate zice că a copiat.

Aceasta e prima imputare ce mi s'a făcut; am făcut directorĭ de serviciŭ şi directoriĭ de serviciŭ aŭ fost propuşĭ de d. Sturdza în 1886. Apoĭ nu e aşa: d. Sturdza propunea 4 directorĭ: La învăţămîntul primar, la învăţămîntul secundar, la învăţămîntul superior, la învăţămîntul privat şi special, 4 directorĭ cu sarcine absolut inegale, căcĭ învăţămîntul primar are cel puţin de 20 de orĭ maĭ multă muncă de cît cel superior, necum cel special saŭ privat; — eŭ am făcut numaĭ doĭ directorĭ de învăţămînt, unul la învăţămîntul primar şi normal şi altul la învăţămîntul secundar, special, superior şi privat. Aceasta nu va să zică a copia, căcĭ nu e minister, care să nu aibă directorĭ de serviciŭ şi nu este invenţie a propune acelaşĭ lucru şi la instrucţie.

Maĭ departe, d. ministru zice: d. Sturdza a propus, la 1886, desfiinţarea consiliuluĭ general de instrucţiune, şi d-ta l'aĭ copiat, pentru că, în loc să-l desfiinţezĭ, l'aĭ înlocuit cu alt consiliŭ general, împărţit în 3 secţiunĭ. Pentru întiia oară aud că a păstra o instituţiune, dar a o împărţi în 3 secţiunĭ, e a copia pe cine-va care voeşte să o desfiinţeze. Vă pun numaĭ întrebarea, răspunsul îĭ dă cea maĭ simplă logică.

Maĭ departe, în locul consiliuluĭ general, care l'a desfiinţat, ştiţĭ ce punea d. Sturdza? punea un consiliŭ de instrucţiune, dar care se compunea din inspectorĭ şcolarĭ,

din ceĭ 4 directorĭ, din secretarul general şi din alte 4 persoane. Acesta era consiliul d-sale. Eŭ n'am făcut acest consiliŭ şi cred că ar fi fost răŭ să-l fac, căcĭ dacă tu, ministru, stringĭ în fie-care zi la biroul tăŭ pe toţi directorii de serviciŭ, — cum trebue să o facă orĭ-ce ministru, — aceasta nu va să zică că aĭ compus un consiliŭ. In schimb, am păstrat vechiul consiliu permanent din legea de la 1864, compus tot din 3 persoane, cum era în trecut, dar i am schimbat atribuţiunile. I-am dat unele nouă, i-am tăiat unele din atribuţiunile pe carĭ le avusese înainte: deci nu copie, dar nicĭ asămănare nu este.

O altă critică ce mĭ-a adus d. ministru al instrucţiuneĭ este relativă la organizarea inspectoratelor.

D. ministru a spus, că eŭ am copiat aceasta din proiectul d-luĭ Sturdza. Dar, d-lor, nu există minister de instrucţiune în lume, care să nu aibă inspectorĭ.

Este absurd a pretinde că copiezĭ pe d. Sturdza, cînd facĭ inspectorĭ.

Dar cestia este alta: existat-a saŭ nu inspectoriĭ în legea d-luĭ Sturdza aşa cum s'aŭ organizat la 1892? Cestiunea este dar, cum s'a organizat inspectoratul?

In legea d-luĭ Sturdza era prevăzut, pe lîngă subrevizoriĭ şi revizoriĭ, inspectorĭ fără altă deosebire, adică aceeaşĭ oamenĭ eraŭ inspectorĭ şi la învăţămîntul secundar şi la cel primar. Eŭ i-am despărţit, am făcut inspectorĭ de învăţămînt primar, de învăţămînt secundar, de învăţămînt superior şi o inspectoare. Că lucrul nu plăcea d-luĭ Sturdza, dovadă este că d-v., în urmă aţĭ suprimat pe cale budgetară pe inspectorul învăţămîntuluĭ superior.

D. ministru adaugă: In proiectul d-luĭ Sturdza, inspectoratul era o carieră, iar eŭ nu am făcut o carieră. Eĭ bine, nu, inspectoratul nu era carieră nicĭ la d. Sturdza. Intr'adevăr, tot din profesorĭ se recrutaŭ inspectoriĭ, ca şi în legea mea, şi ca şi în legea mea, eĭ puteaŭ fi scoşĭ de ministru orĭ cînd. Aci nu am să mă lupt cu d. Sturdza, ci cu lipsa de memorie a d-luĭ ministru al instrucţiuneĭ, căcĭ scriptele sunt de faţă.

Totuşĭ, aci am făcut o inovaţie. Pănă la 1892 se petrecea un mare abuz cu aceştĭ inspectorĭ, căcĭ de şi profesorul era numit inspector, el însă continua a-şĭ face

curs. Vă închipuiți ce timp îi mai rămînea aceluĭ profesor pentru a face inspecțiuni; iar dacă nu făcea curs numea un suplinitor ca vaĭ de lume, un moare-de-foame, plătit cu o sumă foarte mică și deci și cursurile sufereaŭ și serviciul de inspectorat era une-orĭ jignit.

Eŭ am tăiat acest abuz, căci după legea din 1892 profesoruluĭ numit inspector i-se pune din oficiŭ un suplinitor plătit cu leafa integrală a profesoruluĭ, afară de gradațiuni.

Maĭ departe, d. ministru al instrucțiuneĭ mi-a maĭ spus că nu numaĭ am copiat pe d. Sturdza, dar une-orĭ nicĭ n'am știut să văd. Așa am avut prostia să am dinaintea ochilor meĭ ideia Caseĭ Școalelor, pusă în legea d-luĭ Sturdza din 1886 și n'am știut s'o copiez.

Este adevărat, că în legea d-luĭ Sturdza se prevedea Casa Școalelor. Dar, d-lor, nu cuvintele aŭ importanță, ci ceea ce se află sub cuvinte, ceea-ce ele însemnează.

Eĭ bine, ceea ce a încălzit țara nu a fost vorba de Casa Școalelor, ci zidirea localurilor de școale din comunele rurale. Eĭ bine, Casa Școalelor din legea d-luĭ Sturdza nu zidea nimic, pur și simplu administra legate și donațiuni!

Vedeți că n'aveam ce să văd și ce să copiez.

In legea de la 1886 a d-luĭ Sturdza, construcțiunea localelor de școală era în sarcina comunelor rurale, nicĭ n'am făcut Casa Școalelor, doar între legea Sturdza și a mea atîta deosebire este, că eŭ puneam construcția localurilor de școale în sarcina județelor, și autorizam pe Stat să le construiască în comptul județelor, carĭ ar întîrzia. D-v., liberaliĭ, totuși m'aț criticat. In urmă aț făcut Casa Școalelor. Dar această idee nu este nicĭ a mea, nicĭ a d-luĭ Sturdza; este a d-luĭ Poni ideea ca, casa școalelor să facă construcțiunile localurilor de școală cu banĭ de la Stat.

Da, d-lor, eŭ prevedeam în lege ca județele să construiască localurile de școală la sate; iar în proiectul d-luĭ Sturdza, din potrivă, comunele rurale eraŭ însărcinate cu construirea localurilor de școale. Primul pas înainte l'am făcut eŭ cînd am însărcinat județele, și un pas și maĭ mare aț facut d-v. cînd aț înființat Casa Școalelor. A

realizat ideea d. Poni; trebue să dăm meritul d-luĭ Poni, şi să nu furăm omuluĭ ceea ce a fost al săŭ.

In aceste patru puncte a găsit d. ministru că este bine să găsească paternitatea d-luĭ Sturdza!

Trec, d-lor, maĭ departe. Cu legea cea dintîiŭ, cu legea de organizare din exemplele date de d. ministru nu se potriveşte nicĭ unul. Să vedem acum cu cele-l'alte.

A doua, d-lor, în ordinea cronologică a fost legea cleruluĭ, în care, privitor la instrucţia publică, a fost partea seminariilor. Legea d-luĭ Sturdza e aci. Absolut nimic din organizarea seminariilor nu e acolo.

Despărţirea în seminariĭ inferioare şi superioare nu e; introducerea uneĭ limbĭ moderne în seminariĭ nu e. Preponderenţa limbeĭ elene, pentru că biserica noastră e biserica răsărituluĭ, nu e. Examenul general de sfîrşire a seminaruluĭ, nu e. Şi încă un lucru maĭ important: introducerea studiuluĭ pedagogieĭ şi al practiceĭ pedagogice în seminariĭ, pentru a face din popiĭ de la sate şi învăţătoriĭ, nu e. Aceasta era o idee nouă în legea mea, care nu se afla în legile anterioare, necum în proiectul d-luĭ Sturdza.

Trec, d-lor, la a treia lege: Legea învăţămîntuluĭ primar şi normal primar. Aci iar sunt acuzat de copiare. Rînd pe rînd iaŭ acuzaţiile făcute.

D. ministru zice: „aĭ spus că copiiĭ vor urma la şcoala de la 7 până la 14 anĭ. Aceasta este din legea d-luĭ Sturdza.“

E din toate legile asupra învăţămîntuluĭ primar, d-le ministru, toate legile de învăţămînt primar spun că copiiĭ vor urma la şcoală de la vîrsta de 7 anĭ până la 14 anĭ.

Dar d-sa se răzbună: cel puţin cînd e vorba de măsurile relative la obligativitate aĭ copiat pe al d-luĭ Sturdza. Eroare, d-le ministru, eroare grozavă! Ce va să zică măsurile relative la obligativitate? Mijloacele, prin carĭ o faci să se respecte: adică desemnarea aceluia, care aplică pedeapsa şi natura pedepselor de aplicat.

In legea d-luĭ Sturdza eraŭ două mijloace: amenda şi închisoarea. In legea mea am scos închisoarea, şi nu aţĭ pus-o nicĭ d-v. la 1898, cînd aţĭ modificat-o.

In legea d-luĭ Sturdza amenzile se aplicaŭ de revi-

zorî; în legea d-luĭ Poni de judecătorul de pace; — cîte-va milioane de procese pe an, — în legea mea, de învăţătorî. La 1896, cînd aţĭ modificat legea, aţĭ menţinut pe învăţătorĭ ca să aplice pedepsele, şi nu v'aţĭ întors la sistemul d-luĭ Sturdza ca să le aplice revizoriĭ saŭ judecătoriĭ de pace, ca în proiectul d-luĭ Poni; nicĭ puşcăria prevăzută în legea d-luĭ Sturdza, pentru netrimeterea copiilor la şcoală, nu aţĭ maĭ reînoit-o la 1896, după ce o ştersesem eŭ la 1893.

Va să zică nicĭ aci nu se potriveşte.

Maĭ departe aţĭ spus, că eŭ am copiat din legea d-luĭ Sturdza partea relativă la pedepsele disciplinare. Nu este exact. Legea d-luĭ Sturdza prevedea o comisiune de magistraţĭ, care să judece pe învăţatorĭ şi institutorĭ. Nu e în legea mea comisiunea de magistraţĭ; este consiliul permanent; poate să fie bine saŭ răŭ aceasta, — şi mi-am luat eŭ cu vîrf şi îndesat de la d-v. pentru cestiunea aceasta — dar lucrul e că nu am pus magistraţĭ în legea mea.

Aţĭ maĭ spus că am copiat pe d. Sturdza, cînd am spus ca comunele să contribue la plata învăţătorilor. Aci aşĭ vroi să ne lămurim: dacă le-am copiat de la d. Sturdza, pentru ce m'aţĭ ocărît atîta vreme pentru aceste dispoziţiĭ? Căcĭ acest sistem nu este drept: Dacă iaĭ ideile liberale, te ocăresc, te fac reacţionar, dacă nu le iaĭ, te acuză, că de ce nu le aĭ luat? Cum să ieşĭ din această dilemă?

Dar lucrul nu este tocmaĭ aşa. Am pus în legea mea ca comunele să contribue la plata învăţătorilor, dar cu o deosebire de legea d-luĭ Sturdza. In legea sa, ministrul de instrucţiune avea dreptul să fixeze cum voia el partea de contribuţie a comunelor la plata dascălilor şi pe timp de 8 anĭ de zile, această fixare arbitrară era obligatorie pentru comune.

Maĭ mult: în legea d-luĭ Sturdza, chiar dacă nu făcea Statul şcoală într'o comună, totuşĭ comuna trebuia să dea partea eĭ de contribuţiune, se strîngeaŭ baniĭ la Casa de depuneri! Eŭ am fixat prin lege partea de contribuţiune, şi anume jumătate leafa celuĭ de al doilea învăţător. D-v. aţĭ venit la 1896 şi aţĭ desfiinţat, aţĭ şters şi ultimul rest din ceea-ce credeţĭ că fusese descoperirea d-luĭ Sturdza,

şi care în realitate fusese în tot-de-a-una în ţară, căci în tot-de-a-una comunele aŭ participat la ast-fel de cheltueli.

Mijloacele de recrutare ale profesorilor, se adaugă, le aĭ luat din proiectul d-luĭ Sturdza. Nu este adevărat. In proiectul d-luĭ Sturdza se zice că învăţătoriĭ şi institutoriĭ vor eşi din şcoală normală, dar şi dintre bacalaureaţiĭ. Aceasta este cestie de principiĭ.

In legea de la 1893 se zicea, că eĭ vor eşi numaĭ din şcoalele normale.

In legea d-luĭ Sturdza nimic despre organizarea şcoalelor normale, nimic.

Legea din 1893, din potrivă, se ocupă pe larg. Astfel am prelungit cu un an, aniĭ de studiĭ în şcoalele normale, făcînd un loc de 4, 5; am introdus studiul uneĭ limbĭ moderne, ca să se maĭ subţieze şi eĭ, şi altele.

Tot prin legea din 1893 am dat dreptul învăţătorilor ca să poată şi eĭ deveni profesoriĭ la oraşe, măsură care nu era la d. Sturdza şi care a umplut de bucurie pe învăţătoriĭ.

Şi aceasta este cestie de principiĭ.

Am introdus eŭ cel dintîiŭ, — căcĭ tocmaĭ maĭ în urmă, după noĭ, a fost ideea admisă şi în Franţa, — măsură ca femeile să poată fi profesoare la şcolile de băeţi.

Azĭ sunt sute deja. Cred că nu se va tăgădui că aceasta este o cestie de principiĭ. Şi aţĭ respectat-o, nu aţĭ modificat-o.

Tot atuncĭ am transformat şcoalele centrale de fete în şcoale normale de institutoare, şi în sfîrşit am pus un capăt abuzurilor ce se făceaŭ la azilul „Elena Doamna", care nu maĭ era o şcoală de orfane. Am transformat-o într'o şcoală normală de învăţătoare şi o şcoală profesională şi de menaj, şi am pus ca condiţiune, că nu pot intra acolo de cît fete orfane de tată şi de mamă şi în a doua linie numaĭ cele de tată.

Dar combinaţia prin care preoţiĭ de la sate sunt şi învăţătoriĭ? Nu este aceasta o cestiune de principiŭ? Şi nu era în proiectul de la 1886 !!

Dar şcoalele de cătun, pe carĭ le-am înfiinţat eŭ şi la carĭ nu vă gîndiseraţĭ la 1886, acele şcoale, graţie cărora vom putea da învăţătură şi copiilor din cele maĭ micĭ şi

mai depărtate cătune, creaţiunea mea care aţi păstrat-o la 1896, schimonosind-o puţin?

Dar şcoala normală specială pentru Dobrogea, pe care aţi desfiinţat-o?

Ei bine, toate aceste dispoziţiuni carî nu se aflaŭ la d. Sturdza, pe toate, afară de cea din urmă, d-v. le aţi păstrat în legea de la 1896.

Cît despre legea din urmă, legea ce aţi votat erî, ce să mai vorbesc? Lungimea dezbaterilor ne a dat dese ocaziî să se dovedească unde *ne lovim* şi unde nu.

Ce s'a dezbătut în această Cameră, cu ocaziunea acesteî legî? S'aŭ dezbătut detaliele, de pildă ca vacanţele încep la 20 Iunie şi că petiţiunile trebuesc date la 25 August, saŭ s'a dezbătut cestiunea, dacă se bifurcă saŭ nu învăţămîntul secundar? Ei bine, nu era bifurcare în proiectul d-luî Sturdza.

S'a dezbătut care să fie disciplina studenţilor universitarî şi v'am dovedit că aţi luat-o din proiectul meŭ de lege.

S'a dezbătut cestiunea disciplineî profesorilor, şi nu aţi votat sistemul d-luî Sturdza, ci cam pe al meŭ, care însă, cum v'am spus, era al d-luî Dimitrescu-Iaşi. Dar şi aci tot aţi introdus prin amendament o dispoziţie din legea mea: dreptul de a fi apărat de un alt profesor.

S'a dezbătut modul de recrutare al profesorilor universitarî şi în această privinţa legea ce aţi votat nu seamănă cu nicî un proiect şi nicî cu al d-luî Sturdza, fiind-că d-sa punea examenul la agregaţi, numiţi de d-sa profesorî extraordinarî, pe cînd docenţiî nu treceaŭ nicî un examen.

Cred, că am terminat cu această primă parte.

Să vedem acum care este morala acestuî lucru. In materie politică este absolut de prisos de a te ocupa cine a propus întîiŭ o măsură.

Meritul nu este de cît al aceluia, care a transformat măsura în lege, fiind-că măsurî propun filozofiî, cu chila, broşurile politice ploaŭ, dar oamenii politicî, carî pot să transforme o broşură politică într'un proiect de lege, sunt mai rarî. Şi ştiţi pentru ce? Pentru că a transforma o idee într'o lege, e a expune de multe orî soarta unuî

partid, şi de multe orĭ a lupta contra partizanilor tăĭ propriĭ.

Aşa dar, orĭ-ce s'ar fi propus înainte de alţiĭ, să fie sigur d. ministru, că în ce priveşte legea aceasta, chiar dacă ar fi şi maĭ mică partea d-sale de cît este, meritul al d-sale va fi întreg, şi nimenĭ nu va căuta să vadă dacă cutare articol e luat saŭ nu de altul. Se va zice un singur lucru: la 1898, ministrul Haret a trecut legea învăţămîntuluĭ secundar şi superior.

Acum că maĭ este o a doua parte maĭ delicată, şi anume dacă legea, aşa cum s'a votat, va rămîne multă vreme nemodificată, aceasta nu se va putea hotărî în anul 1898.

Trec la a doua parte. D. ministru a venit de două orĭ asupra punerilor în retragere a profesorilor, pe carĭ le am făcut eŭ.

E adevărat că eŭ, ca ministru al instrucţiuneĭ, tînăr, eram foarte doritor să întineresc corpul profesoral. Pe profesoriĭ de curs secundar, pe toţĭ cînd aŭ avut 30 de anĭ de serviciŭ, i-am pus în retragere, fie amiciĭ meĭ politicĭ orĭ nu. Aşĭ putea cita mulţĭ, îmĭ amintesc pe d. Virgolicĭ, care pe urmă s'a ales deputat. Aceasta poate să nu fie o politică bună, dar e o politică.

Tot aşa am pus şi pe d. Herescu, fostul meŭ profesor, iar nu pentru că a iscălit programul partiduluĭ liberal. Apoĭ eŭ l'am găsit în consiliul permanent numit de d. Poni, ministrul de instrucţie al ministeruluĭ conservator Florescu-Lascar Catargi, şi a rămas şi cu mine.

Am voit să-l numesc şi inspector, dar n'a primit să fie de cît inspector general, ceea-ce n'am putut face, căcĭ locurile eraŭ ocupate toate; dacă ar fi fost aşa de politic intransigent, n'ar fi fost numit de d. Poni, ministru conservator. Dar d-v. n'aţĭ păstrat articolul meŭ de lege întocmaĭ? Cu avizul consiliuluĭ permanent şi d-v. veţĭ putea pune la retragere, la 30 anĭ de serviciŭ, pe profesoriĭ secundarĭ.

Vin acum la profesoriĭ universitarĭ. E adevărat că am pus pe cîţĭ-va la retragere, dar dacă ziceţĭ că a fost cestiune politică, ia socotiţĭ pe cine am numit în locul lor? Pe dr. Babeş, care nu ne este amic politic, pe

Petricu, nu ştiŭ să fi votat verĭ o-dată saŭ să ştie ceva în politică.

Am numit pe d. Cornelie Manolescu-Rîmniceanu, un excelent profesor, un fost secretar general sub ministerul luĭ I. C. Brătianu.

Iată cum aŭ fost numiţĭ de mine.

Dar aţĭ citat un singur caz, aţĭ vorbit despre punerea la retragere a d-luĭ Petrescu. Foarte bine, Petrescu însă e mort, prin urmare, nu putem vorbi tocmaĭ liber.

D-v. aţĭ lăsat să se creadă, că eŭ l'am pus la retragere, pentru că luase o atitudine foarte vie faţă de Odobescu, care ziceţĭ că-mĭ era prieten. Intĭiŭ vă opresc aci. Aŭ rămas în ministerul d-v. destuĭ înalţĭ funcţionarĭ din vremea mea ca să puteţĭ afla de la eĭ că vă înşelaţĭ.

D. Odobescu era departe de a-mĭ fi prieten, cu secretarul meŭ general nicĭ nu vorbea, nicĭ nu se saluta, iar mie mi-a făcut frumoasa farsă de a publica drept prefaţă la un abecedar al săŭ, o critică vie la lucrările mele din minister, aşa că a trebuit să am o explicaţiune cu d-sa.

D. Odobescu era un admirabil director de şcoală normală superioară, pot zice un director neîntrecut. D. Odobescu a făcut foarte mult, dară foarte mult pentru şcoala normală. Iar pentru studenţiĭ de acolo era aşa de bun, în cît toată lumea îl acuza, că mergea cu dragostea până a-ĭ părtini din cale afară la concursurĭ.

A venit un moment, cînd Odobescu s'a pus în relaţiunĭ neplăcute cu o parte din profesoriĭ de la universitate, şi aceasta pentru că Odobescu, ca să îmbunătăţească şcoala, a voit să aibă maĭ multă muncă cu cheltuială maĭ puţină. Decĭ în loc de conferenţiarĭ cu lefurĭ fixe mi-a propus, şi eŭ am primit, să fie plată cu jetoane de prezenţă; prin aceasta se înmulţeaŭ conferinţele, fără să mărim cheltuelile budgetare. Dar am avut atuncĭ o mare zarvă. Din această *pricină budgetară* s'aŭ creat relaţiunĭ foarte încordate între Odobescu şi parte din profesorĭ. Atuncĭ căutîndu-se arme contra luĭ Odobescu, s'a descoperit ceea ce nu se ştiuse nicĭ odată, că legea din 1864 avea asupra şcoaleĭ normale superioare dispoziţiunĭ bizare, care de altfel nu s'aŭ aplicat nicĭ odată, de nicĭ un ministru. După legea de la 1864 eraŭ doĭ directorĭ la şcoală normală su-

perioară; unul pentru secțiunea literară: decanul facultății de litere și altul pentru secțiunea științifică: decanul facultății de științe. De fapt, nimeni n'a aplicat aceasta. In tot-de-a-una directorii școalelor normale superioare au fost numiți de ministru prin decret, în afară de decanii facultăților; așa a fost și la Iași și la București.

Ei bine, d-lor, în această stare de lucruri s'a profitat de două nenorociri ale lui Odobescu. Prima dovedea multă ingratitudine în unii dintre tineri, din fericire numai unii; cea-l'altă multă micime de suflet.

D. Odobescu se ocupa de studenții lui cu multă dragoste, era chiar cum v'am spus, bănuit și acuzat de cite ori se afla în un juriu de examen, favoriza pe studenții lui de la școala normală superioară pe de asupra de ceea ce ar fi trebuit să facă. Intr'o zi, ivindu-se neînțelegere între d. Odobescu și un student, pe care îl cunoștea de mic copil de la Curtea-de-Argeș, un student al cărui tată îl încredințase d-lui Odobescu personal, și studentul insultînd pe d. Ododescu, acesta ofensat, sfîrșește prin a-i da o palmă; parte din studenți se revoltă, grevă, etc. Lucrul se complică prin amestecul decanului de la științe, și se sfîrșește prin demisiunea d-lui Odobescu.

Nu e mai puțin adevărat însă că studenții arătase o ingratitudine complectă, și că d. dr. Istrati, pe care îl trimisesem să facă ancheta, și care știți cît e de drept și de bun, a pedepsit vre-o șase din studenții de la școala normală.

Dar, d-lor, aceasta nu a fost totul. Nu numai că s'a luat partea unor studenți rezvrătiți, aceasta n'ar fi nimic. A mai fost un punct urît, încă o acuzațiune, care s'a căutat să se exploateze și de studenți, și mai ales de alții în contra lui Odobescu. L'au acuzat, sper pe nedrept de un anume păcat, de o călcare a poruncei a șaptea din decalog, de o vină pasionată... cestiunea unei văduve.

Ei bine, d-lor, mie mi-a făcut o dureroasă impresie lucrul acesta. Vă spun de aci, că mie în tot-de-a-una mi-a displăcut sistemul ca să stai la pîndă în contra cui-va, și să-l prinzi în momentul în care va fi căzut în vre-o slăbiciune, pentru ca să te legi de dînsul, mai ales atunci cînd nu ai să-i imputi de cît acel soiu de păcate, pe care

vechia experienţă a omenirei coprinsă în toate literaturile, în toate analele, ne spune că este absolut de altă natura de cît cele-l'alte păcate.

Slăbiciunile morale acestea, izvorîte din patimi, sunt ast-fel, în cît de multe ori oamenii cei mai onorabili, oamenii cei mai cuminţi, oamenii, cari ne sunt dragi, oamenii, cari ar trebui să fie pilda altora, aŭ căzut şi pot să cadă în vină. Credeţi-mă, în aste materii nu ştiŭ azi unde ar trebui să loveşti mîine.

Nu că scuzez lucrul. Ca ministru, organ al virtuţei oficiale, odată ce s'a produs acuzarea, trebuia să iaŭ măsuri; v'am primit demisiunea luĭ Odobescu. Sub ast-fel de acuzări nu se poate altă soluţie. Dar ca om am avut însă un dezgust, şi mi-a rămas o idee rea de toţi aceia, cari aŭ căutat să lovească cu acest prilej, fără să se gîndească că acestea sunt păcate, în cari mulţi sunt tîriţi, şi că tocmai de aceea faţă de dînsele omul cu minte şi cu inimă ar trebui să aibă nu numai dreptate, dar mai ales şi multă caritate.

Acesta, de sigur, a fost sentimentul meŭ. Am făcut justiţie întreagă, dar am rămas adînc mîhnit de purtarea oamenilor, şi poate că întru ceva hotărîrile mele să fi fost influenţate de această stare a mea sufletească.

Am zis.

Chestia personală cu d. G. C. Cantacuzino, ministru al financelor

(Şedinţa Camerei de la 14 Martie, 1898)

D. Cantacuzino, ministrul financelor, cu ocazia discuţiei la Mesaj, făcu şi D-sa chestie personală cu d. Take Ionescu, relativ la trecerea acestuia în partidul conservator.

In discursul de mai jos, d. Take Ionescu, interpelat în această privinţă, nu ştim pentru a cîtea oară, răspunde cu succes d-luĭ Cantacuzino, făcînd cu acest prilej şi oare-carĭ destăinuirĭ asupra tratativelor ce s'aŭ urmat cu d-sa, de a reintra în partidul liberal, tratative prezidate de Ioan Brătianu.

D-lor Deputaţĭ,

Cînd în discuţiunea de la Mesaj, d. ministru de justiţie mi-a făcut cestiune personală, am fost un bun prooroc cînd am spus că cestiunea aceasta nu vine în Cameră nicĭ pentru întĭia oară, nicĭ pentru ultima oară. Intr'adevăr, d. ministru de finanţe s'a amuzat astăzĭ să-mĭ spue: „de două orĭ aĭ trecut la conservatorĭ".

Dacă d. ministru de finanţe ar fi un om, a căruĭ memorie să fie fixă şi al căruĭ cuvînt să fie în tot-de-a-una cugetat, atuncĭ m'aşĭ simţi atins; dar azĭ, ca şi în alte ocaziunĭ, d-sa a dat dovezĭ că memoria îĭ este scurtă şi că nu are timp din cauza multiplelor şi grelelor ocupaţiunĭ ce-l copleşesc, de a se referi şi la documente şi a suplini astfel prin cercetărĭ ceea-ce nu poate reţine prin memorie.

Să daŭ o pildă.

Vorbesc de chestiunea demisionărĭĭ ofiţerilor.

După cum a spus şi d. Marghiloman, vă declar că această chestiune nu este închisă, că ea formează între noĭ

o chestiune mult mai mare de cît își închipue d. ministru, și că se va rezolva la vreme, vreme care, vă asigur, va veni mult mai repede de cît credeți d-v. Acest proces își va urma cursul cu toate amenințările d-v., că ați potrivit lucrurile acolo unde trebue să fie potrivite.

D. ministru de finanțe a spus că ceea ce s'a scris în *Voința Națională* s'a scris în urma măsurei grozave luată de partidul conservator, și anume primirea demisiunei numai a unor ofițeri.

Nu este așa.

Voința Națională a vorbit la 2 Februarie. D-v. știți că toate jurnalele noastre anti-datează; așa jurnalul, care ese Sîmbătă are data Duminică; jurnalele cu data de 2 Februarie sunt scrise și se vînd publicului la 1 Februarie.

D. Costinescu v'a mai citit și *Voința* cu data de 4 Februarie, jurnalul, în care se fac faimoasele făgăduelî. Or, ziarul cu data de 4 s'a pus în vînzare la 3 seară, a fost scris în dimineața de 3. Deci, la 1 Februarie s'au făcut încurajările și la 3 Februarie s'au repetat și s'au făcut și făgăduelile, și ast-fel s'a împiedicat împăcarea ofițerilor. Neapărat s'a împiedicat împăcarea, căci li se promisese păstrarea vechimei și a graduluî, și în asemenea condițiî nu era de ce să se împace.

Aceasta este tipărit la 3 Februarie. (Aplauze). De altfel întreg numărul de la 3 Februarie al *Voinței* este redactat așa că se vede limpede că nu era atunci nimic făcut. Acolo, pe ton de glumă și de zeflemea, se spune cum ministrul de rezbel a trimis pe un adjutant al său să împace pe ofițerî revoltați, cum s'a văzut de două orî careta sa mergînd spre locul unde eraŭ adunați ofițeriî, etc. Și se încheie ast-fel, ba încă scris cu litere de un cot: „Ofițeriî perzistă în demisia lor".

Orî, d-lor, cînd a eșit decretul, prin care s'aŭ primit unele demisiî? La 8 Februarie; la 8 Februarie apare el în *Monitor*, apare în public. Pe atunci d. Ministru de finanțe actual era din public. A apărut deci decretul la 8 Februarie; atunci l'a cunoscut d. ministru.

Dar chiar data semnăriî decretuluî este la 4 Februarie. Admițînd chiar că *Voința Națională* ar fi știut înainte de public că s'a semnat un decret la palat, — că ar

fi aflat aceasta bună-oară de la vr'un lacheŭ de la palat—totuşĭ nu ar fi ştiut-o de cît la 4 Februarie.

Dar, d-lor, aŭ scris în jurnal faimoasa notă la 3 Februarie! Care este dar consolaţia morală? (Aplauze). Cum stă cu explicaţiile d-v.?

Da, d-lor, o să aveţĭ plăcerea să le cunoaşteţĭ pe toate, şi cu toate ce ne-aţĭ spus despre potrivelile şi meşteşugirile, ce le învirtiţĭ astă-zĭ, nu veţĭ putea ascunde adevărul; acesta va eşi la lumină.

Este un fel de iarbă a fiarelor care deschide chiar lacătele cele maĭ încuiate şi în ordinea morală.

Acum, d-lor deputaţĭ, cum să mă supăr eŭ că nu are memorie d. ministru de finanţe despre cele ce mă privesc pe mine, cînd n'are memorie despre cele făptuite de d-sa?

De aceea nu mă supăr, şi nicĭ n'aşĭ fi luat cuvîntul, căcĭ nu găsesc ca este aşa de mare chestie pentru ce eŭ nu sunt cu d-v. Dar aţĭ vorbit. Eĭ bine, cine nu ştie ce am făcut, eŭ de cînd am eşit din partidul naţional-liberal cu organizaţia luĭ, încă de la 1886.

La 1885 am făcut primul meŭ discurs de critică în contra legeĭ impozituluĭ funciar şi-mĭ aduc aminte că unul din vice-preşedinţiĭ noştri mi-a spus în culuare ce extraordinar lucru era să critic un proiect de lege; atunci am învăţat că un membru din majoritate nu are nicĭ odată dreptul să critice un proiect de lege; aceasta a fost prima mea învăţătură.

La 1886, am declarat că fac parte din opoziţie, rămînînd liberal. Aicĭ în Camera sunt mulţĭ carĭ aŭ făcut atunci opoziţie, d. Fleva, d. Djuvara, etc., banca aceasta d'întîiŭ toată era opoziţie. In această situaţie am stat până la 1889. La 1889 s'a făcut prima tentativă de a mă face să reintru în partidul liberal. D. ministru de finanţe era de faţă, cînd în casa luĭ Dissescu am fost poftiţĭ Djuvara şi cu mine, şi a venit acolo şi Ioan Brătianu; era şi d. Take Protopopescu, mi se pare că era şi d. ministru de justiţie şi se alesese casa luĭ Dissescu ca teren neutru.

Se zicea atunci: A venit darea în judecată, este momentul grav, etc.... Nu a reuşit acea tentativă, pentruce nu am nevoie să insist? Probabil că eŭ eram, cum se

zice popular, mai ciufut, dar nu a reuşit, şi nu am intrat în partidul liberal.

La 1890 s'a format gruparea de la *Romanulu*, unde era d. Dissescu şi d. Djuvara. Majoritatea de acolo avea multă înclinare ca să se facă reîntrunirea cu grosul partiduluĭ, eŭ eram de altă părere şi eŭ nicĭ nu am tratat absolut cu nimenĭ.

D. Djuvara o ştie. Nu ascund însă că majoritatea grupăreĭ era de altă părere de cît mine, d. Dissescu, de ex., nu era de părerea mea, în cît m'a însărcinat să spun eŭ în Cameră,—el nu este deputat,—că n'a eşit din partid, ci a fost dat afară. Dissescu consideră lucrul acesta ca cea mai mare onoare din vĭeaţa luĭ politică.

In ce mă priveşte pe mine, mai multă dreptate are d. ministru de finanţe de cît d. Costinescu. Eŭ nu am voit să reintru, şi nimenĭ nu m'a împiedicat ca să reintru.

Dar ce a spus d. Costinescu? D-sa a spus că de oarece gruparea avea predispoziţiĭ de a reintra în partid, s'ar fi găsit poate mijloace să se împace lucrurile, şi-şĭ închipuia că dacă nu s'aŭ găsit mijloacele, este că şi ceĭ din grupare poate simţeaŭ o anume atmosferă şi ceĭ-l'alţĭ poate se temeaŭ ca omnibusul să nu devie prea plin. Nu ştiŭ, nu mă priveşte, eŭ nu mă plîng de nimic, căcĭ nu am cerut nimic; aci daŭ dreptate d-luĭ ministru de finanţe.

Mă găsesc foarte bine, şi aşĭ dori, ca concluziune a acesteĭ discuţiunĭ, ca şi aceĭ carĭ nu aŭ făcut ca mine, să se simtă tot aşa de bine. Se pare însă că nu se simt tot aşa de bine.

Incidentul cu Bulgaria: Insula Bujorescu

(Şedinţa Camerei de la 18 Martie, 1898)

Insula romînească Bujorescu, din Dunăre, fiind ocupată de o companie de armată bulgăreas ă, ziarele anunţară existenţa unuĭ conflict din această cauză. D. Take Ionescu, neliniştit de aceste zvonurĭ, întrebă pe d. prim-ministru, ce ar fi adevărat, din toate cîte le spun ziarele.

D. Preşedinte acordă cuvîntul d-luĭ Take Ionescu:

D. Take Ionescu: Vream să fac o simplă întrebare d-luĭ prim-ministru, şi dacă nu-mĭ va răspunde, o voiŭ transforma în interpelare.

Am citit cu multă îngrijire, şi cred că această îngrijire e generală, în unele ziare, despre un conflict, care ar fi fost între noĭ şi principatul bulgar, relativ la stăpînirea uneĭ insule din Dunăre. Aşĭ fi considerat lucrul acesta ca un simplu zvon, dacă nu mi s'ar fi afirmat de unele persoane, care aŭ auzit în întrunirea de aseară a majorităţeĭ, că d. prim-ministru în discursul săŭ a făcut şi d-sa aluziune la acest fapt. Neapărat, dacă nu e exact voiŭ fi foarte fericit să constat, că nu e exactă vestea despre acest conflict între noĭ şi principatul vecin [1]).

Aşĭ vrea, dar, să ştiŭ de la guvern, dacă a existat un ast-fel de conflict relativ la o insulă de pe Dunăre.

---

[1]) Chestia a fost regulată de guvernul Cantacuzino.

Turburările din București

Incidentul Arghir

(Ședința Camerei de la 18 Martie, 1898)

D. Nicolae Fleva, interpelînd pe d. ministru de interne asupra turburărilor și esceselor de stradă ce s'aŭ comis în Noembrie 1897 contra Evreilor, căută să dovedească, că această mișcare de stradă a fost încurajată și chiar instigată de poliția de atunci.

După răspunsul d-lui ministru de interne, majoritatea cerînd închiderea discuției, și d. Fleva combătînd-o, d. Take Ionescu vorbi ast-fel pentru închiderea:

D. Take Ionescu: D-lor, pentru a doua oară în această cestiune și în cursul acestei sesiuni vorbesc pentru închiderea discuțiunei. Cînd onor d. Marghiloman a interpelat atunci pe d. ministru de interne, a cerut închiderea discuției; eŭ am cerut cuvîntul pentru închiderea discuției, pentru că credeam că lucrurile, cari sunt evidente, nu cîștigă nimic, ca să fie discutate.

Același lucru îl cred și astăzi. Pentru noi și cred că exprim părerea întregei opoziții, cel puțin opoziția conservatoare, nu am avut nici odată îndoială, și nu o avem nici astăzi. De aceea, cele ce s'aŭ dezvoltat la Curtea cu jurați nu aŭ adus un element noŭ asupra autorilor și instigatorilor acelor turburări.

S'a mărturisit ceea ce noi știam.

Așa că nu înțeleg pentru ce am mai ține deschisă discuțiunea, cînd noi știm foarte bine cine a făcut acele turburări.

In timpul cît președintele procedase la vot pentru închiderea discu-

ţieĭ, se produse un incident cu totul neprevăzut. D. deputat C. Arghir pronunţă în gura mare cuvintele: *Dacă ovreiĭ plătesc bine!*

D. Al. Marghiloman, indignat de această acuzaţiune, cere cu insistenţă ca d. Arghir să retracteze aceste cuvinte. D. Arghir refuzînd, d. Take Ionescu, cu drept cuvînt revoltat, aruncă în plină şedinţă adversaruluĭ său următoarea apostrofă:

D. Take Ionescu: D-lor, în această cestiune a vorbit d. Marghiloman, d. Fleva şi eŭ. Cuvintele d-luĭ Arghir eraŭ dar la adresa noastră. Atuncĭ acest domn este un obraznic. (Protestărĭ, mare zgomot).

Voci: La ordine.

In mijlocul zgomotuluĭ ia cuvîntul d. vice-preşedinte:

D. vice-preşedinte: D-lor deputaţĭ, repet că dacă eŭ aşĭ fi auzit pe d. Arghir pronunţînd vre-un cuvînt neparlamentar, îndată l'aşĭ fi chemat la ordine. Am auzit însă pe d. Take Ionescu exprimînd în plină şedinţa un cuvînt neparlamentar. Chem, dar, la ordine pe d. Take Ionescu. (Zgomot).

D. Fleva ia cuvîntul şi arată Camereĭ, că biuroul a precedat greşit, chemînd la ordine pe d. Take Ionescu, vinovat e d. Arghir; cere a se revoca nedreapta chemare la ordine a fruntaşuluĭ conservator.

D. vice-preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-le preşedinte, sunt cel maĭ puţin turburat de incidentul, care s'a produs.

Staŭ în Camera de 14 anĭ şi sunt obicĭnuit cu toate incidentele parlamentare. Prin urmare, n'am de ce să mă turbur.

D lor, întîmplarea a făcut, ca să fiŭ patru anĭ d'a rîndul nu de partea celor maĭ puţin numeroşĭ, ci de partea celor-l'alţĭ, acelor mulţĭ, şi nu sunt destul de copil, ca să nu ştiŭ că această întîmplare are să se întoarcă şi că, prin urmare, regulamentul acesteĭ Camere pentru mine este un regulament, pe care am avut ocaziunea să-l aplic altora, şi are să se întoarcă ocaziunea, în care iar am să fiŭ chemat să-l aplic şi am să am şi putinţă să-l aplic.

De chemare la ordine nicĭ nu am protestat, nicĭ nu mă turbur.

Dar însă sunt dator să daŭ o explicaţiune, fiind-că mi s'a cerut şi aşa zice regulamentul.

D-nul . . . nu ştiŭ cum îl chiamă, îmĭ e indiferent, d. deputat a . . .

Voci: D. Arghir?

D. Take Ionescu: S'a sculat d. Marghiloman şi a zis: D-le preşedinte, un deputat insultă pe colegiĭ noştri, care aŭ vorbit în această cestiune.

Cine a vorbit? D. Marghiloman, d. Fleva şi cu mine. La aceste turburărĭ, d. preşedinte răspunde foarte firesc. Nu am auzit, şi atuncĭ d. deputat dă o explicaţiune. Explicaţiunea era mult maĭ înjurioasă de cît cuvintele pe carĭ le zisese. Căcĭ, d-lor, cuvintele d'intiiŭ, dacă le bolborosise la un prieten de alăturĭ, la urma urmelor nu putem să ştim, nu putem să auzim tot ce se bolboroseşte, şi rămîne cestiunea de a se şti, dacă meritä saŭ nu să-ĭ daĭ un răspuns.

Dar cînd daĭ o explicaţiune şi zicĭ: „nu se adresează d-v., d-le Marghiloman, aceste cuvinte", aceasta, pentru orĭ-ce om care ştie ce înţeles aŭ vorbele, însemnează că nu se pot adresa de cît d-luĭ Fleva, orĭ mie. Nu maĭ încape vorbă, dacă nu se poate adresa unuia, este celuĭ de al doilea, şi dacă nicĭ acestuia, atuncĭ se adresează celuĭ de al treilea, căcĭ nu era un al patrulea.

Atuncĭ m'am sculat şi am spus d-luĭ deputat cuvîntul pe care, pentru d-v., d-lor, nu-l maĭ repet.

De sigur, dacă d. deputat şi-ar fi dat explicaţiunea maĭ înainte, ar fi spus înainte, că nu s'a adresat cuvintele sale nicĭ unuia dintre deputaţĭ; ar fi trebuit să fiŭ nebun ca să-ĭ aplic epitetul, pe care i-l'am aplicat.

Cu explicaţiunea dată însă, că cuvintele sale nu se adresează d-luĭ Marghiloman, am fost în dreptul meŭ.

Restul nu mă priveşte pe mine, ci pe Camera.

Vice-preşedintele consultă Adunarea dacă crede că explicaţiunile date de d. Take Ionescu sunt suficiente saŭ nu, pentru a ridica chemarea d-sale la ordine.

Punîndu-se la vot ridicarea chemăreĭ la ordine a d-luĭ Take Ionescu, se respinge.

După care se trece la ordinea zileĭ.

Alegerea de la Huşi

Interpelarea d-luĭ G. C. Dobrescu-Prahova

(Şedinţa Camereĭ de la 19 Martie, 1898)

Iată faptele carĭ l'aŭ decis pe d. Dobrescu a face această interpelare: o alegere anunţată prin decret regal, a fost zădărnicită, prin faptul că un funcţionar administrativ, un primar, primarul din Huşĭ, a voit să impună voinţa sa, aprecierea sa, magistratuluĭ însărcinat cu conducerea operaţiuneĭ electorale, magistrat, care după legea electorală are singur aprecierea şi conducerea asupra întregeĭ operaţiunĭ electorale.

In discuţiune maĭ era faptul: dacă alegerile ce cad la începutul anuluĭ până în luna Maiŭ, trebuesc făcute cu listele vechĭ, saŭ cu cele nouă.

In specie: Primarul de Huşĭ, de la sine putere, prezintă preşedinteluĭ biroului electoral, listele cele nouă, din carĭ o mulţime de alegători eraŭ şterşĭ, deşi hotărîrile consiliuluĭ comunal eraŭ supuse apeluluĭ şi recursuluĭ. Preşedintele nu voi să accepte a face alegerile după listele cele nouă, primarul nevoind să dea pe cele vechĭ, alegerea fu suspendată.

O interpelare fu adresată în Senat ministruluĭ de interne; ministrul răspunse, blamînd pe magistratul, care suspendase alegerea.

Alarmaţĭ, membriĭ opoziţieĭ din Adunare interpelează pe d. ministru Ferechide. D. Dobrescu arată cît de greşit e modul de vedere al ministruluĭ de interne. D. Marghiloman se raliă la cele spuse de d. Dobrescu.

La cuvîntul şi d. Take Ionescu:

D-lor Deputaţĭ,

Nu voiŭ spune multe cuvinte în cestiunea aceasta. D-nul Marghiloman a făcut ierĭ în numele nostru o declaraţiune foarte completă şi foarte dreaptă; a dovedit, fără putinţă de a se dovedi contrariul, că interesele ambelor partide, fără deosebire, interesul politic comun, acela al unor alegerĭ drepte, e ca alegerile să se facă cu listele cele vechĭ.

In adevăr, d-lor, am auzit ieri pe d. ministru de interne, şi aceasta este un punct la care voiam să răspund, zicînd că este putinţă de controversă, şi că ar fi de dorit un proiect de lege, care să reguleze cestiunea şi care, prin urmare, să o scoată din domeniul controverseĭ. Şi a mai spus, că la un asemenea proiect de lege, ar fi de sigur de nevoie să se ţină în seamă de abuzurile, cari se pot face cu sistemul votăreĭ cu listele nouă, dar trebue să nu uitaţi, — a adăugat d-sa — că şi cu sistemul vechilor liste se poate comite o nedreptate, şi anume că oameni, cari aŭ căpătat cenzul electoral, să fie privaţi ast-fel de a vota de la 1 Ianuarie şi pănă la momentul în care listele devin definitive, adică pănă la Aprilie. A citat d-sa ca exemplu că la Galaţi ar fi fost 40 de alegători — nu sunt de cît 25, nu importă — care eraŭ înscrişi în listele nouă, şi n'aŭ putut să voteze, pentru că s'a votat cu listele vechi.

In parentez observ, că încă rămîne a se şti, dacă inscrierile acelea vor rămîne definitive.

D-lor, între aceste două inconveniente, nu încape îndoială — şi acesta era singurul punct asupra căruia voiam să atrag atenţiunea guvernuluĭ — nu încape îndoială, că defectele şi nedreptăţile, care se pot face cu votarea cu listele nouă, nu poate să fie puse în cumpănă cu inconvenientele de care a vorbit d. ministru faţă de listele cele vechi. In adevăr, alegătorul, puţin îl importă, dacă anul la care îi dă drept înscrierea luĭ în liste, este de la Ianuarie la Ianuarie saŭ de la Aprilie la Aprilie; el are tot 12 luni.

El e alegător un an întreg, prin faptul că a fost pus odată valabil în liste. Şi dacă o să se zică că data de 1 Aprilie vine cu treĭ luni maĭ tîrziŭ, tot puţin importă, căci trebue să fie o dată la care listele să se fixeze. Inchipuiţi-vă un om, care a cumpărat o moşie la 3 Ianuarie, el nu poate să se înscrie, va să zică iată un om care pierde 11 luni, că alţiĭ vor pierde treĭ, ce importă?

Atunci cînd fixezi o dată pentru un anume lucru, neapărat că sunt oameni cari suferă. Minorul, de exemplu, la 21 ani devine major. In ajun nu putea să pună o iscălitură, a doua zi poate să dăruiască, poate să vînză totul.

In aparență este absurd, căci într'un minut matematic nu putea să-ți vină mintea toată, dar e nevoe de a fixa o dată. Așa și aci, ce importă de a fi alegător de la 1 Aprilie la 1 Aprilie, saŭ de la 1 Ianuarie la 1 Ianuarie? Vorba e că înscrierea mea pe listă să-mĭ dea într'un mod hotărît și definitiv 12 lunĭ de exercițiŭ al drepturilor mele cetățenești.

Dar ia gîndiți-vă, d-lor, nițel la cel-l'alt sistem. Nu este un secret pentru nimenĭ, că listele electorale se pot face de către consiliile comunale în spirit foarte nedrept: deosebitele partide politice, toate partidele politice, căci toate aŭ trecut prin opozițiune, știți bine că toate aŭ făcut continuŭ contestațiunĭ, și continuŭ s'aŭ plîns că una din muncile cele mai grele, una din belele munceĭ de opozițiune este tocmaĭ controlul listelor electorale și contestațiile acestor liste.

Va să zică, știm cum se pot face listele, cum se obicĭnuesc să se facă.

Maĭ gîndiți-vă la un lucru: cînd se fac la noĭ alegerile suplimentare?

In genere, d-lor — afară de cazul de moarte — vacanțele parlamentare se fac prin numirĭ în funcțiunĭ publice, în timpul de la închiderea Camereĭ, din Maiŭ pănă la 15 Noembrie.

In 7 lunĭ se produc vacanțe, și toate aceste vacanțe nu daŭ loc la convocare de colegiĭ electorale în timpul cînd Camera e închisă, se așteaptă prin urmare pănă la 15 Noembrie, atuncĭ se declară colegiile vacante, și încep alegerile suplimentare, carĭ se fac în Ianuarie, Februarie și Martie.

Iată cînd se fac alegerile suplimentare.

Cu sistemul că alegerile s'ar face după listele nouă, aĭ avea tot-de-a-una interes să alcătuești listele neadevărate, și prin urmare de fapt se suprimă alegerile suplimentare, căcĭ înțelegeți bine, dacă scoțĭ dintr'un colegiŭ de 500 alegătorĭ 100, unul și unul, saŭ dacă introduci 200 iarăși, bine aleși — și maĭ cuminte e să scoțĭ, de cît să introducĭ — nu maĭ este alegere, este un marș triumfal. Dacă la noĭ în alegerĭ opozițiunea are tot-de-a-una o situațiune de mare inferioritate față de guvern, dacă maĭ daĭ guvernuluĭ și putința de a'și alege nu numaĭ pe can-

didaţi, dar şi pe alegătorii, înţelegeţi bine ce fel de alegeri veţi avea.

Dar mai departe, presupuneţi un guvern cam slăbănog, care s'ar cam teme de consultarea corpului electoral, şi care ar alege drept epocă de alegeri generale luna Ianuarie, Februarie, Martie—şi e foarte uşor să faci treaba aceasta, pentru că la 15 Noembrie se strîng Camerile, lesne se produce un incident între guvern şi majoritate, deci se dă loc la o dizolvare, şi dizolvare repede ca să vină Camere nouă la vreme pentru alcătuirea budgetelor.

Şi cînd ştii că lucrul acesta cu cîte-va luni înainte, cînd ai acest plan, faci listele, şi le faci aşa în cît în loc de alegeri generale să faci o nominaţiune generală, un decret general de numiri de deputaţi.

Ei, este în interesul partidelor noastre politice lucrul acesta?

Eu nu cred, d-lor.

Cu toţii, rînd pe rînd, ne-am plîns în tot-de-a-una de slăbiciunea corpului electoral, şi de prea mare putere a guvernului.

Acesta a fost cîntecul tutulor, şi trebue să fi fost ceva întemeiat într'un lucru, care a făcut pe toţi să se plîngă, la fel şi necontenit.

Nu se poate să fie numai o cestiune de vorbe de opoziţiune.

Şi mai ştiţi, d-lor, că tendinţa neviolată a corpului electoral înclină către stăpînire. Cînd mai are stăpînirea toate mijloacele pe care le are într'un stat centralist şi funcţionarist ca al nostru, de a-şi avea influenţa sa asupra alegătorilor, să-i mai daţi şi putinţa de a alcătui listele electorale? Care va fi rezultatul? Veţi descuraja opoziţiunea de a mai lua parte la alegeri.

Credeţi că este cu minte? Credeţi că este în interesul unui guvern, ca opoziţiunea să nu lupte în alegerile generale şi parţiale? Evident că nu, căci, dacă lupta nu este în sala alegerei, lupta tot se va duce unde-va.

Nu este putere omenească, care să o poată împiedeca. Lupta doar se va schimba, şi din sala va ajunge în curtea localului alegerei, şi de acolo în stradă, dar lupta nu poate să fie suprimată. In luptă se desfăşură toate

elanurile bune şi rele, toate pasiunile bune şi rele. Este absolut imposibil a suprima lupta, şi nicĭ un om cu minte nu poate să primească o asemenea doctrină politică.

Este evident, că cu sistemul votăreĭ după listele nouă electorale, lupta la alegerĭ este imposibilă.

Nicĭ nu mă refer la opoziţiunea de toate nuanţele, care este în Cameră, dar mă refer la aceĭ membri din majoritate, carĭ sunt *electoralĭ*, căcĭ şi eŭ sunt electoral. Prin electoralĭ înţeleg pe aceĭ membri aĭ Parlamentuluĭ, carĭ aŭ făcut alegerĭ şi în guvern şi maĭ ales în opoziţiune, şi carĭ cunosc ce greŭ se luptă în alegerĭ, înţeleg pe aceĭ carĭ, nu numaĭ s'aŭ ales pre eĭ, dar aŭ contribuit într'o largă măsură să se aleagă şi pe alţiĭ, căcĭ sunt şi alt-fel de membri, foarte puţin electoralĭ, carĭ nu-şĭ daŭ bine seamă de greutăţile cu carĭ s'aŭ ales eĭ, şi maĭ cu seamă alţiĭ. Iată pe un coleg al nostru, un membru distins al majorităţeĭ, un om inteligent şi partizan devotat al guvernuluĭ, d. Macri, un om al căruĭ spirit juridic nu poate fi pus la îndoială, şi d-sa are aceeaşĭ părere.

Vorbeam apoĭ cu un adversar politic din Craiova, partizan al d-v. de la descălicătoare, un liberal hotărît, nu-i spun numele, îl voiŭ întreba mîine, şi dacă mă va autoriza, îl voiŭ spune.

D-sa s'a ales pe sine şi pe alţiĭ mulţĭ, şi-mĭ spunea că sistemul de alegere cu listele nouă însemnează suprimarea alegereĭ, şi adăuga: la noĭ, la Craiova, unde suntem cam dîrjĭ la alegerĭ, nicĭ prin minte nu ne-a trecut să votăm alt-fel de cît cu listele vechĭ, căcĭ alt-fel am avea alegătorĭ pe aceĭ, pe carĭ ar vrea guvernul să-ĭ boteze alegătorĭ.

Dacă aceasta este adevărat, dacă acest adevăr este în interesul tutulor, şi dacă nu se ştie astăzĭ cine are să sufere mîine din aceste ispite, căcĭ nimenĭ nu poate fi prooroc, şi adesea poţĭ să concepĭ un lucru abil, iar întîmplarea să facă să sufere de el tocmaĭ acela care l'a conceput, — îndoiala nu maĭ încape. De alt-fel se poate întîmpla şi ceea ce spunea d. Dobrescu-Prahova, că dintr'un sistem prea abil să iasă unul afară din cale abil, găsit la Ploeştĭ, căcĭ la Ploeştĭ este Academia electorală a ţărĭĭ, şi orĭ-ce inovaţiune electorală de la Ploeştĭ are să iasă, şi anume

ca contestîndu-setoţi a legătorii să nu se mai poată face alegere, căci dacă alegătorii contestaţi nu votează, atunci ce se fac? Lista veche ziceţi că nu este legală, lista nouă se poate contesta toată.

D. G. Dobrescu: Am şi contestat-o.

D. Take Ionescu: Ce se face atunci? Va să zică în Februarie, în Martie nu pot fi alegeri în Romînia, chiar dacă ar fi un cataclizm!

D-lor, orî-ce raţionament, care duce la absurd, orî-ce interpretare, care face pe oameni să-şi scormonească capul, este un triuc, o păcălitură, şi nici odată nu poate să ducă la un bun rezultat.

Şi atunci iată ce aşi propune, eu, d-luî ministru de interne. D-sa zice să vină o lege. Dar, d-le ministru, puteţi avea ceva astăzi, care e mai la îndemînă d-v. şi mai puternic de cît o lege, căci la urma urmelor o lege care se votează astăzi de un partid, poate să se schimbe mîine de un alt partid.

D-v. aveţi însă la indemînă un lucru mai pre sus de cît o lege şi aceasta este o interpretare care să se facă cu consimţimîntul tuturor, şi în contra căreia nimeni nu mai poate îndrăzni să se ridice, mai cu seamă că pănă ce nu s'a zgîndărit această discuţie, nimeni nu s'a gîndit la ea, de şi presupun că aŭ fost persoane carî aŭ suferit verî-o dată dintr'o interpretare saŭ alta.

Astăzi avem mijlocul să facem ca să nu mai sufere nimeni, odată ce, rînd pe rînd, toate grupurile politice din această Cameră aŭ declarat că aceasta este interpretarea care o daŭ ele, şi că este singură compatibilă cu regimul electoral, cu sistemul nostru reprezentativ, aşa în cît nu mai rămîne de cît să i se închine toată lumea, şi ca să isprăvim cu o tentativă de a introduce o controversă atît de nelogică, şi care împinge pe oameni ca să născocească lucruri de acelea de care ne vorbea d. Dobrescu, nu mai rămîne de cît ca şi d-v., în numele guvernului şi al grupului ce reprezentaţi, să vă uniţi cu acea interpretare. Atunci veţi avea mai mult de cît o lege.

Probabil că şi d-v. trebue să fiţi cam osteniţi după atîtea şedinţe cam vii; iată că aveţi mijlocul, şi bun şi folositor, de a însenina atmosfera, închizînd un izvor de

adevărate turburări şi adevărate încercări rele, de a se strica şi de a se violenta ceea-ce ne-a mai rămas, şi ne-a mai rămas foarte puţin, din independenţa electorală şi putinţa de a lupta în alegeri. Să ne unim cu toţii la această interpretare, şi să facem ast-fel ceva mai mult puternic de cît chiar un proiect de lege.

CESTIUNI MILITARE

(Şedinţa Camereĭ de la 24 Martie, 1898)

I.

Crearea unuĭ noŭ regiment

Cu ocazia discuţieĭ budgetuluĭ Ministeruluĭ de războiŭ, d. Take Ionescu luă cuvîntul şi întrebă pe d. general Berendeĭ, ministrul titular, asupra sporireĭ efectivuluĭ la diferitele corpurĭ de trupe şi crearеĭ unuĭ noŭ regiment.

D-lor Deputaţĭ,

Am să fac o întrebare d-luĭ ministru de războiŭ relativă la corpurile de trupă

In privinţa infanterieĭ găsesc în budget două lucrurĭ nouă: un spor pe efectiv la diferitele corpurĭ de trupă,— care, de sigur, e un lucru bun,—şi crearea încă a unuĭ noŭ regiment: al 35-lea regiment de infanterie.

Iată, ce lămuriri aşĭ dori să mi-se dea de d. ministru de războiŭ:

Numărul regimentelor de infanterie într'o armată nu e un număr arbitrar şi fantezist, el corespunde la anume formaţiune tactică, anume socotite pe 4 corpurĭ de armată, 8 diviziunĭ de infanterie, 16 brigăzĭ. Numărul regulat al infanterieĭ noastre, trebue să fie 32 regimente de infanterie, plus cele 2 regimente din Dobrogea, carĭ, în realitate, nu se pot incadra în cele 4 corpurĭ de armată din ţară, din pricina greutăţilor de comunicaţiune.

D-lor, o dată fiind hotărîtă regula tactică, 2 regimente de brigadă—prin urmare, 32 regimente de infanterie,—zona fie-căruĭ regiment se împarte după desimea populaţiuneĭ, şi evident fără a se ţine seamă de diviziunea administrativă. Fiind-că orĭ-cine înţelege că nu e cu putinţă ca un judeţ, cu o populaţiune deasă, să-ĭ impuĭ aceleaşĭ sarcinĭ militare ca altuĭ judeţ, ca Vasluiul de exemplu, care are o populaţiune puţin numeroasă. S'a împărţit odată, între regimente, suprafaţa ţăreĭ, şi i-s'a făcut şi modificărĭ maĭ tîrziŭ; vă aduceţĭ aminte că se dăduse reşedinţa de regimente la oraşe ne capitale de judeţ. S'a revenit apoĭ, şi s'a decis ca toate reşedinţele de regimente, afară de Calafat, să fie capitale de judeţ. Dar ideea a rămas: 4 corpurĭ de armată cu 16 brigade şi cu 32 regimente, adică cîte 2 regimente de fie-care brigadă. Cu aceste cadre poţĭ, dacă vreĭ, să sporeştĭ numărul oamenilor cum voeştĭ, şi să-ĭ chemĭ în batalione permanente, aşa în cît aĭ mijlocul ca să introducĭ în aceste cadre orĭcîtă multă lume.

Prin budgetul acesta văd că se propune crearea încă a unuĭ regiment de infanterie. Cum se va petrece acest lucru în formaţiunea noastră tactică?

Am priceput cînd anul trecut s'a creat 2 batalioane nouă din vînătorĭ, fiind-că aveam numaĭ 4 batalioane pentru 8 diviziunĭ, aşa în cît tendinţa arată că este a se ajunge la 8 batalioane de vînătorĭ, cîte unul de fie-care divizie, batalioane carĭ să servească ca corpurĭ lesne mobilizabile, şi aşĭ fi înţeles ca anul acesta, dacă mijloacele permit, să se fi creat încă 2 batalioane de vînătorĭ saŭ cel puţin unul, pentru ca să ne apropiem de formaţiunea celor 8 batalioane; nu înţeleg însă cum vine să se înfiinţeze acest al 35-lea regiment. Am căutat o lămurire în expunerea de motive, expunere de motive foarte uscată, foarte redusă, şi singurul raţionament ce am găsit, este că se doreşte să aibă fie-care judeţ cîte un regiment.

D-lor, aceasta nu poate fi un ideal militar, căcĭ judeţele noastre, create de istorie, n'aŭ o împărţeală aproape egală a populaţiuneĭ, şi nicĭ nu o putem face să coincidă cadrele teritoriale ale regimentelor cu cele administrative. Va să zică idealul este ca sa aibă fie-care judeţ cite un regiment, adică ca să aibă fie-care capitală de judeţ cîte o mu-

zică. Lucrul acesta l'am putea obține creînd cîte-va muzici, cari s'ar detașa în diferite județe, și ca ast-fel fiecare capitală de județ să aibă muzica necesară pentru balul cu tombolă saŭ alte distracții; dar militărește, ca organizațiune de infanterie, pe lîngă cele 32 de regimente, cari se incadrează în 4 corpuri de armată, pe lîngă cele 2 regimente din Dobrogea înțeleg sporirea batalioanelor de vînători. Dar acest al 35-lea regiment unde îl veți băga?

Ar urma ca să avem în urma acesteĭ înființărĭ o brigadă care, în loc se aibă 2 regimente, ar fi compusă din 3 regimente. Numaĭ așa așĭ înțelege lucrul, adică ar fi o pornire spre o nouă ordine de incadrare, spre brigada de 3 regimente, lucru care l'așĭ crede foarte greșit, fiind-că armata noastră nu suferă tocmaĭ de lipsă de cadre.

Iată de ce așĭ ruga pe d. ministru să ne spună care este cuvîntul milităresc, care l'a împins la această creațiune.

D. general A. Berendeĭ, ministru de războiŭ, răspunde că dacă se crează al 35-lea regiment de infanterie, este că efectivul oamenilor a permis crearea luĭ, tot asemenea după cum ar permite crearea unuĭ alt regiment în județul Brăila, și dacă aceasta nu s'a făcut până acuma, este că mijloacele budgetare nu permit a o face.

Uniformitatea, despre care vorbea d. Take Ionescu, nu există în alte părți. Ast-fel în Prusia sunt corpurĭ de armată cari aŭ 8 regimente, altele 10 regimente.

Prin urmare, și la noĭ, dacă populațiunea permite, se poate foarte bine crea nouă regimente.

II.

Armamentul infanteriei. — Aprovizionarea de muniţiuni. — Puşca Manlicher

Tot la discuţiunea budgetului ministerului de războiŭ, d. Take Ionescu ţinu următorul discurs, căutînd a aplica o lecţie celor ce aŭ căutat să critice şi sa denigreze puşca Manlicher, numind-o *puşca-ciomag:*

D-lor Deputaţi,

Am căutat într'adins să-mĭ daŭ seama care este capitolul din budget la care să pot face puţine observaţiunĭ în privinţa cestiuneĭ armamentuluĭ infanterieĭ şi aprovizionăreĭ de muniţiunĭ, şi afară de cap. VII, nu am găsit nicĭ un alt capitol posibil. Noĭ am luat obiceiul de a face atît armamentul, cît şi aprovizionarea de muniţiunĭ tot-de-a-una cu rentă, uitînd un precept financiar, — şi vedeţĭ că critica mea se adresează la toate guvernele, că nu e bine să facĭ un împrumut care se plăteşte în 60 de anĭ, pentru un lucru care nu poate să dureze de cît maximum 10 anĭ. Nu e cheltuială extraordinară gloanţele carĭ trebue să le tragĭ în fie-care an, ca să înveţĭ trupele cu tirul. De aceea nu prea se vede în budget lucrurile acestea, şi de aceea m'am înscris la acest capitol.

D. Grădişteanu, în discuţiunea generală, a întrebat pe d. ministru de războiŭ, dacă d-sa crede că actualul număr de puştĭ-ciomag, de carĭ se bucură infanteria noastră, e suficient, saŭ dacă nu crede d-sa că acest număr trebue înmulţit.

Fiind-că nu mă simt satisfacut de răspunsul d-luĭ ministru, voiŭ reînoi imediat întrebarea, şi voiŭ adăoga încă o întrebare, şi aştept răspunsul d-luĭ ministru: cum stăm cu aprovizionarea de muniţiunĭ pentru infanterie?

Le iaŭ pe rînd.

D. ministru a spus că avem 140.000 de puştĭ cu repetiţie, şi a zis că acest număr e suficient pentru armata de prima linie.

D-lor, eŭ cred eă nu e suficient, şi iată de ce: 35 de regimente de infanterie reprezintă 105 batalioane; cu 6

batalioane de vînători fac 111; cu 6 de geniŭ, 117; cu 4 batalioane la artileria de asediŭ 121 de batalioane. Aceasta reprezintă armata noastră de prima linie pe picior de războiŭ, adică 121.000 de oameni, fiind-că 1000 de oameni de batalion, e formaţiunea noastră de războiŭ.

Ei bine, d-lor, 121.000 de oameni nu se pot trimete în campanie cu 140.000 de puşti. Regula obicinuită, — dar eŭ recunosc că această regulă e de om bogat, — e ca să aĭ două puşti de un soldat. Să ne punem acum pe o regulă de om sărac; trebue să aĭ atunci o puşcă jumătate de om, adică treĭ puşti pentru doĭ oameni.

In adevăr, d-lor, trupele, chiar cele maĭ valoroase, adesea cînd li se întîmplă o acţiune în care nu aŭ succes, — şi nu se poate o armată care să meargă numaĭ din izbîndă în izbîndă, — se întorc cu o lipsă maĭ mare de puşti de cît de oameni. Aceasta este un fapt constant; d. ministru nu va tăgădui că maĭ multe puşti se pierd într'o acţiune de cît oameni. E un număr de oameni care ţi revine neînsoţit de puşti; puştile pe de altă parte se maĭ strică şi nu e posibil ca să conteziĭ pe o campanie, şi să nu se întîmple să aĭ şi puşti cari se strică.

Aĭ dar puşti cari se pierd şi puşti cari se strică, şi de aceea nu e nicĭ o armată care să plece de la această idee: puşca şi omul. Şi vedeţi că aceasta e măsura dată de d. ministru: 140.000 puşti la 121.000 oameni.

Maĭ departe, noĭ, în această privinţă stăm maĭ greŭ de cît alte ţări. O ţară, care are industrie şi care produce la dînsa arme, poate la rigoare să aibă în timp de pace un stoc maĭ neînsemnat de cît o ţară ca a noastră, ca e depinde, pentru armamentul eĭ, cu desăvîrşire de fabricile din alte ţări.

Neapărat, că nicĭ o dată n'o să fim în războiŭ cu toată lumea, şi vom avea orĭ-cînd o frontieră deschisă, dar nu e vorba de aceasta.

D-v. ştiţi că îndată ce se împrăştie zgomot de o mare conflagraţiune, — şi de sigur că Romînia nu va avea ocaziune de războiŭ de cît cînd va fi o mare conflagraţiune, — toate fabricile sunt ocupate imediat cu nevoile Statuluĭ unde sunt situate, şi că toate Statele aŭ recunoscut dreptul lor de preemţiune asupra armelor de războiŭ cari se fabrică pe teritoriul lor. In această privinţă aveţi un exemplu

foarte eloquent: De cînd e vorbă de un războiŭ eventual în extremul Orient, în toate ţările se discută acest punct: dacă da saŭ ba a venit momentul să împiedice diferitele arsenale de a da în primirea Statelor ce aŭ comandate vasele de războiŭ carĭ se construesc pe comptul acelor State. Această discuţiune s'a făcut în Francia, Italia, etc.

Acum, d-lor, cum este posibil, ca noĭ, carĭ n'avem fabricĭ de arme la noĭ în ţară, şi carĭ nu le putem face la vreme de războiŭ, căcĭ fabricile germane şi austriace, saŭ dacă vom fi în războiŭ cu dînsele, fabricile franceze şi ruse, vor fi ocupate cu nevoile ţăreĭ lor, cum este posibil, zic, să rămînem pur şi simplu bizuiţĭ pe proviziunile ce avem?

Eĭ, nu este posibil ca 120.000 oamenĭ din trupele de infanterie să-ĭ armăm numaĭ cu 140.000 de puştĭ.

Dar veţĭ zice: am puştile cele-l'alte.

Le aĭ pentru armata de linia a doua, nu le aĭ pentru armată de prima linie, după ce mult timp şi-a făcut exerţiile necesare de tir, cît şi cele-l'alte exerciţiĭ cu arma nouă, nu e cu putinţă să le daĭ arma veche, pe care n'o cunosc şi n'aŭ mînuit-o.

Pe de altă parte, nu e cu putinţă să încurcĭ lucrurile şi să aĭ, de exemplu, în aceeaşĭ brigadă, nicĭ chiar în acelaşĭ corp de armată, o parte din trupă armată cu o armă şi altă parte din trupă cu altă armă.

D-v. ştiţĭ că deosebirea între puşca cu repetiţiune şi cele-l'alte puştĭ, între pulberea cu fum şi cea fără fum, aduce după dînsa şi deosebire în modul de a mînui trupele, în arta de a le conduce, în arta războiuluĭ chiar. Deci, nu puteţĭ încurca pe un comandant, — nu maĭ vorbesc de alte încurcăturĭ, cum ar fi bună-oară în cestiĭ de transport, cînd o ladă cu cartuşe destinată unuĭ batalion, care are puşca cu repetiţie, soseşte la un batalion, care are puşca vechiă, — să aibă în aceeaşĭ unitate trupe cu arma vechiă şi trupe cu arma de repetiţie.

Aceasta nu se poate, d-lor, şi de aceea trebue sa dăm infanterieĭ numărul suficient de puştĭ ca să nu maĭ creăm infanterieĭ şi altă slăbiciune, pe lîngă slăbiciunea, de care vorbea d. ministru de războiŭ şi pe care toţĭ o ştim.

Este evident că infanteria noastră e slabă, ceea ce

ne-a ameţit pe noĭ a fost ceea-ce a ameţit de altminteri şi pe Francia la 1870: a fost o nepricepere istorică.

Francezii, la 1870, după Sedan, îşĭ închipuiaŭ că cu garda mobilă vor face minuni, pentru că credeaŭ în urma feluluĭ legendar, în care se scrisese istoria războiuluĭ de la 1793, credeaŭ, în adevăr, că trupele carĭ bătuseră pe aliaţi fuseseră voluntariĭ; uitaseră că fusese vechiă armată, pe care o lăsase Republiceĭ vechia monarhia a Franciei.

Aşa şi noĭ; cine nu-şĭ închipueşte că noĭ ne am bătut în Bulgaria cu armata teritorială! Dar să nu uitaţi că acea armată fusese concentrată 14 luni înainte, şi o concentrare straşnică de 14 luni în ajunul războiuluĭ, care a instruit şi pe soldaţi şi pe ofiţeri, şi care o transformase în armată foarte permanentă.

Ei bine, să nu adăogăm la această slăbiciune a infanterieĭ, pe care o vedem şi pe care, de o cam-dată, nu o putem îndrepta, date fiind mijloacele noastre financiare, fiind-că neapărat d. ministru de războiŭ, dacă i-am maĭ da cite-va milioane, le ar primi cu bucurie şi ar întări infanteria; dar nu i le putem da. Căcĭ dacă adăogăm la această pricină de slăbiciune şi slăbiciunea unuĭ armament insuficient, este prea mult.

Dar veţĭ zice: această critică firească, la cine-va care nu are răspunderea faptelor unuĭ guvern şi a unuĭ guvern care a ţinut 7 anĭ, cum de o fac eŭ?

Noĭ, d-lor, am început armarea armateĭ noastre cu puşca cu repetiţie, cu arma Manlicher model noŭ; am comandat un număr de 115.000 de puştĭ. Pentru prima comandă, făcută acum 5 anĭ era, de sigur, un început mare şi nu era în gîndul nostru să ne oprim aci.

De ce n'am maĭ comandat noĭ? O pricepeţĭ.

Rominul are un proverb, care zice: „Cînd toata lumea iţĭ spune că eştĭ beat, du-te şi te culcă", chiar dacă aĭ fi foarte treaz şi ar mirosi a vin aceĭ carĭ pronunţă această vorbă.

Cînd d-v. ridicaţĭ ţara întreagă în contra noastră, cînd ne denunţaţĭ, că în loc să înarmăm trupele cu puştĭ, le înarmăm cu ciomege, cînd ne denunţaţĭ opiniuneĭ publice pentru o crimă odioasă, — căcĭ ce poate să fie maĭ răŭ de cît să daĭ ciomege la soldaţĭ, ca şi cum ar fi vorba de alegerĭ şi de o alegere cu ciomege te poţĭ vindeca

după patru ani, dar de o armare a armatei cu ciomege nu te poți vindeca nici odată. Nu ar fi aceasta crima crimelor?

D. B. St. Delavrancea: Protestez în contra ciomagului în ori-ce ocaziune.

D. Take Ionescu: Nu mai încape vorbă, și eŭ tot așa. Dar tot este o deosebire între o alegere viciată și o dezarmare a țărei.

Ei bine, d-lor, cînd noi eram acuzați de un președinte de consiliŭ viitor, de șeful unui mare partid și încă un partid național, va să zică de șeful unui partid care are, de! *charge d'âme*, care de faptele și vorbele lui are să dea socoteala nu numai opiniei publice, dar și lui Dumnezeŭ, de un șef de partid, adică de un om care, cînd vorbește în numele lui, trebue d'înainte să se spovedească, singur să vadă dacă are dreptul, după ce se spovedește să ia și grijania . . .

Și care ar fi popa care ar da grijanie cînd i-ar spune: eŭ am acuzat pe guvernul țărei mele că armează cu ciomege armata lui, cînd știam că este cea mai bună pușcă de infanterie; nici un popă beat nu i-ar fi dat grijania!!

Ce mai puteam face noi cari eram fanarioții, ticăloșii, blestemații lui Tudor Vladimirescu, cari în păcătoșenia noastră, nu ne mulțumeam să facem tot felul de nemernicii, cari nu numai zugrumam pe Rațiu și Coroianu, dar căutam să facem imposibilă scăparea lui Rațiu și Coroianu, căci vă prĕgăteam o țară neputincioasă și la bravii copiii ai Rominiei le dădeam ciomege în mînă.

Ce mai puteam noi!!

Nu era natural să mai tăiăm pădurile Europei ca să mai înmulțim numărul ciomegelor, și a mai rămas d-v. sarcina ca să complectați și să îndreptați armamentul țărei.

Ce ați făcut d-v.? Intiiŭ, ați fost încăpățînați, și anume nu ați început prin a spune că arma este bună, și ați pierdut un an de zile.

A trebuit trecerea de un an și a trebuit ca un deputat de la Ploești într'o bună dimineață, un om spiritual, — de aceea supără grozav întreruperile lui, — să aibă bunul gust să joace o farsă unui guvern încurcat și să întrebe: ciomagul tot ciomag a rămas? Atunci ați văzut cu

cită bărbăție, parcă era înaintea turnului Sevastopolului, s'a declarat încă o dată, — și de cine? de omul care reprezintă armata romînă în fața țăreĭ și a vrăjmașului, că armata romînă este înarmată cu ciomag. Cum era să comandați pușcĭ în timpul acesta??

Să presupunem că noĭ aveam o conflagrațiune în momentul acela și să presupunem că primul-ministru era de bună credință cînd zicea că armata noastră era înarmată cu ciomag, — ideea de la care plec poate este greșită, dar în Parlament trebue să plecĭ de la această idee, fiind-că trebue să fiĭ parlamentar, adică politicos, dacă se ivea o complicațiune, ce făcea primul-ministru? Era să trimeată pe voinicii aceștia să se bată cu ciomege contra unor oameni înarmați cu pușcĭ? Și dacă o făcea, ce se putea întîmpla? Saŭ acești 150.000 de oameni să nu creadă în primul-ministru și să se bată cu încredere, saŭ să se încreadă într'însul, să lepede pușca, zicînd: de cît cu ciomagul, maĭ bine să ne batem cu pumnul strămoșesc, căcĭ în orĭ-ce caz el nu este falș, îl știŭ puternic?

A venit însă, d-lor, o fericire pe capul țăreĭ, s'a schimbat guvernul, — căcĭ altmintrelea dacă nu se întîmpla cestia mitropolitană, probabil că și acum era ciomag în armată, — și a venit un alt ministru de războiŭ, care a declarat că pușca este cea maĭ bună armă de infanterie. Și ca să consființiți cuvintele ministruluĭ de războiŭ, guvernul prezidat de omul care proclamase pușcă de ciomag, a maĭ comandat încă 25.000 ciomege, și am ajuns astăzĭ să avem 140.000 de ceva, care după părerea d-luĭ primministru sunt ciomege, după părerea d-luĭ ministru de războiŭ și a noastră sunt excelente arme de infanterie.

Foarte bine, d-lor.

Lucrul nu s'a oprit nicĭ aci. A venit interpelarea de la Senat și fostul ministru de războiŭ, reprezentînd toate vederile actualuluĭ prim-ministru a interpelat pe d. ministru de războiŭ și a spus că pușca este tot ciomag. D. ministru de războiŭ, care a zis că pușca este bună, nu a avut ocaziunea pănă astăzĭ să răspundă aceleĭ interpelărĭ, fiind că interpelarea nu s'a dezvoltat pănă astăzĭ, de oare-ce lucrurile aŭ fost așa de complicate, așa de amestecate în Senat, în cît această dezbatere a interpelăreĭ nu s'a făcut. Interpelarea stă de un an la ordinea

zileĭ a Senatuluĭ, şi probabil, după părerea mea, că nu se va dezvolta nicĭ odată şi că vom rămînea în veci în acest mare mister, şi anume: „Cine a inventat teoria ciomagului? Cine este vinovat cu această vorbă şi cine va trage răspunderea pentru neîncrederea care a trebuit să o inspire ţăreĭ, atunci cînd s'a proclamat că armata noastră este înarmată cu un ciomag?“

Din parte-mĭ, neapărat, sunt foarte fericit de modul cum s'a terminat lucrul; căcĭ nimic maĭ satisfăcător pentru noĭ de cît că vedem atît de des *mea culpa* a d-luĭ prim-ministru.

Am avut ocaziunea să o constat cu ocaziunea Mesagiuluĭ; voiŭ maĭ avea ocaziunea să o constat la externe, şi cred că *mea culpa* este şi atunci cînd cine-va tace. Dar atunci aşĭ cere un lucru: ca după această *mea culpa* să se înceapă măcar acum complectarea armamentuluĭ ţăreĭ, fiind că din momentul ce aveţĭ convingerea că puşca este excelentă, din acel moment trebue să îngrijiţĭ să armaţi ţara cu numărul de puştĭ necesar, fiind-că nu este cu putinţă ca cu 140.000 de puştĭ să fie înarmaţĭ 121.000 de oamenĭ, carĭ vor compune infanteria noastră a doua zi, după ce se va da ordinul de mişcare.

De aceea, cea d'întiiŭ cestiune este de a ruga pe d. ministru de războiŭ să nu se ţină la răspunsul pe care l'a dat d-luĭ Ionel Grădişteanu, şi să făgăduiască că va veni cu un credit noŭ pentru a maĭ cumpăra puştĭ; căcĭ încă odată nicĭ o autoritate militară nu va primi acest lucru: că 140.000 puştĭ ar fi suficiente pentru o infanterie de 121.000 de oamenĭ.

Trec, d-lor, la a doua cestiune, care, după părerea mea, este şi maĭ delicată.

In adevăr, chiar dacă cine-va scoate din socoteală vorbele exagerate ca acelea de ciomag, şi chiar dacă cu bună-voinţă creştinească am voi să traducem acest cuvînt de ciomag saŭ de baston high-life printr'un termen maĭ puţin nepatriotic, de exemplu o puşcă de calitate maĭ inferioară, totuşĭ, fiind vorbă de o puşcă, cum ar fi putut să se întrebuinţeze acea armă fără cartuşe? Nu este admisibil, nu este permis, ca să meargă la voia întîmplăreĭ.

Anul trecut, ştiţĭ din declaraţiunea d-luĭ ministru de războiŭ, că încă nu se comandaseră cartuşele. Şi dacă

anul trecut ar fi fost nevoe ca armata romînă să se pună în campanie, infanteria noastră ar fi trebuit să plece cu pușca vechiă, fiind că cu cea nouă nu putea să plece. Și pușca vechiă, armata nu o cunoștea.

A voit Dumnezeŭ ca anul trecut să fie pace; a vrut Dumnezeŭ ca Bulgarii să nu treacă în Macedonia, cînd Grecii trecuseră în Tesalia, căci este probabil, că dacă ei treceaŭ, nu era cu putință ca puștile vechi să stea în arsenal. In timpul acesta d. ministru a putut să comande cartușele. In această privință aș vrea ca d. ministru să ne spună dacă astăzi cel puțin infanteria noastră are un stoc suficient de cartușe, pentru o campanie normală, căci acesta este stocul, pe care orî-ce Stat trebue să aibă tot-de-a-una gata, stocul pentru o campanie normală.

Nu pot cere d lui ministru să aibă un stoc suficient de cartușe pentru orî-ce campanie, căci nici un Stat nu și poate plăti luxul de a ține un prea mare depozit de cartușe, mai ales că cu toții știm, că pulberea fără fum nu durează mult timp.

Tot ceea-ce voesc să știŭ este, dacă anul acesta nu vom fi în stare să armăm cu cartușe armata noastră efectivă, saŭ dacă ne aflăm ca anul trecut, cînd, dacă ar fi venit un ordin de mobilizare, trebuia să ne armăm cu pușca vechiă. Vream să știŭ, dacă în anul acesta avem saŭ nu cantitatea de muniții necesară armăreĭ infanterieĭ noastre.

III.

Echipamentul trupelor

In aceeaşi şedinţă, d. Take Ionescu vorbi la § privitor la echipamentul trupelor, arătînd cît de greşit e faptul că se reduce, sub forma de economie, suma de 849.000 leĭ din echipamentul trupelor. In realitate lucrurile staŭ cu totul alt-fel, e maĭ mult, o operaţiune de condeiŭ financiar. E drept, că s'a redus suma de 849.000 leĭ dar echipamentul de rezervă, care trebue să rămîe intact, numaĭ pentru cazurile extreme de mobilizare, va începe a fi uzat, aşa că peste 2—3 anĭ, vom avea nevoe de o sumă de maĭ multe milioane, pentru a umplea golul lăsat de aceste presupuse economiĭ.

D. Take Ionescu e contra reducereĭ acesteĭ sume diu budgetul Ministeruluĭ de războiŭ.

D-lor Deputaţĭ,

Capitolul acesta al echipamentuluĭ trupelor, la care se face un scăzămînt de 849.000 leĭ, este foarte interesant, tocmaĭ din punctul de vedere al moduluĭ de a alcătui budgetul.

De altminteleа, d-lor, nimenĭ nu-şĭ poate închipui cum se poate produce scăzămînt la echipament, cînd efectivul trupelor se măreşte; căcĭ minunea celor 5 pîinĭ cu care s'a hrănit lume multă şi aŭ maĭ rămas 12 coşurĭ de fărămiturĭ, este din ordinea biblică, iar nu din ordinea financiară. Aşa că un budget la care se înmulţeşte personalul, mi se pare cu 1600 oamenĭ în total, prezintă o caracteristică curioasă; cu cît sunt maĭ mulţĭ oamenĭ de îmbrăcat, cu atît sunt maĭ puţine parale ca să-ĭ îmbrace.

Vă spun de la început, că acest scăzămînt de 849.000 leĭ, nu este un scăzămînt real, nu este cu alte cuvinte o împuţinare de cheltuială a Statuluĭ, ci este pur şi simplu o operaţiune de condeiŭ financiar.

Eĭ bine, eŭ găsesc acest sistem foarte greşit. Vorbea d. Costinescu astăzĭ, şi spunea că financele noastre sunt finance foarte solide, că materia impozabilă nu este încă sfîrşită, şi că diferitele împrumuturĭ pe carĭ le facem nu aŭ în ele nimic, care să ne sperie, pentru că ele se întrebuinţează la cheltuelĭ productive.

D-lor, lucrul nu este pe deplin exact. Acest capitol îmĭ dă o ilustraţiune, că adică lucrul nu este adevărat de cît în aparenţă şi numaĭ în parte.

In adevăr, d-lor, de veri-o 15 ani încoace, de cînd facem numeroase şi continue împrumuturi anuale în rentă, ca să facem fie drumuri de fer, fie diferite clădiri în ţară, o parte din produsele acestor împrumuturi nu le întrebuinţăm în cheltueli, cari reprezintă o sporire de capital, ci o întrebuinţăm în cheltueli cari ar trebui în realitate să figureze în cheltuelile ordinare ale Statului.

Mă explic: Cînd aţi votat d-v., spre exemplu, atîtea sute de mii de lei, pentru ca să se facă spitale rurale şi cînd—aşa este sistemul nostru financiar, şi aşa s'a urmat şi de o parte şi de alta,—din renta care ar trebui să zidim spitalele, cumpărăm şi medicamente, şi instrumente chirurgicale, şi paturi şi rufăria; cînd votaţi renta ca să se clădească un liceu, şi din rentă cumpărăm şi băncile, şi cărţile, şi lămpile, şi instrumentele didactice, şi colecţiuni de ştiinţe naturale, hărţi, etc., este evident că o sumă oare-care din produsul împrumutului o întrebuinţăm la cheltueli ordinare.

Acest lucru se practică pe o scară aşa de întinsă, că eu cred că dacă s'ar face o socoteală într'o zi—şi ar fi bine să se facă—care sumă din împrumuturile noastre noi le întrebuinţăm de 15 ani încoace la cheltueli curat ordinare, adică la cheltueli de material care se distruge foarte repede, cu mult mai înainte de anii de amortizare ai împrumutului, aţi vedea că cel puţin veri-o două milioane pe an s'au cheltuit de diferite ministere în acest senz.

Şi dacă mai puneţi şi banii cheltuiţi de ministerul de războiu pentru lucruri cari trebuiau făcute din credite ordinare, cum de exemplu cartuşe, ranite şi de multe ori haine şi cizme!!

Ei bine, dacă avem această meteahnă în sistemul nostru financiar — şi este o reală meteahnă, care nu se vede la aparenţă, pentru că votînd creditul pentru o construcţiune, nu se lămureşte cît este pentru construcţiune, şi cît pentru lucrările accesorii la cari toţi miniştrii se întind cît mai mult — nu este bine să o încurajăm.

D-lor, cînd tăiaţi d-v. 849.000 lei de la echipamentul trupelor, însemnează aceasta că vor fi mai puţine tunici, mai puţine cizme, mai puţine perechi de pantaloni?

Evident că nu. Insemnează că ştofele vor fi mai du-

rabile anul viitor, fiind-că așa vrea Camera? Atunci am mai putea face încă o minune, să mai tăiem un milion, și ștofele acestea devin și mai durabile! Insemnează că văpseala postavului să fie mai puțin stricată de soare și de ploaie? Insemnează că soldații vor fi mai cu grije și vor păstra mai bine hainele lor? Neapărat că nu; cifra echipamentului trebue sporită, nu scăzută.

Un lucru care s'a sporit este alocația la mîncare, căci acolo n'avea ce să facă. Dar la echipament știți care este socoteala, de aŭ scăzut? Iat-o: cînd se tae 849.000 de lei din echipamentul de est-timp, vom întrebuința ceva mai mult din echipamentul de rezervă, din acel echipament, care, creat cu fonduri din împrumuturi, este destinat să rămînă pentru cazurile extreme, adică pentru momentul mobilizărei.

Prin urmare, pe de o parte scăzămînt în budgetul cheltuelilor pentru cumpărătoarea anului acesta, în schimb o parte a echipamentului extra-ordinar întrebuințat în nevoile ordinare; și după 2—3 ani de această operațiune, se face o gaură mare în echipamentul extra-ordinar și atunci se vine cu un credit de cîte-va milioane de rentă pentru a-l complecta, cu alte cuvinte: este absolut un nou deficit de 1.000.000 ce se ascunde într'un mic paragraf al unui capitol al budgetului ministerului de războiŭ; tot după maxima, așa de bine definită de d. Fleva: că la personal este greŭ să tai, fiind-că el are gură și strigă, dar la material ar fi lesne să tai, fiind-că n'are glas și tace.

Dar el nu tace în realitate, tace doar în aparență, și ești silit pe urmă să iai materialul extra-ordinar, să-l întrebuințezi la fondul ordinar și pe urmă iar să vii cu rentă să-l complectezi.

Ei bine, d-lor, acest lucru are 3 cusururi:

Intîiŭ, cusurul tuturor lucrurilor neadevărate. Cel mai urît lucru pe lume este neadevărul și neadevărul oficial are ceva mai odios în el, fiind-că este solemn și pompos. Prin urmare, ori-ce neadevăr într'un act oficial și mai cu seamă în cheltuelile statului, este un răŭ. Această cifră este neadevărată, căci d. ministru nu va putea, cu toată buna-voința d-sale, să împiedice pe soldați de a avea nevoe în cursul acestui an budgetar, tot de atîtea efecte de cît a avut nevoe în cursul anului trecut.

Al doilea cusur al acestuĭ mod de a procede, este că nicĭ o dată nu este cuminte de a împuţina rezervele de echipament ce trebue să le aibă o trupă. D-lor, evident că nu am să iaŭ eŭ anul acesta să puiŭ în serviciŭ cizmele carĭ le fac anul acesta, iaŭ pe cele maĭ vechĭ şi pe cele nouă le pun la rezervă, dar trebue să am tot-de-a-una rezerve complecte. Orĭ, cînd d-v. votaţĭ 1 milion maĭ puţin la echipament, aceasta însemnează împuţinarea stoculuĭ de echipament, pe care trebuia să-l avem gata într'un moment de mobilizare, însemnează împuţinarea luĭ cu un milion, şi cum nu e nimenĭ sigur că tot în sesiunea aceasta veţĭ vota un împrumut cu rentă de un milion, ca să-l puneţĭ la loc, riscaţĭ să vă găsiţĭ anul viitor cu o rezervă maĭ mică, pe cînd idealul nostru ar fi ca rezervele noastre, cele cu carĭ vom porni în momentul deciziv, să se înmulţească în fie-care an. Acest inconvenient, d-lor, nu e numaĭ de ordine financiară, e şi de ordine militară. Şi maĭ e un lucru: odată porniţĭ pe calea aceasta, altă dată veţĭ tăia îndoit, şi atuncĭ nu maĭ avem socoteală.

Al treilea cusur e că se operează un schimb de răspunderĭ. Nu e drept ca ministrul de războiŭ să găsească în operaţiĭ de condeiŭ financiar resursele cu carĭ să facă faţă la nevoile ministeruluĭ săŭ. Aceasta e treaba ministruluĭ de finance. Ministrul de războiŭ trebue să-ĭ spună, cum, probabil, i-o fi spus acolo, cînd aŭ discutat între d-lor: „mie îmĭ trebue un spor de 1.887.000 leĭ, şi ministrul de finance să vadă dacă resursele statuluĭ pot saŭ nu acorda acest spor. Şi dacă resursele statuluĭ nu pot, dacă e loc a se creea nouă resurse, saŭ dacă nicĭ una nicĭ alta nu e posibil, ministrul de finance trebue să spună ministruluĭ de războiŭ: „amînaţĭ îmbunătăţirile, căcĭ nu pot să vi le acord anul acesta“.

Dar cînd, din potrivă, d. ministru de finance zice ministruluĭ de războiŭ: „Iţĭ daŭ 900.000, restul găseşte, taie şi potriveşte cifrele“, acesta e un mare răŭ.

De unde să taie? De la mîncare nu poate; de la oamenĭ nu poate să taie, căcĭ oamenĭĭ aŭ glas şi se supără. „Ia taie d-ta frumuşel de la haine şi vom veni pe urmă cu rentă.“ Aceasta face un schimb de răspunderĭ, şi de unde răspunderea era să fie pe capul ministruluĭ de finance, ea trece pe capul altuĭ titular, care nu e treaba

luĭ să se ocupe de această învîrtitură de condeiŭ financiar, ca să echilibreze budgetul.

D-lor, maĭ are un cusur acest lucru, e că cu acest sistem nu maĭ poate contribuabilul să vadă limpede în budget şi să citească cu siguranţă carĭ sunt sacrificiile pe carĭ el le face pentru diferitele nevoĭ ale Statuluĭ. El deschide budgetul şi găseşte că anul acesta îl va costa armata 45.380.000 leĭ. Eĭ, nu e adevărat! Nu-l va costa 45.380.000; îl va costa 46.380.000, pentru că tăetura de la echipament nu e o tăetură reală, nu corespunde cu o economie posibilă.

Şi maĭ departe, d-lor, maĭ avem atunci un lucru: e că noĭ intrăm pe calea foarte primejdioasă de a echilibra budgetele prin împrumuturĭ, căci aceasta e echilibru prin împrumut. Cînd eŭ taĭ de la o cheltuială fatală o sumă pe care nu o voiŭ putea pune la loc de cît printr'un credit extra-ordinar, atunci echilibrez budgetele cu împrumuturĭ.

Eĭ, d-lor, în trecuta administraţiune liberală de la 1883—1888, se petrecea un lucru mult maĭ grav de cît acesta, lucru pe care l'am denunţat atunci ţăreĭ. Nu vreaŭ să spun cum l'am denunţat, ca să nu se zică că facem obstrucţionizm.

Se petrecea, d-lor, un lucru de necrezut: Era atunci un agiŭ de 18%; datoria publică trebuia plătită în aur şi vedeam că budgetul datorieĭ publice nu se calcula de cît 8% agiŭ şi te întrebaĭ? Cum minunea aceasta? Aurul costă 18 şi pe Stat îl costă 8? Cum?

Se lua, d-lor, aurul de la construcţiunĭ, de la lucrările publice, şi se întrebuinţa la plata de cupoane, fără să se bonifice agiul la budgetul construcţiunilor.

Cu sistemul acesta de împrumuturĭ, cu meşteşugul de condeiŭ, un condeiŭ foarte abil, se acopereaŭ deficitele budgetare cu împrumuturĭ. Aşa am calculat atunci cifră cu cifră, că pănă la 1886 această operaţiune se urcase la 11 milioane.

Acum ne aflăm în faţa unuĭ condeiŭ maĭ mititel; sistemul însă e acelaşĭ şi noĭ din parte-ne nu putem primi un ast-fel de sistem de alcătuire de budget.

VII. Concentrările

Tot în ședința din 24 Martie, d. Take Ionescu, întrebă pe d. Ministru de războiŭ, de ce nu s'a prevăzut în budget o sumă pentru manevre. De doĭ anĭ nu se mai făcuse manevre, de ce? Intrebare la care Ministrul titular al războiuluĭ răspunde că din cauza dezechilibrăreĭ budgetuluĭ, această necesitate n'a putut fi satisfăcută, dar speră că în vara anuluĭ acesta (1898) se va deschide un credit extraordinar și se vor face manevre.

D-lor Deputați,

Voiesc să atrag atențiunea d-luĭ ministru de războiŭ la capitolul acesta al *concentrărilor*, asupra unuĭ fapt care se petrece în armata noastră de doĭ anĭ și mai bine, și care este cît se poate de dăunător eficienței armateĭ noastre.

Aŭ trecut, d-lor, doĭ anĭ, două verĭ, fără să se facă manevre în armată romînească.

Nu este nicĭ o armată în Europa, — vorbesc de armatele cele serioase, — carĭ în fie-care vară să nu facă manevre.

Vă aduceți aminte, anul trecut, în Austria, cu toate inundațiunile cele marĭ, carĭ aŭ fost mai grozave ca la noĭ, manevrele s'aŭ făcut.

In armatele însemnate, cînd este nevoie de economiĭ, saŭ se licențiază o parte din trupe înainte de vreme, saŭ se daŭ acele congedĭĭ ilimitate, sorgintea economiilor la toate ministerele de războiŭ, dar nu se lasă să se treacă un an fără de manevre. Nicĭ Austria, nicĭ Rusia, nicĭ Italia nu lasă să treacă un an fără manevre.

La noĭ manevrele aŭ o importanță și mai mare de cît la acele armate, și iată de ce: la noĭ avem o organizațiune militară în care $^2/_3$ din ofițerĭĭ noștri de infanterie trăesc mai tot anul fără soldați; la cele două batalioane teritoriale avem aceleași cadre de ofițerĭ ca și la batalionul permanent; cu toate acestea, acești ofițerĭ nu văd soldațiĭ mai tot anul, afară de epoca de vară, cînd vin recruțiĭ și cînd se chiamă pentru cîte-va zile contingentul; ofițerĭĭ aŭ deci lunĭ de zile fără soldați. Și evi-

dent că un om, în orĭ-ce meserie, dacă nu se exercitează atîta timp, are o cauză de slăbiciune. Maĭ este un lucru: maĭ avem o mare parte din soldaţĭ, $^2/_3$ din infanterie carĭ nu petrec de cît un scurt timp la cazarmă şi prin urmare, toţĭ aceştĭ soldaţĭ nu sunt destul de preparaţĭ.

Intr'o ast-fel de organizare militară, manevrele, simulacrul războiuluĭ, sunt mult maĭ necesare de cît în armatele permanente, unde ofiţeriĭ aŭ tot numărul de soldaţĭ la îndemînă, unde şi exerciţiile sunt maĭ frecuente atît spre folosul lor, cît şi al soldaţilor.

Prin urmare, nu înţeleg pentru ce doĭ anĭ din urmă nu s'a făcut manevre, pentru ce două clase din armata noastră vor fi lipsite de acest exerciţiŭ superior, care este încoronarea exerciţiilor militare.

Dacă este motiv de economie, este rea economie şi noĭ nu putem să renunţăm, precum statele marĭ nu renunţă la manevre.

Ştiŭ că printre militarĭ se dă o mulţime de explicaţiunĭ la *faptul că Statul nostru major nu alcătueşte de doĭ anĭ încoace programe de manevre;* dar acestea nefiind explicaţiunĭ oficiale, nu aŭ dreptul să fie discutate aci.

Incă o dată, aşĭ dori să ştiŭ dacă suprimarea manevrelor de doĭ anĭ încoace, şi prin care armata noastră este pusă pe picior de inferioritate faţă de cele-l'alte armate din statele bine organizate milităreşte, dacă această suprimare este destinată să continue tot timpul cît va continua guvernul actual, saŭ dacă este numaĭ un fapt care este destinat să înceteze, şi dacă în special vara aceasta vom avea saŭ nu manevre generale?

Aceasta este întrebarea ce vreaŭ să fac d-luĭ ministru de războiŭ.

Incurajarea artelor

(Ședința Camerei de la 25 Martie, 1898)

Ca nici în alt an, budgetul Ministerului Instrucțiunei publice din 1898 prezintă la diferite paragrafe scăderi, nu provocate atît de mult din spirit de economie, ci mai mult, cum s'a exprimat d. Take Ionescu, din meschinărie. Unul din paragrafe care a suferit o tăetură, e acela mai cu seamă relativ la suma alocată pinacotecilor și achizițiunilor de tablouri.

Ia cuvîntul d. Take Ionescu și vorbește ast-fel, ridicîndu-se contra acestor suprimări și reduceri daunătoare:

D-lor Deputați,

Discutarea budgetului instrucțiunei publice s'a petrecut cu mai multă iuțeală — fără critică — rîndul acesta, de cît s'a petrecut vre-odată, de cînd se discută budgetul instrucțiunei în Parlamentul romînesc, așa că majoritatea se poate felicita, că nu s'aŭ realizat temerile de obstrucțiune pe carî le avusese. In adevăr, în anul în care a ținut discuțiunea acestuî budget mai puțin, tot aŭ fost două ședințe, două ședințe normale de 4 ore una, ceea-ce face 8 ore, pe cînd acum d. raportor se poate felicita, că s'a suit la tribună la ora 9 și la $10^1/_2$ va avea probabil plăcerea să constate că budgetul cultelor și instrucțiunei publice s'a terminat.

D. Președinte: D-v. erați aci.

D. Take Ionsecu: Nu este critică, d-le președinte.

Prin urmare, să nu se mire Camera, dacă la capitolul „Pinacotecî" aș vrea să atrag atențiunea d-luî ministru asupra unuî scăzămînt, pe care-l cred foarte răŭ și de o prea mică economie ca să merite să se facă.

In adevăr, d-lor, sunt multe scăzăminte în acest bud-

get cari nu sunt tocmai lăudabile, dar unele din ele se vor restabili probabil prin credite suplimentare. Altele aŭ fost, de sigur, impuse prin nevoi budgetare; aşa, de exemplu, o cifră din acest budget, care în tot-de-a-una făcea fanfara miniştrilor de instrucţiune publică, cifra relativă la înfiinţare de şcoli rurale. Imi aduc aminte că era o vreme în care se făcea un fel de paralelă între diferitele budgete, şi miniştrii se întreceaŭ cari mai de cari să zică: „Eŭ am făcut mai multe înfiinţări de şcoli rurale.“

În această privinţă budgetul actual a fost cît se poate de parcimonios, căci în locul cifrei de 100.000 lei, la care se ajunsese pentru crearea de şcoli rurale, s'a votat acum numai 30.000 lei. Este dar o reducere suficientă, căci nu puteai tăia mai mult într'un an.

De asemenea, d-lor, o scădere foarte neplăcută, după mine, şi care are chiar ceva — permiteţi-mi expresiunea, — meschin într'însa, este că într'un budget de atitea milioane se scade mult din acele cite-va nenorocite mii de lei pe an cari se daŭ la studenţii săraci din străinatate.

Cine a fost pe la ministerul instrucţiunei publice, îşi poate da seama cît bine se poate face cu acele cite-va mii de lei.

Nu este vorba de bursele întregi, ci de mici ajutoare cari se daŭ acelora cari aŭ cîte o mică bursă de la consiliul judeţean, de la consiliul comunal, saŭ de la rude bogate, şi cari neputînd s'o ducă cu cîte 120 saŭ 200 lei pe lună, le dă ministerul 800, 1000 şi de multe ori 500 de lei pe an. Acelaşi lucru pentru studenţii cari aŭ mai mult, dar cari se găsesc într'un moment greŭ, cum e tipărirea tezei, o taxă de examen, taxă de laboratoriŭ, etc., tot acest nenorocit fond este care-i ajută.

Eŭ, d-lor, cînd am venit la minister, la 1891, toamna, am găsit acest fond, pe cît îmi aduc aminte, numai de 8000 lei, şi din an în an l'am ridicat la 27.000 lei. In acest budget ce s'a votat, această cifră s'a redus cu desăvîrşire. Eŭ unul am convingerea că reducerea ce s'a făcut la această cifră este nu numai o economia rea, dar este una din acele economii cari nu trebue să se facă, ori-cari ar fi trebuinţele budgetare; căci această economie

loveşte în vre-o 10—15 oameni cari sunt cei mai meritoşi şi deci cei mai demni de ajutat.

Veţi zice: dar acest ajutor este anual. In vieaţa practică nu este aşa; dacă-i daĭ unuĭ student un an, îĭ veĭ da şi anul următor, până va termina studiile. Aşa dar, eŭ cred că reducerea făcută este greşită şi d. ministru va fi nevoit, de forţa lucrurilor, ca în cursul anuluĭ să ridice această cifră, căci nevoile sunt de aşa fel, în cît nu va putea face alt-fel.

La pinacotecĭ, văd de asemenea o tendinţă greşită.

Cine nu ştie că una din lipsurile cele maĭ marĭ ce avem este lipsa culturei artistice. Cultura artelor este o nevoe. O naţiune fără simţul artistic nu este o naţiune complectă; după cum un om fără gustul frumosuluĭ nu este un om complect, fie el tobă de carte; şi pot zice că nu este omul complect şi cînd îĭ lipseşte măcar un dram din slăbiciunile omeneşti. Alt-fel nu este un om complect în senzul propriŭ al cuvîntuluĭ.

Dar ce avem noĭ în ţară ca să formăm gustul artistic?

Avem cîte-va monumente cari sunt departe de a forma gustul artistic; cele cîte-va maĭ bune sunt foarte puţine la număr. Avem şi două nenorocite de pinacotecĭ, una la Iaşi şi alta la Bucureşti. Cea de la Iaşi este superioară celeĭ de la Bucureşti. Acolo aŭ fost cîţi-va patrioţi buni — nu toţi din ceĭ maĭ bogaţi — cari aŭ dăruit galeriele lor pinacoteceĭ, şi aşa, pe lîngă un mare număr de copiĭ, sunt şi cîte-va tablouri originale destul de bunicele. Cine se duce la Iaşi, are ce să vază acolo. Eŭ, cînd am fost la minister, am transformat localul foasteĭ şcoale Mihăilene în pinacotecă şi este binişor instalată.

Aşa dar, putem zice că la Iaşi avem un început bun de pinacotecă. Asemenea la Iaşi avem ateliere bunicele pentru şcoala de bele-arte, le cunosc, fiind-că eŭ le-am făcut.

La Bucureşti avem, pentru pinacotecă, un adevărat palat: este partea din aripa a doua a palatuluĭ Ateneuluĭ. Dar nu avem ce pune într'însul. Şi dacă anul trecut, din iniţiativa Camereĭ, nu se punea o sumă cu care să se cumpere cîte-va tablouri de la expoziţiunea făcută de artistul nostru Grigorescu, pinacoteca noastră romînească era

şi până astăzi cu această caracteristică ciudată: că nu are într'însa reprezentat demn nicĭ chiar pe pictorul nostru cel maĭ naţional — fără a ataca pe nicĭ un altul — singurul pictor, care a înţeles maĭ mult ca orĭ care altul, frumosul artistic special al ţăreĭ noastre, a pătruns sufletul artistic al acesteĭ ţărĭ.

Vorbim de capitalele Orientuluĭ, de focarele de civilizaţie, de soarele electric pentru iluminarea Balcanilor — toate acestea sunt foarte bune; dar cînd aĭ vrea să te întrebĭ ce aĭ, nu aĭ nimic, căcĭ dacă aĭ muzeul de antichităţĭ, acesta nu e meritul nostru, acesta e meritul strămoşilor noştri, carĭ ne-aŭ lăsat acele antichităţĭ, pe carĭ am reuşit să le dezgropăm.

Dar meritul nostru unde e? Ce avem în pinacoteca noastră? Nu vreaŭ să fac o cestiune personală; dar sunt silit să spun că eŭ începusem să maĭ cumpăr ceva şi din ţară şi din străinătate.

Astăzĭ avem cîte-va tablourĭ din maeştriĭ francezĭ moderni, doĭ Henner, un Carolus Duran, un Constant, etc.

Dar ce însemnează 5, 6 pînze? E o picătură de apă; cu acestea nu s'ar mulţumi un particular cu dare de mînă să le aibă în salonul său, ne cum pinacoteca regatuluĭ Romîn.

Speram, că cifra pentru înzestrarea pinacoteceĭ se va spori. Nădăjduiam că vor rămîne în acest budget treĭ paragrafe sporite de mine şi carĭ se vor spori vecinic şi carĭ nu vor da nicĭ o dată înapoĭ. Din acele treĭ paragrafe unul era ajutorul pentru studenţiĭ săracĭ, al doilea era paragraful şcoalelor romîne din străinătate, care văd că stă pe loc. De la 520.000, unde ajunsese sub mine, nu a maĭ sporit cu o centimă şi în budgetul actual tot la această sumă rămîne. Nu mă voiŭ întinde însă asupra acesteĭ cestiunĭ, căcĭ voiŭ adresa o interpelare în această privinţă.

Dar pentru pinacotecă noĭ nu vom avea destul de cît în ziua în care vom avea în fie-care an măcar 150.000 leĭ pentru înzestrarea pinacoteceĭ, cîte 40—50.000 ca să încurajezĭ pe pictoriĭ noştri şi măcar 100.000 leĭ pentru a se îmbunătăţi pinacoteca noastră de o cam-dată cu pînze moderne, până ne va da mînă să facem achiziţiunĭ de pînze ale maeştrilor vechĭ.

Văd cu regret scăderi serioase. In budgetul anului trecut aţi avut 20.000 de lei pentru pinacoteca din Bucureşti şi anul acesta ni se propune un scăzământ de 12.000 de lei; cu alte cuvinte e tot vechea idee pe care o veţi găsi şi la bibliotecă. Noi avem o bibliotecă cu un local bun, cu un bibliotecar, cu sub-bibliotecar, cu custode, însă fără fonduri de înavuţire, căci ce sunt 15.000 de lei pentru a înavuţi biblioteca centrală a regatului Romîn? Aceasta este o glumă, căci din această sumă se plăteşte şi legatul cărţilor, cari se dau gratis. Şapte, opt mii de lei sunt destinate pentru legatul cărţilor; vă întreb: ce rămîne pentru a pretinde că aï bibliotecă care să cumpere publicaţiuni măcar ca şi un simplu particular? Pe care dintre d-v. nu vă costă achiziţiunea de cărţi 2—3000 de lei.

E evident că o zecime din budgetul fie-căruia merge la cumpărarea de cărţi, jurnale, reviste.

Ei, Statul romîn, cu 222 de milioane, are 6000 de lei pentru achiziţiunea de cărţi.

Eu speram să văd cel puţin la pinacoteci sporindu-se cifra treptat în fie-care an. Apoi de la 20.000 să scazi la 8000 lei, atunci ce rămîne? Rămîne o pinacotecă pe hîrtie, căci 8000 de lei nu va fi destul ca să cumpăraţi nici pînzele mediocre ale tinerilor noştri artişti ca încurajare.

Eu, d-lor, nu ştiu dacă se continuă la minister sistemul meu pentru încurajarea tinerilor noştri artişti. Eu găsisem două mijloace: întîiu sporirea fondului relativ la pinacotecă, al doilea comenzi cu ocaziunea clădirilor şcolare, de exemplu: unde s'a făcut liceu, o şcoală normală, am comandat portretele Regelui şi al Reginei; pe urmă era să vină al Principelui şi al Principesei. De exemplu: la liceul din Ploeşti, fiind-că se chiamă sf. Petru şi Pavel, am comandat icoana lor pentru acel liceu. Aşa că cu modul acesta dam 30—40.000 de lei mai mult pe an, absolut cu scop de a încuragia pe tinerii artişti. Nu ştiu dacă obiceiul se continuă, dacă pentru diferitele clădiri ce se fac se mai dau asemenea comenzi, căci este singura ocaziune, ca să dăm unui artist de lucru. Cei 8000 lei pe cari d-v. îi prevedeţi în budget pentru cumpărare de tablouri de la expoziţiuni, nu numai că nu vor ajunge, dar

ministrul va trebui să viziteze expoziţiile de arte din ţară şi să plece fără ca să cumpere nimic.

La pinacoteca din Iaşi era 6000 leĭ; aţĭ tăiat 3000 leĭ, aşa că de unde era în total 26.000, ceea ce era ridicol de puţin pentru a face ceva artă, d-v. reduceţĭ la 11.000.

Dacă aceasta este o tendinţă şi dacă această tendinţă însemnează că într'un secol maĭ pozitiv arta ni se pare un lucru de prisos, atunci vin şi eŭ să mă întreb ca d. Delavrancea: dacă nu cum-va un studiŭ excesiv al matematicelor şi al ştiinţelor reale nu ne împinge la un fel de unilateralizm în modul de a vedea lucrurile.

Eŭ, d-lor, cred că nu putem trăi un an fără achiziţiune de tablouri. Dar este ceva maĭ grav: In loc de un fond, care să fie crescut regulat, până ce să ajungă la un fond maĭ serios, d-v. într'un singur an, îl daţĭ înapoĭ cu 60%, aşa în cît vor trebui alţĭ doĭ anĭ pentru a-l readuce la cifra, la care eŭ îl dusesem, ca de acolo înainte sporul să reînceapă din noŭ. Sistemul d-v. este condamnabil.

Administrația în Dobrogea

(Ședința Camerei de la 25 Martie, 1898)

Cu ocazia discuției generale a budgetului Ministerului de Interne, atragîndu-se și despre chestia administrației dobrogene, d. Take Ionescu răspunde Ministrului de Interne, care negreșit luă apărarea subalternilor săi.

In răspunsul său, d. T. Ionescu arătă că politica bulgarofobă a administrației din Dobrogea nu e bună; trebue, negreșit, o supraveghiare vigilentă, dar mai multă toleranță n'ar strica. Părerea fruntașului conservator e că autoritatea statului n'ar trebui să fie tărîtă în discuție în ori-ce moment și pentru fie-ce lucru neînsemnat. Nu trebue să dăm exemplu de uz riguros al drepturilor noastre.

D. Președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul (la cap. VII).

D. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

Nu aș fi cerut cuvîntul la acest capitol, dacă nu era ca să răspund la unele cuvinte de adineauri ale d-lui ministru de interne.

D-sa, vorbind despre cestiunea administrației noastre în Dobrogea, s'a plins în contra presei, — și faptul că presa de care s'a plins nu este presa conservatoare, nu-mi schimbă părerea — care ar fi reprodus cu prea multă ușurință unele plîngeri ale unei părți din populațiunea dobrogeană, și a crezut d-sa că ospitalitatea pe care a dat-o presa acestei plîngeri a fost prilejul, că în străinătate am fost acuzați și noi de a voi să deznaționalizăm cu violență populațiunea eterogenă din Dobrogea, după cum ne plîngem că în alte state se deznaționalizează cu violență Românii locuitori acolo.

Eŭ cred că d. ministru de interne este cam nedrept cu presa şi că critica trebue făcută întîiŭ guvernuluĭ şi pe urmă preseĭ. Iată pentru ce:

Neapărat, personal vă puteţĭ închipui că n'am nimic în contra prefectuluĭ de Tulcea. De şi era adversar politic şi unul din ceĭ maĭ fidelĭ amicĭ aĭ actualuluĭ prim-ministru, nu m'am dat în lăturĭ să-l rog să primească o înaltă funcţiune în ministerul meŭ, pe care a primit-o şi pe care a ocupat-o până în ultima zi a şederei noastre la guvern, rămînînd un liberal convins şi devotat partiduluĭ săŭ.

Aşa dar, dacă eŭ m'am adresat la d-sa, adversar politic, pentru a-ĭ încredinţa un înalt post, vă puteţĭ închipui, că nu am şi nu pot avea personal nimic, nicĭ în contra d-sale ca om, nicĭ în contra capacităţeĭ sale administrative, fiind-că tot la administraţie îl chemasem şi eŭ, dar la o administraţie maĭ potrivită cu ocupaţiunile sale de om de litere, de profesor.

Dar, d-lor, credeţĭ d-v., că dacă n'ar fi acolo nimic, dacă n'ar fi poate vre-un exces de zel, s'ar fi stîrnit acele protestărĭ cam prea continue şi cam prea vĭĭ?

Eŭ am convingerea, fără să intru în detalĭĭ—şi vă voiŭ da imediat dovadă—că în modul de a se procede cu populaţia eterogenă din Dobrogea, s'a uitat un lucru, şi anume: că nicĭ dreptatea nu trebue împinsă până la ultima eĭ limită, şi că atuncĭ cînd eştĭ un popor ca noĭ, absolut omogen, cînd aĭ $5^1/_2$ milioane de Romînĭ, poţĭ să fiĭ foarte larg şi foarte tolerant cu 45—50 miĭ de suflete de alt neam, cînd tu aiurea eştĭ în aşa poziţiune, în cît tot-de-a-una aĭ nevoe de simpatiile lumeĭ întregĭ.

Pentru consideraţiunĭ de acest fel, noĭ avem interes să lăsăm, cum se zice, se treacă de la noĭ, să fim maĭ largĭ şi îngăduitorĭ cu acea însemnată populaţiune bulgară din Dobrogea. Căcĭ ce sunt 50.000 de bulgarĭ—şi aceia foarte proaspeţĭ—într'o populaţie de 230.000 de suflete a vecheĭ provinciĭ a luĭ Mircea? Ce sunt aceştĭ 50.000 de Bulgarĭ din judeţul Tulcea, cînd avem în Bulgaria peste 100.000 de Romînĭ! Ce interes de stat avem noĭ ca să ne cam înţepenim în drepturile noastre faţă de aceste popoare? Nu avem nicĭ un interes, interesul nostru etnic, interesul nostru superior, care e interesul superior al Re-

gatului nostru, e ca să fim foarte largi în această privinţă şi să lăsăm să treacă de la noi, pentru că avem interese legate cu doctrina îngăduinţei.

Eŭ ştiŭ din experienţă, că mulţi din slujbaşii ceĭ mici, în patriotizmul lor exagerat şi în şovinizmul lor necuminte, nu prea ştiŭ să păstreze această măsură. De pildă: dacă d. ministru al cultelor ar voi să caute în dosarele ministeruluĭ, ar găsi, în anul 1893—94, un raport al unuĭ revizor şcolar, un om foarte de treabă şi foarte de bună credinţă, care îmĭ propunea un sistem întreg, cum să naţionalizezĭ nişte sate pe carĭ le descoperise el în Romînia şi despre carĭ nimenuĭ nu-ĭ trecuse prin gînd că ar fi eterogene unde populaţiunea avea un accent răŭ, dar nimenuĭ nu-ĭ trecuse prin minte să-ĭ considere ca naţiune aparte. Eŭ l'am întrebat dacă face parte din Liga şi mi-a spus că da; atunci i-am propus să traducă în ungureşte raportul, pentru ca să poată servi ministruluĭ de instrucţie unguresc, pentru care poate să fie utilă descoperirea unor ast-fel de mijloace; mie în Romînia, nu-mĭ trebue.

Le-a dat Dumnezeŭ Romînilor destulă putere ca să topească pe cele-l'alte naţionalităţi din sînul lor şi nu e nevoe de măsurĭ drastice.

Tot aşa şi în Dobrogea. Sunt de părere să păstrăm drepturile noastre de stat intacte; dar nu sunt de părere să forţăm nota. Am fost, în ultima lună a guvernuluĭ nostru, în inspecţiune la Tulcea. Cel d'întîiŭ lucru care m'a izbit, cînd am ajuns la şcoala şi biserica bulgară, a fost cele două steaguri: tricolorul nostru şi tricolorul principatuluĭ vecin. Am intrat şi am întrebat pe eforĭ ce caută acel tricolor. Mi-aŭ spus: „D-le ministru, e tricolorul bulgar.“ Le-am spus: „D-v. sunteţi cetăţenĭ Romînĭ; noĭ cînd v'am luat, nu v'am luat după pofta d-v., ci v'am luat cu sabia, şi, prin urmare, trebue să vă supuneţi. Dacă e steagul unuĭ stat vecin, noĭ maĭ avem şi alte state vecine cu carĭ suntem în excelente raporturĭ şi îmĭ displace această singularitate de a nu pune de cît steagul *unuĭ* stat vecin.“ Efectul a fost că până să ajung la cea-l'altă şcoală, nu am găsit de cît steagul nostru.

Am intrat în şcoală şi am găsit că limba romînă se învaţă foarte puţin. Din geografia ţăreĭ nu se ştia maĭ nimic. Am dat sfaturile carĭ trebuiaŭ să le daŭ;

dar aşĭ fi făcut o mare greşală dacă aşĭ fi luat măsurĭ de rigoare...

D. C. Nacu: Vre-o hartă geografică aţĭ găsit?

D. Take Ionescu: Cînd îmĭ aduc aminte ce cărţĭ de geografie am avut şi eŭ în şcoală, mă simt indulgent. Nicĭ noĭ nu prea avem cărţĭ ortodoxe în şcolile noastre, şi poate că acea eterodoxie n'a fost tocmaĭ străină la cultura unor anume sentimente.

Dar am găsit maĭ răŭ de cît aceasta: am găsit că nu se ştia din geografia ţăreĭ noastre maĭ nimic, şi că chiar în clasa a IV-a gimnazială nu se putea răspunde nicĭ asupra istorieĭ, nicĭ asupra geografieĭ romîneştĭ. Uitasem. Cît pentru steag, mi s'a spus de un predecesor al meŭ, liberal, l'a văzut, dar nu a zis nimic.

D-v. vă plîngeţĭ de presă. De ce nu vă plîngeţĭ de ceea-ce s'a făcut sub guvernul d-v.?

Era cu minte ca să vină ministrul instrucţiuneĭ cu un referat către consiliul de miniştri, în care să descrie ceea-ce a găsit în şcoalele din Dobrogea, în carĭ se anunţă că comunitatea bulgară nu se supune la nicĭ o lege? Se făcea un act intreg de acuzaţiune, prin care se cerea consiliuluĭ de miniştri să ia măsurĭ şi consiliul de miniştri încheie un jurnal ca să le dea... *un avertisment.*

Şi acel jurnal s'a şi publicat. Credeţĭ d-v., că este bine, că este folositor ca aşa să se zbîrnîe în aer autoritatea statuluĭ, pentru ca să ajungem la nimic? Nu mă plîng de rezultat. Foarte bine făceaţĭ să fiţĭ îngăduitorĭ; avem un interes superior în această cestiune; confienţĭ pe puterea noastră de asimilare, să nu dăm nicĭ un exemplu de uz riguros al drepturilor noastre.

Dar nicĭ să nu ne arătăm începătorĭ de gîlceavă şi pe urmă să facem pe dos, căcĭ este mare lucru ca un guvern să publice că a fost sezizat consiliul de miniştri de un raport al ministruluĭ de instrucţiune, care denunţă că în Dobrogea nu se respectă absolut nimic, şi lucrul să se termine printr'un avertisment, că dacă se va maĭ întîmpla aşa, are să se întîmple lucrurĭ marĭ. Aşa se toceşte autoritatea ţăreĭ.

Nu s'a urmat dar bine.

Dar atuncĭ de ce vă miraţĭ de presă?

D-v. aţĭ publicat în *Voinţa Naţională* referatul minis-

trului de instrucțiune și încheiarea consiliului de miniștri, atunci de ce vă mirați de presă?

Eŭ v'aș rugа, ca în privința acestei cestiuni delicate, să vă aduceți aminte de o zicătoare: că popoarele fericite sunt acelea cari n'aŭ istorie. Mi se pare că de la un timp încoace Dobrogea are prea multă istorie. Nu vreaŭ să caut și să spun nimic. Aș fi foarte doritor să știŭ că nu este nimic întemeiat în plîngerea ce se adresează.

Cu toate acestea, am dori ca să nu se mai facă plîngeri; am dori ca administrațiunea acestei țări, cunoscută altă-dată prin spiritul ei larg și bine-voitor, ca administrațiunea acestui popor, cunoscut ca blînd și îngăduitor, să fie ast-fel în cît să nu se mai plîngă nimeni, nici atunci cînd se plînge pe nedrept.

Și dacă vă fac o urare, este ca să nu mai aruncați toată vina asupra presei. Nu uitați că de la 1877 încoace presa nu a mai vorbit nimic de felul acesta. De ce nu vă întrebați: pentru ce lucrul se întîmplă numai de un an saŭ doi? De ce nu ni s'a întîmplat așa ceva și sub noi?

Eŭ mă uit la rezultat. Dobrogea are azi o istorie. Acest lucru îl regret și doresc Dobrogei să nu mai aibă istorie de aci înainte alta de cît o propășire, și materială, și morală. Reprezentanții Statului în Dobrogea să fie pătrunși de acest adevăr: că nu se cîștigă inimile oamenilor de cît cu blîndețe, cu îngăduință și cu dragoste.

Afacerea Zappa

Interpelarea d-luĭ Nicolae Fleva

(Şedinţa Camereĭ de la 28 Martie, 1898)

Iată istoricul acesteĭ afaceri:

Repausatul Vanghelie Zappa a fost şi el unul din numeroşiĭ străini, carĭ s'aŭ îmbogăţit în ţara noastră, şi fiind-că pe atunci străinii aveaŭ dreptul la orĭ-ce fel de proprietate în Romînia, Vanghelie Zappa cîştigase o însemnată avere imobiliară. El a murit de mult, lăsînd un testament, prin care uzufructul averei luĭ era lăsat unuĭ nepot al luĭ, C. Zappa; iar nuda proprietate o lăsa statuluĭ grecesc, saŭ maĭ bine pentru o instituţiune culturală, *Olimpicelor*.

In momentul cînd s'aŭ produs faptele carĭ aŭ motivat interpelarea d-luĭ N. Fleva eraŭ deja aproape 10 anĭ, de cînd încetase din vieaţă şi Constantin Zappa, usufructuarul acesteĭ averĭ.

Indată ce el a murit, era natural, să se nască o neînţelegere relativ la această colosală avere.

S'aŭ arătat astfel pentru a o reclama, treĭ pretendenţĭ:

S'aŭ arătat d'întîiŭ nişte rude ale bătrînuluĭ Zappa din ţara, unde el fusese născut, şi carĭ veneaŭ cu pretenţiunĭ de rude legitime.

S'a arătat statul grecesc, cu legatul din testamentul în cestiune.

S'a arătat, în fine, şi statul romîn, pentru a reclama moştenirea, dacă nu ar exista moştenitorĭ.

Statul grecesc, ca legatar, zicea că rudele legiuite, chiar dacă ar exista, n'aŭ niciun drept, şi nefiind descendenţĭ directĭ, averea, după testament, i-se cuvine luĭ.

Statul romîn cerea averea, contestînd calitatea de a moşteni, pentru diferite motive, şi moştenitorilor legiuiţĭ, şi statuluĭ grecesc.

Moştenitorilor legiuiţĭ, pentru că statul romîn se îndoia că aceştĭ moştenitorĭ ar fi în realitate rude; statuluĭ grecesc, pentru că nu avea calitatea de a moşteni şi a reclama un legat în Romînia.

Din această cauză, statul elen a rupt relaţiunile diplomatice cu Romînia.

Acesta este istoricul procesuluĭ, care a durat vre-o 8—9 anĭ de zile.

Faţă cu pretenţia statuluĭ grecesc, se ridicaŭ o mulţime de cestiunĭ grave, de drept internaţional, şi public, şi privat.

Era prima cestiune: dacă un stat străin poate moşteni în alt stat, şi moşteni avere nemişcătoare.

Era a doua cestiune: dacă instituţiile de bine-facere dintr'o ţară, aŭ existenţă legală şi juridică în altă ţară, unde s'a deschis moştenirea; căci statul grecesc zicea că reclamă legatul în numele unuĭ stabiliment de bine-facere existent în Grecia.

Era şi o cestiune de fapt cu totul dependintă de statul romîn, şi anume că în orĭ-ce caz statul grecesc trebue să capete autorizarea guvernului romîn pentru a putea moşteni.

Statul grecesc, chiar dacă ar fi fost constatat juridicamente, ca principiŭ de drept, că poate moşteni, nu putea însă să reclame acest legat nicĭ pentru el, nicĭ pentru acea instituţiune de bine-facere, fără să aibă autorizaţiunea guvernuluĭ romîn.

Legea noastră reclamă această autorizare, pentru orĭ-ce instituţie de bine-facere din Romînia, *a fortiori* pentru cele din străinătate.

Statul nostru avea interes şi putea vr'-un guvern să gîndească a da statuluĭ grecesc o asemenea autorizaţie?

De aceea, în timp de anĭ, nu numaĭ că nu s'a acordat această autorizaţie, dar nicĭ statul grecesc s'a gîndit s'o ceară.

Aceasta reese şi din actele din dosar; nu se găseşte în dosar nicĭ o urmă despre o asemenea cerere de cît în urmă, cu ocaziunea autorizaţieĭ acordate, în timpul judecăreĭ procesuluĭ la Casaţie.

Dar pe lîngă cestiunile de sus maĭ era şi cestiunea cea mare constituţională: străiniĭ la noĭ, fie persoane fizice, fie persoane juridice, nu aŭ după Constituţie, dreptul de a dobîndi imobile rurale în Romînia.

Şi după toate cele admise la noĭ până acum, nicĭ un guvern, nicĭ un ministru nu s'a gîndit să caute, fie într'un caz special, fie printr'o măsură generală, să explice saŭ să aplice art. 7 pe cale administrativă. Cestiunea aceasta a fost tot-d'a-una de resortul justiţieĭ, care a rămas să se pronunţe în fie-care caz special.

Statul grecesc se judecase până acum fără să aibă nicĭ o autorizaţiune, şi la judecata de fond a fost dat la o parte, între altele, şi pentru motivul că nu a căpătat autorizaţiunea guvernuluĭ romîn.

Iar statul romîn s'a opus în tot-d'a-una la cererea statuluĭ grecesc până la Curtea de Casaţie, căci de astă-dată s'a întîmplat faptul critic, adică i s'a acordat de guvernul romîn autorizaţiunea cuvenită.

In ajunul procesuluĭ la Casaţie, ne pomenim cu un decret în *Monitor*, prin care statul grecesc este autorizat să primească legatul imobiliar ce i s'a legat în Romînia, cu condiţiune însă, zice decretul în cestiune, că acest legat să fie transformat în banĭ.

E întrebarea, cu ce drept d. prim-ministru, pe cînd o afacere este pendinte înaintea justiţieĭ, hotărînd prin decret, că un stat străin poate să moştenească imobile în ţara noastră?

Este oare aceasta o cestiune de drept administrativ saŭ de drept judecătoresc? Şi ce este o asemenea decretare, dacă nu ce-va ca poruncile din timpul luĭ Vodă Caragea, cînd Domnul lua locul instanţelor judecătoreşti şi răsturna, prin opis domnesc, chiar hotărîrile definitive date de judecătorĭ?

Iată o parte de ilegalitate.

Maĭ e o a doua. D. ministru de externe, în decretul săŭ, zice că statul grecesc e autorizat să primească legatul pentru „Olimpicele" din Grecia. Intrebăm cu ce drept se face aceasta? Cum vine d. ministru de externe şi hotăreşte, că stabilimentele de utilitate publică, orĭ-care ar fi ele din ţara grecească, aŭ existenţa legală şi dreptul de a moşteni imobilele rurale în Romînia?

Cu ce drept autoritatea administrativă vine şi hotăreşte un lucru ca acesta? Un străin să poată dobîndi imobile în Romînia? Şi stabileşte de la ea modalitatea acesteĭ dobîndirĭ, adică transformarea imobilelor în banĭ? Cînd Constituţiunea este categorică şi cînd aplicarea şi interpretarea eĭ este de atribuţiunea puteriĭ judecătoreştĭ?

Acestea eraŭ cestiunile desvoltate de d. Nic. Fleva în interpelarea

sa. D. Take Ionescu, asociindu-se la interpelarea d-luĭ Fleva, completă prin discursul de maĭ la vale, cele zise de interpelator.

Iată după *Monitor*, cuvîntarea d-luĭ Take Ionescu:

D. Preşedinte: La această interpelare s'a asociat şi d. Take Ionescu. D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu:

D-lor Deputaţĭ,

M'am asociat la această interpelare şi sunt sigur, că s'ar fi asociat maĭ mulţĭ membri aĭ Adunăreĭ, dacă nu s'ar fi întîmplat ca mulţĭ dintr'înşiĭ să pledeze, fie pentru o parte, fie pentru alta, şi, prin urmare, numărul celor ce se puteaŭ să se amestece în această cestiune să fie foarte redus.

Cînd a apărut decretul d-luĭ ministru de externe, prin care se da statuluĭ grec o autorizare ipotetică şi premergătoare, şi cînd s'a văzut că acest decret apărea în ziua chiar cînd înalta Curte trebuia să judece acest proces foarte complicat, şi cum se zice între juriştĭ, foarte frumos, a fost un sentiment de generală mirare. Lucrul e foarte explicabil.

Era maĭ întîiŭ o imensă necuviinţă la adresa Curţeĭ de Casaţie, dar ştiţĭ, o necuviinţă, aşa în cît numaĭ unĭĭ oamenĭ pot să o comită. Aşa necuviinţe nu sunt în stare să le comită de cît oamenĭ carĭ aŭ un profund dispreţ pentru lume în general şi carĭ cred că totul e posibil.

Vă întreb: Curtea de Casaţie, juridiceşte, *nu de fapt*, avea ea să hotărească într'un senz saŭ altul, prin faptul că statul romîn dădea saŭ nu autorizaţia statuluĭ grec? Nu.

Acest lucru: aĭ saŭ nu aĭ autorizaţie, e o cestiune de fapt, care o poţĭ duce înaintea instanţeĭ de fond. In parantez pot spune că de fapt, la instanţa de fond, această cestie nu a fost de loc hotărîtoare. Acolo nu s'aŭ ocupat de cestia dacă statul grec are saŭ nu autorizaţia statuluĭ romîn, ci de alt-ceva: dacă da saŭ ba, statul grec era saŭ nu legatar.

Şi dezicînd că statul grec n'avea calitate, de prisos orice autorizaţie.

Orĭ-cum ar fi însă, chiar dacă statul grec ar fi pĭerdut la instanţa de fond, fiind-că n'ar fi avut autorizaţia guvernuluĭ nostru, tot de prisos ar fi fost darea autorizaţieĭ la Casaţie. Căcĭ cestiile de fapt, în zadar s'ar împlini după curtea de apel; Casaţia nu poate să caseze, fiind-că s'ar fi schimbat situaţia de fapt. Nu este jurist, care să nu priceapă aceasta, de aceea mă adresez la toţĭ juriştiĭ de aicĭ şi nu maĭ insist.

Va să zică din punctul de vedere al unuĭ efect juridic această autorizare, apărută în *Monitorul Oficial*, era un lucru nul şi nu pot să bănuesc pe cine-va că face cu voinţă acte pur nule. Actele nule le fac copiiĭ şi nebuniĭ; dar în afară de copiĭ, înainte de a fi înţărcaţĭ şi de nebunĭ, după ce aŭ fost interzişĭ, nicĭ un om nu face un act nul, crezînd că e nul. Poate să facă un act nul, crezînd că a făcut ceva, dar atuncĭ dator sunt să mă întreb: ce credea el că face ca să descoper ce voia să facă, ca să văd dacă era la mijloc un lucru cuviincios saŭ necuviincios.

Prin urmare, ca să se influenţeze juridiceşte hotărîrea Curţeĭ de Casaţie nu se putea. Pentru ce? Curtea de fond nu respinsese pe statul grecesc, fiind-că n'avea autorizaţie; îl respinsese fiind-că nu era el legatarul, ci Olimpicele, şi Olimpicele nu sunt în Romînia persoană morală; statul grecesc zicea: „Eŭ sunt Olimpicele", iar Curtea de Apel a spus „nu". Curtea de fond ar maĭ fi putut să respingă pe statul grec şi pe alt motiv independent de autorizaţie; şi voiŭ dovedi imediat cum; să-mĭ daţĭ voe să fiŭ maĭ lung ca de obiceiŭ.

Căcĭ maĭ era o cestiune de drept şi maĭ gravă: un stat străin în alt stat, din punctul de vedere al dreptuluĭ privat, are el saŭ nu fiinţă morală?

Eŭ vă spun că, nu mă îndoiesc un moment să spun, că nu are.

Imĭ aduc aminte că atuncĭ cînd s'a discutat în consiliul de miniştri cestiunea, am spus: „Nu are fiinţă, nu poate să aibă." Acestea sunt însă cestiunĭ discutate între mariĭ juriştĭ aĭ Europeĭ. Decĭ era o a doua cestiune juridică, până ce să se ajungă la a treia cestiune: are orĭ nu are autorizaţia statuluĭ nostru?

Dar ce ar face, în acest caz, instanţa de fond, dacă

adică ar rezolva a doua cestiune, aceea a fiinţeĭ, în folosul statuluĭ grec? Era să zică: considerînd că Olimpicele e statul grecesc; considerînd că statul grec, ca stat, are fiinţa morală în Romînia şi chiar din punctul de vedere al dreptuluĭ privat; considerînd însă că nu-şĭ poate exercita dreptul de cît cu autorizaţia Statuluĭ romîn, îĭ dăŭ un termen ca să obţină asemenea autorizaţie.

Nicĭ nu se putea să facă alt-fel. Şi minoritatea Curţeĭ de Apel, care a dat dreptate statuluĭ grec, aşa a făcut: i-a dat un termen. Va să zică, încă odată, dacă actul emană de la o persoană cugetătoare, actul, care a apărut în *Monitorul Oficial* nu există, bine înţeles, dacă porneşte din cugetul cel curat.

Prin urmare, trebue să cauţĭ un cuget necurat saŭ un cuget încurcat, ca să poţĭ să-ĭ daĭ un înţeles, pentru că nu poţĭ să proclamĭ pe primul-ministru al Romînieĭ că face acte fără înţeles şi maĭ ales că pune pe Capul statuluĭ să iscălească ast-fel de lucrurĭ.

Era dar o necuviinţă. Şi care era necuviinţa? Era un avertisment dat Inalteĭ Curţĭ, şi avertismentul era acesta: să ştiţĭ că dorinţa mea, stat romîn, este ca să cîştige statul grec. Ce va sta în mîna mea ca să cîştige statul grec, o voiŭ face-o, şi nu numaĭ că o voiŭ face-o, dar ţin ca de astăzĭ înainte să intre dorinţa mea în ştiinţa tutulor, publicînd în *Monitor* un decret absurd. Fac această absurditate, mîzgălesc coloanele *Monitoruluĭ* numaĭ să înţelegeţĭ că sunt hotărît să fac tot ce va fi cu putinţă ca să moştenească statul grecesc.

Deja parchetul Curţeĭ de Casaţie pusese concluziuni în favoarea statuluĭ grec; deja parchetul curţeĭ de apel pusese aceleaşĭ concluziuni; deja advocaţiĭ statuluĭ, în concluziunile lor, după venirea la guvern a liberalilor, scriseseră că la nevoie statul romîn va da autorizaţie.

Dar ce să maĭ vorbim de acestea; *la plume est serve, la parole est libre!*

Cînd însă ese în *Monitor* decretul, prin care statul romîn spune care ar fi dorinţa luĭ, aceasta este o necuviinţă, şi trebue să ne felicităm că Curtea de Casaţie a ştiut să taie scurt această necuviinţă, şi să dea o lecţiune: că nu este cuviincios să fiĭ necuviincios cu magistratura ţăreĭ.

Dar, d-lor deputaţĭ, dacă, prin urmare, am prins noĭ

şi chiar copiiĭ aŭ prins pe primul ministru dedîndu-se la un act copilăresc, — fiind că acesta este cel maĭ dulce cuvînt cu care îl pot boteza, — şi necuviincios în folosul statuluĭ grecesc, rămîne să ne întrebăm al doilea lucru: merită statul grec acest exces de bună-voinţă, şi dacă nu-l merită, nu am comis noĭ o greşală, pe care o vom plăti-o scump maĭ tîrziŭ, publicînd acel decret inofensiv în *Monitorul Oficial?*

Iată cele două cestiunĭ, ce mĭ rămîne să examinez, după cele spuse de d. Fleva.

Maĭ întîiŭ carĭ eraŭ relaţiunile noastre în această privinţă cu statul grec? D-lor, nu sunt de loc xenofob; las această însuşire acelor carĭ sunt foarte xenofobĭ în teorie şi se închină la toţĭ pănă la pămînt în practică.

Recunosc că cu poporul grec avem multe suveniriĭ comune şi că de multe orĭ, în anume complicaţiunĭ din Peninsula Balcanică, se poate ca interesele noastre să se găsească alăturĭ cu ale Grecilor, cu toate greutăţile şi cu toate nedreptăţile ce ni le face în Macedonia Patriarhul, adică unul din expunătoriĭ elenizmuluĭ.

Eŭ recunosc că se poate întîmpla împrejurărĭ, în carĭ noĭ, ca stat romîn, să avem interesul de a ne afla în cele maĭ intime legăturĭ cu statul grecesc. Vă mărturisesc că fac această declaraţiune de principiĭ cu oare-care sfială, fiind-că ştiŭ cum d. prim-ministru are o aşa ură pe Grecĭ, în cît nicĭ ca copil nu voia să se joace cu copiiĭ de fanarioţĭ şi de Grecĭ; — şi ştiţĭ că impresiunile din copilărie rămîn viĭ, maĭ cu seamă la a doua copilărie. Dar se poate întîmpla, ca şi cu Grecii, să trebuiască să fim în bune legăturĭ.

Dar, d-lor, cum s'a purtat statul grecesc în această cestiune?

Este curios, d-lor, că tocmaĭ un om care purta unul din acele nume, care, ca nume de familie, îl desemna la acuzaţiunile d-luĭ prim-ministru, că nu este romîn neaoş, tocmaĭ acesta, Alexandru Lahovari, este cel care a revendicat drepturile statuluĭ romîn, şi cu succes a impus statuluĭ grecesc să recunoască aceste drepturĭ.

D-lor, cînd s'a deschis cestiunea Zappa, guvernul grecesc, cam necăjit din cauza agiuluĭ, cam încurcat în interior, a căutat să facă din această cestiune o cestiune po-

pulară; a încălecat imediat pe principiĭ şi a emis pretenţia că cestiunea moştenireĭ Zappa nu era de competinţa, nici a statuluĭ romîn, nicĭ a tribunalelor romîne, ci că era pur şi simplu de competinţa consulară grecească, pentru că guvernul grecesc pretindea că Romînia se maĭ află sub regimul capitulaţiilor, că Grecii, adică, aŭ la noĭ juridicţiune consulară, şi nu ne cerea de cît să lăsăm în pace pe tribunalul consular elen să judece cestiunea.

La aceasta din partea noastră: nu numaĭ un *non possumus* absolut, dar ce iscusinţă, ce mîndrie, ce demnitate naţională! Vă rog să citiţĭ, căcĭ este un fel de adevărată evanghelie naţională acest document, această Carte Verde din afacerea Zappa, bine înţeles cea din vremea luĭ Lahovari.

Cu o fineţe şi cu o ironie foarte diplomatică, dar foarte viue, guvernul nostru, nicĭ că a stat la discuţie asupra uneĭ pretenţiĭ de acest fel.

Atuncĭ guvernul grecesc credeţĭ că s'a mulţumit cu aceasta? S'a adresat la toate puterile Europeĭ; ne a arătat, printr'o notă circulară, ca pe o ţară, care dă puĭ de giol în averea altora şi care este un adevărat pericol în Orient.

A arătat ca un furt, — cuvîntul „furt“ nu este, dar este ceva aproximativ, — ceea-ce vroim să comitem în contra statuluĭ grecesc, un furt care ar fi de abia un început, care va fi urmat şi de altele de felul acesta, dacă Europa nu se va deştepta şi nu va lua măsurĭ să ne pună la regulă.

A ponegrit Romînia că nu vrea să se ţină de angajamentele internaţionale, care aŭ dat fiinţă, fiinţă pe care n'o avusese, şi a declarat formal că statul elen nu va merge dinaintea tribunalelor noastre.

Iată nota ministruluĭ grec de la 13 Iunie, 1892:

„După ce a meditat să pună mîna, — şi cuvîntul francez *porter la main* este mult maĭ aspru, — pe o moştenire imobiliară cuvenită guvernuluĭ elen, conform cu dreptul şi cu voinţa testatoruluĭ, s'a adresat propriilor sale tribunale pentru ca acestea să-l trimită în posesiunea acestor imobile.“

Maĭ departe:

„In fața unei asemenea situațiuni, îmi pare, d-le ministru, că linia noastră de conduită e cu totul indicată. Trebue să ne adresăm solemn și pentru ultima oară miniștrilor Majestățeĭ Sale romîne, pentru a-i ruga să se supună evidenței, și să facă față unei cereri bazată pe bunul drept.

„Nu e în regulele dreptățeĭ și guvernul regal n'ar consimți nicĭ odată ca un diferend între cele două state să fie deferit tribunalelor uneia din părți.“

Cu toate acestea, după ce aŭ anunțat așa de cavalerește că nu se vor supune, s'aŭ supus, și aŭ venit dinaintea tribunaluluĭ; dar aŭ venit înaintea tribunaluluĭ nostru tot cu pretențiĭ de jurisdicție consulară.

S'a pledat din noŭ, dinaintea tribunaluluĭ nostru, cestiunea incompetenței tribunaluluĭ, și teoria regimuluĭ capitular s'a pledat și la tribunal și la Curte și la Casație.

La această notă, noĭ răspundeam foarte calm și foarte energic:

„Schimbarea, care s'a făcut în dispozițiile luate de guvernul elen, cum dovedește ultima notă a Exc. Sale, d. Dragumis, n'ar putea modifica modul de a vedea al guvernuluĭ romîn.

„De altminterĭ, propunerea guvernuluĭ elen pentru o transacțiune saŭ un arbitragiŭ, cu scopul de a regula între guvernele noastre afacerea succesiuneĭ Zappa, îmĭ pare inaplicabilă în fața pretențiunilor ridicate de niște moștenitorĭ, în numele cărora nicĭ guvernul romîn, nicĭ guvernul elen nu sunt autorizați a trata.

„Astfel, guvernul romîn nu poate de cît să mențină dispozițiile anterioare și să lase tribunalelor Regatuluĭ dreptul de a regula o succesiune, care, prin natura și caracterul eĭ, e de competința lor excluzivă.

„Justiția romînă, fiți sigur, d-le Trimis, va uza în examinarea acesteĭ afaceri de toată nepărtinirea ce a dovedit tot-de-a-una.“

Așa tratam noĭ justiția romînă, iar nu cu ordonanțe la *Monitor*.

Și atuncĭ statul grecesc ne-a declarat războiŭ diplo-

matic, a rupt relaţiunile şi ne-a dat în vileag, s'a plins la toate cabinetele şi a trimis această notă-circulară către toţi însărcinaţii de afaceri eleni pe lîngă puteri:

„Ingerinţa ilegală a tribunalelor romîne avea de scop să împiedice pe statul elen de a continua lunga posesiune a uzufructuaruluĭ defunct, răpindu-ĭ deţinerea materială a imobilelor, deţinere ce ar fi exercitat prin intermediul autorităţilor sale consulare saŭ al unuĭ imputernicit, şi scopul a fost atins cu toate viile protestărĭ ale legaţiuneĭ noastre.

„Odată lovitura aceasta, — *ce coup*, — consumată, nimic maĭ natural pentru guvernul M. S. Regeluĭ Carol de cît să ceară să fie pus în posesiunea fondurilor succesiuneĭ şi pentru scopul acesta nu ezită să citeze înaintea propriilor sale tribunale pe guvernul regal, pentru ca acesta să pîearză toate drepturile sale.

„Demersurile repetate, protestările trebuincioase ale legaţiuneĭ regale din Bucureştĭ pe lîngă guvern şi autorităţile romîne, aŭ rămas zadarnice. Judecătoriĭ romînĭ împinseră chiar arbitrariul pănă a pune mîna nu numaĭ pe testamentul luĭ Constantin Zappa, încredinţat, prin voinţa lămurită a testatoruluĭ, reprezentantul Regeluĭ George, dar şi pe testamentul original al luĭ Vanghelie Zappa, care, făcînd parte din arhive, a fost găsit printre hîrtiile defunctuluĭ Constantin Zappa, căruia fusese încredinţat provizoriŭ puţin înaintea morţiĭ sale.

„In faţa acestor procedeurĭ, a căror poreclă cu greŭ se va găsi în istoria neamuluĭ nostru, am fost obligaţi, după 6 lunĭ de sforţărĭ zadarnice, să adresăm Legaţiuneĭ regale la 13 (25) Iulie, depeşa cu No. 3409, care s'a comunicat guvernuluĭ romîn.“

Ceva maĭ jos:

„E uşor acum a pricepe gravitatea particulară a situaţiuneĭ creată prin faptul guvernuluĭ romîn.

„Pentru guvernul elen:

„Imposibilitatea de a menţine relaţiunile amicale cu un Stat care profită de condiţiunile privilegiate în care se găseşte faţă cu Grecia pentru a-ĭ refuza respectul drepturilor sale, sigur d'înainte că lipsa complectă de interese

romînești în Grecia nu lasă nici o armă de luptă statului spoliat;

„Imposibilitate de a-și face dreptate prin mijloacele de retorsiune uzitate în asemenea circumstanțe;

„Mii de supuși, o mulțime de interese de foarte mare preț expuse fără apărare pericolelor multiple ce abundă pe pămîntul Romîniei;

„Din punctul de vedere general:

„Pericol rezultînd pentru toți din tendințele de spoliare manifestate de un guvern, care erige în principiu uzurparea proprietății.

„In afară de considerațiunile simple cari trebue să cîștige interesul Europei, motivele ce am expus par a adăuga la complicațiunea ivită o importanță care reclamă atenția cu totul particulară a Puterilor.

„Reunite în consiliu suprem, în anul 1856, ele aŭ proclamat de două ori același principiu, pe acel de recurgere la mijlocirea Puterilor amice în caz de disentimente, amenințînd menținerea relațiilor dintre diferitele State ale Europei.

„Dacă ele aŭ luat o ast-fel de hotărîre în vedere de a asigura în viitor pentru menținerea păcei șanse de durată, nu ni se pare că acest caz care privește Grecia, ar fi mai puțin vrednic d'a pretinde aplicațiunea acelui principiu.

„Neînțelegerea serioasă care s'a iscat între două state ale Peninsulei Balcanice ce nu poate fi pentru Europa nici cu desăvîrșire lipsită de ori-ce eventualitate de prejudițiŭ material al intereselor sale, nici cu totul indiferentă din punctul de vedere politic. N'ar fi poate prudent d'a lăsa în fermentațiune o nemulțumire gravă pe un tărîm plin de germeni de complicații de un caracter general, și cu mult mai serios.“

D-lor, la această notă noi am răspuns foarte scurt, și anume am răspuns că nu primim nici un fel de pretențiune a statului elen, așa cum o formula, că nu primim de asemenea nici un amestec al vre-unei puteri între noi și Grecia, ci numai *pro memoria* am trimis și noi un memoriŭ, în care răspundeam la alegațiunile statului elen. Veți vedea nota noastră cît este de scurtă și de demnă.

Ne adresam către miniştri noştrii în străinătate, ziceam:

„*Domnule ministru,*

„Aţi luat de sigur cunoştinţă, fie din citirea ziarelor, fie din comunicări oficioase, de conţinutul circulării greceşti relativă la afacerea Zappa.

„De şi guvernul regal poate considera afacerea această clasată din punctul de vedere diplomatic, dezbaterile ei fiind deja începute înaintea instanţelor judiciare ale ţărei, el a crezut totuşi, că e datoria sa să lumineze opinia publică a Europei asupra originei şi însemnătăţii unui incident, a cărui importanţă Grecia s'a încercat în zadar s'o mărească.

„Vă rog, deci, să bine-voiţi a vă inspira din considerăţiunile dezvoltate în alăturatul *pro memoria*, de cîte ori veţi avea ocazia de a elucida afacerea Zappa. Aceasta însemnează că sunteţi autorizat a comunica memoriul acesta de un caracter absolut oficios, oamenilor de stat, diplomaţilor, chiar publiciştilor, cari ar dori să cunoască amănuntele acestei afaceri.

„Nu veţi lipsi de a observa moderaţia limbagiului cu care se răspunde unui factum de o violenţă fără precedent.

„Primiţi, etc.

Al. Lahovari."

Ş'aicî vine, d-lor, memoriul. In acest memoriu, după ce întîiu stabilim că Vanghelie Zappa nu putuse să devie proprietar în Romînia, de cît după ce făcuse declaraţia la tribunalul Ialomiţa, că renunţă la orî-ce protecţiune din partea statului elen, orî-ce protecţiune a unei puteri străine, şi că numai aşa putuse să capete imobile şi că acum, după ce le căpătase, se cerea protecţiunea statului elen, luam şi examinam cestiunea în toate detaliele ei.

Intîiu, se respingea în treî cuvinte pretenţiunile relative la regimul consular.

„Declinatoriile sulevate *in limine litis* — spune memoriul — de către guvernul grecesc aŭ fost prezintate sub o formă dublă: el a invocat întîiu anumite privilegii imagi-

nare în favoarea unuĭ pretins tribunal consular elenic; a propus apoĭ o jurisdicţiune specială: arbitragiul.

„In maĭ multe note ale Legaţiuniĭ elene se găsea formulată pretenţia ciudată, reluată sub forma uneĭ afirmaţiunĭ absolute în circulară, că în Romînia independentă, dar obligată „a respecta drepturile cîştigate", există loc pentru o jurisdicţiune contencioasă elenă.

„Departamentul afacerilor străine n'a lăsat să scape ocazia ce-ĭ se dăduse cu modul acesta, de a reaminti sus ziseĭ Legaţiunĭ, corespondenţa urmată în privinţa aceasta între departamentul acesta şi consulatul elen, maĭ ales de la 1869 încoace, şi'n particular o notă din 20 Ianuarie 1869, asupra regulelor stabilite în materie de succesiune şi de privilegiĭ consulare în Romînia. Şi maĭ ales n'a lipsit de a se refera la convenţia comercială greco-romînă, ratificată la 15 (27) Aprilie 1880, *adică după încheerea tratatuluĭ din Berlin*, şi care expirase la 1887. Convenţia aceasta stabileşte pe picior de perfectă reciprocitate şi egalitate de tratament drepturile şi avantagiile recunoscute supuşilor uneia din cele două părţĭ contractante pe teritoriul celeĭ-l'alte, fără ca nicĭ o clauză să menţioneze saŭ să rezerveze alte drepturĭ de cît cele aci înscrise. Ast-fel dar, chiar dacă Romînia ar fi acceptat vr'o dată în fapt regimul capitulaţiunilor, saŭ dacă vr'o dată ar fi fost supusă în drept la acest regim, cel puţin Grecia nu era autorizată, odată convenţia aceasta încheiată, să reclame pentru autorităţile sale consulare o jurisdicţiune contencioasă, inadmisibilă în afară de ţările supuse acestuĭ regim."

Şi cît despre arbitragiŭ, noĭ spunem:

„... Guvernul regal a opus o fine de neprimire categorică la propunerea de a regula litigiul pe calea uneĭ înţelegerĭ directe între cele două guverne. Aşa cum interesele terţilor şi drepturile lor litigioase nu puteaŭ, fără o tăgadă de justiţie, să facă obiectul uneĭ transacţiunĭ între cele două state, grec şi romîn, tot aşa simpla posibilitate a unuĭ arbitragiŭ trebuia respinsă ca o atingere la principiul suveranităţiĭ statuluĭ romîn pe teritoriul săŭ. O bună înţelegere ar avea caracterul uneĭ uzurpaţiunĭ din partea amîndorora, a uneĭ adevărate spoliaţiunĭ contra că-

reia moştenitorii naturali ai lui Zappa ar fi avut dreptul să se revolte."

Şi pe urmă, d-lor, Lahovari ia şi examinează cestiunea de care vă vorbeam adineaorĭ; dacă un stat străin are fiinţă de persoană juridică şi în dreptul privat în alte state, iată cum ne explicam noĭ:

„Statele străine sunt ele maĭ apte de cît cele l'alte persoane morale străine de a dobîndi in Romînia drepturĭ de proprietate saŭ de succesiune imobiliară? Cu alte cuvinte, substituindu-se comisiunii Olimpicelor, a dobîndit în acelaşĭ timp statul grecesc capacitatea de a fi instituit legatar al averei lui Zappa?

„E sigur că recunoaşterea diplomatică, care emană de la guvern şi *„al căreĭ scop şi efect aparţin dreptului internaţional public"*, n'are nimica comun cu recunoaşterea specială a persoanelor morale, care e de drept intern şi rezultă tot-de-a-una mediat saŭ imediat dintr'un text de lege. Savanţi: ca Laurent („Principiĭ de drept civil", tom. I, No. 311) şi Moreau („Jurnal de drept internaţional privat", 1892. No. III—IV) aŭ stabilit în mod peremptoriŭ că „existenţa după dreptul public nu implică necesarmente şi de plin drept existenţa după dreptul civil". Acesta din urmă a susţinut chiar, cu ocazia unuĭ proces recent relativ la niştе imobile situate în Francia şi legate Sfintului Scaun, că personalitatea civilă, presupunînd că se acordă unuĭ stat străin (concesiune pe care autorul o consideră, din parte-ĭ, ca inadmisibilă) nu coprinde necesarmente capacitatea de a fi instituit în afară de teritoriul săŭ, pe motiv că „această capacitate nu e necesară destinaţiuneĭ sale sociale" şi că ţinta statuluĭ străin, în afară de limitele sale, e pur internaţională şi de drept public."

Dreptul de proprietate teritorială riscă într'adevăr ciudat de a se cufunda cu dreptul de suveranitate, cînd e exercitat în străinătate de un stat suveran. O asemenea confuzie — care nu dezminte ficţiunea exterioritaţiĭ în cazul excepţional al imobilelor afectate agenţilor diplomaticĭ saŭ serviciuluĭ cultelor — ar da prea uşor loc la conflicte între state, proprietariĭ limitrofi, pentru ca un simplu testament, opera unuĭ particular, să poată crea situaţiuni,

cari după dreptul internațional public, niște acte determinate (bună-oară tratatele constitutive *de enclave* saŭ cele de anexiune) sunt singure proprii a produce și a defini.“

Lăsăm decĭ cu totul deschisă și întreagă cestia cea mare de drept.

Și, în adevăr, ce ar putea să fie dreptul de proprietate privată al unuĭ stat în alt stat? Eŭ, in statul meŭ, am a face cu supușiĭ meĭ, și aceștĭ supușĭ nu sunt egaliĭ meĭ. Ce ficțiune ar putea să transforme pe un stat străin, care este suveran ca și mine, să-l transforme într'un supus al meŭ în anume raporturĭ?

Inchipuiți-vă un stat străin posedînd la mine un imobil și în această situațiune există un raport între mine și el. Și cu acest stat cu care m'am întîlnit pe domeniul privat ca suveran și supus, să mă întîlnesc în domeniul internațional ca suveranĭ egalĭ!

Cine poate să creadă că el, suveran ca și mine, nu va amesteca cele două calități, și ca proprietar privat se va considera un adevărat supus al meŭ?

Faptul acesta schimbă cu desăvîrșire lucrurile, și nu este stat pe lume, pe solul luĭ să vrea să aibă două categoriĭ de supușĭ: supușĭ adevărațĭ și supușĭ suveranĭ.

In tot cazul, noĭ foarte cuminți, am păstrat întreaga autoritate a justițieĭ și în această privință.

„Probleme care se impun ast-fel — continuă memoriul — atențiuneĭ și a legislatorilor și a jurisconsulților există. A le nega cum a făcut guvernul grecesc, nu însemnează a le suprima. A menține pentru tribunalele romîne dreptul de a le examina, nu înseamnă să prejudecăm soluția lor. Era aci o datorie de îndeplinit; guvernul romîn și-a făcut-o.“

Cu alte cuvinte, chiar asupra acestuĭ punct noĭ lăsăm plenitudinea tribunalelor noastre să hotărască și acest punct de drept, așa că cestiunea autorizăreĭ nu poate să vină de cît în al treilea rang, după ce se judecă de tribunal acest punct de drept: dacă un stat străin poate să capete la mine în țară drepturĭ imobiliare. Și înțelegeți că eŭ, liber să daŭ saŭ nu autorizația, aveam să judec cestia încă odată, politicește.

Eĭ bine, din punctul de vedere internațional, acest

punct l'aţĭ cedat. Şi astăzĭ, cînd d-v. aţĭ zis că eŭ, guvernul romîn, autorizez pe statul elen să primească moştenirea în cazul cînd tribunalul îĭ va da dreptate, d-v. în ceea ce priveşte autoritatea suverană de stat, aţĭ cedat. Şi cînd vă veţĭ găsi mîine, nu cu un stat mic şi depărtat, maĭ cu seamă după bătălia de la Larissa şi Domokos, dar dacă vă veţĭ găsi faţă cu un drept de moştenire, care s'ar exercita de un stat puternic, saŭ faţă cu un mare imperiŭ, care ar dori să cumpere toate proprietăţile, de exemplu, din oraşul Galaţĭ, d-v., în momentul în care aţĭ fi siliţĭ să vă opuneţĭ la acest lucru, nu veţĭ maĭ putea. In loc să mulţumiţĭ luĭ Dumnezeŭ, că ne a dat ocaziunea fericită să ne afirmăm drepturile noastre suverane faţă cu un stat mic—şi să stabiliţĭ ast-fel un precedent cu care să vă puteţĭ apăra şi faţă cu ceĭ marĭ,—nu ştiŭ din ce ameţeală v'aţĭ grăbit să cedaţĭ totul chiar la ceĭ micĭ! Să dea Dumnezeŭ să nu vină ceasul ca să fim siliţĭ să cedăm la ceĭ marĭ.

Maĭ este pe urmă partea finală, partea de mîndrie naţională, pe care trebue s'o citesc, ca să vadă lumea, dacă cu decret de autorizare puteaţĭ răspunde la insultele ce ni se adusese înaintea Europeĭ de către statul grec. Iată cum vorbeam noĭ, conservatoriĭ:

„Sîngele rece cu care guvernul romîn aşteaptă sentinţa tribunalelor, nu e de cît simţimîntul datorieĭ îndeplinite. Iĭ dăm măsura exactă, constatînd perfecta indeferenţă cu care Rominia priveşte şi reduce la adevărata lor valoare consecinţele măsureĭ extreme provocată de cabinetul din Atena.

„Situaţia creată de guvernul grecesc n'ar putea fi prejudiciabilă de cît însăşĭ Greciei, şi moralmente şi materialiceşte. E o mărturisire ce nu face elogiurĭ perspicacităţii diplomaţilor aceleĭ ţărĭ, cînd eĭ recunosc absenţa absolută de interese romîne în Grecia şi amorul lor propriŭ profesional a trebuit să sufere cu prilejul acesta.

„Romînia a dat prea multe dovezĭ de vitalitate; ea s'a afirmat prea constant, ca un factor important de civilizaţie în Orient, pentru ca perspectiva de a vedea trecînd în mîinĭ străine cîte-va milioane, a căror sumă nu reprezintă nicĭ excedentul budgetuluĭ săŭ pentru ultimul

exercițiŭ să o poată nelinişti saŭ mişca: ea este destul de bogată pentru a vinde anual miĭ de hectare de pămînt fertil claselor agricole; ea a putut chiar, de curînd, printr'un scrupul delicat de strictă echitate, să refuze de a se da art. 7 din Constituția actuală, o interpretare, care ar fi vătămat drepturile unor particulari străinĭ."

Era aluziune la faimoasa afacere Bedmar, în care atît ne-aţĭ ocărît, şi în care noĭ am avut creştineasca milă şi dorul de ţară, să nu vă întrebăm de ce nu aplicaţĭ d-v. ceea ce cereaţĭ de la noĭ.

Am avut această creştinească milă, căcĭ ştiam că saŭ ne veţĭ răspunde cine ştie ce minunăţie, saŭ veţĭ fi nevoiţĭ să căderĭ încă o dată într'una din acele ne maĭ pomenite contradicţiunĭ în carĭ aţĭ căzut. Ne a fost milă de biata ţară!

„Statul romîn, — continuă Memoriul, — care nu cunoaşte nicĭ o datorie flotantă şi a azvîrlit agiul printre amintirile istorice, n'are, de sigur, nevoe de cîte-va moşiĭ, carĭ constitue dubla moştenire Zappa."

Recunosc că de agio, d. Sturdza n'ar fi putut vorbi, — şi continuŭ:

„Resursele sale actuale îĭ ajung, şi încă cu prisos, pentru a protege cu eficacitate contra *„multiplelor pericole"*, carĭ n'aŭ existat de cît în imaginaţia, cu bună ştiinţă indignată a redactorilor circulareĭ greceştĭ, pe arendaşiĭ, proprietariĭ saŭ industriaşiĭ originarĭ din Grecia, carĭ îşĭ daŭ întîlnirĭ în Romînia, pentru a se îmbogăţi. Ospitalitatea romînă, ale căreĭ avantagiĭ şi binefaceriĭ, supuşiĭ elenĭ aŭ avut maĭ multe ocaziunĭ de a aprecia şi gusta de cît străiniĭ de orĭ-ce altă naţionalitate, se impotriveşte în contra căutăreĭ meschine a „mijloacelor de retorsiune". E chiar picant a constata, că printr'o ciudată intervertire de roluri, naţionaliĭ grecĭ aŭ nevoe să fie protegiaţĭ în afacerea Zappa contra statuluĭ grec şi că statul romîn e acela care le asigură şi le înlesneşte mijloacele de a-şĭ validita drepturile. De altminterĭ, simpla respectare a convenienţelor diplomatice şi a datoriilor internaţionale, ar interzice cabinetuluĭ din Bucureştĭ să facă mareĭ puterĭ, care a bine-voit să se însărcineze cu protecţia supuşilor

grecí din Romînia, înjuria de a se îndoi de certitudinea acesteĭ protecţiunĭ şi de a considera ca „lăsate fără apărare o mulţime de interese de mare preţ“. Conştiinţa unor anumite drepturĭ n'ar trebui să excludă curtenia; indignaţiunea, chiar sinceră, n'ar trebui să năbuşească orĭce simţimînt de *recunoştinţă*.

„Dacă există o putere care ar avea interes să pericliteze pacea Europeĭ, de sigur că nu e Romînia. Dacă în urma ultimeĭ marĭ complicaţiunĭ ce a avut loc în Europa, congresul puterilor întrunite la Berlin, a proclamat independenţa eĭ; trebue să ne reamintim că nu i s'a făcut o favoare gratuită; ea a plătit scump darul acesta cu aurul său şi cu sîngele său; maĭ mult, ea a îndeplinit lealmente obligaţiunile ce i-a impus actul internaţional din 1878, orĭ cît de aspre i-aŭ putut părea unele din exigenţele sale.

„De asemenea nu trebue uitat că fără a fi pĭerdut o drahmă saŭ un om, Grecia a beneficiat, prin tratatul acesta, o mărire de teritoriŭ relativ considerabilă. Acelaşĭ regat al Greciei obţinuse deja de la generozitatea uneĭ marĭ puterĭ cesiunea insulelor Ionice, pildă, de sigur, unică în istorie. Aceste accidente fericite nu trebue să obicĭnuiasca însă pe oamenĭĭ de stat aĭ acesteĭ ţărĭ de a fi trataţĭ ca copiiĭ răsfăţaţĭ de către marile puterĭ europene şi de a crede că pretenţiile cele maĭ nedrepte şi cele maĭ contrariĭ dreptuluĭ ginţilor, vor găsi o primire simpatică şi părtinitoare pe lîngă cabinetele europene.

„Romînia, care n'a avut aceleaşĭ şanse istorice, nu le invidează un regat creştin, care a trecut, în scurgerea veacurilor, prin încercărĭ şi nenorocirĭ atît de asemănătoare cu ale eĭ.

„Dar ceea ce a cîştigat atît de penibil, e hotărîtă să menţină faţă cu toţĭ şi în contra tutulor.

„Căpitanul, care 'şĭ-a condus soldaţiĭ la izbîndă se ocupă pacĭnic cu creşterea prosperităţiĭ ţărĭĭ sale. El menţine sus şi tare drepturile statuluĭ său suveran şi cu o voce în tot universul ascultată. El a putut zice înaintea Reprezentaţiunĭĭ naţionale, care l'a aclamat: că va şti să apere aceste drepturĭ contra orĭ-cuĭ, fără provocare, dar şi fără slăbiciune.“

Incheiŭ aci, d-lor, partea istorică, în ceea ce priveşte pe noĭ.

Aceasta era munca noastră în afacerea Zappa.

Mare muncă! Să daĭ în lăturĭ, să azvîrlĭ cu piciorul cestia regimuluĭ consular! D-v. ştiţĭ bine că şi alte state, în multe rînduri, aŭ încercat să ne treacă pe la nas teoria jurisdicţiuneĭ consulare. Vă aduceţĭ de sigur aminte incidentul diplomatic între d. Pherekyde şi baronul Mayer, reprezentantul Austro-Ungarieĭ, în anul 1886, mi se pare.

In ce priveşte regimul capitulaţiunilor, v'am arătat cu cită abilitate şi mîndrie am putut să facem să se primească vederile noastre nu numaĭ de Grecia, ceea ce era maĭ uşor, dar de toate statele la carĭ s'a adresat Grecia şi carĭ aŭ tăcut. Aţĭ văzut şi refuzul nostru motivat de a nu primi nicĭ chiar discuţiunea pretenţiunilor de jurisdicţiune consulară în Romînia.

Aţĭ văzut iarăşĭ cum am adus pe Grecia la Curţile noastre.

Noĭ am ştiut să ne facem datoria *„fără provocare şi fără slăbiciune“*, iar d-v. aţĭ venit la guvern şi aţĭ introdus slăbiciunea. Căcĭ fără a vă maĭ întreba cum v'aţĭ împăcat cu statul grec şi dacă la această împăcare a fost un cuvînt de explicaţiune asupra acesteĭ note prin care se căuta să se asmuţească opiniunea publică europeană în contra noastră, d-v. aţĭ sfîrşit prin această ordonanţă fără rost juridic, care nu-şĭ are explicaţiunea de cît în faptul că aţĭ voit să arătaţĭ uneĭ magistraturĭ, pe care o credeţĭ maĭ puţin independentă, vederile d-v. V'aţĭ înşelat, d-lor. De multe orĭ greşiţĭ d-v. asupra puteriĭ de rezistenţă a oamenilor. Chiar acum staţĭ pe un vulcan din pricina tărieĭ de caracter a doĭ magistraţĭ, tărie, pe care nu o bănuiaţĭ!

D-v. aţĭ făcut un act de ploconeală, pe care statul grec nu-l merită şi care în viitor va avea consecinţe grave, căcĭ aţĭ recunoscut, că un stat străin are personalitate morală în Romînia, că poate căpăta drepturĭ; dacă ĭĭ daĭ această autorizare ipotetică, este pentru că şi d-ta, ca stat, în principiŭ facĭ o asemenea recunoaştere. Aţĭ hotărît, ceea ce nu voiam noĭ a hotărî între noĭ şi Grecĭ în această Carte Verde şi nu aţĭ priceput imensul avantagiŭ de a tăcea pănă ce nu va fi nevoie să vorbiţĭ.

Presaţi de Grecia nu puteaţi să fiţi, căci nu aveaţi de cît a-i spune: să arate întîiu justiţia că nu vă lipseşte de cît autorizarea mea şi voiu vedea. Şi dacă nu era nici nevoie diplomatică, nici nevoie juridică, ce era? Numai incapacitate?

Incapacitatea explică multe lucruri, dar nu poate să le explice pe toate, căci toate lucrurile aŭ o limită şi după cum geniile nu sunt fără de limită, nici incapabilii nu sunt fără hotar.

Mă întreb atunci dacă nu cum-va acest ridicol act nu este fructul răŭ, dar fructul uneĭ marĭ politicĭ? Ce politică? Incailea dacă aşĭ crede că aţĭ făcut o combinaţiune mare între noĭ şi Grecia pentru împărţirea Orientuluĭ, bine înţeles culturală;—însă politica d-v. în Orient este: *„Să trăiască Sultanul!“* —şi gratis fără să vă dea nimic. Zicĭ maĭ întîiŭ gratis: „Trăiască Sultanul!“

Dacă ţi-ar da ceva, ce să maĭ facĭ? Să-ĭ săruţi pintenele aşa cum se făcea pe vremea paşilor cu treĭ tuiurĭ? Căcĭ ce poţĭ să-ĭ facĭ maĭ mult pe viitor, chiar dacă ţi-ar da pe toţĭ episcopiĭ ce i-aĭ cere, dacă într'un moment în care, în toată Europa, poziţiunea Sultanuluĭ era grea prin anume evenimente,—nu mă ocup de ele,—d-v. aţĭ găsit mijlocul de a vă singulariza şi de a striga: „Trăiască Sultanul!“ Aceasta e, de sigur, politică turco-filă.

In politica turco-filă gratis aţĭ mers până a nega întregul nostru trecut istoric. Am gonit băjenariĭ creştinĭ, noĭ, carĭ în Orientul Europeĭ am fost veacurĭ întregĭ adăpostul tutulor popoarelor carĭ căzuseră sub jugul turcesc; şi aceasta e pagina cea maĭ glorioasă în istoria trecutuluĭ nostru, în istoria noastră, care nu se începe de la 1848.

Aci, la noĭ, pe acest pămînt liber s'a plămădit regenerarea Grecilor şi a Bulgarilor, carĭ se refugiaŭ de la Ţarigrad. Capitala sufletească a Orientuluĭ creştin aicĭ a fost.

Frumoasa noastră civilizaţiune din secolul al XVII-lea era civilizaţiunea întreguluĭ Orient. La Curtea luĭ Mateĭ Basarab şi Vasile Lupu era vieaţa sufletească a Orientuluĭ. Atunci existaŭ la noĭ tradiţiunĭ largĭ de ospitalitate. Şi cînd? Cînd eram principat vasal. Cînd la noĭ trebuia să fie frica; nu era fricâ, fiind-că era o inimă caldă, care ştia să le reguleze toate, care putea să fie şi ospitalieră şi

cuminte şi să se arate blîndă cu alţii şi nici să nu piară ţara romînească.

Cît a ţinut masacrul Armenilor, noi am fost singura ţară, care am oprit pe cei cari fugeau din măcel să vină la noi; nici un stat nu a pus pe fruntea sa această ruşine de a spune unui om care fugea din măcel: „Nu ai să pui piciorul; dute la măcelărie!“ Numai Romînia a avut această tristă celebritate!

Ei d-lor, cînd liberalii, din cari vă lăudaţi că descindeţi, s'au dus în Occident, după 1848, să caute un pămînt ospitalier, aşa li s'a răspuns? Aţi uitat trecutul! Ne aţi arătat ca o ţară de parveniţi, care îşi reneagă tot trecutul şi nu ştie de suferinţele din cari şi ea d'abia a eşit!

Mai tîrziu au venit Grecii plecaţi de aci ca să se bată pentru patria lor şi i-aţi refuzat. Ţineaţi aci pe netrebnicii cari au refuzat să se lupte pentru patria lor şi pe aceia îi pedepsiţi cari au plecat ca să-şi apere patria. Dintre Greci nu vă plac oamenii, ci cei plecaţi.

Pe urmă *amin* şi la Atena, ordonanţă în ziua procesului, ordonanţă care este un act juridic absolut ridicol.

Atunci, dacă nu veţi avea altă explicaţie, ne aflăm în faţa unui caz de patologie mintală, şi cum nu am învăţat meseria aceasta, nu pot să mai înţeleg nimic. (Aplause).

Pronunciamentul ofiţerilor de cavalerie

(Intrunirea partidului conservator din ziua de 26 Aprilie, 1898)

Partidul conservator, pe lîngă campania de resturnare ce o ducea în parlament în contra guvernului Dim. Sturdza, începuse o acţiune paralelă şi prin întruniri publice.

In ziua de Duminecă 26 Aprilie 1898, cetăţenii Capitalei fură chemaţi a se întruni în sala Băilor Eforiei, pentru a chibzui ce e de făcut şi a protesta în urma destăinuirilor ce s'au produs asupra demisiunei ofiţerilor de cavalerie.

Chestia pronunciamentului saŭ demisiunea ofiţerilor de cavalerie e cunoscută. In anul 1894 cîţi-va ofiţeri se arată nemulţumiţi de modul cum se fac înaintările în arma lor. Imediat partidul liberal, din o cestie izolată şi neînsemnată, caută să facă o cestie de stat, se agaţă de această afacere, atîţă pe ofiţeri a complota în contra ministrului de atunci, d. Iacob Lahovari, şi în urma unor promisiuni formale luată de partidul liberal, se produc mai multe demisiuni, cari fac o situaţie dificilă d-lui Lahovari în minister. Cestia insignifiantă de la început, cîte-va demisiuni izolate, în urma proporţiunilor date de partidul liberal, ia o turnură gravă şi ameninţă a contagia întreaga armată şi a-i surpa temeliile. Partidul şi guvernul conservator, nu numai că bănuia acţiunea criminală a partidului liberal în cestia ofiţerilor, dar şi era convins de culpabilitatea lui. N'avea însă probele materiale.

După trecere însă de patru ani, d. Costinescu, unul din disidenţii grupaţi în jurul ziarului *Drapelul*, ia cuvîntul într'o zi în Cameră şi între altele aduse acuzaţiunile cele mai formale şi precise d-lui Sturdza şi a celor-lalte căpitenii colectiviste-ocultе, că ar fi comis atentatul cel mai odios în potriva temeliei statului, voind să dezorganizeze *armata*.

Declaraţiunile precise ale d-lui Costinescu aŭ produs o mare zăpăceală în rîndurile băncei ministeriale şi a majorităţei. Vroind să se scuze, să se explice, mai răŭ se înfundaŭ. Pentru partidul conservator, proba materială era făcută acum; liberalii în scopul meschin de a produce dificultăţi guvernului conservator, nu s'aŭ dat înapoi, de a încuraja şi prezida conciliabulele şi pronunciamentele militare.

Cestia fiind prea gravă, partidul conservator a început o luptă în contra guvernului liberal pe această temă, deschizînd focul prin întrunirea de la Eforie. După ce vorbi d. Lascar Catargiŭ, şeful partidului, luă cuvîntul d. Take Ionescu şi făcu rechizitorul partidului aşa numit liberal şi naţional, nefiind nici una nici alta.

Iată, după notele stenografice, admirabilul discurs al d-lui Ionescu:

Iubiţi Cetăţeni,

Să nu vă aşteptaţi la o cuvîntare lungă. Faptele rele ale guvernului sunt foarte lungi, dar dovedirea

lor este scurtă, fiind-că cad sub bunul simţ al tuturor (Aplause).

D-lor, noi vă chemăm cam rar la întruniri. Afară de alegeri, în doi ani şi jumătate de cînd suntem în opoziţiune, nu v'am chemat de cît odată şi aceasta este a doua oară.

De ce vă chemăm rar la întruniri? Fiind-că noi ne dăm seamă, că nu se zguduie şi nu trebue zguduită conştiinţa publică pentru interesele mici de partid, ci numai pentru interesele mari naţionale. (Aplause prelungite).

V'am chemat acum un an şi jumătate. Ce se petrecuse atunci? Repausatul Lahovari, nemuritorul Lahovari (Aplause prelungite), o spusese în trei vorbe: „Să vă fie foame de dreptate, să vă fie sete de dreptate şi veţi fi îndestulaţi!"

V'a fost foame de dreptate, v'a fost sete de dreptate, şi aţi fost îndestulaţi, căci nedreptatea a fost răpusă.

Se zguduise atunci de d. Sturdza una din temeliele ori-căreĭ societăţi, una din temeliele ori-căreĭ vieţi private, credinţa în dreptate, credinţa, că sunt nedreptăţi, care nu se pot săvîrşi.

Aceasta se nesocotise, şi faţă cu indignaţiunea d-v. generală, fără de alegeri, fără de revoluţiuni, fără de pronunciamente, a căzut nelegiuitul şi s'a făcut dreptate: iar osînditul ce fusese luat aşa pe nedrept din palatul luĭ, el a făcut iertăciune la sfîrşit. (Aplause prelungite).

V'a fost foame de dreptate şi a venit stegarul partiduluĭ liberal în strada Amzeĭ, la Lascar Catargiu, care nu era nici deputat, nici senator, cerîndu-i să dezlege nelegiuirea luĭ Sturdza; — şi Catargiu a dezlegat-o. (Aplause).

V'a fost sete de dreptate şi s'a întîmplat ca în casa luĭ Lascar Catargiu, eŭ, pe care nu mă trimisese încă în Cameră alegătoriĭ din Romanaţi, să colaborez la actul oficial cu ministrul cultelor liberal, ca să dezleg nedreptatea. (Aplause).

Cînd un partid are în patrimoniul luĭ aşa zile de glorie, cum aţi crede pe bîrfitoriĭ cariĭ zic că nouă ni s'a făcut dor de putere?

Dar ce putere maĭ mare de cît ca fără să fiĭ în Cameră saŭ în Senat, să dezlegĭ cea maĭ mare cestiune ce se

ivise! Nicĭ de cum nu este putere ca să încasezĭ un mandat la finele luneĭ saŭ să staĭ ca un nemernic pe banca ministerială şi la interpelărĭ să nu răspunzĭ, fiind-că nu vreĭ să răspunzĭ. Aceasta este puterea? (Aplause). Puterea este să meargă rostul lucrurilor după cum chibzueşte mintea şi inima ta. Puterea este să poţĭ să lucrezĭ tu cu tot capul şi cu toată dragostea la binele ţăreĭ; puterea este să poţĭ să zicĭ: era primejdie, de primejdie v'am scăpat.

Aceasta este puterea. (Aplause prelungite).

O altă împrejurare, iubiţĭ cetăţenĭ.

Avem prim-ministru pe un om, care s'a făcut şi în opoziţiune şi la guvern călăŭ ale intereselor Romînizmuluĭ. (Aplause).

Nu am obiceiul să spun vorbe late, şi cînd zic acest lucru, să mă credeţĭ, căcĭ n'aŭ să treacă zile multe şi îl veţĭ vedea dovedit: spion în opoziţiune, spion la guvern şi prim-ministru al ţăreĭ. (Aplause).

Sunt patru saŭ cincĭ anĭ de cînd acel domn, într'o întrunire publică, m'a acuzat pe mine de trădare şi a spus că are să-mĭ meargă numele cu pecetia neagră la nemurire. Am tăcut. Aŭ trecut cincĭ anĭ şi acum voiŭ vorbi. (Aplause).

Eĭ bine, d-lor, să rîvnim la putere? Dar aceasta este puterea adevărată: ca să apucĭ pe primul-ministru al ţăreĭ de guler, să-l arăţĭ vrăjmaş al intereselor ţăreĭ. Aceasta este adevărata putere. (Aplause zgomotoase).

Iubiţĭ cetăţenĭ, a căutat Sturdza să distrugă întiia temelie a vieţeĭ orĭ-căruia dintre noĭ, sentimentul de dreptate fără care nu putem trăi în acest vîrtej de suferinţe, din care se compune viaţa tuturor şi a celuĭ de sus şi a celuĭ de jos, şi a celuĭ bogat şi a celuĭ sărac. (Aplause).

A doua temelie a vieţeĭ este iubirea de patrie, căcĭ din ea se ţese acea bucăţică de cer albastru, care tot-de-a-una străluceşte deasupra negurilor din vieţile noastre.

Fără iubire de patrie n'am suferi nicĭ ziua de astă-zĭ, nicĭ nu am nădăjdui în ziua de mîine. Cînd veţĭ şterge din sufletul unuĭ om acel nobil şi măreţ sentiment al iubireĭ de patrie, veţĭ fi uscat totul.

Poate va maĭ rămîne o maşină, care să poată să cîştige banĭ, om nu maĭ rămîne. (Aplause zgomotoase).

Şi aceasta a doua temelie a vieţeĭ, Sturdza ne a surpat-o.

Căcĭ cum voiţĭ d-v. să rămînă în noĭ şi să înflorească iubirea de patrie, într'o patrie unde este posibil ca un spion să ajungă prim-ministru şi să rămînă prim-ministru? (Aplause).

A treia temelie, d-lor, a vieţiĭ de stat ca şi a vieţiĭ, noastre a fie-căruia, şi de aceea mă voiŭ ocupa astăzĭ, este credinţa morală, că fapta rea se plăteşte cu răŭ şi fapta bună se plăteşte cu bine. (Aplause).

Ştergeţĭ din suflete credinţa morală, şi nu maĭ rămîne vieaţă. Noĭ nu trăim în siguranţă, pentru că există geandarmĭ, ci pentru că lumea este convinsă că, dacă face răŭ, o prinde geandarmul. Geandarmul singur nu dă siguranţa. Cincĭ-zecĭ de făcătorĭ de rele ar putea să pună foc Bucureştilor, cînd ar voi; nu o fac, pentru că le este teamă, că vor fi prinşĭ; dar dacă ar fi siguriĭ că li-se va da bacşiş, ar face-o.

Această a treia temelie a vieţiĭ noastre, credinţa morală, este zdruncinată de d-nul Sturdza prin şederea d-sale la guvern.

Vocĭ: Jos! Jos!

D. Take Ionescu: Acum, d-lor, şi vă rog să mă iertaţĭ, dacă vă voiŭ maĭ ţine 10 minute, o să ziceţĭ: istoria cu ofiţeriĭ este de patru anĭ; pentru ce astăzĭ, şi nu acum patru anĭ ne-aţĭ vorbit despre dînsa? D-lor, acest partid conservator, care are marĭ calităţĭ...

O voce: Să trăiască!

D. Take Ionescu: ... are şi marĭ cusururĭ. Ştiţĭ care? Suntem prea cinstiţĭ în lupta cu adversariĭ. Nu aducem învinuirĭ de cît cînd avem siguranţă absolută. De şi inimele ne o spun, pănă nu vedem cu ochiĭ, nu acuzăm. (Aplause).

Ce ştiam acum patru anĭ? Voiŭ fi foarte scurt. Adusesem multe lucrurĭ să le citesc. Ştiam un lucru: că la 22 Ghenarie, d. Costică Stoicescu vorbeşte la Cameră şi ne spune că avem ură pe cavalerie, că o vedem cu ochĭ de cumătră, că stricăm cariera unor ofiţerĭ strălucitĭ, ne citează pe ceĭ carĭ s'aŭ dovedit în capul mişcăreĭ, căcĭ le ştia numele, şi adăugă, că vor pleca şi se va face un gol în jurul Tronuluĭ.

Vă mărturisesc că noĭ, carĭ nu-ĭ credem capabilĭ de o aşa crimă, am zis: astea sunt vorbe de ale d luĭ Cossică Stoicescu. (Aplause).

Dar, la 30 Ghenarie apar demisiunĭ de ofiţerĭ de cavalerie, iar la 2 Februarie, *Voinţa Naţională* spune: geaba umblă guvernul să împace lucrurile, aflăm că ofiţeriĭ persistă şi aŭ dreptate, bine fac.

La 3 Februarie suntem interpelaţĭ la Cameră. Răspunde d. general Lahovari, eŭ şi d. Catargiu.

D. Catargiu spune: orĭ de unde ar fi venit instigaţiunea, toţĭ oamenĭĭ de bine, toate partidele să ne dăm mîna, să sfătuim pe aceştĭ tinerĭ să revină la sentimente maĭ bune, căcĭ este vorba de interesul ţăreĭ. Fac apel la patriotizmul d-v. Vorbea la 4 după prînz. La 5 ese *Voinţa Naţională*, unde se spune: guvernnl răspîndeşte vorba că are să le primească demisiunile, guvernul minte şi asigurăm că, dacă guvernul o va face, liberalĭĭ vor veni cu o lege specială, şi le va reda şi gradul şi vechimea.

La 4 Februarie, ne interpelează d. Sturdza, şi în seara aceleĭ zile ne hotărîm în fine, să primim cîte-va demisiunĭ, ca să facem bună rînduială; le primim la 4 Februarie seara, iar decretul apare la 8 Februarie în *Monitor*.

Ne ziceam; aci nu este lucrul curat, este o comedie, căcĭ cum s'aŭ primit unele demisiunĭ, s'a isprăvit treaba; este ceva. Noĭ, mărturisesc că ştiam, dar nu aveam dovezĭ.

Aŭ trecut patru anĭ şi s'a întîmplat că aŭ venit neînţelegerĭ în partidul liberal, a venit o zi cînd aceĭ carĭ nu participaseră la această crimă — nu vorbesc de tinerĭĭ ofiţerĭ, de băeţiĭ tîriţĭ şi ademeniţĭ, vorbesc de oamenĭĭ politicĭ, — aŭ vorbit. A venit în Camera d. Costinescu şi a spus: aţĭ făcut încă o crimă, crimă cu ofiţeriĭ. De atunci aŭ curs dovezile, căcĭ s'a sculat d. Cantacuzino, ministrul de finance, şi a zis: am ştiut că aŭ să demisioneze şi le-am spus să nu o facă, şi dacă am publicat ceva în *Voinţa Naţională*, este ca să spun o vorbă de consolaţiune celor demisionaţĭ.

Şi eŭ ĭĭ zic cuvîntul acesta: *minţĭ*. Minţĭ, căcĭ s'a publicat articolul la 3, şi nu ştiaţĭ ce avem să facem noĭ a doua zi, după ce aţĭ publicat acest lucru în *Voinţa Naţională*. (Aplause).

Nu s'a isprăvit cu aceasta. Aŭ mai venit unii din ofițerii demisionați, și ați citit în *Epoca* — și cari nu ați citit vă rog să citiți — toată istoria de la început până la sfîrșit. A răspuns *Voința Națională* aseară. Știți cum? Așa că s'a prins pe d'a'ntregul. Zice: ăla n'a fost, cutare, Palade, n'a fost; va să zică ceilalți: Cantacuzino, Culoglu, Sihleanu, aŭ fost.

D. Cantacuzino zice că nu a vorbit personal cu ofițerii înainte de primirea demisiunilor. Noi, d-lor, nu știm ce se va mai descoperi, dar dacă n'a vorbit d-sa, alții aŭ vorbit.

Dar jurămîntul? Cum îl explică? A fost la un căpitan, apoi la un ofițer superior, apoi la un înalt personagiŭ, nu știm care, și de acolo s'a întors la căpitan. De unde știŭ toate aceste taine acești inocenți?

Dar, d-lor, mai spunea una, zicea: s'aŭ făcut contribuții între ofițeri la „Oppler". Ei bine, eŭ știŭ personal că a fost un ofițer care a propus, dar ideea nu a fost admisă. S'aŭ cam încurcat cei de la *Voința Națională* despre locul contribuțiunei și despre persoanele cari aŭ contribuit. (Aplause).

Dar ce să mai mă întind? Acesta este adevărul deplin. Ei mai zic că trebue un document; dar un document scris de vre-unul din ofițeri? Nu. Le trebue scrisoarea unui fruntaș liberal. Ei, vedeți d-v., de ordinar hoțul nu dă chitanță. Cînd îl prinzi, nu este, fiind-că a dat el chitanță, este că s'a încurcat la treburi, dar chitanță nu. Cu toate acestea, cîte odată dă și chitanță. Și există în Europa, în buzunarele unui Romîn, o scrisoare a d-lui Dimitrie Sturdza, pe care a citit-o un alt bun Romîn, și care dacă s'ar publica, ar face să intre sub pămînt. De ce nu se publică? Fiind-că ar strica nu numai lui Sturdza, dar la ceva mai sfînt de cît Sturdza. Istoria o va cunoaște, și ea va spune dacă eŭ vă mint, saŭ dacă vă spun adevărul. (Aplause zgomotoase).

Și atunci zic: omul acesta ne-a distrus și a treia temelie a vieței noastre, sentimentul moral, căci este imoral ca să faci pronunciamente și să stai la putere.

Imoralitatea nu va triumfa.

Scăparea va veni. Dar mă veți întreba: pe unde are să ne vie scăparea? Nu știŭ; ceea-ce știŭ este că are să vină.

Cînd cu cestiunea Ghenadie, vă spunea Lahovari: Să vă fie foame de dreptate, să vă fie sete de dreptate. — Ştia el pe unde va veni dreptatea? Nu, — dar a venit. Aşa şi astă zi. Să vă fie foame de moralitate, să vă fie sete de moralitate, şi va veni moralitatea. Dar pe unde? Nu ştiŭ; dar va veni. (Aplause prelungite).

Dar, d-lor, faţă cu aceste învinuirĭ, ce are guvernul acesta să ne opună?

Opiniunea publică? Slavă Domnuluĭ, în toate alegerile parţiale ce se fac de un an şi jumătate, orĭ îĭ batem orĭ ne bat cu un vot, şi d-v. ştiţĭ că opoziţiunea la noĭ ca să bată este foarte greŭ.

Este fidelitatea partizanilor luĭ? Apoĭ noĭ nu am spus nicĭ odată maĭ mult despre d. Sturdza, de cît partizaniĭ săĭ la Cameră, poate maĭ puţin, fiind-că nu ştiem toate iţele şi toate dedesubturile.

Atuncĭ ce-ĭ rămîne? Aţĭ văzut că cam mormie şi miorlĭie mereŭ: încrederea Coroaneĭ, încrederea Suveranuluĭ, încrederea Coroaneĭ, încrederea Suveranuluĭ. Eŭ cred că minte. (Aplause).

Şi de ce? Apoĭ cum să cred eŭ, că are încrederea deosebită a Coroaneĭ, un om care şĭ-a bătut joc de religie şi de dreptate, de armată şi de moralitate? (Aplause prelungite şi îndelung repetate). Apoĭ, d-lor, d. Panu vorbea de condica penală; eĭ bine, în această condică este un articol care te pedepseşte dacă insulţĭ pe Capul statuluĭ. Voiţĭ să mă trimită la puşcărie? A spune că Capul statuluĭ are o deosebită încredere în d. Sturdza, nu ar fi să insult pe Capul statuluĭ.

Prin urmare nu are nicĭ încrederea Coroaneĭ. Are îngăduinţa oficială a Coroaneĭ, ca orĭ-ce prim-ministru.

Dar să cred eŭ că are încrederea deosebită a Coroaneĭ, fiind-că a fost spion, fiind-că s'a legat de religie şi de dreptate, fiind-că a complotat contra armateĭ şi decĭ a Coroaneĭ, asta nu! Eŭ n'am venlt aci să insult pe Capul statuluĭ, ci am venit să deştept conştiinţa naţională. (Aplause zgomotoase).

Şi acum, iubiţĭ cetăţenĭ, să-mĭ daţĭ voe să încheiŭ. Pe ce ne bazăm noĭ ca să învingem? Ne bazăm noĭ pe acel mare adevăr care, cînd s'ar stinge din vieţile noastre,

nu am mai trăi nimeni dintre noi, nu am mai voi nimeni să prelungim un lucru nefolositor?

Ne bazăm pe acel mare adevăr că nu este la urma urmelor cu putință ca să-ți bați joc nepedepsit de tot ce are un popor mai sfînt, de acea parte din vieața lui care trece peste nevoile zilei, îl înalță și îl pune în legătură cu sferele cele înalte. Nu este cu putință să-ți bați joc de lucrul acesta și să nu plătești! (Aplause prelungite).

Și de aceea să-mi dați voe, iubiți cetățeni, să încheiu cum încheiam la Iași, cînd cu cestiunea mitropolitului. Spuneam: Cînd împăratul Constantin mergea spre cucerirea Italiei, i-a apărut pe cer semnul Crucei și i-a zis: prin acest semn veĭ învinge; și adăogam: In campania noastră este un semn al Crucei: *Dreptatea trebue să învingă;* cu ochii la dînsul și vom învinge! (Aplause zgomotoase). Așa vă spun și astăzi: Scoborîți-vă în adîncimile sufletului d-v., ridicați-vă la sferile cele înalte unde stă patriotizmul, unde stă onoarea și dreptatea, și întrebați-vă dacă este cu putință ca să reziste d. Sturdza la așa putere nebiruită (Aplause prelungite), la așa putere nemuritoare, la adevărurile care aŭ fost înaintea noastră, care vor rămîne după noi, în cît este o rușine pentru adevăr, o rușine pentru mintea și inima noastră, ca să ne mai îndoim că vom învinge... Vom învinge!

(Aplause prelungite și îndelung repetate, strigăte de „bravo").

Subvenţia şcoalelor romîne din Braşov şi d. D. A. Sturdza

Interpelarea d-luĭ Take Ionescu

(Şedinţa Camereĭ de la 28 Aprilie, 1898)

Unele şcoliĭ şi bisericĭ romîne din Transilvania, neavînd fondurile lor proprii, primeaŭ sub formă de subvenţiunĭ anuale, diferite ajutoare din partea guvernuluĭ romîn. Intre acestea era şi liceul romîn din Braşov, care primea venitul unor donaţiunĭ vechĭ hărăzite bisericeĭ Sf. Nicolae din acel oraş. Aceste subvenţiunĭ nu eraŭ cunoscute de guvernul maghiar, de şi trecute în budgetul regatuluĭ romîn, pentru-că eraŭ cuprinse sub un titlu general „Subvenţiunile şcolilor şi bisericilor din străinătate".

Acestea pănă în anul 1894.

In luna Octombrie acestuĭ an însă, d. Dim. Sturdza, nefiind la guvern, la o întrunire a partiduluĭ liberal, în sala „Orfeŭ", pronunţă un discurs violent la adresa partiduluĭ conservator, pe atunci la cîrma statuluĭ (d. Take Ionescu fiind ministru al instrucţiuneĭ în cabinetul Lascar Catargiŭ) în care, cu date, a arătat că ce şi căte sume se trimet şcolilor din Braşov din partea guvernuluĭ conservator şi prin a cuĭ intermediare. De asemenea a dat numere de mandate, cuantumul sumelor şi numele persoanelor ce primiseră ajutoare şi subvenţiunĭ din partea guvernuluĭ romîn, *recte* conservator.

Acestea toate, pentru a face o situaţie dificilă guvernuluĭ Catargiŭ şi pentru a-ĭ ridica cestiunĭ diplomatice de o natură extrem delicată faţă cu guvernul din Budapesta.

Pentru a da o satisfacţie (?) şi pentru a complace guvernuluĭ maghiar, imediat ce veni la putere (în anul 1895), d. Dim. Sturdza taie pur şi simplu subvenţia şcoalelor romîne din Braşov, aşa că ele se vĕd ameninţate saŭ de a fi închise, saŭ de a fi subvenţionate de guvernul maghiar, şi a primi negreşit şi controlul riguros unguresc, — ceea ce însemna, cu alte cuvinte, maghiarizarea saŭ moartea acestuĭ aşezămînt de cultură romînească.

Ceva maĭ mult. La 18 Aprilie 1898, ministrul de instrucţiune publică al Ungarieĭ, d. Vlassicĭ, trimise o adresă Mitropolituluĭ Roman din Sibiŭ, în care, după ce-ĭ face istoricul amĕnunţit al şcoalelor romîne din Braşov, ĭĭ spune că va uza de toate rigorile legeĭ în contra şcoalelor romîne, dacă vor maĭ continua a primi subvenţia guvernuluĭ din Bucureştĭ. Ministrul Vlassicĭ se bazează în adresa sa către prelatul romîn din Sibiŭ, pe maĭ multe documente, date şi ştiinţe, furnizate şi comunicate luĭ, de guvernul romîn, prezidat de d. Sturdza.

Aşa stînd lucrurile, romînimea toată, cea din regat şi de dincolo, s'a alarmat, şi cu drept cuvînt, o agitaţiune a cuprins spiritele în potriva faptеĭ necalificabile a ministruluĭ *romîn* Dimitrie A. Sturdza.

D. Take Ionescu aduce această gravă cestie înaintea parlamentului sub forma de interpelare. Iată *in extenso*, după *Monitorul oficial*, cum fruntaşul conservator s'a achitat de a sa datorie, înfundînd până 'n gît pe premierul regatului romîn.

Prezidează d. Dim. Giani, preşedinte.

D. Preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul pentru a anunţa o interpelare.

D. Take Ionescu: D-le preşedinte, am onoare a anunţa d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ următoarea interpelare:

„Cunoaşte d. prim-ministru urmările unor declaraţiunĭ pe carĭ le-a făcut d-sa în sala Orfeŭ la Septembre 1894? Şi dacă le cunoaşte, crede d-sa că maĭ are destulă autoritate ca să poată sta în capul guvernuluĭ?“

D. Dim. Sturdza, preşedintele consiliuluĭ: Sunt gata a răspunde acum.

D. Preşedinte: D. prim-ministru fiind gata a răspunde, aveţi cuvîntul, d-le Ionescu, pentru a vă dezvolta interpelarea:

D-lor Deputaţĭ,

Şi la guvern şi în opoziţiune am fost tot-de-a-una în contra ideeĭ, că se poate discuta în Parlamentul nostru cestiunĭ carĭ privesc afacerile din alte State, şi de aceea vin să vă declar, încă de la început, că în grava împrejurare pe care am s'o dezvolt înaintea d-v., nu mă ocup de loc şi nu am dreptul să mă ocup de purtarea bună saŭ rea a unuĭ guvern străin, ci mă ocup pur şi simplu despre faptul dacă acea purtare este saŭ nu pornită dintr'un fapt al unuĭ om politic al nostru—şi ca să lămuresc—al d-luĭ prim-ministru, şi apoĭ voiŭ cere de la d-v. să puneţĭ singurĭ concluziunea.

D-lor, toată lumea ştie de cîte-va zile, că în toate părţile regatuluĭ ungar locuite de Romînĭ, este o mare fierbere, o fierbere poate maĭ gravă de cît orĭ-cînd, şi ca să documentez, voiŭ cita, nu un jurnal de dincolo, bănuit de a nu avea simpatiĭ pentru d. prim-ministru, ci acel jurnal de dincolo, *Tribuna Poporuluĭ*, care, fără a repeta,—căcĭ nu voesc să spun nimic, pe care să nu-l pot documenta—fără a repeta ceea ce se zice, că ar fi inspirat de d. prim-ministru, e de sigur un jurnal care nu-ĭ este

antipatic şi care la toate întîmplările vorbeşte de bine de d. prim-ministru.

Sub numele de *Primejdia naţională*, „Tribuna Poporului“, în numărul de Duminică, 25 Aprilie, se exprimă ast-fel:

„Cea mai de frunte şcoală de legea strămoşească a Romînilor e în primejdie; liceul romînesc din Braşov se clatină şi guvernul unguresc îşi deschide braţele prietineşti să-l sprijinească.

„*Izvoarele de venite*, din carî în mare parte trăiaŭ pănă aci şcoalele centrale greco-orientale romîneşti din Braşov, *aŭ secat*. Astăzi punctul de plecare pentru preocupaţiunile noastre nu poate fi de cît constatarea, că amintitele izvoare aŭ secat. Izvoarele aŭ secat, iar guvernul ungar oferă banî din visteria statuluî nostru, pentru susţinerea şcoalelor de sub întrebare, adăogînd acestuî ofert şi ameninţarea că la din contra liceul romînesc din Braşov va fi închis.“

Pe urmă, examinînd situaţia, zice:

„Pretindem decî acest ajutor în principiŭ, în praxă însă ne îngrozim de el.“

Autorul articoluluî merge înainte şi arată că ceea ce este maî important unuî neam, este conştiinţa naţionaiă! Şi foarte bine spune, că:

„Conştiinţa naţională se nutreşte din fructele culturei naţionale; în lipsa acestor fructe conştiinţa naţională slăbeşte şi existenţa etnică a poporuluî se clatină.

„Este evident, că guvernanţiî noştri vreaŭ să pună mîna pe izvoarele pe carî se hrăneşte conştiinţa naţională a Romînilor. Gimnaziul din Beiuşî este maghiarizat; pe frontispiciul celuî din Năsăud se află o inscripţiune ungurească; Blajul, să fie lăudat, dar eŭ nu-l înţeleg. Singur liceul greco-oriental romînesc din Braşov maî ţine pănă acum neprihănit stindardul culturei naţionale romîneştî şi lauda luî umplea de bucurie sufletele întristaţilor Romînî.

„Dar liceul romînesc din Braşov trebue să piară. Orî va fi închis, orî va primi subvenţiunea statuluî ungar. Inchiderea va să zică nimicire, subvenţiunea va să zică înhămarea şi a acesteî puterî romîneştî la carul politiceî de stat, care are de ţintă creearea statuluî naţional ma-

ghiar, decî nimicirea etnică a popoarelor nemaghiare din patria noastră.

„Inchiderea e moarte cinstită, primirea subvenţiuneî e o sinucidere ticăloasă, o moarte pestilentă, care va contagia generaţiî intregî.

„Se zice însă că ministrul nu pune condiţiunî pentru subvenţiune, gimnaziul rămîne cum a fost.

„Şi dacă nu pune azî, ne poate d-luî asigura că alt ministru, orî chiar d-luî, nu va pune mîine? Orî am uitat soarta gimnaziuluî din Beiuşî? Orî am uitat că există o lege pozitivă, care dispune că la şcoalele secundare confesionale subvenţionate de Stat, pe profesoriî carî sunt plătiţi din acea subvenţiune, are să-î numească ministrul?“

Am citit, d-lor, acest articol cam lung, pentru a învedera ceea ce vă spuneam adineaorî, că în realitate este fierbere în suflete, că în realitate teama de închiderea liceuluî din Braşov nu este himerică şi că lucrul are importanţă.

Ştiŭ că un membru al acesteî Camere, vorbind cu prietenul meŭ, d. Disescu, îî spunea, că aceasta nu este ucru mare, fiind-că puterea romînizmuluî este la munte, n licee.

Să-mî permiteţî a vă spune că aceasta este o mare eroare; naţiunile, ca şi individul, nu se conduc prin picioare, ci prin cap, şi capul cînd se înstrăinează, dacă nu este siguranţă că se va naşte altul, ca la faimosul animal mitologic, atunci restul lesne se strică.

De aceea vedeţî în Ungaria acest lucru ciudat, că sunt 3000 de şcolî primare romîneştî, dar şcolî secondare nu se maî pot deschide. La Arad, la Caransebeş sunt banî strînşi de 10—15 anî; cer să deschidă un liceŭ şi nu primesc nicî un răspuns.

De aceea vedeţî că şcolile primare nu se maghiarizează, dar gimnaziul din Beiuşî s'a maghiarizat; cel din Năsăud este de asemenea în principiŭ. A rămas Braşovul.

De aceea aţî văzut în Boemia, că Cehiî aŭ susţinut, ca manifestaţie naţională, o universitate a lor; căcî din universităţî ese adevărata încoronare a culturel naţionale. După cum un individ, care nu pătrunde cu inima luî în cele superioare, nu este un om complect, nicî o naţiune

fără de straturi superioare nu este un corp complect. Patriotizmul se bazează nu numai pe interesul prezentului, ci pe gloria trecutului şi pe mîndria viitorului, şi nu ai de ce să fii mîndru, cînd eşti decapitat.

Cu cît un stat capătă mai mare vigoare, cu cît un neam capătă mai mare importanţă în lume, cu atît patriotizmul prinde rădăcini mai adînci.

Grija Romînilor că li se închide şcolile secundare, este dar firească.

Acum d-lor, că este întemeiată teama celor de dincolo, să-mi daţi voie să vă citesc un act oficial.

Act oficial, ordinul d-luĭ ministru al cultelor şi instrucţiuneĭ publice No. 1816 din 18 Aprilie 1898, d. Vlassicĭ, pe care vi-l citesc în traducţiune, căci nu ştiu limba oficială a statuluĭ ungar, nicĭ d-v. nu o pricepeţi.

Iată, d-lor, ordinul, lucru foarte recent, 18 Aprilie 1898.

Ordinul este adresat mitropolituluĭ din Sibiŭ, fiind-că şcoalele romîneştĭ sunt confesionale şi de el atîrnă.

Voiŭ citi actul întreg; să mă erte Camera; fie-care vorbă are însemnătatea eĭ. (Citeşte).

Vă rog, d-lor, să nu uitaţĭ aceste cuvinte foarte grave: „*din probele documentale, procurate de către guvernul regesc.*“ Acest lucru are însemnătate; veţĭ vedea îndată de ce.

Acum ca să vă daţĭ bine seamă de care este starea uneĭ şcolĭ confesionale, care primeşte subsidiĭ de la guvernul regesc unguresc, să vă citesc art. 30 din legea de la 1883, § 47.

Articolul de lege îl voiŭ citi, şi ştiţĭ că în statele constituţionale, cele adevărate, legile nu se pot suspenda de către un ministru prin voia luĭ; în acele state, legea, pe cît e lege, nu se poate suspenda şi nu încetează de a fi aplicată pănă la o nouă lege votată de Corpurile legiuitoare. Prin urmare, legea aceasta e o normă serioasă. Iată ce zice articolul de lege XXX din 1883, § 47, la punctul *c:*

Punct c, aliniatul ultim, sună: „pe aceĭ profesorĭ carĭ trag salarul din ajutorul de la stat, îĭ denumeşte ministrul de culte şi instrucţiune publică.“

Va să zică orĭ-cît de mic ajutor ar da Statul, el are o parte în numirea profesorilor. Se calculează, de exemplu:

are şcoala un budget de 50.000 leĭ, 40.000 leĭ venit al sĕŭ şi 10.000 leĭ daţĭ de stat, statul numeşte un profesor la cincĭ. Statul îl numeşte, statul îl scoate, e omul statuluĭ. Cînd însă alocarea budgetuluĭ e maĭ mare de jumătate budgetul şcoaleĭ, cum de sigur ar fi cazul în specie, căcĭ budgetul liceuluĭ din Braşov este de 80.000 leĭ şi el n'are venit de cît verĭ-o 30.000 leĭ, atuncĭ e alin. *d*, care zice:

Punct d. „Dacă pentru acoperirea trebuinţelor anuale ale şcoaleĭ, Statul contribue cu jumătate saŭ maĭ puţin ca jumătate la susţinerea institutuluĭ ajutorat, în cazul acela dreptul întreg de conducere şi dispunere asupra aceluĭ institut compete şi maĭ departe autorităţeĭ institutuluĭ. şi ministrul, faţă cu institutul ajutorat, exercitează numaĭ dreptul de supremă inspecţiune.

„Dacă însă Statul, la susţinerea şcoaleĭ, contribue maĭ mult ca jumătate din suma recerută anual, în acel caz ministrul ia în conducerea şi dispoziţiunea sa întreg institutul.“

Va să zică nu este de mirare emoţia care s'a produs.

D-lor deputaţĭ, acum cestiunea e alta. D-v. cu drept cuvînt, veţĭ zice poate aceasta să fie o nouă nenorocire naţională, dar ce caută această discuţie aci, faţă de doctrina pe care aĭ pus-o d-ta la începutul interpelăreĭ? Da, am susţinut şi la guvern şi în opoziţiune şi voiŭ susţine tot-de-a-una, că nu putem discuta aci actele unuĭ guvern străin. Ce caută atuncĭ această cestiune aci? Bine saŭ răŭ face guvernul unguresc de-şĭ exercită puterea luĭ aşa cum vrea să o exercite; nu e treaba noastră ca Parlament al Romînieĭ. Poate să fie treaba noastră ca sentiment al nostru, dar nu e treaba noastră ca Parlament al Romînieĭ.

Recunosc de asemenea, d-lor, că nu a fost de mulţĭ anĭ, poate de 20—30 anĭ, situaţiunea lumeĭ aşa, în cît ceĭ micĭ să fi stat maĭ răŭ de cît cum staŭ astăzĭ; aşa e de adevărat că ideea de drept, singura garanţie a celor micĭ, e maĭ zguduită de cît orĭ cînd, şi aşa e de adevărat că aşa se constelează lucrurile pe o maĭ mare întindere de cît bătrîna Europa, în cît cestiunĭ carĭ păreaŭ foarte importante, cad pe al doilea plan, şi, prin urmare, şi importanţa actorilor din aceste cestiunĭ cade pe al treilea plan.

Cu multă mîhnire şi durere un mare adevăr s'a rostit de un mare ministru; „ceĭ marĭ devin din ce în ce maĭ marĭ şi ceĭ micĭ din ce în ce maĭ micĭ.“ De aceea nu vă aşteptaţĭ ca să întrebuinţez un limbagiŭ care să aducă umbră asupra dezbaterilor noastre; şi dacă nu ar fi de cît atît, nu aşĭ fi avut dreptul să iaŭ cuvîntul aci; de şi, d-lor, încă ar putea să fie o cestiune internă aceasta, că statul nostru datoreşte bisericeĭ S-tuluĭ Nicolae din Braşov şi e dator să-ĭ plătească, după anume drepturĭ vechĭ şi hrisoave, pe carĭ această biserică le are în contra statuluĭ romîn, hrisoave şi documente de carĭ statul romîn nu s'ar putea feri de cît pe temeiul paragrafieĭ, şi nu cred că vre-o dată, vre-un ministru romîn, ar ordona vre-unuĭ advocat al statului să invoce paragrafia drepturilor uneĭ şcolĭ romîneştĭ din Transilvania. (Aplause).

Dar ceea-ce mă doare pe mine e alt-ceva; e izvorul ordinuluĭ luĭ Vlassicĭ, e motivul ordinuluĭ luĭ Vlassicĭ, e canalul prin care a fost pus în cunoştinţă ministrul Vlassicĭ ca să ia această măsură în contra liceuluĭ romîn din Braşov.

Acum, d-lor, vă voiŭ citi o piesă foarte lungă; să mă iertaţĭ că e lungă; dar vedeţĭ că pun absolută moderaţiune în cuvîntarea mea. Cînd lucrurile sunt limpezĭ, sunt reale, comentariile sunt de prisos. Se întăresc cu ornamente slăbiciunile; lucrurile puternice rămîn în goliciunea lor.

Cu cîte-va zile înainte de a primi mitropolitul, şeful şcoalelor romîne, ordinul pe care l'am citit, primise un alt ordin, în care i-se spunea, de către ministrul Vlassicĭ, cum a aflat statul ungar că biserica St. Nicolae, prin urmare, liceul, primeşte ajutoare din Romînia, ba, nu numaĭ că primeşte, dar că le cere cu insistenţă, şi, prin urmare, aceasta cam plictiseşte pe unele guverne carĭ nu vor să dea.

Iată acest ordin al ministruluĭ.

Veţĭ vedea cu ce cunoştinţă perfectă ministrul face istoricul şcoalelor romîne din Braşov, cu ce cunoştinţă perfectă face istoricul ajutoruluĭ pe care-l primea în vremurĭ aceste şcoale romîneştĭ din Braşov:

„Imprejurările acestea aŭ adus gimnaziul din Braşov

până aproape de bancrută materială. Insă în momentul cel mai critic, precum scrie Bariţiu) „Părţi alese din Istoria Transilvaniei“, vol. III, pag. 33, linia 34) membrii mai bătrîni ai consiliului bisericesc şi-au adus aminte, că mai de mulţi ani, încă şi cu 80 de ani mai înainte, biserica Sf. Nicolae avea venit din Moldova şi Muntenia pe baza unor donaţiuni vechi. Ce e drept, dreptul acesta, în urma faptului că timp mai îndelungat nu s'a făcut uz de el, în conformitate cu legile de atunci ale „Principatelor romîne“, prin paragrafie s'au prescris. Cu toate greutăţile acestea, profesorul V. Oroianu şi comersantul R. G. Lecca, fură trimişi cu mandate scrise la Iaşi, la bărbaţii de stat moldoveni, pentru ca să esopereze de la aceştia un ajutor pentru biserică şi şcoală. Legislaţiunea Moldovei nu a făcut uz de legea prescripţiunei, ci a votat un ajutor anual de 200 galbeni pentru biserica numită, respective pentrn şcoale. Exemplul acesta l'a urmat mai tîrziu şi legislaţiunea Munteniei şi a votat din partea sa şi ea 200 de galbeni. Şcoalele din Braşov au ajuns în posesiunea acestui ajutor total de 400 de galbeni pe an, care după cursul de atunci, asigură un venit anual de circa fl. 2400 în anul 1861 saŭ 1862. Aceasta este originea subvenţiunei din Romînia a şcoalelor din Braşov.

„Ajutorul de florini 2400 ast-fel asigurat, nu numai a îmbunătăţit situaţia gravă a şcoalelor, ci a inspirat şi curaj în susţinătorii şcoalei pentru dezvoltarea mai departe a ei, mai cu seamă după ce aŭ esoperat şi ajutorul oraşului Braşov, şi la 1863 şi scaunului guvernului regesc din Ardeal. In urma aceasta aŭ ridicat, la 1862, salariul profesorilor la 800 şi 900 fl. şi înfiinţînd la 1862—63 clasa a cincia gimnazială, aŭ început cu completarea gradată a gimnaziului superior, care s'a terminat în anul şcolar 1865—66.

„Intre aceea, edificiul deja gata, s'a dovedit prea strimt şi ast-fel fură nevoiţi să zidească o aripă nouă la edificiŭ. Creşterea cheltuelilor a făcut ca sub titlul de drept deja amintit să facă paşi noi la guvernul romîn pentru mărirea ajutoruluĭ. Paşii aceştia aŭ fost încununaţi cu succes, pentru că legislaţiunea Romîniei, printr'o lege specială, a ridicat subvenţia originală de 400 galbeni la suma de 23.500 lei. (Vezi, Maiorescu Titu, discursul ţinut în Senat, 6 Mar-

tie 1875. „Discursuri parlamentare.“ Vol. I, pag. 299, 1899).

„In anul şcolar 1869—70, susţinătorii şcoalei aŭ înfiinţat prima clasă a şcoalei reale şi în anii următori aŭ complectat-o cu încă două clase, din care cauză a trebuit să se edifice şi aripa de sus a şcoalei.“

Acum veţi vedea, d-lor, că a mai fost vorba de a se da un ajutor de statul unguresc liceului din Braşov.

„Intr'aceea s'a întîmplat că d. ministru m. r. de culte şi instrucţiune publică, a pus unele condiţiuni pentru lichidarea şi mai departe pe seamă şcoalei a ajutorului anual dat de către fostul scaun guvernial regesc din Ardeal. Biserica susţinătoare a şcoalei nu a primit aceste condiţiuni şi de aceea guvernul instrucţiunei publice a detras de la institut ajutorul de care s'a bucurat. Atunci susţinătorii şcoalei, cu provocare la această împrejurare, s'aŭ provocat din noŭ la guvernul romîn, care le a şi dat ajutorul cel noŭ în suma de lei 10.000; suma aceasta se şi află în budgetul Romîniei de pe anul 1871. (Vezi Maiorescu, „Discursuri parlamentare“, Vol. I, pag. 105). Suma acestei a doua subvenţii varia din an în an; în cît-va s'aŭ ridicat cînd 10, cînd 13, cînd 15 mii de lei, şi suma aceea a rămas şi în budgetele din 1875 şi 1876.

„La 1872, mai mulţi membrii ai legislaţiunei romîne, precum: Kogălniceanu, Vernescu, Ghica Vladimir, etc., la iniţiativa lui Maiorescu, aŭ prezentat o moţiune, ca această a doua subvenţiune să nu figureze de aci inainte numai ca o poziţie de budget, care să se poată şterge ori-cînd, ci după chipul primei subvenţiuni de 23.500 lei să se stabilească printr'o lege specială.

„Acest proiect de lege a fost primit de Senat numai în Martie 1875, cu 31 voturi, contra 9. După căderea guvernului Catargiŭ, în răstimpul scurt de la 4 până la 26 Aprilie 1886, Orăscu a devenit ministru al instrucţiunei publice, care, prin raportul săŭ No. 3334 de data 22 Aprilie 1876, ceru nu numai sistarea acestei noui subvenţiuni, ci şi ştergerea subvenţiunei mai vechi de 23.500 lei. Orăscu însă a căzut peste 3 zile şi îi urmă Chiţu care a menţinut şi mai departe subvenţiunea dublă, garantată prin două legi, care la 1876 făcea cu totul 38.500 lei.“

Intrăm într'o parte mai interesantă.
Ordinul adaogă:

„Intr'aceea s'a întîmplut că guvernul ungar regesc a aflat că şcoalele gr. or. romîne din Braşov primesc subvenţia anuală din Romînia. Din cauza aceasta a şi intervenit pe cale diplomatică la guvernul romîn, iar acasă a oprit, în mod foarte categoric, ca şcoalele din Braşov să mai primească ajutor; iar în ordinaţiunea sa No. 559, de datul 2 Aprilie 1875, a decretat că nicî un fel de institut de învăţămînt din patrie, fie el susţinut de o confesiune, comună, corporaţiune, societate saŭ privaţi, precum şi nicî o confesiune şi biserică nu poate nicî să ceară, nicî să primească ajutor şi sprijin material, în nicî o formă, de la state externe, de la domnitoriî şi guvernele lor.

„De oare-ce în budgetele guvernelor romîne de după 1876, subvenţia gimnaziuluî din Braşov, cu o poziţie de sine stătător, şi cu numele eî, indicată nu se întîlneşte, şi de oare-ce toate confesiunile şi toate corporaţiunile susţinătoare de şcoale luaseră la cunoştinţa ordinaţiunea ministeruluî de culte No. 559 din 1875, guvernul unguresc al instrucţiuneî publice a fost de convingerea că nicî şcoalele din Braşov şi nicî alte institute cu limbă de propunere romînească, de orî-ce categorie, din patrie, nu capătă şi nu primesc nicî o subvenţiune din Romînia; cu atît mai mult era în drept a crede aceasta, cu cît § 72 al art. de lege XXX din 1883 reînoeşte în modul cel mai categoric ordinaţiunea ministerială din 1875."

Va să zică ni se spune că de la 1876 în această credinţă a fost guvernul unguresc.

Şi acum, d-lor, sosesc la nodul cestiuneî. Veţî vedea acum două afirmaţiunî precise ale ministruluî Vlassicî.

Iată:

„In luna luî Octombre 1894, Dimitrie Sturdza, actualul ministru prezident şi ministru al afacerilor externe al Romînieî, a ţinut un discurs la „Orfeŭ", în care, cu date, a arătat, că ce şi cîte sume se trimit din partea guvernuluî conservator de atuncî şi prin a cuî intermediare."

Mă opresc un minut înainte de a continua. Ziceam că nu discut actele unuî guvern străin; am însă să mă

plîng că într'o adresă oficială, un guvern al Romînieĭ e numit guvernul conservator. Peste graniță nu există guvern liberal, nu este guvern conservator, e guvern romînesc, și nu e bine ca un guvern străin să califice un guvern romînesc după coloarea sa politică.

Adresa ministruluĭ continuă:

„In urma acestora, guvernul ungar regesc s'a născut a se informa despre starea reală a lucrurilor, și pe baza acelor date, din care vi s'aŭ comunicat Excelenței Voastre, în 22 Martie, prin Excelența sa d. prim-ministru, -- s'a convins că ajutorul anual dat de guvern până la 1876 pe față, a devenit secret și că autoritățile susținătoare a școalelor din Brașov, cu toată ordinațiunea ministerială din 1875, și ce e maĭ mult, în contra art. de lege XXX din 1883 § 72 îl primesc, ba îl chiar urgentează. Din cauza aceasta s'a văzut necesitat a interveni la guvernul regesc romîn pe cale diplomatică în cestia subvenției și acesta a dat, în privința subvențiuneĭ, o notă afirmativă cu indicarea sumeĭ."

D-lor, am închis cu cetirea documentelor. Vedeți că în acest raport oficial al ministruluĭ de culte unguresc către mitropolitul Miron, se vorbește despre o conversație care a avut loc între mitropolit și baronul Banffy, și că în acea conversație s'ar fi comunicat, de către primul-ministru ungar, mitropolituluĭ o parte din documente.

Ce s'o fi comunicat nu este treaba mea; nu cunosc pe mitropolitul Miron și dacă l'aș cunoaște, nu l'aș putea întreba, că ce i-a spus în patru ochĭ primul-ministru al Ungarieĭ.

Dar fără să știŭ, ghicesc și ghiciți și d-v. despre ce e vorba. Până la 1894, până la discursul de la „Orfeŭ", guvernul unguresc a crezut că aŭ încetat subvențiile; dar a venit cine-va la 1894 și a citit numere de mandate prin care se pretinde, că s'a dat subvenții prin anume persoane. Și cînd am auzit, — continuă ministrul, — că cine-va care nu era un delator ordinar care pentru 5 leĭ să spună un neadevăr, ci un actual prim-ministru spune lucrul acesta, atunci ne am născut să ne procurăm documente, și o dată pușĭ pe această pistă am găsit ce ne trebuia.

Iar după ce, grație spuselor de la „Orfeŭ", am căutat

să aflăm „starea reală a lucrurilor“, am mai cerut şi pe cale diplomatică lămuriri de la guvernul romînesc în cestia subvenţiei, şi acesta ne-a dat o notă afirmativă cu indicarea sumei.

Negreşit este foarte uşor să găseşti cînd ţi se indică unde să cauţi.

Permiteţi-mi o comparaţie vulgară: unui stăpîn de prăvălie îi lipsesc parale din tarabă, dar nu ştie cine i-le fură. Vine cine-va şi îi spune: Vasile băiatul are obiceiu să-ţi deschidă taraba între 5 şi 7 ore seara. Te pui la pîndă şi negreşit îl prinzi. Nu tu eşti însă care l'ai descoperit, ci cel care ţi-a spus; lui îi datoreşti serviciul că l'ai descoperit.

Spuneţi-mi mie unde e cutare document, ce număr are şi-l voiu găsi.

Aşa ni se spune de ministrul Vlassici în raportul său. Pănă la 1894 eraŭ liniştiţi.

La 1894 a vorbit d. Sturdza; pe baza vorbelor d-sale ne-am năzuit şi am căpătat documente şi documentele aŭ fost arătate în acea conversaţie privată, care nu se poate povesti chiar dacă am cunoaşte-o. Şi atunci, d-lor, o-dată convins guvernul despre aceasta, vedeţi că a şi făcut adresa de la Aprilie, care v'am citit-o, prin care spune că va închide liceul, dacă nu primeşte ajutoare de la stat, şi v'am spus ce înseamnă ajutor de la stat şi turburarea care s'a născut în spirite din această cauză.

Dar veţi zice, că aceasta este o faptă vechiă! Ei! D-lor, dacă fapta la 1894, cînd s'a produs, era o faptă rea, cu posibilitate de urmări rele, astăzi este o faptă rea cu urmări rele săvîrşite şi îndeplinite. (Aplause).

Aceasta este deosebirea.

Şi, dacă, d-lor, sentimentul de patriotizm înalt al unora fusese adînc turburat la 1894, judecata mulţimei, care judecă după rezultate, era aceasta: o crimă săvîrşită şi neizbutită.

Ştiţi că juraţii sunt indulgenţi: te achită chiar dacă aï tras cu puşca, dacă n'aï nimerit. Alta este însă situaţiunea azi.

Azi este crima săvîrşită şi izbutită, şi atunci, d-lor deputaţi, daţi-mi voe să nu adaug nimic la elocuenţa faptelor pe cari le-am arătat.

Merg mai departe. Se poate întîmpla ca d. președinte al consiliului azi să reușească; se poate întîmpla ca d-v. să continuați a-i da încrederea d-v.; nu eu am dreptul să judec cînd și cum partidul liberal poate să acopere sau nu, să ia răspunderea el întreg, pentru anume fapte; aceasta este treaba d-v.; sfatul meu, conservator, ar fi ne la locul lui în mijlocul d-v. Se poate să reușească, chiar cînd în sufletul d-v. ați fi tot așa de indignați ca și noi, căci sunt multe considerațiuni cari hotărăsc de multe ori o majoritate să susțină chiar un guvern în care n'are încredere sufletească.

Ceea ce pot să afirm este, ca ori-ce succes ar avea d. președinte al consiliului astăzi, națiunea este vestejită în cele mai înalte ale ei sentimente; că azi s'a dus ceva care este mai presus de ori-ce: credința națiunei; că ea nu poate fi reprezentată prin oameni capabili de asemenea fapte. Aceasta este partea dureroasă a dezbaterilor de azi. Patriotizmul, care însemnează dragoste de patrie, așa cum este dînsa, s'ar slăbi, vă asigur, cînd s'ar dovedi că rămîne la guvern o persoană capabilă de asemenea acte. Vă rog să cugetați mult ce turburare sufletească se va produce în sentimentul națiunei prin încurajarea ce veți da d-v., dacă o veți da.

Cît despre d. președinte al consiliului, în special îl voiu ruga să nu se bucure dacă va reuși astăzi. Sunt 1860 de ani și mai bine de cînd tot așa a reușit alt cine-va, dar tot 1860 de ani sunt de cînd ori cînd, ori de unde, în ori-ce loc și în ori-ce ceas se strîng doi creștini, blestemul lor tot pe numele lu Iuda cade. (Aplause).

* * *

Emoțiunea fu mare în Cameră după discursul d-lui Take Ionescu.

Ia cuvîntul spre a răspunde d. prim-ministru Sturdza, dar în loc de un răspuns categoric și net, că este inexactă acuzațiunea ce-i s'a adus, d. Sturdza după unele esplicațiuni cu totul incomplecte și insuficiente, declară că nu vrea să răspundă și nimeni nu poate să-i strice reputațiunea.

Față de această încăpățînare condemnabilă a d-lui Sturdza, ia cuvîntul d-nul N. Fleva, care rezumă cestiunea din nou, căutînd a-l sili să dea esplicațiuni mai clare; dar d. Sturdza persistă în încăpățînarea-i.

După aceasta, discuția închizîndu-se, ia cuvîntul d. Take Ionescu din nou:

D. Președinte: Incidentul este închis. D. Take Ionescu are cuvîntul în cestiune personală.

D-lor Deputați,

Așa de bine știam cum are să răspundă d. prim-ministru, în cît adusesem și eŭ atît discursul săŭ de la „Orfeŭ“ cît și cuvintele conteluĭ Kalnoky de la delegațiuni.

Două acuzărĭ îĭ adusesem eŭ: una, că prin arătările din discursul săŭ de la „Orfeŭ“ a motivat măsurile carĭ se iaŭ astăzĭ contra liceuluĭ din Brașov. Aceasta privea fapta d-sale din opoziție.

Al doilea, că de cînd este prim-ministru al Romînieĭ, a dat o notă explicativă guvernuluĭ unguresc, cu indicarea sumeĭ pe care a primit-o gimnaziul romîn din Brașov și pot să afirm, că prin acea notă, n'a arătat numaĭ sumele carĭ se pretinde că s'aŭ dat de cătră noĭ, dar sumele carĭ se pretind că s'aŭ dat de un alt guvern liberal care a succedat pe d. prim-ministru anul trecut, guvernul d-luĭ Aurelian.

La această a două parte a acuzațiuneĭ mele, constat că d. prim-ministru nu mi-a răspuns absolut nimic. Și cum foarte bine zicea d. președinte al Camereĭ, eŭ nu pot să forțez pe d. prim-ministru să răspundă. Dacă nu vrea să răspundă, nu răspunde; dar eŭ constat și încheiŭ acest punct: că am acuzat cu un act oficial al guvernuluĭ ungar pe d. prim-ministru, care, ca ministru de externe al Romînieĭ, prin o notă diplomatică, a dat lămuriri guvernuluĭ ungar cu indicațiunea sumeĭ primite de școalele romîne, și că la această acuzațiune nicĭ nu mi-a spus că actul este falș, nicĭ nu mi-a tăgăduit că a dat o asemenea notă explicativă.

Iată faptul ce-l constat, care va rămîne în istoria politică a acesteĭ țărĭ.

Asupra primuluĭ fapt, d. prim-ministru zice: n'am denunțat nimic la „Orfeŭ“, pentru că guvernul unguresc știa anume la ce școală guvernul romîn dă subvențiĭ și despre aceasta a vorbit contele Kalnoky la delegațiunĭ.

Nu se poate o maĭ extraordinară contrafacere a adevăruluĭ de cît aceasta.

Ceea-ce a spus contele Kalnoky, — şi vă voiŭ citi imediat ce a spus, — este că el ştia şi cu adevărat ştia că se subvenţiona de noĭ şcolĭ şi bisericĭ în Transilvania. Dar de cîte orĭ s'a vorbit, — şi mie personal atuncĭ mi s'a vorbit, — de cîte orĭ mi s'a vorbit să spun anume la ce şcolĭ şi ce bisericĭ dăm subvenţiunĭ, în tot-de-a-una am răspuns: refuz. (Aplauze).

Am refuzat a spune unde daŭ şi cuĭ daŭ, ca să nu expun la persecuţiunĭ pe ceĭ carĭ primeaŭ.

Iată, d-lor, ce spuneam în Cameră, la 12 Decembrie, 1894:

„Este, d-lor, un deputat în această Cameră, căruĭ i-am spus mult maĭ înainte de a săvîrşi d. Sturdza fapta rea pe care a comis-o, că-l cred capabil pe d. Sturdza s'o facă. El n'a voit s'o creadă, dar viitorul mi-a dat dreptate.

„Da, contele Kalnoky a spus că cea maĭ mare parte din baniĭ trimişĭ sunt pentru Macedonia şi că toţĭ se daŭ nu pentru politică, ci pentru şcoalele şi bisericile romîne, şi atuncĭ d. Sturdza, ca să dezmintă pe contele Kalnoky, a publicat o listă cu numele acelora carĭ, pretinde d-sa, că aŭ primit baniĭ. Închipuiţi-vă dacă faptul ar fi exact, cine ar maĭ cuteza să primească un ban de la noĭ, cînd ştie că după legile ungare poate să fie dat în judecată ca trădător de patrie.

„Eŭ, d-lor, vă fac o declaraţiune, că pentru împărţirea acestor banĭ nu daŭ nicĭ o socoteală; am conştiinţa limpede, că mi-am îndeplinit datoria romîneşte şi bărbăteşte. (Aplause prelungite).

„Atuncĭ cînd Camera nu va maĭ avea încredere în mine, şi cînd nu aşĭ putea căpăta încrederea eĭ de cît cu preţul unor discuţiunĭ pe carĭ nu le admit, căcĭ e mult maĭ bine să se schimbe un ministru, de cît să se aducă în Parlamentul ţărĭĭ şi să se discute socotelĭ de asemenea fel, atuncĭ aşĭ prefera să mă retrag. Afirm solemn că nu am dat nicĭ conteluĭ Kalnoky, nicĭ nimănuĭ, nicĭ o notiţă asupra verĭ-uneĭ şcolĭ saŭ bisericĭ ajutate şi aşĭ fi refuzat, dacă mi s'ar fi cerut; dar am făcut un act cinstit şi leal, cînd am afirmat, — eŭ vă afirm, — că nu am ajutat de cît şcoale şi bisericĭ!“

In acelaşĭ discurs de la 1894 adăugam:

„Şi cînd ne denunţaţĭ de trădare la „Orfeŭ“, scopul d-v. era altul. *In realitate vă uitaţĭ la Pesta;* speraţĭ că noĭ vom avea naivitatea să vă spulberăm socotelile de fantezie cu altele ce am da; că dacă prin ele aţĭ găsi vr'un nume maĭ vag, să ne compromiteţĭ în străinătate.“

Repet dar declaraţiunea făcută cînd eram în guvern. De altmintrelea, arhivele ministeruluĭ de externe sunt aci; şi dacă noĭ am dat indicaţiunĭ conteluĭ Kalnoky, *de ce şcolĭ şi ce biserică subvenţionăm*, arătaţĭ nota.

Nu este permis să ne acuzaţĭ fără dovadă, cînd arhiva este în mîna d-v. (Aplause).

D-lor, ce a făcut d. Sturdza la „Orfeŭ“? D-sa era supărat, şi să vă spun de unde a provenit supărarea: contele Kalnoky era atuncĭ foarte turburat în delegaţiunea ungurească, şi anume i se imputa în tot-de-a-una, că nu este destul de sever cu guvernul romîn, care, se zicea, că nu impiedică agitaţiunea daco-romanistă. Şi atuncĭ contele Kalnoky, iată ce răspundea la 19 Septembrie 1894:

„Curentul naţional actual este, negreşit, foarte întins în Romînia şi foarte puternic. Acest curent este exploatat maĭ cu seamă în acest moment, — înainte de alegerĭ, — în contra guvernuluĭ romîn. Nu se poate cere acestuia ceeac-e nu poate să îndeplinească; aceasta ar însemna a face un serviciŭ opoziţiuneĭ condusă de d. Dimitrie Sturdza, care a intrat cu totul în această mişcare daco-romană.“

Faptul că a vorbit de d-sa la delegaţiune l'a supărat foc în contra conteluĭ Kalnoky, maĭ ales că acesta a adăugat—ceea-ce era o frumoasă dovadă de încredere în lealitatea guvernuluĭ romîn—o vorbă relativă la faimoasele subvenţiĭ.

Iat-o:

„In ceea ce priveşte suma de 525.000 leĭ, înscrisă în budgetul Romînieĭ pentru ajutoarele la şcoalele şi bisericile romîne, ministrul declară că are cunoştinţă de aceasta; însă fondurile nu sunt lăsate la discreţia guvernuluĭ, ci supuse regulelor contabilităţeĭ. Cea maĭ mare parte din această sumă, adică 380.000 de leĭ, este chel-

tuită în favoarea Romînilor din Macedonia şi toate şcoalele şi bisericele sunt subvenţionate de Romînia.

„Guvernul turcesc are cunoştinţă de acest fapt.

„Restul este distribuit şcoalelor şi bisericilor din Transilvania; însă după declaraţiunile guvernuluĭ romîn, ajutoarele numaĭ se acordă, şcoalelor, care fără ele, ar fi fost nevoite să se închidă.“

Şi atuncĭ, d-lor, adaog: dacă guvernul romîn a declarat, în contra celor afirmate de mine atuncĭ în Cameră, că a dat la cutare saŭ cutare şcoală, încă o-dată, aveţĭ arhiva ministeruluĭ de externe, — vă rog să căutaţĭ, să aduceţĭ acea piesă şi să mi-o înfigeţĭ în frunte.

Dacă nu aduceţĭ această piesă, sunt în dreptul meŭ să vă spun: că în tot-d'a-una am refuzat de a numi vre-o şcoală saŭ vre-o biserică, fiind-că ştiam că o pot supune la rigorile legeĭ ungureştĭ.

Dar d. Sturdza iată ce face. Vine la „Orfeŭ“ şi începe: „Aşĭ voi să mi-se arate la ce şcolĭ s'aŭ dat banĭ, ca să nu se închidă, şi carĭ bisericĭ s'aŭ reparat cu ajutoare date de guvernul din Bucureştĭ.“

Kalnoky era mulţumit cu declaraţiunea *şcoale şi bisericĭ*. Şeful opoziţiuneĭ romîne nu era mulţumit şi vrea să ştie care şcoale anume.

D. Sturdza cerea numele şcoaleĭ, ca să i-se poată aplica *la vreme* legea ungară, cea cu pedeapsa închidereĭ.

D. Sturdza ardea de setea de a face delaţiunea, şi voia un pretext. De aceea face tot felul de destăinuirĭ, dar le pune pe socoteala conteluĭ Kalnoky; zice că acesta le ştia.

„Contele Kalnoky, zicea d. Sturdza, ştie până la ban, prin comunicările ce i-le aŭ făcut guvernul nostru, toţĭ banĭĭ cum i-aŭ cheltuit.“

Eĭ bine, la „Orfeŭ“, d. Sturdza spunea un mare neadevăr; nu ştia contele Kalnoky.

Şi încă odată, de ce întrebuinţează d-sa fraza că Kalnoky ştia? Ca să-ĭ serve de pretext la denunţările ce voia să facă.

Şi atuncĭ începe:

„D-sa ştie de exemplu că în anul 1893—94 preotul Voina...“

Ştiţi, d-lor, cine este preotul Voina?

Şcoalele romîne de acolo sunt puse sub direcţiunea bisericeĭ S-tuluĭ Nicolae şi preotul Voina era protopop în Braşov şi parochul bisericeĭ S-tuluĭ Nicolae.

Reiaŭ spusele d-luĭ Sturdza:

„D-sa ştie de exemplu, că în anul 1893—94 preotul Voina din Braşov a ridicat asupra art. 82, din budgetul instrucţiuneĭ publice, cu mandatul No. 169, suma de 58.500 leĭ şi cu mandatul No. 1595, suma de 90.000 leĭ.

„... D-sa ştie, că în anul 1894—95, din art. 47 al budgetuluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice, s'aŭ ridicat de preotul Voina din Braşov, cu mandatul No. 54, suma de 58.500 leĭ şi cu mandatul No. 1854 suma de 45.000 leĭ.“

Făcea d. Sturdza dublă operaţie, ne denunţa la Budapesta pe noĭ, şi ne denunţa şi în ţară, că dăm banĭ cu voia Maghiarilor în contra intereselor Romînilor, căcĭ adăuga:

„Ştiŭ Maghiariĭ de ce s'aŭ dat de guvernul din Bucureştĭ suma de 300.000 leĭ, şi de aceea nu se supără, nu se îngrijesc!“

Chiar după aceasta am refuzat în tot-de-a-una pănă astăzĭ, în toate conversaţiunile mele, — căcĭ de mine era vorba, — tot-de-a-una am refuzat să spun numărul acestor mandate şi suma acelor cifre; şi chiar astăzĭ să-mĭ permiteţĭ să refuz, căcĭ nu voesc să iasă dovezĭ şi acuzaţiĭ din dezbaterile noastre.

Acest paragraf pentru şcoalele romîne din străinătate este un paragraf global, şi dacă ministrul este cuminte, nu dă acest secret de cît numaĭ şefuluĭ comptabilităţiĭ, şi din piesele justificative se face un dosar intim, care se ţine în cutia şefuluĭ comptabilităţiĭ, de unde nu ese nicĭ odată.

După denunţările d-luĭ Sturdza de la „Orfeŭ“, am luat dispoziţiune ca şi mandatele să se facă pe numele comptabiluluĭ, aşa că nu se maĭ cunoştea nicĭ persoana căreia se dădea banĭĭ.

Pentru darea banilor la destinaţiune nu există de cît o chitanţă de primire, şi afirm aci că aceste chitanţe de

primire aŭ fost, după căderea noastră de la guvern, cunoscute guvernuluĭ unguresc.

Afirm, că acum doĭ anĭ o anume chitanță, pe al cărui nume nu pot să-l spun aci, dar în particular poate îl voiŭ spune, a fost văzută, și mi s'a vîrit în nas numele și data printr'un amic, — adaug nu din lumea oficială, — și maĭ afirm că o chitanță din timpul guvernuluĭ d lui Aurelian a fost pusă în nas acum o lună de zile unuĭ Romîn însemnat de dincolo, drept dovadă.

Și acum să restabilesc rolurile. Cînd un om vine și spune în întrunire publică, cînd, cum și ce fel s'ar fi dat baniĭ, dînd rînd pe rînd numărul și cifra mandatuluĭ, cifră și persoană, și peste patru anĭ răspunde cum a răspuns, aceasta nu însemnează a răspunde, ci se chiamă *a fi inconștient*.

După ce maĭ iaŭ cuvîntul d-niĭ : B. Delavrancea și Al.Marghiloman și d. Sturdza se maĭ încearcă a da un răspuns, ocolind cu desăvîrșire cestiunea în discuție, incidentul se închise pur și simplu, iar Adunarea trecu la ordinea zileĭ, fără niciĭ o altă urmare.

Alegerea din Iaşi

Candidatura d-luĭ General Manu

Făcîndu-se vacant un loc de senator la Iaşi, partidul conservator a propus la această alegere parţială, candidatura d-luĭ general Gh. Manu. In vederea acesteĭ alegerĭ, s'a ţinut o întrunire publică în Iaşi, în ziua de 8 Maiŭ, 1898, la care aŭ luat cuvîntul d-niĭ Lascar Catargiu, general Manu, C. Dissescu, Mihail Cornea, D. Alexandrescu, Al. Bădărău şi Take Ionescu.

Dăm aci discursul d-luĭ Ionescu, după notele publicate în ziarul „Timpul", discurs-rechizitoriŭ, foarte mult aplaudat de numerosul public auditor:

Iubiţĭ Cetăţenĭ ieşenĭ,

Precum v'aŭ arătat oratoriĭ carĭ m'aŭ precedat, alegerea de Sîmbătă are importanţa unuĭ eveniment politic întru cît această alegere va arăta rezistenţa colegiuluĭ nostru electoral, ce poate colegiul nostru electoral, de ce rezistenţă e capabil.

In întrunirea de aseară prezidată de d. Mîrzescu s'aŭ vorbit multe. Mă întreb, ce caută d. Mîrzescu într'o întrunire sturdzistă? Ce caută d-sa aci, atunci cînd colegiĭ săĭ din Camera şi Senat duc o luptă crîncenă în contra d-luĭ Sturdza, pe care îl declară ca un punct negru, care radiază numaĭ ură şi venin, întocmaĭ precum soarele radiază lumina? Explicarea e următoarea: De cînd d. Mîrzescu a părăsit ministerul, l'am auzit o singură dată pe d. Sturdza

vorbind de marele elector — cum îl numiți d-v. Și știți ce a spus? „Mă întrebați de ce nu mă unesc cu *Drapeliștii*? Nu pot să stau pe aceeași bancă cu d. Mîrzescu," și d. Mîrzescu a recunoscut, se vede, că o singură dată a vorbit bine și d. Sturdza, și i-a devenit soldat.

Ast-fel d. Mîrzescu a spus în întrunirea de aseară, că la viitoarele alegeri va spune totul în cestiunea Mitropolituluĭ și tainele ce le știe d-sa. Imĭ pare rău că a pus un termen așa de îndepărtat. Mi-ar fi plăcut să aud și eŭ o taină în cestia mitropolitană. Despre o singură taină într'adevăr nu știŭ. A propus Mitropolituluĭ Ghenadie o petițiune umilitoare s'o iscălească; Mitropolitul a respins-o cu indignare și d. Mîrzescu a tipărit-o și publicat-o. Iată într'adevăr o taină, pe care nu mi-o pot explica, iată într'adevăr singura taină pentru mine în această cestiune. Taina aceasta o știe numaĭ Sturdza, Mîrzescu și Ghenadie.

Nicĭ odată însă d. Mîrzescu nu va spune taina despre cele petrecute între mine și d-sa în casa d-luĭ Lascar Catargiu. Liberaliĭ nu înțeleg fapta noastră în cestia mitropolitană. N'o înțeleg, pentru că eĭ nu sunt capabilĭ de o asemenea acțiune. Cînd oare s'ar fi întîmplat ca partidul liberal, stăpîn pe situațiune și susținut de indignarea și revolta maselor, să vie să dea mîna de ajutor partiduluĭ advers, fixîndu-l bine la putere, fără a cere în schimb nimic, nicĭ măcar o mulțumire publică? Nu comportă sufletul lor o ast-fel de faptă, acțiunea partiduluĭ conservator e o taină pentru d-lor. Și lucrul e ușor explicabil. Dacă ar înțelege această taină n'ar fi cine sunt, ar fi alțiĭ, ar fi niște al doilea noĭ, și atuncĭ lucrurile s'ar schimba.

In întrunirea de aseară s'a spus, că noĭ atacăm partidul liberal din cauza a treĭ greșelĭ. Fie și treĭ. Le ertăm restul și socotim numaĭ treĭ — deși se știe că omul care are un singur păcat, nu maĭ poate intra în raiŭ și stă la poarta purgatoruluĭ. Ne mulțumim numaĭ cu treĭ, căcĭ întocmaĭ ca la datornicul răŭ de plată, dacă încasăm o creanță, le ertăm pe cele-l'alte. Greșalele sunt lupta fratricidă, cestia națională și pronunciamentul.

Ni s'a spus aseară: cu ce drept vă amestecați în cestia luptelor noastre interne? Dar în partidul conservator nu s'aŭ întîmplat lupte identice? Cerut a partidul

liberal puterea din această cauză? Dar oare așa să fie? Partidul conservator este mișcat în această cestiune din cauză că d. Sturdza caută să inaugureze sistemul guvernelor, care nu aŭ măcar aprobarea fruntașilor partiduluĭ. Poate sta în liniște partidul conservator cînd e vorba de un început de distrugere a sistemuluĭ constituțional? Căcĭ, d-lor, care e temelia vieței noastre politice? N'avem, ca în Belgia, o biserică puternică și partide politice bine diferențiate tocmaĭ în jurul bisericeĭ; n'avem în țara aceasta clase sociale istorice, puternic înfipte, în cît să fie partidele deosebite între ceĭ ce vor să se menție și ceĭ ce vor să le ia locul, ci, în afară de superficialitatea noastră constituțională, totul se reduce la o mînă de fruntașĭ grupațĭ în partide. Dacă căpeteniile cred că lucrurile merg bine, guvernul acela are temelie; din momentul ce căpeteniile nu se înțeleg — și într'o cestie importantă — acel guvern trebue să se retragă. Dacă guvernul d-luĭ Sturdza, lipsit de aprobarea opiniuneĭ publice, e lipsit și de concursul fruntașilor, nu putem admite, ca acest om mic — *petit bon-homme* — să maĭ aibă puterea. Cînd un prim-ministru a ajuns la starea de a răspunde în Senat: „Nu voiŭ să vorbesc, fiind-că nu vreaŭ să mă încurc“, vă puteți închipui ce valoare maĭ are.

In zilele, cînd căpeteniile partiduluĭ aŭ adus acele grave acuzațiunĭ d-luĭ Sturdza și aŭ făcut *mea culpa* către noĭ, recunoscînd că politica aceasta a fost cea înțeleaptă, continuarea guvernăreĭ d luĭ Sturdza e un ultragiŭ adus moraleĭ publice.

In cestia pronunciamentuluĭ, liberalĭĭ jubiliază că aŭ fost salvațĭ de a doua oară de d. Lascar Catargiu, care în ședința Senatuluĭ a declarat că nu partidul liberal, ci cîțĭ-va membrĭĭ aĭ acestuĭ partid aŭ comis pronunciamentul. Așa e. Dar cine sunt ceĭ carĭ aŭ complotat? Fruntașĭĭ saŭ codașĭĭ? D. Sturdza și Gogu Cantacuzino. Și cînd acești oamenĭĭ sunt capabilĭ de o crimă de stat pentru a ajunge un an maĭ curînd la budget, vă puteți închipui ce nenorocire e că acești oamenĭ să maĭ fie în fruntea guvernuluĭ.

In cestia națională oratorul de aseară a spus că partidul liberal a comis o greșală, dar conservatorĭĭ îĭ imitează. Fac oare conservatorĭĭ acelaș lucru? Dar cînd dă-

rîm pe un om, care a promis să facă lucruri pe care eŭ nu le-am putut face, fiind la putere, şi am spus că nu le pot face şi pe care nicĭ el nu le-a făcut viind la putere, imitez exemplul d-sale?

Dar oare nimic să fie faptul că lumea a fost agitată pe tema naţională?

Dar oare nimic să fie că s'aŭ născut discuţiĭ deşarte? Rezultatul a fost ca venirea la putere a d-luĭ Sturdza să fie o înjosire a demnităţeĭ naţionale, căcĭ o înjosire a demnităţeĭ naţionale s'a produs de cînd liberaliĭ sunt la guvern.

In cestia subvenţiilor şcoalelor din Braşov, d. Sturdza a spus că contele Kalnoky a ştiut în 1894 de subvenţie. Să admit un moment, că a ştiut, nu de subvenţie, dar şi de ce şcoale. De ce şcoalele n'aŭ fost închise atuncea, ci astăzĭ? In 1894, primul ministru al Austro-Ungarieĭ ştiea de aceasta subvenţie, dar nu o împĭedeca, pe cînd astăzĭ iată ce zice *Pester Lloyd:*

„Intrebăm care cale ar fi fost maĭ dreaptă şi maĭ corectă dacă în cestia acesteĭ subvenţiunĭ s'ar fi făcut reprezentaţiunĭ pe cale diplomatică: Trebuia ca într'un asemenea caz, în tocmaĭ ca un copil de şcoală, care a fost prins cu ştrengărie, să negĭ pur şi simplu tot lucrul pe care cu putină osteneală l'aĭ putea totuşĭ foarte uşor dovedi, saŭ în mod leal să daĭ lămuririle cerute şi să conlucrezĭ în mod serios pentru ca o afacere, care poate provoca între ambele state neînţelegerĭ neplăcute să fie regulată pe cale legală, singura cale dreaptă?“

Iată bilanţul guvernuluĭ nenorocit, iată rezultatul politiceĭ scuzistuluĭ din capul guvernuluĭ.

D-lor, într'o singură denumire activitatea d-luĭ Sturdza în cestiunea naţională e: *şantagiŭ.* S'a pus în capul mişcăreĭ naţionale pentru a speria pe ceĭ din Pesta, pentru ca apoĭ să poată să spue—fiind la guvern—că numaĭ el ar putea aduce linişte în ţară. La 1893 a declarat în Senat războiŭ Ungurilor; la 1894 a mers la *Orfeŭ*, unde m'a acuzat pe mine că am scos din şcolĭ hărţile Dacieĭ — şantagiŭ intern — şi m'a denunţat la Orfeŭ că daŭ banĭ Romînilor — şantagiŭ faţă de Unguri. Iată explicaţia purtăriĭ d-luĭ Sturdza. Discursul de la *Orfeŭ* l'a tradus în franţuzeşte şi l'a trimes şi prinţuluĭ Lobanoff, ministrul rus la Viena, care a spus: *nu mă înşală pe mine Sturdza; îl cunosc eŭ*; atuncĭ a trimis o scrisoare luĭ Falk, directorul luĭ *Pester Lloyd*, că d-sa e cel maĭ bun prieten al Un-

gurilor şi, curios, după cinci luni d. Sturdza a venit la putere.

De cînd e la guvern, îndeplineşte partea a II-a a şantagiului, înăduşe sentimentul naţional. Cînd cu vizita de la Budapesta, *Voinţa Naţională* a tăcut, pentru ca apoi cînd va cădea de la putere, să poată să vă spună că a trebuit s'o înghită. Cu decorarea lui Jeszensky acelaşi lucru.

Şantagiul e pe contul ţăreĭ, pe contul nostru, al tuturor. Din ceea-ce a făcut Sturdza, demnitatea noastră a eşit ştirbită.

Căci odinioară eram priviţi alt-fel. Iată într'adevăr ce spune *Pester Lloyd* despre mine:

„Interpelatorului Take Ionescu i-a plăcut, pe timpul ministeruluĭ său, şi, după cît se pare, îĭ place şi acum să joace rolul nechemat de providenţă şi în specia, de protector al intereselor culturale ale Românilor din Ungaria. Guvernul ungar are însă conştiinţa că numaĭ el singur este chemat de a îngriji de aceste interese culturale."

De vr'o cîte-va zile ştiţi cum mă numeşte? Falşificatorul. Aceia carĭ aŭ legăturĭ cu plastografiĭ şi ocnaşiĭ mă numesc falşificator pe mine. Nu există nicĭ un falş. Actul pe care l'am citit e complect adevărat. Nu va trece multa vreme şi voiŭ dovedi că actele sunt exacte. In cestiunĭ de aceste nu se poate spune totul: spun ce pot şi afirm că actul care e declarat falş l'am cunoscut cu mult înaintea aceluĭ act declarat adevărat. Cînd am citit în Camera acele acte, de ce d. Sturdza n'a spus: citeştĭ nişte acte, dă-mĭ vreme să cercetez în privinţa lor. Dar d-sa a spus că le admite pentru moment ca adevărate. Aşa vorbeşte un om care se ştie cu cugetul curat? A trebuit să ia cuvîntul d-niĭ Fleva şi Delavrancea, pentru ca d. Sturdza să încerce o dezminţire. Şi cînd d. Marghiloman a cerut d-luĭ Sturdza să ceară lămuririĭ ministruluĭ unguresc, d. Sturdza a răspuns că nu va cere nicĭ o lămurire.

Şi a trebuit să treacă timp pentru ca să vie o dezminţire cu gura închisă pe treĭ sferturĭ şi la o dezminţire complectă voiŭ răspunde printr'o dezminţire formală.

Ne-aŭ acuzat că facem acelaşi lucru în chestia naţională. Inexact. N'am făcut armă de partid şi dacă ar fi fost ast-fel, cînd a venit în Bucureştĭ M. S. Impăratul Austrieĭ

şi cînd pentru prima oară 300 de drapele ungureşti fîlfîiaŭ pe zidurile Bucureştilor, un singur cuvînt al partiduluĭ conservator ar fi fost de ajuns ca să ridice opinia publică.

Dacă am fi făcut arma de partid, am fi arătat soarta Romînilor, cum este astăzĭ şi ar fi fost deajuns ca guvernul să fie spulberat.

Cînd am văzut însă că şcolile subvenţionate de 40 de anĭ de micele Principate Unite: Moldova şi Muntenia, cînd am văzut ceea-ce n'aŭ făcut Principatele tributare de odinioară, face d. Sturdza — chiar atunci n'am agitat opinia publică prin întruniri şi am ridicat cestiunea în Parlament, voind a scuti guvernul de o dureroasă execuţiune.

Şi dacă acţiunea noastră nu ar fi avut alt rezultat de cît ca în Senat d. Sturdza, după 3 anĭ de guvern, să spue măcar o vorbă romînească, faptul e deja îmbucurător.

Vă spuneam că e un ceas de grea povară pentru sufletele noastre. Cînd se atentează la punga individuluĭ, nu-ĭ nimic,—căcĭ s'a văzut oamenĭĭ săraciţĭ refăcîndu-şĭ averea. Cînd se loveşte în interesele unuia saŭ altuia, nu-ĭ nimic; cade unul, se ridică altul. Dar cînd se atentează la temelia patriotizmuluĭ nostru, ne credem în drept de a ridica această cestiune pentru salvarea sufletuluĭ nostru. Hoţuluĭ de avere îĭ trimit geandarmul, care îl ia de guler; pe hoţul de suflete, rog D zeŭ să-l pedepsească şi pe popor să-l urgisească.

Ştiţĭ cum a luat naştere sentimentul naţional în Macedonia?

Să vă spun eŭ. Este o pildă a mareĭ noastre calităţĭ, unitatea vieţeĭ sufleteştĭ a neamuluĭ nostru.

Dimitrie Tănăsescu, originar din Tirnova, de lîngă Ohrida, calfă de plăpomar, care nicĭ nu ştia că-ĭ Romîn, deşi doar romîneşte vorbise cu mama sa, pleacă la Odessa pentru a învăţa maĭ departe meşteşugul, se întîlneşte cu o altă calfă de plăpomar, originar din Basarabia. Acesta îl deşteaptă, îĭ spune că-ĭ Romîn. Tănăsescu vine la Bucureştĭ, unde un profesor din Ardeal îl învaţă bine romineşte; un ministru moldovean, Kogălniceanu, şi un domni-

tor moldovean, Cuza, îl trimit în Macedonia, unde fondează prima şcoală romînească.

Ast-fel în întîia şcoală din Balcanĭ, era sufletul macedonean, al Basarabieĭ, al Ardealuluĭ, al Moldoveĭ şi al Munteniei.

Clevetitoriĭ în întrunirea de aseară vorbeaŭ de moldovenizm şi muntenizm. Naţiunea romînă a ajuns la unitatea completă şi dacă şcolile romîneştĭ din Moldova şi Muntenia aŭ fost înfiinţate de Ardelenĭ, limba moldovanuluĭ Eminescu şi a moldovanuluĭ Alexandri, a trecut Ardealul, ca o recompensă pentru ştiinţa adusă de dincolo acum 50 de anĭ.

Şi cînd sentimentul romînesc e atît de puternic, nu aceĭ carĭ îşĭ închipue colegiile electorale ca fabricile de senator pentru clientela lor, pe care le oferă cînd unora, cînd altora—nu aceia să ridice cestiunea moldovenizmuluĭ şi a muntenizmuluĭ.

Intrunirea din Craiova

Campania de resturnare a guvernuluĭ liberal, pe care o ducea partidul conservator, urma cu mare activitate. Seria de întrunirĭ continua cu regularitate.

Intrunirea ţinută în Craiova, Duminică 11 Octombre, 1898, fuse măreaţă. In afară de fruntaşiĭ bucureşteni, luaseră parte la această întrunire delegaţiunĭ din ţoată Oltenia.

Intre alţiĭ aŭ luat cuvîntul şi d-niĭ: Lascar Catargiu, Titu Maiorescu, C. C. Arion şi Take Ionescu.

Dăm aci rezumatul ce l'a publiçat ziarul conservator „Timpul" după discursul ce l'a pronunţat fruntaşul conservator, d. Take Ionescu. Deşi sunt maĭ mult crîmpee, şi nu discursul textual, totuşĭ credem interesant a da şi aceste notiţe rezumative, carĭ oglindesc starea lupteĭ ce o ducea partidul conservator în contra guvernuluĭ d-luĭ Sturdza.

Ca în tot-d'a-una, d. Ionescu a biciuit cu verva-ĭ puternică greşelele ce le-a îngrămădit d. Sturdza, greşelĭ ce în curîndă vreme l'a şi trîntit de la putere.

D. Take Ionescu declară, că partidul conservator nu dă acum o luptă în adevăratul înţeles al cuvîntuluĭ, căcĭ nu se luptă cine-va cu nimicurĭ. Oamenĭĭ se luptă să dărîme o clădire, dar nimenĭ nu a făcut sforţărĭ ca să dea jos o şandrama, şi guvernul de astăzĭ nu se poate maĭ bine compara de cît cu o şandrama.

O ţară poate să aibă guverne maĭ bune şi maĭ rele, după cum dă Dumnezeŭ, Coroana şi Poporul.

Dar astăzĭ nu e vorba de asta. E o altă cestie care interesează maĭ mult de cît răsturnarea guvernuluĭ.

Ca şi la 1858, la 1866, aşa şi astăzĭ este vorba de a se croĭ mersul acesteĭ ţărĭ. Dar oratorul, înainte de a aborda subiectul, crede bine să facă o declaraţie. Este devotat Coroaneĭ, dar e maĭ devotat conştiinţeĭ sale. Nu e nemulţumit, căcĭ cînd cine-va la 40 de anĭ ocupă situaţia pe care o are d. Take Ionescu, l'ar urgisi Dumnezeŭ dacă n'ar fi mulţumit.

Dar e o întrebare care se impune: Se primește regula ca țara să fie dată cu chirie pe atîția ani, orî cît de prost ar fi chiriașul?

Cînd discuți a parte cu un liberal — oamenii aceștia sunt băeți buni și *mititei* — el recunoaște că nu mai merge cu actualul guvern, dar îți șoptește la ureche că n'a sosit termenul, că mai sunt cîți-va ani pănă la expirarea contractelor, iar d. Sturdza în public îți explică: avem încrederea Coroanei.

Asta nu se poate. Un guvern rău se poate răbda și trei și patru și zece ani. Cîte nu a suferit Romînul! Dar sistemul nu se poate admite.

Dacă-i vorba pe termen, de ce să guvernezi bine? De ce să te ții de făgăduelî, dacă e vorba ca guvernele să cadă după 7 ani, precum la termen, la 7 ani, se desgroapă morții? Afirm chiar, că odată admis acest sistem că bun, rău, ticălos saŭ de treabă, guvernul ține 7 ani, nu veți mai avea de cît guverne rele. Este foarte greŭ să fi un guvern bun. Este foarte ispitor să fi un guvern ticălos, să pui țara în exploatare în folosul partizanilor. Cu așa sistem nu vor mai fi de cît guverne ca al lui Sturdza, pe cît e cu putință ca un Sturdza să se repete.

Și apoi cine dă țara cu chirie? Dacă nu o daŭ cetățenii, de ce partidele ar munci ca să capete încrederea țărei, de ce s'ar jertfi, de ce ar lupta?

Nicî odată partidul conservator nu a avut mai mult de cît acum încrederea națiunei și în aceasta Sturdza i-a dat un sprijin puternic. Se poate spune că Sturdza este cel mai bun slujbaș al partiduluî conservator, și dacă n'ar fi așa de urît, așî fi cel d'întîiŭ să propuiŭ să-î ridicăm o statuie.

Dar dacă cetățenii voesc să însemne ceva, eî trebue să-și facă datoria.

In adevăr, pe drept saŭ nedrept, nicî o dată un guvern n'a fost mai hulit; dacă nicî în așa împrejurărî alegătorii nu pot să-l răstoarne, va fi dovedit că alegătorii nu însemnează nimic, nimenî nu-și va pierde vremea să se adreseze la dînșiî. In loc să servească pe ceî mulți, oamenii politicî vor servi pe ceî puțin. In loc de a-și da întîlnire în aceste arene cetățenești, se vor înghesui în coridoare obscure.

In interesele lor ei nu vor pierde nimic, căci nu pot fi înlocuiți. D-v. veți pierde tot. Cantitate neglijabilă, nimeni nu se va mai adresa la d-v.

D. Take Ionescu abordează, după aceasta, cestia națională. De cît-va timp un duel se urmează între orator și d. Sturdza, duel care nu s'a isprăvit. Lupta se dă pe o cestie nouă. Partidele politice aveau între ele multe diferende, un lucru nu se pusese în discuție, acesta era *cestia națională.*

Dar ce este cestia națională?

Cestia națională se simte, nu se definește. Care Romîn a trecut peste granită și s'a simțit într'o țară străină? Care Romîn a auzit cuvintele „Mihai, Ștefan, Corvin", și i-s'a părut acest din urmă cuvînt străin inimei lui?

Cestia națională este cestie a neamului romînesc, dacă nu este a Regatului romîn.

Această cestiune anima la fel pe toți Romînii, cînd iată că la 1893 d. Sturdza s'a suit pe tribuna parlamentară și a vorbit de cestia națională. S'a suit pe tribună, pentru ce? Ca să spue că există o cestie națională. N'avea nevoe neamul romînesc de d. Sturdza ca să știe lucrul acesta. Altul era scopul său, căci altul era rezultatul fatal al mizerabilei sale întreprinderi.

Parlamentul este locul de luptă al partidelor, ori-ce cestie care intră în dezbaterile parlamentare devine fatal o cestie de partid și prin aceasta chiar se scoboară de pe piedestalul său.

Aceasta a fost atentatul d-lui Sturdza în contra Romînizmului.

Cu ce a închis d-sa primul său discurs în cestia națională?

Cu acuzarea de „nemernici" la adresa guvernului conservator. O cestie de partid.

Din acea zi fatală s'au împărțit Romînii din Regat pe cestia națională și s'a pus sămînța împărțirei și peste Carpați.

Tot în acea zi s'a așternut drumul mătăniilor pe care avea să le facă d. Sturdza spre rușinea neamului și a Regatului.

Lucrul ăsta era fatal. Inchisă în polemică de partid, cestia națională nu putea de cît să se terfelească.

Dar pentru ce a făcut d. Sturdza această odioasă înscenare?

Urma a dovedit-o.

A fost un șantagiŭ politic pe tema celor mai scumpe sentimente ale națiuneĭ.

Exploatînd dînsul suferințele unora și simpatiile altora, urmărea un scop îndoit: înlăuntru să se arete drept singurul naționalist, în afară să se știe că în mîna luĭ stă pacea orĭ turburarea, că el poate să turbure bunele raporturĭ cu vecinĭĭ, dacă nu i-se dă pită, dar tot el poate să înăbușe conștiința națională, dacă va fi îmbuibat.

Șantagiŭ, cea mai ticăloasă acțiune omenească și șantagiŭ cu cele mai frumoase aspirațiĭ omenești.

De aceea la 1894, la *Orfeŭ*, în ziua păcatuluĭ, m'a denunțat Ungarieĭ pentru ajutoarele ce dădeam școalelor de dincolo, spunînd numele oamenilor și numerile mandatelor. Avea spionĭ în ministerul meŭ, spionĭ carĭ să spioneze faptele mele romînești, spionĭ carĭ ar fi fost la locul lor în slujba guvernuluĭ unguresc, dar carĭ constitue o mișelie din partea unuĭ șef al unuĭ partid național, fie chiar național-liberal.

Tot așa, tot șantagiŭ și cu vizita Impăratuluĭ Austrieĭ. De ar fi fost în opoziție, ar fi pus foc steagurilor ungurești. Din fericire fuseseră chemați la guvern și astfel am avut liniște. Cu așa preț, nicĭ un om care se respectă nicĭ n'ar dori, nicĭ n'ar primi puterea.

Șantagiŭ la guvern, șantagiŭ în opoziție.

D. Arion a fost politicos și a zis că nu-l acuză pe Sturdza de cît de răutate și de incapacitate. Eŭ i-am spus Iuda și Iuda mențiŭ.

Deosebirea e că Iuda a trădat pe Domnul într'un ceas de amețeală, pentru 30 de arginți, dar a doua zi s'a pocăit și s'a spînzurat. Sturdza în loc de 30 arginți, a cerut opt scaune, dintre care unul — nenorocitul — pentru Palade, și nu s'a pocăit, și nu s'a spînzurat.

In tot acest dezgustător șantagiŭ pe cestia națională, cestia școalelor din Brașov este doar un incident. Il cunoașteți cu toțiĭ, n'am să-l reiaŭ d'a capo.

Ştiţi că fără ruşine a tăiat subvenţia, ştiţi de asemenea că 4 luni de zile a tăgăduit actul care îl înfiera.

Am stat liniştit şi am primit să fiu acuzat de fals. Luptam contra a două cabinete şi nu aveam pentru mine de cît conştiinţa că mi-am făcut datoria şi ştiinţa că avusesem a face cu oameniï cinstiţi. Şi aţi văzut la sfîrşit triumfînd adevărul şi aţi văzut pe preotul Voina, tată de opt băeţi, spunînd fără frică întreg adevărul, şi pe Iuda, svîrcolindu-se de a şti dacă pe cel ce îl scrisese îl chiamă Şandor, Istvan saŭ Fekete.

Desfid să mi se arate în vre-o ţară, în vre-o vreme, un om care a întrebuinţat lacrămile unuï neam drept unealtă ca să ajungă la putere şi strivirea aspiraţiilor neamuluï luï, drept mijloc de a se menţine la putere.

Să mi se arate unul şi mă închin.

Nu e nicï unul. Mogîldeaţa care ne guvernează este fără precedent.

De aceea, d-lor, încă o dată, vă spuï, dacă nicï acum cînd aveţi un guvern care v'a necinstit credinţa strămoşească, v'a batjocorit biserica, care în cestia naţională a făcut şi maï mult, a pus pe taraba sentimentele şi aspiraţiile d-v., nu vă veţi arăta capabil să-l măturaţi cu votul d-v., se va croi vieaţa politică a acesteï ţărï aşa, în cît cei puţin vreme de două generaţiï nu veţi însemna nimic.

1899

Agitaţiile socialiste la ţară

(Şedinţa de la 4 Februarie, 1899)

Ivindu-se agitaţiunĭ socialiste în diferite puncte ale ţăreĭ, maĭ cu seamă în judeţul Teleorman, guvernul prezidat de d. D. A. Sturdza s'a alarmat şi a pornit o campanie de represaliĭ în contra elementelor socialiste romîne.

In primul rînd a dizolvat şi închis maĭ multe cluburĭ socialiste din ţară şi capitală, pe maĭ mulţĭ agitatorĭ socialiştĭ străinĭ i-a expulzat peste graniţă şi a băgat teroare în toate părţile.

D. V. G. Morţun, leaderul socialist, adresă o interpelare guvernuluĭ asupra goaneĭ întreprinse.

D. Take Ionescu, luînd cuvîntul în această arzătoare cestie, a pus punctul pe i. De ce adică socialiştiĭ sunt de vină? Nu e oare guvernul, care i-a încurajat, aliindu-se cu eĭ şi făcînd campanie electorală cu dînşiĭ?

In magistralul său discurs, d. Take Ionescu explică cauzele alianţeĭ liberalo-socialiste şi efectele dezastroase carĭ aŭ urmat.

D-lor Deputaţĭ,

Este incontestabil că ne aflăm într'un moment politic de cea maĭ mare însemnătate. Orĭ-ce s'ar face şi orĭ-ce s'ar zice, de aci înainte un lucru rămîne: cu începutul anuluĭ 1899, se întemeiază în statul romîn un partid socialist. Amîndouă titlurile, carĭ trebuesc unuĭ partid ca să fie luat în serios, le-a căpătat actul de stare civilă. Vom vedea în urmă cine este răspunzător...

D. C. Nacu: D. Maiorescu 'l-a botezat întîiŭ, salutînd partidul socialist aci în Cameră. (Aplause).

D. Take Ionescu: Vom vedea dacă este botezul d-luĭ Maiorescu, saŭ dacă este alianţa d-v. care a dat act de stare civilă partiduluĭ socialist.

Al doilea lucru, care trebue unuĭ partid ca să poată

să existe real, este lupta şi, evident că astăzi, în urma declaraţiunilor făcute de d. ministru de interne, partidul socialist capătă şi acest al doilea atribut al partidelor politice; el intră în luptă. Cine ştie dacă nu va încerca să pretindă şi la coroana martiruluĭ!..

Orĭ-ce s'ar face şi orĭ cât de cuminte ar fi de aci înainte partidele şi guvernele, e incontestabil că, cu începutul anuluĭ 1899, societatea noastră maĭ de vreme, mult maĭ de vreme de cât s'ar fi cuvenit, s'a îmbogăţit cu un partid socialist.

Iată de ce ziceam la început că ne aflăm într'un moment istoric, şi acest moment istoric trebue bine şi pe de-antregul lămurit.

Am auzit, d-lor, în şedinţa de erĭ, două cuvîntărĭ foarte interesante, putem să zicem, cu drept cuvînt, nu numaĭ interesante dar şi frumoase, pronunţate de doĭ membri aĭ acestuĭ parlament, carĭ se bucură de foarte multe simpatiĭ la toţĭ, şi la prietenĭ şi la adversarĭĭ politicĭ; a fost cuvîntarea d-luĭ Morţun, unul din ceĭ maĭ simpaticĭ colegĭ aĭ noştri, deşi ne desparte de d-sa un întreg ocean, şi cuvîntarea d-luĭ ministru de interne.

D-lor, d. Morţun, om abil, a voit să facă ceea ce se face în luptele parlamentare: să schimbe terenul de discuţie, şi, evident, a început prin a ne ataca pe noĭ, pe conservatorĭ.

Lucru firesc, d-lor. Ce poate să facă maĭ mare plăcere uneĭ Camere conservatoare de cît un atac contra partiduluĭ liberal; ce poate să facă maĭ multă plăcere uneĭ Camere liberale de cît un atac contra partidului conservator. Ar fi să nu cunoascem firea omenească şi firea parlamentuluĭ, dacă nu am şti că acesta este mijlocul cel maĭ nemerit de a se prepara un teren favorabil pentru a putea aluneca maĭ uşor, după ce aĭ predispus pe toţĭ în favoarea ta. De aceea nu voiŭ urma pe d. Morţun pe această cale; nu este azĭ în joc nicĭ activitatea partiduluĭ conservator în ţara aceasta, nicĭ activitarea partiduluĭ liberal în ţara aceasta. Un asemenea proces îl putem face Lunĭ, Marţĭ, cînd aţĭ hotărît discuţiunea budgetuluĭ; un asemeuea proces nu se isprăveşte nicĭ o dată, fiind-că vecĭnic tocmaĭ din acest proces, între

cele două partide de guvern ale țăreĭ, poate să iasă o maĭ bună îndrumare a politiceĭ naționale.

Dar, d-lor, la două lucruri numaĭ, din învinuirile d-luĭ Morțun, sunt silit să răspund.

D-sa zicea că conservatoriĭ, prin atavism, aŭ umplut presa străină cu noutățĭ exagerate asupra mișcărilor țărănești.

Care presă străină?

Ziarul *Le Temps*, din Paris, nu cred să fie în relațiuni cu conservatoriĭ, căcĭ nu cred că conservatoriĭ publică în *Le Temps* aprecierile, extrem de elogioase, cînd sosesc la guvern diferiți miniștri aĭ partiduluĭ liberal, aprecieri carĭ, după uniĭ, trec peste ceea ce ar fi bine să se publice în străinătate.

Ziarul *Neue Freie Presse*, cred că, acum numaĭ în dragoste cu partidul conservator, nu este. Și îmĭ închipuesc că nicĭ la *Pester Lloyd* nu este maĭ bine văzut partidul conservator de cît guvernul actual.

Dacă veștile din ziarele străine aŭ fost exagerate — și sunt cel dintîiŭ să regret că aŭ fost exagerate — nu este vina partiduluĭ conservator.

Dar, d-lor, de ce vă miraț̆ĭ? Lucrurile ordinare ale politiceĭ noastre interne nu interesează străinătatea și de aceea vedeț̆ĭ că foarte rar se vorbește de politica noastră internă.

Cînd se întîmplă însă un lucru excepțional, — și este lucru excepțional, revoltele țărănești cu caracter socialist și o alianță de guvern cu socialiștiĭ, — este evident, gazetele aŭ să bubue, lucrurile aŭ să se umfle și aŭ să treacă de către uniĭ gazetarĭ cît se poate maĭ umflate, și cu atît maĭ umflate, cu cît nu văd desmințirĭ energice și categorice date la timp.

O voce: S'a dat desmințire.

D. Take Ionescu: Dacă s'a dat cu atît maĭ bine.

A doua învinuire este de ordine maĭ intimă. D. Morțun zicea că conservatoriĭ aŭ dat ceĭ dintîiŭ exemplul alianțelor monstruoase cînd s'aŭ aliat cu radicaliĭ.

D-lor, țin să declar în numele partiduluĭ conservator, întreg, compus din conservatorĭ și foștĭ radicalĭ, că nu a fost nicĭ o alianță între conservatorĭ și radicalĭ. Foștiĭ radicalĭ aŭ intrat în partidul conservator, (întreruperĭ),

şi de cînd aŭ intrat în partidul conservator... (întreruperĭ), vă voiŭ spune imediat de ce a intrat.

(D. Dimancea întrerupe).

Foştiĭ radicalĭ aŭ intrat în partidul conservator, fiindcă şĭ-aŭ dat seama că aşa mică grupare cum eraŭ, nu puteaŭ fi de nicĭ un folos mersuluĭ Statuluĭ, şi avînd să aleagă între cele două partide istorice, aŭ crezut că maĭ lesne şi maĭ uşor vor putea să-şĭ exercite activitatea lor politică în sînul partiduluĭ conservator. Dovadă despre aceasta este: de doĭ anĭ de cînd s'a petrecut lucrul acesta, nicĭ o dată nu aţĭ acuzat pe foştiĭ radicalĭ că aŭ introdus ideĭ radicale în partidul conservator, ci din contra, în toate ziarele d-v., spuneaţĭ că foştiĭ radicalĭ s'aŭ făcut prea reacţionarĭ.

Dacă socialiştiĭ ar fi intrat în partidul naţional-liberal, şi ar fi intrat sincer, acceptînd şi ideile şi temperamentul liberalilor, departe de a critica lucrul, v'aşĭ fi făcut elogiile mele, fiind-că aţĭ fi făcut o excelentă operă pentru politica ţăreĭ acesteia, în ziua în care aţĭ fi reuşit să-ĭ rupeţĭ, în mod sincer, de la ideile carĭ le credem noĭ rele şi urîte, şi să-ĭ duceţĭ în partidul naţional-liberal. Nimenĭ nu ar fi trebuit să vă critice, din contra aţĭ fi meritat laudele noastre.

D-lor, maĭ este o cestiune care iar trebue luminată. D. Morţun a voit să facă o distincţiune între anarhiştĭ şi socialiştĭ. Imĭ aduc aminte că şi d. ministru de interne care ierĭ proclama, că nu este nimic comun şi nicĭ o alianţă nu este posibilă între socialiştĭ şi guvern, d-sa care ştim bine că numaĭ om care să dea înapoĭ nu este, cînd acum vre-o două lunĭ a zis aicĭ în Cameră ceea ce era datoria d-sale să zică, şi anume: că stă să apere societatea actuală contra vrăjmaşilor eĭ firescĭ: socialiştiĭ şi anarhiştiĭ, d. Morţun a întrerupt doar: *„Cer cuvîntul“* şi pe dată d. ministru de interne s'a grăbit să răspundă că comisese un *lapsus linguae* şi că declaraţia sa, relativ la inimiciĭ societăţeĭ se aplică numaĭ la anarhiştĭ şi nu şi la socialiştĭ. Este dar confuzie în spirite.

Nu vreaŭ, d-lor, să fac proces de cuvinte d-luĭ ministru de interne, dar vreaŭ să spun că, din punctul de vedere al filozofuluĭ, nu este nicĭ o deosebire, dar nicĭ una, între anarhiştĭ şi socialiştĭ.

Nu suntem aicĭ într'o academie de ştiinţe politice, într'o facultate de ştiinţe morale, în carĭ se poate examina diferitele moduri şi reţete prin carĭ adversariĭ ordineĭ de astăzĭ a societăţeĭ vor să o transforme şi să o înlocuiască; aicĭ, pe domeniul politiceĭ — un parlament nu este de cît un corp politic — toţĭ aceĭ carĭ aŭ drept scop desfiinţarea baselor societăţeĭ actuale, adică desfiinţarea proprietăţeĭ individuale, toţĭ aceia sunt egalĭ duşmanĭ, indiferent sosul cu care vrea să mănînce societatea actuală, indiferent dacă vor să o înlocuiască cu marea cazarmă socialistă, saŭ cu bărăganul anarhist.

Tot aşa mi-aduc aminte de un mare om de stat, un om religios, Gladstone, care, întrebat odată ce diferenţă face între deosebitele credinţe religioase şi metafisice din omenire, în loc să răspundă ca un teolog: sunt ceĭ carĭ admit o fiinţă supremă şi ceĭ carĭ nu admit, etc., etc., a dat un răspuns de om de stat: sunt aceĭ carĭ admit amestecul Provedinţeĭ în actele omeneştĭ, şi aceĭ carĭ nu admit un asemenea amestec. Şi, în adevăr, în viaţa practică, aceia carĭ privesce pe omul de stat, aceasta este totul. Amestec saŭ neamestec în afacerile omeneştĭ, toată etica, toată viaţa socială se schimbă după cum oamenĭĭ cred una saŭ alta.

Aşa, d-lor, şi în privinţa credinţelor politice. Liberalĭĭ, conservatorĭĭ, reacţionarĭĭ, radicalĭĭ, etc., locuesc toţĭ pe acelaşĭ continent, pe continentul societăţeĭ organizate pe bazele eĭ actuale, de alt-fel singurele cunoscute în toate societăţile civilizate de pănă astăzĭ. Anarhiştĭĭ, socialiştĭĭ, posibiliştĭĭ, nihiliştĭĭ, cum vreţĭ să-ĭ botezaţĭ, locuesc pe un alt continent. Eĭ consideră societatea actuală ca un fruct al spoliaţiuneĭ şi minciuneĭ şi vor să o înlocuiască... cu ce, nicĭ eĭ nu ştiŭ, dar totuşĭ vor să o dărîme din temelie. Între aceste continente stă un ocean care nu se poate trece, care este absolut cu neputinţă să se treacă. Aşa că, din punctul de vedere politic, nu mă priveşte distincţiunea dintre socialiştĭ şi anarhiştĭ, dintre nihiliştĭ şi anarhiştĭ; pe noĭ ne interesează un singur lucru; da saŭ ba, este o grupare de oamenĭ carĭ cred că societatea actuală, adică toate societăţile istoriceşte cunoscute, sunt aşezate pe o bază falşă, care se chiamă proprietatea individuală şi inegalitatea dintre oamenĭ, şi care vor să rea-

liseze o utopie: egalitatea economică dintre oameni, utopie a căreĭ soluţiune ar fi, cum zicea Napoleon la Sf. Elena: „Este un singur mijloc de a face pe toţi oamenii egalĭ, este a-ĭ egaliza în mizerie".

Eliminînd dar aceste subtile chestiunĭ, carĭ nu pot de cît să încurce un partid politic şi un guvern serios, să ne întrebăm: cum s'aŭ născut aşa de repede aceste turburărĭ la ţară?

D-lor, elemente de turburărĭ există tot-de-a-una într'o societate omenească. Tot aşa nu este cu putinţă ca teoriile socialiste să nu găsească un oare-care răsunet într'o inimă prea tînără, într'un cap fraged. Şi de ce? Pentru că pe lîngă partea eĭ urîtă, propaganda socialistă are şi o parte simpatică, cînd preconisează ameliorarea suferinţelor omeneştĭ. Acest apel la sentimentalismul nostru trebue să aibă, şi este bine că are, răsunet în inimele tineretuluĭ. Deosebirea între un socialist şi un nesocialist, în această privinţă, este că nesocialistul cunoaşte suferinţele omeneştĭ, dar nu crede că lucrurile se pot schimba, cum nicĭ nu crede că poate fi viaţă fără durere, pe cînd socialistul proclamă corpul social bolnav şi, fără să cunoască nicĭ un fel de leac, vrea să deschidă trupul, să disece şi, prin urmare, să omoare acest corp fără să ştie ce are să pună înăuntru. Este dar firesc ca la ceĭ tinerĭ de anĭ şi de minte, afară de rare excepţiunĭ, să găsească un oare-care ecoŭ strigătul în contra durereĭ, maĭ ales cînd eştĭ ademenit să crezĭ că poţĭ face să dispară durerea din omenire.

Dar, d-lor, despre aceasta e vorba? Că sunt elemente de dezordine tot-de-a-una gata? Că sunt nemulţumirĭ în orĭ-ce societate omenească? Că sunt nemulţumirĭ într'o ţară ca a noastră unde populaţia e rară şi, prin urmare, administraţia foarte slabă, cu atît maĭ slabă cu cît elementele bune pentru a face o bună administraţie, sunt puţine într'o ţară cu nedreptăţĭ ca a noastră, căcĭ nedreptăţile tot sunt încă multe? aceasta nu mă miră. Ce e însă anormal, e repeziciunea cu care de o dată, la un moment, în satele noastre, a pornit această propagandă socialistă, şi ecoul pe care l-a găsit îndată. Şi, d-lor, cînd zicem propagandă socialistă, să spunem lucrurile cum sunt. Vă închipuiţĭ d-v. că în satele noastre, dacă ar

vorbi cine-va despre teoria valoarei saŭ de doctrina luĭ Karl Marx saŭ de ideile luĭ Lasalle, nu are să-ĭ spună: „Dar vorbeştĭ păsăreşte, d-le?“ Un ast-fel de prooroc nu ar avea cel maĭ mic succes, necum să compue un club! (Intreruperĭ).

Nu, d-lor, toate ideile din lumea aceasta se transformă după starea sufletească a celuĭ care le aude.

Propaganda de la *Lumea Nouă* asupra teorieĭ valoarei şi inegalităţeĭ dintre oamenĭ, la sate capătă această formă concretă: iata aicĭ o bogăţie de la Dumnezeŭ care se chiamă pămîntul; eĭ, pămîntul are să se împartă între noĭ. Aceasta e singura frază socialistă, care se poate spune la ţară. Alt-fel, nicĭ nu te poate pricepe ţăranul. (Intreruperĭ).

El înţelege prin club socialist că pămîntul are să-ĭ aparţie luĭ, şi împărţeala are să se facă pe capete. (Intreruperĭ).

Aceasta e cu atît maĭ firesc, în starea sufletească a ţăranuluĭ nostru, cu cît feluritele legiuirĭ prin carĭ a trecut în ultimele decenĭĭ, a stabilit tocmaĭ acest fel de fragmentare egalitară a pămînteluĭ peste o mare întindere a soluluĭ nostru.

Dar de ce acest lucru s'a petrecut tocmaĭ de la Decembre încoace, şi de ce a mers cu această iuţeală? Ce fapt extraordinar s'a întîmplat în Romînia, care a provocat tocmaĭ la Decembre 1898, această stare de lucrurĭ? Fost-a măcar verĭ-o mare agitaţie politică în ţară prin Decembre, ca să ziceţĭ că această agitaţie s'a transformat la ţară, în agitaţie socială? Nu! Nicĭ o-dată ca de la Noembre încoace nu a fost atmosfera politică a Romînieĭ maĭ rece — multă lume o găseşte chiar degerătoare.

A fost, d-lor, un singur fapt: colaborarea guvernuluĭ cu socialiştiĭ în cîte-va oraşe.

Daţi-mĭ voe să maĭ aduc vre-o două dovezĭ documentare, dacă nu ar fi destulă dovadă faptul că pe aceeaşĭ listă s'aŭ prezintat la alegerĭ candidaţĭ liberalĭ şi candidaţĭ socialiştĭ.

Iată ce scrie ziarul *Liberalul* din 20 Decembre, 1898, sub titlul: *Liberalĭ şi socialiştĭ:*

„Asupra acesteĭ cestiunĭ s'a explicat ierĭ la Cameră

d. prim-ministru cu obicinuita sa francheţă, punînd lucrurile la locul lor.

„D-sa a arătat cum istoria omenească înregistrează multe exemple de propagarea, întinderea şi izbînda unor ideĭ, care la început păreaŭ izolate. Cu timpul *ideile, care azĭ par straniĭ, ciştigă aderenţĭ, şi minorităţile devin majorităţĭ.* Apoĭ socialiştiĭ, abstracţie făcînd de părerile lor asupra întocmireĭ societăţeĭ, pornesc înainte de toate de la concepţia liberală.“

Evident, este mare nepricepere la ceĭ ce scriŭ cuvinte ca aceste: „socialiştiĭ, abstracţie făcînd de părerile lor asupra întocmireĭ societăţeĭ“, adică abstracţie făcînd de tot; dar nu este maĭ puţin evident că alianţa şi chiar dragostea nu se poate tăgădui.

Şi ca dovadă că aşa pricepeaŭ lucrurile şi socialiştiĭ, la 4 Noembre, *a doua zi după alegerile comunale*, ziarul *Lumea nouă* publică aceste rînduri, întitulate *„Triumful nostru“*:

„Pretutindeni aproape unde socialiştiĭ aŭ luptat, saŭ singurĭ saŭ în unire cu liberaliĭ, ciocoiĭ aŭ fost bătuţi în mod ruşinos.

„In urma acestor frumoase rezultate, putem fi mulţumiţi. Ciocoiĭ, carĭ se credaŭ siguri de putere, vor trebui să-şĭ pue pofta în cuĭ, iar pentru mişcarea democratică a ţăreĭ noastre, pentru *propaganda socialistă, — o eră nouă şi frumoasă se dechide.*

„Prietenĭ, la lucru!“

Apelul de la 4 Noembre i-a pus pe prietenĭ aşa de bine la lucru, că v'a dat de lucru d-v. în Ianuarie! (Aplause).

Dar, după 4 Noembre, d. Nădejde şi ceĭ de la *Lumea nouă*, oameni inteligenţĭ, aŭ priceput foarte bine că în Romînia, acest *„la lucru, prietenĭ“* nu are înţeles în oraşe, şi nu poate să aibă înţeles, căcĭ nu avem industrie şi prin urmare nu aĭ ce să socializezĭ în oraşe, şi că aicĭ, în oraşe, nu este de cît ocazie pentru *socialişti* de a face discursurĭ şi de a progresa, dar nu ocaziune pentru *socializm* să înainteze. In afară de aceasta, mare parte din muncitoriĭ din oraşe sunt străinĭ. Atuncĭ, foarte bine aŭ înţeles că lucrul trebue făcut la ţară; vă voiŭ citi ce zicea la 29 Noembre, tot *Lumea nouă*.

Vedeţi, aŭ început la 4 Noembre şi aŭ mers continuŭ înainte. Guvernul putea să se aştepte la ceea ce s'a întîmplat, şi voiŭ dovedi că eŭ unul am şi profetizat ce are să se întîmple.

La 29 Noembre, ziarul socialiştilor *Lumea nouă*, sub titlul „*Să ne organizăm*“ şi iscălitura şefuluĭ socialiştilor, d. Nădejde, scrie:

„In aceştĭ anĭ am scos broşurĭ, dintre carĭ una „Dezrobirea muncitorilor“ s'a vîndut în două ediţiĭ (la un loc 20.000 bucăţĭ) şi acum e gata ediţia a treia steriotipată, aşa că vom putea în sfîrşit mulţumi toate cererile.

— „Trebue apoĭ să ne intre în cap, că avem datoria *de a organiza muncitorimea de la sate* şi oraşe şi a o lumina asupra drumuluĭ ce are a urma, dacă vrea să ajungă la o stare maĭ omenească.

„Iată de ce acum e vremea să lăsăm la o parte neînţelegerile personale şi să începem fără preget munca neobosită pentru organizare şi propagandă.“

Acestea sunt cuvintele, d-lor, şi cum neapărat cînd strigĭ că *aĭ triumfat*, şi cînd te bizuĭ şi pe protecţiunea guvernuluĭ pe care o aşteptaĭ, şi aşa de mult o aşteptaĭ în cît d. ministru de interne spunea că misionariĭ socialiştĭ amăgeaŭ lumea de prin sate, dîndu-se drept aĭ stăpinireĭ, eştĭ vesel, şi ca să-ţĭ desăvîrşeştĭ veselia nu-ţĭ rămîne de cît să maĭ daĭ şi cuĭ-va un pumn, trebuia dat şi un pumn conservatorilor.

Iată şi pumnul.

Iată ce scrie, la 15 Noembre, 1898, ziarul *Lumea nouă*, sub titlul: *Noĭ şi conservatoriĭ*:

„Era natural ca socialiştiĭ să dea mînă de ajutor liberalilor, pentru a înlătura primejdia conservatorilor, iar dacă liberaliĭ aŭ recurs la ajutorul nostru, e o dovadă de cumînţenia lor, e o dovadă că *ideile socialiste nu maĭ sunt în stadiul acela, cînd eraŭ privite ca un ce primejdios şi puse alăturea cu anarhismul saŭ cu alte nebuniĭ.*

„*Tocmaĭ faptul că oamenĭĭ din partidul liberal şĭ-aŭ dat osteneala să studieze teoriile şi acţiunea noastră politică şi să se convingă că între ideile noastre şi ale anarhiştilor nu e niĭ un fel de legătură, aceasta, zicem, constitue* un progres pentru ţara noastră“.

Tocmaĭ ideia guvernuluĭ nostru: că socialismul nu

are de a face cu anarhismul, şi este lucru cu care te poţi alia!

Aşa dar, d-lor deputaţi, mai încape vre-o discuţiune? Este posibilitate să-şi închipue cine-va că între guvern şi socialişti nu s'a petrecut nimic?

Dar, d-lor, aŭ îndrăznit atunci doi conservatori, d. Maiorescu, despre care vorbea d. Nacu adineaori în întrerupere, şi eŭ, să atragem atenţiunea opiniuneĭ publice, prin presă, asupra urmărilor, funeste credeam noĭ, cari vor eşi din această enormitate politică a punereĭ pe aceeaşi listă a candidaţilor liberalĭ şi a candidaţilor socialişti, atunci cînd este la putere partidul liberal-naţional, şi cînd nu are nici măcar ca scuză nevoia de a răsturna pe cine-va şi a înlocui o stare de lucrurĭ prin alta.

D. Maiorescu a zis: Ciudată figură vor face reprezentanţii Romînieĭ la conferinţa contra anarhiştilor, ca reprezentanţi aĭ unuĭ guvern aliat cu socialiştii.

Şi s'a răspuns imediat în *Liberalul*, prin două articole lungi şi confuze, în care însă se spunea foarte categoric, că se înşală d-sa cînd critică o alianţă care este „din potrivă, *un titlu de mindrie* şi neîncăpăţînare politică pentru partidul liberal şi pentru Dimitrie Sturdza". Ba se adăuga că „pretutindeni unde liberalii aŭ primit concursul socialiştilor, alegătorii nu aŭ găsit motiv de dezaprobare, ci de aprobare a partiduluĭ şi şefuluĭ luĭ, dîndu-le victorie". Citiţi acestea în două articole de fond *lungi* din *Liberalul* de la 4 şi 7 Noembre şi veţi vedea cum se face laudă socialiştilor, cum se ridică la ceruri fapta guvernuluĭ de a se fi aliat cu socialiştii, şi cum se prevesteşte o eră nouă pentru partidul liberal, fiind-că candidaţii partiduluĭ naţional-liberal figurează în asemenea condiţiuni, alăturĭ cu prieteniĭ d-lor Morţun şi Nădejde.

Iar eŭ, d-lor, deja la 10 Noembre scriam cu multă indignare şi prooroceam tot ce s'a întîmplat.

La 10 Noembre, spuneam că „o ţară agricolă ca a noastră nu poate să fie serios turburată de cît de mişcărĭ agrare", denunţam succesele socialiştilor la alegerile comunale la sate şi prevesteam primejdia cluburilor socialiste de la sate şi încheiam ast-fel:

„Ceea ce este într'adevăr nostim, este că ziarul *Lumea Nouă* care ne aduce astă nouă Evanghelie, nu for-

mulează nici o plîngere în contra agenţilor guvernului. Nu acuză de presiune anti-socialistă de cît pe arendaşi.

„De sigur, am fi de neertat, dacă am lua prea la serios rodomontadele socialiştilor noştri saŭ dacă am avea naivitatea să uităm că, în alegerile actuale, lista socialiştilor n'a reuşit de cît fiind-că era în acelaşi timp şi lista subprefectului.

„Dar ceea ce este într'adevăr extraodinar, ceea ce este într'adevăr lucru nebunesc, este ca subprefectul regatului Romîniei să împingă, în anul 1898, la izbînda ideilor socialiste în satele noastre.

„Şi cînd te gîndeşti că d. Sturdza face toate acestea ca să fie aprobat de către amicii d-luĭ Nădejde, pe cînd şefiĭ conservatorilor sunt tîrnuiţi, asta e maĭ mult de cît nebunie, e ruşine!

„*Va veni ziua în care vom plăti scump de tot această politică de va-banque!*“

Am avut dreptate, aşa s'a întîmplat, a venit ziua, şi plătim scump de tot!!

Dar ce lucru mare era ca noĭ să profităm acestea? Era aşa de evident!

Nu era oare un lucru firesc să facă ce aŭ făcut aceştĭ oameni, aceste asociaţiunĭ carĭ se chiamă grupurile socialiste, în carĭ sunt de tot felul, şi ambiţioşĭ fără măsură, oameni carĭ 'şĭ daŭ seamă că numaĭ fiind socialiştĭ pot fi cine-va, şi oameni absolut convinşĭ, avînd un ideal greşit, dar un ideal în care cred, cu atît maĭ mult cu cît este maĭ insuportabil celuĭ maĭ mare număr dintre oameni; şi oamenii strîmţĭ la minte carĭ sunt amăgiţĭ de declamaţiunile altora; şi aventurieri, şi nebuni, de toate felurile, după cum sunt în toate grupările omeneşti. Dar de sigur, orĭ-ce grupare omenească doreşte să reuşească, să-şĭ întindă activitatea eĭ, şi se poate cine-va numi om politic dacă îşĭ închipueşte că uneĭ ast-fel de grupărĭ, care este vrăşmaşa ordineĭ de Stat, trebue să i se dea această înaltă distincţiune de a lupta alăturĭ cu partidul naţional-liberal *la guvern*, pentru a împedica pe o altă grupare politică, care şi ea stă pe bazele societăţeĭ moderne, de a cîştiga un consiliŭ municipal într'un oraş saŭ două?

Îşĭ poate cine-va închipui că, odată acest lucru con-

cedat, această grupare are să fie mulțumită cu profesiunea cîtor-va locuri la alegerile generale de Cameră, și nu va cerca să profite de acest moment unic, de acest moment în care se deschide o eră nouă, cum zice *Lumea Nouă* a d-luĭ Nădejde, pentru propaganda socialistă în Romînia și să nu caute să-și întindă propaganda și să se zorească, pentru că zile așa de frumoase știaŭ bine că n'aveaŭ să maĭ întîlnească multă vreme socialiștii în țara romînească!! Așa dar, d-lor, era un lucru firesc să fim profeți și tot ce s'a întîmplat n'a fost de cît consecința fatală a pasuluĭ celuĭ d'întîiŭ.

Din momentul ce s'a dat socialiștilor brevet de partid politic cu care poate sta la vorbă, cu care poate trata cu care poate face pact un guvern al Regatuluĭ romînesc, din acel moment socialiștiĭ 'și-aŭ zis: a sosit ceasul să întindem propaganda noastră. Și atunciĭ aŭ pornit acolo unde există muncitoriĭ romînĭ, la sate. Și aŭ făcut ce? Cluburĭ socialiste. Ca să răspîndească ce? Ideile pe care le răspîndesc în toate țările, adică egalizarea economică a oamenilor, prin urmare suprimarea bogaților și împărțirea averilor între săraciĭ.

Și trebue să știți, d-lor, că atunciĭ cînd socialiștii ajung la largul lor, eiĭ nu fac niciĭ o deosebire între noĭ și d-voastre.

D. V. G. Morțun: Am aci o gazetă socialistă. Este scrierea unuĭ anarhist.

D. Take Ionescu: Eŭ nu fac deosebire. Am maĭ vorbit despre acest punct, am vorbit și în particular cu d. Morțun, și 'ĭ-am spus și d-sale acelașĭ lucru pe care 'l-am spus aiciĭ și 'l-am spus și d-luĭ Sterea, care venise acum cîți-va anĭ să-mĭ ceară un mic serviciŭ — era vorba de un pașaport — 'ĭ am spus: de vom vorbi zece anĭ împreună, tot nu ne vom înțelege. D-ta vorbești o limbă și eŭ vorbesc altă limbă. D-ta mie-mĭ faciĭ efectul uneĭ organizațiunĭ cu totul străină mințeĭ mele și eŭ d-tale, de sigur tot așa efect trebue să-ți fac. Ceĭ șapte anĭ pe care 'ĭ-aĭ petrecut în Siberia nu pot singuri să explice această absolută imposibilitate, nu d'a fi de acord, dar măcar d'a ne înțelege unul pe altul. Este o lume întreagă între un socialist adevărat și un nesocialist.

Sunt silit să mă repet. — In politică, încă o dată, eŭ

nu fac deosebire între anarhiști, socialiști, etc. Inainte de toate nu sunt aicĭ un filozof, ca să discut, că într'o academie înaltă și indiferentă, teoriele socialiste și anarhiste, ci discut ca un om politic care trebue să ne fie purtarea față de acești vrăjmași ai societății.

Dar, d-lor, nicĭ socialiștiĭ nu fac deosebire între liberalĭ și conservatorĭ. Iată ce citesc în *Revoluția socială* de la 8 Noembrie:

„Pe Dumnezeul meŭ, dacă nu trăiam maĭ bine sub Turcĭ; cel puțin atuncĭ nu aveam atîtea birurĭ pe capul nostru și nu se găsea buruiana asta a draculuĭ ce 'ĭ zice *proprietarĭ marĭ* și *arendașĭ*. Să punem umărul cu toți ca, la viitoarele alegerĭ pentru Cameră, să omorîm năpîrca ciocoiască și boerească ce-ĭ zice *conservatorĭ* și *liberalĭ;* să punem oamenĭĭ noștri de la țară, pe fiiĭ poporuluĭ, căcĭ slavă Domnuluĭ, avem și noĭ acum băeți carĭ aŭ învățat prin școlile din străinătate.“

Și dacă vreți să știți, d-lor, cam cum ne tratează pe noĭ ciocoiĭ — și nu uitați că între acești ciocoĭ intrăm și noĭ și d-voastre, — să-mĭ dați voe să vă citesc din această presă prefectorială, fără știrea prefectuluĭ (Ilaritate):

„Voĭ până azĭ, n'ați muncit de cît pentru *vampiriĭ de ciocoĭ* și eĭ drept răsplată, vă fac: *țărănoĭ, bădăranĭ, mojicĭ, dobitocĭ, ghiorlanĭ*, etc. Mînile voastre sunt străpunse de pălămidă și degetele pline de bătăturĭ din cauza sapeĭ, secereĭ și coaseĭ; pe cînd ale *ciocoilor* sunt albe ca zăpada și degetele pline de inele de aur cu diamante și briliante strălucitoare. Voĭ dormiți pe pămîntul gol și cu capul pe bolovanĭ; pe cînd *demoniĭ de ciocoĭ* dorm pe saltele și perne de puf.

„Voĭ locuiți în niște cocioabe umede și întunecoase; pe cînd *hienele de ciocoĭ* locuesc în palate de cristal, ce strălucesc ca roua dimineței. Voĭ mîncați mămăligă sfoegită (dacă îți avea o și pe aia) cu ceapă; pe cînd *blestemații de ciocoĭ* mănîncă franzelă cu ciorbă de stridiĭ. Voĭ beți apă caldă din butoae, pe cînd *strigoiĭ de ciocoĭ* beaŭ șampanie. Voĭ aveți numaĭ carul, plugul și doĭ boĭ, iar punga vă este seacă; pe cînd a *înșelătorilor de ciocoĭ* e plină de napoleonĭ luați din sudoarea voastră. Voĭ sunteți slabĭ galbenĭ, iar *nelegiuiții de ciocoĭ* sunt grași și

roşii ca nişte bujori. Copiii voştri zac în întunerec, pe cînd ai *ciocoilor* învaţă carte şi se luminează."

Evident că vă voiu scuti de restul prozei, dar aşi putea să vă dau şi o definiţie interesantă a patriotismului.

Ia să vedeţi:

„Par'că aud pe toţi şarlatanii patriotarzi burghezi, în caz de rezbel, adresîndu-se poporului în nişte termeni de cel mai delirant lirism, cu feţele inundate de lacrămi de crocodil: „Romîni! suntem în pericol, toate instituţiunile noastre tradiţionale sunt ameninţate, pămîntul nostru strămoşesc, proprietăţile voastre, căminurile voastre vor fi prada jafului şi focului duşmanului, etc...!" Ce sfruntată nerusinare, ce ignominie din partea acestor oameni, cari aŭ ridicat la înălţimea unei virtuţi civice, minciuna şi egoizmul cel mai desfrînat! Auziţi, oameni buni, că poporul trebue să se lupte, să-şi expună viaţa pentru proprietăţile, căminul său!.. Dar ce proprietăţi de apărat are el, cînd ştiut este că imensa majoritate a Rominilor liberi (ce vorbă goală!) duce o viaţă de iobagi, iloţi, plebeeni, în toată accepţiunea cuvîntului, nedispunînd anual de cît de venituri derizorii, cari n'ar face geloşi nici pe argaţii boereşti..., ce căminuri are de apărat cînd casele ţăraneşti sunt adevărate colibe, ce-ţi daŭ aspectul covergilor congolese!.. Se invoacă, se pune înainte ideea de patrie. Dar ideea de patrie, aşa cum o înţeleg patriotarzii noştri, este un non-sens, este o manoperă dolosivă..."

D lor deputaţi, ziceam că nu era cu putinţă să fie altele urmările colaborăreĭ electorale a guvernului cu partidul socialist. Socialiştii aŭ găsit momentul oportun să-şi înceapă propaganda; aŭ dus în sate principiile lor, şi ţăranii le-aŭ înţeles aşa cum putea să le înţeleagă: la primăvară pămîntul va fi al nostru, nu mai vrem nici să luăm avansuri pentru tutunuri, nici nu ne mai înţelegem cu cine-va pentru veri-o învoială, după cum ne spunea d. ministru de interne. Şi lucrul a mers cu aşa repeziciune, în cît imediat ce s'a cunoscut succesul electoral liberalo-socialist, într'o săptămînă numai, 30 de cluburi socialiste într'un singur judeţ! a mers lucrul înainte, şi a venit ceasul în care aţi fost siliţi să faceţi operă de guvern, operă despre care noi nu avem nimic de zis, pentru că ori-ce guvern trebue să o îndeplinească. Evident că în

toate măsurile ce veţĭ lua, şi pe carĭ le credeţĭ şi le veţĭ crede necesare pentru buna ordine a ţăreĭ, din partea noastră nu vă puteţĭ aştepta nicĭ la critică, nicĭ la greutăţĭ.

Cum rămîne însă cu adevărata răspundere? Cu răspunderea greşeleĭ comisă la Noembre? Cum rămîne cu păcatul comis?

Şi acum, daţi-mĭ voie, d-lor, să mĭ explic şi origina acesteĭ greşelĭ.

Departe de mine ideea că aţĭ ştiut d-voastră în momentul în care făceaţĭ la Galaţĭ alianţa cu Atanasiu, la Vasluiŭ cu Spiridon Popescu, la Birlad cu Vasiliu, la Iaşĭ cu Stere şi Krupenski, la Ploeştĭ cu Radovicĭ, la Zimnicea cu clubul socialist, etc., etc., departe de mine ideia că d-voastre aţĭ ştiut că aceasta va aduce peste două lunĭ de zile turburărĭ la ţară şi vă va pune pe d-voastră în neplăcuta poziţiune în care vă aflaţĭ, căcĭ nu e de sigur plăcută poziţiunea în care se află d. ministru de interne de a fi silit să ia măsurĭ carĭ unele probabil le ia călcîndu-şĭ pe inimă; nimenĭ nu simte plăcere la îndeplinirea uneĭ ast-fel de imperioase dar neplăcute datorĭĭ — nu, d-lor.

Ce a fost însă care v'a condus la greşala capitală din toamna luĭ 1898? Două lucrurĭ am să le explic, căcĭ în ele se vede şi urma altor greşelĭ; aşĭ putea zice că dăm aicĭ peste toată psihologia greşelelor d-voastră.

Aţĭ crezut ca în realitate nu există socialiştĭ în Romînia şi v'aţĭ zis: o să luăm cîte-va voturĭ ale socialiştilor la Iaşĭ ca să frecăm pe conservatorĭ; şi dacă vor fi ciţĭ-va socialiştĭ pe la comune pe icĭ pe colea, la urma urmeĭ le vom da ceva slujbe şi eĭ se vor lăsa de socialism. Se vor alipi de noĭ, credeaţĭ d-voastră, şi de nu se vor alipi, tot n'are să fie lucru mare.

Aţĭ fost uşorĭ, nu aţĭ judecat în astă ocazie ca nicĭ în altele, urmările fatale ale fapteĭ d-voastre.

Nu v'aţĭ dat seamă de un lucru, făcînd această coaliţie: n'aţĭ înţeles că aveţĭ în faţa d-v. cea maĭ fanatică organizaţiune din lume, pe care dacă aţĭ fi studiat-o de aproape aţĭ fi ştiut ce mijloace întrebuinţează ca să ajungă la scopul ce urmăreşte şi ce caracter hotărît, neînduplecat aŭ membriĭ eĭ, chiar cînd aŭ aerul de a fi maĭ îndulciţĭ. Nu v'aţĭ dat seama, cînd 'ĭ-aţĭ luat în braţe, că

vă veţi găsi la un moment dat în faţa unor oameni hotărîţi să profite de slăbiciunea d-v.

Eĭ bine, d-lor, aceasta este cea mai mare greşală, căci cel mai primejdios lucru în politică nu este cînd un guvern face cu hotărîre o faptă rea, — asta este lucru rar — ci atunci cînd lucrează cu uşurinţă, căci, ceea-ce la început era vină uşoară, s'a transformat în urmă greşală colosală, şi apoi în crimă.

Al doilea izvor al greşeleĭ d-v. este orbirea, ura ce aveţi în contra adversarilor d-v. politici naturali. Cînd v'aţi propus această problemă de a vă alia saŭ nu cu socialiştiĭ — alianţa care vă era şi inutilă căci puteaţi reuşi şi fără concursul lor — un lucru este care v'a întunecat vederea, care v'a turburat mintea, care va tîrît la această faptă urîtă: ura în contra noastră. Ura v'a turburat mintea; la vederea duşmanuluĭ aţi pierdut putinţa d'a judeca, totul s'a putut face.

Ast-fel aŭ venit pe rînd într'o succesiune inevitabilă, alianţa cu socialiştiĭ, cluburile de la sate, turburările agrare şi în urmă represaliile.

Aceasta este logica firească şi în acelaşi timp şi pedeapsa meritată a neiertateĭ d-v. greşeliĭ.

* * *

Discuţia a continuat, căci cestiunea era prea importantă ca să fie epuizată repede. S'aŭ succedat la tribună toată floarea parlamentuluĭ nostru. După d. Take Ionescu, luară cuvîntul d-niĭ Morţun, Fleva şi Delavrancea; leaderul conservator mai vorbi înc'odată în această cestie în şedinţa de la 6 Februarie, completînd cele zise cu două zile mai înainte:

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, nu vă voiŭ ţine mult, căci eŭ vă declar, că, în ce mă priveşte, sunt foarte satisfăcut de declaraţiunile d-luĭ Morţun de astăzi.

Eŭ spusesem, d-lor, în cuvîntarea mea, că din punctul de vedere al ordineĭ de stat, din punctul de vedere al celor cariĭ se bizue pe societatea actuală, aşa cum este organizată şi cum a fost organizată de cînd este lumea, nu există nicĭ o deosebire între socialiştĭ şi anarhiştĭ.

Spusesem că, în ceea-ce priveşte politica de urmat vis-à-vis de dînşiĭ, nu este nicĭ o deosebire între socialiştĭ şi anarhiştĭ.

Nu înțelegeam prin aceasta că între d-lor n'ar fi deosebiri. Ba, în adevăr, adăogam că dacă am fi o academie de științe morale, dacă am discuta într'un congres, unde fie-care vine cu reţeta luĭ, ar fi deosebiri. Chiar am zis: de o parte cu cazarma socialistă, și de altă parte cu haosul anarhist.

Dar alt-ceva se discuta aicĭ.

Ce era aci?

Era aceasta că: nu se poate alia cu socialiștii un guvern liberal, conservator saŭ radical, nu importă, căcĭ din punctul de vedere al păstrăreĭ societăţeĭ actuale, a organizăreĭ sociale actuale, liberaliĭ, conservatoriĭ și radicaliĭ din toate țările staŭ pe acelaș picor. Și dovadă este că în Francia aŭ fost și ministere radicale și ministere mixte, dar n'a fost vorba de socialiștĭ. Asemenea lucruri s'aŭ văzut în Serbia, în Norvegia și aiurea, unde sunt partide de guvern radicale. Socialiștiĭ însă staŭ în afară pretutindenĭ.

Prin urmare, aceste partide liberale, radicale, conservatoare, cu toate subdivisiunile și nuanțele lor, locuesc în acelaș continent, în organizarea socială actuală. Și adăogam: peste ocean, peste un adînc ocean, în alt continent, locuesc socialiștiĭ, anarhiștiĭ, alimaniștiĭ, marxiștiĭ, posibiliștiĭ, etc., chiar ceĭ ca Lafargue cu „dreptul la lene". Căcĭ și între dînșiĭ sunt o mulțime de subdiviziunĭ, și cine urmărește de aproape diferitele lor secte, va vedea că nicĭ în religiunea protestantă nu sunt atîtea cîte sunt în socialism. Lucru firesc, pentru nicăerĭ nu se poate diferența oamenĭ maĭ mult de cît atuncĭ cînd părăsesc realitatea și intră pe tărîmul fantasieĭ. Dar, ziceam, nu suntem Academie și nu putem transforma Camera Rominieĭ într'o Academie. Aci suntem într'o adunare politică, care determină politica Romînieĭ. Eĭ bine, din punct de vedere practic al datorieĭ omuluĭ de stat, nu este absolut nicĭ o diferență între anarhiștĭ și socialiștĭ.

D. Morțun mi-a dat dreptate, cînd a zis: „Aĭ fost ca un conductor de drum de fer, care avînd doĭ pasageriĭ, unul blond și altul brun — nu știŭ dacă face aluzie la ceĭ doĭ membri însemnați aĭ partiduluĭ socialist, unul foarte întunecos la față și altul foarte bălaiŭ — a tras conclu-

ziunea că ei trebue să fie fraţi, din împrejurarea că amîndoi plecaseră tot la Ploeşti."

Deja preţioasă mărturisire, că şi anarhiştii şi socialiştii tot la un loc merg, tot un scop urmăresc: Ploeştii, adică distrugerea societăţei actuale, care, încă odată, este societatea cum în tot-de-a-una a existat.

Dar continuŭ cu comparaţia d-luĭ Morţun.

Dacă acest nătărăŭ de conductor nu avea nici o misiune relativă la ceĭ doĭ călătorĭ, evident că-şĭ perdea vremea într'o prostie conchizînd că are a face cu doi fraţi, fiind-că ce-ĭ pasă luĭ dacă aceĭ călătorĭ eraŭ fraţi saŭ nu?

Dar dacă, de exemplu, ar fi fost ordin dat de la stăpînire că pentru Ploeştĭ să nu primească nici un călător, fiind-că Ploeştii însemnează deraiarea trenurilor, conductorul, cînd ar vedea doĭ călătorĭ pentru Ploeştĭ, nebun ar fi el să se ocupe dacă unul este blond şi altul brun? De sigur că nu. El are să-şĭ zică: iată doĭ oameni carĭ merg la Ploeştĭ şi acolo nu trebue să meargă, căci dacă merg, este deraiare de tren, şi-ĭ va da imediat jos din tren.

Dar cum să-ĭ dea jos? Aşa cum v'a dat jos d. Pherekide, şi cum v'am fi dat jos noĭ, dacă am fi la putere. (Aplause, mare ilaritate).

Subprefecţii şi geandarmii

(Şedinţa Camerei de la 16 Februarie, 1899)

Cu ocazia discuţiei budgetului Ministerului de interne, d. deputat Take Ionescu ţinu discursul de mai jos, căutînd a reîmprospăta promisiunea dată în programul liberal din Iaşi, că atît subprefecţii cît şi geandarmerie se vor desfiinţa.

Cu această ocaziune fruntaşul conservator arătă necesitatea imperioasă de a menţine şi chiar de a îmbunătăţi ambele instituţiuni. Ca exemplu în susţinerea tezei sale, d. Ionescu aduse faptul rescoalelor ţăranilor din acest an, cari aŭ putut să se producă tocmai pentru-că satele n'aŭ avut o administraţie numeroasă şi bună.

Terminînd, leaderul conservator analizează programul liberalilor elaborat la Iaşi, arătînd că conţine dispoziţiuni caraghioase, naive şi imposibile de realizat vr'odată.

D-lor Deputaţi,

Eri s'a închis discuţiunea generală asupra budgetului ministerului de interne, fără ca să putem auzi şi noi părerea guvernului asupra chestiunilor celor mari ridicate în această Cameră.

Ştiţi cum s'a petrecut discuţia generală asupra budgetului ministerului de interne. D. Enacovici şi d. Fleva aŭ cerut guvernului să îndeplinească art. 4 al paragrafului relativ la administraţie din programul partidului liberal din 1892 din Iaşi, şi care sună ast-fel: *„Sub-prefecţii se vor desfiinţa."*

Aŭ mai cerut de asemenea să se aplice un alt punct care, deşi nu este scris în programul de la Iaşi — căci nu exista această instituţiune pe atunci, la 1892 — dar s'a adaos la urmă, s'a publicat prin manifestul-program de la 1894, anume: *„Desfiinţarea geandarmeriei rurale."*

D. M. Pherekyde, ministru de interne: Dar aceasta nu este prevăzut în acest capitol.

D. Take Ionescu: D-le ministru, erĭ, când d. Corbescu ceruse cuvîntul ca să susţie închiderea discuţiuneĭ în numele majorităţeĭ, dar care n'a putut vorbi, căcĭ trecuse ora 6, voia să ceară închiderea discuţiuneĭ generale, pe motivul că ceea-ce voiam noĭ să discutăm, poate fi desvoltat, când se vor vota capitolele din budgetul acestuĭ minister. D-v. însă spuneţĭ că nu este relativ la acest capitol, ceea-ce voesc a vorbi. Prea bine, dacă nu este la acest capitol, atuncĭ va fi la altul şi înţelegeţĭ că orĭ aci, orĭ în altă parte, tot voiŭ vorbi. Eŭ cred însă, că este aci maĭ bine, căcĭ este vorba de administraţiunea generală. De alt-fel, să nu vă aşteptaţĭ că voiŭ propune vre-un amandament; noĭ nu propunem amendamente, dar voim să auzim şi părerea guvernuluĭ asupra acestor două cestiunĭ puse în Cameră.

Ziceam erĭ, că este o parte a doua a chestiuneĭ ce trebueşte discutată, anume, dacă nu trebue restabilit numărul subprefecţilor şi dacă nu trebue restabilită, complectată, geandarmeria rurală—şi cel puţin geandarmeria rurală veţĭ recunoaşte că este o cestiune pur budgetară, căcĭ pe cale budgetară numărul eĭ se poate înmulţi. In această privinţă d. Vasile Lascar, pe când era la guvern, propusese deja un proiect de lege, prin care cerea sporirea geandarmerieĭ rurale; aceasta în anul 1897, căcĭ în 1896 ea fusese redusă. Acesta e un fapt exact.

Eĭ bine, d-lor, de la 1892, de cînd s'a făcut programul partiduluĭ liberal, de la 1896, de cînd s'a desfiinţat un mare număr de subprefecţĭ şi de cînd s'a redus geandarmeria rurală la un număr aşa, încît nu maĭ poate îndeplini misiunea sa, s'a produs o mare împrejurare, şi această mare împrejurare a fost mişcarea ţărănească din toamna anuluĭ trecut şi din începutul anuluĭ acesta, mişcarea căreia se datoreşte, de sigur, discursul d-luĭ ministru de erĭ, care spunea: maĭ ales în împrejurările actuale, după cele ce s'aŭ dovedit, nu putem primi propunerea d-luĭ Fleva de a desfiinţa pe subprefecţĭ, conform art. 4 din program, şi nicĭ propunerea de a desfiinţa geandarmeria rurală, conform manifestuluĭ din 1894.

D-lor deputaţĭ, nu înţeleg de loc să revin asupra ce-

lor ce spuneam eri la sfîrşitul şedinţei: n'am de gînd să mă repet şi să declar că, după mine, este un mare merit pentru partidul liberal şi un mare avantagiŭ pentru ţară, că nu s'a aplicat programul partiduluĭ liberal de la Iaşĭ, şi dacă ar mai fi îndoelĭ, n'aşĭ avea de cît să citesc un singur articol din acel faimos program ca să vedeţĭ, dacă se pot aplica vre-o dată lucrurĭ de acest calibru.

Iată articolul 4 — tot un articol 4 ca şi cu sub-prefecţii — care spune:

„Privegherea operaţiilor electorale să fie încredinţată „uneĭ delegaţiunĭ a Inalteĭ Curţĭ de Casaţiune şi de Ju-„stiţie, compusă din treĭ consilierĭ, aleşĭ în şedinţa ple-„nară a secţiunilor unite, şi care nu vor putea deveni „miniştri în timpul întregeĭ legislaturĭ următoare."

Adică suspendarea Constituţiuneĭ în timpul perioadeĭ electorale şi toate atribuţiunile putereĭ executive, prin urmare menţinerea ordineĭ şi a direcţiuneĭ Statuluĭ, dată la treĭ consilierĭ de la Curtea de Casaţiune. Evident că sunt lucrurĭ care, cînd le citeştĭ, nu maĭ este nevoie de comentarĭĭ, ca să fiĭ sigur că lucrurĭ ca acestea nimenĭ nu s'a putut gîndi serios la ele şi că este o fericire că nu s'a maĭ vorbit de ele de la 1892 pănă astăzĭ, şi nu se va maĭ vorbi de ele nicĭ odată!

Dar dacă ar fi numaĭ atît, discuţiunea n'ar avea nicĭ un fel de interes practic. Că s'a zis la 1892: „Sub prefecţiĭ se vor desfiinţa", şi d. ministru de interne a lămurit acum că nu se pot desfiinţa, căcĭ sunt niştе organe necesare administraţiuneĭ noastre, că d. ministru de interne a lămurit cît de greşit a fost d. Fleva, cînd a crezut în programul de la 1892, ce importă? (Intreruperĭ).

D-lor, cestiunea este aceasta: Numărul sub-prefecţilor pe care îl aveţĭ astăzĭ, în urma reducereĭ pe care aţĭ făcut-o d-v., înjumătăţirea lor nu a fost de natură să slăbească puterea d-v. de a administra? Nu v'aţĭ convins măcar astăzĭ, cînd vă aflaţĭ într'o împrejurare pentru d-v. neprevăzută, dar care pentru oamenĭĭ de Stat a trebuit să fie şi a fost foarte prevăzută, pentru-că organele administrative şi judecătoreştĭ nu se întocmesc numaĭ pentru nevoile normale, ci se întocmesc tocmaĭ pentru a preveni şi a vindeca stările anormale? D-lor, eŭ sunt convins

că aţi făcut mare greşeală, cînd aţi împuţinat numărul sub-prefecţilor...

D. Al. Enacovici: Nu.

D. Take Ionescu: Ştiu, că pentru d-ta nu, fiind-că eri cereai să se mai scadă, dar eu mă ocup de guvern, care nu este nici de părerea d-tale, nici de părerea d-luĭ Fleva, nici de părerea programuluĭ de la Iaşi; şi eu ca opoziţiune de guvern, eu care vorbesc în numele unuĭ partid de guvern, nu mă interesez de părerile nimănuĭ de cît atunci cînd, dacă este în opoziţiune, îl cred că are de gînd într'adevăr să aplice cele ce spune, saŭ dacă este la guvern, cînd are putinţa să aplice ceea-ce gîndeşte. Altmintrelea nu. Pe mine nu mă interesează programul d-luĭ Nădejde, nu mă interesează de loc; mă interesează numaĭ în senzul ca să mă apăr în contra tendinţelor luĭ, dar nu mă interesează în senzul de a discuta cu d. Nădejde punctele sale din program. Aşi face cea mai mare copilărie în ziua cînd aşi pierde vremea să discut punctele din programul săŭ. Pentru ce? Pentru că am convingerea că nu va veni nici o dată ziua cînd d. Nădejde va fi în stare să-şi aplice programul săŭ; căci cel mult va găsi poate un guvern în încurcătură cu care să facă alianţă, dar nu va găsi nici o dată în Romînia pe nimeni care politiceşte să ia în serios programele detaliate ale d-luĭ Nădejde.

Prin urmare, eu discut cu guvernul care menţine sub-prefecţiĭ, cu guvernul care declară în Cameră, în aplausele legitime ale d-v., că nu poate şi nu trebue să se mai ţie de numărul 4 al programuluĭ din 1892 şi, prin urmare, de cererea d-luĭ Fleva, căci ar fi o desorganizare desăvîrşită a Statuluĭ.

Dar acest organ al puterei administrative aşa de necesar ne-a dat acum dovadă, în aceste împrejurări, că aşa cum este alcătuit de d-v. este slăbit. El e slăbit, d-lor. Nu vreaŭ să fac caz de cuvîntarea d-luĭ prim-ministru, în care a spus că administraţiunea este rea, şi aşi fi nedrept atunci cînd şeful unuĭ guvern face o ast-fel de mărturisire, aşi fi nedrept, negreşit, să mă întorc şi să-i zic: aĭ mărturisit că administraţia îţi este rea; spune-mi de ce aĭ găsit-o rea, de ce în patru anĭ nu aĭ îndreptat-o.

D. prim-ministru, cînd a zis că administraţiunea este rea, a voit de sigur să zică că toate dorinţele sale de a

o face excelentă, ea este tot rea. Şi aceasta probabil din cauza lipseĭ de personal. Dar vĕ întreb: această lipsă cine o poate îndrepta de cît timpul, presupunînd că în adevăr aţĭ făcut tot ce aţĭ putut, ca să aveţĭ un personal bun? Dar alta este cestia. In orĭ-ce cas, aşa cum este organizat acest serviciŭ administrativ, cu personalul aşa cum este el, conform şi el cu obiceiurile ţăreĭ, cu starea noastre generală, nu cum-va d-v. aveţĭ o administraţie maĭ slabă de cît aţĭ putea să aveţi?

Nu vă cere nimenĭ o administraţiune cum nu puteţĭ să daţĭ; toată lumea este în drept să vă ceară să daţĭ atît cît este posibil.

Eĭ, atuncĭ vă întreb: nu s'a dovedit acum că aţĭ slăbit organizmul administrativ prin impuţinarea sub-prefecţilor?

Cînd s'a putut ca lunĭ întregĭ să se facă propaganda care s'a făcut în sate fără ca d-v. să o ştiţĭ, cînd s'a putut să nu o aflaţĭ cele ce se petreceaŭ de cît la sfîrşit, cînd se înaspriseră lucrurile în aşa hal în cît aţĭ trebuit să alergaţĭ la măsurĭ neobicĭnuite pe care nu le discut acum, căcĭ vor face obiectul discuţiuneĭ noastre de Vineri şi Simbătă, nu s'a dovedit că n'aveţĭ administraţie? Aţĭ spus singurĭ că într'o săptămînă s'aŭ făcut 30 de cluburĭ. Eĭ bine, nu trebuia să ştiţĭ d-v. aceasta cu cîteva zile înainte? Pentru formarea acestor cluburĭ a trebuit să se facă tot felul de demersurĭ, să se lucreze cîte-va săptămînĭ înainte, căcĭ nu este cu putinţă ca într'o săptămînă să se prepare spiritele pentru întemeiarea acestor cluburĭ? Aţĭ ştiut şi aţĭ tăcut, saŭ n'aţĭ ştiut nimic?

Dacă n'aţĭ ştiut, nu vedeţĭ că dacă aveaţĭ maĭ mulţĭ reprezentanţĭ în judeţe, că dacă guvernul liberal nu s'ar fi grăbit să desfiinţeze aproape jumătate din numărul sub-prefecţilor, chiar cu un personal mediocru, dar suficient, eraţĭ să fiţĭ maĭ bine serviţĭ? Chiar cu un personal mediocru, d-lor, căcĭ cum să aveţĭ un altul, cînd personalul vă este sub influenţa persoanelor din localitate? D. ministru de interne a mărturisit că prefecţiĭ trebue să consulte pe senatoriĭ şi pe deputaţiĭ din localitate, căcĭ eĭ represintă opinia publică din localitate şi prefecţiĭ sunt datorĭ să ţină seamă de această opiniune. Traduceţĭ această mărturisire în alte cuvinte şi veţĭ vedea că aceasta este

Plevna internă de care vă vorbea d. prim-ministru, de spunea că nu trebue să mai existe, dar pe care d. ministru de interne o legitimează prin teoria că deputaţii şi senatorii sunt representanţii opiniunei din localitate...

D. M. Pherekyde, ministru de interne: Cestiune de fapt.

D. Take Ionescu: Da, cestiune de fapt, dar voiam să zic un lucru, anume că d. prim-ministru se plîngea de această tendinţă şi d-v. ziceţi că de această tendinţă sunteţi inspiraţi, şi cu această tendinţă voiţi să guvernaţi. Şi de aceea, d-lor, fără să vă discut azi nici calităţile personaluluĭ d-v. administrativ, nici influenţa locală sub care îi puneţi, vă afirm că este lucru sigur că cu un număr mai mare de reprezentanţi aĭ autorităţeĭ d-v., aţi fi ştiut mai de vreme ceea-ce se petrecea, şi prin urmare aţi fi putut să preveniţi lucrurile, luînd măsurĭ serioase şi la timp, căcĭ mare lucru este să le ieĭ la timp.

Reducerea număruluĭ sub-prefecţilor a fost la d-v. un fel de compromis cu programul d-v., dacă putea să existe compromis între ideea de a te ţine şi de a nu te ţine de vorbă. Pe o parte voiaţi să vă supuneţi art. 4 din programul de la 1892, care cerea desfiinţarea sub-prefecţilor, pe de altă parte vă supuneaţi convingerilor d-v. că sub-prefecţiĭ nu se pot desfiinţa, că aveţi nevoe de eĭ, că nu puteţi garanta păstrarea intereselor generale fără acest organ de execuţiune care se cheamă sub-prefectul. De acea, în loc să vă ziceţi cu curagiŭ: ia să lăsăm şi art. 4 din programul de la Iaşi, cum am lăsat şi pe cele-l'alte care nu sunt lucrurĭ posibile într'un stat organizat, aţi redus numărul subprefecţilor, aţi ales soluţia cea mai rea, fiind-că dacă este răŭ sistemul fără sub-prefecţi, apoi este mai răŭ cînd nu sunt nici destuĭ sub-prefecţi, nici organele de stat care-i ar înlocui în ideea d-luĭ Fleva.

Tot aşa aţi făcut şi cu geandarmeria. Şi aci lucrul este şi mai evident. A fost o cerere generală de a se înfiinţa în România o geandarmerie, încă de la începutul organizăreĭ noastre moderne. Şi este evident să fie nevoe, fiind-că nu este ţară care să nu aibă geandarmĭ. Şi noĭ am avut un fel de geandarmerie, fiind-că odinioară călăraşiĭ cu schimbul, carĭ nu căpătaseră o organizare curat militărească, eraŭ un fel de geandarmerie alt-fel organizată, căcĭ cu eĭ prindeaĭ hoţiĭ, cu eĭ îĭ trimiteaĭ la închisoare, nu

aveaŭ însă toate atribuţiunile geandarmerieĭ rurale de acum. Rĕspundeaŭ însă şi eĭ oare-cum tot la aceste nevoĭ.

S'a înfiinţat dar de noĭ geandarmeria rurală şi s'a înfiinţat foarte modest, căcĭ ceĭ 1200 de geandarmĭ pentru ţara noastră eraŭ evident un număr foarte mic.

Speranţa noastră era că cu creşterea mijloacelor să se sporească şi numărul lor, şi să avem prin urmare o organizaţiune puternică, care şi la ţară să menţină ordinea, să facă urmăririle judecătoreştĭ maĭ bine, şi maĭ ales să dea şi la ţară ceva care este maĭ mult de cît forţa publică, să dea ideea că există o forţă publică. Intr'adevăr, d-lor, în orĭ-ce societate omenească nu atît forţa reală este aceea care menţine ordinea, cât credinţa că există o forţă, şi teama de prezenţa acesteĭ forţe.

Un exemplu.

Presupuneţĭ că în Bucureştĭ, cu toată organizaţiunea noastră de Stat, o bandă de 20 de anarhiştĭ, — zic anarhiştĭ ca să nu se supere socialiştiĭ — s'ar hotărî să distrugă oraşul. Credeţĭ că n'ar putea să o facă? Credeţĭ că aceştĭ 20 de oamenĭ hotăriţĭ, dacă 'şĭ-ar risca viaţa, cu toată organizarea de Stat, n'ar putea reuşi atuncĭ când pot avea bombele şi toate mijloacele moderne de distrucţiune?

Ar putea să o facă, ar putea să asvîrle în aer toate instituţiunile noastre, evident că da. Dar ce'ĭ împedică?

Nu-'ĭ împedică prezenţa reală a forţeĭ publice, care nu poate să fie nicĭ odată tot aşa de numeroasă ca şi interesele de preservat, căcĭ nu se poate pune câte un geandarm lângă fie-care cetăţean ca să-'l apere.

Teama de această forţă publică este singura garanţie reală a preservăreĭ ordineĭ publice; „frica păzeşte via“, cum foarte bine mă întrerupe d. Lascar.

Eĭ, d-lor, geandarmeria, aşa compusă din 1200 oamenĭ, era de sigur, ca forţă efectivă, insuficientă, cu desăvîrşire insuficientă, ca să ajungă pentru toată suprafaţa teritoriuluĭ romînesc.

Dar era un început de a naşte şi la ţară idea că există o forţă publică şi acolo, acolo chiar, în vecinătate, gata să prevină, gata să reprime. Acesta era marele câştig făcut prin înfiinţarea geandarmerieĭ rurale.

Nu vă acuz atît că aţĭ criticat'o. Cum d-v. eraţĭ în

opoziţiune de 6 anĭ — şi, d-lor, eŭ vĕ mărturisesc, sunt foarte indulgent pentru excesele opoziţiunilor de la noĭ din ţară, şi iată pentru ce... (Zgomot). Credeţi-mă, d-lor, că dacă este vorba, aveţĭ aşa de multă nevoe de indulgenţă în cît cred că nu faceţĭ răŭ ca să vă serviţi de dînsa. Avem un corp electoral care răspunde aşa de greŭ la apelurile partidelor politice, şi care aşa de greŭ ştie să scuture un guvern pe care nu'l maĭ vrea, în cît este firesc ca opoziţiunile să maĭ treacă măsurile şi să facă lucrurĭ care n'ar trebui să le facă cînd ar avea a face cu un corp electoral lesne de emoţionat şi hotărît cînd se emoţionează.

Este ca şi un om cu un stomac zdrobit; un om cu un stomac sănătos nu are nevoe de multe muştarurĭ ca să'şĭ facă poftă de mâncare; un stomac leneş din contra, are nevoe de asemenea excitante. Cam aşa este şi viaţa noastră politică. Aşa este de lentă acţiunea asupra opiniuneĭ publice, în cît opoziţiunile de multe orĭ aŭ nevoe de foarte multe muştarurĭ şi de foarte multe piperurĭ.

Infiinţasem noĭ geandarmeria rurală, eraţĭ de şease anĭ în opoziţie. Iată tot secretul.

Şease anĭ de opoziţiune cam slăbesc judecata, şi atunci aţĭ înscris încă un punct în program: *„desfiinţarea geandarmerieĭ“*. Presupun că aţĭ căpătat pentru aceasta cîte-va simpatiĭ, — deşi nu pricep cam cine vi le-a putut da — şi că şi cu aceasta ne-aţĭ slăbit puterea. Foarte bine! Fie că aţĭ cîştigat din astă făgăduială. Dar o dată ce aţĭ venit la putere, de ce în loc să vă ocupaţĭ de nevoile ţăreĭ, v'aţĭ ocupat de geandarmerie? Efectul criticelor se produsese la ceĭ carĭ văzuseră în geandarmerie cine ştie ce pericol. Ce vă maĭ trebuia? N'aţĭ avut atunci la început vre-o opoziţiune care să vă ceară socoteală pentru ce nu vă ţineţĭ de program. Atunci de ce aţĭ stricat geandarmeria?

Şi o dată stabilit că răŭ aţĭ făcut, astă-zĭ vă putem întreba: care este cel puţin acum sistemul d-v. în această privinţă: adică sunteţĭ dispuşĭ să desfiinţaţĭ cu totul geandarmeria — şi atunci trebue să ne spuneţĭ ce puneţĭ în loc; saŭ recunoaşteţĭ utilitatea geandarmerieĭ — şi atunci pentru-ce aţĭ înjumătăţit-o? Sunt şi astă-zĭ cadre de geandarmĭ, d-lor, dar aşa de puţine în cît nu maĭ fac de cît

un serviciŭ de corespondenţă şi de ştafetă, iar siguranţa publică a rămas fără geandarmerie.

Este aceasta o socoteală sănătoasă? Cel puţin, d-lor, dacă nu este o socoteală sănătoasă, nu este vremea să reluaţi proiectul d-luĭ Lascar şi să ne cereţi reînmulţirea geandarmerieĭ până la cifra pe care aţi găsit-o şi pe care pe nedrept şi fără socoteală aţi redus-o la jumătate? Mi se pare că da.

Iată prin urmare cele două criticĭ pe care le fac acestuĭ budget.

Evident, d-lor, că nu putem să cerem guvernuluĭ de cît ceea ce poate să dea; nu putem să-'ĭ cerem nicĭ să ne dea o administraţiune model, nicĭ să ne dea o administraţiune care în comparaţiune cu cele-l'alte ramurĭ ale politiceĭ sale să fie superioară. Şi cum noĭ avem despre politica generală a guvernuluĭ o idee foarte slabă, nu putem să cerem ca administraţia acestuĭ guvern să fie la alt nivel de cît în cele-l'alte departamente, să difere de cele-l'alte apucăturĭ politice ale guvernuluĭ; dar putem să ne plîngem că ordinea publică este azĭ în cea maĭ mare greutate de a fi menţinută, din pricina a două greşelĭ pe care le-a comis partidul cînd a venit la putere, adică slăbirea organelor administrative şi reducerea geandarmerieĭ rurale. Tot ast-fel putem să întrebăm dacă experienţa făcută în treĭ anĭ şi jumătate şi maĭ ales experienţa din lunile din urmă n'a convins pe guvern că este nevoe de sporirea geandarmerieĭ despre care d. ministru de interne ne spunea erĭ că este absolut indispensabilă.

D-lor, ar fi foarte răŭ dacă pentru un fals amor propriŭ de a vă ţine de un program care nicĭ odată nimenĭ n'a putut să-'şĭ închipuiască că este un program de realizat, să vă daţĭ în lăturĭ de la îndeplinirea datoriilor d-v. către ţară.

Şi ce program, d-lor! La urma urmelor, un program este maĭ mult o listă de bucate, un *menu*, şi omul sănătos se gîndeşte maĭ întîiŭ dacă poate să mănînce, şi pe urmă pune pe listă ce are de gînd să mănînce. Tot aşa este şi cu programele politice. Este o operaţiune foarte ciudată ca un partid politic într'o bună dimineaţă să ia în rînd toate ministerele şi să se întrebe ce se maĭ poate

face, şi când nu găseşte nimic de făcut să inventeze ceva fantastic ca să umple pagini.

Ast-fel, d-lor, se fac programele politice?

In toate societăţile omeneşti sunt nevoi care aşteaptă satisfacţiune, şi partidul politic este mare atunci cînd poate să audă şi să priceapă acele nevoi, căci odată acele nevoi pricepute, soluţiunea vine lesne. Mult mai uşor este să daĭ deslegare de cît să auzi bine şi să pricepi. O dată ce aĭ priceput, fie la guvern fie în opoziţiune, dacă nevoia este în adevăr simţită de opiniunea publică, îi veĭ da soluţiunea, după temperamentul partiduluĭ, după acele tendinţi care sunt înfipte în noi toţi, care ies din istoria, din firea noastră, şi carĭ fac ca un guvern să vadă într'un fel şi altul în altul, după cum pictoriĭ care văd acelaşĭ peisagiŭ îl interpretează unii într'un fel şi alţii în alt-fel. Dacă vă pătrundeaţi de acest adevăr, nu făceaţi ceea-ce aţi făcut.

Oameni carĭ reprezentaţi un partid, să vă apucaţi, într'o bună dimineaţă şi fără să aveţi măcar o idee, măcar una care să corespundă la o nevoie politică saŭ socială, să luaţi ministerele pe rînd şi să întocmiţi un fel de tablă de materie unde să puneţi fel de fel de lucrurĭ, şi care se pot, şi care nu se pot, mai ales care nu se pot!!

Pot să vă daŭ încă un exemplu de cum aţi lucrat. Aţi găsit probabil că moşiile din Romînia sunt elastice, că se pot întinde ca cauciucul la infinit; alt-fel nu-mi explic acest punct din program. Iată-l:

„Fie-care ţăran, care nu posedă în a sa deplină şi „reală proprietate un lot de pămînt cultivabil de cinci „hectare, este îndreptăţit a reclama pe domeniile Statului „un lot de această întindere. Acest drept îl vor avea şi „învăţătoriĭ ruralĭ, mărginaşii oraşelor, precum şi preoţii „şi servitoriĭ bisericeştĭ. Acest drept va mai putea fi re„clamat de comunele rurale pentru o întindere ce se va „fixa de lege.“

Sunt, d-lor, peste 400,000 de ţărani carĭ nu aŭ în deplină proprietate un lot de 5 hectare. D-v. îi proclamaţi pe toţi că aŭ dreptul la cele 5 hectare. Ar trebui dar în total 2.000.000 hectare. Atunci, în 1892, Statul avea însă disponibile numai 700.000 hectare.

V'aţi închipuit probabil că pămîntul Romînieĭ e ca un fel de gumelastic, care se póte întinde la înfinit.

Tot aşa cu învoelile agricole; aţi spus lucruri pentru care aţi aresta azi pe cine le-ar spune. Iată articolul:

„A stabili în aceste transacţiuni cea mai perfectă „echitate între valórea productivă a pămîntuluĭ şi preţul „munceĭ, prin mijlocirea uneĭ bune înţelegerĭ între părţi „şi a asociaţiunilor agricole care le vor călăuzi şi lumina.“

Intocmaĭ ca un om care şi-ar face lista de mîncare, fără să poată şti care are să-ĭ fie apetitul la o anumită oră, d-v. aţi pus, şi aţi îndopat acest program, care nu este nicĭ programul real al oamenilor de guvernămînt, nicĭ n'a satisfăcut pe idealiştĭ, căcĭ nu s'a realizat.

A venit vremea să lucraţi alt-fel.

Astăzi este o necesitate, în genere simţită de toată lumea, că în regatul Romînieĭ trebue să domnească ordinea complectă, că toate desordinile trebue să fie prevenite, — asta e maĭ cu minte — reprimate cînd nu aŭ putut fi prevenite, şi că toţĭ, prin urmare şi proprietariĭ, aŭ dreptul să găsească deplină protecţiune.

Asta este azĭ nevoia ţăreĭ. Ascultaţi-o şi înţelegeţi-o. Asta trebue să vă fie azĭ programul. Intăriţi decĭ administraţia, sporiţi geandarmeria rurală.

Uitaţi dar făgăduelile nerealizabile. Rupeţi cu trecutul, nu maĭ luaţi jumătăţi de măsurĭ care nu satisfac nicĭ pe idealiştiĭ carĭ aŭ scris programul, nicĭ pe realiştiĭ carĭ cer o organizare suficientă pentru menţinerea adevărată, fără turburare şi fără nervositate a ordineĭ publice.

Am zis.

Modificarea legeĭ pentru vînzarea bunurilor statuluĭ

(Şedinţa Camereĭ de la 2 Martie, 1899)

In discuţia Camereĭ veni următorul proiect de lege:

Art. unic. — Aliniatul al 4-lea de la art. 35 al art. 1 din legea de la 4 Maiŭ 1896, modificătoare legeĭ pentru înstrăinarea bunurilor Statului şi răscumpărarea embaticurilor de la 7 Aprilie 1889, se modifică în modul următor:

§ 1. Cumpărătoriĭ de loturĭ marĭ, avînd o întindere de la 8 până la 25 hectare, vîndute de Stat conform legeĭ din 7 Aprilie 1889, vor achita ratele ce maĭ datoresc, de la 1 Aprilie 1899 înainte, prin anuităţĭ, socotite pe basa de 4% dobîndă şi anuitatea socotită pe termen de 60 de anĭ.

§ 2. Sumele răspunse şi neräspunse, datorate ca preţ până la 1 Aprilie 1899, se vor calcula şi răfui pe baza dobînzeĭ de 5% şi amortizare de 2% pe an. Sumele răspunse în plus se vor ţine în seamă pentru viitor.

§ 3. Preţul loturilor marĭ, care va trecc peste una mie leĭ hectarul, va fi scăzut la una mie leĭ hectarul, cu începere de la data vînzăreĭ şi pe această bază se va calcula şi plata.

§ 4. Dispoziţiunile art. 43, aliniatul 5 şi următoarele ale legeĭ din 1896, se vor aplica şi la cumpărătoriĭ de loturĭ marĭ după legea din 1889, în caz de neplată a patru rate.

Prin această modificare, d. Take Ionescu zice că se deprinde răŭ populaţiunea de la ţară, venind mereŭ cu legĭ, care o fac să creadă că la Bucureştĭ e o fabrică de pămînt.

D. Take Ionescu e în contra acestor tendinţe. In discursul săŭ de maĭ la vale, d. Ionescu, înarmat cu date şi cifre, refutează dispoziţiunile legeĭ în discuţie şi arată că acest proect e maĭ mult o lege cu scop electoral şi pentru a face vînătoare de voturĭ.

D-lor Deputaţĭ,

Eram înscris la discuţiunea generală; cînd am auzit însă pe onor. d. Marghiloman, am renunţat la cuvînt, fiind-că credeam de prisos a se spune de două orĭ acelaşĭ lucru.

Cuvîntarea însă a d-luĭ ministru al domeniilor, aşa

de ciudată şi cu unele expresiuni aşa de curióse, m'a făcut să'ĭ răspund.

D-sa a luat o întĭiŭ foarte de sus cu noĭ, interpretînd cuvintele d-luĭ Marghiloman cu desăvîrşire alt-fel de cum aŭ fost, a voit să ne ponegrească, să ne zugrăvească pe noĭ, conservatorii, ca pe niştе doritorĭ de a protege pe ceĭ bogaţi şi a oropsi pe ceĭ săracĭ, şi a susţinut că modificările făcute de d-sa legeĭ noastre din 1889 nu aŭ fost numaĭ oare-care îndreptărĭ, în sensul cum crede d-sa, dar aŭ avut de scop să dreagă două erorĭ formidabile, două păcate de neertat.

Legea din 1889, după d-sa, greşea aşa de grozav, în cît, în elanul elocinţeĭ cu care ne-a vorbit, ne-a vorbit de un fel de *jupuire* pe care Statul romîn a făcut'o asupra ţăranilor, în basa legeĭ conservatoare din 1889. Pus lucrul aşa, devine foarte ciudat.

Evident, eŭ am citit pe tovarăşiĭ luĭ Banghereanu şi Ficşinescu, carĭ spun că ţăraniĭ sunt jefuiţĭ de Statul romîn, dar Ficşinescu şi Banghereanu n'aŭ fost încă prim-miniştriĭ aĭ regatuluĭ, aşa că limbagiul lor a fost pentru mine maĭ puţin interesant de cît limbagiul d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ.

Carĭ sunt aceste păcate ale legeĭ din 1889? Şi înainte de a mă ocupa de păcatele legeĭ din 1889, să vedem ce s'a făcut în ţara aceasta, de la 1875 pănă la 1889, în timpurile, după părerea d-v., cele fericite?

De la 1876 pănă la 1889, s'aŭ vîndut 171.000 hectare de pămînt din moşiile Statuluĭ. Din acestea, 164.000 hectare s'aŭ vîndut în corpurĭ marĭ la proprietarĭ marĭ, şi numaĭ 7.000 hectare la ţărănimea din regatul Romîn, va să zică, 2 la sută a ajuns la ţăranĭ din pămîntul Statuluĭ, care s'a vîndut în timpul celor 12 anĭ de domnie a d-v., a d-v. carĭ ardeţĭ de dragoste pentru săracĭ, iar nu guvernaţĭ ca noĭ pentru pricopseala bogaţilor şi jefuirea săracilor; 2 la sută din acel pămînt a ajuns la ţăranĭ, iar 163.000 hectare aŭ intrat în patrimoniul acelora, despre care d. Delavrancea spune că sunt: advocaţĭ, doctorĭ, veterinarĭ, maĭ ştiŭ eŭ ce!—poate şi ferarĭ, farmacişti, etc., cărora eŭ le aşĭ dice maĭ bine „favoriţĭ“.

Şi cum se vindeaŭ aceste pămînturĭ la particularĭ ca şi la ţăranĭ? Prin licitaţiune publică. Aceasta a fost

starea de fapt de la 1876—1889, adică în epoca de aur a istorieĭ contimporane, dacă trebue să ne bizuim pe d. prim-ministru. Căcĭ, d-lor, toţĭ ştiţĭ că de cîte orĭ d-sa îşĭ aduce aminte de cel care a presidat această epocă de aur, e prins de o emoţiune covîrşitoare şi trebue să se oprească cîte-va minute, fiind-că discursul său se umezeşte.

De la 1889 încoace sub domnia noastră, a protegui-torilor bogaţilor şi a impilătorilor săracilor, 369.000 hectare de pămînt aŭ fost deja vîndute ţărănimeĭ, şi nicĭ un hectar de pămînt nu a fost vîndut favoriţilor. Iată adevărul.

Este aci o politică bună saŭ rea, aceasta este altă socoteală. Pricep să se critice această politică de aceĭ carĭ sunt de părere, că ar fi maĭ bine să se continue cu sistemul de la 1876—1889; dar nu pricep ca, un om care este răspunzător pentru sistemul de la 1876—1889, să ne trateze aşa de sus, să atace legiuirea de la 1889, în numele protecţieĭ ţărănimeĭ, şi să califice pe legiuitoriĭ de la 1889, drept oamenĭ fără nicĭ un sentiment de dreptate, drept jefuitorĭ aĭ ţărănimeĭ, drept oamenĭ plinĭ de dragoste numaĭ pentru bogaţĭ şi bogătaşĭ.

Aceasta nu o pricep, aceasta nu se cuvine.

Dar să venim la faimoasele cusururĭ ale legeĭ de la 1889.

Care aŭ fost cusururile? S'a făcut o mare greşală: s'a pus dobîndă de 5%.

Care este dobînda pe care o plătea Statul la 1889? Cît era cursul renteĭ 5% a Statuluĭ romîn la 1889? Era sub sută. Va să zică, Statul plătea 5 şi ceva dobîndă, din momentul ce cursul renteĭ era sub sută.

Cum putea Statul să socotească ţăranilor cumpărătorĭ, alt-ceva de cît dobînda pe care o plătea şi dînsul, şi anume acelora, carĭ îl împrumutaŭ cu parale şi carĭ astăzĭ am aflat că sunt străinĭ? Noĭ ştiam că purtătorul de rentă nu poate fi cunoscut; d. ministru-preşedinte ne spune că sunt străinĭ, şi că deşi sunt buni cînd ne împrumută, trebue daţĭ tava pe aci prin Cameră, chiar cînd aceĭ străinĭ ne plasează renta pe preţul cutare saŭ cutare pe care 'l am cerut noĭ.

Dar d-v., la 1896 aţĭ scăzut dobînda!

Aţi scăzut dobînda fiind-că şi Statul romîn se împrumută mai ieftin. Aţi spus că Statul se împrumută cu 4%. Nu este exact; nu vă împrumutaţi cu 4% căci nu le vindeţi titlurile de rentă sută în sută. Dobînda adevărată a Statului romîn este de 4 1/4; iar la 1894 era 4 1/2. Dacă era 4 1/2 şi aţi scăzut la 4, atunci aţi voit să faceţi o scădere şi mai mult încă, să daţi şi ceva din punga.

D. Marghiloman, a zis: fiind-că aţi făcut pentru toţi cumpărătorii de loturi mici, nu mă opun să se facă şi pentru cumpărătorii de loturi mari. Este o măsură de dreptate generală şi pe care o primesc şi eu.

Dar a adăogat: bănuesc că ea a fost făcută ca dar de bună venire. Şi fiind-că aţi zis că nu ştiţi ce este asta, eu adaug că aţi făcut'o ca dar de nuntă. V'aţi cununat cu ţara la 1895, credeţi că o să vă fie menagiul foarte îndelungat, şi aţi făcut şi d-v. un act de *progamia dora*, ca să mă exprim într'un termen fanariot de care d. prim-ministru are oroare, de oare-ce din copilărie n'are a face cu fanarioţii.

A fost un dar de bună-venire. Aceasta însă ce se face azi, ce este? Un dar de împrospătare de bune raporturi în ajun de alegeri, căci alt-fel pentru ce această lege propusă de d. Aurelian de la 1897, a aşteptat până la 1899? Şi, slavă Domnului! Camera nu a fost aşa de îmbulzită de afaceri. Poate cam multe naturalisări, este adevărat; dar încolo aşa lucrări legislative numeroase, în cît să nu fi fost vreme a se vota această lege, care ziceţi că este o lege de dreptate, nu aŭ fost. Vedem acum că după doi ani de odihnă în cartoanele Camerei, iese la lumină în ajunul alegerilor.

D-lor, eŭ am fost la alegeri în Dolj şi vă pot spune că mai mulţi ţărani din această categorie, şi mai cu seamă ceĭ de la Fîntîna-Banului, aŭ venit în tot timpul alegerilor, ca să ceară să li se acorde această scădere de preţ.

Eŭ însă am avut naivitatea să le spun că aceasta nu se poate; am fost naiv şi prost, căci dacă le aşĭ fi spus că se poate, acum aşĭ fi împărţit cu d-v. folosul acesteĭ legi la toamnă.

La Romanaţi, cînd m'am ales, am dat iarăşi peste acelaşi lucru.

Trec mai departe.

A doua greşală a legeĭ din 1889, aţĭ spus că este o greşală orientală, şi v'aţĭ scuturat, căcĭ orĭ-cît ar fi zis d. ministru al justiţieĭ într'un moment de entusiasm: „Să trăiască Sultanul", de sigur aţĭ înţeles că vrem să trăiască însă la el acasă. (Ilaritate).

Greşala orientală este că am spus să se vîndă aceste loturĭ marĭ cu licitaţiune. Dar cum trebuea să se vîndă? Cum puteţĭ să vindeţĭ de cît cu licitaţie? Pentru fie-care lot sunt 20 de oamenĭ care vor să'l ia. Cuĭ să'l daĭ?

Să daŭ cuĭ vrea deputaţiĭ din localitate? Să daŭ cui vrea prefectul? După ce normă, după ce capriţiŭ să mă conduc?

Dar moşiile Statuluĭ cum se daŭ în arendă? Nu se daŭ prin licitaţiune? Dacă este vorba, că orĭ-ce licitaţie este jaf, vă propun o afacere strălucită, să facem un sindicat de advocaţĭ şi cu cuvintele d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ, *licitaţiunea este un jaf,* să intentăm un proces Statuluĭ, pentru reziliarea contractelor de arendare ale moşiilor Statuluĭ, ca unele ce sunt fructul jafuluĭ, ca unele ce sunt contrare ordineĭ şi bunelor moravurĭ.

Eĭ bine, d-lor acestea sunt copilărĭĭ, nu sunt lucrurĭ serioase, nu se spun de oamenĭ serioşĭ.

Tot aşa, cu licitaţiunea, a vîndut şi Brătianu 170.000 de hectare. Apoĭ el nu jefuia pe ţăranĭ cînd vindea cu licitaţiune? De ce numaĭ conservatorĭĭ cînd vînd cu licitaţiune jefuesc?

Cunosc sistemul. Cînd liberalul dă cu licitaţie, face act de patriot; cînd dă conservatorul, face jaf, jefuire şi uzură.

Acestea sunt cuvinte neserioase, sunt glume uricioase. Spuneţĭ de oferte în scris; eĭ bine, puteţĭ zice ce voiţĭ, însă nu veţĭ putea să ignoraţĭ că însuşĭ ţăranul romîn nicĭ odată nu ar fi crezut că este lucru cinstit cînd vînzările s'ar fi făcut cu oferte închise; el vrea să auză şi să vază care cum dă şi cît dă; prin urmare, vrea licitaţiune.

Puteaţĭ însă să ziceţĭ alt-ceva: că ministrul care a aprobat preţurile exagerate eşite la licitaţiune a făcut rău.

Atuncĭ pricepeam critica d-v., căcĭ ministrul are dreptul să aprobe saŭ să nu aprobe o licitaţiune. De sigur

că dacă nu aproba, în gazetele d-v. era să spuneţi că a fost lucru necinstit; dar un om de Stat n'are să se ocupe de ce spun gazetele d-v.

Nu puteţi însă să spuneţi că vînzarea se putea face alt-fel de cît cu licitaţie. Nu poţi să daĭ loturile de pămînt cuĭ va voi deputatul, senatorul orĭ prefectul judeţuluĭ.

Aşa dar păcatele legeĭ de la 1889 mi se pare că sunt lămurite, şi acum să ne întoarcem la cestiunea în sine.

D-lor, este evident că aceştĭ cumpărătorĭ aŭ exagerat preţul pămîntuluĭ, şi iarăşĭ este evident că Statul ca Stat nu are interes să profite de o concurenţă exagerată pentru a strivi pe acela care a concurat.

Eŭ recunosc că Statul cel d'întîiŭ trebue să dea exemplu cînd tratează cu toată lumea, nu numaĭ cu ţăraniĭ, de a nu abusa de drepturile luĭ, saŭ maĭ drept de a uza de ele cu omenie şi cu echitate. Şi fie că a vîndut, că a arendat, fie că a făcut alt contract, cînd Statul este în adevăr convins că uzînd de drepturile luĭ ar comite o inechitate, pricep ca să ḑică: nu voesc treaba aceasta!

Dar ce se face în viaţa privată? Presupuneţi că unul dintre noĭ care are moşie, a arendat'o prea scump, de pildă într'un moment de recoltă mare. Ce este firesc să facă?

Arendaşul va zice: „M'am înşelat.“ Şi proprietarul răspunde: „Dacă te-aĭ înşelat dă moşia înapoĭ, poftim baniĭ, dă-mĭ însă venitul încasat şi socoteala s'a terminat.“ Lucrul acesta este firesc.

De cîte orĭ am convingerea că s'a făcut o învoială ce trece peste echitate, o desfiinţez.

Şi prin această ofertă de desfiinţare poţĭ să capeţĭ şi maĭ lesne convingerea dacă este adevărat că s'a înşelat, dacă se poate ţine saŭ nu de contract.

Presupun însă, d-lor, că se voeşte alt-ceva, nu resiliare ci scăderea preţuluĭ. Fie, dar şi atuncĭ legea nu vă este cuminte, legea care scade pe toţĭ la 1000 leĭ hectarul.

D-lor, pămîntul ţăreĭ romîneştĭ este tot de aceeaşĭ calitate? D-v. tocmaĭ prin statistica ce ne-aţĭ dat-o v'aţĭ înfundat legea, fiind-că aţĭ zis: în Covurluiŭ valoarea pă-

mîntuluĭ este de 390 leĭ hectarul şi aŭ fost oameni carĭ aŭ dat 1100 leĭ. Va să zică acela a dat de treĭ orĭ valoarea pămîntuluĭ. Cu cît îl reduceţĭ pe acel care a făcut o asemenea cumpărătoare? Cu o suta de leĭ! In judeţul Dolj d-v. spuneţĭ că hectarul preţueşte 1000 leĭ şi 'l-aţĭ dat cu 1900. Va să zică îl reduceţĭ pe jumătate, la 1000 leĭ; în Dîmboviţa hectarul valorează 800 leĭ şi eĭ aŭ dat 1.400. Va să zică îĭ reduceţĭ cu 600 leĭ. Ast-fel se tratează cestiunea, chiar dacă aţĭ intrat pe calea reducţiuneĭ?

Cu reducere uniformă, care pe unĭĭ îĭ aduce la valoarea reală a lucruluĭ şi pe alţiĭ îĭ lasă tot cu un preţ îndoit de cît face lucrul?

Automatic se regulează cestiile de dreptate?

Ar fi fost maĭ bine ca Statul să examineze fie-care moşie în parte, şi fiind dată valoarea locală a pămîntuluĭ şi fiind date vînzările din timpurile din urmă, să se propună reduceriĭ diferite pentru diferite localităţĭ. Aceasta o înţelegeam.

Dar pentru ce veniţĭ d-v. cu o reducere la 1000 leĭ pentru fie-care? Dar aceasta convine ţăranilor din Covurluiŭ carĭ rămîn cu un lucru de 390 leĭ cumpărat pe 1000 leĭ? Acesta nu este lucru drept, şi de acea sistemul propus de d-v. nu este bun. Şi una din două: saŭ să oferiţĭ acestor oameni rezilierea, nu numaĭ ertîndu-le ce maĭ aŭ de dat, dar şi restituindu-le ceea-ce aŭ dat pănă acum... (Sgomot).

Căcĭ alt-fel n'ar fi drept. Cel harnic a muncit, s'a vîndut şi a plătit pănă la zi, cel neharnic n'a plătit nimic. Dacă doar am erta ce aŭ de dat, ar fi să favorisăm pe cel leneş în contra celuĭ harnic. Nu, dacă reziliăm le dăm înapoĭ tot ce aŭ dat.

Iată o soluţie dreaptă.

Iar dacă voiţĭ să nu turburaţĭ populaţiunea, dacă credeţĭ lucrul prea greŭ, atuncĭ aşĭ fi înţeles să faceţĭ şi reducţiĭ, dar să luaţĭ şi să le faceţĭ în fie-care loc proporţional cu valoarea pămîntuluĭ, cu calitatea luĭ, cu felul învoelilor de acolo, cu desimea populaţiuneĭ, etc.

Dar să veniţĭ aşa şi fără nicĭ o consideraţiune de acest fel, dintr'o trăsătură de condeiŭ să reduceţĭ la toţĭ de o potrivă preţul la 1000 leĭ hectarul, aceasta nu mi se pare o lucrare serioasă.

Eŭ nu fac cestiune de suma 700.000 leĭ. Ţara, orĭcare ar fi halul în care este guvernată, nu a ajuns până acolo ca să refuse a face acest sacrificiŭ; poate face şi altele maĭ marĭ; nu e vorba dar de aceasta. E vorba că procedarea d-v. este nechibzuită. Şi maĭ este o vorbă: oare momentul în care veniţĭ cu această modificare este favorabil? Cînd avem turburărĭ în ţărănime şi cînd Banghereanu şi alţiĭ propovăduesc că se vor împărţi moşiile proprietarilor şi că dijma va fi din zece una, atunci e momentul de aşa legĭ? Nu, d-lor, aceasta nu este o procedare sănătoasă şi chibzuită.

D-lor, orĭ-ce măsură generală, arbitrară, orĭ-ce măsură de felul acesta, este periculoasă într'o ţară în care deja de 34 de anĭ funcţionează, în Bucureştĭ, la un loc numit minister de domeniĭ, un fel de fabrică de pămînturĭ, avînd aerul de a deveni o instituţie permanentă.

Eŭ, d-lor, sunt drept. Şi noĭ avem o vină. Cînd am făcut legea la 1889, trebuia, cu orĭ-ce sacrificiŭ să scoatem în timp de 2 anĭ toate pămînturile Statuluĭ în vînzare, şi să isprăvim o-dată, căcĭ asemenea măsurĭ, carĭ turbură mintea unor întregĭ generaţiunĭ, nu sunt eficace de cît cînd se isprăvesc repede.

Nu trebue să lăsăm să se întărească în mintea sătenilor că la Bucureştĭ se fabrică pămînt.

Orĭ-ce măsură de felul acesta, generală, automată, are drept resultat de a confirma pe sătenĭ în ideie că nouă ne este în vecĭ posibil să dăm pămînt cu preţurĭ micĭ, cu termene lungĭ, chiar fără preţ, prin urmare să creadă într'un fel de sistemă perpetuă de creare de proprietarĭ, credinţă care nu întăreşte ideile sănătoase în materie de proprietate.

Înţeleg că ceea-ce propuneţĭ d-v. este o măsură bună *electorală;* eŭ sunt sigur că pierd cîte-va voturĭ vorbind cum vorbesc, dar eŭ nu judec din acest punct de vedere. Vă repet, că ceea-ce propuneţĭ d-v. nu este un lucru cu minte.

Propovăduiţĭ ideia că aci, în Cameră, totul este cu putinţă. Şi vi se va cere şi reducerea învoielelor celor jefuitoare, şi reducerea dărilor, din momentul ce s'a dovedit că, fără nicĭ o consideraţie specială, dintr'un condeiŭ, toate se reduc la 1.000 leĭ după voia Sfîntuluĭ Dumitru.

Dar ce este resultatul cel primejdios al legeĭ pe lîngă comentariile d-luĭ prim-ministru?

Credeţĭ d-v. că atuncĭ cînd se va citi discursul d-v., cînd se va şti la ţară că după părerea d-v., Romînia a fost guvernată de la 1889—1895 de oamenĭ carĭ aŭ jefuit pe ţăranĭ, carĭ le aŭ vîndut pămînturĭ cu sume jefuitoare, carĭ nu s'aŭ gîndit de cît la ceĭ bogaţĭ şi aŭ jupuit pe ceĭ săracĭ, aţĭ întărit ordinea in Stat? E acesta un limbagiŭ care să scurteze propaganda unuĭ Ficşinescu saŭ Banghereanu?

Dar de azĭ în colo Banghereanu şi Ficşinescu sunt de prisos; le faceţĭ d-v. treaba!

De cît epistola aceia către ţăranĭ, pe care ne-a citit'o d. Marghiloman şi d. ministru de interne, e mult maĭ bine pentru socialiştĭ să ia clubul muncitorilor discursul de azĭ al d-luĭ prim-ministru, să 'l tragă în broşurĭ, şi să 'l trimită la cluburĭ căcĭ va avea maĭ multă putere şi maĭ mult succes.

Apoĭ credeţĭ d-v. că eĭ se vor mulţumi cu vorba că numaĭ aceasta e jefuire?

De ce nu spuneţĭ că e jefuire şi contractele agricole?

De ce nu e jefuire şi impositele exagerate?

Incă o-dată, nu e lucru sănătos, nu este lucru cu minte ceea ce faceţĭ.

Dacă urmăreaţĭ un scop umanitar, trebuia să ordonaţĭ, ca de o cam-dată să nu se urmărească ţăraniĭ.

Al douilea, să fi făcut o anchetă, ca să se ştie în fie-care localitate dacă e maĭ bine să reziliaţĭ saŭ e maĭ bine să faceţĭ scăderĭ.

Al treilea, să veniţĭ cu transacţiunĭ pentru fie-care localitate, şi să faceţĭ scăderile cuvenite la fie-care localitate.

Dar legile acestea de saluta ţăreĭ, saŭ maĭ bine de saluta d-v. electorală, le pun, absolut din punct de vedere social, pe aceiaşĭ linie cu alianţa de la Iaşĭ, de la Vasluiŭ, etc. E o vînătoare de voturĭ, dar vînătoare nesănătoasă, vînătoare de neînţeles la guvern.

Trebuia, d-lor, să fiţĭ fericiţĭ că oposiţia nu se dă la

ast-fel de vînătorĭ, ea care are maĭ multă nevoe de vînătoare, iar nu să-ĭ daţĭ ast-fel de pilde rele.

Vînătorĭ de acestea, un guvern care are conştiinţă de datoria sa pentru buna pază a ordineĭ, nu le face şi maĭ ales nu le însoţeşte cu comentariĭ ca acelea pe carĭ le aţĭ făcut. (Aplause).

Invățămîntul profesional

(Ședința Camerei dela 6 Martie (și următoarele), 1899)

In discuția Camerei veni proectul de lege pentru reorganizarea învățămîntului profesional. D. Take Ionescu, luînd cuvîntul în discuția generală, găsi acest proect defectuos și necorespunzînd nici necesităților situației, nici ale momentului.

Rînd pe rînd oratorul ia dispozițiile legei și le critică, aducînd argumente puternice în potriva lor. Defilează unul după altul: învățămîntul tecnic, cel agricol și cel comercial, arătînd cum ar trebui să fie organizate.

Terminînd, oratorul conservator, promite că imediat ce va veni D-sa la Ministerul Instrucțiunei, această lege va fi modificată.

Dăm in extenso acest important discurs după *Monitorul oficial*:

D. *Președinte*: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

După discursul de două ședințe al d-luĭ Stolojian, discurs luminat cu experiența pe care d-sa a făcut-o la ministerul de comerciŭ, agricultură și industrie, după arătările d-sale a ceea ce se petrece în diferite țărĭ și a imposibilităților practice ale legeĭ care se propune, este evident că nu vă voiŭ lua prea mult din vremea d-v.

Discursul d-luĭ Stolojian însă a avut, d-lor, un lucru în maĭ puțin și un lucru în maĭ mult de cît ceea ce ar fi trebuit ca să facă, cred eŭ, convingerea tutulor.

In maĭ puțin: din nenorocire d. Stolojian a vorbit prea încet și o mare parte din colegiĭ noștri n'aŭ auzit

în totul argumentaţiunea sa. In mai mult: era împrejurarea că d. Stolojian părăsise de curînd tocmai ministerul comerciului şi industriei, aşa că doi dintre tinerii debutanţi din această Cameră aŭ putut oare-cum să zică: „D. Stolojian neapărat apără prerogativele ministeruluĭ pe care de abia l'a părăsit", şi l'a părăsit în nişte condiţiunĭ aşa de ciudate, încît ar fi răutate din partea mea ca să repet ceea-ce ne-a destăinuit d. Stolojian în această privinţă.

De aceea, d-lor, argumentaţiunea sa complectă, bazată pe experienţă, bazată pe exemple din alte ţărĭ, plină de simţ practic, poate să fie pusă către unii puţintel la îndoială, din împrejurarea că d. Stolojian, ca orĭ-cine care ţine la departamentul pe care l'a administrat, pe de o parte poate să fie prea optimist în privinţa resultatuluĭ dat de şcoalele profesionale sub departamentul comerciuluĭ şi industrieĭ, iar pe de altă parte poate să aibă aerul omuluĭ care vrea cu orĭ-ce preţ să apere patrimoniul unuĭ departament din care a eşit, ce e drept fără voe, dar care nu-ĭ rămine mai puţin drag, tocmai poate fiindcă l-a părăsit fără voia sa.

Aceleaşĭ imputărĭ, d-lor, nu mi se pot face. Intîmplările vieţeĭ politice aŭ făcut că dintre Romînii în viaţă, sunt astăzi acela care a stat o vreme mai îndelungată şi astronomiceşte şi prin faptul lipseĭ orĭ-căreĭ întreruperĭ, în capul departamentuluĭ instrucţiuneĭ publice. Şi dacă, prin urmare, aşĭ putea să fiŭ eŭ înclinat prin ceva, aşĭ fi mai lesne înclinat de dorinţa legitimă de a vedea sporind patrimoniul ministeruluĭ pe care l-am administrat 4 anĭ şi pentru care mi-a rămas o deosebită afecţiune, un deosebit interes.

Pe de altă parte, d-lor, nicĭ amărăciunea de suflet pe care poate să o aibă d. Stolojian, faţă de acest proiect de lege, care a servit de causă, zic unii, — de pretext, zic alţiĭ, — pentru eşirea d-sale din minister, nu mă poate întru nimic privi. Nouă ne este absolut indiferent cine sunt persoanele carĭ ocupă diferitele departamente în guvernul, alcătuit de adversariĭ politicĭ aĭ noştri. Prin urmare dacă acest proiect de lege, pe lîngă răul pe care este chemat să-l aducă şi pe care sunt adînc convins că-l va aduce, va mai fi fost menit să servească şi la desle-

garea unei combinaţii, la înaintarea unei micĭ descompuneri politice, aceasta este un lucru care nu ne priveşte şi care nu poate să schimbe nicĭ într'un fel judecata noastră asupra proiectului de lege.

Din potrivă. Vă aduceţi aminte că acum un an, tot primăvara, discutam legea învăţămîntului secundar şi superior şi, — atuncĭ v'am răpit o zi întreagă pentru observaţiile carĭ mă credeam dator să le fac faţă de acel proiect de lege — deşi susţineam, ceea-ce cred astăzi poate chiar cu maĭ multă convingere decît anul trecut, că acel proiect de lege avea cusururĭ marĭ, foarte marĭ, totuşi nu numaĭ că n'am făcut nicĭ un fel de opoziţie sistematică la proiectul de lege, dar din potriva, v'am declarat foarte categoric şi foarte franc, că atuncĭ cînd întîmplarea va face ca noĭ să avem sarcina conducereĭ intereselor Statuluĭ, nu numaĭ că nu ne vom plăti gustul nerod de a copia, sub pretext de modificare, proiectul d-v. de lege, numaĭ spre a trece noĭ de legiuitorĭ în locul adversarilor noştri, dar nicĭ nu vom modifica tot ce nu ne place din acea lege, şi vom lăsa vremeĭ să facă experienţă, şi ne vom atinge numaĭ de acele puncte principale pe carĭ le credem cu desăvîrşire greşite.

Sunt dator încă să fac altă declaraţie relativ la acest proiect de lege. Noĭ credem că în toată alcătuirea luĭ, în toate prescrierile luĭ, este aşa de nepotrivit, aşa de răŭ, încît nu este nicĭ măcar amendabil. Astfel, una din cele d'întîiŭ datoriĭ care ni se impune, în ziua cînd vom putea să transformăm părerile noastre în hotăriri de ale Statuluĭ, va fi de a desfiinţa cu totul proiectul de lege care ni se propune azĭ. Cînd şi cum, aceasta e altă cestiune. De ne vom ţine de vorba, să n'aveţi nicĭ o îndoială, tocmaĭ pentru că am fost în timpul opoziţiuneĭ noastre foarte sgîrciţĭ de făgăduelĭ, contrastînd astfel cu abundenţa d-v. de odinioară care, de altfel, ne a servit de lecţie — căcĭ la ce ar sluji greşalele altora dacă le-am face şi noĭ? Puteţĭ dar pune temeiŭ pe această declaraţiune, că avem hotărîrea de a desfiinţa legea aceasta. Avem, prin urmare, şi datoria de a vă spune de azĭ pentru ce credem proiectul cu totul greşit, şi greşit aşa, că nicĭ că se poate îndrepta.

In acest proiect, d-lor, sunt patru lucrurĭ, căcĭ nu

mă ocup de detaliĭ acum. Sunt hotărît să maĭ iaŭ cuvîntul şi la articole, ca să pun în lumină şi detaliile.

Carĭ sunt acele patru lucrurĭ?

Intîiŭ trecerea tutulor şcoalelor cu caracter tecnic, şi cînd zic tuturor, mă înşel, căcĭ veţĭ vedea că nu toate, dar a multor şcolĭ technice, de la ministerul care se ocupa cu acele indeletniciriĭ, la ministerul instrucţiuneĭ publice. Iată întîia idee generală a acestuĭ proiect de lege.

A doua e o modificare în parte, dar modificare însemnată, cum veţĭ vedea, a organizăreĭ diferitelor şcolĭ technice, pe carĭ le avem azĭ în ţară şi carĭ trec de la ministerul industrieĭ la ministerul instrucţiuneĭ publice, carĭ modificărĭ în loc să se propună de acea administraţie care a dirijat acele şcolĭ şi care a putut, prin experienţă, să vadă şi părţile bune şi rele ale lor, se propun de o altă administraţie, care pănă acum nu a avut nimic de a face cu aceste şcolĭ.

A treia idee e aceasta: cererea unor şcolĭ carĭ se numesc technice, dar pe carĭ nu le pricep, şi cînd vom ajunge la aceasta a treia parte, veţĭ vedea de ce nu le pricep, cu toată cam scurta şi uscata expunere de motive a ministruluĭ şi umflatul raport al d-luĭ raportor.

Maĭ este, d-lor, şi o a patra idee, pe care o aprob în totul, nu numaĭ din sentimentul paternităţeĭ, cît din faptul că totdeauna omul trebue să fie mulţumit cînd vede că se revine la o idee sănătoasă, şi aceasta este modificarea parţială a legeĭ învăţămîntuluĭ secundar, transformarea în parte a legeĭ, tocmaĭ în două din punctele pe carĭ le criticasem anul trecut şi pe carĭ le îndreptaţĭ prin proiectul de lege actual.

Iată, d-lor, cele patru lucrurĭ carĭ se află în această lege şi carĭ trebuesc examinate pe rînd.

De la început vă spun, că este o parte de care nu am să mă ocup, aceasta este partea financiare a cestiuniĭ. Şi nu am să mă ocup, pentru cuvîntul că eŭ nu pot să iaŭ în serios socoteala făcută de a capo, pentru nişte şcolĭ carĭ n'aŭ existat nicĭ o dată şi pe carĭ nu le-am văzut nimenĭ umblînd. Cînd vedeţĭ în expunerea de motive că lucrurĭ carĭ se înfiinţează pentru întîia oară, vor costa 4667 leĭ pe an, tocmaĭ 4667!.. eŭ, d-lor, în obiceiul meŭ de a gîndi, pun acest lucru în rîndurile lucru-

rilor carĭ nu trebuesc să fie discutate, pentru că, încă o dată, ceĭ carĭ aŭ pus 4667, n'aŭ avut de unde să ia această cifră, şi nicĭ eŭ care aşĭ critica pe 4667 nu aşĭ putea critica serios.

O singură observaţie, d-lor, asupra cestiuneĭ financiare, o observaţie foarte interesantă, maĭ mult ca o ilustraţiune a absoluteĭ imposibilităţĭ ca din ministerul instrucţiuneĭ să iasă o bună alcătuire a învăţămîntuluĭ technic.

La ministerul instrucţiuneĭ domneşte un spirit filosofic, şi este de dorit să fie cît se poate maĭ filosofic, şi în acelaş timp şi un fel de logică aparentă.

Ce este maĭ logică aparentă decît aceasta: ţara este împărţită în judeţe, foarte bine, vroiŭ să fac şcolĭ în ţară, am să le împart pe judeţe; judeţ cu judeţ, ca unitate politică şi administrativă, sunt egale; prin urmare numărul de şcoale din judeţ şi judeţ va fi egal.

Iată un raţionament de logică aparentă; să vedeţĭ acum la technică cum se traduce lucrul: 4 şcolĭ de agricultură în Muscel, 4 şcolĭ de agricultură în Dolj, deşi Doljul represintă de patru-zecĭ de orĭ maĭ multă agricultură de cît Muscelul, şi cel puţin de zece orĭ maĭ multe mijloace de cît Muscelul. Dar şi Doljul şi Muscelul sunt tot judeţe, spiritul matematic nu poate face deosebire, le numără. Iată Piatra, multă stîncă şi puţină agricultură, şi este judeţul Ialomiţa unde este foarte puţin petriş, d'abia se găseşte pentru drumurĭ, dar în schimb e agricultură. Eĭ bine, nu; judeţ şi judeţ, patru şi patru! Acesta este spiritul matematic, este spiritul logiceĭ verbale, spiritul care nu se potriveşte cu alcătuirile practice.

Dar tot în partea financiară, 'mĭ aduc aminte că mă găseam, la 1893, în faţa uneĭ marĭ probleme, era vorba să înmulţim într'un mod nespus numărul şcoalelor rurale din Romînia, şi decĭ să creştem într'un mod exagerat cheltuelile pentru învăţămîntul primar, şi, doritor să fac lucrul, era firesc să caut toate mijloacele ca să atrag, pe cît se poate şi pe colegĭ şi pe representaţiunea naţională la sacrificiile carĭ trebuiaŭ făcute. Cum să acoper cheltuiala pe care era s'o aducă ţăreĭ ceĭ 9 saŭ 10 miĭ de învăţătorĭ. M'am gîndit, d-lor, cum să fac faţă la acest spor de cheltuelĭ. Ştiam că în toate ţările din lume comunele

contribue la învăţămîntul primar, ba sunt State unde comunele singure susţin învăţămîntul primar şi unde budgetul instrucţiuneĭ publice nu începe de cît de la învăţămîntul secundar. Italia de exemplu. Atuncĭ am găsit o combinaţiune arbitrară, ca toate combinaţiunile, şi care era aceasta: Statul va plăti pe primul învăţător şi Statul d'impreună cu comunele vor plăti pe ceĭ-alţĭ învăţătorĭ.

Nu apăr acum sistemul meŭ, bine, răŭ, nu discut acum. Ceea ce ştiŭ însă, este că am ridicat o furtună. Eŭ am avut noroc să ridic foarte adesea furtunĭ, cum a fost cu legea clerulŭĭ, care însă de patru anĭ trăeşte şi stă frumos pe loc.

S'aŭ maĭ ridicat furtunĭ şi în alte cestiunĭ, cum eraŭ: propunerile mele pentru limitarea număruluĭ şcolarilor din clase, dreptul ministruluĭ de a revoca pe decan şi rector, dreptul rectoruluĭ de a disolva societăţile de studenţĭ, lucrurĭ carĭ aŭ fost foarte înjurate, dar carĭ s'aŭ făcut de către ceĭ ce mă înjurase. Eŭ, d-lor, sunt mulţumit, maĭ ales că ştiŭ că şi alte lucrurĭ, făcute de mine şi carĭ s'aŭ stricat, se vor reface.

Eram luat în răspăr: cum se poate să punem comunele la contribuţiunĭ? Geaba vă arătam proiectul de lege al d-luĭ Sturdza, care făcuse tot aşa, dar maĭ fără socoteală, quot licet Jovi. . ., înţelegeţĭ bine, nu se potriveşte tutulor, nu vreaŭ să termin proverbul, căcĭ deja suntem în cestiune de agricultură şi anexe.

La Senat am fost luat la socoteală iarăşĭ de un logician, mă înşel, de un himist, d. Poni. Şi ce socotelĭ!

Aşa dar, de la 1893—1899, aŭ trecut 6 anĭ şi după 6 anĭ, ce vedem? Vedem că se aduce acest proiect de lege, de la ministerul instrucţiuneĭ publice, relativ la învăţămîntul numit profesional, şi care are tot felul de subtitlurĭ, căcĭ d. raportor al Camereĭ are acest obiceiŭ, foarte desagreabil, de a schimba cuvintele şi virgulele din unele articole; în unele locurĭ a schimbat punctuaţia, ca să aibă aerul că Camera a schimbat proiectul guvernuluĭ, ceea ce este un joc copilăresc.

Ceea-ce însă este sigur, e că o mare parte a cheltuelilor, a grelelor cheltuelĭ ce creaţĭ, cade în sarcina judeţelor şi a comunelor, şi cu aceea logică matematică de care vă vorbeam, se pun la contribuţie pe picior de ega-

litate şi judeţele bogate şi cele sărace. Căci numeroasele şcoli ce se fac, pe unele le plătesc judeţele, pe altele în tovărăşie cu Statul, pe altele comunele singure, un fel de mixtum compositum, o combinaţiune fără de asemănare mai arbitrară de cît cea de la 1893, şi în contra căreia nu am nimic de zis, şi vă voiŭ spune de ce.

Recunosc că guvernul este mai în stare de cît opoziţiunea să ştie ce şi cum se poate plăti, şi iarăşi recunosc un lucru, că ceea-ce era o crimă cînd era o lege conservatoare, e o virtute cînd este o lege liberală, căci alt-fel nu ar fi nici un reson, absolut nici unul, ca să fie liberalii la guvern.

Trec la legea în sine. Ziceam, de la început, că prima idee a acestuĭ proiect de lege, este că şcolile technice, carĭ aŭ existat în această ţară pănă acum şi care depindeaŭ de ministerele speciale, carĭ se ocupaŭ cu aceste îndeletniciriĭ, le treceţĭ la ministerul instrucţiuneĭ.

Am în această privinţă o primă observaţiune de făcut. Operaţiunea nu este complectă. A rămas o scoală technică, foarte technică, şcoala de poduriĭ şi şosele. Aceasta nu trece la ministerul instrucţiuneĭ publice. Care este causa? Nu cum-va titularul de la acel minister a ştiut să'şĭ apere patrimoniul săŭ, mai bine de cît a ştiut d. Stolojian să şi'l apere pe al d-sale?

Ceea-ce ştiŭ, este că şcoala de poduriĭ şi şosele nu trece la ministerul de instrucţiune publică, şi, pe cale de întrerupere, ziceam că nici şcoala de moaşe nu trece de oare-ce şi această mică şcoală este foarte technică şi foarte profesională.

Se va zice, probabil, că şcoala de poduriĭ şi şosele nu trece la ministerul de instrucţiune publică, fiind-că acea şcoală este ca un fel de apendice al ministeruluĭ de lucrăriĭ publice, spre a crea pe slujbaşiĭ de care are nevoe.

Absolut acelaşĭ lucru este cu şcoala de silvicultură. Şcoalele de silvicultură crează ministeruluĭ de domeniĭ slujbaşĭ de carĭ are nevoie corpul technic silvic. Dar nu numaĭ aceasta, dar şi biata şcoală de brigadieriĭ silviciĭ, adică de slujbaşĭ aĭ serviciuluĭ silvic, în care nu se primesc, în Francia, în şcoalele paralele, de cît oameniĭ carĭ deja aŭ servit treĭ aniĭ în corpul silvic, chiar acea şcoală,

aĭ căreĭ profesorĭ sunt ingineri silvicĭ, trece şi ea la ministerul instrucţiuneĭ. Pentru ce? Nu ştiŭ. Asemănarea aci e complectă, şi eŭ o constat nu ca să cer să se treacă şi şcoala de podurĭ şi şosele, din potrivă, sunt fericit că a scăpat de pacostea care cade pe cele-l'alte şcolĭ, dar constat că aci logica matematică a perit. Se vede că s'a dat peste o necunoscută; în tot casul, resultatul a rămas necomplect, şi şcoala de podurĭ şi şosele a scăpat de o cam dată de această furie a centralizăreĭ a tot ce este botezat şcoală în lumea aceasta.

D-lor, carĭ sunt motivele pentru carĭ şcoalele de ferărie, cu toate cuptoarele, pentru carĭ şcoalele de agricultură cu vacile, cu boĭ, cu stupĭ şi cu semińţele lor, pentru carĭ şcoala de silvicultură cu brigadieriĭ şi agenţiĭ săĭ, care e cuvîntul pentru care aceste şcoale trec la ministerul instrucţiuneĭ?

Să fie, d-lor, că ministerul instrucţiuneĭ nu are de lucru, şi că într'o bună repartizare a munceĭ în această ţară, noĭ găsim că ministerul instrucţieĭ e un minister neocupat şi am voi să-ĭ maĭ dăm ceva de lucru, pentru ca să nu-ĭ rămînă prea multă vreme pentru speculaţiunĭ înalte?

Dar nu există minister în ţară, şi aşĭ putea adăoga că astăzĭ nu cred să fie minister în Europa, maĭ ocupat de cît ministerul nostru de instrucţiune.

Munca care a căzut acum în spinarea ministruluĭ instrucţiuneĭ publice, e colosală, şi va strivi fizicește pe maĭ mulţĭ miniştri de instrucţie publică; credeţi-mă că nu o spuĭ cu nicĭ un fel de rea-credinţă, din potrivă, cu sentimentul compasiuneĭ ce trebue să avem pentru cine se devotează cu trupul şi sufletul pentru o muncă aşa de grea ca cea de la ministerul instrucţiuneĭ. Mă explic: deja pentru învăţămîntul primar, a reînoi programele, a reface literatura didactică, a schimba obiceiurile, e, şi a fost, o muncă titanică, căcĭ la noĭ în ţară, la nicĭ un minister nu se face nimic dacă ministrul nu pune mîna la tot, nu ştie tot ce se face, nu dirige tot.

Dar am sfîrşit cu învăţămîntul primar? Cum! Ce, noĭ nu ştim că obligativitatea e încă numaĭ o dorinţă? Un învăţămînt care nu ne dă de cît 9000 de absolvenţĭ pe an, cum ne-o spune şi d. ministru în expunerea de mo-

tive, din sutele de mii de copii, poate zice cine-va că e o muncă isprăvită, şi că de aci înainte maşina nu va face de cît să meargă pe făgaşul început fără greutate! Şi dacă nu ar fi de cît munca unuĭ om, şi presupuĭ un om şi instruit şi capabil şi cu bună-voinţă, de a face ca să ajungă o realitate legea învăţămîntului primar, şi încă e o muncă uriaşă.

Anul trecut aţi votat legea învăţămîntuluĭ secundar şi superior. Ia gîndiţi-vă ce greutăţi! Pentru întîia oară se aplică într'o ţară învăţămîntul secundar în treĭ spiţe.

Pentru întîia oară veţi avea şcoale cu 8 clase, şi şcoala împărţită în 3, de la clasa V în sus. Totul e de refăcut, tot, şi programe şi regulamente, şi întreaga literatură didactică.

Aceasta e o muncă uriaşă, o muncă de anĭ întregĭ, în care, lucrînd cu cea maĭ mare capacitate, se vor grămădi greutăţĭ, şi numaĭ cu stăruinţă vom putea să ajungem să zicem că s'a aplicat, negreşit, pe cît este posibil, legea învăţămîntuluĭ secundar. Şi în acest timp, pe lîngă aceste ocupaţiunĭ strivitoare, ale ministeruluĭ instrucţiuneĭ publice, îĭ maĭ daţi, ce? Să se ocupe de şcoala de agricultură, să se ocupe de vitele şcoaleĭ de la Herăstrău?

Eŭ, d-lor, în parentes vă spun, cînd eram ministru al instrucţiuneĭ publice, o singură vită, negreşit cu 4 picioare, aveam în departamentul meŭ. (Ilaritate).

Aveam un cal la şcoala Vasile Lupu din Iaşĭ, şi d. Meisner se plîngea necontenit că acel cal era părăsit, că nimenĭ nu se ocupa de dînsul; cînd era calul bine nu avea furaj, cînd avea furaj era calul bolnav; cînd era furaj şi era calul bine, se strica vre-o roată de la căruţă. Calul de la Iaşĭ, singurul pe care îl aveam, era răŭ administrat sub administraţia ministeruluĭ instrucţiuneĭ publice. Din acest exemplu cu calul de la Iaşĭ, nu văd avantagiul de a avea ministerul de instrucţiune publică şi caiĭ de la şcoala veterinară, şi vitele cornute de acolo, şi cele de la Herăstrău. Puneţĭ şi şcoala de silvicultură, ca să se facă la instrucţiunea publică agenţĭ silvicĭ, carĭ îĭ trebuesc ministeruluĭ domeniilor. Îĭ maĭ daţi şi şcoala de brigadierĭ, ca să poruncească ministrul de instrucţie la agenţii silvicĭ din serviciul ministeruluĭ de domeniĭ, — căcĭ eĭ sunt profesoriĭ, — cum să dea lecţiĭ la şcoala de brigadierĭ, pentru

a forma niște brigadieri cari vor sluji tot ministeruluĭ de domeniĭ. Mă minunez!

Neocupatul minister al instrucțiuneĭ publice, care are vreme de prisos, îĭ maĭ dațĭ școalele de meseriĭ, ca să aibă el ateliere, să aibă și comptabilitatea de mobilier; nu-ĭ era destul comptabilitatea de oameni, de mîncare și de copiĭ, să-ĭ maĭ dațĭ și comptabilitatea de plumb, de cositor, de fer și de alte articole cari trebuesc la ateliere.

Eĭ bine, d-lor, ca primă observațiune: este aceasta un lucru cu minte, este un lucru natural, ca la un departament foarte ocupat, să-ĭ dațĭ d-v. acest spor de ocupațiune?

Dar pentru ce i-l dațĭ? Veți zice că-ĭ va fi ușor, pentru că, după lege, de la ministerul industrieĭ, comerciuluĭ și domeniilor, o dată cu aceste școale îĭ maĭ treceți ceva. Iată ce i se maĭ trece: un șef de biuroŭ, un ajutor de șef de biuroŭ și douĭ copiștĭ. Școalele vor veni cu avutul lor, cu materialul lor, cu vitele lor, cu un șef de biuroŭ, cu un ajutor de șef de biuroŭ și douĭ copiștĭ. Și cu aceasta se va complecta puterea de muncă la ministerul de instrucțiune publică, ca să administreze și școalele de acest fel!.. Ba îĭ maĭ dațĭ ceva, d-lor, și acesta este adausul d-luĭ raportor.

La ministerul instrucțiuneĭ publice, ca autoritate superioară de consultat, știți că era consiliul permanent, compus admirabil, pentru înalta cultură, din venerabilul d. Hașdăŭ, căruia, ca să'l consolați de nedreapta perdere a însărcinăreĭ de a face „Magnum etimologicum“, îĭ dațĭ lăptăriile de la Herăstrăŭ, să se ocupe cu dînsele; din d. Otescu, un excelent profesor de cursul secundar; din d. C. Dumitrescu, om foarte ocupat; și aceștĭ treĭ eraŭ cari să hotărască de mersul agriculturеĭ, comerciuluĭ și industrieĭ în școalele, bine înțeles, agricole, industriale și comerciale din Romînia.

Raportorul a văzut că lucrul ar fi *incomplect*, și a adăogat încă 6 membri la consiliul permanent, cîte douĭ din fie-care specialitate, și cari se alipesc consiliuluĭ permanent, cînd este vorba de o cestiune de această specialitate, un fel de umplutură adhoc, pentru anume operațiunĭ de instrucțiune.

Dar, d-lor, care este însă scopul acesteĭ treceri a școa-

lelor la ministerul instrucțiuneĭ? Veți vedea imediat scopul. Dar carĭ sunt cuvintele? Cel d'intiiŭ ar părea ceva examinat după logica verbală.

Ministerul de instrucțiune publică are deja școalele profesionale de fete, „și nu ar fi logic ca două feluri de școlĭ, identice în organizația lor, să fie despărțite în administrație".

Da, are ministerul instrucțieĭ școalele profesionale de fete.

Vă voiŭ spune în urmă cum le administrează. Și fiind-că ministerul instrucțiuneĭ publice are școală profesională de fete, precum este și în alte țărĭ, zice acum că trebue să'ĭ dăm și cele-l'alte școale profesionale fiind-că nu este logic ca să fie unele școale profesionale la un minister, și alte școale profesionale la alt minister.

D-lor, mă opresc la un punct.

D-v. nu vedeți pentru ce ministerul instrucțiuneĭ publice are școale profesionale de fete? Dacă în cercetarea d-v. ați pune nițică cunoștință istorică, ați vedea de ce. De cînd este lumea, în școalele de fete s'a învățat și lucrul de mînă, și de la lucrul acesta de mînă simplu, a fost foarte ușor și firesc ca să se treacă la părți maĭ desvoltate ale lucruluĭ de mînă, adică, de unde maĭ înainte se broda o batistă, maĭ tîrziŭ a ajuns să se brodeze broderiĭ fine, lucrurĭ maĭ grele; de unde se tricota un ciorap și se cosea o cămașă, să treacă maĭ departe, să confecționeze o rochie saŭ un corset, și cele-l'alte. Și cum lucrul de mînă se făcea în școalele de fete dependinte de ministerul instrucțiuneĭ publice, a fost natural ca pentru același lucru de mînă maĭ superior să se înființeze școalele profesionale de fete, tot sub dependența ministeruluĭ instrucțiuneĭ publice, și credința mea este că aceasta n'a fost numaĭ spre folosul acelor școale.

Dar, d-lor, această explicațiune istorică nu are a face cu școalele profesionale de agricultură, de meseriĭ, de comerciŭ.

Dar adăogați, d-lor, că prin legea învățămîntuluĭ secundar s'a pus o dispositiune bună, și anume ca un profesor să poată fi silit să dea lecțiunĭ și la o altă școală din acelaș oraș, și atuncĭ de oare-ce un profesor de la o școală a ministeruluĭ instrucțiuneĭ publice poate să dea

lecțiuni și la o școală de comerciu să treacă și școala de comerciu la ministerul instrucțiuneĭ publice, căcĭ dacă ar rămîne școlile la diferite administrațiĭ, ar fi *nesfîrșite greutățĭ*.

De ce? Nu văd.

Dar, d-lor, al treilea punct, cel maĭ greșit, este:

„Dar maĭ presus de toate trebue să se aibă în vedere considerația că nu se cuvine ca în învățămîntul țăreĭ, de orĭ ce fel ar fi, să domine tendințe și spirite deosebite, saŭ cel puțin nu trebue să se lase loc a se crede că ar fi așa.“

Va să zică, ideea care v'a condus pe d-v. este aceasta: în învățămîntul uneĭ țărĭ nu trebue să domine tendințe deosebite. Eĭ bine, aceasta este tocmaĭ condamnațiunea proiectuluĭ d-v., căcĭ aceasta este erezie, căcĭ în învățămîntul technic trebue să domnească un spirit deosebit de spiritul care domnește în învățămîntul general, și atuncĭ cînd nu domnește un spirit deosebit în învățămîntul technic, acel învățămînt este răŭ și nu poate să dea de cît roade găunoase. Dacă a avut un cusur învățămîntul technic de la noĭ, nu a fost că a avut un spirit prea deosebit de învățămîntul general, ci din contră, că n'a avut o tendință destul de deosebită.

Revin puțin, d-lor, la aceea-ce s'a întîmplat cu școlile profesionale de fete.

Departe de mine ca să zic că nu s'a făcut nimic, dar departe iarăși să zic că sunt mulțumit cu ce s'a făcut.

Resultatele practice aŭ fost acestea: școlile profesionale de fete, mulțĭ anĭ după crearea lor, n'aŭ avut alt resultat practic de cît de a deștepta în fetele ce urmaŭ cu succes aceste cursurĭ, dorința de a se face, la rîndul lor, tot profesoare de școlĭ profesionale, saŭ profesoare de lucru manual la externate. Aceasta este tendința generală, și toțĭ ceĭ carĭ aŭ trecut pe la ministerul instrucțiuneĭ știŭ că maĭ toate absolventele cereaŭ un loc de maestre saŭ ajutoare la școalele profesionale, saŭ de profesoare de lucru manual într'un externat secundar; așa că, în realitate cariera ce o deschideaŭ școalele profesionale era tot o carieră didactică, dar de un fel deosebit, nu o carieră în realitate profesională. Și de ce aceasta? Fiind-că,

în mod fatal şi firesc, deşi şcoalele profesionale de fete se pot administra de ministerul instrucţiuneĭ, totuşi, spiritul care domină la ministerul instrucţiuneĭ este spiritul teoretic, nu este spiritul profesional. De aceea, vedem că studiile aŭ sporit în mod demăsurat la aceste şcoale. Şi veţĭ vedea în proiectul de lege urme neşterse a acesteĭ tendinţe de studiĭ prea multe în aceste şcolĭ. Acesta este adevărul, acesta este spiritul ce a dominat, şi tocmaĭ fiind-că acest spirit a dominat, şcoalele n'aŭ dat toate resultatele ce trebuiaŭ să le dea.

De ce s'a plîns, d-lor, lumea la noĭ de şcoalele de comerciŭ, de şcoala de la Herăstrăŭ, de şcoala de meseriĭ? S'a plîns de un spirit prea practic, că ies prea mulţĭ meseriaşĭ din aceste şcolĭ? De aceasta v'aţĭ plîns? Spuneţĭ în expunerea de motive că n'aŭ dat roade, fiind-că aŭ scos oameni prea technicĭ? Din contră, v'aţĭ plîns că a dominat în aceste şcolĭ spiritul educaţiuneĭ generale şi prea puţin spiritul deosebit al educaţiuneĭ technice. Şi tocmaĭ cîţĭ-va anĭ dupe ce s'a creat un minister special al comerciuluĭ, agriculturеĭ şi industrieĭ, tocmaĭ cînd aceste şcolĭ încep să se îndrumeze pe o cale maĭ practică, tocmaĭ cînd şcoala de agricultură se complectează prin ferme-model şi şcoalele de meseriĭ prin ateliere, tocmaĭ atunci cînd era de sperat că aceste şcolĭ se vor înmulţĭ, se vor specialisa, se vor adapta nevoilor industriale, comerciale şi agricole, atuncĭ d-v. veniţĭ cu reţeta că trebue o unitate de direcţiune şi nu trebue spirit deosebit în cele două învăţăminte. Şi pentru a stabili această unitate, d-v. duceţĭ aceste şcolĭ la ministerul de instrucţiune. Ciudat!

Ziceam, d-lor, că este un cuvînt pentru care şcoalele profesionale de fete, dintre şcoalele technice, sunt acelea care maĭ lesne se pot administra de ministerul instrucţiuneĭ.

In căderea ministeruluĭ de instrucţiune intră şi învăţămîntul artistic. Este adevărat că tocmaĭ fiind-că acest minister este prea încărcat, învăţămîntul artistic a fost tot-d'a-una neglesс. Toţĭ ştiŭ că atît Conservatoriile de musică cît şi şcoalele de bele-arte aŭ fost partea cea mal neglesă din diferitele ramurĭ ale ministeruluĭ de instrucţiune.

Luaţi budgetul şi veţi vedea că pentru îmbogăţirea pinacotecei s'aŭ înscris 12.500 leĭ. Dacă ar exista o administraţiune specială de bele-arte, v'aţi închipui d-v. că s'ar presenta budgetul cu 12.500 leĭ pentru a înavuţi pinacoteca Statuluĭ?

Ştiţi de asemenea că la un moment, cînd era la acest minister prietenul nostru d. Rosetti, marele violonist Ondricek a oferit să rămînă în ţeară dacă i s'ar da o leafă maĭ bună. Dacă ar fi fost o administraţiune specială de bele-arte, credeţi că ar fi perdut o ocasiune ca aceasta, de a păstra la Conservatorul nostru pe un profesor de talia luĭ Ondricek?

Dar maĭ are vreme ministrul, cînd are învăţămîntul general, să se ocupe şi de acest învăţămînt? Invăţămîntul artistic este o belea cu care nu se ocupă maĭ nimenĭ, dar totuşĭ, pentru că, aşa cum ţine ciurul apă, se ocupă ministrul instrucţiuneĭ publice cu cestiunĭ artistice, — şi cum meseriile din şcoalele de fete, ca broderiĭ, florĭ, etc., aŭ un caracter de arte industriale, tocmaĭ de aceea sunt singurele şcolĭ profesionale carĭ pot depinde de administraţia ministeruluĭ instrucţiuneĭ publice.

Şi am un exemplu.

In Francia, unde ministerul instrucţiuneĭ publice nu are şcolile technice, are cu toate acestea şcoala de la Roubaix care este destinată pentru arte industriale, şi care are diferite secţiunĭ: secţiune de ţesăturĭ, secţiune de desen, etc. Iată pentru ce a fost cu putinţă să fie şcoala profesională de fete la ministerul instrucţiuneĭ publice şi iată de ce este cu neputinţă, cu desăvîrşire cu neputinţă, ca şcolile adevărat technice, cum este şcoala de meseriĭ, şcoala de agricultură, şcoala de silvicultură, să treacă la ministerul instrucţiuneĭ publice.

Ziceam, d-lor, că la fiecare pas acest proiect de lege este o dovadă viue că ministerul instrucţiuneĭ publice este în neputinţă de a face acest lucru.

Aţi luat şi şcoala de veterinărie. Căutaţi în tot proiectul de lege, şi nu veţi găsi un singur cuvînt relativ la această şcoală. Vedeţi ceva ciudat: luaţi şcoala de veterinărie, dar în lege nu spuneţi nimic, căcĭ nu aveţi nimic de spus, pentru că aicĭ nu aveţi nicĭ legea d-luĭ Carp, ca să o copiaţi cu schimbărĭ de virgule.

Mai departe. Citesc în expunerea de motive a d-lui ministru că *„se înființează în fine învățământul comercial superior, pe lîngă facultățile de drept, care sunt tot în resortul ministeruluĭ instrucțiuneĭ“*.

Am căutat legea, am citit, am notat, nu este linie care nu am citit-o și notat-o, și nu am găsit învățământul comercial superior pe lîngă facultatea de drept. Ori eŭ sufer de boală de ochĭ, orĭ nu este în lege ceea ce este în expunerea de motive; și este o fericire că nu este, căcĭ se poate ca pe lîngă facultatea de drept să fie o secție de științe de stat, dar la facultatea de drept secțiune de studiĭ comerciale superioare nu înțeleg, și ceea-ce nu pricep nu discut.

D. M. Corbescu: Catedra de drept comercial.

D. Take Ionescu: Apoĭ, onor. d-le Corbescu, d-ta care eștĭ tare în dreptul comercial, aĭ putea fi un bun profesor, nu cred însă că în administrațiunĭ comerciale aĭ fi bun; poate de acum înainte. Știu că eștĭ un om care citeștĭ și pricepĭ ceea-ce citeștĭ. Eĭ bine, ce însemnează învățământ comercial superior? acesta este dreptul comercial?

Dar ministerul spune *că se înființează!* Ce? Catedra de drept comercial acum se înființează? Dar se poate ca catedra de drept să fie sinonim cu un învățământ comercial superior?

Dreptul comercial, acesta este spiritul technic modern al autorilor proiectuluĭ de lege!! D-lor, vă mărturisesc că nu pot să vă spun tot, dar în toată această lege se găsesc urmele acesteĭ imposibilitățĭ, ca să întrebuințez un termen politicos, a d-luĭ ministru al instrucțiuneĭ publice de a legifera în aceste materiĭ.

Mai departe: voițĭ d-v. să dațĭ aceste școlĭ la ministerul instrucțiuneĭ publice, ca să le ucidețĭ saŭ ca să le faceți să meargă înainte? Să expunem lucrurile cum se petrec în lumea practică.

Prin ce se face progresul unuĭ ram de organism al Statuluĭ? Prin o direcțiune inteligentă și prin o cheltuială abundentă. Ce? Nu știm noĭ toțĭ cum se face un budget? Fie-care ministru vine și spune în consiliul de miniștri că-ĭ trebue banĭ mulțĭ ca să 'și îmbunătățească serviciile luĭ, afară numaĭ când este câte un ministru somnoros

care n'are altă dorință de cît să stea ministru. Toți cer bani mulți și ministrul de finance vine și tae cu foarfeca de la fie-care. Tot-d'a-una ministrul instrucțiuneĭ publice cere maĭ mult și i se dă cît se poate. Cînd se va da un milion cheltuială în plus la ministerul instrucțiuneĭ publice, la ce o să întrebuințeze el această sumă? La sporirea vitelor, la adăogirea de ateliere saŭ la laboratoriĭ de universitate, la îndreptarea liceelor, la instalarea serviciilor carĭ fac specialitatea luĭ? Căcĭ nu sunt animalele de la Herăstrăŭ carĭ sunt specialitatea ministruluĭ de instrucțiune publică. Așa, d-lor, și aceasta este regula de înaltă chibzuială de Stat: de cîte orĭ voițĭ ca o alcătuire a Statuluĭ să progreseze, îĭ daĭ o organizare deosebită, budget deosebit, ființă deosebită. De aceea nu rămîne nicĭ o îndoială că, cu sistemul d-v., pe care nu-l veți găsi în nicĭ o țară, cu sistemul de a face pe ministrul instrucțiuneĭ publice stăpîn pe toate școlile, nimic bun nu veți face.

Dar d-v. păcătuiți în contra unuĭ lucru elementar, unuĭ principiŭ general, căcĭ este știut că progresul se produce prin diferențiare, iar nu prin unificare, căcĭ unitatea este faptul primitiv. La început toțĭ oamenĭĭ eraŭ îmbrăcați la fel, adică maĭ de loc, mîncaŭ același lucru, adică la noroc, atunci era multă unitate, și ca să fie progres, s'aŭ diferențiat. Acesta este progresul. A fost un progres cînd s'a înființat ministerul de agricultură și industrie, și în ziua cînd se va putea despărți de ministerul de domeniĭ, va fi iarăși un progres. D-v. însă, întoarceți lucrurile pe dos și le strîngeți toate la un loc.

D-lor, ce este un învățămînt technic? Seamănă el în ceva cu învățămîntul general?

De loc nu seamănă.

Învățămîntul general se bizue pe experiențe de veacurĭ, el s'a cristalisat în cîte-va tipurĭ, bine definite și puține la număr, tocmaĭ pentru că în acest învățămînt trebue unitate.

De aceea e ușor să hotărăscĭ asupra acestuĭ învățămînt și este bine să te legĭ prin legĭ organice. Alegĭ tipul școaleĭ dintre tipurile consacrate și nu maĭ schimbĭ generațiĭ întregĭ.

Alt-fel, de altă natură este învățămîntul technic. El este variabil la infinit, representat prin tipurĭ nesfîrșite

şi mereŭ în mişcare, după cum se naşte, creşte şi dispare o nevoe industrială.

S'a creat o industrie în ţară, imediat şcoală pentru acea industrie, fiind-că numaĭ experienţa şi necesitatea îţi pot arăta cum să facĭ şcoala.

Dacă aĭ făcut ateliere într'un mod, eştĭ nevoit să le schimbĭ alt-fel, dacă necesitatea industrieĭ cere aceasta; este un învăţămînt viŭ, care se mişcă şi variază după împrejurărĭ, după exigenţele timpuluĭ, nu este un învăţămînt cristalizat pe căĭ bătute şi cu tipurĭ uniforme; ceea ce trebue învăţămîntuluĭ technic este varietatea, iar nu unitatea.

M'am ocupat şi eŭ puţin de varietatea şi diversitatea acestuĭ învăţămînt din alte ţărĭ şi, d-lor, nu este nicăerĭ aşa cum credeţĭ d-v., 2, 3 tipurĭ cu programe identice şi cu rezultatul identic: zero.

Iată, d-lor, ce vedem în Francia, în privinţa învăţămîntuluĭ meseriilor. Acolo sunt tot felul de şcoale, cu cea maĭ mare varietate, şi ca compunere şi ca anĭ de studiŭ, şi ca condiţiunĭ de admisibilitate, şi ca recrutare de personal învăţător, după cum variază şi nevoile diferitelor localităţĭ. Şi iarăşĭ un lucru, care dovedeşte nepriceperea d-v., este că aţĭ uitat că la şcoalele technice este o condiţiune esenţială, cea relativă la vîrsta în care se pot primi copiĭ, de aceea se prevede la toate meseriile un minimum şi un maximum, maĭ ales un minimum. Eĭ bine, aceasta n'o spuneţĭ maĭ de loc, tot din causa neştiinţeĭ şi a neexperienţeĭ ministeruluĭ instrucţiuneĭ publice.

Vedem acolo, în Francia, şcolĭ de arte şi manufactură, şcoala superioară pe care noĭ nu o avem; vedem la Paris o şcoală municipală de fizică şi himie industrială, destinată a da ingineriĭ himiştĭ şi şefĭ de ateliere; vedem şcoala de la Roubaix de care vă vorbeam, şcoala de ceasornicărie de la Besançon, vedem şcoalele naţionale de arte şi meseriĭ de la Aix, Angers, Chalons şi Lille în carĭ spre a se intra, se cere învăţămîntul primar superior şi unde cursurile ţin treĭ anĭ.

Ce sunt aceste şcolĭ? Aceste şcolĭ nu aŭ de scop de a face uvrieriĭ, ci alt ceva, şefĭ de ateliere, şi maĭ mult, ci iată ce ni se spune: „de plus en plus ces écoles tendent à former non des contremaîtres et chefs

„d'atelier, mais des industriels". Absolvenţiĭ ceĭ maĭ mulţi intră ca *desenatorĭ* — vă rog, ţineţi observaţia aceasta — în profesia ce o exercită. Într'adevăr, cam asta face şcoala, te învaţă partea maĭ înaltă a meserieĭ, desenul.

Sunt şi şcolĭ maĭ practice, cum sunt şcolile de mineri de la Allais şi Douai. Dar cînd este vorba de uvrieri, îi ia în vîrsta de 18 anĭ şi numaĭ după ce aŭ lucrat 18 luni în mine, şi atuncĭ jumătate vremea, un an, o fac tot în mine.

Tot aşa o enormă varietate în şcoalele profesionale ale oraşuluĭ Paris, unele ocupîndu-se cu industria feruluĭ şi a lemnuluĭ, altele cu artele industriale, alta cu industria mobilelor, cu anĭ de studiŭ diferiţi — în asta se învaţă arheologie şi aquarelă! — altele cu industria cărţilor cu toate derivatele eĭ.

O varietate infinită.

Tot aşa în şcoalele agricole, chiar în cele comerciale; de exemplu, şcoala de comerciŭ din Lyon are o secţie pentru ţesătorie; tot aşa în toată ţările, dar în toate.

Va să zică, pretutindenĭ nu se vede de cît diferenţierea în şcoalele profesionale, pentru că fiecare meserie are nevoile eĭ şi prin urmare şcoala eĭ.

Fiecare meserie are nevoile eĭ, progresele eĭ; în fiecare zi trebuesc schimbărĭ.

Eĭ bine, acest caracter al şcoalelor profesionale cere ca acela care administrează aceste şcolĭ să aibă două lucrurĭ: să aibă mîna liberă, nu legată de o lege generală, şi să fie în constante raporturĭ cu acele îndeletniciriĭ sociale pentru carĭ se fac aceste şcolĭ.

Nu ceĭ douĭ membri aĭ comitetuluĭ permanent, carĭ aŭ să complecteze pe eruditul d. Haşdeŭ şi pe mult ocupatul d. Dumitrescu, aŭ să fie în contact cu aceste nevoĭ, aŭ să poată inspira modificările, combinările, şcoalelor profesionale, ca să corespundă cu ceea-ce se petrece în comerciŭ, în agricultură, în industrie maĭ ales, în fiecare zi. Aceasta n'o puteţi avea la ministerul de instrucţiune. Contactul cu comerciul nu-l aveţi; nicĭ industriaşiĭ n'aŭ ce căuta pe la d-v.; poate ca din cînd în cînd să vie să vă vîndă ceva mobilier şcolar. Asemenea nicĭ cu agricultoriĭ. Nenorocitele studiĭ agricole de la şcoalele nor-

male de învăţătorĭ nu pot ţine loc de legătură a d-v. cu această îndeletnicire. Şi încă în ce ţară propuneţĭ d-v. lucrurile acestea? Suntem noĭ o ţară comercială, industrială, o ţară perfecţionată în agricultură, în care să fie în aerul ambiant aceste cunoştinţe, în care toţĭ oamenĭ civilisaţĭ să fie în curent cu aceste lucrurĭ? Dar la noĭ sunt oamenĭ de Stat carĭ nu ştiŭ cîte industriĭ sunt în ţară!

In această ţară, unde industria d'abia începe, unde comerciul este în faşă şi agricultura abia se perfecţionează, voiţĭ d-v. ca aceste puternice instrumente de propăşire, şcoalele technice, să fie date în mîna acelora carĭ nu sunt în legătură cu îndeletnicirile pe carĭ aceste şcolĭ aŭ să le servească? Ceea-ce vroiţĭ să faceţĭ este, să-mĭ permiteţĭ expresiunea, cu desăvîrşire imposibil, şi doboară puterea de pricepere a omuluĭ. Vor fi poate dintre d-v. maĭ norocoşĭ carĭ înţeleg; îĭ invidiez, saŭ maĭ bine îĭ laud şi fericesc, cum fericesc toate superioritățile intelectuale; dar eŭ nu pot ajunge la această înălţime intelectuală, ca să înţeleg cum şcoalele comerciale, şcoalele de agricultură şi de industrie vor prospera la un minister incompetinte, atuncĭ cînd ele aŭ mers rĕŭ la un minister competinte.

Trec la partea a doua.

V'aţĭ hotărît să vă ocupaţĭ cu tot ce este pe lumea asta, v'aţĭ hotărît ca în timpul d-v. de prisos, — căcĭ aveţĭ, se vede, vreme de întrebuinţat pentru care acum nu aveţĭ obiect, — v'aţĭ hotărît ca învăţămîntul technic să treacă la d-v. şi să nu maĭ fie acolo unde este la el acasă. Foarte bine. Dar atuncĭ ce aţĭ făcut? Am văzut reţeta. In partea întîia a reţeteĭ aţĭ luat şcoalele de la ministerul de domeniĭ şi le-aţĭ trecut la cel de instrucţiune; şi iarăşĭ aţĭ uitat unele, căcĭ, dacă nu mă înşel, există o şcoală practică de viticultură la una din fermele Statuluĭ.

D. Sp. Haret, ministrul cultelor şi instrucţiuneĭ publice: Aceea am înfiinţat-o eŭ.

D. Take Ionescu: Foarte bine, aţĭ luat şcoala veterinară, dar aţĭ luat-o aşa cum este; şcoalele de agricultură, şcoalele de comerciŭ şi şcoalele de meseriĭ nu le aţĭ luat aşa cum sunt, ci le-aţĭ modificat. Atuncĭ vă întreb: este

natural lucrul acesta? Cum? S'a făcut lege la 1893, o lege care a cristalizat mai mult şcoalele existente şi mai ales s'a ocupat de atelierele lor, de fermele model, a împărţit şcoalele comerciale în două grade; în sfîrşit, a organisat învăţămîntul comercial, agricol şi industrial. Aceste şcoale aŭ fost experimentate de ministrul respectiv, şi d-v., în ziua în care le luaţi, le şi modificaţi?

Pe ce v'aţi basat cînd le-aţi modificat? Cari aŭ fost studiile făcute de ministerul instrucţiuneĭ publice asupra moduluĭ de a funcţiona al şcoaleĭ de comerciŭ, de agricultură şi meseriĭ de la ministerul comerciuluĭ, industrieĭ şi agriculturеĭ?

Cari aŭ fost? Unde sunt elementele pe care v'aţi bazat?

Este natural lucru ca un ministru să administreze nişte şcoale şi alt ministru de la alt departament să le modifice?

Cine pricepe lucru acesta?

Şi nu era un lucru cuminte şi firesc ca d-v., dacă luaţi aceste şcoale, să le luaţi aşa cum sunt, şi să nu vă apucaţi să le modificaţi înainte de a le da bună ziua?

Dar aţi făcut-o. De ce aţi făcut-o? Fiind-că eraţi stăpîniţi tot de această erezie, că trebue să trageţi un plan bine definit în această materie varie, şi care trebue să fie cu desăvîrşire deosebită. Vă trebuia unitate de construcţiune, şi, ca să faceţi unitate de construcţiune, aţi fost siliţi, luînd aceste şcoale, să le deturnaţi de la scopul lor şi să le transformaţi într'un fel de anexe ale şcoalelor pe cari aveaţi de gînd să le înfiinţaţi.

Mă explic, d-lor.

Iaŭ întiiŭ agricultura. Eraŭ în ţară două feluri de şcoale agricole, şcoale practice de agricultură pe cari d. raportor le numeşte inferioare. Practice este titlul şi în Francia, unde numărul acestor şcoale e foarte mare şi unde organizaţiunea lor este deosebită, după localităţi. In unele locuri se învaţă agricultura numai, în altele agricultura şi viticultura, în altele irigaţiunea, lăptăria, etc., după localităţi.

Aceste şcoale practice de agricultură, cu fermele lor model, cu cari fac corp, căci învăţămîntul de şcoale se complectează cu fermele model, d-v., ce aţi făcut din ele?

Nu mai sunt şcoale practice de agricultură, Doamne fereşte! Le aţi făcut un fel de şcoale normale de învăţătorĭ agricolĭ. Dar de aceasta era vorba? Să desfiinţaţi ce avem, ca să aveţi învăţătorĭ pentru şcoalele micĭ de agricultura pe carĭ nu le aţi văzut şi carĭ nu vor da resultate?

Aţĭ transformat şcoala actuală practică agricolă, care scotea agricultorĭ practicĭ, într'o şcoală normală de învăţătorĭ agricolĭ. Şi cu această credinţă că aţĭ îndrumat ţara spre profesiile practice!! Dar îmĭ trebue învăţătorĭ agricolĭ, veţĭ zice. Eĭ, dacă-ţĭ trebue, fă-ţi-ĭ, dar cu biata şcoala ce aĭ?

Aţĭ făcut oare-carĭ modificărĭ şi şcoaleĭ superioare de agricultură. Pentru ce? Nu ştiŭ. Care vă este scopul? Nu ştiŭ. Ce experienţe aţĭ avut în această privinţă? Nu ştiŭ, şi nu ştiţĭ nicĭ d-v.

Atuncĭ ce aţĭ alcătuit în această materie de învăţămînt agricol?

Aţĭ alcătuit, împreună cu ceea-ce vreţĭ să creaţi din noŭ, următoarea combinaţiune: vă trebuia un fel de şcoală, botezată de d-v. primară, de d. raportor elementară, de agricultură.

Pentru că la aceste şcolĭ n'aveţĭ dascălĭ — cea d'întîiŭ dovada că nu vă trebuiaŭ aceste şcolĭ, căcĭ nu trebue să creezĭ şcolĭ fără dascălĭ — aţĭ luat şcoalele practice de agricultură şi le transformaţĭ în şcolĭ normale agricole.

Ce aţĭ făcut cu şcoalele de meseriĭ? Tot aşa. Şcoala de meseriĭ aţĭ transformat-o în şcoală normală de maeştri de meseriĭ.

Ce aţĭ făcut cu şcoalele de comerciŭ? Şi cu aceasta încep să examinez opera d-v. Eraŭ şcolĭ de comerciŭ de gradul I-iŭ, ale căror cursurĭ eraŭ de treĭ anĭ şi cu un program uşor, în care se afla şi studiul uneĭ limbĭ străine.

D-lor, să nu vă faceţĭ ilusiunĭ.

Una din marile greutăţĭ pentru care tinerii noştri nu pot să intre în comerciŭ, este necunoştinţa uneĭ limbĭ străine, necunoştinţa limbeĭ comerciale a ţăreĭ. Eĭ ar avea mai multă trecere dacă ar fi mai în curent cu limba nemţească, căcĭ să spunem adevărat, această este limba comercială a ţăreĭ.

Imprejurările istorice aŭ făcut ca limba comercială a acesteĭ ţărĭ să fie limba germană, şi decĭ tinerii noştri sunt în stare de inferioritate faţă de aceĭ străinĭ, concurenţi aĭ lor, carĭ ştiŭ şi limba nemţească pe lîngă comptabilitate, ţinere de registre şi altele.

Era apoĭ o şcoală superioară, tot cu treĭ anĭ de studiŭ şi cu un program maĭ complex. D-v. ce aţĭ făcut? Intîiŭ v'aţĭ zis că nu este destul să faceţĭ şcolĭ de comerciŭ pentru băeţĭ, ci să faceţĭ şi pentru fete, cum faceţĭ şi cu şcoalele de agricultură şi cele profesionale, şi de băeţĭ şi de fete.

Spiritul de unitate matematică cere aşa. Este termenul din drépta care cere un termen şi dincolo, să'ĭ facă echilibru, căcĭ altmintrelea cade edificiul.

Şi nu numaĭ că faceţĭ şcolĭ de comerciŭ şi pentru fete, dar ce maĭ faceţi? O şcoală elementară care să ţină numaĭ douĭ anĭ.

Şi ca să ţină numaĭ douĭ anĭ, eraţĭ siliţĭ să faceţĭ ceva. Să reduceţĭ programul, şi ce aţĭ redus? Aţĭ desfiinţat cel maĭ util lucru pentru un negustor în Romînia, cunoştinţa practică a uneĭ limbĭ străine. Ce s'a pus în loc? *Lecturĭ din istoria patrieĭ.* Şcoalele de comerciŭ staŭ răŭ; în loc să dea resultatele ce aşteptăm, daŭ funcţionarĭ; şi cînd d-v. le reformaţĭ, în loc de a'ĭ învăţa pe viitoriĭ negustorĭ o limbă străină, le daţĭ lecturĭ din istoria patrieĭ. Prin aceasta, de sigur, puteţĭ să'ĭ faceţĭ admiratorĭ aĭ trecutuluĭ, chiar cam falşificat, care se debitează cîte o dată, dar nu'ĭ faceţĭ comercianţĭ.

Tiradele le prevăd la adresa mea: eştĭ contra istorieĭ naţionale, eştĭ un înstrăinat, — dar ele nu merită un răspuns şi mă lasă rece.

Nu e destul că vorbesc contra uneĭ legĭ de instrucţie şi că mi se va striga: cu d-ta nu staŭ de vorbă despre nimic, aĭ vorbit contra legeĭ instrucţieĭ!!

Durata cursurilor în aceste şcoale elementare de comerciŭ este, pentru băeţĭ de douĭ anĭ, şi pentru fete de treĭ. Pentru ce? Probabil sunt maĭ grele de cap.

Materiile de învăţămînt vor fi:

„Lecturĭ şi compunerĭ cu privire la comerciŭ, aritmetica practică cu elemente de calcul comercial şi noţiunĭ de geometrie, *noţiunĭ de geografie comercială, lec-*

turĭ din istoria patrieĭ, cunoascerea productelor comerciale din ţară şi a celor maĭ principale din străinătate, noţiunĭ elementare despre comerciŭ, operaţiunĭ comerciale şi comptabilitate, caligrafie şi scriere comercială".

Ce fusese în legea ce modificaţĭ, fără a o fi experimentat? Limbele romînă, francesă şi germană. Recunosc că era prea mult. Sunt de opiniune că o limbă era de ajuns. Dar nicĭ una?

Eraŭ în legea cea veche şi noţiunile de istorie. Da. Dar eraŭ treĭ anĭ de studiŭ.

Acum că facem şcolĭ maĭ practice, se tae un an, istoria însă se menţine şi, ce se scoate este studiul limbelor străine.

Eĭ, acum, d-lor, vă întreb: cine se primesce în aceste şcoale? Se primesc absolvenţiĭ şcoalelor primare. Ştim cu toţiĭ că la oraşe copiiĭ es din şcoalele primare la 10—11 anĭ, şi cu douĭ anĭ de studiĭ la şcoalele elementare de comerciŭ, vor eşi băeţĭ de 12—13 anĭ; aceştia sunt viitoriĭ negustorĭ carĭ vor schimba suprafaţa ţăreĭ cînd vor fi făcut lecturĭ din istoria patrieĭ douĭ anĭ de zile.

D-lor, cînd voiŭ trece la partea a patra a acestuĭ studiŭ, veţĭ vedea că a fost ceva în gîndul d-v., că aţĭ simţit adevărata nevoe a societăţeĭ de azĭ, dar numaĭ aţĭ simţit-o, n'aţĭ priceput-o, v'aţĭ învîrtit împrejurul lucruluĭ şi nu aţĭ nemerit ceea-ce trebuea să nemeriţĭ.

In toată legea aceasta, este un fel de dibuire, e ceva, dar aşa de obscur în cît nu se poate pune prin amendament ceea-ce ar trebui să fie, nicĭ scoate ceea-ce nu e la locul luĭ, fără a strica tot.

Poate că tocmaĭ aicĭ, în încercarea acestor şcolĭ aşa zise elementare de comerciŭ, v'aţĭ apropiat maĭ mult, fără să vă daţĭ seama, de ceea-ce era de făcut, dar nicĭ aicĭ nu aţĭ nemerit.

Va să zică, în modificarea acestor şcoale de comerciŭ sunt aceste două lucrurĭ: s'a redus termenul de studiĭ la douĭ anĭ, ca să scoţĭ pe băieţiĭ de prăvălie maĭ tarĭ, şi s'a scos limbele străine ca inutile în viaţa comercială a Romînieĭ, dar s'a păstrat istoria patrieĭ.

Acum trec la şcoalele comerciale superioare, la cele care se numesc azĭ de gradul al douilea. Cursurile până acum eraŭ de treĭ anĭ. Nu e destul, nu maĭ voim şcolĭ

comerciale cu treĭ anĭ, care aŭ dat oficierĭ şi funcţionarĭ, ci şcolĭ comerciale carĭ să ne dea tărăbaşĭ şi în loc de treĭ anĭ să punem patru anĭ; cînd vor sta patru anĭ în şcoală, vor eşi oamenĭ maĭ practicĭ.

Daţi-mĭ voe să vă citesc şi lista de bucate, programa, de o pretenţiune... am comparat-o cu programele şcoalelor superioare din Franţa, cele maĭ înalte, şi noĭ tot îĭ batem pe Francezĭ:

„Limbă romînă, limba şi corespondenţa comercială franceză, germană şi italiană saŭ engleză; studiul comerciuluĭ, comptabilitatea; corespondenţa comercială romînă; biuroul comercial; aritmetica raţionată şi elemente de calcul algebric cu aplicaţiĭ la operaţiile comerciale de schimb, bancă, bursă, asigurărĭ; geografia generală economică; elemente de zoologie, botanică, mineralogie, fisică şi chimie; studiul mărfurilor şi technologia comercială; lucrărĭ de laborator (manipulaţie de chimie şi încercărĭ comerciale); economia politică cu aplicaţiĭ la comerciŭ şi industrie, şi în special la economia comercială şi industrială a ţăreĭ; noţiunĭ de ştiinţa financelor şi de statistică; studiul economic al mijloacelor şi tarifelor de transport şi de comunicaţiĭ pe uscat şi pe apă; *noţiunĭ de istoria comerciuluĭ şi a industrieĭ;* elemente de legislaţie comercială, industrială, maritimă, vamală şi fiscală; noţiunĭ usuale de *drept civil* şi administrativ; caligrafia şi desemnul".

Eĭ! dacă nu vor eşi aceştia tobă de carte şi negustorĭ adevăraţĭ, să nu-mĭ ziceţĭ pe nume!

Dar să vedeţĭ maĭ la vale. Aceasta e concepţiunea cea nouă. S'a adăogat fanfaronada progresuluĭ şi s'a adăogat un an de zile, şi de unde la ministerul de comerciŭ şcoala da roade proaste, acum, la ministerul instrucţiuneĭ, va da roade bune! Dar nu e destul. La ministerul instrucţiuneĭ domneşte spiritul logic; profesorul de chimie are laborator, profesorul de bucătărie — în Franţa sunt profesorĭ de bucătărie — are laborator, profesorul de comerciŭ trebue să aibă şi el laborator comercial. Vă vorbiam de băeţĭ de la 11—12 anĭ carĭ fac şcoala inferioară de comerciŭ. Vor avea laborator. Legea spune ca pe lîngă şcoală se va anexa un biuroŭ comercial pentru practică. Veţĭ avea dar fericirea să vedeţĭ biourĭ comerciale de practică, dirigiate de ministerul instrucţiuneĭ, în care ne-

gustorii de 12 ani vor fi iniţiaţi în misterele comerciului european! (Ilaritate).

D-lor, ca să fie complet tabloul, şi la şcoala de comerciŭ superioară să anexăm un laborator: se anexează un *muzeŭ comercial* în care să se facă practică.

Dar nu numaĭ atît, maĭ trebue să ştiţĭ că nicĭ aceste şcoale de comerciŭ nu aŭ scăpat de a fi transformate în şcolĭ normale. Şcoala de comerciŭ superioară face dascălĭ pentru şcoala de comerciŭ inferioară şi, ca să fie lucrul complet, se maĭ pune pe de-asupra acea clasă de infusiune pedagogică, la care trebue să fie supusă şi ea, ca şi toate cele-alte şcolĭ.

Iată infusiunea pedagogică:

Art. 73: „Pentru ca cine-va să poată fi numit profesor la o şcoală comercială elementară de băeţĭ, trebue să fie Romîn, major, să fi satisfăcut legea de recrutare, să posedă certificatul de absolvirea uneĭ şcolĭ comerciale superioare, să fi urmat în timp de cel *puţin un an curs de pedagogie la o universitate, precum şi toate conferinţele şi lucrările practice ale unuĭ seminar de pedagogie.*"

Acum maĭ aveţĭ vre-o îndoială că o să fie comerciŭ naţional, cînd la ministerul de instrucţiune publică este o legiuire competentă, inteligentă, chibzuită, şi că nicĭ odată ministerul de comerciŭ n'ar fi nemerit lucrul aşa de bine?

N'am nicĭ o îndoială, şi recunosc că de la ministerul de comerciŭ nu ar fi eşit un proiect aşa cum a eşit de la ministerul instrucţiuneĭ publice.

Căcĭ, ca să iasă lucrul alt-fel, nu era nevoe de cît să se ştie ce se petrece şi în alte ţărĭ, şi atuncĭ ar fi ştiut, de pildă, că sunt în alte ţărĭ şcolĭ comerciale de două grade, dar nu aşa; ar fi ştiut că în Franţa, de pildă, şcoalele elementare de comerciŭ aŭ studiĭ carĭ durează 4 anĭ, nu douĭ, şi că chiar acolo, unde limba comercială este limba franceză şi tot se învaţă o limbă străină, bine înţeles practic, şi se învaţă comerciŭ, nu numaĭ istoria patrieĭ. De asemenea că şcoalele superioare de comerciŭ aŭ 2 anĭ şi şcoalele de înalt studiŭ comercial aŭ tot numaĭ 2 anĭ. La noĭ pe dos. Anĭ mulţĭ la şcoalele superioare, anĭ puţinĭ de tot la cele inferioare.

Dar de ce, în loc de treĭ anĭ la aceste şcolĭ s'aŭ pus douĭ anĭ? Pentru simetrie. Pentru că în viitoarele şcoale

de agricultură şi meserii, în care se vor da numai elemente de agricultură şi meserii, tot două ani s'a pus. Tot de aceea se fac şi şcoale de fete.

Sunt şcoale profesionale şi de fete şi de băeţi, să fie şi şcoale de comerciu şi de fete şi de băeţi, şi şcoale agricole şi de fete şi de băeţi. Şi toate tot cîte două ani.

Se poate să nu fie unitate? Nu am pornit de la ideia unei unităţi de direcţiune?

Trei grade de învăţămînt la învăţămîntul general, trei şi aici.

Toate merg în simetrie. Patru patru la înfiinţare de şcoli pe judeţe, două-două la anii de studiu.

Pedagogie şi seminar pentru şcolile secundare, pedagogie şi seminar pentru şcolile comerciale.

Ţin să vă mai spun că acesta este un adaos, care nu există în proiectul d-lui ministru. Pedagogia, d-sa o lăsase la o parte; Camera a adăogat însă şi această infusiune de pedagogie la şcoalele comerciale.

Acum încheiu cu şcolile de comerciu.

Uitam să vă spun un lucru.

D. ministru al instrucţiunei publice, în expunerea sa de motive, face mare caz de două modificări pe cari le-a făcut d-sa la învăţămîntul comercial, şi care, de altmintrelea, le-a făcut şi la cele-l'alte învăţăminte: agricol şi technic.

Cari sunt aceste modificări?

Intiiu zice: şcoalele de comerciu, aşa cum au fost organisate, nu au dat roade, pentru că şcoalele de gradul I, dădeau absolvenţilor lor acces la şcoala de gradul II, şi atunci nimeni nu se mulţumea să rămînă cu şcoala de gradul I, să se facă băiat de prăvălie, şi se ducea la şcoala de gradul II.

Eu, d-lor, care în materia aceasta am doctrină foarte conservatoare, n'am nimic de zis în contra teoriei d-lui ministru.

Dar, dacă aşi fi spus-o eu, dacă aşi fi spus că se organisează şcoalele, aşa în cît absolvenţii cursurilor inferioare să nu aibă acces în cele superioare, ce ar fi urmat? Că sunt reacţionar, că sunt un urmaş al lui Barbu Catargiu, şi multe altele de cari nici Dunărea nu mă spăla.

Fie şi aceasta, nu zic nimic.

Ia să vedem acum dacă nu cum-va lucrurile răspund, în adevăr, celor ce se afirmă.

D. ministru venise cu această idee, că absolventului şcoalelor de comerciŭ elementare, cel care a căpătat certificatul de studiĭ, să nu i se deschidă şcoala superioară.

Raportul se vede că are alte ideĭ în această privinţă. Căcĭ, deşi în raport ne spune că lucrurile în această privinţă aŭ rămas cum le spune ministru, însă în proiect totul se modifică, căcĭ iată ce zice legea:

„In şcoalele comerciale superioare se primesc nu numaĭ absolvenţĭ aĭ cursuluĭ secundar inferior (de liceŭ bine înţeles), dar şi ceĭ carĭ fără a fi absolvit acest curs vor trece un examen asupra unor materiĭ din acest curs".

Va să zică, vedeţĭ că ceĭ carĭ vor termina şcoala inferioară comercială, foarte lesne vor trece în cea superioară cu un mic examen!

A doua inovaţiune este că prin lege se creează o bursă de studiĭ pentru străinătate.

Evident, d-lor, că, pentru orĭ-ce învăţămînt, este bine să se creeze burse pentru străinătate; dar întreb: este bine ca să se spună în lege că se creează *o bursă*? Aţĭ maĭ auzit d-v., o lege care să vorbească aşa, *o bursă!* Atuncĭ de ce nu spuneţĭ cîte paginĭ o să aibă cutare carte, cîte minute va ţine cursul cutare. Eĭ bine, această creare de *o bursă* este una din reformele principale ale proiectuluĭ de lege.

D-le preşedinte, vă rog a'mĭ acorda cîte-va minute.

— Şedinţa se suspendă pentru 5 minute.

— La redeschidere.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, eram la examinarea proiectuluĭ de lege în privinţa şcoalelor comerciale, şi într'adins am început cu această parte a proiectuluĭ de lege, pentru că din toate şcolile technice, cele carĭ, la rigoare, maĭ lesne se poate să fie administrate de ministerul instrucţiuneĭ publice, sunt şcoalele comerciale, şi iată de ce: mare parte din studiile carĭ se predaŭ în şcoalele comerciale sunt studiĭ carĭ se predaŭ şi în şcoalele de cultură generală. Iar studiile speciale din şcoalele comerciale nu cer pe lîngă ele ateliere, fabricĭ, usine, ferme, cum cer studiile învăţămîntuluĭ agricol şi de me-

serii; aşa că, cum vă spunea d. Stolojian, sunt ţări unde şcolile comerciale atîrnă de ministerul de instrucţie publică, şi, la rigoare, dacă ar fi nevoe, dacă n'ar mai avea timp ministerul de comerciŭ să se poată ocupa de aceste şcoli, s'ar putea lua de ministerul instrucţiuneĭ publice, fără o prea mare scădere pentru ele.

In această privinţă se mai face o inovaţiune prin acest proiect de lege, se creează şcolile comerciale pentru fete, şi anume: şcoale comerciale elementare, însă în loc de 2 ani să fie 3 ani de studiŭ.

Evident, d-lor, nu sunt de loc în contra ideeĭ acesteia, dar mă întreb: acest lucru, şcoalele comerciale pentru fete, la ce anume nevoe răspunde? La nevoia de a da, fie puţină instrucţiune comercială pentru soţiile negustorilor noştri ca să'ĭ poată ajuta la biuroŭ în ţinerea comptabilităţeĭ şi facereĭ de corespondenţe, cum se întîmplă în Occident, fie de a deschide fetelor sărace această profesiune de a intra ca comptabile în casele comerciale. Eĭ bine, pentru aceasta, cunoştinţa uneĭ limbĭ străine este indispensabilă. Este sigur că, dacă sunt comerciurĭ în carĭ femeile pot fi întrebuinţate, sunt tocmaĭ acelea în carĭ ele trebue să cunoască saŭ limba germană saŭ limba franceză. Zic saŭ limba franceză, căcĭ în aceste comerciurĭ şi limba franceză este utilă. Eĭ bine, în proiectul de lege şcolile comerciale carĭ se fac pentru fete nu coprind tocmaĭ studiul principal, studiul de limbĭ străine.

Maĭ departe.

Se începe verĭ-odată pe d'a întregul, de o dată, o creaţiune aşa de costisitoare şi aşa de nouă ca aceea a şcoalelor comerciale pentru fete şi nu este un mijloc maĭ simplu de a face întîiŭ experienţă fără a crea o şcoală întreagă comercială? Negreşit că este maĭ firesc lucrul aşa, din două puncte de vedere: maĭ întîiŭ că nu poţĭ să facĭ multe şcolĭ de o dată, şi, prin urmare, nu toată ţara ar profita de ele, şi pe de altă parte, pentru că trebue făcută o experienţă, trebue văzut dacă fetele vin la aceste şcolĭ şi ce debuşeurĭ găsesc, o dată ce aŭ făcut şcoala.

De alt-fel, nicĭ că pot fi utile şcoalele aşa cum se alcătuesc. Cum? Treĭ anĭ de studiŭ şi cu 11 anĭ cît aŭ fetele cînd vin la şcoală, fac vîrsta de 14 anĭ, ceea ce

ar fi prea de vreme pentru o fată ca să se plaseze într'un biroŭ. Ce era dar de făcut în astă direcţie? Ceea ce face proiectul de lege, în art. 84, § 2, şi care nu este de cît *o copie*, poate nu tocmaĭ fericită, a art. 4, alin. II din proiectul meŭ asupra învăţămîntuluĭ secundar, de la 1895, lucru pe care îl am cerut d-luĭ ministru anul trecut, cu ocasia discuţieĭ legeĭ sale şi a refusat să'l facă.

D-lor deputaţĭ, noĭ avem şcoale secundare de fete maĭ în toată ţara şi tendinţa este de a se maĭ face şi unde nu sunt. La aceste scolĭ aĭ profesorĭ de limbĭ străine, aĭ profesorĭ de matematicĭ. Ce trebue să adaogĭ, ca să poţĭ anexa şi o secţie comercială? Comptabilitatea, technologia, cursul mărfurilor, şi aĭ creat o secţie comercială la şcoala secundară.

Eŭ ziceam, în legea mea, ca bifurcarea să se facă în clasa a patra, proiectul de lege zice în clasa V-a.

Orĭ-cum ar fi, aĭ deja o şcoală comercială de fete spre experienţă şi avantagiul ca să facĭ cursul în 5 anĭ în loc de 3, adică să ţiĭ fetele până la 16 anĭ, şi în acelaş timp, în loc să facĭ o cheltuială pentru o şcoală întreagă, facĭ numaĭ cheltuiala adaosuluĭ, şi maĭ aĭ încă şi avantagiul că în loc de a avea una saŭ două şcolĭ în toată ţeara, veĭ avea maĭ multe.

Iată, d-lor, cum era redactat articolul meŭ 4:

„In unele din şcoalele secundare de fete se vor putea despărţi ceĭ duoĭ din urmă anĭ, ast-fel în cît să se creeze două secţiĭ: una literară în care să se predea toate materiile de maĭ sus, maĭ puţin comptabilitatea, şi alta comercială în care să se insiste asupra comptabilităţeĭ, correspondenţeĭ comerciale şi asupra ştiinţelor fisico-naturale cu noţiunĭ de technologie şi de cursul mărfurilor.“ In acelaşĭ spirit de a profita de ceea ce avem şi de a diferenţia şcolile cît maĭ mult, mă gîndeam şi la oraşele cele micĭ unde nu pot să fie şi şcolĭ secundare şi şcolĭ profesionale, şi prevedeam ca să se poată face şcolĭ cu două secţiunĭ, una secundară şi alta profesională şi ziceam:

„In oraşele în care populaţiunea şcolară nu este suficientă, pentru a se avea şi şcoale secundare de fete şi şcoale profesionale, se vor putea crea şcoale cu un caracter mixt, alipind pe lîngă şcoalele secundare de fete cîte una saŭ maĭ multe secţiĭ profesionale.“

Tot ideia diferenţiăreĭ, ideia încercăreĭ, a experienţeĭ, în loc de ideia dogmatică: am hotărît: una, una; două, două; patru, patru.

Cînd am discutat anul trecut proectul d-v. de lege asupra învăţămîntuluĭ secundar, iată ce am zis în această privinţă:

„O ultimă observaţiune asupra şcoalelor de fete şi am terminat.

„Eŭ cred că la noĭ în ţară ca şi în occident, cu cît se va desvolta ceea ce se numeşte burghezia, cu cît lumea se va îndeletnici cu comerciul, cu atît se va întinde obiceiul ca ţiitoriĭ de registre să fie şi dintre femeĭ; şi d-lor, într'un menagiŭ modest, e un mijloc excelent ca soţia să vie în ajutorul bărbatuluĭ stînd la biuroŭ, ţinînd catastiful, lucrînd ast-fel maĭ puţin de cît bărbatul, dar lucrînd.

„Eŭ cred că ar fi o încercare de făcut ca la unele şcolĭ secundare de fete cu cincĭ anĭ, să se organiseze un fel de bifurcare. Să avem tipul uneĭ şcoale secundare care e destinată în cincĭ anĭ să dea o cultură generală; dar să avem şi o secţiune în care în ceĭ douĭ anĭ din urmă să se discute în mod practic acele cunoştinţe, carĭ sunt necesare în această profesiune care se numeşte *clerc de bureau*, ceea ce la noĭ se numeşte *funcţionar comercial*. O asemenea încercare n'ar face răŭ legea dacă ar lăsa-o posibilă. Aşa făcusem eŭ. De ce, d-lor, cînd un lucru care poate fi bun se propune de alţiĭ, nu admiteţĭ să se facă asemenea încercărĭ carĭ pot pentru o mulţime de fete, care azĭ aspiră în zadar la profesorat, să le deschidă drumul la o altă ocupaţiune foarte onorabilă şi foarte potrivită cu temperamentul şi aptitudinile femeeĭ?“

Astăzĭ citesc aliniatul 2 de sub articolul 84, în care idea emisă pentru prima oară de mine o găsesc reprodusă. Şi sunt mulţumit că o găsesc. Cred însă, d-lor, că nu este nevoe să se înfiinţeze şcolĭ comerciale speciale de fete, şi încă fără limbĭ străine.

Dispoziţia ce aţĭ reprodus din proiectul meŭ este de ajuns.

Da, d-lor, eŭ cred că în această privinţă această încercare de studiŭ comercial pentru fete era archi-suficientă. Este archi-suficient aliniatul 2 al articoluluĭ 84, şi,

prin urmare, este de prisos să ne asvîrlim în aceste experimente de şcolĭ comerciale pentru fete din carĭ nu vom putea înfiinţa de cît două-treĭ pentru toată ţara, şi acelea la noroc.

Iată ce aveam de spus în privinţa şcoalelor comerciale.

Trec acum la învăţămîntul maĭ profesional, la învăţămîntul agricol.

Avem noĭ azĭ şcoală practică de agricultură care, cu doĭ anĭ de studiŭ şi cu un an jumătate de practică obligatorie în fermele model ale Statuluĭ, era destinată să creeze gospodarĭ ruralĭ. Se intră în această şcoală cu cunoştinţele învăţămîntuluĭ primar şi se fac studiĭ teoretice şi practice: 240 lecţiunĭ teoretice pe an, şi, pe urmă, experienţe în ferma model, un an şi jumătate.

Maĭ avem şcoala superioară de agricultură de la Herestrăŭ, care durează 4 anĭ şi unde se învaţă ştiinţele agricole maĭ desvoltat.

Ce face proiectul de lege? Nu numaĭ că le ia la ministerul instrucţiuneĭ, dar maĭ face şi oare-carĭ modificărĭ şi anume: şcoala superioară de agricultură o păstrează aşa cum este, afară de recrutarea elevilor, ceea-ce veţĭ vedea că este cestiunea principală şi strică absolut şcoala, iar la materiile de studiĭ văd modificărĭ carĭ, mărturisesc, nu le pricep, căcĭ nu pricep de ce cine-va să 'şĭ peardă timpul ca să scrie 8 rînduri pentru a repeta ceea-ce este deja azĭ, schimbînd numaĭ punctuaţiunea.

In proiectul ministruluĭ se zice agricultura generală, specială şi *asolament*. D. raportor, ca să modifice, şterge asolament, negreşit, nu ca să scoată din studiŭ asolamentul, dar pentru că se coprindea în agricultură. Dar unde era greşala, dacă rămînea? Incă o modificare. Proiectul ministruluĭ zice: „economia politică, statistica şi economia rurală".

D. raportor modifică şi scrie ast-fel: „economia politică; (punct şi virgulă) statistica; (punct şi virgulă), economia rurală; (punct şi virgulă)"!

Eŭ credeam că oamenĭĭ ocupaţĭ prea mult nu se ocupă cu asemenea îndeletnicirĭ de a copia, schimbînd icĭ colea punctuaţiunea.

Dar în ce se modifică şcoala superioară de la Herăstrăŭ?

In legea actuală, cum se fac primirile în şcoala de la Herăstrău? „In şcoală se admit tinerii cari aŭ vîrsta de cel puţin 16 anĭ, cu cel puţin 4 clase gimnasiale saŭ reale. orĭ un alt curs echivalent.“

Se cere, va să zică, să aibă 4 clase gimnasiale saŭ reale.

Cum se va face recrutarea în noua şcoală de agricultură? „*In şcoala superioară de agricultură* — veţĭ vedea imediat cum o modificare a unuĭ articol schimbă absolut caracterul uneĭ şcoale — se vor primi: *a)* tinerĭ carĭ posedă certificatul de trecerea cursurilor uneĭ şcoale inferioare de agricultură; *b)* absolvenţĭ aĭ secţieĭ reale saŭ clasice moderne de liceŭ. Admisiunea se va face în ordinea indicată la aliniatul precedent, aşă că nu se vor admite candidaţĭ într'o categorie, de cît după ce se vor fi admis toţĭ ceĭ din categoria precedentă.“

Va să zică, de unde în şcoala veche se cereaŭ 4 anĭ de gimnasiŭ, astăzĭ li se cere cel puţin 6 anĭ de liceŭ. Dar credeţĭ că-ĭ primeşte cel puţin pe ceĭ cu 6 anĭ de liceŭ? Nu, căcĭ admisiunea se face în ordinea indicată în aliniatul precedent, aşa că nu se admite candidatul dintr'o categorie pănă ce nu vor fi primiţĭ aceĭ din categoria precedentă, adică absolvenţiĭ şcoaleĭ inferioare de agricultură. Decĭ, de unde noĭ azĭ ne plîngem că absolvenţiĭ şcoaleĭ practice de agricultură, în loc să se facă gospodarĭ, să apuce coarnele pluguluĭ, aleargă aiurea, vedem acum că prin legea actuală îĭ împingeţĭ la o altă ocupaţiune, căcĭ le daţĭ privilegiul de a intra numaĭ eĭ în şcoala aceasta superioară.

Cu alte vorbe, din şcoala superioară de agricultură faceţĭ o fabrică de profesorĭ pentru şcoalele inferioare de agricultură, şi din şcoalele inferioare de agricultură, o fabrică de profesorĭ pentru şcoalele elementare de agricultură. Căcĭ tot aşa la primirea în şcoalele inferioare saŭ practice de agricultură daţĭ privilegiŭ celor carĭ aŭ absolvit o şcoală elementară de agricultură (art. 16 din lege).

Decĭ, s'a isprăvit cu gospodariĭ ruralĭ, s'a isprăvit cu orĭ-ce idee de a face oamenĭ practicĭ şi utilĭ. In loc de aceasta, de sus pînă jos, o ierarchie de şcoale care să creeze o ierarchie de profesorĭ agricolĭ! Elevul intră

în şcoala elementară nu ca să se facă gospodar, ci ca să ajungă profesor, căci de acolo trece în şcoala inferioară, unde este privilegiat asupra celor-l'alţi Romîni, iar din aceasta trece cu privilegiul în şcoala superioară pentru ca să iasă, cum am zis, profesor la şcoalele inferioare.

O adevărată fabrică de profesori, foarte ingenios întocmită! Şi atunci mă întreb, d-lor: dacă ne plîngeam pănă acum că şcoalele actuale nu aŭ produs destuĭ agricultorĭ, nu este o adevărată derisiune, nu este un lucru monstruos a veni şi a scrie în lege dispoziţiunĭ carĭ, în loc să obvie la plîngerile noastre, creează, în mod expres şi sistematic, un corp întreg de aspiranţĭ la profesorat şi la budgetul Statuluĭ? Este o adevărată cimilitură să organizezĭ aceasta şi să crezĭ că împingĭ la răspîndirea gustuluĭ ocupaţiilor agricole.

Iată, d-lor, cum un singur articol poate schimba, după cum ziceam, caracterul uneĭ şcoale, poate distruge o muncă de atîţia anĭ.

La şcoalele de silvicultură se petrece acelaşĭ lucru. De unde la intrarea în aceste şcolĭ se cerea unuĭ om să fi făcut patru clase de liceŭ şi un an de practică la un şef de ocol silvic, adică să fi dovedit că este un om care umblă prin păduri arătînd şi aptitudinĭ fisice şi plăcere pentru această meserie, într'un cuvînt un om de pădure. Acum ce faceţĭ? Admiteţĭ în şcoala de silvicultură, şi tot cu preferinţă, pe absolvenţiĭ şcoaleĭ inferioare saŭ practice de agricultură, pentru-că din eĭ iar să formaţĭ o fabrică de funcţionarĭ silvicĭ. De aceea, D-lor, bine a făcut d. raportor de le a schimbat numele acestor şcoale de agricultură. Se numeaŭ practice fiind-că eraŭ practice, acum sunt foarte potrivite cu numele de inferioare. Tot e bine că cel puţin le-aţĭ schimbat numele, căci practice nu maĭ sunt!

Să venim acum la şcolile inferioare de agricultură; carĭ se chemaŭ înainte şcolĭ practice de agricultură, ce aţĭ făcut? Durata cursurilor era de 2 anĭ teoreticĭ şi de un an şi jumătate la ferma model.

Termenul de douĭ anĭ s'a prelungit la treĭ. Nu ştiŭ dacă era nevoe saŭ nu. Ceea ce ştiŭ este că aşĭ fi vrut ca această constatare să o fi făcut ministrul, care a administrat acele şcolĭ şi care să ne-o fi presintat ca o cerinţă

tradusă în lege. Ne-o presintă acum raportorul, dar raportorĭ şi comisiunĭ sunt destule, cum sunt şi comisiunĭ carĭ nu fac nimic, căcĭ să nu vă închipuiţĭ că toate comisiunile fac ceva.

Să ne întrebăm acum: ce scop aŭ aceste şcolĭ inferioare de agricultură? Veţĭ vedea imediat. V'am arătat că scopul este dublu: ca să facă candidaţĭ pentru şcolile superioare de agricultură şi apoĭ ca să creeze învăţătorĭ pentru şcolile elementare de agricultură.

Aceasta dar nu este o şcoală practică de agricultură, ci o şcoală pedagogică, o şcoală normală de profesorĭ agricolĭ, o fabrică de postulanţĭ la funcţiunile didactice agricole.

Dar pe ferma model, săraca, a lăsat-o la ministerul domeniilor. A luat şcoala de la ministerul domeniilor, dar i-a lăsat laboratorul; aci aţĭ fost darnicĭ.

Iată legea:

„Şcolile inferioare de agricultură aŭ de scop de a da cunoştinţe teoretice şi practice de agricultură, pentru a forma buni gospodarĭ ruralĭ şi pentru a prepara pe învăţătorĭ pentru şcolile elementare de agricultură.“

Să-mĭ daţĭ voie să vă spun că nu crez de loc că se va întîmpla aşa. Nu vor prepara buni gospodarĭ, ci învăţătorĭ slabĭ pentru şcolile elementare de agricultură, şi candidaţĭ pripiţĭ pentru şcoala de sus, iată ce vor prepara.

Ştiţĭ cum se intra în şcoală după legea vechie? Se intra cu 4 clase primare. În Francia, în unele şcolĭ, se cere numaĭ scrierea şi citirea. Vă voiŭ arăta cum sunt organizate unele şcoale elementare din Francia.

La noĭ ce se cere?

Art. 16: „Se vor primi: a) absolvenţĭ de aĭ şcoalelor normale primare de învăţătorĭ, conform art. 9, alin. II; b) învăţătorĭ normalĭ, carĭ nu aŭ încă etatea împlinită de 35 de anĭ, conform art. 10, alin. I; c) tinerĭ carĭ vor fi absolvit o şcoală elementară de agricultură; d) tinerĭ carĭ vor fi absolvit cursul secundar inferior complect, etc.“

Tot aşa şi cu a treia şcoală agricolă, ce voiŭ examina; nicĭ aceasta nu are de scop de a face gospodarĭ ruralĭ, ci de a prepara elevĭ pentru şcolile acestea infe-

rioare. Fabrica de profesorĭ începe de la bază şi se continuă până la vîrf. Am examinat-o de la vîrf în jos. O voiŭ lua-o acum de jos spre vîrf.

Aceste şcolĭ nu vor da pilde ţăranilor ci crează privilegiurĭ pentru ca absolvenţiĭ lor să poată intra în şcolile inferioare şi de acolo în cele superioare saŭ în şcolile de silvicultură, ca să se facă toţĭ agenţi şi funcţionarĭ. Este o şcoală care să smintească inclinaţiunile oamenilor şi momindu-ĭ să-ĭ facă să meargă la şcoala de agricultură superioară orĭ la şcoala de silvicultură.

Articolul este categoric. Primirile se fac în ordinea categoriilor. Este o şcoală care primeşte pe toţĭ ceĭ carĭ nu aŭ poftă de agricultură, ci de profesoratul agricol, căcĭ aşa este înclinarea naţională.

Zilele trecute vine la mine un băiat. Era feciorul îngrijitoareĭ mele de la Sinaia; cînd fusese bolnav îl primisem să stea cîte-va lunĭ ca să se odihnească, şi 'mĭ cere să'ĭ daŭ o recomandaţie pentru ca să capete o slujbă, fiind-că eşise din armată. Iĭ spun, de ce vreĭ slujbă, ce făceaĭ înainte de a fi în armată? Eram la un chiristigiŭ însărcinat cu vînzarea lemnelor. — Cît aveaĭ pe lună? — 80 de leĭ. — Te trata bine? Da. — Te-ar mai lua acum îndărăt? Da. — Atunci de ce nu te ducĭ acolo? Şi el îmĭ respunde: „Dar aceasta e o profesiune umilitoare.“

Vedeţĭ, d-lor, acesta e sentimentul public, că orĭ-ce profesiune care te pune la un patron, la un stăpin e un lucru umilitor şi că ceea-ce e frumos este să fie la budget orĭ-cît de mizerabil ar fi plătit şi orĭ-cît de expus ar fi la darea afară.

Acesta este păcatul naţional. Şi d-v. îl cultivaţĭ cu îngrijire!

Căcĭ ce vreĭ să facă omul cînd tu singur 'ĭ preparĭ acest teren? Alcătuim şcoale de agricultură, dar toate puse una d'asupra alteia, dînd acces una la cea-l'altă, de la şcoala elementară de agricultură până la şcoala de silvicultură de unde ies ingineriĭ aĭ Statuluĭ şi ajung inspectorĭ silvicĭ. Evident, lucru aşa se pricepe la ministerul de instrucţie publică. Nu am eŭ şcoale primare, şcoale secundare? Nu am Universităţĭ? Nu se trece de la şcoalele primare la cele secundare, de la şcoalele secundare la Universităţĭ? Nu 'mĭ trebue întîiŭ profesorĭ eşiţĭ din

şcoalele pedagogice? Aplicĭ reţeta şi la învăţămîntul profesional, şi aĭ creat o nouă serie de aspiranţĭ la budget, un corp didactic agricol!

Aĭ îmbogăţit ţeara cu un personal, da, dar nu cu un personal agricol.

Va să zică, stricĭ alcătuirea şcolilor superioare de agricultură; desfiinţezĭ şcolile practice de agricultură (zgomot)... Lasă, d-lor, că sunt atîtea anomaliĭ, în această lege, că nu aşĭ mai isprăvi! Încă o anomalie: aceste şcolĭ inferioare de agricultură vor trebui să primească de preferinţă oamenĭ carĭ aŭ să stea în şcoală nu 3 anĭ, cît ţine şcoala, ci numaĭ un an. Aşa zice art. 16, „se vor primi: *a)* absolvenţĭ de aĭ şcoalelor normale primare de învăţătorĭ, conform art. 9, alin. II; . . .“

Căutaţĭ la art. 9, alin. II, veţĭ vedea că aceştia staŭ numaĭ un an.

Atunci, d-lor, vă întreb; nu este un lucru ciudat? De ce daţĭ preferinţă acelora carĭ nu aŭ de stat de cît un an, căcĭ, la urma urmelor, şcoala este pentru aceia carĭ staŭ 3 anĭ. Nu, trebuia să zicĭ că ceĭ cu un an sunt pe d'asupra.

Legea ne zice aşa:

„Numărul primirilor din categoriile *a* şi *b* se va fixa de minister, în fie-care an şi pentru fie-care şcoală. După ce se vor face primirile din aceste două categorii, *în locurile ce vor mai rămîne disponibile* se vor primi candidaţĭ din cele-l'alte categoriĭ, în ordinea indicată la aliniatul precedent.“

Dar aceasta? Vrèĭ să scoţĭ gospodarĭ ruralĭ practicĭ, şi ca să scoţĭ oamenĭ practicĭ le cerĭ să fi făcut şi un gimnaziŭ? Altă comedie!!

Iată, d-lor, că în realitate şcoalele acestea numaĭ sunt de cît şcoale normale. Atunci, d-lor, am sacrificat şcoalele superioare agricole, am sacrificat şcoalele practice de agricultură pentru un mare scop.

Care e acest mare scop? Ca să înfiinţăm şcoalele elementare de agricultură.

Acestea sunt şcoalele de la carĭ aşteptaţĭ d-v. creşterea spiritului agricol din ţară, acestea sunt şcoalele cu carĭ veţĭ transforma apucăturile populaţieĭ rurale, cu carĭ veţĭ îmbunătăţi cultura în Romînia.

Eŭ, ministrul instrucţiuneĭ, 'mĭ am luat de scop progresul agriculturеĭ în Romînia, şi am să ajung acolo prin crearea de cîte patru şcoale de fie-care judeţ, — d. ministru zice în 12 anĭ, — d. raportor, maĭ zorit, zice în 6 anĭ! şcolĭ agricole pentru băeţĭ şi şcolĭ agricole pentru fete!

Şcolĭ agricole pentru fete, asta este lucru delicios! Tocmaĭ asta lipsia propăşireĭ economice a Romînieĭ!

In Francia, d-lor, nu ştiŭ de cît o singură şcoală de aşa fel. Dar Francezĭĭ sunt maĭ modeştĭ, căcĭ nu o numesc şcoală de agricultură, ci şcoală de lăptărie. Cursurile nu ţin 2 anĭ ci 6 lunĭ de zile; acolo se primesc fete la vîrsta de 14 anĭ şi li se predă cunoştinţe pentru lăptărie, pentru îngrijitul păsărilor de curte şi grădinărie, lucrurĭ casnice. Evident că Francezĭĭ sunt un popor reacţionar, nu se pricep în ale agriculturеĭ, noĭ suntem maĭ moţaţĭ şi de aceea facem şcolĭ de agricultură şi pentru fete şi pentru băeţĭ.

Acum ia să vedem ce sunt aceste şcolĭ elementare de agricultură?

Maĭ întîiŭ fac o întrebare: aţĭ auzit d-v. de vre-un om cuminte care să comande o-dată de 120 perechĭ de un lucru nevăzut nicĭ-odată? Să auzĭ că s'a inventat un pardesiŭ minunat şi fără să-l fi văzut, în loc să-ţĭ comanzĭ unul, comanzĭ 120? Saŭ cînd a eşit automobilul, un om care nu l a văzut nicĭ o-dată, să-şĭ vîndă caiĭ, trăsura, şi să comande nu un automobil, ci să comande de o-dată 100!! Ast-fel se face acum cu creearea a 120 de şcolĭ elementare de agricultură nevăzute, neauzite.

Cum sunt acum aceste şcolĭ? Sunt cu cursurĭ de cîte 2 anĭ; va să zică, învăţămîntul se face în 2 anĭ. Şi ce coprinde acest învăţămînt? „Invăţămîntul va coprinde pe lîngă învăţătura practică a agriculturеĭ şi a industriilor eĭ anexe saŭ derivate, repetiţiĭ asupra aritmeticeĭ, geometrieĭ şi geografieĭ din programul claseĭ IV primară urbană, saŭ a claselor IV şi V primare-rurale, cu adăugire de noţiuni de comptabilitate simplă; aceste repetiţiĭ însă nu vor putea ocupa pe şcolarĭ maĭ mult de 4 ore pe săptămînă.“

Ministrul zisese: „Restul timpuluĭ va fi consacrat lucrărilor practice şi învăţămînтuluĭ agricol.“

Iar raportorul, maĭ filosof, zice:

„Restul timpului va fi consacrat lucrărilor practice, învățămînt agricol, *și lecturilor folositoare.*“

Acum, care va fi proporțiunea între lectură și învățămînt? Va fi ceea ce s'a întîmplat o-dată, cînd un revisor, ducîndu-se la o comună, a găsit pe învățător plimbîndu-se în ogradă pe cînd copiĭ eraŭ în școală, și l-a întrebat: dar clasa unde este? Învățătorul i-a răspuns: acum ne aflăm în orele de lectură, băĭețiĭ citesc.

Eĭ, d-lor, va să zică, vom avea de toate, vom avea și lecturĭ folositoare, iar în regiunile de pădure vom avea și noțiuni elementare de silvicultură.

Cum se va face acest învățămînt agricol pe 20 hectare, la 5 km.? Cred că în această privință d. Stolojan a arătat destul de bine, că calculele d-v. sunt greșite, că nu se poate face agricultură pe acele 20 hectare, numaĭ cu copiĭ de 13 anĭ, precum și greutățile de a avea o întreagă gospodărie, etc.

D-voastră aveți o așa încredere în toate aceste combinațiunĭ, în școalele aceste elementare de agricultură, în carĭ vor învăța băeți de 13—14 anĭ, în cît vreți să credem că vor face agricultură așa de bună, că vor cîștiga și chiar cîte 70 leĭ pe fie-care an.

Dar toate aceste minunĭ cine le va face?

Aveți o combinațiune foarte interesantă. Orĭ-cine ar crede că este vorba de un om care se îndeletnicește în adevăr cu agricultura. Nu! Un normalist, un învățător, un băĭat care după ce a făcut 5 anĭ de curs primar la țară, după ce a perdut un an la concursul de admisiune, după ce a făcut alțĭ 5 anĭ școala normală de învățătorĭ, cu un program greŭ, și maĭ ales foarte greŭ de simplificat, căcĭ un învățător trebue să știe multe și de toate, a făcut și exercițiŭ militar, cam redus,—și bine ar fi să se facă maĭ mult,—după ce a făcut pedagogia și practica pedagogieĭ,—și să nu credeți că este glumă lucrul acesta;—după ce face toate acestea, îl duce la școala de agricultură, unde maĭ face un an, și apoĭ încă un an și jumătate la ferma model, și îl botează profesor de agricultură.

Una din două: orĭ după un an și jumătate la ferma model și un an la școala de agricultură ese bun învățător agricol, și atuncĭ de 'l-ațĭ maĭ ținut 5 anĭ în școala normală; orĭ acest învățămînt agricol de un an la școala de

agricultură şi un an şi jumătate la fermă este o glumă, şi atunci nu am făcut nimic, de cît am înfiinţat un ruagiu de prisos mai mult.

Eu bănuesc că partea a doua este adevărată, pentru că d. raportor a adăogat ceva la legea d-luĭ ministru, în coadă. Şi cam acolo se oglindeşte adevărul.

Iată ce a prevăzut d. raportor:

„Cînd vor fi băeţi mai mulţi se va adăoga şi un şef de cultură.

„Şeful de cultură poate să fie şi un străin: în acest cas el va fi angajat cu contract pe un termen nu mai lung de 10 ani."

Acesta este mi se pare cel care în gîndul d-luĭ raportor are să facă agricultură cu copiiĭ, şi care are să vadă de vitele ministeruluĭ, pe cele 20 hectare. Aşa că îmĭ amintesc o istorie despre marina braziliană. În Brazilia cabotagiul nu se putea face de cît sub pavilion brazilian; străiniĭ aŭ pus pavilion brazilian. Atunci a venit o altă lege care cerea ca comandanţiĭ vaselor să fie brazilieni. Şi companiile străine s'aŭ supus, aŭ făcut 2 căpitani: Elsenhor căpitan, plin numai de galoane, şi care nu făcea nimic; şi le capitaine de travail, care dirigea vasul şi pe care legea nu-l prevedea.

Aşa şi acum, învaţă cine-va 5 anĭ pedagogia, istoria, etc., îĭ daţĭ un fel de spoială de agricultură, şi pe urmă îĭ ataşaţĭ un şef de cultură pe 10 anĭ. Acesta mi se pare că este căpitanul de muncă.

Dar, d-lor, pentru Dumnezeŭ! Vă trebue un om, un agricultor, de ce el să fie normalist, ca să poată face practică agricolă cu băeţiĭ?

Pentru ce atîta complicaţiune? Pentru ce numaĭ de cît un normalist? Ba şi adăogaţĭ că dacă va arăta în practică că nu are aptitudinile acestea agricole, îl treceţĭ îndărăt!

Dar nu era maĭ bine să-l lăsaţĭ de la început în şcoala luĭ normală, la treaba luĭ, şi dacă vă trebuia un agricultor, să luaţĭ un agricultor adevărat?

Eu nu mă ocup cu agricultura, dar am întrebat şi eŭ oameniĭ carĭ ştiŭ şi carĭ mi-aŭ spus că nu va învăţa agricultura într'un an de şcoală.

Dar fermele acestea cum le organisaţĭ? Ce se va face

în aceste ferme? Se va face agricultură în mare? Se va face creştere de vite, lăptărie? Este o mare varietate. Va să zică este un cîmp de experienţe agricole pe aceste 20 hectare. D. Marin Petrescu 'mĭ a spus că trebueşte cel puţin 33.000 leĭ pentru ca o şcoală de acestea să înceapă. Eĭ bine, aceste experienţe agricole cine are să le facă? Ministrul de instrucţiune, luminat de comitetul permanent sub direcţiunea inspectorilor învăţămîntuluĭ primar, sub direcţiunea revisorilor şcolarĭ şi cu bieţiĭ normalişti, carĭ se zice că aŭ maĭ învăţat agricultură şi în şcoalele normale de învăţătorĭ. Şi eŭ ştiŭ ce agricultură se învaţă acolo. Avem aci un excelent profesor, director al uneĭ şcoale normale, care pune o muncă foarte lăudabilă în direcţiunea aceleĭ şcolĭ. Intrebaţi-l ce agricultură se învaţă acolo. 'Mĭ aduc aminte că am asistat la un examen la o şcoală normală, cînd un elev a fost întrebat despre altoire, cîte feluri sunt. Băiatul a răspuns: treĭ feluri. L-am maĭ întrebat cum se face altoirea, la care băiatul a răspuns: luăm „sujetul“ în mîna stîngă, cuţitul în mîna dreaptă şi cele-l'alte. Am întrebat pe băiat, ce este „sujetul“? Profesorul 'mĭ-a răspuns că este un termen technic ce se întrebuinţează în horticultură. Ce era însă? Cuvîntul „sujet“ fusese luat din limba franceză fără ca să fie tradus. 'L-am maĭ întrebat pe băiat: aĭ făcut altoirea vr'odată? 'Mĭ-a răspuns: da. 'L-am maĭ întrebat: după cum 'ţĭ-a spus profesorul saŭ după cum aĭ văzut că face tatăl tăŭ? El 'mĭ-a răspuns: cum am văzut la tata.

Evident, d-lor, că nu se învaţă altoirea de cît convingîndu-te din vedere, că aşa este maĭ bine, iar nu din cărţile de altoire. Tot aşa este şi cu lecţiunile de igienă. Un personagiŭ însemnat 'mĭ spunea că a asistat la un examen de igienă, la care elevul a fost întrebat, cum se aduce un cadavru de la Paris la Bucureştĭ. (Ilaritate). Aceasta este lecţie de igienă? Toată lumea ştie că sunt antreprenorĭ specialĭ carĭ se ocupă cu aceasta, şi slavă Domnuluĭ, că lucrul se întîmplă foarte rar. Toate aceste învăţăturĭ pe hîrtie strică mintea omuluĭ, 'l învaţă o limbă păsărească, dar în realitate nu 'ĭ sunt de nicĭ un folos.

Ce se putea s'a făcut. S'a pus în programul şcoalelor normale oare-carĭ cunoştinţe de grădinărie, pentru ca să înveţe pe normalişti să cultive cîte-va legume, florĭ, şi

aceasta era archi-suficient. Scopul acestor noţiuni de grădinărie, pe care dascălul trebue să le facă cu micii ţărani, nu este ca să perfecţioneze agricultura romînă, dar ca să întreţină gustul copiluluĭ pentru natură, să 'l impedice de a dispreţui munca cu mîna, să 'l împedice de a visa numaĭ cum să fugă la gimnaziŭ la oraş, şi să facă şi pe băiatul de ţăran care a învăţat carte, să se întoarcă îndărăt la coarnele pluguluĭ, să cultive pămîntul cu dragoste, să nu 'ĭ fie ruşine de profesiunea părinţilor săĭ şi de cea maĭ nobilă dintre ocupaţiunile omeneşti, agricultura. Să fie un muncitor luminat şi harnic, iar nu un nemulţumit ars de jarul de a se vedea slujbaş la oraş.

Aceasta, d-lor, se poate face. Şi dacă se face va fi mult. Să cultive ţăraniĭ legume, să 'şĭ facă grădiniţe, să-şĭ vadă cu drag îndeletnicirea; asta, da, se poate urmări prin şcoală, şi prin însăşĭ şcoala primară. Dar această învîrtitură, dar aceste şcolĭ de 2 anĭ cu ferme de 20 hectare, cu capital de 500 de leĭ, cu care nu se poate face nimic, cu dascălul care nu ştie agricultura şi care se gîndeşte nu la cîmp, ci la ceea ce a învăţat la şcoala normală, daţi-mĭ voe să vă spun că asta nu se poate!

Cînd ajung la şcoala de agricultură de fete, şi d-nealor s'aŭ încurcat, căcĭ nu vedem, nu se spune nimic în lege:

„Pentru fete se vor înfiinţa şcolĭ elementare de gospodărie rurală, în carĭ să se deprindă cu practica gospodărieĭ ţărăneştĭ, cu utilisarea productelor, cu îngrijirea vitelor, etc. Aceste şcolĭ vor fi saŭ de sine stătătoare, saŭ alăturate pe lîngă o şcoală primară de agricultură, saŭ pe lîngă o şcoală primară de fete. Modul de funcţionare al acestor şcolĭ se va hotărî prin regulamente."

Am vrea să facem ceva şi ne este frică, nu ştim cum . . . o lăsăm la regulamente. Aşa trebuia să lăsaţĭ lucrul pretutindenĭ.

Dar credeţĭ că sunt intransigent, că nu admit ca la rigoare să faceţĭ şi experienţe de felul acesta. Faceţĭ dar faceţĭ doar experienţe? Eŭ pricep de unde v'a venit ideia. Nu este orator mediocru, nu este cugetător mediocru care 'şĭ închipueşte că a învîrtit toate lucrurile, care să nu zică: „în şcoalele primare am voĭ să se înveţe agri-

cultură"; ba într'o vreme se zicea că doar să o punem în program, şi o să vedeţi cum în şcoalele primare se va învăţa cu folos agricultura. Lucrurile astea le auzim de anî! D-v. le-aţi luat la serios. Foarte bine. Ce vă împiedică să înfiinţaţi şcoale d'astea, una, două, în ţară?

Luaţi un absolvent al uneî şcoale practice de agricultură, trimiteţi-l într'un sat, daţi-î pogoanele şcoaleî şi mijloace să facă cultură, să înveţe pe ţăranî cum să'şi îngrijească vitele, cum să se ocupe de stupî, cum să crească gîndacî de mătase, cum să facă untul maî bine.

Ce vă împedică să faceţi experienţă? Spuneţi că aţi făcut una la Drăgăşanî pentru viţe, nu puteţi să faceţi şi aceasta?

Dar în loc de experienţe, d-v. să organisaţi un întreg aparat, o cheltuială enormă? De sigur, credeţi că dupe legea d-v., cu 120 şcolî, peste 6 anî, ţara romînească o să înoate într'o fericire agricolă. Lucrul este cu desăvîrşire glumeţ, daţi-mî voe să vi-l spun verde şi lămurit.

Aceste şcolî elementare de agricultură, născute moarte, nu vor da de cît un lucru: vor da aspiranţî pentru şcoalele inferioare de agricultură.

Şcoalele inferioare de agricultură, destinate odinioară să ne dea oamenî practicî, vă va da învăţătorî agricolî. Numaî încape îndoială, 'î veţi avea cît de numeroşî, pentru că aŭ şi leafa de învăţătorî, aŭ şi vite, aŭ şi pămîntul şcoaleî.

Veţi avea iarăşî şi pentru acelaşî scop candidaţî de profesorî. Pentru ca să aveţi candidaţî aţî stricat şcoala a doua, pentru a avea profesorî aţî stricat şi şcoalele superioare. Aceasta este întreaga economie, întreaga filozofie a proiectuluî de lege relativ la învăţămîntul agricol.

Ce trebuia dar în această privinţă, ce era legitim? Nu era legitim de cît un lucru: vroiţi să faceţi o încercare? Faceţi. Nevoe de lege nu este. Nu v'aţi întrebat: de ce a făcut încercărî ministerul instrucţiuneî, cum a făcut cu şcoalele profesionale fără lege şi nu l-a şicanat nimenî? Cine va împedica pe ministrul instrucţiuneî, dacă crede că poate să încerce şi acest lucru?

Sunt aiurea şcolî de astea micî.

Iată un exemplu: şcoalele practice de păstorî din

Francia. Sunt două şcoli de păstori în Francia, una la Rambouillet şi alta în Algeria. In aceste şcoli de păstori credeţi că se învaţă istoria şi cele-l'alte? Nu. Sunt un fel de ferme, se primesc băeţi de 15 ani pentru că trebue să-i scoată păstori cînd vor eşi după doui ani. In Algeria îi ţin 3 ani, şi nu le cere nici şcoală primară, ci numai să ştie să scrie, să citească şi cele 4 operaţiuni. Şi cînd ieşe, le dă un capital de 200 de lei şi un certificat.

Iată şcoală practică elementară, şi toată Francia are 2 şcoale. De vor merge bine, vor mai înfiinţa şi Francezii.

Incolo eŭ nu cunosc şcoli de felul acesta; e o şcoală de herghelii în Francia; cursul ţine un an. Se primesc băeţi de 19 ani, oameni întregi ca să-i scoţi să meargă la herghelii. De aceea, singurul lucru care era legitim, era să faceţi încercări, era să aveţi un absolvent al unei şcoale practice de agricultură, să-i daţi capital, pămînt, cu obligaţia ca într'o parte să se facă cultura viermilor de mătase, în altă parte o lăptărie mai perfecţionată, etc., dar să credeţi d-v. că o să faceţi agricultură, că o să studiaţi mai bine felurile de semănături în ţara aceasta, pe cele 20 de hectare, cu un normalist şi cu copii... vă mărturisesc că nu mai insist. Prea e de prisos!

Trec acum la şcoalele de meserii. Cu şcoalele de meserii, tot aşa.

Am hotărît o-dată să avem şcoale elementare de agricultură, şcoale inferioare de agricultură, cu intrarea treptată de la una la alta, şi şcoale superioare de agricultură? Aici, la meserii tot aşa. Vom avea şcoli elementare de băeţi şi de fete, şcoli profesionale de băeţi şi de fete şi şcoli superioare. Cum să se facă aceste şcoale? foarte ciudat; şcoalele cele elementare sunt şcoale unde va ţine învăţămîntul 2 ani. Unde se fac aceste şcoale, cele mai multe? In oraşe, de sigur. Ei bine, ieĭ băeţii, cum absolvă învăţămîntul primar; între 10 şi jumătate şi 11 ani şi îi ţii 2 ani să-i înveţi meserii. Ce meserii poate să facă un băiat de 11 ani? La ce meserii, un băiat de 11 ani poate să fie apt? Să facă turnătorie? Mobile? Ce o să se facă un băiat de 11 ani? Zidar?

Apoi, în şcoalele profesionale staŭ 7 ani. De unde

era imposibil să se facă în doĭ anĭ ceva, dincolo altă exagerație: liceul întreg, împărțit în treĭ categoriĭ, 2 anĭ, 3 anĭ, 2 anĭ.

Acum, d-lor, în școala mică ce credețĭ că se maĭ învață? „Lecturĭ folositoare, repetițiĭ asupra aritmeticeĭ, geometrieĭ și geografieĭ din programa claseĭ IV și V primară urbană saŭ a claselor IV și V primare rurale cu adăogire de noțiunĭ de comptabilitate; aceste cunoștințe teoretice însă nu vor putea ocupa pe școlarĭ maĭ mult de opt ore pe săptămînă.

„Pentru unele meseriĭ carĭ ar reclama aceasta, învățămîntul teoretic va maĭ putea cuprinde desvoltărĭ asupra geometrieĭ, desemnuluĭ și modelagiuluĭ. In acest cas, se va putea consacra învățămîntuluĭ teoretic pănă la 12 ore pe săptămînă.“

Două ore pe zi, învățămînt teoretic! Și în acești doĭ anĭ, o să-ĭ scoată meseriașĭ! E o glumă!

Școalele profesionale, din potrivă, țin 7 anĭ. Aceasta este maĭ curios. Aceia carĭ vor și din această școală nu vor fi meseriașĭ, ci vor fi profesorĭ pentru școalele elementare de meseriĭ.

Incă un lucru ciudat ațĭ făcut: pe cînd în școalele comerciale elementare nu se învață nicĭ o limbă străină, în aceste școale se învață două limbĭ: franceza și germană. Pentru ce aceasta? Pentru-că în școalele profesionale de fete, de azĭ, se învață doua limbĭ străine; și pentru-că la fete se învață două limbĭ, aide și aci, la băieți, să se învețe două străine.

Iată, d-lor, cum se organisează și aceste școlĭ. Și pe lîngă aceste școale se fac ateliere. Aci iar bogăție de formule. Pentru ceĭ d'întiiŭ 5 anĭ, se chiamă: *atelier de instrucțiune*, iar pentru ceĭ din urmă 2 anĭ, *atelier de aplicațiune*, și cu aceasta, aideți, am creat imediat meseriĭ in Romînia!!

D-lor, eŭ nu tăgăduesc că pot fi și alte școale de meseriĭ pentru băieți de cît cele două din Iași și Bucureștĭ, carĭ sunt maĭ ales școale de meseriĭ mecanice, dar aceste școale trebuesc făcute după nevoia industrieĭ; trebuia să fie primiți oamenĭ carĭ aŭ fost deja într'un atelier carĭ aŭ maĭ lucrat, carĭ aŭ îndeletnicirea, carĭ aŭ plăcerea pentru lucru.

Voiţi să aveţi mijlocul de a şti dacă aŭ aplicare? Foarte simplu. Avem un început de industrie, avem fabrici.

D. Carp, într'un proiect de lege asupra organizăreĭ meseriilor, propusese ca sindicatul fie-căreĭ meseriĭ să înfiinţeze şcoale industriale; evident că asemenea şcoale create de sindicatele de meseriĭ, ar fi fost şcoale practice, pe cînd şcoalele de dulgherie, de zidărie, pe carĭ le face ministrul instrucţiuniĭ publice, vă puteţi închipui cam ce fel de şcoale aŭ să fie.

Daţi d-v. subvenţiune diferiţilor industriaşi din ţara, ca să creeze pe lîngă atelierele lor şcoale pentru copiĭ; daţi subvenţiuni în raport cu numărul copiilor carĭ 'i va lua în acele ateliere; şi faceţi ce se face în toate ţările cu şcoalele de lucrătorĭ.

Aţi putea să începeţi imediat. Luaţi băeţi orfani de la orfelinatul din Focşani, băeţi cu carĭ ministrul nu ştie ce să facă după ce eĭ îndeplinesc vîrsta de 12 anĭ, daţi-i ucenicĭ la uzine. Ştiŭ că d. Lemaître a zis că ar primi în atelierele sale, şi tot aşa ştiŭ că sunt şi alţi industriaşi, sculptorĭ de mobile şi alţiĭ carĭ ar dori să primească asemenea ucenicĭ.

De ce nu încercaţi pe la diferiţi industriaşi ca să plasaţi din aceĭ băeţi orfanĭ? Nimenĭ nu va fi care să vă critice, pentru că prin acele ateliere ar putea să înveţe ucenicii ca şi în nişte şcoale practice.

D-lor, să vă daŭ un exemplu. Este vre-o industrie în ţara noastră care să fi cîştigat maĭ mult în aniĭ din urmă de cît industria clădirilor? Nicĭ una. Eĭ, nu vi se strînge inima de durere cînd vedeţi că elementul naţional aproape de loc nu participă, şi că toţi banii merg la străinĭ? Şi cu toate acestea, noĭ am avut meşterĭ în această industrie, am avut zidarĭ, am avut sobarĭ atît de maeştri că şi astăzi încă se maĭ văd prin oare-carĭ case sobe falnice şi cu gust artistic; am avut tîmplarĭ, dulgherĭ şi zugravĭ. Ce s'a întîmplat? S'a schimbat modul nostru de a construi şi această schimbare a făcut ca meseriaşiĭ noştri să nu maĭ poată corespunde la industria clădirilor şi aŭ fost înlocuiţi prin Italienĭ, Nemţi, Unguri şi alţi străinĭ. Apoĭ credeţi d-v. că ministerul instrucţiuneĭ publice va putea să reînvieze toate acele meseriĭ prin şe-

ful de biuroŭ care va fi însărcinat cu direcţiunea acestor şcoli profesionale? Dar aţi putea să daţi oare-cari subvenţiuni la maeştri constructori pentru ca să ia pe lîngă dînşii ucenici, pe cari 'i va instrui sub supravegherea d-voastre.

Iar în ce priveşte partea desemnuluĭ şi a zugrăveleĭ, aceasta intra în atribuţiunile departamentuluĭ d-v. şi aţi putea să faceţi desemnatorĭ şi zugravĭ pentru pereţi, însă nu prin înfiinţare de şcolĭ cîte 4 de judeţ, şi elementare şi inferioare şi superioare!! D-lor, lîngă usine se fac şcolile acestea. Ştiţi, d-lor, că s'a înfiinţat la Cîmpina o şcoală de sondagiŭ, ţinută de „Steaua Română". De ce s'a înfiinţat? Pentru că desvoltîndu-se în ţară industria de exploatare a păcureĭ, s'a simţit necesitatea de o şcoală de sondagiŭ şi ast-fel s'a înfiinţat şcoala. Ceea-ce arată că şcolile industriale se înfiinţează dupe nevoile ce să simt într'o localitate, şi ast-fel s'a înfiinţat şcoala de sondagiŭ pentru puţurĭ, iar nu de sondagiŭ pentru budget.

D-voastre aţi împărţit suprafaţa Romînieĭ în bucăţi egale politiceşte, şi aţi hotărît ca în 6 anĭ să înfiinţaţi 120 de şcolĭ elementare de meserii pe lîngă cele 120 agricole! Ba, la copiĭ le-aţi dat şi de mîncare prin lege, căcĭ, înainte de a avea experienţa cu cantinele şcolare, d-v. le consacraţi prin lege şi acum nu mai rămine de cît să mai înfiinţaţi încă ceva prin lege, o clientelă oficială şi pe cheltuiala Statuluĭ mititeilor meseriaşĭ, căcĭ d. raportor spune că trebue să li se asigure şi capitalul şi clientela. Probabil că d. ministru va aduce încă o lege asupra clienteleĭ absolvenţilor şcoalelor de meserie.

Dar, lăsînd de o parte şcoalele micĭ, rămîn şcoalele profesionale, saŭ, cum le ziceţi, şcoalele inferioare de meserii, în carĭ intră copiiĭ maĭ marĭ, unde se stă maĭ mult de cît 2 anĭ, unde se învaţă, în adevăr, o meserie. Eĭ bine, aicĭ putea ministerul de domeniĭ să'şĭ mulţumească activitatea. L'aţi găsit că este leneş? Fie! Atunci bine aţi făcut că'l aţi luat înainte, dar nu pe calea cum o faceţi, ci pe cale de experienţe, de încercărĭ.

Aţi avut experienţa cu şcoalele profesionale de fete; resultate foarte slabe. Credeţi că o să reuşiţi maĭ bine cu băeţiĭ? Trebuia întîiŭ să încercaţi, şi dacă reuşaţi, lesne

pe urmă puteaţi înmulţi aceste şcoale. Aşa se fac experienţele, nu cum le faceţi d-v.

D. N. G. Stătescu: De ce n'aţi făcut d-v.?

D. Take Ionescu: D-le Stătescu, cînd va fi discuţiunea aceasta, vă voiŭ spune ceea ce am făcut, şi dacă am făcut cît trebuia.

Ziceam că d-v. sacrificaţi tot învăţămîntul technic pentru o singură ideie: înfiinţarea acestor şcoli elementare de agricultură, comerciŭ şi meserii; spuneam că acest proiect se învîrteşte împrejurul unuĭ adevăr, fără a'l ghici şi fără a'l satisface, şi aceasta este ultima parte a cuvîntăreĭ mele.

Care este adevărul împrejurul căruia v'aţi învîrtit fără să nemeriţi.

Iată acest adevăr: organizarea învăţămîntuluĭ nostru general, aşa cum este făcută şi aşa cum s'a refăcut anul trecut nu corespunde nevoilor actuale ale societăţeĭ omeneşti, şi maĭ puţin ale societăţeĭ romîneşti.

Mă explic.

Nu este exact, — şi bine aţi făcut că aţi spus-o, fiind-că dacă o spuneam eŭ, mă lua la socoteală colegul d-v. de la finance, cum m'a luat altă dată — nu este exact că şcoala primară are de scop de a da recruţi pentru învăţămîntul superior.

O asemenea înlănţuire nu este în firea lucrurilor. Poţi să o puĭ pe hîrtie, însă condiţiunile economice ale ţăreĭ se opun la acest şir fatal.

Care este adevărul? Maĭ cu seamă şcoalele primare urbane, aşa cum sunt la noĭ în ţară, nu corespund nevoilor reale ale populaţiuneĭ noastre. Şcoala urbană îţi ea copilul de la 7 anĭ, ba încă 'ţi cer şi dispensă ca să'l primească cu 6 anĭ, îl ţine pănă la 10—11 anĭ. La această etate el nu este bun nicĭ de băiat de prăvălie, nicĭ ca argat la vite, nicĭ de ucenic la meserie, din causa vîrsteĭ fragede, şi neavînd ce face, intră în liceŭ, adică la un început de cultură pe care nu'l va urma fiind-că nu poate. In adevăr, experienţa a dovedit că ceĭ maĭ mulţi se opresc la anul întîiŭ, la anul al doilea al învăţămîntuluĭ secundar; aŭ perdut 2—3 anĭ.

Ce este în ţările cele-l'alte? Invăţămîntul primar urban este maĭ lung, el nu este numaĭ o piatră de călcare spre

învățămîntul secundar, el se prelungește, se completează într'un tot armonic. El dă tot cultură generală, dar atît cît trebue omului care are să fie un muncitor și ține pe copil la școală până în momentul cînd el va putea să se ducă d'a dreptul la diferitele ocupațiuni.

Și atunci care era ideia mea? Un învățămînt primar superior care capătă un caracter, o tendință profesională; o școală de cultură generală cu tendințe profesionale, dar nu o școală de meserii de copilași unde să-și cîștige un capital, nu o școală de agricultură de copii de 12 ani.

Se insistă în aceste școli asupra acelor apucături generale care 'ți dau și gust pentru meserie în genere și îndeletnicire pentru mînuirea lor. Se insistă asupra lucrului manual. De ce? Ca să-ți deprindă mîna nu numai la condeiu, dar și la nicovală și la rîndea, ca să-ți desvolte gustul nu numai la fasele istoriei omenirei și la problemele matematice, dar și la munca fisică.

Se insistă asupra desemnului, căci astăzi mai ales cu progresul industriei, desemnul joacă un rol însemnat în desvoltarea profesiunilor industriale.

Se adaugă modelagiul care iarăși are rol într'o mulțime de industrii.

Și pentru ca să facă, d-lor, elevul aceste lucruri de mic? Pentru că toate aceste sunt apucături cari trebuesc să înceapă de la o vîrstă fragedă pentru a se putea desvolta în mod armonic și complect mai tîrziu. După cum la fete este lucrul de mînă, tot așa la băeți lucru de mînă, desemn, modelagiu.

Această ideie face ca în unele țări cursul primar să dureze 8 ani, în alte țări 7 ani, și că în Francia sunt ast-fel de școli cari aparțin și de ministerul instrucțiunei publice, dar nu de el singur, *ci și de ministrul industriei.* Vedeți, d-lor, chiar aceste școli, cari nu sunt școli de meserii, ci aŭ numai o parte din tendință technică, oamenii cuminți aŭ găsit că ministrul instrucțiunei publice nu le poate duce singur, ci numai împreună cu ministrul industriei.

In Francia aveți școli naționale mixte, de învățămînt primar superior și profesional, care și unele și altele sunt puține și depind de amîndouă ministerele.

Intr'o țară ca a noastră trebue să mai adăogați ceva.

Fiind dat adevărul că la noĭ comerţul şi industria nu sunt încă naţionale, trebue să-ĭ învăţaţĭ pe elevĭ şi conversaţiunea practică a uneĭ limbĭ străine, căcĭ alt-fel îĭ trimeteţĭ în lupta grea a vieţeĭ cu mîinele goale.

Acest lucru, d-lor, există în toate ţările: în Prusia, Bavaria, Würtemberg, Baden, Saxonia, maĭ puţin în Belgia şi foarte puţintel în Italia, în unele maĭ mult, în altele maĭ puţin, după cum şi-aŭ dat osteneala.

In Belgia, de exemplu, fetele învaţă florăria, pictura pe porcelan, lucrurĭ carĭ nu sunt în legătură cu desemnul, cu modelagiul, cu întregul sistem de învăţămînt, dar d-v. vreţĭ să ataşaţĭ la ministerul instrucţiuneĭ publice tot.

Cine ştie! Imĭ va fi dat poate să dirig şcoală de bucătărie şi de aceea m'am ocupat să văd cum stă lucrul la Paris şi acolo am văzut că şcoala stă sub direcţiunea bucătarilor francezĭ. (Ilaritate).

Da, am voit şi eŭ să fac o şcoală de bucătărie, dar la asil, cu acele orfane cu care nu maĭ ştim ce să facem şi carĭ ar fi avut un admirabil atelier, acela al bucătărieĭ asiluluĭ.

Da, am pus şi în legea mea şcoalele de menagiŭ şi bucătărie, dar atuncĭ nu mă gîndeam să administrez şi comerţul şi industria şi agricultura ţăreĭ!

Şi acum, d-lor, fiind că tradiţiunea ţăreĭ a fost să se numească gimnasiŭ ceea ce vine peste şcoala primară, de aceea în proiectul meŭ de la 1895 aveam organizat pentru băeţĭ cu tendinţĭ cu desăvîrşire practice, cu îndeletniciriĭ practice, căcĭ în realitate nu se învaţă de cît: „limba română, o limbă modernă predată în scopul practic de a învăţa pe elevĭ cu conversaţia zilnică, aritmetica elementară cu aplicaţiunĭ practice, elemente de geometrie precum şi noţiunĭ de comptabilitate şi de ţinerea registrelor, noţiunĭ de fisică, himie şi ştiinţe naturale, cu aplicaţia la agricultură şi industrie, igiena, geografia, istoria naţională cu noţiunĭ sumare de istoria generală, caligrafia, desemnul, musica vocală, lucrul manual, gimnastica, exerciţiĭ militare şi jocurile gimnastice".

Acest lucru vi-l spuneam anul trecut cînd ziceam:

„Şi dacă lucrul e aşa şi dacă problema este limpede şi exemplele le avem sub ochiĭ noştri, pentru ce nu am

putea să avem ceea ce alte ţărĭ cu adevărată cultură posedă? Dar veţĭ zice: Ce! noĭ nu avem gimnaziĭ de 4 anĭ şi pe care d. ministru propune să le menţină? Nu, d-lor, organizaţia gimnaziilor noastre este un lucru hibrid. Nu e nicĭ ceea ce-ĭ trebue celuĭ ce vrea să înveţe numaĭ 4 anĭ, şi e prea puţin pentru cel ce vrea să facă maĭ mult. Omuluĭ care ar vrea să intre la şcoala de agricultură, la şcoala de telegrafie, şi la numeroasele şcoale pe care le avem, ĭĭ trebue 4 clase secundare. Omuluĭ care se duce în comerţ şi în usine cam tot aşa, şi să sperăm că şi comerţul şi usinele o să fie odată în mîinile noastre. Eĭ bine, omuluĭ acestuia în 4 anĭ de studiŭ, ce i-aĭ dat? I-aĭ dat limba latină. Departe de mine să critic limba latină, dar omuluĭ acestuia nu-ĭ este de nicĭ un folos. A învăţat rosa-rosae, dar nu ştie latineşte şi nu va şti nicĭ o-dată şi nicĭ nu-ĭ trebue.

I-aĭ dat două limbĭ moderne, germana şi franceza, dar el nu-ĭ în stare să scrie două rînduri din acestea. Pentru ce? pentru că i-aĭ cerut prea mult, o limbă moartă şi două viĭ. I-aĭ dat noţiunĭ de istorie universală ca şi cum ar fi să facă studiĭ de înaltă cultură. I-aĭ dat să înveţe matematica raţională, dar cînd ĭĭ arăţĭ un catastif, îl apucă pe dos. Nu i-aĭ dat nimic necesar în lupta pentru traiŭ şi faţă de străinĭ se găseşte într'o inferioritate de nedescris, atuncĭ cînd tot comerţul nostru se face într'o limbă străină. Aceasta este în mare parte causa pentru care tinerĭĭ noştri sunt isbiţĭ de neputinţă în lupta pentru traiŭ.

Şi în loc ca în viaţa luĭ practică să se slujească cu şcoala ce a făcut, şi în loc să 'l înveţe o limbă străină, dar bine, 'l învaţă treĭ gramaticĭ, ĭĭ face capul tobă de gramatică.

„Gimnasiul nostru ne dă în realitate, în loc de un om, o imitaţie de om, un uluit pe care nu le pricepe, dar care strînge în buzunar o diplomă cum că este procopsit în ale învăţătureĭ.“

Aşa că, d-lor, adevărul adevărat e acesta. Inainte de a continua observ că deja d-v., de anul trecut pănă acum, bateţĭ niţel în retragere asupra tonuluĭ cam de sus, cu care luaţĭ atuncĭ propunerea mea de a alcătui şi învăţă-

mîntul nostru aşa cum l'aŭ alcătuit şi alte ţărĭ. Căcĭ iată ce găsesc în acest proiect de lege. D. ministru zicea:

„Unele şcoale secundare de băeţĭ se vor putea transforma treptat în şcolĭ cu caracter practic şi profesional, potrivit cu trebuinţele locale şi în vederea unor aplicaţii determinate. Această transformare se va putea face prin *măsură budgetară.*"

D-lor, eŭ vă întreb: ce sunt aceste şcolĭ în carĭ se vor transforma unele din gimnasiile actuale? Sunt şcolĭ elementare? Sunt şcolĭ profesionale de băeţĭ şi fete? Şcolĭ de comerciŭ? Nu. Pentru că toate acestea sunt deja în lege; sunt tocmaĭ acele şcolĭ, botezaţi-le cum voiţĭ, gimnasiĭ... (Intreruperĭ).

Aceasta e realitatea, dar şi dorinţa d-v. practică în acest sens, a făcut'o imposibilă d. raportor, care zice:

„Unele şcolĭ secundare de băeţĭ se vor putea transforma treptat în şcolĭ cu caracter practic şi profesional, potrivit cu trebuinţele locale şi în vederea unor aplicaţii determinate. Această transformare se va putea face prin *lege specială.*" (Intreruperĭ).

Acesta e un truism. E ştiut că orĭ-ce lege poate să modifice altă lege. Ceea ce propunea ministrul era un lucru cu minte; ceea-ce propuneţĭ d-v. e un non-sens. Dacă e vorba prin lege, lăsaţi-o în pace; se poate orĭ-cînd veni cu o lege. Asta se ştie.

Ministrul voia să facă alt-ceva: o adevărată şcoală primară superioară cu tendinţe profesionale maĭ mult saŭ maĭ puţin pronunţate. Eŭ nu pretind că am făcut un lucru perfect.

Aşa dar, aveţĭ şi d-v., ministrul instrucţiuneĭ, un cîmp foarte larg pentru a contribui la îndrumarea ţăreĭ spre meseriile la care astăzĭ nu se îndrumează. Dar acel cîmp nu coprinde nicĭ luarea vacilor de la şcoala de la Herăstrăŭ, nicĭ luarea atelierelor de la şcoala de meseriĭ, nicĭ înfiinţarea de-odată a 240 de lucrurĭ, care nu s'aŭ maĭ văzut; şcolĭ de agricultură şi meseriĭ, din carĭ să iasă cine-va cu capital la 12 şi la 13 anĭ.

Aveţĭ alt ceva de făcut. Este un gol în organisarea învăţămîntuluĭ nostru. Aveţĭ şcolile primare organizate numaĭ ca primă treaptă pentru trecerea la învăţămîntul secundar, aveţĭ apoĭ şcolile secundare organisate cu oare-

cari cusururi de cari mă voiŭ ocupa acum, aveţi universităţi. Dar lipseşte ceva. Ce? Un învăţămînt care, fără a fi o şcoală specială să aibă o tendinţă profesională, şi care este învăţămîntul cel adevărat, care este cerut de trebuinţele acestei ţări.

Bine aţi făcut cînd aţi luat din proiectul de la 1895 trifurcarea. Tot aşa trebue să faceţi şi aci, şi, în loc de a face şcoli elementare de agricultură de doi ani, să răspundeţi la această nevoe a burgheziei noastre, să 'i daţi o şcoală tot primară, în care să înveţe ceva mai mult de cît în şcoala primară, şi din care să iasă apt pentru a merge, fie la prăvălie, fie la meserie, o şcoală care să aibă un alt caracter, unde să înveţe şi o limbă străină, indispensabilă, nu gramatică, ci să vorbească limba, să înveţe comptabilitatea, desemnul, modelarea, cari sunt foarte importante. Să înveţe mai ales desemnul, modelagiul, îndeminarea mîneĭ, acesta este temeiul, şi atunci veţi face o lucrare bună, folositoare.

Şi dacă experienţa va fi zis: pe lîngă unele din aceste şcoli primare-superioare, cu caracter profesional, să punem şi ceva ateliere pentru acele feluri de meserii cari se pot exercita de copii, cum de exemplu în Elveţia pentru sculptura de lemn şi fildeş, în Belgia la şcoale de fete pentru desemnul pe porcelană, foarte bine! Incercaţi şi dacă reuşiţi, aveţi să le înfiinţaţi mai departe.

D-voastră însă, vă închipuiţi că trebue unificat tot învăţămîntul din ţara romînească, şi, plecînd de la ideia că tot ce se chiamă şcoală trebue să fie la d-v., aţi pornit în războiŭ să strîngeţi şcolile din Romînia. Ministrul de războiŭ v'a opus o resistenţă militară, deşi şcolile de fii de militari se potrivesc, căutînd programele lor, cu învăţămîntul secundar.

La ministerul lucrărilor publice nu aţi putut lua nimic. La domenii nu numai că aţi luat şcoalele şi le-aţi deturnat de la misiunea lor, dar aţi fost siliţi să inventaţi un fel de şcoli foarte ciudate, nu pentru a face oameni de practică şi de experienţă, ci funcţionari. Voiţi să faceţi de odată 240 de asemenea şcoli, şi să formaţi personalul acestor şcoli, probabil cu greutăţi şi cheltueli, dar fără resultat, pentru că acestea nu pot să dea resultate, e cu neputinţă să dea resultate.

Aşa că, d-lor, mă întorc de unde am început.

Departe de a fi o operă care să complinească legea învăţămîntuluĭ, legea actuală nu poate de cît să strice şi să încurce. Singurul lucru bun e creiarea, care se putea face printr'o trăsătură de condeiŭ, a uneĭ secţiunĭ comerciale pe lîngă şcoalele secundare de fete, şi îndrumarea — dacă are verĭ-un înţeles art. 84 — a transformăreĭ unor şcoale secundare în şcoale adevărate inferioare, dar care să aibă un învăţămînt practic, cu tendinţe profesionale, iar nu creiarea de ateliere de Stat, unde nu lipsesc de cît uniforma şi toboşarul care să 'ĭ cheme la lucru de două orĭ pe zi, de cîte orĭ intră în atelier. Din potrivă, trebuia să creaţĭ ce ne lipseşte. Repet: puteaţĭ să încercaţĭ, de voiaţĭ, şi d-v. şi d. ministru de industrie, unele ateliere pentru meseriile carĭ s'aŭ creiat în ţară. Maĭ puteaţĭ să faceţĭ un lucru: să organizaţĭ un sistem întreg de a plasa pe absolvenţĭ de aĭ învăţămîntuluĭ primar, carĭ ar fi avut tragere de inimă, în diferite fabricĭ, ateliere saŭ usine, să le daţĭ subvenţiĭ şi să încurajaţĭ acest lucru. In loc de aceasta, aveţĭ şi un articol, că orĭ de cîte orĭ la o şcoală contribue şi Statul, Statul e diriguitorul aceleĭ şcoale. Ce spirit de complectă unificare, de complectă aservire! de complectă modelare a tuturor după un singur tip! şi, ce e maĭ curios, după un tip pe care nu l'aţĭ văzut nicĭ odată de cît în imaginaţia d-v. şi tipărit în foile acestuĭ proiect de lege!..

De aceea, resumîndu-mă, mă întorc la declaraţia de la început: nu vă puteţĭ plînge că, în aceştĭ patru anĭ de legislaţie, noĭ am luat o atitudine ostilă faţă de silinţele d-voastre. Că aŭ fost puţine încercările d-v., ce importă? Cîte aŭ fost le-am discutat pe toate cu multă bună-voinţă, ba de multe orĭ nu ne-am făcut datoria pe deplin faţă de alegătoriĭ noştri. Aţĭ venit cu legea minelor, a vorbit d. Carp în Senat, şi atîta tot din partea noastră. Aţĭ venit cu legea învăţămîntuluĭ secundar şi superior, nu aţĭ avut să vă plîngeţĭ de atitudinea opoziţieĭ, nicĭ în Cameră, nicĭ în Senat, deşi era o lege de mare importanţă. Aţĭ venit cu puţin, ce e drept, nicĭ nu prea am avut multă ocazie, dar, în sfîrşit, nu puteţĭ să ne arătaţĭ o lege a d-v. pe care să o fi criticat cu amărăciune, şi să vă fi spus că nu va fi lege a Statuluĭ, de cît cît

timp veţi fi d-v., şi că va înceta de a mai fi lege a Statului cînd nu veţi mai fi d-voastre.

Dar azi, în ziua cînd vă facem această declaraţie, trebue să fiţi convinşi că nu o facem din spiritul de opoziţie, care orbeşte, dar în convingerea deplină că votîndu-se această lege, se face o operă rea. (Aplause).

* * *

(Şedinţa dela 10 Martie, 1899)

Urmînd discuţia legeĭ învăţămîntuluĭ profesional, pe articole, d. Take Ionescu propuse un amendament la art. 1 din proect, căutînd cu acest prilej a desminţi unele legende ce răŭ-voitoriĭ liberalĭ aŭ creiat pe seama d-sale, cît şi pe acea a partiduluĭ conservator.

Amendamentul d-luĭ Ionescu a fost respins cu 73 bile negre, fiind 31 albe, din 104 votanţi.

D. Preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, amendamentul meŭ care propune suprimarea cuvintelor: „ministrul instrucţiuneĭ publice şi cultelor, este autoritatea supremă în învăţămîntul profesional“, este evident că cuprinde legea întreagă.

Nu vă aşteptaţi însă, cu ocasiunea susţinereĭ unuĭ amendament, să refac discuţiunea generală. Nu este de loc aceasta intenţiunea mea, şi vreaŭ de la început să declar lucrul, ca să nu se crează alt-fel, deşi este incontestabil că propunînd acest amendament, „suprimarea trecereĭ şcoalelor profesionale de la ministerul special la ministerul instrucţiuneĭ publice“, principiul legeĭ e tot în joc.

D-lor, sunt silit să vorbesc, şi iată de ce:

Ieri, d. ministru al şcoalelor a spus că la 1893, cînd d. Carp a propus legea sa asupra învăţămîntuluĭ profesional, eŭ m'am opus, că 'ĭ-am cerut ca aceste şcolĭ să se ia de la domeniĭ şi să se dea ministeruluĭ instrucţiuneĭ publice, şi că d. Carp a pus piciorul în prag şi eŭ am cedat.

Voesc să-mĭ spună d. ministru de unde a luat această informaţiune, căcĭ dacă a luat'o de unde-va, sunt dator să'ĭ spun că a fost răŭ informat; iar dacă tace, dacă nu vrea să-mĭ spună de unde a luat informaţiunea, atunci sunt silit să-ĭ spun că ceea ce a spus nu este exact.

Politeţa îmĭ impune cuvîntul *neexact*, dar dacă neexact va să zică ceva care nu e tocmaĭ aşa, în casul de faţă să se ştie că neexact însemnează că absolut nu e aşa, dar de loc nu este aşa. Şi atuncĭ de ce maĭ vorbim, d-lor, de demnitatea parlamentuluĭ cînd venim cu lucruriĭ astfel de neexacte?

Auzind pe d. ministru, m'am întrebat: nu cum-va memoria mea să mă fi înşelat? Şi azĭ chiar am căutat de am comunicat cu d. Carp şi amîndoĭ am căutat să vedem dacă vre-odată am discutat împreună asemenea lucru; absolut nicĭ o dată n'am convorbit măcar cu d. Carp despre astă cestie, absolut nicĭ o dată n'am făcut cea maĭ mică opunere la legea d-luĭ Carp, şi absolut nicĭ o dată n'a avut ocasiune d. Carp să pună piciorul în prag.

Şi atuncĭ, d-lor, mă întreb, dacă e permis să se aducă în parlament, şi încă de pe banca ministerială, ceea-ce numeşte Francesul *des potins*.

'Mĭ-aduc aminte că d. ministru, acum un an, la discuţia legeĭ învăţămîntuluĭ secundar, iar venise în parlament cu un *potin:* spusese că proiectul meŭ de lege asupra învăţămîntuluĭ secundar, pe care 'l adusesem eŭ în comisiune, nu coprindea trifurcarea şi că comisiunea a pus'o.

Iarăşĭ lucru neexact, dar monstruos neexact, căcĭ nu se bizuia absolut pe nimic. Aşa şi ceea-ce spune acum e absolut neexact.

Cum să răspund dar la partea a doua, la acuzaţia că una susţineam în consiliul de miniştri, şi alta azĭ, aci? Cum se poate răspunde la învinuirĭ scoase din vînt?

Ştiţĭ ce este adevărat? Am scris singur într'un jurnal, acum cîte-va zile, că în momentul cînd m'am dus la ministerul instrucţiuneĭ publice, la 1891, aveam ideia vagă ca să iaŭ la ministerul instrucţiuneĭ publice toate şcoalele din ţară. Această idee n'a eşit nicĭ o dată din forul meŭ interior, şi îndată ce am venit în capul şcoalelor, m'am vindecat de această greşală. Şi fiind că am avut deplină bună credinţă şi am spus franc, că într'un moment, acum şapte anĭ, avusesem această idee pe care am părăsit'o la primiĭ paşĭ în practică, de aci *potin,* de aci lupte cu

d. Carp în consiliul de miniştri, de aci isbînda d-luĭ Carp, de aci schimbarea mea la faţă.

Dar, d-lor, nu e viaţă posibilă cu aşa năravurĭ! Apoĭ sunt o mulţime de lucrurĭ carĭ se şoptesc şi carĭ nu le aducem aci, fiind-că nu este cuviincios aceasta. Apoĭ dacă e vorba de *potinurĭ*, vă vom da noĭ la *potinurĭ*, noĭ advocaţiĭ carĭ cred că suntem maĭ bine de cît orĭ-cine în stare, cînd am vrea să spunem *potinurĭ*.

D-lor, vă întreb: în ce limbă şi cu ce cuvinte, din ce dicţionar se poate califica lucrurile acestea?

S'a maĭ spus aci, că ideea mea de crearea uneĭ secţiunĭ comerciale pe lîngă şcoalele secundare de fete, a fost luată de proectul d-luĭ Sturdza. L'am adus aci, e legat frumos, vedeţi-l, nu se găseşte în proectul d-luĭ Sturdza lucrul acesta.

D. Spiru Haret, ministru al cultelor şi instrucţiuneĭ publice: N'am zis-o eŭ.

D. Take Ionescu: Dar cea-l'altă aţĭ spus-o?

D. Spiru Haret, ministru al cultelor şi instrucţiuneĭ publice: Aceea am spus-o.

D. Take Ionescu: Aţĭ maĭ spus un lucru: aţĭ spus că eŭ, în legea mea asupra învăţămîntuluĭ primar, înfiinţasem şcolĭ primare superioare, şi că nu le-am aplicat! Dacă nu aţĭ spus, nu am nimic de zis. Fiind-că d. ministru tace, vrea să zică a spus.

Nicĭ aceasta nu este exact. Dar de loc. Şi aci nu este vorba de un *potin*, ci de un lucru care se putea lesne controla.

Eĭ bine, nu este exact.

In articolele 33 şi 34 din legea de la 1893, cele la carĭ s'a referit d. ministru, nu este vorba de nicĭ o şcoală primară superioară. In art. 33 e vorba de cursurĭ de făcut o dată pe săptămînă la absolvenţiĭ şcoaleĭ primare de la ţară; aceasta nu este o şcoală superioară. Este vorba în art. 34 de *cursurĭ de séră* în unele centre populate. Aceasta este şcoala primară superioară? Vrea să zică nicĭ aceasta nu este exact.

Atuncĭ mă întreb: este posibilă discuţiunea în asemenea condiţiunĭ?

Maĭ departe s'a susţinut că noĭ am făcut o greşală cînd am zis că vom desfiinţa legea aceasta, atuncĭ cînd

vom putea s'o desfiinţăm. Neapărat că dacă n'o să ajungem nicĭ o dată la guvern nu o s'o putem desfiinţa. D. ministru 'mĭ-a amintit chiar un discurs al meŭ din opoziţie. E adevărat.

La o întrunire publică, cînd eram în opoziţie, zisesem că este purtare de sălbatecĭ de a anunţa că aĭ să desfinţezĭ saŭ să stricĭ tot ce s'a făcut de un alt partid. Persist în părerea mea, că un partid politic, care ar avea drept scop ca să desfiinţeze tot ce aŭ făcut adversariĭ săĭ, introduce moravurĭ sălbatice în viaţa politică. Este firesc ca partidele politice să se succeadă la guvern, dar dacă nu fac de cît să desfacă ceea ce aŭ făcut ceĭ-l'alţĭ, munca naţională piere! Munca ţăreĭ seamănă cu munca luĭ Sisif, care urca într'una piatră şi veĭnic cădea.

Dar acelaşĭ lucru este să anunţĭ la toate creaţiunile unuĭ partid, că aĭ să le desfacĭ, cu faptul că odată în patru anĭ zicĭ despre un lucru că aĭ să 'l desfiinţezĭ? Mie 'mĭ-a părut bine că d. ministru 'mĭ-a citat cuvîntarea mea din opoziţie, căcĭ aceasta 'mĭ-a dat dovada că se interesa de politică şi atuncĭ pe cînd nimenĭ nu ştia că d-sa se ocupă de politică, şi prin urmare a dat o desmînţire la mulţĭ carĭ credeaŭ contrariul, şi se temeaŭ pentru viitorul instituţiilor noastre parlamentare văzînd la guvern oameni carĭ nu se ţin de politică de cît atuncĭ cînd sunt la guvern. Cum eŭ cred că regimul parlamentar este necesar ţărĭĭ acesteia, sunt fericit să aflu că şi aceia carĭ nu se văd în politică în vreme de opoziţie, în mintea lor urmăresc viaţa politică chiar atuncĭ cînd sunt departe de luptele noastre. (Aplause).

Dar adăugaţĭ: nu veţĭ putea desfiinţa legea aceasta. Pentru ce? Pentru că legea aceasta este aşa de bună în cît nu se poate desfiinţa.

Dar noĭ credem tocmaĭ că este aşa de rea în cît datoria noastră este să o desfiinţăm. Aceasta nu lămureşte nimic.

Orĭ aţĭ voit să lăsaţĭ să se înţeleagă că noĭ, deşĭ ajunşĭ la guvern, dacă vom vroi s'o desfiinţăm, nu vom putea, căcĭ vom avea o piedică?

Atuncĭ ţin să fac două declaraţiunĭ.

Noĭ nu primim *guvern cu piedică*, şi atuncĭ cînd am avea la guvern piedică, am şti să ne retragem cum am ştiut tot-d'a-una să ne împlinim datoria. (Aplause).

D-lor, ţin să fac şi o a doua declaraţie: Nu este de loc exact, dar de loc că sunt piedicĭ la guvern. Şi dacă d-v. aţĭ venit cu un *potin*, scos nu ştiŭ de unde, despre ce s'ar fi petrecut în consiliul nostru de miniştri, putem şi noĭ să vă aducem aicĭ nu *potinurĭ*, dar ceea-ce colegĭ de aĭ noştri aŭ declarat că v'aŭ auzit în întrunirile particulare ale d-voastre. Acolo aţĭ spus că împrejurul acesteĭ legĭ nu sunt numaĭ temeiurile trase din conştiinţa parlamentuluĭ, dar maĭ sunt şi alte temeiurĭ afară de conştiinţa parlamentuluĭ. (Aplause).

Eŭ fac o declaraţie: Nu este adevărat ceea-ce aţĭ spus.

La nicĭ unul din actualele proiecte de lege nu este alt temeiŭ de cît meritul intrinsec al legeĭ, şi conştiinţa partiduluĭ care 'l discută sub controlul partiduluĭ celuĭ-alt.

Aşĭ protesta în contra celor şoptite de d-v., dar nicĭ nu am nevoie să protestez, fiind-că ştiŭ că ceea ce aţĭ spus nu este adevărat. Poate să fie un meşteşug parlamentar de a inventa asemenea lucrurĭ, pentru a forţa mîna partizanilor, dar să se ştie că nu este adevărat.

Nu este adevărat că maĭ este şi alt factor la această lege de cît meritul eĭ intrinsec şi voinţa Parlamentuluĭ.

Iată, d-lor, de ce nu mă tem de loc de profeţia d-luĭ ministru de instrucţie, că nu ne vom putea ţine de vorbă, şi vă daŭ întîlnire în această privinţă pentru ziua, care d-voastre doriţĭ să fie cît maĭ îndepărtată, în care vom avea ocasiunea să ne îndeplinim datoria.

O voce: Peste 10, 12 anĭ.

D. Take Ionescu: Fie şi 12 şi 15 anĭ, aceasta nu depinde nicĭ de d. Stătescu, nicĭ de mine.

Cît despre amenințarea, cît despre înfricoşarea că noĭ prin declaraţiunile noastre, pe carĭ vă asigur că nu le-am făcut fără să cunosc opiniunea tutulor conservatorilor, a tutulor acelora cărora partidul le-a încredinţat direcţiunea, şi zic a tutulor chiar fără deosebire de nuanţă, că noĭ vom trece în ţară drept oamenĭ carĭ nu fac nimic pentru muncitorime, nu am nicĭ o grije.

D-voastre ştiţĭ că în ceĭ 7 anĭ de guvern conservator s'a înduoit numărul învăţătorilor care era înscris în budgetul Statuluĭ, ştiţĭ că am fost acuzat chiar erĭ că am

înmulțit școalele secundare; d-voastre știți că sub guvernul conservator s'a înmulțit și școalele normale.

Cînd un partid are la activul lui aceste lucruri, el ascultă cu sînge rece și cu surîsul pe buze acuzările d-v., care fiind-că nu vrem să luăm în serios ceea-ce nu se poate lua în serios, pretindeți că nu voim să facem nimic pentru muncitorimea țăreĭ. (Aplause).

* * *

(Ședința de la 11 Martie, 1898)

In discuție e art. 16 din legea învățămîntuluĭ profesional, care prevede condițiunile de admisibilitate a elevilor și numărul elevilor.

D. Ionescu propune la acest articol un amendament în senzul că la școalele inferioare de agricultură să se primească tinerii cu vîrsta de la 16 ani în sus și carĭ aŭ absolvit cursul primar. D-sa își susține amendamentul ast-fel:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, propun la acest articol un amendament și veți vedea, cînd 'l voiŭ explica, că nu e un amendament în sensul vederilor mele, căci a vă propune un amendament ca să schimbe legea în sensul meŭ ar fi să vă cer să desființați legea.

Dar este un amendament cum trebue să fie un amendament, în concordanță cu partea din principiile admise în această lege și votate deja pănă acum.

O voce: D-v. ați spus că veți desființa legea.

D. Take Ionescu: Am spus de la început că admit așa de puțin această lege în cît nu tind a o desființa în parte, ci voesc ca întreagă să fie desființată, dar cînd propun un amendament la o lege odată luată în considerație, trebue să fie așa amendamentul în cît să nu răstoarne cu desăvîrșire întregul organism al legeĭ, căci, altmintrelea, ar trebui ca la fie-care amendament să facem din noŭ discuțiunea generală a legeĭ, ceea-ce nu este un bun procedeŭ parlamentar.

D-lor, este o parte a amendamentuluĭ, care răspunde tocmaĭ la ceea-ce zice d. Mincu, fără ca să ne fi dat între noĭ cuvîntul. Și credeți-mă, dacă pun acest amendament, este că nu este frumos ca la o lege pe care o votăm să fie colaborator și La Palisse, și dacă rămîne aliniatul 6 așa cum este, atunci la această lege ia parte și repausatul La Palisse.

„Numărul şcolarilor din fie-care şcoală nu va putea trece peste 120. In cas cînd s'ar simţi trebuinţă a se da şcoalei o desvoltare mai mare, va trebui să se mărească în proporţie terenul, clădirile şi materialul de carĭ dispune.“

Asta este ceva frumos. Dacă aĭ făcut şcoală pentru 120 de elevĭ, nu încape de cît 120 şi cînd vreĭ să bagĭ mai mulţi de cît atîta, nu poţi căcĭ nicĭ oamenii nu pot să fie stiviţi ca icrele şi nicĭ casele nu pot să fie elastice ca mingile; evident decĭ că va trebui să se întindă clădirile şi să se înmulţească materialul de care dispune şcoala.

Dacă cu 6 vacĭ pot să lucreze văcărie 100 de inşĭ, de vor fi 200 de inşĭ, nu vor putea să mulgă tot aceleaşi 6 vacĭ.

Este frumos să iasă din deliberaţiunile noastre asemenea glume? Dar atuncĭ cer şi eŭ acelaşi lucru prin *contrarĭ:* dar în cas cînd se va scădea numărul elevilor, atuncĭ se va împuţina numărul clădirilor şi instrumentelor de carĭ dispune şcoala. Cred că această parte a amendamentuluĭ se susţine prin ea însăşĭ.

Şi să credeţĭ, d-lor, că această parte a amendamentuluĭ, numaĭ gînd răŭ din parte-mĭ nu vă poate proba, căcĭ gînd răŭ ar fi să rămînă cît mai multe din mostrele de frumuseţĭ ale acesteĭ legĭ.

D-lor, nu am de gînd să mă întind mai mult de cît trebue asupra celor două propoşiţiunĭ pe carĭ le-am supus la discuţiunea generală şi anume, că ceea ce se înfiinţează prin această lege, nu sunt şcolĭ de agricultură, ci fabricĭ de profesorĭ, şi cred încă mai mult, să 'mĭ daţĭ voie să vă spun, fabricĭ de profesorĭ incapabilĭ. La aceasta se reduce scopul legeĭ.

Şi nu numaĭ că se fac fabricĭ de profesorĭ cu cheltuială nesocotită şi enormă, care, de altmintrelea, cu multă gentileţă, se aruncă pe spinarea judeţelor, pe cînd ele nu aŭ cel puţin răspunderea de a fi colaborat la această glumă legislativă; dar se strică, d-lor, şi ceea-ce avem cu mult, cu puţin, fabrica de profesorĭ de care vorbea d. Aurelian cu multă dreptate şi cu experienţa omuluĭ care —trebue să fiţĭ drepţĭ— este unul din puţinii oamenĭ aĭ

acestei țări, cari de 30 de ani și mai bine, s'a ocupat de agricultură.

Literatura didactică a agriculturei cît este, bună rea, a fost și ea la nivelul țărei; căci nici cele-alte literaturi didactice să nu credeți că sunt foarte pricopsite; căci cunosc foarte mulți savanți, cari nu au publicat nimic de cît cîte o cărticică elementară de curs secundar. Acesta este tot bagajul lor științific tipărit, pe care 'l poate cunoaște publicul. Prin urmare, să nu fim așa de țanțoși cu unele ramuri ale Statului, acelea cari s'au ocupat de agricultură și să zicem că nu știu nimic, că n'au produs nimic; căci dacă ați face socoteala rînd pe rînd, ați vedea că, cam la un nivel este socoteala generală, fiind-că toate atîrnă, nu atît de voința oamenilor, cît de totalul împrejurărilor unei vremi date, împrejurări ce au împins ocupațiunile publice, interesele oamenilor luminați într'o anume direcțiune și le-a depărtat de la altă direcțiune.

Într'o țară ca a noastră, în care se putea face cultura estensivă cu folos, în care se îmbogățeau oamenii cultivînd foarte rudimentar, cum voiți d-v. să se desvolte o agricultură intensivă și științifică?

Totul vine cu nevoia și cu cît se împuținează posibilitatea de a realisa cîștig cu agricultura proastă, adică cu cît renta soluluĭ crește, cu cît salariul lucrătorilor se urcă, cu cît prețurile cu cari se vînd produsele scad, cu atît, neapărat, oamenii caută, prin alte mijloace, prin mijloace de perfecționare științifică, de muncă încordată, să pună la loc ceea-ce păgubesc aiurea.

Nu s'a decretat nici o-dată că, de aci înainte va fi agricultură științifică. In toate este așa; pe cît timp se putea trăi bine fără muncă încordata, fără multă carte nici multă muncă nu se făcea, nici carte multă nu se cerea. Cînd însă nu s'a mai putut trăi fără multă muncă, sau cînd locurile se umpleau, chiar cei leneși se puneau la muncă.

Ce avem noi astăzi? Școli inferioare de agricultură, școli practice de agricultură, cari nu sunt școli secundare, ci școli primare. V'a dovedit foarte bine d. Aurelian, citindu-vă legea că are de scop să producă gospodari rurali, nu șefi de exploatațiuni întinse. Pentru aceștia din urmă este școala superioară de agricultură, care până

acum se numea şcoala centrală. Suntem la nomenclatură, avem a face cu universitatea şi evident că avem bogăţie de cuvinte.

Ziceam că avem astăzi treĭ şcolĭ practice de agricultură cu doĭ anĭ de curs; d-v., în articolul precedent, aţĭ pus treĭ anĭ, nu discut ceea-ce s'a votat fiind că nu sunt în drept.

Cum se intră la aceste şcolĭ practice? aci este cheia lucruluĭ. Voiţĭ să scoateţĭ gospodarĭ ruralĭ, adică ţăranĭ carĭ să se stabilească la sate şi carĭ să 'şĭ conducă eĭ singurĭ, să 'şĭ facă munca, cu mînile lor, dar s'o facĭ maĭ bună pentru ca să serve de exemplu celor-alţĭ. Atunci este cea maĭ greşită idee ca să 'ĭ maĭ treceţĭ prin purgatoriul ce se chiamă cîţĭ-va anĭ de studiŭ într'un gimnasiŭ la oraş. Ne cunoaştem ţara. Avem cea maĭ mare greutate ca să menţinem la plug, pe aceĭ carĭ aŭ diplomă de 4 clase primare; eĭ 'şĭ închipuesc că sunt savanţĭ şi nu maĭ visează de cît liceul, ba chiar universitatea. Ba mulţĭ din profesorĭ cred de datoria lor ca să 'ĭ împingă la licee.

Mă refer în această privinţă la toţĭ aceĭ carĭ aŭ experienţa lucrurilor. Ştiŭ că profesoriĭ fac aceasta de bună credinţă şi în bună credinţă, cred că fac bine. Zorul lor este să împingă cît se poate maĭ mult pe absolventul şcoaleĭ primare la liceŭ şi această stare de lucrurĭ e firească şi nu prin decret se poate modifica. Acum şeapte anĭ, şcolile noastre primare rurale dedeaŭ 1800 absolvenţĭ pe an pentru 2500 învăţătorĭ, adică ceva maĭ mult de cît $^1/_2$ de absolvent... de învăţător şi ceva maĭ puţin de treĭ sferturĭ de absolvent de învăţător. Era firesc ca oamenii aceştia să se creadă procopsiţĭ fiind-că aŭ absolvit cursul primar şi să pornească imediat la liceŭ. Astăzĭ am ajuns la 9000 de absolvenţĭ, o să ajungem la 20, la 30 de miĭ şi cînd vom avea 30 de miĭ, atunci negreşit că vor pricepe şi dînşiĭ că absolvirea a 4 clase primare rurale nu e mare procopseală, nu este un galon în buzunar pentru mareşalat. Dar tendinţa lor este, cum ziceam, că după ce aŭ absolvit cursul primar, să lase meseria părintească, agricultura, şi să plece la oraş. Departe de mine ideea de a zice ca să nu plece nimenĭ la oraş; ştiţĭ bine cît am ţinut la liceele internate şi am absolut părerea

că pe ceĭ însemnaţĭ, trebue să-ĭ ajuţĭ, să-ĭ împingĭ înainte, fiind-că vecĭnic trebue să împrospătezĭ puterile păturei dirigiuitoare a statuluĭ din masele bogate ale tuturor stratelor sociale, dar puhoiul mare este un lucru răŭ. Şi credeţĭ d-v. că aceasta fiind starea de lucrurĭ, aceĭ ce vor face 4 clase de gimnaziŭ se vor întoarce la şcolile practice de agricultură ca să se facă un gospodar rural? Poate că se vor găsi şi de aceştia, dar vor fi numaĭ aceia cărora le-a fost cu neputinţă să se tîrească în gimnaziŭ cu toată indulgenţa cunoscută pentru note şi carĭ văzînd că după 2 anĭ de repetire a uneĭ clase nu pot merge înainte, se vor întoarce la agricultură. Dar pe aceştia voiţĭ să-ĭ faceţĭ gospodarĭ ruralĭ? Aşa erarhie socială vreţĭ să faceţĭ d-v., ca tot ce este răŭ şi leneş să fie gospodar rural şi tot ce e harnic şi indulgent să nu fie?

D-lor, convingerea mea este că toate îndeletnicirile unuĭ stat sunt egal demne şi toate cer ca cel maĭ bun din fie-care fel să le îmbrăţişeze, şi eŭ nu vreaŭ ca şcolile practice de agricultură să fie spital pentru aceĭ cărora le-a fost cu neputinţă să străbată cursul secundar, nicĭ să las şcoala goală, să fac apel şi să nu vină nimenĭ într'însă. De aceea, legea actuală era lege practică şi cuminte.

Iată ce zice legea actuală în articolul 22:

„In şcoalele practice de agricultură se primesc numaĭ tineriĭ carĭ aŭ terminat cursul primar, cu vîrsta de 16 anĭ împliniţĭ, şi vor trece un examen de admitere din citire, scriere şi din aritmetică elementară, după programul ce se va întocmi de ministru.“

Atît. Tînărul care a rămas la ţară, care a dovedit gustul săŭ pentru munca cîmpenească la vîrsta de 16 anĭ deplinĭ, — pentru că nu puteţĭ lua un copil de 12 anĭ la muncă — şi care va trece un examen, va putea intra în şcoală. Va trebui să treacă uu examen, pentru ce? Pentru că poate a terminat de mult cursul primar şi a uitat tot, şi de aceea se cere un examen asupra citireĭ, scriereĭ şi aritmeticeĭ elementare. Aceasta da, aşa poate că verĭ o-dată vom avea candidaţĭ pentru şcoalele practice de agricultură, candidaţĭ adevăraţĭ, carĭ să se facă gospodarĭ ruralĭ, iar nu se facă imitaţie de gospodarĭ, un fel de dascălĭ agricolĭ.

Prin urmare, d-lor, într'o parte a amendamentului meŭ, propun să revenim la acest text, dar recunosc că dacă aşĭ propune numaĭ atît, ar fi un fel de piedică care aşĭ pune-o legeĭ, pentru-că d-v. deja aţĭ intrat într'un angrenaj, în acest angrenaj de fabrică cu treĭ etaje pentru profesoriĭ agricolĭ: în jos, şcolĭ elementare agricole, profesor pentru şcoalele elementare agricole e normalistul. Normalistul învaţă în şcoala inferioară agricolă. Deasupra, şcoala superioară agricolă; acolo intră absolvenţiĭ şcoaleĭ inferioare şi intră acolo ca să iasă profesorĭ la şcoală inferioară agricolă, de unde se scot profesorĭ pentru şcoale elementare agricole. E o concepţie? D-zeŭ să o boteze, dar în sfîrşit, e o fabrică de dascălĭ agricolĭ cu treĭ etaje şi cu ascensoriĭ carĭ duc la fie-care etaj. Aceasta e casa care v'o ziditĭ; nu pot să vă cer să trăiţĭ în alta, căcĭ ar fi o expropriere, dar pot să vă cer să o mobilaţĭ maĭ cum se cade. Şi atunci zic: cel care a făcut cursul secundar, nu intră în şcoala inferioră ca să iasă gospodar, ci ca să iasă absolvent şi să intre în şcoala superioară, ca de acolo să iasă dascăl agricol, iar nu gospodar. De aceea zic: primiţĭ, vă rog, în şcoală, cu cursul primar, cu 16 anĭ împliniţĭ şi cu examen.

Dar ce o să faceţĭ cu normaliştiĭ d-voastre? (Întreruperĭ). Normaliştiĭ sunt dascăliĭ carĭ vor învăţa pentru şcoala elementară agricolă. Am zis ca se vor păstra cîte-va locurĭ pentru normaliştĭ.

Dar această e firesc! Normalistul e invitatul, mosafirul în această şcoală practică agricolă; şcoala nu e făcută pentru el, el să fie pe d'asupra, dar nu la temelia caseĭ din care es gospodarĭ agricolĭ, căcĭ aşa e legea d-v., să vă citesc articolul, căcĭ de la tribună se citeşte în tot-de-a-una cam repede. Ce spuneţĭ d-v.?

„In şcoalele inferioare de agricultură se vor primi: *a)* absolvenţiĭ de aĭ şcoalelor normale primare de învăţătorĭ, conform art. 9, alin. II; *b)* învăţătorĭ normaliştĭ, carĭ nu aŭ încă etatea împlinită de 34 de anĭ, conform art. 20, alin. I; *c)* tineriĭ carĭ vor fi absolvit o şcoală elementară; *d)* tineriĭ carĭ vor fi absolvit cursul secundar inferior, complect; *e)* tineriĭ carĭ vor fi absolvit cel puţin două clase secundare.“

Credeţĭ că este numaĭ atîta, d-lor? Lucru inteligent

ar fi să împărţi locurile pe diferite categorii; să intre şi de aci, şi să intre şi ceva gospodari. D-v. ziceţi: „Numărul primirilor din categoriile *a* şi *b* se vor fixa de minister, în fie-care an şi pentru fie-care şcoală. După ce se vor face primirile din aceste două categorii, *în locurile ce vor rămîne disponibile*, se vor primi candidaţi din cele-alte categorii, în ordinea indicată la alineatul precedent, aşa că nu se vor admite candidaţi dintr'o categorie, de cît după ce vor fi admise toţi ceĭ din categoria precedentă."

Intîiŭ: Absolvenţiĭ şcoalelor normale şi învăţătoriĭ normalişti de 35 anĭ; cam tinerĭ îĭ duce la şcolĭ! A doua categorie: se vor primi candidaţi din cele-l'alte categorii, adică tinerii carĭ vor fi absolvit o şcoală elementară de agricultură, tinerii carĭ vor fi absolvit cursul secundar inferior complect, şi în fine, tinerii carĭ vor fi absolvit cel puţin două clase secundare.

Este frumos, şcolariĭ aceştia să înveţe alături cu oameniĭ însuraţi, cu învăţătoriĭ de 35 de anĭ? Ce conversaţiunĭ vor avea oameniĭ aceştia de 35 de anĭ carĭ se pun la vorbă cu băeţiĭ de 16 anĭ! Aci se vede acelaşĭ ideal, aceleaşĭ preocupărĭ!

Dar aceasta s'a votat, şi la ceea ce s'a votat nu am nimic de zis.

Vă atrag însă atenţiunea, d-lor, asupra pasagiului următor: „Se vor primi candidaţi din cele-alte categorii în ordinea indicată la alineatul precedent, aşa că nu se vor admite candidaţi dintr'o categorie, de cît după ce se vor fi admis toţi ceĭ din categoria precedentă."

De ce atunci să maĭ zicem noĭ că avem şcolĭ pentru gospodariĭ ruralĭ, cînd art. 16 ne spune: cîţi normalişti, cîţi din ceĭ 35 milițienĭ agricolĭ va voi ministrul, eĭ vor ocupa locurile. Dacă maĭ rămîn locurĭ, cine vine? Vin gospodariĭ? Doamne fereşte, vin absolvenţiĭ şcoalelor elementare de agricultură, carĭ vin aci la etajul al 2-lea pentru ca să se urce la etajul al 3-lea. Cine maĭ vin după aceştia? Vin băeţiĭ carĭ aŭ făcut gimnasiul la oraş. De unde are să iasă gospodarĭ ruralĭ? Din această combinaţiune? De unde? Prin ce minune? Ştiŭ din noul testament multe minunĭ; este, de exemplu, înmulţirea celor 5 pînĭ pentru 10 miĭ de oamenĭ. Vedeţi că este o minune, dar pleacă de la o idee posibilă, anume că se poate

împărți 5 pînî în aşa minime cantităţi şi se poate, prin o virtute dumnezeească, ca fie-care să se sature cu o foarte mică cantitate. Dar ca să iasă un gospodar rural din o fabrică în care nu aĭ băgat nicĭ un element din care să iasă gospodarĭ ruralĭ, aceasta este tocmaĭ problema cum să facĭ omlet fără ouă. Fără ouă nu se poate face. Pentru acest omlet nu sunt candidat.

Aşa dar, d-lor, o dată ce d-v. aţĭ votat art. 15 în care aţĭ spus categoric, că şcolile inferioare de agricultură aŭ de scop a da cunoştinţe teoretice şi practice de agricultură, pentru a forma bunĭ gospodarĭ ruralĭ şi pentru a prepara pe învăţătorul de la şcoala elementară de agricultură, dacă lăsaţĭ art. 16 aşa cum este, art. 15 nu maĭ are înţeles, căcĭ nu are de unde să iasă gospodarĭ ruralĭ. N'a putut să intre şi n'a putut să iasă.

Recunosc însă că, ca maşină de fabricaţiune, ca industrie naţională, aceasta este o adevărată industrie naţională.

Sunt producţiunĭ omeneştĭ literare, artistice, ştiinţifice, despre carĭ ştiĭ d'a capo că nu aŭ putut fi plagiate. Cunosc în literatura noastră pagine, carĭ de sigur nu aŭ putut fi plagiate, carĭ aŭ un fel de *odeur du terroir*, după care recunoştĭ că nu este plagiatură şi că are în mod absolut meritul originalităţeĭ.

Eĭ bine, n'aţĭ plagiat pe nimenĭ.

Amendamentul meŭ este singurul mijloc ca să faceţĭ să iasă măcar un singur gospodar rural, să'l puteţĭ arăta şi să ziceţĭ: iată, acesta este singurul care a maĭ putut să iasă în urma mareĭ reforme destinată de a încuraja şi întinde învăţămîntul agricol în Romînia. Vă asigur că nu veţĭ scoate nicĭ unul, dacă nu veţĭ vota amendamentul ce propun.

D. vice-preşedinte: D. preşedinte al consiliuluĭ are cuvîntul.

D. Dim. A. Sturdza, preşedinte al consiliuluĭ: Vedeţĭ, d-lor, ce amestecătură de cuvinte şi ideĭ, în susţinerea unuĭ amendament.

Această este natural din partea d-luĭ Take Ionescu, căcĭ d-sa a zis: în ziua cînd voiŭ face parte din guvern, — adică cînd vor veni conservatoriĭ la cîrma Statuluĭ, — în acea zi, cu un singur articol, am să desfiinţez legea.

D. Take Ionescu intră în discutarea acestei legi cu tendința declarată de a o desființa. In ce mod o poate deci discuta?

Nu intră, prin urmare, în șirul de idei, care să conducă a îmbunătăți această lege. D-sa crede că, cu ceea-ce junimiștii numesc zeflemele, are să înfunde legea.

Ni se poate înfunda discuțiunea, dar prin ce alta, de cît prin o imensă perdere de timp, pentru că se combate legea într'un mod neserios.

Să ne schimbe rostul nostru — al partidului național-liberal, — aceasta nu o poate face d. preopinent. Poate veni cu etaje, cu accesorii și cu alte invenții de ori-ce altă treaptă, discuțiunea nu poate fi convingătoare, pentru că nu e serioasă.

Vă rog să trecem înainte și să votăm acest articol, așa cum este.

Voci: Inchiderea discuțiunei.

— Se pune la vot închiderea discuțiunei și se primește.

D. C. I. Brătianu: Amendamentul propus de d. Take Ionescu sună astfel:

„In școlile inferioare de agricultură se vor primi tineri, cari au terminat cursul primar, cari au vîrsta de 16 ani împliniți, și vor trece un examen de admitere din citire, scriere și din aritmetica elementară.

„Deosebit de aceasta se vor păstra cîte-va locuri pentru absolvenții de școale normale și normaliști, conform art. 9 și 10.

„De asemenea propun a se șterge partea a doua din aliniatul *b* al acestui articol".

Take Ionescu.

Comitetul delegaților a respins acest amendament, de oare-ce nu intra în codul legei.

— Se pune la vot amendamentul d-lui Take Ionescu, și se respinge.

* * *

(Aceeași ședință: 11 Martie)

La art. 21, care prevede admisiunea elevilor în școala superioară de agricultură, d. Ionescu combate economia întregei dispoziții în această privință.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, d. Pană Buescu, la

articolul precedent, a arătat, se pare, pe deplin, cît de importantă este, în această alcătuire, programa şcoaleĭ superioare de agricultură.

Evident, d-lor, programa este un lucru important: dar este ceva maĭ important de cît programa, şi acest lucru maĭ important de cît programa, este ceea ce se află în art. 21. Şi vedeţĭ că fără nicĭ un spirit de a pune pedică, dar foarte regulat, am vorbit la articolele carĭ priveaŭ o serie de ideĭ, am vorbit la articolul unde se fixa, cum aŭ să se primească ceĭ carĭ cer să intre în şcoalele inferioare de agricultură. Şi acum am cerut cuvîntul la articolul care hotăraşte, cum se primesc aceĭ carĭ intră în şcoala superioară de agricultură. Pentru ce, d-lor?

Pentru că înţelege orĭ-cine, că la discuţiunea generală, nu am putut de cît să indicăm în frase generale, acele tendinţe ale legeĭ, pe carĭ le credem detestabile, şi că suntem datorĭ ca la toate articolele în carĭ se întrupează acele tendinţe, să explicăm maĭ detaliat şi maĭ pătruns, efectul absolut detestabil pe care îl are această alcătuire.

In adevăr, d-lor, avem în ţară o singură şcoală superioară de agricultură, şi d. Pană Buescu se întreba: este aceasta un institut agronomic?

Nu este un institut agronomic. Ar fi bine să fie un institut agronomic, dar incontestabil, că aşa cum este organizat, nu este un institut agronomic.

Ce este dar această şcoală?

Legea cea veche, maĭ modestă, făcută de oamenĭĭ practicĭ, o numea şcoală centrală de agricultură.

D-lor, şcoala centrală este un nume care nu-ţĭ dă imediat, n'are pretenţiunea de a-ţĭ boteza lucrul, de a-ţĭ spune firea, însuşirea eĭ; ca şi cum aĭ zice şcoala naţională de poduri şi şosele.

Cînd d-ta daĭ un titlu ca *superioară*, care are pretenţiunea de a fi un botez, atuncĭ criticele d-luĭ Buescu sunt întemeiate. Atuncĭ, vă rog, să nu-ĭ daţĭ numaĭ porecla, ci să o înfăşaţĭ în faşele unuĭ institut agronomic, să modificaţĭ programa pentru a fi un institut agronomic.

Nu ştiŭ soarta amendamentuluĭ d-luĭ Buescu, căcĭ

comisiunea nu a fost complectă, nu ştiŭ ce va eşi... or cum va eşi însă, este un lucru sigur, aţi votat deja art. 20, cu care ocasiune aţi votat numele diferitelor şcoli de agricultură. Va să zică, este hotărît că această şcoală va purta numele de şcoală superioară de agricultură. Care este scopul ei, conform cu proiectul de lege?

Ia să citim art. 20, care ne spune scopul acestei şcoale:

„Scopul şcoalei superioare de agricultură este de a forma personalul didactic pentru şcoalele inferioare de agricultură, personalul fermelor model ale statului, buni administratori pentru moşiile particulare, precum şi personalul special, necesar serviciilor ministerului de agricultură, industrie, comerţ şi domenii.“

Să revin, d-lor, la cestiunea în sine, cît este de extraordinar ca un ministru să formeze personalul special al altuĭ minister. Aceasta s'a votat. Dar mă întreb: aşa cum este întocmit art. 21 vor eşi administratori pentru moşiile particulare din şcoala superioară de agricultură? Răspunsul meŭ categoric este, nu. După cum ziceam adineaori, că din şcoalele inferioare de agricultură nu vor eşi buni gospodari rurali, tot aşa şi la art. 21, zic că de aci nu vor eşi buni administratori pentru moşiile particulare. Şi în adevăr, pe cine primiţi d-v. în şcolile superioare de agricultura? Iată ce zice art. 21:

„In şcoala superioară de agricultură se vor primi: *a)* tineri cari să posedă certificatul de trecerea cursurilor uneĭ şcolĭ inferioare de agricultură, cu saŭ fără stagiul la ferma model, prevăzut la art. 16, alin. IX; *b)* absolvenţii aĭ secţiuneĭ reale saŭ clasice moderne de liceŭ; *c)* absolvenţii a cel puţin 6 clase aĭ secţiuneĭ reale saŭ clasice moderne de liceŭ.“

In legea actuală se primesc băeţiĭ cari aŭ făcut gimnaziul, şi cu patru aniĭ cît maĭ ţine şcoala, după 12 ani de învăţătură, adică cu ceĭ 4 din şcoala primară, ei pot să intre ca administratorĭ la o moşie particulară.

D-v. însă, prin legea ce ne prezentaţi, primiţi două categoriĭ de băeţi, saŭ maĭ bine zis aveţi aerul de a zice că primiţi, căcĭ în realitate nu'ĭ primiţi de cît pe aceĭa cari aŭ făcut liceul complect saŭ aceĭ cu 6 clase. Staţi

la tocmeală! Atît spirit comercial găsesc şi eu în acest proiect de lege.

D. C. Dumitrescu-Iaşi: Social, nu comercial.

D. Take Ionescu: Cuvîntul acesta „social", repetat în tot felul de terminaţiuni, pînă la git îl am.

Aşa dar, din momentul ce primiţi cu liceul complect este acesta un lucru cuminte? Înţeleg pentru un institut agronomic, adică pentru o şcoală de agricultură care ţine locul unei universităţi agricole, o instituţie agricolă care este pentru agricultură ceea ce este facultatea de ştiinţe pentru acei cari fac ştiinţele, facultatea de litere pentru cei cari se ocup cu literile, facultatea de drept pentru cei cari se ocupă cu teologia, facultatea de medicină pentru cei cari se ocupă cu medicina. Nu este un institut agronomic şcoala d-v. Şi repet observaţiunea de odiniocară: ştiţi d-v. atîta pornire la tinerii noştri ca să se facă administratorii de moşii particulare, în cît le cereţi ca să poată intra în şcoala care fabrică acest fel de oameni, să aibă liceul complect. Dar d-v. le cereţi 4 ani şi cu 8 fac 12 şi cu 4 fac 16. Va să zică 16 ani de studiu din viaţa lor, pentru ca să ajungă administratori la moşiile particularilor!

Apoi, acum cînd ei intră cu patru clase gimnasiale şi nu merge nimeni la acea şcoală ca să iasă administratori, şi credeţi că veţi putea scoate pe viitor administratori la moşii particulare, cînd d-v. le cereţi liceul complect! Cu socoteală este aceasta?

Aveţi date statistice că v'a îmbulzit absolvenţii de licee la şcoala de agricultură? Doveditu-v'a experienţa, cum că în realitate se bat băeţii la noi ca să se facă administratori de moşii? Nu, şi d-v. vă amuzaţi să înăsprinaţi condiţiele tocmai pentru ca să goniţi de la şcoala de agricultură acel element care n'are drept scop de a se face dascăli.

La toate şcoalele acestea de agricultură, de sus pînă jos, vreţi să le daţi un caracter de fabrici de dascăli.

Dar, d-lor, credeţi că sunt primiţi absolvenţii aceştia din licee? Nu, căci nu'i primeşte de cît cînd vor fi locuri rămase peste cei ce vor veni din şcoala inferioară de agricultură. Apoi d-v. n'aţi făcut socoteala că este mai uşor să faci şcoala inferioară de agricultură de cît liceul?

Şi dacă cel cu şcoala inferioară este preferat absolventului de liceŭ, nu vedeţi că cel care va vrea să se ocupe cu acest studiŭ nu va face liceul, ci va merge în şcoala inferioară de agricultură, şi că, astfel fiind, împingeţi şcoala inferioară la o fabrică de studenţi pentru şcoala superioară de agricultură? Şi în realitate, de unde vă lăudaţi, în expunerea de motive, că aţi făcut şcoli, care nu sunt legate, ci independent una de alta, aţi făcut cel mai strins lanţ din cîte se pot face, căci iată ce se zice în art. 21: „In şcoala superioară de agricultură se vor primi: *a)* tinerii cari să poseadă certificatul de trecerea cursurilor unei şcoli inferioare de agricultură..."

Va să zică, d-lor, şi aci tot ca la şcoala inferioară, nu va străbate în şcoala superioară de cit acela care a făcut şcoala inferioară, cu alte cuvinte, încă o dată o atracţiune pentru ceî cari fac şcoala inferioară ca să se facă nu buni gospodari rurali, ci studenţi la şcoala superioară. Şi să se facă studenţi la şcoala superioară, pentru ce? Ca să se facă dascăli la şcoala inferioară de agricultură. Apoi nu se ţine lanţ?

Dar, aduceţi-vă aminte observaţia de adineaorî a d-luî Aurelian.

Ce spunea d. Aurelian căruia tot 'i veţi recunoaşte că are practică de şcoli agricole în Romînia şi mai multă practică de cit în întregul minister al instrucţiuneî publice cu toţi agronomii săi. D. Aurelian care a văzut agricultura, n'a citit'o la carte, vă spunea: vreţi administratorî de moşii, şefi de exploataţiunî agricole, de unde să se recruteze aceste persoane? Din băeţii arendaşului, din copiii proprietarului, căci aceştia sunt cari aŭ şi mijloace materiale ca să se facă în urmă şefi de exploataţiunî agricole. Apoi cum vreţi să'i aduceţi în şcoala d-v. superioară, cînd le cereţi să treacă întiiŭ în şcoale inferioare şi nu numai să treacă prin şcoale inferioare, dar să fi trecut întiiŭ prin şcoale elementare de agricultură? Dar nu e cu putinţă.

Mai mult, d-lor. E şi ceva absolut de neînţeles în această alcătuire.

Bine, d-lor, d-v. vreţi să aveţi la şcoala de agricultură două feluri de băeţi: uniî cari în viaţa lor n'aŭ învăţat agricultură, cari vin de la liceŭ şi alţiî, băeţii cari

aŭ făcut deja douĭ anĭ în şcoale elementare de agricultură şi treĭ anĭ în şcoale inferioare, şi vreţĭ ca cursurile, ca învăţătura, ca literatura didactică, să se potrivească de o potrivă cu aceste 2 categoriĭ de oameni? Unĭĭ carĭ de 5 anĭ învaţă agricultura şi alţiĭ carĭ în viaţa lor n'aŭ auzit despre agricultură? E de nepriceput. Te întrebĭ: cum a putut să se conceapă o ast-fel de idee? Cum se poate? Cînd voĭ face eŭ program pentru un om care de 5 anĭ face agricultură, o să'l alcătuesc într'un fel; dacă îl fac pentru unul care în viaţa luĭ n'a făcut agricultură, o să'l alcătuesc alt-fel.

Aceasta e ca şi cum aţĭ lua d-v. pe un om care a făcut 4 anĭ de medicină şi pe unul care în viaţa luĭ n'a fost într'un spital saŭ sală de anatomie, şi-ĭ aţĭ băga în aceeaşĭ şcoală superioară de medicină. Orĭ faceţĭ învăţătură elementară de la început şi atuncĭ 'şĭ-aŭ perdut vremea de giaba ceĭ carĭ aŭ învăţat deja 5 anĭ, saŭ faceţĭ învăţămînt superior, şi atuncĭ nu poate să'l priceapă ceĭ-l'alţĭ.

Dar în ce ţară din lume, arătaţi-mĭ exemple, a intrat în capul unuĭ om, care a avut de la încrederea cuiva dreptul de a tortura o ţară cu legislaţia luĭ, să pună şcolile technice una d'asupra celeĭ-l'alte, aşa ca să trecĭ dintr'una în cea-l'altă şi din aceasta în alta? Nu e posibil. La cultura generală se poate, dar la învăţămîntul technic nu se poate. Fie-care şcoală trebue să răspundă la o anume nevoe technică şi trebue să se recruteze în mod deosebit. Nu se fac şcolĭ de agricultură inferioare ca să se recruteze din cea elementară şi cele superioare ca să se recruteze din cele inferioare. Aceasta e să tragĭ mereŭ acelaşĭ vin în treĭ butoaĭe.

Aceasta e o socoteală? Aţĭ făcut aceasta pentru că nicĭ un moment nu aţĭ avut în gînd că din aceste şcolĭ de agricultură de azĭ, adică cele inferioare, să scoateţĭ gospodarĭ ruralĭ, din cele superioare să scoateţĭ administratorĭ de moşiĭ. Gîndul d-v. unic a fost altul: dascălĭ, dascălĭ.

Vreĭ să facĭ în 6 anĭ, 118 şcolĭ elementare de agricultură. Vaĭ de bietele judeţe carĭ plătesc! Atuncĭ şterge şcolile inferioare de agricultură şi facĭ fabrică de dascălĭ. Dar n'o să fie destuĭ. Atuncĭ şi şcoala superioară de

agricultură o deturnezĭ din scopul eĭ, o scoateţĭ din firea eĭ şi o transformĭ într'o şcoală normală superioară de agricultură. Aşa că, d-lor, mult maĭ cu minte ca nomenclatură era aceasta: se institue în Romînia o nouă profesiune; profesiune de profesorĭ agricolĭ. Această profesiune se exercita la 3 grade: la grad elementar, superior şi inferior. Se creează două şcolĭ normale: una inferioară, de profesorĭ agricolĭ elementarĭ, şi una superioară de profesorĭ agricolĭ inferiorĭ.

Eĭ, atuncĭ aşĭ pricepe şi eŭ şi lumea, cel puţin ar fi corespondenţă naturală între titlu şi conţinut.

* * *

(Şedinţa de la 12 Martie, 1899)

Incidentul N. Catargiu — D. A. Sturdza

Discuţia ce se urma în Cameră cu privire la legea învăţămîntului profesional, discuţie senină şi academică, nu era pe placul băncei ministeriale. „Prea mult se discută", era părerea d-luĭ D. A. Sturdza; şi dedea a înţelege, că opoziţia face această discuţie maĭ mult din spirit de obstrucţionism. Lucru absolut inexact: dacă opoziţia de diferite nuanţe discuta dispoziţiile legeĭ şi propunea amendamente, era pentru că găsea materia prea interesantă şi prea legată cu viitorul ţăreĭ.

Atmosfera era încărcată. Altercaţiĭ între deputaţiĭ guvernamentalĭ şi ceĭ din opoziţie se iveaŭ la fie-ce minut. Una din aceste altercaţiĭ avu ca urmare un cartel, între d-niĭ deputaţi G. A. Scorţescu şi Victor Lecca. Cartelul avu ca epilog o agresiune din partea d-luĭ Lecca, care căuta să lovească, în vestiarul Camereĭ, pe d. Scorţescu; acesta scăpă numaĭ graţie intervenţiuneĭ d-luĭ Nicu Catargiu şi a curajuluĭ săŭ, ameninţînd pe d. Lecca cu revolverul. In acel moment tocmaĭ eşia d. prim-ministru împreună cu d. ministru al justiţieĭ, şi cu revolverul în mînă d. Scorţescu spuse d-luĭ prim-ministru ... „iată cum suntem siliţi a ne apăra viaţa în Cameră", la care d. Sturdza a răspuns: „într'o Cameră unde se ascultă insanităţile d-luĭ Take Ionescu, orĭ-ce se poate întîmpla". La auzul acestor cuvinte, d. Catargiu, într'un moment de legitimă indignare, a apostrofat cu violenţă pe d. prim-ministru.

D. N. Catargiu povesteşte ast-fel cazul: „Cazul e maĭ grav de cît 'l-a arătat onor. nostru coleg, d. Scorţescu. Ieri pe la orele 12 am primit o scrisoare de la d. Scorţescu, prin care mă ruga să trec pe la locuinţa d-sale, hotel Capşa, avînd ceva urgent a-mĭ comunica. In adevăr, m'am grăbit a mă duce acolo şi 'l-am găsit foarte agitat, spunîndu-mĭ că-ĭ s'a întins o cursă.

„Am spus d-luĭ Scorţescu că nu cred, fiind-că, de cînd există regim parlamentar, nicĭ n'a îndrăznit cine-va sa atace pe un deputat cu premeditaţiune; s'a văzut în statele străine, şi chiar la noĭ, scandaluri şi loviri, însă incidental, iar nu cu premeditaţiune.

„Eŭ am venit cu d. Scorţescu la Cameră, am căutat să evit acest scandal, şi martor am pe una din persoanele cele maĭ onorabile, pe d. Horia Rosetti, care poate să vă spună, că am apelat la d-sa, ca să se evite scandalul, punîndu-l în curentul împrejurărilor, şi d-sa 'mĭ-a făgăduit că va căuta să facă a se evita, căcĭ e omul păceĭ.

„La orele 6 am eşit de aci şi am văzut o aglomeraţiune de mai mulţi deputaţi, dintre carî d. Ghica se precipită cu violenţă contra d-luî Scorţescu ca să-l bată; eŭ atunci l-am oprit şi în acelaşi timp 'i-am spus că nu e aci locul să vină să atace pe cine-va, nu sunt aci pădurile Ţibaneî, nicî a Voineştilor, unde se află o populaţiune de ţigani.

„In acelaşi timp, atît d. Scorţescu, cît şi eŭ am întîlnit pe d. prim-ministru, căruia ne-am tînguit; d. Scorţescu a arătat revolverul, spunîndu-i că a ajuns în aşa stare ca să vină înarmat, căcî alt-fel riscă să fie atacat. D. prim-ministru ne-a declarat: că în urma discuţiunilor insanitare, pe carî le-a făcut d. T. Ionescu, Adunarea e în drept orî-ce să facă. Se înţelege că atunci am insultat pe d. Dimitrie Sturdza, prim-ministru."

D. Take Ionescu, pus de-a dreptul în cauză de d. Sturdza, avu cuvîntul şi vorbi ast-fel în acest incident regretabil:

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, cele relatate de d-niî Scorţescu şi Catargiu coprind două părţi cu totul deosebite. E o cestiune, incidentul intervenit între doî colegî din Cameră, incident care în ceea-ce priveşte Camera, îl regretăm — şi aceasta cred că este sentimentul tutulor, căcî Camera nu e localul pentru incidente de asemenea natură, — şi vedeţi că 'mî măsor cuvintele, căcî nu am nicî un gînd să pun unt-de-lemn peste foc, — dar maî este şi altă parte. In toate parlamentele se întîmplă, în anume epoce, să se încălzească desbaterile; sunt momente în carî situaţiunile politice se turbură, fără premeditare, căcî numaî ignoranţiî de ale politicel cred că se poate cu premeditaţiune crea situaţiunî politice, iar oamenii înţelepţi ştiŭ că situaţiunile răsar din anumite împrejurărî, şi că nu poţi să le împedicî atunci cînd se nasc într'un mod firesc.

Sunt momente în carî într'un parlament este o stare de suflete încordată, o temperatură ridicată, în acel moment este evident că, cu cît sunt oamenî cu maî mult temperament, cu atît violenţele cresc, şi nu se poate să fie alt-fel.

Care însă este atunci datoria, nu numaî a unuî guvern, dar datoria tutulor acelora cărora împrejurările le-a încredinţat o parte de direcţiune, cu o parte de răspundere în evenimentele politice? Cînd zic, datoria tutulor, nu fac excepţiune nicî pentru capiî opoziţiuneî, cum nu fac excepţiune nicî pentru capiî guvernuluî, cu o nuanţă; căcî capiî guvernuluî sunt cu mult şi fără de seamăn maî răspunzătorî de cît capiî opoziţiuneî. Pentru ce? Pentru că este firesc, ca acel care este puternic să fie maî moderat de cît acel care este în opoziţiune. Care este datoria şefuluî guvernuluî într'o situaţiune încordată? Dato-

ria guvernului, atunci, este să facă tot posibilul ca să calmeze spiritele, să aducă influența sa în sensul bine-făcător al liniștirei, aceasta este datoria guvernului. Dar să fim mai largi cu guvernul actual, cu d. președinte al consiliului actual, și să ne mulțumim de la d-sa ca să fie măcar neutru în asemenea împrejurări.

Dar putem noi primi ca să se facă asmuțător la desordine în parlament? (Protestări, zgomot).

D. Victor Lecca: Dovediți aceasta. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Mă ertați, d. Scorțescu a zis că d. președinte al consiliului a spus, că *tot este posibil în această Cameră.*

Aceasta nu va să zică a asmuți?

Dacă d. președinte al consiliului n'a zis cuvintele acestea, ce era mai simplu de cît, în momentul în care d. Scorțescu a afirmat acest lucru, d. președinte al consiliului să spună că nu este adevărat. Atunci eŭ n'aș fi avut nimic de zis.

O voce: Va răspunde la timp. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Eŭ n'am fost martor la scena petrecută în fața d-lui prim-ministru; am aci martor pe d. Procopiu care știe că nu am fost martor, căci d-sa, la eșirea din Cameră, 'mi-a spus că s'a întîmplat un incident, și m'a întrebat care este părerea mea. D-sa spunea că d. Catargiu ar fi atacat pe d. președinte al consiliului, fără nici un motiv. Eŭ 'i-am spus că dacă d. Nicu Catargiu a atacat pe d. președinte al consiliului în modul cum spunea d-sa, a făcut foarte rău. D. Scorțescu, însă, ne-a spus cum s'aŭ petrecut lucrurile, și d. președinte al consiliului n'are de cît să spună că nu este așa și noi atunci vom trage alte conclusiuni; dar vedeți că tace.

Va să zică, pănă cînd d. președinte al consiliului nu va spune că a zis alt-ceva, rămîne bine înțeles că a zis, că într'o Cameră unde se ascultă insanitățile mele — aceasta este partea întîiŭ — totul este permis.

Ia să luăm pe rînd și să examinăm aceste lucruri: „Într'o Cameră care ascultă insanitățile mele“... Ce însemnează aceasta? însemnează că Adunarea nu trebue să mă asculte, cînd voiŭ cere cuvîntul. Aceasta nu este a împinge la desordine în Cameră? Cum se poate împedica un deputat să vorbească, de cît prin desordine? Căci alt-

mintrelea nu poate să fie împedicat să vorbească. (Intreruperĭ din partea d-luĭ Delimarcu).

Eŭ nu mă plîng de Cameră, de loc, d-le Delimarcu.

D-lor, eŭ nu mă plîng de cuvîntul insanităţĭ. Eŭ n'am vorbit nicĭ de *Turnul Babilonuluĭ*, nicĭ de *poligamie*. Dacă ceea-ce vorbesc eŭ pare d-luĭ prim-ministru insanităţĭ, apoĭ ce? Crede d-sa că am să vorbesc aci ast-fel în cît să plac d-sale?

Absolut nu mă turbură cuvîntul acesta, chiar dacă ar fi repetat de zecĭ de orĭ; şi dacă voiţĭ să vă spun fondul sentimentuluĭ meŭ, mă voiŭ simţi flatat că ceea-ce spun eŭ pare d-luĭ prim-ministru insanităţĭ; este o cestiune de apreciere interioară.

Dar, d-lor, ce va să zică a asculta pe un orator? Insemnează a 'l lăsa să vorbească.

Camera face bine că ne lasă să vorbim, şi nu primuluĭ-ministru trebue să 'ĭ pară răŭ că majoritatea lasă să vorbească pe oratoriĭ opoziţiuneĭ.

Că majoritatea ne ascultă pe noĭ, însemnează oare că majoritatea ne urmează pe noĭ? Slavă Domnuluĭ că nu ne urmează nicĭ odată. Şi toate discursurile noastre aŭ fost, în ceea-ce priveşte efectele lor, de prisos, căcĭ nu v'aţĭ schimbat întru nimic opiniunile.

Să fie poate o asuzaţiune de obstrucţionism? Dar maĭ întîiŭ de toate, cine vorbeşte de obstrucţionism?

Cînd m'am dus la Senat cu legea cleruluĭ, d. prim-ministru a vorbit în secţiunĭ 3 zile de-a rîndul.

Aţĭ maĭ auzit d-v., ca în secţiunĭ, un orator să vorbească treĭ zile d'a-rîndul asupra unuĭ proiect de lege? Credeţĭ că m'am supărat, d-lor? Nu!

Am scos ceasornicul, l-am pus pe masă şi drept răspuns, am spus că la un discurs de treĭ zile, am să răspund numaĭ treĭ minute. Că era o zeflemea în răspunsul meŭ, era evident. Dar zeflemeaua era posibilă şi admisă cu d. prim-ministru, care vorbise treĭ zile.

A venit legea în discuţiunea Senatuluĭ. Eĭ bine, multe, foarte multe zile a ţinut discuţiunea şi cu mare cuviinţă am răspuns la toate obiecţiunile sale. Nu a fost articol la care nu m'a combătut. Şi chiar dacă am crezut că discursurile sale merită epitetul pe care mi-l aplică

acum mie, m'am sculat, căci m'am simțit dator să-i răspund și la acestea.

Am făcut legea învățământului primar. Ei bine, am fost cu adevărat torturat la Senat. Nu era articol la care d. prim-ministru să nu presinte amendamente. Am răspuns, deși convingerea mea intimă era că erau, nu insanități, dar copilării, și am răspuns foarte cuviincios. Căutați desbaterile Senatului și vă veți convinge.

Dar facem noi obstrucționism?

Sunt în această Cameră de trei ani.

In prima sesiune am vorbit de două ori: o-dată la alegerea de la Galați și altă-dată la Casa rurală.

Erau de prisos două discursuri într'o sesiune? Cel relativ la alegerea de la Galați? se poate oare ca opoziținea să nu-și apere măcar acest lucru: libertatea ei electorală?

Al doilea discurs l-am ținut în contra legei Casei rurale, care de doi ani de zile zace în cartoanele Senatului. Fost-a de prisos acel discurs?

In a doua sesiune am vorbit în două rînduri, și nu am făcut de cît o singură interpelare. Am vorbit o-dată la Mesagiu și altă dată la budgete. Și aceasta era prea mult?

Anul acesta, nimeni din opoziținne nu am vorbit la Mesagiu. Se poate o Cameră și o oposițiune mai indulgentă și mai bine-voitoare, de cît aceasta, care la Mesagiu nici nu deschide gura? Budgetele s'au votat în 8 zile.

Cunoașteți, în istoria noastră parlamentară, o mai mare condescendență din partea opoziținei de cît să lase discuțiunea budgetului 8 zile?

Unde este dar măcar acea obstrucțiune care ar fi provocat o enervare din partea d-lui prim-ministru? Am dreptul dar, cînd zic că d. prim-ministru, prin cuvintele sale: „o Cameră care ascultă insanitățile unui deputat", împinge la desordine. Este firesc ca majorității să-i displacă discursurile opoziției, este firesc ca o majoritate în Cameră să suporte greu discursurile unei opoziținni. Datoria unui prim-ministru este să tempereze nerăbdarea, iuțeala majorității, nu să o împingă la desordine prin cuvinte ca acelea. Vă întreb: această primă parte este ea compatibilă cu datoria unui prim-ministru; este aceasta o

teorie de guvern, ca primul-ministru, în culoarele Camerei, să încurajeze impacienţa legitimă a majorităţei, contra unei minorităţi pe care o forţează să stea până la 8 ore seara?

Dar partea a doua: „că totul este permis". Despre ce „totul" este vorba? Se spusese d-luĭ prim-ministru că s'a întîmplat o altercaţiune între doĭ deputaţi... Ziceţi că pentru un lucru ce nu priveşte Camera, cu atît maĭ bine. Dar d. prim-ministru trebuia să zică că totul e permis? D-sa trebuia să regrete cele întîmplate şi să nu ia parte nimănuĭ în acea altercaţiune; căcĭ altminterĭ sentimentele dintre d-v. şi noĭ, afară de relaţiunile personale, carĭ din fericire, în parlamentul nostru, sunt foarte bune de o parte şi de alta, dar în afară de relaţiunile personale, sentimentele naturale între noĭ şi d-v., sunt rele, căcĭ este lupta, căcĭ dacă n'ar fi lupta, n'ar fi parlament, şi dacă n'ar fi parlament, ar fi rău pentru viaţa politică a ţareĭ. Această luptă este un lucru dătător de viaţă, este garanţia libertăţilor noastre constituţionale. Această luptă, prin firea eĭ, de multe orĭ devine acută, şi în acele momente, d-ta, d-le prim-ministru, care aĭ rĕspunderea ordineĭ în Cameră şi în Senat, d-ta să zicĭ cuvinte carĭ nu pot să fie interpretate de cît că d-sale îĭ place să se producă în parlament incidente carĭ să turbure ordinea? (Întreruperĭ, zgomot). Aceasta nu este de demnitatea unuĭ guvern, şi datoria noastră este să protestăm din toate puterile contra acestuĭ obiceiŭ. (Aplause, zgomot, întreruperĭ).

* * *

(Aceeaşi şedinţă: 12 Martie, 1899)

Urmîndu-se discuţiunea legeĭ învăţămîntuluĭ profesional, la art. 29, cu privire la recrutarea personaluluĭ didactic al şcoaleĭ de brigadierĭ, d. Take Ionescu luă cuvîntul şi combătu dispoziţiunile proiectuluĭ:

D. vice-preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, este în acest articol o dizpoziţiune pe care nu o înţeleg, şi iată care este această dizpoziţiune:

In legea astăzĭ în vigoare se zice:

„Personalul didactic se recrutează din profesorii şcoa-

leĭ speciale de silvicultură şi din agenţiĭ silvicĭ aĭ Statuluĭ.“

In legea actuală, la art. 29, în privinţa acesteĭ şcoli de brigadieriĭ, găsesc acelaşĭ lucru:

„Personalul didactic al secţiuneĭ de brigadieriĭ se va lua dintre profesoriĭ şcoaleĭ speciale de silvicultură, saŭ dintre agenţiĭ silvicĭ aĭ Statuluĭ...“

Şi apoĭ adaogă, şi trebuia să adaoge — căcĭ atunci cînd şcoala depindea de ministerul de domeniĭ, era firesc ca agenţiĭ silvicĭ să servească de profesoriĭ la şcoala de brigadieriĭ, acum, însă, cînd şcoala a trecut la ministerul instrucţiuneĭ publice, ceea-ce se adaogă este firesc —: „...carĭ în tot timpul funcţionăreĭ lor în această calitate se vor considera ca detaşaţĭ, şi 'şĭ vor păstra dreptul lor la vechime şi la înaintare în corpul silvic.“

Să ne lămurim.

Va să zică, profesoriĭ şcoaleĭ de brigadieriĭ nu sunt membriĭ aĭ corpuluĭ didactic ordinar. Eĭ sunt: saŭ chiar profesoriĭ şcoaleĭ de silvicultură, carĭ maĭ fac curs şi la şcoala aceasta de brigadieriĭ, saŭ sunt agenţĭ silvicĭ aĭ Statuluĭ. Atunci, nu maĭ înţeleg ultimul aliniat al acestuĭ articol.

„Salariul şi gradaţiunea pentru profesoriĭ de la secţiunea de brigadieriĭ vor fi acele fixate pentru institutoriĭ şcolilor primare urbane, prin legea învăţămîntuluĭ primar şi normal primar.“

Cum? Iată un agent silvic al Statuluĭ pe care îl luaţĭ din corpul silvic, bine înţeles cu voia ministruluĭ săŭ, şi îl duceţĭ la şcoala de brigadieriĭ, care depinde de ministerul instrucţiuneĭ publice; şi în timpul cînd este detaşat îşĭ păstrează dreptul la vechime şi la înaintare în corpul silvic, şi ce leafă îĭ daţĭ? Leafa unuĭ institutor primar, ba şi gradaţiunea unuĭ institutor primar. Nu înţeleg: leafa luĭ de agent silvic, o maĭ ia, saŭ nu, în timpul acesta? Dacă nu o ia, atunci nicĭ odată nu veţĭ găsi un agent silvic care să facă prostia să 'şĭ lase meseria sa de agent silvic ca să ia o leafă de institutor primar.

Dacă 'şĭ păstrează leafa, este cu putinţă să-ĭ maĭ daţĭ peste leafă, o diurnă, o indemnisare. Dar nu puteţĭ să ziceţĭ că 'ĭ maĭ daţĭ leafa de institutor primar, de dascăl primar de copiĭ micĭ, că 'ĭ maĭ daţĭ leafa şi grada-

țiunea de institutor primar. Nu pricep lucrul. Și de aceea mĭ pare rău că sunt silit să iaŭ cuvîntul, la un lucru așa de neînsemnat, dar pentru mine, aceasta este o obligațiune.

Am spus de la început că legea este așa de rea, tocmaĭ din causă că este făcută de departamentul incompetent în această privință. Și mi-am luat sarcina ca, peste tot, unde găsesc această urmă a specialeĭ incompetențĭ, să pun degetul și să arat.

In cultura generală, v'aț zis, sunt treĭ feluri de școlĭ: primare, secundare și superioare.

Este profesor de școală primară, ia leafă de dascăl de școală primară; este profesor de școală secundară, ia leafă de profesor de școală secundară; este profesor de școală superioară, ia leafa egală cu a profesoruluĭ universitar.

Școala de brigadieri silvicĭ, este școală primară; nu știŭ de ce să fie primară; dar fiind-că este școală primară, profesorul va trebui să ia leafa de institutor primar, cum iaŭ și aceĭ de la școala elementară de agricultură, de la școala elementară de comerciŭ și ceĭ de la școala elementară de meseriĭ.

Dar aci nu se maĭ potrivește simetria. Aceștia sunt agenții silvicĭ aĭ Statuluĭ, și profesorĭ la școala de silvicultură. Acestora nu li se poate da de cît o diurnă saŭ indemnisărĭ oare-carĭ, pe d'asupra lefeĭ lor, pe care o aŭ ca profesorĭ la școala de silvicultură saŭ ca membriĭ aĭ corpuluĭ silvic al Statuluĭ.

Dacă va rămîne aliniatul ast-fel cum este redactat, va fi o absolută anomalie, pentru care nu am de cît această explicațiune de logică verbală. Această școală de brigadieri este școală primară, și prin urmare trage-le leafa de institutorĭ de școală primară.

In contra acesteĭ simetriĭ, nu maĭ zic matematică, căcĭ a fost cu supărare, în contra acesteĭ simetriĭ de cifre mă înscriŭ și declar că nu pricep ce este scris în art. 29.

* * *

(Şedinţa Camereĭ de la 13 Martie, 1899)

La art. 43, cu privire la recrutarea personaluluĭ didactic a şcoalelor inferioare de meseriĭ, d. Ionescu vorbi ast-fel:

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, am cerut cuvîntul la acest articol, pentru-că voiŭ să vă dovedesc că s'ar putea face o mare economie financiară.

Inainte de a-mĭ desvolta aceste foarte scurte observărĭ, să-mĭ daţĭ voe să răspund la acuzaţiile de adineaorĭ, ale d-luĭ raportor care zicea că noĭ vrem şcoalele închise, pentru că suntem în contra principiilor liberale şi că principiile liberalilor cer ca şcolile profesionale să fie aşa făcute în cît absolvenţiĭ uneĭ şcolĭ să poată trece în şcoala superioară.

La aceste acuzaţiunĭ daţĭ-mĭ voe să răspund cu o autoritate puternică în această Cameră, o autoritate care nu se poate recuza, cu aceea a d-luĭ Dumitrescu-Iaşĭ. D-sa este nu numaĭ rector al universităţeĭ, ceea ce nu l'ar putea face competent în cestiunele profesionale, dar este raportor al legeĭ.

Iată ce spune d-sa prin raportul săŭ:

„In şcoalele profesionale, fie-care şcoală trebue să aibă chemarea eĭ bine determinată. Fie-care prepară pentru o anumită profesiune, ca să poată exercita imediat la isprăvire, şi tocmaĭ acest scop îl are în vedere organizarea şcoaleĭ. Preocuparea de a o alcătui ast-fel, în cît să servească în acelaşĭ timp şi ca tranziţie pentru o treaptă superioară, ar slăbi şi complica organizarea. Şcoala profesională devine atunci *o creaţiune bastardă,* care cuprinde prea mult pentru scop şi prea puţin pentru transiţie."

Ce-mĭ permisesem să vă zic adineaorĭ? Este că răŭ faceţĭ dacă introduceţĭ în lege, cea ce lipsea în legea d-luĭ ministru, sistemul de a organiza aşa diferitele şcolĭ profesionale, în cît să slujească drept punte de trecere una la alta.

Nu am vorbit aşa de elegant ca d. Dumitrescu-Iaşĭ, că este prea mult pentru scop şi prea puţin pentru tranziţie. Eŭ am vorbit apla şi am zis că, fatal o să influenţeze în răŭ una asupra celor-l'alte.

Recunosc că maĭ frumos a vorbit d. Dumitrescu-Iaşĭ şi prin urmare, primesc să pun desvoltarea mea sub scu-

tul d-sale, care a spus: „prea mult pentru scop“ şi care califică, cu cuvinte foarte aspre, de bastardă o asemenea concepţie. Ce are de a face cestiunea de principiĭ liberale şi principiĭ conservatoare? E alt-ceva: este cestiunea de a se şti dacă se poate face un lucru practic. Dar nu să-l faci numaĭ pe hărtie cum l'aţĭ făcut.

D. Costinescu îmĭ zicea adineaorĭ: Hîrtia între toate este cea maĭ pacientă dintre toate materiile asupra cărora ne exersăm puterea noastră de concepţie.

D. Gr. N. Macri: Impărăteasa Ecaterina a zis aceasta.

D. Take Ionescu: Atît maĭ bine, avem în această privinţă şi autoritatea Impărăteseĭ Ecaterina.

D. B. St.-Delavrancea: Socrate a zis aceasta, vorbind de pergament.

D. Gr. N. Macri: Nu este Socrate.

D. B. St.-Delavrancea: Este Socrate, cînd a zis că nu vrea să scrie pe piele de bestie.

D. Take Ioneecu: In cestiunea aceasta nu aţĭ fost fericit, d-le Macri.

Dar las aceasta la o parte şi intru în chestia specială a art. 43.

In acest articol se zice că pentru şcoalele de băeţĭ şi fete veţĭ recruta personalul didactic în acelaşĭ mod ca şi pentru învăţămîntul secundar, conform art. 25, 26 28, şi 30 din legea învăţămîntuluĭ secundar şi conform dispoziţiunilor art. 31, 32 şi 33 din acea lege; prin urmare şi plata va fi tot ca a lor. Eŭ cred că este de prisos acest lucru pentru studiile foarte neînsemnate ce le aveţĭ în programul acestor şcolĭ, şi cred că aţĭ putea întrebuinţa fără nicĭ o pagubă pentru şcolĭ, dar cu cîştig pentru budget, pe institutorĭ pentru unele materiĭ, cum s'a prevăzut şi la şcoalele elementare de agricultură. Căcĭ pentru istorie şi geografie, pentru aritmetică practică şi geometrie, de ce ar fi trebuinţă de un licenţiat în litere saŭ ştiinţe, ba încă să fi trecut şĭ prin examenul pedagogic? Programul acestor şcolĭ inferioare de meseriĭ nu este de cît acela al şcoalelor primare puţin maĭ desvoltat. Nu înţeleg de ce pentru aceştĭ meseriaşĭ, carĭ îĭ veţĭ ţine timpul cel maĭ lung în atelier şi numaĭ cîte-va ore cu cursurĭ teoretice, trebue să puneţĭ profesorĭ pe care să-ĭ plătiţĭ cu cîte 400 leĭ şi cu gradaţiunile să se ridice la 600 leĭ lunar?

Afară de aceasta vă va fi greŭ să întrebuinţaţi un profesor secundar, căci nu veţi avea destule ore de studiŭ teoretic, în aceste şcoli profesionale de băeţi şi de fete, ca să-i puteţi întrebuinţa minimum 12 ore, timp la care sunteţi în drept să-i impuneţi pe basa legei învăţămîntului secundar. Şi atunci veţi lua numai profesori de la cele-l'alte şcoli secundare din localitate spre a complecta orele. Şi aceste şcoli, vor avea aerul de a avea dascăli de clacă.

Nu este răŭ să poţi întrebuinţa pe profesorii la mai multe şcoli. Dar unei şcoli care nu ar avea proprii săi profesori, evident că i-ar lipsi ceva în organizare.

Nu este nevoe să-mi explic eŭ de unde a eşit art. 43.

Cînd s'aŭ creat la ministerul instrucţiunei publice şcoalele profesionale de fete, s'aŭ creat cu tot aparatul şi cu toate pretenţiunile pe cari era firesc să le aibă aceste şcoli la ministerul instrucţiunei publice.

Fiind şcoale secundare trebuiaŭ, prin urmare, organizate ca şi externatele secundare; catedre speciale, apoi pentru diferitele catedre aceleaşi titluri, aceleaşi lefuri, aceiaşi licenţiaţi. Cred că pentru cele-l'alte şcoli profesionale pe cari voiţi să le creaţi, unde studiile sunt foarte simple, institutorii de la şcolile normale de institutori, unde-i primiţi după ce aŭ făcut mai mulţi ani, şi acolo îi mai ţineţi 5 ani, ar fi dascăli destui de tari; nu văd nevoia să băgaţi în aceste ateliere licenţiaţi.

Dar nu este cestiunea numai de economie; lasă că şi economia nu este de despreţuit. Un institutor ar costa 220 lei pe lună; un profesor de curs secundar 360 lei pe lună, şi pe lîngă aceasta gradaţiunea la 220 lei pe lună mai mică; iar gradaţiunea la 360 lei pe lună mai mare.

Dar mai este şi caracterul şcoalei.

Dacă voiţi ca acestor şcoli profesionale să le daţi un caracter cît se poate mai practic, va trebui ca şi studiile pe cari le daţi acolo, să aibă un caracter cît se poate mai puţin pretenţios.

Căci este firesc ca un licenţiat în litere saŭ în ştiinţe, o licenţiată în litere saŭ în ştiinţe, trimeşi acolo, vor da studii mai bune de teorie, vor căuta să-şi etaleze ştiinţa

lor, vor da şcoalei un ton pretenţios; iar cusătoreasa saŭ zidarul care a luat lecţiuni de la un licenţiat, se va simţi că a intrat într'o atmosferă de învăţămînt de multă procopseală, şi va căuta un alt debuşeŭ.

Prin urmare, nu este numaĭ economia, dar şi necesitatea de a da acestor şcoale un aer maĭ puţin pretenţios.

Acesta a fost un răŭ, la şcoalele profesionale de fete; ele s'aŭ creat cum a dat Dumnezeŭ, la întîmplare. Astăzĭ însă, cînd legiferaţĭ pentru studiĭ carĭ sunt neînsemnate, puteţĭ foarte bine recurge la absolvenţiĭ de la şcolile normale de institutorĭ, rămînînd ca să numiţĭ licenţiaţĭ la catedrele de limbĭ străine moderne, căcĭ voiţĭ ca meseriaşul să vorbească limbile străine.

Dar chiar la aceste catedre fiind-că negreşit nu voiţĭ să înveţe meseriaşul literatura limbelor străine, şi nicĭ nu voiţĭ ca dînsul să fie în stare să citească astăzĭ pe autorii de acum 200 de anĭ, ci voiţĭ să poată vorbi limba curentă de astăzĭ, limba care se cere pentru exerciţiul meseriilor lor, cred că ar fi maĭ bine să căutaţĭ oameni cît se poate de practicĭ, cu o pronunţare maĭ bună care să-ĭ înveţe conversaţia.

* * *

(Acecaşĭ şedinţă)

La art. 56 d. Take Ionescu are cuvîntul:

D. Take Ionescu: D-lor, în cursul discuţiuneĭ acesteĭ legĭ, am luat cuvîntul regulat la fie-care articol privitor la modul cum se admit şcolariĭ în diferitele şcolĭ create saŭ transformate prin această lege. La articolul acesta maĭ ales, criticile mele sunt din cele maĭ întemeiate.

Vă aduceţĭ aminte, d-lor, că aţĭ votat în şedinţa precedentă articolul relativ la şcoalele profesionale de băeţĭ şi de fete, numite azĭ şcolĭ inferioare de meseriĭ, şi că s'a hotărît ca în acele şcoale cursurile vor ţine 7 anĭ, dintre carĭ 5 anĭ formează şcoala de meseriĭ inferioară de gradul I, şi dacă se maĭ urmează şi ceĭ-l'alţĭ 2 anĭ,

atunci se numeşte şcoală inferioară de meserii de gradul al II.

Aţi votat adineaorea un articol prin care aţi hotărît că durata studiilor în şcoala superioară de meserii este de 6 ani.

Acum ce propune art. 56? Acest articol propune ca să se primească în şcoalele superioare, absolvenţi ai şcoalei inferioare de gradul I, adică cei cari aŭ făcut 5 ani în şcoala de meserii şi cu 6 ani cari îi va face în şcoala superioară, fac peste tot 11 ani.

Ei bine, dreptul se învaţă în 8 ani de liceŭ şi 3 de universitate; ştiinţele matematice şi ştiinţele naturale ca să ajungă până la cunoştinţele d-luĭ Vitzu se fac în 11 ani, şi meseriile, cum este ferăria, lemnăria, tinichigeria, turnătoria, rotăria, căruţăria, căci acestea sunt meseriile înserate în acest articol, aŭ să se facă tot în 11 ani! Inchipuiţi-vă d-v., că un om ca să înveţe să fie tinichigiŭ saŭ rotar, trebue să înveţe la şcoală 11 ani.

Dar, d-lor, nici Edison n'a învăţat 11 ani electricitatea.

Sunt lucruri pe lumea aceasta care îţi escită indignare, sunt lucruri ce-ţi escită mila, şi sunt lucruri cari îţi escită veselia. Această lege intră în categoria a treia.

Este ca şi cînd aţi învăţa pe un om dreptul în 11 ani. Ce voiţi să iasă rivalul luĭ Cujas cînd ese din şcoală? Saŭ ca şi cum aţi învăţa pe un naturalist 11 ani. Ştiŭ că savanţii învaţă toată viaţa, dar ei nu învaţă în şcoală. A învăţa 11 ani lăcătuşeria este a eşi un Edison în lăcătuşerie. O ţară nu cheltueşte bani ca să scoată minuni din meseriaşi. Aţi votat art. 53 care spune: *Şcolile superioare de meserii* vor servi pentru învăţarea meseriilor, cari reclamă cunoştinţe teoretice mai înaintate."

Art. 55 însă zice că se va învăţa noţiunile necesare lucrătoruluĭ. Cum se potriveşte treaba aceasta? Iată o şcoală unde se predă noţiuni necesare lucrătoruluĭ. Aĭ crede că este o şcoală unde se învaţă pentru a eşi lucrători şi pe urmă spune că se învaţă 11 ani. Ce ferar pe lume a învăţat 11 ani? Unuĭ ferar saŭ unuĭ lăcătuş care a învăţat 11 ani, trebue să i se creeze şi un post de ministru al ferărieĭ şi al lăcătuşerieĭ, care să descopere iarba fiarelor cu care să deschidă toate lacătele. (Ilaritate).

Mai departe, încă un lucru curios; veţi primi în aceste şcoli superioare de meserii pe ceĭ carĭ aŭ făcut 5 anĭ în şcoala inferioară. Foarte bine, însă vă întrebaţi d-v.: o şcoală în carĭ vin oamenĭ carĭ de 5 anĭ aŭ învăţat o meserie, ce programă va avea? Negreşit că va avea o programă maĭ desvoltată de cit a şcoaleĭ de unde vin.

Eĭ bine, nu este aşa în proiectul d-v. Art. 55 pe care 'l-aţi votat, iată ce prevede pentru învăţămîntul teoretic: „*Scrierea*", adică, după ce a făcut 4 anĭ în cursul primar, 5 anĭ în şcoala de meseriĭ, îl maĭ învăţaţi să scrie... *Cunoştinţe de fisică şi mecanică necesare lucrătoruluĭ*, adică cit trebue unuĭ lucrător. *Aritmetica şi geometria practică*, nicĭ măcar noţiunĭ de algebră nu învaţă; apoĭ *technologia, maşinĭ agricole, comptabilitatea atelierelor, desenul şi schiţe.*"

Să vedeţi acum ce învaţă el în şcoala de unde vine. Iată ce zice art. 38 în unul din aliniate: „Afară de învăţătura meseriilor, eleviĭ vor face lecturĭ folositoare, referitoare la meseria lor şi vor primi noţiunĭ de religie, limba franceză şi germană, aritmetică şi geometrie practică, contabilitate, istorie, geografie, desen şi *caligrafie.*"

Cum se explică lucrul? Programul acestor şcoale superioare de meseriĭ 'l-a luat din legea actuală, art. 55. Să vi-l citesc, e în tocmaĭ:

„*Scrierea*, noţiunĭ de fisică şi mecanică necesare lucrătoruluĭ, aritmetica şi geometria practică, noţiunĭ de technologie, maşinele agricole, contabilitatea atelierilor, desenul şi schiţe."

Dar în legea actuală lucrul avea un rost, omul care făcuse legea actuală ştiuse ce spune, căcĭ iată ce se vede în legea actuală, art. 61:

„Solvenţiĭ şi externiĭ vor fi primiţi în şcoală în urma unuĭ examen prin care să dovedească că ştiŭ scrie şi citi şi că posed cunoştinţele de aritmetică, geometrie şi desen, aşa cum se predaŭ în şcoala primară, preferindu-se la egalitate de note, pe aceĭ carĭ aŭ terminat şcoala primară."

Neapărat, d-lor, că o şcoală care lua băeţiĭ din şcoala primară, era firesc să-ĭ înveţe încă 6 anĭ geometrie şi aritmetică practică, noţiunĭ de technologie, dar d-v.

carĭ îĭ luaţĭ după ce aŭ maĭ făcut 5 anĭ peste şcoala primară, şi-ĭ maĭ ţineţĭ încă 6 anĭ ca să-ĭ scoateţĭ fenixĭ industrialĭ, îĭ puneţĭ să înveţe scrierea, aritmetica!

Iată de unde vine cusurul; d. ministru nu făcuse aşa, de aceea ziceam eŭ că s'a adăogat la slăbiciunea proiectuluĭ şi fanfaronada raportuluĭ. Proiectul d-luĭ ministru zicea:

„Se vor primi în şcoalele de arte şi meseriĭ şcolarĭ carĭ vor avea etatea de 13 până la 16 anĭ, şi carĭ vor fi absolvit cursul primar.“

Şi a venit d. raportor şi a schimbat primirea, şi a zis: să fi făcut 5 anĭ la şcoala inferioară, dar n'a schimbat şi programul! Şi a rămas vechiul program care nu maĭ are a face.

Dar, d-lor, credeţĭ că lucrul se opreşte aicĭ? După ce programul nu se potriveşte de loc cu condiţiile de admitere, să vedeţĭ că la punctul *b* al art. 56 se maĭ primeşte şi absolvenţĭ aĭ cursuluĭ secundar inferior. Maĭ întĭiŭ, d-lor, pentru Dumnezeŭ: vreţĭ să faceţĭ lucrătorĭ în ţara aceasta şi d-v. le cereţĭ să facă întĭiŭ gimnaziul? Dar în sfîrşit credeţĭ d-v. că e posibil să se înveţe serios meseriĭ într'o şcoală în care veţĭ avea două categoriĭ de oameniĭ, uniĭ carĭ aŭ făcut deja 5 anĭ în acea meserie şi alţiĭ carĭ n'aŭ făcut nicĭ un an în acea meserie? Unul începe de la prima linie, îl veĭ învăţa cum să pue mîna pe un echer, pe un ciocan, pe o rîndea, iar altul e un om care a eşit maestru din şcoalele inferioare, şi d-v. puneţĭ la un loc în aceeaşĭ şcoală, să înveţe maeştriĭ împreună cu bucheriĭ, şi voiţĭ să găsiţĭ şi profesoriĭ carĭ să fie oameniĭ întregĭ la minte, carĭ să predea meseria aşa ca să meargă împreună maeştriĭ cu bucheriĭ, un om care a făcut 5 anĭ de meserie, cu un om care nu a făcut nicĭ o zi??

Imĭ daŭ osteneala să înţeleg şi nu pot de loc.

Nu este destul aceasta. După ce, cum vedeţĭ, condiţiunile primireĭ nu se potrivesc cu programa şi se face acest amalgam de oameniĭ, să ne întrebăm dacă o asemenea dispoziţiune este posibil să se aplice vre o dată în realitate.

Ce este un om care învaţă şcoala de meseriĭ? Este un om care vrea să-şĭ cîştige viaţa de timpuriŭ. Oameniĭ

cari cred că pot să stea la şcoală 11 ani, afară de 4 ai şcoalei primare, adică 15 ani ai vieţii lor să fie improductivi, sunt oameni cari aŭ mijloace să-şi plătească acest lux, şi aceia se fac licenţiaţi în drept ori în ştiinţă, saŭ doctori în medicină. Dar acel care se destină pentru fierărie, turnătorie şi ajustagiŭ este un om care nu poate să dea din viaţa luĭ 15 ani pentru învăţătură.

Este cel maĭ mare lux ca un om să dea 15 ani. Să maĭ presupunem măcar un singur an de repetent, fac 16 la cari adaogînd 7 aĭ vîrsteĭ luĭ avem 23 de ani. Apoĭ măgădăiĭ de 23 de ani aŭ să fie lucrătoriĭ noştri industriali? Pot sta eĭ până la 23 de ani improductivi? Îl maĭ ia şi în armată, aşa că abia la 25 de ani ar putea să intre în ateliere. Este o glumă, o adevărată glumă.

Trec la o a treia observaţiune. D-v. vă plîngeţi că şcolile de meseriĭ, cînd eraŭ la ministerul industrieĭ, nu dădeaŭ resultate, că dădeaŭ maĭ mult aspiranţi la funcţionari, şi prima d-v. operă este să prelungiţi studiul la 11 ani.

Dar, d-lor, aceĭ cari aŭ făcut 11 ani de studiŭ se vor mulţumi eĭ să fie uvrieri saŭ contramaeştriĭ la cutare saŭ cutare usină? Nu vor umbla după funcţiuni? Evident că nu se vor mulţumi să fie uvrieri şi aceste şcoli nu vor maĭ da niciun resultat.

Să vă daŭ explicaţiunea faptuluĭ că o asemenea ciudăţenie se găseşte imprimată într'un asemenea proiect de lege. Explicaţiunea este simplă, d. ministru al instrucţiuneĭ publice a dorit două lucruri: să ia şcolile de la ministerul industrieĭ şi a voit să facă şi şcoli proprii. Aşa a făcut întîiŭ acea şcoală elementară de meseriĭ, care s'a votat. A găsit pe urmă şcolile pe care le ia de la ministerul de industrie, şcoalele de meseriĭ de băeţi în care se învaţă 6 ani, şi 'şi-a adus aminte că maĭ are şi şcoalele profesionale de fete în care se învaţă 5 ani, şi drept armonie a maĭ făcut şi şcoli profesionale de băeţi care fac *double emploi* cu cele pe cari le-a luat de la ministerul industrieĭ.

Ce se face acum?

D-lor, d. ministru făcea o operaţie maĭ primitivă; le pusese şi pe unele şi pe altele în proiectul de lege şi le lăsase neconexe, pe unele le botezase şcoli pro-

fesionale de băeţi şi fete şi pe altele şcolĭ de arte şi meseriĭ din Bucureştĭ.

A venit d. raportor şi a zis: Şcoalele carĭ le ieĭ de ministerul industrieĭ în realitate sunt şcolĭ profesionale pentru băeţi. Dar vreĭ să maĭ facĭ şi şcolĭ ca acele pe carĭ le aĭ azĭ pentru fete.

Ce să facem? Pe aceste şcolĭ carĭ le luăm de la ministerul industrieĭ să le botezăm superioare şi după ce le vom boteza superioare haĭ să le facem în adevăr superioare, să facem să intre în aceste şcolĭ elevĭ, carĭ aŭ trecut prin cele d'întĭiŭ, *dar a uitat să schimbe şi programul* şi a rămas cu programul uneĭ şcolĭ inferioare, în cît aceste şcolĭ se pot numi şcolĭ de escursiune agreabilă pentru absolvenţiĭ şcoalelor inferioare; căcĭ altmintrelea e un lucru absurd.

Voiaţĭ să faceţĭ o şcoală ca cea din Paris de meseriĭ, care e o şcoală care produce ingineriĭ industrialiĭ? Dar atuncĭ trebuia să schimbaţĭ programul.

Ce credeţĭ că aceasta e programul şcoaleĭ de arte şi meseriĭ? Noţiuniĭ de technologie necesare lucrătoruluĭ?

Atuncĭ ar fi fost o şcoală ca aceea de poduriĭ şi şosele care era să scoată ingineriĭ, dar ingineriĭ industrialiĭ.

Aţĭ botezat-o şcoala superioară, aţĭ pus condiţiuniĭ de admisibilitate de şcoală superioară, dar a rămas programul de şcoală inferioară.

* * *

(Şedinţa dela 16 Martie, 1899)

La art. 67 din proect, ia cuvîntul D. Take Ionescu şi arată că dizpoziţiunile legeĭ cu privire la crearea de şcolĭ profesionale sunt excesive. Statul nu are dreptul să numească personalul didactic la şcolile înfiinţate de judeţe, comune saŭ particulariĭ.

D. vice-preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, articolul 67 conţine două dizpoziţiuniĭ. Cea dîntĭiŭ este foarte firească; căcĭ este drept ca judeţele şi comunele să înfiinţeze şcolĭ profesionale şi chiar măsura, că nu se va da permisiune judeţelor şi comunelor să înfiinţeze şcolĭ, pănă cînd n'ar dovedi că dispune de instalaţiuniĭ, de material şi de personalul necesar, este dreaptă şi bună, căcĭ ea împedică să se în-

ființeze școli, pe cari în urmă, după puțin timp statul sau va fi silit să le ia pe socoteala lui sau să le vază închizîndu-se cu nemulțumirea cetățenilor din acele localități.

Dar este un al duoilea aliniat *a* pe care 'l cred excesiv și mergînd în contra scopului legei, de a se înființa cît mai multe școli profesionale.

In adevăr, d-lor, d-v. prin această lege voiți ca școlile profesionale să fie cît se poate de variate.

Ați împins chiar unele administrațiuni publice la dorința de a înființa școli și doriți să înființeze și particulari, să poată înființa și județele și comunele. Ei atunci, de ce această restricțiune ca îndată ce statul va da o subvenție, dînsul să numească personalul didactic.

Înțeleg să ziceți: cînd statul dă o subvenție comunelor și județelor cari înființează acele școli, ele să nu poată numi personalul didactic de cît cu aceleași aptitudini și cu aceleași condițiuni de admisibilitate care se prevăd în lege pentru școalele similare ale Statului; dar ca să meargă statul cu gelozia de-a-și întinde puterea pănă a-și numi personalul didactic, pentru ce?

Ați zis, de exemplu, că maeștri profesori din asemenea școli profesionale — nu 'i-ați pus la concurs pentru cuvîntul că nu aveați de unde să-i găsiți pe concurenți — 'i numește ministru cu avisul consiliului permanent. De ce, d-lor, județele sau comunele care ar înființa o școală profesională să nu aibă și ele dreptul de a-și numi personalul didactic? Pentru ce? Pentru că statul le dă o subvenție, ori-cît ar fi de mică? Căci, încă odată, dacă statul ia parte la întreținerea școalei, de ce să aibă și dreptul de a numi personalul administrativ; fiind-că atunci, d-lor, întreb: Ce rămîne județelor și comunelor care înființează acele școli?

Ați hotărît mai sus că județele și comunele nu pot să fie judecători, nici despre material, nici despre instalație, nici despre numirea personalului didactic; pentru toate aceste puncte va trebui comunele și județele să satisfacă cerințele statului.

Foarte bine, scopul școalei și-l alege el, înzestrarea școalei și-o alege el, dar să rămînă județelor și comunelor un singur lucru: prerogativa de a-și numi personalul

didactic. Indată ce statul va da o subvenţie vreţi ca personalul să fie numit de stat?

Aşi mai pricepe acest lucru dacă d-v. nu aţi fi pus deja judeţelor şi comunelor nişte sarcini pe cari noi toţi le credem excesive; căci credeţi d-v. că judeţele şi comunele, cînd aŭ deja o mulţime de sarcini pentru şcolile obligatorii şi vor mai fi împinse să facă şcoli peste numărul obligatoriŭ cu această dizpoziţiune, că îndată ce Statul va da o subvenţie să numească şi personalul didactic, le vor face?

Dar aţi fi putut zice: să nu faceţi numiri de cît dintre diplomaţi maeştri de cutare saŭ cutare fel, dar lăsaţi-le cel puţin această prerogativă, şi să nu credeţi că veţi perde ceva din autoritate, dacă le veţi lăsa şi pe dînsele să-şi numească personalul didactic, chiar cînd statul le dă subvenţii.

Acestea sunt observaţiunile mele la alin. II al art. 67.

* *
*

(Aceeaşi şedinţă)

La art. 76, care tratează despre biurourile comerciale de pe lîngă şcoalele de comerciŭ, d. Take Ionescu combate dispoziţiile acestui articol.

D. Take Ionescu: Profit, d-lor, de discuţiunea art. 76, în care se vorbeşte de conducătorii biurourilor comerciale alăturate pe lîngă şcoalele de comerciŭ, ca să mi se explice şi mie ce este acest biuroŭ comercial, ataşat pe lîngă o şcoală de comerciŭ.

Ce se va face în acel biuroŭ? D-lor, un laborator de practică este un loc în care se fac experienţe pe o scară mică; aşa de exemplu: într'un laborator de himie se fac experienţe de himie; într'un laborator de fisică se fac experienţe de fisică; într'un atelier de croitorie se fac haine şi rochii; într'un atelier de tinichigerie se fac obiecte de tinichea, etc. Ce se face însă într'un biuroŭ comercial ataşat pe lîngă o şcoală de comerciŭ? Ce însemnează comerciŭ? Inseamnă cumpărătoare şi vînzare de mărfuri. Intr'un biuroŭ comercial se vor face oare asemenea cumpărări şi vînzări de mărfuri? Socotesc că nu; căci ce mărfuri se vor cumpăra şi vinde, şi în socoteala cui? Se

va face numaĭ comptabilitate? Dar aceasta se face în clasă; căcĭ şi în clasă se pot face operaţiunĭ ipotetice.

Negreşit că ar fi maĭ bine să se facă comptabilitate cu operaţiunĭ reale. Dar pentru ca să facĭ aceasta, trebue ca în acel biuroŭ să se cumpere şi să se vîndă. Dar n'are să fie nicĭ cumpărătoare, nicĭ vînzare, şi atuncĭ ce are să fie în aceste biurourĭ comerciale? Aşĭ înţelege să faceţĭ ca la farmacie, unde studenţiĭ în farmacie trebue să facă practică. Aşĭ înţelege ca şi studenţiĭ şcoalelor de comerciŭ să fie puşĭ într'un biuroŭ comercial, unde vor practica pe operaţiunĭ reale. Dar aci nu este aceasta. Vă întreb atuncĭ cu maĭ multă curiositate, cu cît aceste biurourĭ comerciale lipseaŭ din proiectul d-luĭ ministru şi aŭ fost introduse de comitetul de delegaţĭ; prin urmare, la concepţiunea şcoalelor de comerciŭ, aşa cum aŭ fost alcătuite la început fără aceste biurourĭ, a venit să se adauge această descoperire a biurourilor ataşate, carĭ, de altmintrelea ne conduce şi la o cheltuială.

Vă mărturisesc că la discuţiunea generală m'am gîndit, cum ar fi un biuroŭ comercial ataşat pe lîngă o şcoală de comerciŭ.

In acest biuroŭ comercial poate că s'ar face lucrurile acestea pe închipuite. Poate că va sta conductorul biurouluĭ la tarabă acolo şi băiatul o să intre să zică: „cumpăr atîta cafea", şi altul să treacă la comptabilitate şi pe urmă, să zică: „vînd atîta cafea", care să se treacă la comptabilitate. Acesta nu ar fi un biuroŭ comercial, ar fi un mic teatru ataşat pe lîngă o şcoală. Aşĭ vrea să mi se explice lucrul practic, ce o să fie în biuroul acela, şi ce o să facă conducătoriĭ aceştia pe carĭ 'ĭ luăm pe zece anĭ? Ce o să dirige eĭ în acest biuroŭ comercial ataşat pe lîngă şcoala comercială, şi aceasta ca să ştim ce votăm?

* *
*

(Aceeaşĭ şedinţă)

La art. 77, devenit 78, cu privire la frecuenţa şcolară şi la dreptul de excludere a elevilor lipsiţĭ de aptitudinĭ, d. Take Ionescu zice, că dispoziţiile acestea sunt prea escesive.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, la acest articol sunt

două ideĭ, una pe care o cred bună şi alta care o cred rea.

Ideia bună e că nicĭ un şcolar, — afară de casurile de forţă majoră, — nu va putea sta într'o clasă maĭ mult de doĭ anĭ.

Este adevărat că şcolarul care nu trece o clasă în timp de doĭ anĭ e o pagubă şi cum şcoala e gratuită, e foarte drept să fie eliminat.

Aliniatul din urmă însă 'l găsesc excesiv, cel puţin într'o parte a luĭ.

Iată cum sună aliniatul din urmă:

„Se vor putea exclude chiar după primul an, şcolariĭ cu totul *lipsiţi de aptitudine* saŭ de putere fisică, pentru a putea urma cu folos cursurile şcoaleĭ.“

Chiar pentru lipsă de putere fisică, d-lor, şi în realitate lucrul e discutabil, cum îĭ luaţi într'o vîrstă foarte fragedă. Dar la rigoare, pentru lipsă de putere fisică, aide să'ĭ excludeţi. E posibil însă, ca un an să fie o încercare destulă pentru aptitudinea unuĭ copil de 10—11 anĭ? Dar aceasta mi se pare excesiv, căcĭ din momentul ce'ĭ permiteţi să rămînă repetent, e pentru lipsa de aptitudini, ştiut fiind că toţi repetenţiĭ arată lipsă de aptitudini. Iată de ce cred că e excesivă această dispoziţie pentru niştе copiĭ.

* *
*

(Aceeaşi şedinţă)

Art. 84. La acest articol, d. Take Ionescu vorbeşte ast-fel:

D. Take Ionescu: D-lor, art. 84 readuce în discuţiune o cestiune de principiŭ. In discuţiunea generală am criticat modificarea care s'a făcut de comitetul delegaţilor la proiectul d-luĭ ministru.

Iată, d-lor, cum era textul din proiectul d-luĭ ministru al instrucţiuneĭ publice, alin. I de la acest articol:

„Unele şcoale secundare de băeţi se vor putea transforma treptat în şcolĭ cu caracter practic şi profesional, potrivit cu trebuinţele locale şi în vederea unor aplicaţiĭ determinate. Această transformare se va putea face prin măsură budgetară.“

Ce idee coprindea acest articol? Ideea era că pe lîngă şcoalele de învăţamînt general, pe carî le avem noî după legile existente, să se maî poată crea şi alte tipurî de învăţămînt secundar pe carî experienţa le ar dovedi că sunt de nevoe.

După legile existente, d-lor, aveam maî multe tipurî de şcolî de învăţămînt general.

Aşa avem: gimnaziul inferior şi liceul saŭ gimnaziul superior. Altă dată aveam şi gimnaziul real dar a fost suprimat prin reforma învăţămîntuluî secundar.

Pe lîngă şcolile profesionale acum sunt: treî tipurî de şcolî agricole, treî tipurî de şcolî de meseriî şi două tipurî de şcolî comerciale. Va să zică, opt tipurî de şcolî profesionale şi cu două de învăţămînt general fac zece tipurî.

Eî bine, ideea era, probabil, că deosebit de aceste zece tipurî să maî fie posibilitatea creăreî şi altor tipurî de învăţămînt secundar, pe care experienţa va dovedi că sunt de nevoie.

Şi atunci ce zice d. ministru al instrucţiuneî în proiectul său?

S'a făcut o cheltuială enormă cu înfiinţarea diferitelor şcolî secundare; se face o cheltuială enormă acum cu înfiinţarea acestor opt tipurî de şcolî profesionale.

Nu este bine ca nouile tipurî de şcolî secundare pe carî ni le va sugera nevoile practice, să le creăm iar, din noŭ, pe lîngă învăţămîntnl de astăzî, ci, din contră, unele şcolî secundare să le transformăm în niştе şcolî cu caracter practic şi profesional potrivit cu trebuinţele locale carî le va sugera experienţa.

Va să zică, va merge din încercare în încercare şi atunci înţelegeam ca ministrul să ceară dreptul să facă aceste cheltuelî pe cale budgetară, de oare-ce în legea învăţămîntuluî secundar este un articol care împedică crearea de şcolî, şi, cum ministrul nu poate să se ocupe numaî de transformărî de şcolî, este un lucru foarte excepţional ca parlamentul să se ocupe în două sesiunî de-a rîndul numaî cu cestiunî de învăţămînt. De aceea, era foarte cuminte ideea din proiectul d-luî ministru ca, pe cale budgetară, să se poată face transformărî de asemenea şcolî. Comitetul delegaţilor ne cere să votăm noî lucrul ce nu ne face cinste; căcî cum să votăm noî lucrul

acesta, că se poate face o transformare printr'o lege? Evident că ceea ce a făcut o lege, numaĭ o altă lege poate să o desfacă.

Prin urmare, ştergeţĭ aliniatul, saŭ maĭ bine reţineţĭ redacţiunea ministruluĭ, care era maĭ superioară, fiind-că lăsa cîmpul liber al unor experienţe indispensabile în asemenea materie; căcĭ nu este frumos să votăm noĭ acest lucru: această lege, printr'o lege se poate modifica. Aceasta nu este numaĭ o critică de cuvinte. Pe mine mă supără că s'a modificat ideea; căcĭ atuncĭ cînd creaţĭ opt tipurĭ de şcolĭ, din carĭ unele nicĭ o dată experimentate, nu era răŭ să vi se dea posibilitatea de a crea şi alte tipurĭ pe cale budgetară, ca roadele lor să le puteţĭ compara cu roadele acelor pe carĭ le-aţĭ creat.

Aceasta cu atît maĭ mult cu cît aţĭ creat un tip de şcoală comercială elementară, foarte ciudat, cu doĭ anĭ de studiŭ.

Nu'l maĭ discut, şi nu se ştie dacă tocmaĭ în acest articol 84, aliniatul 1, nu va fi prilej şi mijloc de a se crea şi alte tipurĭ de şcolĭ inferioare, cu caracter oarecum comercial, şi să le comparaţĭ cu cele ce aţĭ creat prin această lege.

D-lor, aliniatul 2 coprinde o cestiune de principiŭ, ideea este excelentă, şi este foarte bine să profităm de şcolile profesionale de fete şi să înfiinţăm pe lîngă ele şi o secţiune comercială.

Mi se pare însă prea scurtă durata de un an pentru această specializare.

Eŭ cred că ar fi bine să faceţĭ această bifurcare maĭ de vreme, din clasa IV, şi să puneţĭ douĭ anĭ de studiŭ comercial; şi iată motivul meŭ.

D-v. deja la şcoalele comerciale elementare de fete aţĭ prevăzut treĭ anĭ de studiŭ, pe cînd la băeţĭ aţĭ pus doĭ anĭ. Aţĭ crezut probabil că fetele aŭ maĭ puţină aptitudine pentru studiul comercial şi că le trebue treĭ anĭ ca să înveţe ceea ce băeţiĭ învaţă în douĭ anĭ. Pe de altă parte, d-v. n'aţĭ făcut pentru fete şcolĭ comerciale de gradul II, ci numaĭ şcolĭ elementare.

Eĭ bine, această şcoală pe care o faceţĭ, această secţiune comercială, la învăţămîntul secundar de fete, ar trebui să coprindă un studiŭ măcar cam cît al şcoalelor

elementare de comerciŭ, căcĭ un an, — şi un an, maĭ ales anul cel din urmă, ştim toţĭ că se reduce la şeapte luniĭ,— mi se pare prea puţin.

Dar, veţĭ zice că un an poate fi destul, şi în casul acesta lăsaţĭ ca lucrul să fie hotărît de experienţă şi ziceţĭ pur şi simplu: „Pe lîngă şcoalele secundare de gradul I, se va putea adăogi o secţiune comercială în care se vor preda exclusiv cunoştinţele necesare comerciuluĭ. In această secţiune se vor admite absolventele a treĭ saŭ patru clase ale şcoaleĭ secundare de fete de gradul I.“ Cu scopul acesta veţĭ putea cerca dacă un an saŭ doĭ e suficient şi nu veţĭ fi siliţĭ să modificaţĭ legea în casul cînd veţĭ constata că un an e prea puţin.

Acum, d-lor, n'aţĭ putea să profitaţĭ de acest articol şi să îndulciţĭ întru ceva acea idee pusă la art. 74, şi care cu drept cuvînt necăjise pe colegul nostru d. Ionel Grădişteanu?

D-v. faceţĭ şcolĭ comerciale elementare pentru fete şi probabil sunteţĭ hotărîţĭ să faceţĭ multe. Şi personalul didactic îl luaţĭ din institutoarele pe care le veţĭ trimite bursiere în străinătate. Ce aţĭ făcut la băeţĭ însă?

Aţĭ luat pe absolvenţiĭ şcoaleĭ comerciale de gradul II şi'ĭ faceţĭ profesorĭ la şcoalele elementare de comerciŭ.

Nu credeţĭ d-v. că ar fi maĭ bine ca, în ceea ce priveşte pe fete, să nu trimiteţĭ în străinătate pe institutoare direct, ci pe acele carĭ aŭ făcut la şcoala secundară de fete douĭ anĭ de şcoală comercială?

Lucrul ar fi oare cum în sistemul legeĭ şi pe lîngă aceasta n'aţĭ risca ca, în şcoalele superioare din străinătate, să ni se spună că este foarte greŭ să se înveţe atît comerciŭ, cît trebue pentru un profesor. Acestea sunt, d-lor, observaţiunile ce aveam de făcut la acest articol.

* * *

(Aceeaşĭ şedinţă)

La art. 86, cu privire la data punereĭ în aplicare a legeĭ, D. Take Ionescu îşĭ exprimă ast-fel părerea sa:

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, această lege se va

pune în aplicare începînd de la 1 Septembre 1899 şi este absolut inaplicabilă aşa cum este redactat articolul. Sunt multe lucruri în această lege; sunt lucruri cari se pot pune în aplicare imediat, cum este trecerea actualelor şcoale de la ministerul special, la ministerul de instrucţiune, aceasta se poate pune în aplicare acum imediat şi veţi vedea că articolul următor pune aceasta în aplicare chiar de la 1 Aprilie 1899.

Asupra acestui lucru însă, voiu vorbi cînd va veni acest articol în discuţiune. Dar, sunt alte lucruri cari nu se pot pune în aplicare la 1 Septembre 1899.

Aşa de exemplu, şcolile elementare de agricultură nu se pot înfiinţa la 1 Septembre 1899. Nu aveţi încă personal, trebue să-l formaţi, nu aveţi nici local; nu aveţi nimic în această privinţă.

Şcolile de comerţ nu le veţi putea înfiinţa fiind-că nu le veţi putea imediat transforma.

Şcolile de meserie, şcolile profesionale de asemenea; va să zică sunt părţi întregi în această lege cari nu se pot pune în aplicare la 1 Septembre 1899.

De ce să aveţi un articol care să zică că legea se pune în aplicare de la 1 Septembre 1899 şi să nu zică mai bine, că se va pune legea în aplicare treptat, cu începere de la 1 Septembre 1899? Căci acesta e adevărul.

De la 1 Septembre 1899 veţi începe a pune în aplicare legea, şi o veţi pune în aplicare treptat.

Eu cred chiar, că obligaţiunea aceea, că strict în 6 ani să fie 280 de şcoli de agricultură şi de meserie pe socoteala judeţelor, nici aceea nu aveţi de gînd să o aplicaţi tocmai aşa. Legea se va aplica treptat, cu începere de la 1 Septembre 1899. Deci, să zicem şi noi că această lege se va pune în aplicare treptat, cu începere de la 1 Septembre 1899. Cînd eşti autorizat prin lege să aplici legea treptat, atunci, prin decrete aplici parte din lege, îndată ce simţi că poţi să aplici unele părţi.

Vă mai trebue aceasta şi din alt punct de vedere: aveţi şcoli pe cari le transformaţi, cum sunt de exemplu şcolile practice de agricultură; faceţi 3 ani d'aici înainte. Şcolile de comerţ inferioare le reduceţi la 2 ani, şcolile superioare le faceţi cu 4 ani. In toate acestea vor fi pe-

rioade de transiţiĭ; sunt o mulţime de detaliĭ; şi de aceea v'aşĭ cere să zicem că această lege se va pune în aplicare, treptat, cu începere de la 1 Septembre şi să rămînă d. ministru să pună în aplicare fie-care parte îndată ce simte că o poate pune în aplicare.

* *
*

(Aceeaşĭ şedinţă)

La art. 89, devenit 90, cu privire la numirea profesoarelor şi a suplinitoarelor, d. Take Ionescu vorbi ast-fel :

D. Take Ionescu : D-lor, dispositiunea introdusă de comitetul delegaţilor este foarte bună, ca suplinitoarele carĭ aŭ treĭ anĭ să fie admise în urma unuĭ examen, să poată deveni profesoare. Acesta este un lucru care s'a făcut şi cu legea învăţămîntuluĭ primar în 1893; dar ceea ce mi se pare excesiv este ca să se ceară certificate de absolvirea liceuluĭ. De ce să se ceară aceasta dacă sunt suplinitoare carĭ aŭ suplinit 3 anĭ într'o şcoală secundară de fete? Eŭ cred că ar fi suficient, ca în loc să se ceară certificat de absolvirea liceuluĭ, să aibă titlul uneĭ şcoale normale saŭ certificatul unuĭ externat de fete. De ce nu ar folosi de acelaşĭ beneficiŭ care îl deschide legea prin art. 89?

Cred că în această privinţă, cel puţin d. ministru este de aceiaşĭ părere ca şi mine, şi nu vede cu ochĭ buni absolvirea liceuluĭ de către fete. Dacă sunt bune aceste suplinitoare, şi cred ca să fie bune, de vreme ce aŭ stat 3 anĭ, de ce să nu le cerem un titlu al uneĭ şcoale secundare de fete, căcĭ este suficient pentru ca să fie profesoară în o şcoală profesională de fete? Dacă d. ministru ne-ar spune că dintre actualele suplinitoare cu 3 anĭ nu este nicĭ una cu certificat de şcolĭ secundare de fete, atuncĭ de sigur că observaţiunea mea devine inutilă. De altmintrelea, d-lor, şi în aliniatul următor, unde vorbiţĭ de limbele moderne, tot vă mulţumiţĭ cu certificatul şcoaleĭ secundare de fete, şi nu văd pentru ce nu vă mulţumiţĭ şi pentru cele-l'alte materiĭ.

* *
*

(Aceeaşi şedinţă)

La art. 90, d. Take Ionescu propuse un amendament cu privire la transformarea şcoalei superioare din Craiova, într'o şcoală normală de institutoare.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, am luat cuvîntul ca să propun un amendament pentru ca să se transforme şcoala superioară din Craiova într'o şcoală normală de institutoare şi iată cuvintele mele:

„Cînd am făcut, d-lor, la 1893, legea asupra învăţămîntuluĭ primar, am lăsat 4 şcolĭ normale de institutorĭ şi institutoare, una de institutorĭ în Bucureştĭ şi 3 de institutoare în Craiova, Bucureştĭ şi Iaşĭ. Recunosc că era mult şi că populaţiunea şcolară în aceste 4 şcolĭ normale în scurt timp are să rămînă fără debuşeŭ în şcolile noastre primare urbane.

La 1896 s'a desfiinţat şcoala normală de institutoare din Bucureştĭ şi s'a transformat într'o şcoală secundară superioară cu internat iar şcoala normală de institutoare din Craiova s'a transformat într'o creaţiune foarte hibridă, numită şcoala profesională de fete care am combătut'o prin presă, de oare-ce atunci nu eram deputat, şi sunt foarte mulţumit că tot Camera care a înfiinţat-o la 1896 o desfiinţează la 1899, şi sunt mulţumit că această operă se face fără mine.

Trec la partea a doua.

Este exact că în ţară trebue să fie o şcoală normală de institutorĭ şi una de institutoare? Nu este exact, şi de aceea noĭ am introdus în legea învăţămîntuluĭ primar şi d-v. aţĭ păstrat acest principiŭ la 1896, de şi puţin redus, ca femeile să fie institutoare nu numaĭ la şcoalele de fete, dar şi la cele de băeţĭ. Această idee o cred excelentă şi din punct de vedere educativ; căcĭ este necontestat că femeile aŭ maĭ multă îndeletnicire ca să înveţe carte pe copiiĭ micĭ, şi o cred şi excelentă şi din punctul de vedere, că creăm fetelor sărace carierĭ ce se potrivesc cu aptitudinile femeeştĭ.

Ştiţĭ bine că mişcarea femenistă,— şi la noĭ femeile noastre aŭ petiţionat către Senat,—cere ca femeile să ocupe carierĭ bărbăteştĭ. Sunt carierĭ de ale bărbaţilor în carĭ femeile nu numaĭ că pot să-ĭ concureze, dar de sigur

că-i întrec. Aşa de exemplu sunt convins, că dacă serviciile inferioare din minister ar fi ocupate de femeĭ s'ar face maĭ multă treabă. Ar fi de dorit cu timpul ca toate locurile de institutorĭ şi la băeţĭ să fie ocupate de femeĭ. Aceasta este o idee excelentă şi de progres. După legea actuală este exact că trebue să aveţĭ două şcoale: una de băeţĭ şi una de fete; aveţĭ o-dată la şcoalele de fete, la 4 clase femeĭ, şi maĭ aveţĭ drept după lege la şcoalele de băeţĭ să puneţĭ la 2 clase tot dascălĭ femeĭ. Va să zică proporţiunea dascălilor după legea actuală este de 6, contra a 2. Dacă aceasta este proporţia cum voiţĭ d-v. să aveţĭ o şcoală normală de institutorĭ şi una de institutoare, adică să aveţĭ două instituţiunĭ carĭ să furnizeze în mod similar la o cerere care este întreită pentru femeĭ de cît pentru bărbaţĭ.

Ar trebui dar să aveţĭ două şcolĭ normale de institutoare. Ştiŭ obiecţiunea că între acele ce aŭ depus examen sunt cîte-va carĭ nu s'aŭ plasat, dar prin această lege d-v. aţĭ creat o mulţime de debuşeurĭ pentru institutorĭ şi institutoare, căcĭ aţĭ făcut şcolĭ elementare de meseriĭ, aţĭ făcut şcolĭ elementare de comerţ.

De asemenea vă cerusem, şi vedeţĭ că sunt consecinte, ca şi la şcoala profesională de băeţĭ şi fete să primiţĭ tot institutorĭ şi institutoare. N'aţĭ votat aceasta, dar aţĭ votat ca la şcoala elementară de meseriĭ şi şcoala elementară de comerţ să se recruteze personalul didactic din institutorĭ şi institutoare. Va să zică s'a suprimat debuşeul pentru institutorĭ şi institutoare.

In asemenea condiţiunĭ, d-lor, nu este o cestiune de *cloché* ci de dreptate ca să se restitue Craioveĭ şcoala eĭ normală de institutoare, pe care a avut-o atîţia zecĭ de anĭ şi care n'a meritat întru nimic să i se răpească. (Aplause).

Amendamentul propus de d. Take Ionescu. n'a fost adotat de Cameră.

14 Martie 1899

Manifestaţia de la d. Fleva. — Incidentul şi ciocnirea din str. Eneĭ

Interpelarea d-luĭ G. A. Scorţescu

(Şedinţa Camereĭ dela 16 Martie, 1899)

Opoziţia îşĭ urma campania de răsturnare a guvernuluĭ prezidat de d. Sturdza. Întrunirile publice se urmaŭ şi guvernul a început a fi *nervos* şi-şi manifesta nervozitatea prin acte pripite, necugetate, revoltătoare, ca orĭ-ce guvern liberal dealtmintrelea în ajun de a cădea.

In urma uneĭ întruniri publice ţinută în sala „Dacia", s'a luat hotărîrea ca întreaga adunare să meargă la d. Fleva pentru a face o manifestare pacinică acestuĭ cetăţean.

In urma acesteĭ hotărîrĭ, în ordinea cea maĭ perfectă, întreaga întrunire a plecat pe stradă, luînd calea cea maĭ scurtă pentru a ajunge la calea Dorobanţilor. In dreptul cofetărieĭ Capşa cortegiul a fost întîmpinat de o demonstraţiune de forţa armateĭ. Era un cordon de trupe, şi ciţĭ-va metri înainte un cordon de jandarmĭ, apoĭ patru soiurĭ de sergenţĭ de oraş cu toţĭ inspectoriĭ şi comisariĭ poliţieneştĭ.

Iată cum povesteşte acest incident d. deputat G. A. Scorţescu în şedinţa Camereĭ:

„Aveam onoarea de a fi printre ceĭ dintîiŭ, alăturĭ cu colegul meŭ dela Ploeştĭ, d. deputat Anton Arion şi fostul primar al Capitaleĭ, d. Nicu Filipescu. Eram în fruntea manifestaţieĭ, cînd am fost întîmpinaţĭ, de o bandă de inspectorĭ poliţieneştĭ, carĭ aŭ încercat a ne opri în calea noastră; li-am respuns: Cu ce drept opriţĭ o manifestaţie pacinică? Nu stăm la vorbă cu poliţia, să vină procurorul să ne arate în virtutea căruĭ articol din lege o manifestaţie pacinică poate să fie oprită.

„S'a presentat în locul procuroruluĭ d. prefect al poliţieĭ, i-am ţinut acelaş limbagiŭ; i-am spus: Nu ştiŭ altă autoritate de cît autoritatea legeĭ; să vină un magistrat să mă someze ca să mă retrag şi ne vom retrage. S'a prezentat atunci d. procuror Ionescu; l-am întrebat: D-le procuror, vă declar că suntem o manifestaţie pacinică, cu o hotărîre luată în public într'o întrunire, nu voim să facem scandal, mergem la un cetăţean al nostru pentru a-ĭ arăta simpatiile noastre; pe ce articol din lege vă basaţĭ pentru a ne opri?

„In momentul cînd d. procuror Ionescu ne-a somat, ne-am retras pe strada Nouă; în acel moment, cînd publicul se retrăgea, s'aŭ asvîrlit asupra publiculuĭ, ca niştе adevăraţĭ banditĭ, o droae de sergenţĭ, lovind.

„Fac apel la toţĭ colegiĭ carĭ aŭ văzut, fac apel la membriĭ clubuluĭ

Tinerimea, fac apel la întregul club al rezerviștilor carĭ aŭ asistat la scenele de sălbătecie comise; fac apel la colegul nostru, d. Porumbaru, care din banca sa îmĭ oferă însuşĭ cu indiginare mărturia sa şi tot odată indignarea sa de cele petrecute.

„Acestea sunt fapte pe carĭ nu le puteţĭ nega. Fac apel la însuşĭ şeful de cabinet al ministruluĭ de interne, fiul d-luĭ Gr. Giani, prefectul de Ilfov, care a fost lovit, de şi nu era printre manifestanţĭ. Fac apel la d. Stolojian, care a eşit din cafeneaua Capşa protestînd contra brutalităţilor ce se făceaŭ.

„Cortegiul a plecat pe strada Nouă; cînd a voit să treacă înainte, pe strada Academieĭ, iarăşĭ am fost opriţĭ. Ne-am întors atuncĭ pe bulevard, am luat-o pe strada Colţeĭ; pe strada Colţeĭ iarăşĭ nu am putut străbate, pretutindenĭ trupe, pretutindenĭ forţă armată. A trebuit să luăm pe strade laterale, astfel am putut ajunge să îndeplinim scopul întrunireĭ."

Scandalul a fost cu mult maĭ mare; d. Scorţescu maĭ atenuase faptele.

D. Pherekyde, ministrul de interne, în răspunsul săŭ, se încerca negreşit a prezenta faptele într'o altă lumină şi cu acest prilej aruncă săgeţĭ celor carĭ aŭ făcut pe 14 Martie 1888.

D. Take Ionescu, ca unul ce a luat parte împreună cu ceĭ maĭ însemnaţĭ bărbaţĭ politicĭ în această mişcare, dete următorul răspuns ministruluĭ:

D. Take Ionescu: D. ministru de interne a vorbit de 14 Martie 1888! De această dată voiŭ vorbi şi eŭ. Am fost la 14 Martie şi ţin să nu se uite.

D-lor deputaţĭ, nu am vorbit de la tribuna Camereĭ din 1889. Sunt 10 anĭ de atuncĭ.

In anul 1889 m'am suit la tribună fiind-că era o cestiune mare în Cameră, era cestiunea dăreĭ în judecată a guvernuluĭ Ioan Brătianu, şi mi se părea că este o cestiune aşa de mare în cît nu puteam să vorbim de la locurile noastre aceia carĭ eram în contra dăreĭ în judecată. Eĭ bine, cestiunea de azĭ e tot aşa de mare.

14 Martie 1888 e o dată istorică, şi merită să vorbim de dînsa.

Cum, d-lor, 14 Martie 1888 a fost o necuviinţă cum zice d. ministru de interne?

O necuviinţă, 14 Martie 1888, cînd valurile mereŭ crescînde ale curentuluĭ popular pe care nimenĭ nu le putea opri, înfăţişaŭ cea maĭ legitimă indignare din cîte s'aŭ ridicat vre-o dată într'o ţară, ca să spulbere guvernul cel maĭ tare de fapt, cel maĭ prăpădit însă în ordine morală. (Aplause).

14 Martie 1888, o necuviinţă?

D. C. Nacu: Nu primim lecţiunĭ de moralitate de la nimenĭ şi maĭ cu seamă de la oratorul care e la tribună. (Aplause).

D. G. C. Dobrescu: Numaĭ Hallier poate să vă dea asemenea lecţiunĭ. (Zgomot).

D. C. Nacu: Desfid pe orĭ-care dintre d-v., că pe terenul cinsteĭ, atît în viaţa mea politică, cît şi în viaţa mea privată, să mă poată acusa. (Aplause).

D. Take Ionescu: D-lor, 14 Martie 1888 o necuviinţă! Cînd era în frunte Dimitrie Brătianu pe care la 1890 l'aţĭ proclamat şeful d-voastră? Cînd era în frunte Vernescu, pe care în urmă l'aţĭ luat în braţele d-voastră?

D. C. Nacu: Şi Dimitrie Brătianu şi Vernescu aŭ regretat din suflet aceasta. (Aplause, zgomot).

D. Take Ionescu: Eŭ mă mir de ce se supără d. Nacu!

D. C. Nacu: Nu sunt de loc supărat.

D. Take Ionescu: Cum voiţĭ să spun că Brătianu era personal imoral, cînd la 1889 de la această tribună i-am luat apărarea? Am zis însă că guvernul de la 1888 era absolut căzut în ordinea morală, şi cînd zic aşa menţin cuvîntul şi nu am nimic de retras. (Aplause).

14 Martie 1888, o necuviinţă cînd în fruntea mişcăreĭ era d. Fleva la care v'aţĭ dus de l'aţĭ rugat, să vă ajute ca să luptaţĭ în contra noastră? Se poate ca 14 Martie 1888 să fie în mintea unora din ceĭ carĭ eraŭ acolo o dată pe care o regretă, dar în mintea noastră nu, şi am auzit chiar pe d. Djuvara care maĭ deunăzĭ a fost ministrul d-v. revendicînd pe 14 Martie ca o pagină glorioasă în cariera sa politică. (Aplause).

Şi atunci, d-lor, întreb pe d. Fleva: cînd d-sa s'a împăcat cu d-voastră, a renegat pe 14 Martie?

D. N. Fleva: Nu numaĭ că nu l'am renegat, dar este gloria cea maĭ mare a vieţeĭ mele. (Aplause).

D. Take Ionescu: Atunci dacă d. Fleva n'a renegat pe 14 Martie, şi fiind-că la Dumitru Brătianu nu pot să fac apel fiind-că procesul ce-l faceţĭ îl deschideţĭ după moartea luĭ, rămîne ca d-v. ducîndu-vă la d. Fleva ca şi la Dumitru Brătianu şi Vernescu, d-v. aţĭ recunoscut pe 14 Martie.

14 Martie rămîne dar o pagină glorioasă în istoria noastră contimporană, şi este poate una din zilele cele maĭ luminoase în istoria contimporană.

Afară de 14 Martie, d. ministru de interne m'a maĭ tirit la această cestiune personală şi prin ceea-ce a spus despre modul nostru de a trata cînd eram la guvern, manifestaţiunile publice.

Neapărat, eŭ recunosc şi înţeleg, între d-v. şi noĭ, de cîte orĭ se pune lupta pe cestiunea respectuluĭ libertăţilor, este o luptă dreaptă aceea în care d-v. faceţĭ apel la precedente de sub guvernarea noastră, cum şi noĭ la rîndul nostru dacă am vrea să guvernăm nu cu Constituţia ţăreĭ, dar ruseşte, am putea să guvernăm cu precedentele ce ni le daţĭ de 4 anĭ încoace. (Aplause).

Dar, d-lor, d. ministru ştie un lucru . . ., şi regret că nu este aci, şi că guvernul este reprezintat acum printr'un d. ministru care absolut nu ştie nimic despre aceste cestiunĭ. Nu 'şĭ aduce aminte d. ministru de interne care era politica noastră faţă de manifestaţiunĭ? Era ordonanţa prefectuluĭ de poliţie cum că manifestaţiunea este oprită.

Noĭ credeam că aveam dreptul după Constituţiune să oprim, dar că trebuia să prevenim pe cetăţenĭ printr'o ordonanţă a prefectuluĭ de poliţie, iar nu să fie cursă. (Aplause).

In ziua de 14 Martie 1888, de care vorbiţĭ d-v. eraŭ toate stradele închise, era o cursă, şi aşa s'a refugiat publicul la Palat.

D. I. Procopiu : S'aŭ stins felinarele.

D. Take Ionescu : Mă veĭ auzi poimîne, d-le Procopiu, asupra stingereĭ felinarelor şi cred că explicarea ce vă voiŭ da, va stinge multe lucrurĭ. Cred că stingerea felinarelor a fost din ordinul prefectuluĭ poliţieĭ; de altmintreri nu 'mĭ aduc aminte în detaliŭ de fie-care afacere, fac apel la d. Marghiloman, care este de faţă şi care era ministru de justiţie în guvernul nostru, d-sa maĭ lesne ştie toate detaliile, căcĭ eŭ aveam numaĭ grija altuĭ departament. Aceasta însă nu însemnează, că arunc numaĭ asupra d-sale răspunderea vre-unuia din actele guvernuluĭ din care am făcut parte. Iaŭ răspunderea a tot, nimic nu a fost opera altora, totul a fost opera noastră.

Tot aşa şi ziua de la 14 Martie 1888, a fost opera noastră, a tutulor şi nu este nicĭ un deputat din opoziţiunea conservatoare, care nu era alăturĭ cu mine. De aceea, d-lor, încă o dată, din 14 Martie 1888 nu retractez nimic. (Aplause).

OBSTRUCȚIUNEA

(Ședința Camerei de la 17 Martie, 1899)

In fața gravelor destăinuirĭ produse în cestia națională, opoziția de toate nuanțele a decis a împiedica activitatea guvernuluĭ în Cameră.

D. Al. Marghiloman dete cetire următoareĭ declarațiunĭ:

„D-lor deputați și d-le președinte, în urma destăinuirilor din Camera maghiară asupra relațiilor politice dintre fostul ministru-președinte al regatuluĭ Ungarieĭ, Bánffy, și actualul ministru-președinte al regatuluĭ Rominieĭ, d. Sturdza,

Subscrișiĭ deputați consideră prezența la guvern a d-luĭ Dimitrie Alexandru Sturdza cu o atingere a demnitățeĭ naționale, și drept aceea, făcînd abstracție de orĭ-ce deosebire de partid, se declară hotărîțĭ a se opune pe toate căile legale, în prima linie prin obstrucționizm parlamentar, la o mai departe funcționare a actualuluĭ ministru-președinte al statuluĭ Romîn.

Al. Marghiloman, Lupu Costache, I. C. Grădișteanu, Take Ionescu, N. Catargi, dr. Sculy Logothetides, T. Cămărășescu, C. Popovicĭ, N. Fleva, C. T. Grigorescu, George A. Scorțescu, D. T. Apostolu, G. C. Dobrescu (Prahova), Ion Buzdugan, G. I. Pitișteanu, M. Moisescu, Vasile M. Cogălniceanu, Cantacuzino-Păscanu, I. Mincu, Anton Arion, Teodor Buzdugan, C. G. Politimos, Sculy-Logothetides Vasile.

Această declarație produse o adevărată consternație în rîndurile guvernamentalilor.

Iaŭ cuvîntul în această importantă cestie d-niĭ D. A. Sturdza, Nic. Fleva, Al. Djuvara și alțiĭ.

D. Take Ionescu, la rîndul săŭ ia cuvîntul și pronunță următorul discurs memorabil în analele noastre parlamentare:

D. vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D-lor Deputați,

Nu se poate tăgădui că actul politic pe care-l face astăzĭ opoziținea din această Cameră, de maĭ multe nuanțe, act care știŭ și afirm că se va repeta și de către opoziția din Senat, e un act de cea maĭ mare gravitate, și nu puteți să credeți d-v. că oamenĭĭ îmbătrîniți în politica țăreĭ, foștĭ președinți de consiliŭ, foștĭ miniștriĭ, toți aceștia *aŭ căzut în*

cursa falsificatorului, şi 'şi-aŭ dat seama nicĭ de gravitatea faptuluĭ, nicĭ de consecinţele acestuĭ fapt.

D-lor, care e faptul?

Il cred fără precedent în istorie. Declaraţiunĭ de obstrucţionizm s'aŭ maĭ făcut. Am avut un exemplu frumos acum puţine zile în parlamentul maghiar. Aţĭ văzut atuncĭ obstrucţionizmul în contra primuluĭ-ministru Banffy, care a ţinut două lunĭ de zile.

D. I. St. Brătianu: Nu veţĭ avea acelaşĭ rezultat.

D. Take Ionescu: D-le Brătianu, credeţĭ d-v. că acţiunile politice se fac numaĭ atuncĭ cînd eştĭ sigur de rezultat?

Ziceam, d-lor, că am avut un exemplu faimos de obstrucţionizm, care s'a făcut două lunĭ de zile în contra luĭ Banffy, pănă cînd opoziţia din camera ungară a ajuns la scopul pe care şi-l propusese. Seamănă şi nu seamănă.

Seamănă: pentru că şi în camera ungară nu era nimic în contra unuĭ partid politic şi în contra guvernuluĭ, ci era o protestare generală în contra unuĭ om. Aşa era în camera ungară.

Nu seamănă: pentru că în camera ungară opoziţia s'a pus pe un alt picior în contra primuluĭ-ministru, l'a acuzat că fusese tiran în alegerĭ, că nu-şĭ ţinuse vorba pe care o dase. Aci e de altă natură opoziţia care se face astăzĭ în Cameră şi în Senat.

A fost şi la Viena obstrucţionizm. La un moment dat Germaniĭ din Austria crezîndu-se atinşĭ în patrimoniul lor naţional şi etnic, s'aŭ pus să facă obstrucţionizm. Seamănă şi nu seamănă.

Seamănă, poate pentru că Germaniĭ din Austria tot pe o chestie naţională s'aŭ pus în obstrucţiune; nu seamănă, pentră că Germaniĭ din Austria aŭ făcut obstrucţionizm în contra representanţilor altor popoare ale imperiuluĭ, şi noĭ ne ridicăm în contra unuĭ om. Ţin să se ştie şi să se înţeleagă, şi la aceasta să se răspundă. (Aplause).

D. N. Teodorescu: Omul acesta are majoritate.

D. Take Ionescu: Concepţia onoratuluĭ întrerupător e că atuncĭ cînd cine-va are majoritate, minoritatea să nu vorbească; dar tocmaĭ prin faptul că are majoritate, minoritatea trebue să vorbească.

Zic că este un act grav cînd oameni ca Lascar Catargiu, fost locotenent domnesc la 1866, fost de trei ori prim-ministru, cînd oameni ca generalul Manu, fost prim-ministru, cînd oameni ca Petre Carp, fost de mai multe ori ministru de externe, fost representant al țărei chiar la Viena, cînd oameni ca d. Fleva, care trei-zeci și mai bine de ani reprezintă și duce lupta populară și puternică în toate împregiurările cele mari, (aplause), ca d. Cantacuzino, fost președinte al Camerei și al Senatului, fără a mai vorbi de noi *dii minores*, aŭ iscălit cu deplină convingere o ast-fel de declarație, ca să spună țărei întregi acest lucru, ca țara întreagă să audă, de la cel mai de sus Romîn pănă la cea din urmă colibă, că este în contra demnității țărei, ca un om vinovat de fapte așa de grave să stea în fruntea guvernului țărei. (Aplause).

Și aceasta este o faptă mare, ori-ce s'ar zice.

Este de sigur, d-lor, o dureroasă indeplinire a datoriei, ca să iscălești un asemenea lucru. Dar sunt acte politice cari nu poți să nu le faci. Sunt fapte omenești, pe cari dacă nu le-ar urmări o Nemesis implacabilă, ar trebui să ne îndoim despre ființa dreptății pe suprafața pămîntului. Cari sunt aceste fapte? Să mă ertați dacă voiŭ fi și eŭ archivist, și voiŭ citi și voiŭ aduce și eŭ documente; căci această istorie...

O voce: Să nu fie falsă.

D. Take Ionescu: Vă asigur că nu voiŭ pleca de aici fără a răspunde și la această faimoasă chestie a falsului. Dar să mă lăsați să 'mi aleg eŭ locul unde voiŭ să vorbesc.

D-lor, care este istoria acestuĭ mare proces deschis între toți oamenii politici din această țeară, în numele partidelor pe cari le reprezintă, și un om? Iată, d-lor, această istorie.

Cestiunea națională nu datează de la d. prim ministru; ea datează de 18 secole. De 18 secole de cînd noi, neamul romînesc, stăm călare pe cele două părți ale Carpaților, de atunci datează cestiunea națională. Cestiunea națională peste munți datează de 1000 de ani, de la înființarea regatului milenar al Ungarieĭ.

Care este însă partea nouă, partea originală, și care va rămîne în istorie, strîns, indestructibil legată de nu-

mele d-luĭ prim-ministru? Este întrebuinţarea cestiuneĭ naţionale ca pîrghie de a ajunge la guvern şi ca ciocan pentru a se menţine la guvern.

Şi acum, d-lor, să istorisim cum s'a petrecut lucrurile.

D-lor deputaţĭ, la 1893 de odată, fără să se fi petrecut nicĭ un fapt noŭ, nicĭ peste Carpaţĭ, nicĭ în Romînia, şi vă rog să notaţĭ cu precisiune: nicĭ un fapt noŭ nicĭ peste Carpaţĭ..., fapte nuoĭ s'aŭ petrecut peste Carpaţĭ de cînd este prim-ministru d. Dimitrie Sturdza. In acest timp s'a desfiinţat efectiv comitetul naţional al Romînilor; acesta este un fapt noŭ, fiind că schimbă rostul politic şi mijloacele de luptă ale Romînilor. Fapte noĭ altele, absolut nicĭ unul. La un moment dat, în 1893, cu ocaziunea discuţiuneĭ răspunsuluĭ la mesagiŭ, în Senat, d. prim-ministru a izbucnit cu un discurs ce se poate resuma în treĭ propoziţiunĭ.

Cea d'întiiŭ: Ungurii sunt o naţiune barbară, asiatică, care în dispreţul legilor şi al omenieĭ, calcă drepturile Romînilor din Transilvania. A doua propoziţiune: Nu este cu putinţă ca un guvern romînesc, fără să fie un guvern de netrebnicĭ, de nemernicĭ saŭ de trădătorĭ, să stea nepăsător la acţiunea Ungurilor în contra Romînilor din Ungaria. A treia propunere: Un guvern romînesc *poate* să intervină pentru realisarea scopuluĭ Romînilor de dincolo, făcîndu-se samsar cinstit, între guvernul ungar şi Romînii din Ungaria. Desfid să se susţie că nu acesta este resumatul lunguluĭ şi de altmintrelea foarte puţin interesantuluĭ discurs al d-luĭ prim-ministru.

Ce am răspuns noĭ atunci? Am răspuns că nu ne simţim destul de tarĭ ca să intervenim ca samsarĭ cinstiţĭ între guvernul unguresc şi supuşiĭ săĭ romînĭ, şi am profetisat d-luĭ prim ministru că va veni o zi cînd va înlocui îndrăzneala limbagiuluĭ de atunci prin cele maĭ complecte scuze şi umilinţĭ, şi că atunci cînd el va face acele scuze şi umilinţĭ (aplause) va suferi Romînia întreagă, iar nu numaĭ d sa.

Trec la anul 1894. La 1894, luna Septembre, eraŭ strînse delegaţiunile la Buda-Pesta: contele Kalnoky avea greutăţĭ cu Ungurii; noĭ, care nu eram în secretele zeilor, ştiam de o anume greutate: Ungurii acusaŭ pe con-

tele Kalnoky că el a făcut să cază, în Camera magnaţilor, legea căsătorieĭ civile, prin voturile citor-va magnaţi de la curte. Prin urmare, era hărţuit de Unguri, şi cum toate mijloacele eraŭ bune, conteie Kalnoky era interpelat în delegaţiunea de la Buda-Pesta, asupra subvenţiilor pe carĭ guvernul romînesc le distribuia în Transilvania şi Ungaria pentru a se face agitaţiunĭ în contra guvernuluĭ unguresc. Acestea eraŭ acusaţiunile.

În acel moment, în momentul în care contele Kalnoky voia să facă declaraţiunea la care voiŭ veni imediat, declaraţiune favorabilă Romînieĭ, în acel moment un congres de studenţĭ era la Constanţa. La acel congres, pentru prima oară luaŭ parte şi studenţiĭ din Bucovina şi Ungaria. Acest congres nu avusese nicĭ un gînd să vină în Bucureştĭ, dar pentru că contele Kalnoky era scuturat la Budapesta, fie pentru că atitudinea sa era foarte bine-voitoare pentru Romînĭ, pentru că era util Ungurilor să se facă grea situaţiunea comiteluĭ Kalnoky la Budapesta, *s'a aranjat lucrul* ca să vină congresul de la Constanţa la Bucureştĭ, şi ca Romînii din Transilvania şi Bucovina să meargă la statua luĭ Mihaiŭ-Viteazul, statue cu înţelesul eĭ, statue care represintă pentru noĭ Romînii treĭ anĭ din epoca cea maĭ glorioasă din istoria noastră, treĭ anĭ pe carĭ iĭ ştiţĭ.

Ce s'a întîmplat? S'a întîmplat că cu tot acest scandal provocat, nu a voit comitele Kalnoky să ne dea peste degete cum se chiamă, şi departe de a ne cere, cum v'a mărturisit d. prim-ministru — veţĭ vedea că d-sa iĭ cere şi se supune — să tăem o rentă a uneĭ şcoale, a spus în mijlocul delegaţiunilor: că Statul romîn dă 150.000 leĭ pe an, dar nu 'ĭ dă pentru agitaţiĭ, ci 'ĭ dă şcoalelor şi bisericilor romîne din Ungaria.

Delegaţiunile aŭ primit această declaraţie, şi a fost, de sigur, o zi măreaţă pentru noĭ ziua în care în delegaţiunea ungară s'a consacrat dreptul nostru de a da subvenţiiĭ şcoalelor şi bisericilor din Transilvania. Cum a răspuns d. prim-ministru la acest triumf al politiceĭ romineşti? Căcĭ, d-lor, drept vorbind, după regulile internaţionale, numaĭ prin bună-voinţa unuĭ Stat străin poţĭ să daĭ subvenţiunĭ într'o ţară, şi cînd comitele Kalnoky ne îngăduia

acest lucru, era o foarte prietenească recunoaştere a acestuĭ drept.

Cum a răspuns d-sa? A făcut acel faimos discurs de la Orfeŭ, pe care l-am retipărit eŭ în vre-o 300 exemplare, căcĭ se epuisase, discurs care, dacă 'mĭ ar permite timpul şi forţele fisice, l-aşĭ citi în întregimea luĭ spre a se trece în *Monitorul Oficial* să rămînă şi posterităţeĭ, căcĭ un asemenea discurs nu se va maĭ pronunţa cît va trăi ţara romînească, şi nu se va pronunţa în nicĭ o ţară din lume, căcĭ nu se poate pronunţa. (Aplause).

Mă voiŭ mărgini însă a vă da cite-va părţĭ din el, şi d-v. veţĭ judeca dacă cele spuse în acel discurs sunt saŭ nu insanităţĭ. Veţĭ vedea dacă violenţele nu sunt necomparabile cu cele de carĭ suntem noĭ azĭ acuzaţĭ. (Aplause).

Incepe pe un ton cam biblic. Iată cum începe:

„Sunt chemat să vorbesc astăzĭ despre o cestiune mare şi însemnată, despre cestiunea naţională, despre cestiunea cea maĭ populară în Romînia.“

Maĭ la vale:

„De ce însă cestiunea naţională este populară? Răspunsul e scurt: Pentru că e înţeleasă de toată suflarea romînească, de la mic pănă la mare, de la copiĭ pănă la bătrînĭ, într'un cuvînt, de toţĭ carĭ merită numele de Romîn.“

Şi maĭ la vale:

„In ce consistă însă cestiunea naţională? Ea consistă în pericolul iminent în care se află treĭ milioane de Romînĭ, jumătate din populaţiunea regatuluĭ nostru, de a fi desnaţionalităţĭ, de a fi desfiinţaţĭ.“

Urmează invocaţia obicĭnuită a numeluĭ luĭ Ioan Brătianu, apoĭ aşează basa discuţiuneĭ:

„Aceasta este necesar, fiind-că mulţĭ caută să întunece discuţiunea, pentru ca, la umbră şi la întuneric, să suprime însăşĭ cestiunea. Aceasta e necesar, pentru că la această încercare de a întuneca şi de a suprima cestiunea naţională, şi-aŭ dat mîna oamenĭĭ puternicĭ din lăuntru şi din afară.“

Inimicĭĭ din lăuntru, adică noĭ, şi din afară, adică Ungurĭĭ!

După aceasta ne spune că „cestiunea naţională s'a

zămislit din nedreptate şi inchietate", că „Ungurii s'aŭ asvîrlit chiar asupra steaguluĭ împăratuluĭ lor şi l-aŭ necinstit", că „păşesc cu viclenie şi neadevăr", că „pare că nu aparţin popoarelor europene, ci celor asiatice", că „în nicĭ o ţară din lume nu este şi nu a fost întronată fără-de-legea ca lege, cum este azĭ în Ungaria", conchide astfel acest şir de ideĭ:

„Este vorba că nu putem să rămînem nepăsătorĭ, cînd Maghiariĭ iaŭ toate măsurile de a desfiinţa neamul nostru." (Aplause).

Că:

„Cu toţiĭ vedem că nu e posibil un guvern în ţara noastră, care să ne zică: să lăsăm pe Maghiarĭ să maghiariseze în pace pe Romînii din Ungaria, să nu ridicăm glasul, ca nu Maghiariĭ să se supere şi să intre guvernul în încurcătură.

„A trăit ţara aceasta un secol şi jumătate sub guvernele fanarioţilor. Atuncĭ simţimîntul naţional era apăsat, şi resultatul acesteĭ apăsărĭ a fost ticăloşia morală şi materială. Nu maĭ voim să cădem din noŭ în acea ticăloşie."

Iată acum, spune d-sa, a doua idee de Stat.

Prima idee de om de Stat: nu putem să stăm nepăsătorĭ; nu este posibil ca Rominia să se lase pe Unguri să maghiariseze pe Romînii de dincolo.

Acum a doua idee de om de Stat:

„Ast-fel la umbra tripleĭ alianţe şi a păceĭ Maghiariĭ aŭ găsit mijlocul să desfiinţeze, şi, după credinţa lor în cel maĭ scurt timp, naţiunea romînească din Ungaria, naţionalitatea cea maĭ compactă, cea maĭ numeroasă, cea maĭ cultă, cea maĭ cu putere de resistenţă, cea maĭ vie."

A doua idee de om de Stat era, că la umbra tripleĭ alianţe Maghiariĭ desfiinţează naţiunea romînă din Ungaria.

Şi acum, d-lor, *foarte fireşte, după aceasta* maĭ face o mică *retractare de păcate de tinereţe*, căcĭ spune:

„De ce ne temem de Rusia? Pentru că aşa merge zicătoarea, că Rusia, mare şi puternică, vrea să meargă la Constantinopole, vrea să meargă din ţara unde sunt 8 luni de iarnă, în ţara unde sunt 8 luni de vară; pentru că regatul nostru este trecătoarea spre acest scop; şi că

ne temem că din trecătoare să nu-şi facă proprietate, de aceea, de cîte orĭ izbucnea un războiŭ între Ruşĭ şi Turcĭ eram îngrijaţi foarte.“

Credeţi că atît este totul? Nu!

A treia idee:

„Dincoace însă, despre Ungaria pericolul este maĭ mare şi maĭ iminent; pentru că el este acoperit şi vine tocmaĭ dintr'o parte, de unde nu credeam că va fi vre o dată pericol pentru desfiinţarea neamuluĭ romînesc.“

Şi se explică:

„Maghiariĭ şi astăzĭ se socotesc în veacul de mijloc. Moldova şi Valachia nicĭ-odată nu aŭ fost supuse Regatuluĭ Ungarieĭ. In diplomele lor însă, Maghiariĭ consideraŭ Moldova şi Valachia ca ţărĭ alipite de Ungaria. Cînd vor fi maghiarizat pe cele treĭ milioane de Romînĭ, e cert că atuncĭ vor prinde curagiŭ, vor scoate pergamentele lor şi vor aplica aceea-ce deja mulţĭ scriitorĭ aĭ lor reclamă: realizarea diplomelor lor şi a ţeluluĭ ce ele conţin — întinderea regatuluĭ maghiar pănă la Marea-Neagră.“

Acum d-lor, ce să facem, nu este aşa?

Iar un aforizm:

„*Am fi o mortăciune dacă am ştedea impasibilĭ.*“

Trebue dar să facem ce-va.

Şi acum, d-lor, pentru ce nu se face nimic în ţară? Ia să vedeţi pentru ce nu se făcea nimic în ţară la 1894?

„Pentru că boerĭĭ noştri, carĭ sunt astăzĭ la putere, n'aŭ inimă romînească şi nu simţesc romîneşte, *ci* trădaŭ *chestia naţională.*“

Maĭ la vale:

D. prim-ministru prevedea obiecţiunea, că nu cum-va face armă politică din aceasta? Şi spunea:

„Armă politică este cînd înălţăm glasul nostru pe lîngă al lor, ca să audă şi Europa şi toate popoarele ce sălbăticiĭ se petrec în Ungaria?“

Şi după toate acestea, d-lor, d-sa ne spunea părerea d-sale despre aceĭ carĭ guverna atuncĭ ţara.

„De aceea, după mine, ceĭ carĭ astăzĭ ne guvernează, nu meritä numele de partid, ci sunt numaĭ o coterie, fără alt ţel de cît exploatarea posiţiuneĭ lor de Stat în folosul lor personal şi momentan. Pentru dînşiĭ e nimic ca să sugrume şi să pună în pericol neamul romînesc.“

Dar partidul liberal ce va face? Iată:

„Partidul național-liberal nu rîvnește puterea ca să desființeze libertățile publice în Regat și să aplaude cînd Maghiarii sugrumă pe Românii din Ungaria. Dacă condițiunea puterei este — să o exercităm în aceste direcțiuni; atunci zic — nu dorim, nu vrem să venim la cîrma statului nici-odată.“

Și mai la vale:

„Puterea, pentru a trăda interesele naționale, aceasta e treaba boerilor. In asemenea condițiuni nu am dorit, nu am primit puterea nici-odată, și nici de acum înainte nu o rîvnim și nici nu o voim.“

Acum, d-lor, credeți că s'a isprăvit catalogul trădătorilor? Nu! Și veți vedea imediat dacă s'a isprăvit.

Iată însă ce adaugă d-sa.

Ce au făcut boerii?

„Au trimis emisari femeești și bărbătești, cari au cutreerat în acest sens Ungaria liberi și nesupărați de nimeni. Au trimis impiegați de ministerul cultelor și instrucțiunei publice, profesori cari, cu congediuri formate și neformate, au lăsat serviciul și catedra ca să se ducă dincolo să contribue la vînzarea neamului românesc.“

Și adăoga: *„Aceste nume să fie pe vecie înferate cu sigiliul trădărei naționale.“*

Și nu numai atît. Au mai făcut ceva boerii.

„Atunci a început guvernul boeresc a desbina pe conducători prin feluri de intrigi și de născociri. Aci e crima cea mai mare“.

Mă opresc aci un minut.

D. Take Ionescu: In 1894, Septembre, primul-ministru al Romîniei, spune că am trimis împiegați cari au cutreerat Ungaria, ca să fac trădare, și la 1899, autorul broșurei spune că am trimis pe d. Virgil Arion în Ungaria ca să facă turburări naționaliste, și tot la 1899, mă întreabă aicî primul-ministru al Romîniei, să'i spun, de ce s'a dus atunci d. Virgil Arion în Ungaria.

Ei bine, nu răspund! Nu răspund! Fiți, d-le prim-ministru, mulțumit cu declarațiunea de altă-dată; numai primesc una și astăzi. (Aplause).

Ori-cari dintre d-v. voește să 'i arăt documentat ce

a făcut Virgil Arion, îi voiŭ arăta, dar relaţiune nu maĭ vroiŭ.

Tot aşa orĭ-care vrea să vie şi va vedea dacă cu ceĭ 150.000 leĭ pe an, ce noĭ trimiteam în Transilvania, cumpăram conştiinţele, după cum ne acuza d. prim-ministru, saŭ îi dam la şcolĭ şi biserică. Pot orĭ-cînd să dovedesc denunţarea că baniĭ nu se daŭ pentru şcolĭ, ci pentru agitaţiunĭ, nu se cădea să se facă la sala Orfeŭ, ci într'o sală la Buda-Pesta, denunţătorul nu se cădea să fie un prim-ministru al Romînieĭ, ci un supus al statuluĭ ungar; justificarea, dacă verĭ un ban din ceĭ daţĭ de mine pentru şcolĭ prin neprevedere, prin uşurinţă, se va fi dus pentru agitaţiune, iar nu pentru şcolĭ, justificarea să 'mĭ-o ceară mie, ministrul romîn, statul austro-ungar, dar să nu 'mĭ o ceară mie un Romîn în Camera romînească. (Aplause). Şi unde s'aŭ dus baniĭ, primul ministru Banffy, o ştia bine. Ştia că la şcolĭ.

Cînd s'a luat la ceartă cu repausatul mitropolit Miron 'ĭ-a spus: Nu te apuc de ceĭ-alţĭ banĭ, aceştia să'ĭ uităm, Schwamm drüber, dar nu maĭ pot tolera cestia de la Braşov. Nu te apuc de ceĭ-alţĭ banĭ fiind-că ştiŭ, zicea Banffy, că lucrul nu se va maĭ repeta. (Mare zgomot).

Sunt, credeţi-mă, d-lor, multe lucrurĭ ce nu s'aŭ spus încă, dar am luat măsurĭ ca într'o zi să se ştie şi vă asigur că într'o zi se va şti toată această taină. (Aplause). Pot să mor, dar se va şti, cînd am fost atacat, şi veţĭ vedea dacă cu succes am scris repausatuluĭ mitropolit Miron un lucru: Nu te cunosc, dar eştĭ om bătrîn, te rog un lucru, să nu morĭ cu secretul. Şi ştiŭ că a luat măsurĭ şi nu s'a scoborît în mormînt cu secretul.

Într'o zi toate se vor cunoaşte, şi va fi ziua expiaţiunilor. (Aplause).

Mă credeţĭ poate un om prea indiscret? Să vă daŭ dovadă de discreţiune: Sunt doĭ anĭ şi jumătate de cînd posed toată corespondenţa secretă de 20 de anĭ, a luĭ Apostol Mărgărit, şi nimănuĭ nu 'ĭ-am spus, şi nicĭ nu m'am slujit de ea.

Eĭ bine, carĭ eraŭ sentimentele primuluĭ-ministru actual al Romînieĭ cînd auzea în delegaţiunile ungureştĭ pe contele Kalnoky zicînd: da, guvernul romîn trimite 150.000 leĭ pe an pentru şcolĭ şi biserică; şi la acuzaţiunea Un-

gurilor că banii sunt pentru agitaţiuni, ne lua apărarea şi spunea că sunt pentru şcoli şi biserici?

In loc să se bucure, în loc să se mîndrească de acest succes al ţăreĭ, d. prim-ministru furios că nu ne-a făcut piedici contele Kalnoky, se răzbuna zicîndu-i, la Orfeu: Aĭ spus la delegaţiuni că banii eraŭ pentru şcoli? Ia să'ţi daŭ dovezi că nu, ia să citez unul ca să te prindă Unguriĭ de scurt.

De-abia vorbise contele Kalnoky de cîte-va zile, şi furios pentru că 'l făcuse iredentist, d. Sturdza zicea: „Va să zică contele Kalnoky ştie, că în anul 1893/94 preotul Voina din Braşov a ridicat asupra articoluluĭ 82 din budgetul instrucţiuneĭ publice, cu mandatul No. 169, suma de 58.500 leĭ şi cu mandatul No. 1595 suma de 90.000 leĭ; că d. Diaconovicĭ, actualul director al *Dreptăţeĭ* şi fost redactor la *Rumänische Revue*, a ridicat în acelaşĭ an şi asupra aceluiaşĭ articol din acelaşĭ budget, cu mandatul No. 8, suma de 2.000 leĭ şi cu mandatul No. 7, suma de 40.000 leĭ. Aceste patru sume daŭ 190.000 leĭ. D-sa ştie că în anul 1894 – 95, din articolul 47 al budgetuluĭ cultelor şi instrucţiuneĭ publice, s'aŭ ridicat de preotul Voina din Braşov, cu mandatul No. 54, suma de 58.500 leĭ şi cu mandatul No. 1854 suma de 45.000 leĭ, precum d. Diaconovicĭ, directorul *Dreptăţeĭ*, cu mandatnl No. 1159 suma de 2.000 leĭ şi Aurel Mureşeanu, cu mandatul No. 4543, suma de 5.000 leĭ. Aceste patru sume fac 110.000 leĭ."

Vedeţĭ urgia, vedeţĭ sistemul! Citează numaĭ ca să se creadă că n'a fost pentru şcoli banii, ci pentru alte scopuri. Citează nume şi le dă calificative carĭ să autorize toate bănuelile.

Ce calitate îĭ daĭ luĭ Diaconovicĭ? Aceea de actualul director al *Dreptăţeĭ*, adică al unuĭ jurnal naţionalist din Temişoara? Pentru ce? Ca să se creadă de la Budapesta că pentru ziare de agitaţie daŭ banii! Delaţiune cu atît maĭ oribilă cu cît ştia că nu este dreaptă. Da, căcĭ ştia şi ştie că sunt documente la minister; ştia că nu pentru *Dreptatea* saŭ pentru el, primea Diaconovicĭ banii, ci cu adevărat pentru scop cultural. Tot aşa cu cele-l'alte.

Dar, d-lor, sunt dintre d-voastre, de sigur, carĭ sunt vrăşmaşĭ politicĭ aĭ d-luĭ Ioan Grădişteanu, dar carĭ îl cred

şi 'l ştiŭ un om de onoare; întrebaţi'l dacă nu s'a petrecut între mine şi d sa următoarea conversaţiune:

Venise într'o zi la mine la minister ca să 'mĭ ceară banii pentru o biserică de dincolo. 'I-am spus: Vezĭ, Ionel, într'o zi are să mă denunţe Sturdza Ungurilor pentru ceea-ce fac azĭ. El 'mĭ-a răspuns: Nu se poate, te orbeşte patima. Şi eŭ 'ĭ-am spus iarăşi: Mă va denunţa Ungurilor, n'am nicĭ o îndoială.

D. I. C. Grădişteanu: Este adevărat, o afirm pe onoare.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţĭ, nu era numaĭ atît, în discursul de la Orfeŭ — cestiunea o să fie cam lungă, n'am ce să fac, şi faptele aŭ fost lungĭ — d. prim-ministru acuza pe Romînii de dincolo, condamnaţĭ la Cluj, că aŭ fost ademeniţĭ de către boerĭ ca să meargă în puşcărie, şi să nu fugă de acolo; a taxat acest lucru ca *o politică bizantino-iezuită a boierilor şi a Maghiarilor.*

Şi d. Sturdza adaogă că eĭ ar fi trebuit să emigreze în Europa ca să întocmească emigraţia românească.

Eĭ bine, d-lor, acum a eşit la iveală dovada evidentă de ce d. prim-ministru spumega la Septembre 1894 la Orfeŭ, că a intrat în puşcarie bătrînul Raţiŭ şi n'a fugit, pentru că avea nevoe de Romînii condamnaţĭ la puşcărie dincolo să vie în Romînia, pentru ca ast-fel să răstoarne pe protivniciĭ săĭ politicĭ. (Aplause).

Aceasta a fost o crimă! A eşit la maidan acum scrisoarea d-sale, pe care a trimes-o în ziua Înălţăreĭ, luĭ Ioan Raţiŭ şi celor-l'alţĭ condamnaţĭ, prin care le spunea, nu să se ducă în Europa să organiseze emigraţiĭ politice, cum fătarnic a pretins la Orfeŭ, ci să vină aci în Bucureştĭ să facă aicĭ centrul activităţeĭ, pentru ca să fie ţara umilită, să se facă turburărĭ şi să fie ţara silită să expulzeze pe condamnaţiĭ de la Cluj; ceea-ce ar fi rămas ruşinea neamuluĭ acesta pentru vecĭĭ vecilor! (Aplause).

Să fie regatul acesta pus în stare de războiŭ cu imperiul vecin! Aceasta a voit d. Sturdza, acesta a fost complotul, cel maĭ negricios complot din cîte cunosc în istorie.

Cum, vă închipuiţĭ d-v. pe Cavour, nu în momentul cînd ştia că Napoleon III va face războiŭ pentru Italia, dar înainte, chemînd pe emigraţiĭ din Lombardia ca

să 'şĭ facă centrul activităţeĭ lor în Piemont în contra Austrieĭ?

Vă închipuiţĭ pe Francia chemînd pe vre-un condamnat din Alsacia la Paris, să 'şĭ facă acolo centrul luĭ de activitate? D-sa a făcut-o! Şi pentru că această scrisoare nu s'a publicat încă în actele oficiale, o să vă citesc o parte, ca să rămînă şi ea în *Monitorul Oficial* al statuluĭ, în această evanghelie.

„Considerînd că o legitimare a verdictuluĭ din Cluj ar fi în contradicţiune vederată cu toate actele şi faptele anterioare a conducătorilor poporuluĭ romîn;

„Că dacă conducătoriĭ poporuluĭ romîn s'ar supune verdictuluĭ din Cluj, eĭ ar recunoaşte legitimitatea condamnăreĭ;

„Că, condamnarea aceasta este condamnarea poporuluĭ romîn din Transilvania şi Ungaria de a nu maĭ exista, şi supunerea representanţilor săĭ la ea ar fi declaraţiunea de supunere a poporuluĭ romîn la opera nedreaptă şi barbară a maghiarizăreĭ;

„Considerînd cuvintele luĭ Gulielm de Orania:

„Nu suntem simpli indiviziĭ, şi dacă se cuvine să ne jertfim pentru miĭ de concetăţenĭ se cuvine să ne şi curăţăm pentru diuşiĭ“;

„Considerînd că închisoarea maghiară de la doĭ până la cinciĭ anĭ trebue considerată, după exemplele ce avem, ca egală cu condamnarea la moarte, maĭ ales pentru aceĭ în vîrstă înaintată saŭ cu o sănătate slabă;

„Considerînd, că fie-care neam îşĭ are cercul său de activitate numaĭ şi maĭ ales în mijlocul său şi că nu e bine a'l transporta fără necesitate vădită şi pipăită între străinĭ.“ Şi d-voastre la Orfeŭ spuneaţĭ că 'ĭ-aţĭ sfătuit să meargă în Europa. Cîtă ascundere de adevăr!..

Continuŭ: „Subscrisul şi cu dînsul toţĭ bărbaţiĭ carĭ veghiază şi lucrează la nesmintirea rostuluĭ neamuluĭ romînesc

„Credem:

„1-iŭ că ar fi o mare şi ireparabilă greşeală politică, a se recunoaşte legitimitatea verdictuluĭ de condamnare din Cluj şi prin urmare a se supune acestuĭ verdict;

„2-lea că se impune ca o datorie patriotică şi naţională ca ceĭ condamnaţĭ la Cluj, să transpoarte în Romă-

nia centrul activităţeĭ lor în lupta ce susţin pentru existenţa naţională a Romînilor din Transilvania şi Ungaria ;

„D. A. Sturdza, *Bucureşti, în ziua Înălţăreĭ Domnuluĭ.*"

Rea zi a ales d. Dimitrie Sturdza pentru o ast-fel de faptă !

Vă întreb ce era să fie dacă bătrînul Raţiu nu era maĭ cu minte, şi dacă nu ar fi răspuns la acest îndemn vinovat de a se face nu un eroŭ al romînismuluĭ, ci unealtă a unor patime politice, intrînd în puşcărie şi dînd exemplul martiruluĭ, pentru o causă mare? (Aplause). Ce se intîmpla dacă venea aci şi dacă se începea de aci o agitaţiune de către condemnaţiĭ politicĭ aĭ unuĭ stat vecin?

Era să fie una din două, nu una singură. Noĭ nu 'ĭ expulsam. Cunosc sentimentele colegilor meĭ, vă afirm, nu o făceam. Era să ne retragem de la guvern, şi era, să vină autorul scrisóreĭ să 'ĭ ia de guler, era spre vecînica ruşine a neamuluĭ, să 'ĭ expulzeze cel care 'ĭ chemase ! (Aplause).

Am fi fost ispitiţi, ne-am fi retras şi l-am fi forţat la aceasta, dacă eram conduşi numaĭ de sentimentele noastre personale; căcĭ ce răzbunare dumnezeiască alta puteam dori, de cît să ajungem a vedea cele ce vedem de 4 anĭ desfăşurîndu-se înaintea noastră ?

La ce maĭ fericită răsplată un om poate să rîvnească ! ?

Dar ne-a fost milă de ruşinea ţăreĭ, şi am cedat la locul nostru.

Acestea eraŭ la 1894. Să mergem înainte. Situaţiunea se încordase. Dintr'o zi în alta partidul liberal trebuia să vină la guvern. Incontestabil, nicĭ nu tăgăduim că 7 anĭ de guvern ne ostenise şi că în ţară era un curent în favoarea d-voastre. Se poate să tăgăduim ? Şi era cu atît maĭ mult, cu cît pe lîngă osteneala firească a uneĭ ţărĭ de a fi guvernată de un partid politic 7 anĭ de zile, maĭ intraŭ şi făgăduelile d-v. foarte numeroase, pe care nu le repet aci, căcĭ ar fi lucru prea mic faţă de o cestiune aşa de mare.

Atuncĭ cum îşĭ prepară drumul? Căcĭ pîrghie pentru a ajunge la putere avusese în cestia naţională; acum trebue să dea garanţiĭ *pentru ca să stea la putere.* Trebuia să ştie Ungaria şi Europa că d-sa putea, cînd vrea,

să pună tăciunele în foc, şi putea, cînd vrea, să pună şi pompele ca să 'l stingă.

Şi, prima batere în retragere e o scrisoare la *Pester Lloyd*, către d. Falk, în care nu se face scuzele de la Iaşi, dar e preludiŭ celor de la Iaşi, se dă o arvună. O am aci. Ar fi prea lungă s'o citesc. O veţi citi. Protestează că nu este daco-romînist, citează chiar din discursul său de la Senat, dar nu spune pasagiele cu barbariele ungureşti şi cu samsarul cinstit, ci pasagiele relative la necesitatea existenţeĭ imperiuluĭ Austro-Ungar.

D-lor deputaţi, de mult era ştiut de toată lumea, că pentru consacrarea politiceĭ romîneşti, începută sub Ion Brătianu şi dusă sub toate guvernele, o vizită a împăratuluĭ aci ar fi fost de un mare efect.

O dovadă de stima care o are pentru Romînia, de încrederea pe care o inspiră Romînia. Mare lucru în întîia capitală a unuĭ Stat din Balcanĭ, vizita unuĭ mare suveran.

Eĭ bine, vă întreb: Se putea să vie împăratul Austrieĭ în Bucureştĭ cu d. Sturdza în opoziţie? Era posibil?

Dar a pune întrebarea e a răspunde la dînsa. Dar un cuvînt era destul în situaţia care se crease pentru a se produce scene de necuviinţă, în cît din această vizită să iasă Romînia absolut ruşinată.

Atunci cum 'şi-a inaugurat d. prim-ministru aşezarea luĭ la guvern?

A primit să i se dicteze scuze.

D. Marghiloman ştie de la unul şi eŭ ştiŭ de la altul, căci aŭ fost două persoane carĭ aŭ cunoscut această operaţie. Şi acela care 'mĭ-a spus, 'mĭ-a zis: Mi s'a făcut reproşurĭ că am spus, dar le-am răspuns: „Pentru că insultele fusese publice, trebue să se ştie că şi rectractarea lor a fost convenită.“

Imediat după aceasta a început acea operă de desbinare a Romînilor din Ungaria pe care toţi o ştiţi, s'a încercat întîiŭ conciliabulul de la Sinaia pentru ca Romînii să tacă de o cam dată şi cînd nu a reuşit a venit desbinarea. Ştiţi cum aŭ fost slăbiţi ceĭ de dincolo.

Aşĭ dori să facă d. prim-ministru un voiagiŭ de agrement în Transilvania, şi nu cer maĭ mare plăcere de cît

să'l urmăresc la 200 de metri ca să asist la festivitatea cu care va fi primit.

A mai venit un fapt foarte însemnat, e modul cum a fost tratată în presa vecină sosirea d-luĭ Sturdza la guvern. Vă voiŭ da cîte-va extrase, căcĭ aŭ şi ele hazul lor.

De abia sosise d-luĭ, şi *Pester Lloyd* de la 16 Octombre iată ce zice: „Chiar şi pe vremea opoziţiuneĭ celeĭ mai energice, actualul ministru-preşedinte a păstrat faţă cu enervările populare ale agitaţiuneĭ daco-romîne, o rezervă oare care şi cîte-va opiniuni extreme pronunţate de *tiz* (Namensvetter) al nouluĭ şef al cabinetuluĭ şi care i s'aŭ imputat în mod greşit, aŭ fost desmînţite de d-sa în mod categoric.“

Poate să fie insultă mai mare de cît să spună ceea ce a făcut el, a făcut-o un tiz?

Iată ce zice şi *Pester Hirlap:* „Nu de mult încă s'a pomenit des numele Sturdza între agitatoriĭ maghiarofobĭ, iredentiştĭ. Mulţi confundă însă pe acest Sturdza cu actualul prim-ministru, despre care ştim tocmaĭ contrariul, că nu e amic al iredenteĭ şi a condamnat mişcările iredentiste.“

Să vedeţi ce zice *Gazeta de Colonia:*

„Aci nu este nimeni îngrijat cu privire la schimbarea politiceĭ amicale a Romînieĭ, dar se aşteaptă din partea d-luĭ Sturdza ca să corecteze personal discursul săŭ de opoziţie de altă dată.“

Să vedem şi *Magyarorszag:*

„Trecutul săŭ, cariera sa de pănă acum, conexiunile sale, nu ne daŭ garanţie suficientă spre a lua de banĭ buni cuvintele luĭ. Dar aşteptăm evenimentele şi faptele. Dacă programul se va adeveri, vom accepta că Sturdza a păşit pe o bună cale şi vom felicita acest cabinet. *Dacă nu: atunci fie din noŭ criză ministerială*“.

Cum? „Fie din noŭ criză ministerială?“ Dar ce insultă mai mare ca aceasta?

Iată ce zice şi *Neues Pester Jurnal:*

Vorbind de d. Sturdza spune că d-sa: „a desfăşurat datoriile ce incumbă guvernuluĭ rămîn faţă cu monarchia noastră şi în deosebĭ faţă cu Ungaria, aşa de clar şi

concis, în cît un politician ungur n'ar putea-o formula alt-fel."

Aşa este! Nicĭ un Ungur nu putea vorbi maĭ bine de cît d. Sturdza!

Da. Scuzele de la Iaşĭ sunt foarte clare şi foarte concise, şi este bine să stea şi ele în *Monitor*.

Iată-le:

„S'a maĭ răspîndit vorba că ne amestecăm în afacerile interioare ale regatuluĭ ungar.

„Nicĭ aceasta nu este exact.

„Avem să ne abţinem cu toţiĭ de la oĭ-ce act de agitaţie în afacerile interioare ale statelor vecine şi în special ale monarchieĭ Austro-Ungare."

Aŭ culminat lucrurile, d-lor deputaţĭ, în decorarea luĭ Jeszensky. De giaba d. prim-ministru ne zice că decorarea luĭ Jeszensky este un incident. *Nu este un incident, este un imobil.* Popoarele nu judecă prin ideĭ, judecă prin imaginĭ; un simbol este maĭ mult de cît toate dogmele. Cînd împăratul Constantin s'a convertit la creştinism nu a repetat. „Cred într'un Dumneḑeŭ, etc., etc.", a făcut un singur lucru, a arătat crucea. Aceasta este decoraţiunea luĭ Jeszensky, este simbolul îngenunchiăreĭ Romînilor de pretutindenĭ. Şi sper să vă dovedesc că Jeszensky n'a fost decorat la Budapesta la 1897, ci la Orfeŭ în 1894. Omul care a ţinut acel discurs faţă de Unguri, nu putea să refuze nimic Ungurilor. D-luĭ a lovit cu vorba, Ungurii 'ĭ-aŭ răspuns cu ciomagul.

Ungurii nu s'aŭ mulţumit numaĭ cu scuzele, nu s'aŭ mulţumit cu asigurările, nu s'aŭ mulţumit cu desbinarea Romînilor de dincolo şi tăcerea celor d'aicĭ, ci aŭ voit să fie un simbol, să stea pe pieptul luĭ Jeszensky, procurorul repliceĭ, pe pieptul unuĭ agent subaltern, pe care îl întrebuinţează guvernele, cu sentimentele firestĭ pentru asemenea oamenĭ, să stea placa de mare oficer, nu a steleĭ Romînieĭ, dar a Coroaneĭ Romînieĭ! Ca să priceapă romînimea întreagă, de la Tisa pănă la Nistru, cum zice Eminescu, tot Romînul plînsu-mi-s'a, s'a găsit de cuviinţă ca o bucată din oţelul tunurilor de la Plevna pe pieptul luĭ Jeszensky de a pururea să strălucească. (Aplause).

Aşa s'a petrecut lucrul, acesta este adevărul!

D-lor, înainte de visita Impăratuluĭ aci, a făcut Regele nostru vizită la Orşova, unde Impăratul s'a presentat maĭ mult în calitate de rege al Ungarieĭ; de acolo visita în Bucureştĭ, a întors-o tot regele Ungarieĭ. Acesta este adevărul. Atîta însă nu era de ajuns, maĭ trebuia şi un exemplu, maĭ trebuia ceva material, ceva grosolan, ceva care să facă să strige toate conştiinţele, ceva care să ne umilească până în fundul nostru, ceva care să ne facă să ne fie ruşine pentru cît-va timp de numele pe care îl purtăm: decoraţiunea luĭ Jeszensky. Numaĭ aşa se putea şterge discursul de la Orfeŭ!! Şi acest act d. prim-ministru zice: Nu ştiţĭ, la voiagiŭ se schimbă decoraţiunĭ. Un jurnal guvernamental ne spune: „N'a decorat Impăratul pe d. Bărsan care este în Ligă, ca şi cum d. Bărsan a ştiut să pună la rezon pe Unguri, cum a pus Ieszensky pe Romînĭ. A maĭ spus d. Sturdza: S'a decorat baronul Banffy! Evident că nu puteţĭ să nu decoraţĭ pe Banffy, dacă s'aŭ întîlnit ceĭ doĭ Suveranĭ, dar pe Ieszensky, pe şeful biurouluĭ naţionalităţilor, cel însărcinat cu les basses oeuvres ale guvernuluĭ ungar, în ce este această decoraţiune cu rost? Dar spuneţĭ că este de vină d. Ghica! Eĭ bine, atuncĭ vă întreb: De ce nu 'l-aĭ dat afară dacă este de vină d. Ghica? (Aplause).

Fiind-că atuncĭ era la guvern baronul Banffy, şi ţi-ar fi spus: Loveştĭ pe cel nevinovat; nu poţĭ să-l loveştĭ pentru decoraţiunea luĭ Ieszensky, căcĭ tu ştiĭ bine că atuncĭ cînd 'l-aĭ decorat ţi-aĭ plătit datoria!! (Aplause).

Numaĭ vedeţĭ un lucru: de treĭ anĭ ne muncim pe cestia naţională, de doĭ anĭ vorbim de decoraţiunea luĭ Ieszensky şi d. prim-ministru nu ne-a răspuns nimic. Dacă 'l interpela d. Delavrancea, nu vorbesc cu un om care a vorbit contra legeĭ instrucţieĭ; dacă 'ĭ-am vorbit eŭ la mesaj, nu vorbesc cu un advocat. Acum cînd Banffy nu maĭ este la guvern, i-a venit niţel glas ca să răspundă. (Aplause).

A, d-lor, decoraţiunea luĭ Ieszensky un incident?

Vă întreb un lucru: Este posibil un prim-ministru al Romînieĭ care să vadă în decorarea luĭ Ieszensky un simplu incident? Pun întrebarea, să răspundă ţara?

Cine nu simte ce este decorarea luĭ Ieszensky, nu

are drept să fie prim-ministru al regatului romîn! (Aplause).

Da, d-lor, suntem o țară mică, este adevărat, suntem o țară care avem nevoie de amiciția Austro-Ungariei. Părerile mele asupra politicei noastre externe sunt cunoscute, le-am spus de mult, și eŭ nu m'am lepădat de ele ca de păcate de tinerețe! (Aplause).

Dar înainte de toate, înainte de politica externă, este demnitatea țăreĭ, și cu cît un stat este maĭ slab material, cu atît trebue să ție maĭ mult la demnitatea luĭ, la unica luĭ forță morală! (Aplause).

Representăm ceva și noĭ în orientul Europeĭ, representăm aci singura parte din neamul rominesc pe care întîmplarea și Dumnezeŭ aŭ voit să nu fie supusă la o putere străină. Romînii orĭ pe ce graniță vor eși, tot de Romînĭ dă, peste Carpațĭ daĭ de Romîni, peste Prut daĭ de Romînĭ, în Macedonia de Romînĭ, eĭ bine, numaĭ aci în Romînia proprie este un grup de Romînĭ compacțĭ și liberĭ. Eĭ nu pot să sufere ca fără pedeapsă să fi fost pălmuițĭ cu decorațiunea luĭ Ieszensky! (Aplause).

Dar de ce tocmaĭ peste doĭ anĭ noĭ ne supărăm și ne rezvrătim de aceasta? Peste doĭ, pentru că cît timp această cestiune a fost agitată numaĭ în statul nostru, noĭ am suferit-o. Dar, cînd ea este agitată și discutată în regatul ungar, acest lucru nu se maĭ poate suferi, nu se maĭ poate isprăvi. Nu se poate isprăvi și războiŭ, după cum s'a spus vom face până ce se va pedepsi omorîtorul. (Aplause).

Acum, d-lor, am să trec la o *vechitură;* d. președinte al consiliuluĭ zice că este o vechitură cestiunea școalelor din Brașov, fie-care are modul săŭ de a vedea și de a simți, sunt cestiunĭ carĭ pentru uniĭ oameni sunt învechite iar pentru alțiĭ nicĭ o-dată nu se pot învechi. (Aplause).

Și aci iarăși face pe grozavul cu falșul. Să vizăm întîiŭ cestiunea cu falșul.

D. C. Arghir: Procesul de la Galațĭ. (Zgomot).

D. A. Marghiloman: Spune, d-le, cu voce tare, dacă aĭ ceva de spus. Așa aț făcut și cu ocaziunea cestiuneĭ dintre d. Scorțescu și Eduard Ghica. (Zgomot).

D. G. A. Scorțescu: Să spună. (Mare zgomot).

D. Take Ionescu: D-lor, ţin să se despărţească aceste două cestiuni foarte deosebite una de alta: cestiunea personală mie a actului din falş, şi cestiunea renteĭ şcoalelor din Braşov; de aceea le examinez pe rînd căci sunt cu totul deosebite, şi nu poate preşedintele consiliului să se explice în privinţa renteĭ, amestecînd cele două cestiuni. Şi de aceea iaŭ pe cea maĭ mică, maĭ întîiŭ; căci orĭ-ce cestiune personală este maĭ mică de cît o cestiune generală.

Ce se întîmplă, d-lor?

Eŭ am venit aci în Cameră şi am citit două acte, şi am afirmat despre acestea 3 lucruri:

Am afirmat întîiŭ că, aceste acte există.

Al doilea că, aceste acte aŭ fost primite de mitropolitul Miron.

Al treilea că, aceste acte primite de către mitropolitul Miron, aŭ emanat de la ministrul de instrucţiune publică al Ungarieĭ, Vlassics.

Nimenĭ nu maĭ tăgăduieşte astăzĭ că aceste acte există, căci mi s'a dat chiar pretinsul autor al actului, în scrisoarea luĭ Iancsó Benedek, publicată în *L'Indépendance Roumaine*, pe care o am aci şi pe care o voiŭ citi.

Nimenĭ nu maĭ tăgăduieşte că aceste acte aŭ fost primite de mitropolitul Miron, pentru că este scrisoarea din 6 Maiŭ 1898 a mitropolituluĭ Miron în care spune: v'o citesc ca să fie trecută şi această scrisoare în *Monitor*.

Onor. d-le Presbiter,

„D. Take Ionescu, deputat în Camera Romînieĭ, a citit într'una din şedinţele din urmă ale aceleĭ Camere, două acte *oficiale*, *unul din gremiul prim-ministeruluĭ reg. ungaric*, iar altul de la ministerul reg. ungaric de culte şi instrucţie publică, emise ambele la adresa mea, dintre carĭ, *cel d'întîiŭ* ţi s'a comunicat P. O. d-tale, *prin omul meŭ de încredere*, d. Partenie Cosma sub direcţiune...“

O voce: In ce ziar este publicată scrisoarea?

D. Take Ionescu: Am şi scrisoarea originală a mitropolituluĭ Miron; nimenĭ nu a tăgăduit scrisoarea.

Al doilea fapt este că acest act a fost primit de mitropolitul Miron. Este exact.

Ce mai este exact?

Că mitropolitul Miron afirmă că acest act a fost *oficial*, de la gremiul prim-președințial regal ungaric, actul de la ministrul de instrucțiune publică al Ungariei, Vlassics. Și aceasta o spune la 6 Maiu 1898, el a mai trăit până la Decembrie, și nu a dat nici o desmințire scrisoarei sale. Va să zică că aceste acte au fost primite de mitropolitul Miron, nu mai încape vorbă.

Acum ce se discută?

Cine a trimes unul din aceste acte mitropolitului Miron?

Este adevărat că eu am adaos atunci că amîndouă erau trimise de Vlassics, și este iarăși adevărat că unul din ele nu a fost trimis de Vlassics.

D. prim-ministru zicea: Ai zis aceasta deși știai că actul nu emană de la Vlassics. Nu știam că actul nu emană de la Vlassics.

Înțelegeți bine, d-lor, că eu puteam să obțin ori-ce de la guvernul unguresc, să zică ca este a lui Vlassics, un act care nu este al lui.

Prin urmare, dacă eu aș fi vorbit cu știință că acest act nu era al lui Vlassics, eram sigur că era să fie o zi foarte apropiată ca să fie desmințit.

Nebun eram să fac aceasta? Să mă expun de bună voe la o desmințire sigură, absolut sigură? Este evident că am crezut că actul este de la Vlassics, că n'am știut că este de la gremiul prim-ministrului.

Aceasta este însă indiferent. Veți crede nu veți crede; este o cestiune de conștiință.

D-v. credeți că am știut. Nu rezolvă cestiunea care este dinaintea noastră cîtuși de puțin. Ce este în cestiune? Nu este vorba de cît aceasta: se recunoaște de guvernul unguresc că s'a trimis acest act mitropolitului Miron? Să vedeți prin ce variante a trecut guvernul unguresc și pe urmă vă voiu deschide eu ușa misterelor prin înlăturarea a două date.

Eu am vorbit la 28 Aprilie.

Erau două persoane care puteau să dea lămuriri lumei, era guvernul unguresc care trimisese actul și mitropolitul Miron care îl primise.

Iată ce ziceam eŭ la 20 Maiŭ 1898 în *Timpul*, sub iscălitura mea:

„Eĭ bine, să spună oficial Guvernul unguresc *că n'a trimis acest act* şi să spună oficial şi mitropolia *că nu l'a primit.*

Cum, şi ce fel eŭ am aflat de act, este o altă cestie. *Eŭ însă afirm că există.* D. Sturdza, care îl tăgăduesţe, să producă îndoita oficială şi categorică desmințire a aceluĭ care l'a trimis şi a aceluĭ care l'a primit.“

Vedeţĭ că nu mă mulţumeam numaĭ cu denegarea guvernuluĭ unguresc, nu merg cu condescendenţa până acolo că orĭ-ce denegare mi-ar da un guvern după ce un act confidenţial s'a pĭerdut pe drum, eŭ să tac.

Ziceam că sunt doĭ factorĭ: că unul l-a trimis şi altul l'a primit, că, prin urmare, dacă zicea unul că n'a trimis şi altul că n'a primit, mă supun.

Eĭ bine, nicĭ odată n'a zis mitropolitul că n'a primit. Din potrivă o spun că eraŭ două acte, *ambele oficiale*, unul de la gremiul primuluĭ-ministru şi altul de la ministrul Vlassics. Această scrisoare, pentru cuvinte carĭ, se vor şti n'a fost publicată de cît în Septembre. Iar deja la 9 Maiŭ jurnalul mitropolituluĭ nu tăgăduia existenţa actuluĭ, zicea *nu-l putem nicĭ constata nicĭ contesta.* Se făcea presiune, se zicea: dacă nu se ascunde cestiunea actuluĭ se pot închide şcolile de la Braşov, şi între acuzaţiunea de a fi eŭ falsificator şi nenorocirea de a se închide şcolile de la Braşov, primesc epitetul de falsificator nu al unuĭ act, dar al maĭ multor sute de acte. (Aplause).

De alt-fel în organul mitropolituluĭ, în *Telegraful romîn* s'a maĭ spus ceva, şi citesc şi acesta:

„In luna luĭ Martie a. c., fiind întrunită representanţa fundaţiuneĭ Goszdu în Budapesta, mitropolitul Miron a făcut vizită şi la ministrul-preşedinte şi la ministru de culte şi instrucţiune publică.

„Atuncĭ se frămînta cestiunea gimnaziuluĭ din Braşov, în sînul guvernuluĭ.

„Ambiĭ miniştri, cu referenţiĭ lor, s'aŭ întrunit în conferenţă, ca să nu zicem în comisiune de investigaţiune, şi cereaŭ mitropolituluĭ deslușirĭ în privinţa moduluĭ cum? cînd? prin cine? şi în ce sumă s'a ridicat „subvenţiunea“ dată de statul romîn gimnaziuluĭ din Braşov?

„Mitropolitul le-a răspuns, că el n'are ştire despre o ast-fel de subvenţiune, şi chiar de ar exista, nu este inomis necesar ca autorităţile superioare bisericeşti să aibă ştire de ea, pentru-că gimnaziul este proprietatea bisericelor S-tuluĭ Nicolae şi S-teĭ Adormirĭ, carĭ sunt autonome.

„Ministrul-preşedinte, 'i-a reflectat, că el are ştire pozitivă, şi dovezĭ din carĭ una a arătat-o şi mitropolituluĭ, şi pretinde ca mitropolitul să cerceteze lucrul şi în timpul cel maĭ scurt să-i raporteze, căcĭ la din contra se va pune la cale cercetare prin organele statuluĭ şi contra gimnaziuluĭ se vor lua măsurile cele maĭ aspre."

Va să zică, din organul mitropolituluĭ, ştim că ministrul-preşedinte n'a vorbit numaĭ despre *dovadă*, ci 'i-a arătat o *dovadă*, iar din scrisoarea mitropolituluĭ de la 6 Maiŭ 1898, ştim că actul pretins falş era *oficial* de la gremiul primuluĭ-ministru.

Ia să vedem desminţirile de la Budapesta, neuitind că mitropolitul, tot timpul cît a trăit, n'a desminţit că a primit act oficial de la gremiul primuluĭ-ministruluĭ unguresc. Cea d'întĭiŭ desminţire este a biurouluĭ unguresc de corespondenţă, de la 27 Maiŭ:

„*Biuroul ungar de corespondenţă telegrafică* anunţă: Aicĭ s'a constatat în mod neîndoios, că acel rescript al ministruluĭ de culte şi instrucţie Vlassics, la care s'a referit d. Take Ionescu, în şedinţa Camereĭ romîne de la 5 Maiŭ st. n., spre a acuza pe ministrul-preşedinte Sturdza— în tot cazul cu desăvîrşire fără temeiŭ — că ar fi comunicat documente guvernuluĭ ungar, a fost produs printr'un *abus de încredere* al luĭ Ionescu, căcĭ Ionescu 'l-a avut în calitatea sa de advocat, la rescriptul, *unicul pe care ministrul dr. Vlassics 'l a adresat*, nu se face cu nicĭ o silabă alusie la ministrul-preşedinte Sturdza, şi el a fost încredinţat luĭ Ionescu sub sigiliul secretuluĭ, natural profesiuneĭ sale, cu ocasia uneĭ consultaţiunĭ juridice."

Vedeţĭ, nu spune că actul nu există, nicĭ că este de la verĭ un Iancsó Benedek, nicĭ că este o scrisoare privată, ci doar că Vlassics a trimes numaĭ *unul*, ceea-ce era adevărat, dar nu resolva de loc cestia.

Vine o a doua desminţire, tocmaĭ la 22 Septembre. Lucrul ciudat, d. prim-ministru cere oficial baronuluĭ d'Aeh-

renthal să'ĭ dea explicaţiĭ. Cînd cere explicaţia? La *1 Iulie 1898*, de şi eŭ am vorbit la *28 Aprilie 1898!* Cînd credeţi că'ĭ răspunde baronul d'Aehrenthal? Iĭ răspunde la *7 Septembre 1898*. De ce, d-lor? *Intr'o zi se va şti de ce.* La întrebarea făcută la 1 Iulie nu s'a putut da răspuns de cît la Septembre. A fost ceva în Ungaria în acest interval de timp, şi acest ceva n'a reuşit, fiind-că a apărut scrisoarea mitropolituluĭ Miron, despre a căreĭ existenţă nu se ştia în timpul vereĭ. Dacă nu eşia scrisoarea mitropolituluĭ, nu era să vie nicĭ un Iancsó Benedek să ia răspunderea, era să se zică pur şi simplu : actul este falş. Prima desmînţire ungurească nu se ocupă de cît de Vlassics, a doua desmînţire ungurească vine tocmaĭ la 12 Septembre.

Iat-o :

„Actul în cestiune l'a conceput din propria sa iniţiativă şi fără nicĭ un ordin oficial, *o persoană care nu face parte în mod strict din ministerul primuluĭ ministru*, pentru a informa personal pe mitropolitul Miron."

D-lor, vă întreb ce-mĭ pasă mie dacă persoana care a trimis actele mitropolituluĭ Miron este strict orĭ nu este strict din biuroul primuluĭ-ministru, şi cine poate să creadă în lumea această că mitropolitul Miron, vroind să se informeze de drepturile bisericeĭ Sf. Nicolae, a cerut informaţiunĭ de la primul-ministru Banffy? Dar vedeţĭ că la 12 Septembre tot n'avem autor, ştim numaĭ că este o persoană din gremiul primuluĭ-ministru.

Cine? Cine-va care este strict, foarte strict legat de ministerul Banffy. La 23 Septembre la sfîrşit s'a găsit şi un autor, şi a eşit Iancsó Benedek din cutie. Iată un comunicat din *Pester Lloyd :*

„D-rul Benedek Iancsó, cunoscătorul profund al cestiuneĭ naţionalităţiĭ romîne, a fost rugat pe cale privată, fără nicĭ o însărcinare oficială, să aducă la cunoştinţa mitropolituluĭ caracterul întregeĭ cestiunĭ, într'un memoriŭ destinat numaĭ de a-l informa personal. Profesorul dr. Benedek Iancsó nu face însă parte din cadrul preşedinţieĭ consiliuluĭ şi raporturile sale faţă de preşedinţia consiliuluĭ se mărginesc la faptul că din cînd în cînd dă informa-

țiuni personale, fără nici un caracter oficial, privitoare la cestiunile romînești culturale, politice sau de presă."

Cîte-va zile după aceasta Benedek Iancsó este numit inspector al statului ungar peste toate școlile românești din Ungaria. (Aplause).

Dar aceasta nu este destul. Se vedeți ce spune și Iancsó Benedek în scrisoarea lui, dată la *Indépendance roumaine* la 18 Octombre. In toată scrisoarea sa, nicăeri nu spune că a iscălit lucrarea, dar spune că a compus-o. Și ce zice?

„Quand le gouvernement hongrois — précisément sur la foi de mes écrits — commence à s'occuper de cette question de subventions, je fus chargé d'en compiler tout l'historique. J'ai non seulement obtempéré à cette demande, mais j'ai ajouté au mémoire les originaux de toutes les données s'y rapportant.

„La partie la plus importante de ces données annexées a été communiquée par M. le Président du Conseil des Ministres à S. E. Monseigneur le Métropolite, lors de sa conversation avec lui."

Sau pe românește:

„Cînd guvernul unguresc — bazat tocmai pe buna credință a scrierilor mele — începu să se ocupe de această cestiune a subvențiilor, am fost însărcinat de a compila tot istoricul subvențiilor. Nu numai că am răspuns la această însărcinare, dar am și adăugat la memoriu originalele tuturor actelor ce se raportau la subvenții. Partea cea mai importantă a acestor acte anexate a fost comunicată de către d-nu președinte al consiliului de miniștri P. S. Mitropolitului cu ocaziunea conversației dintre ei.

Nu este deci Mitropolitul, carî îi cere informațiuni. Este guvernul unguresc, care cerea acea lucrare.

Guvernului unguresc o dă Iancsó Benedek.

Cine dar a trimis-o Mitropolitului?

Evident că guvernul unguresc și evident că oficial.

Descurcați d-v. acest lucru. La 28 Aprilie interpelez. D. ministru cere explicațiuni la Iulie. Partea cea altă, într'o cestiune așa de gravă, dă răspuns la Septembre. Eu am făcut o greșală, am zis că era d. Vlassics, mi se răspunde că Vlassics a iscălit numai un act; dar cînd ese

scrisoarea Mitropolituluĭ, atunci se găseşte că a maĭ fost un act, dar cu un autor care nu aparţine strict de gremiŭ, şi peste cîte-va zile se zice că autorul este Iancsó Benedek, şi că aceasta a informat el pe Mitropolitul despre drepturile bisericeĭ luĭ, iar cînd Benedek acesta vorbeşte, zice: Luĭ Banffy am dat informaţiunile şi memoriul, şi el le a comunicat Mitropolituluĭ!!!

Dacă acestea se pot înghiţi, este că avem o capacitate care întrece măsura omenească şi nu maĭ am nimic de zis.

Dar ce are a face cestia renteĭ chiar cu falsul, dacă un deputat romîn ar fi aşa de ticălos ca să facă un falş, iscălind pe un ministru al uneĭ ţărĭ străine, care este în relaţiunĭ cu d-v., nu cu mine, şi póte orĭ-cînd dezminţi?

Da, d-lor, lupta a fost grea; este greŭ să lupţĭ cu două guverne.

D. Vice-Preşedinte: Fiind ora şease, propun prelungirea şedinţeĭ pănă la vidarea incidentuluĭ.

Voci: Da, da.

(Se pune la vot prelungirea şedinţeĭ şi se primeşte).

D. Take Ionescu: D-lor, zic însă, astăzĭ aceasta e o cestiune secundară, şi aceasta vă explică şi sîngele rece cu care am tăcut de cînd s'a deschis Camera, de la 15 Noembre. Nu maĭ vorbesc de treaba această, pentru-că e o cestiune secundară, foarte secundară. Nu mă apăr nicĭ de acuzaţia de încredere. De nu voiŭ face, de cît ast-fel de călcărĭ de datorie în viaţa mea, foarte curat mă simţ, şi nu am nicĭ o grijă de judecată celuĭ de sus. Dar alta e cestiunea, d-lor. E adevărat saŭ nu, că sub guvernul conservator se dedea subvenţie şcoalelor romîne din Ungaria? Şi ca să reduc lucrul, e adevărat că sub guvernele liberale ale luĭ Ion Brătianu s'a plătit renta şcoalelor romîne din Braşov? E adevărat.

E adevărat, că sub guvernul conservator, şeapte anĭ de zile s'a plătit renta şcoalelor romîne din Braşov? E adevărat.

E adevărat că sub guvernul d-luĭ Aurelian s'a plătit renta şcoalelor romîne din Braşov? E adevărat.

E adevărat, că nu a maĭ fost nicĭ un guvern în Romînia, care nu a plătit renta şcoalelor romîne din Braşov de cît guvernul d-luĭ prim-ministru? E adevărat. (Aplause).

In cestiunea aceasta s'a făcut dovada că atunci cînd vine d. Sturdza la guvern încetează renta, cînd pleacă, renta reîncepe, cînd vine iarăşi, renta iarăşi încetează. Pentru ce? Tot la Orfeŭ, la 1894, s'ă tăiat şi renta şcoalelor din Braşov. Nu a tăiat-o d. prim-ministru renta acum, de cînd este la guvern, a tăiat-o la Orfeŭ. Cînd a vorbit, cum a vorbit la Orfeŭ, nu mai are nicĭ o putere morală ca să răspundă guvernuluĭ unguresc, care-ĭ care să nu o mai plătească.

Aşa este. Aci este păcatul.

Căcĭ pe baronul d'Aehrenthal, care v'a cerut suprimarea renteĭ, cu cea mai mare imposibilitate l'aţĭ prevenit că *deja* luaserăţĭ dispoziţiunĭ ca să nu se mai plătească renta. Intr'adevăr, iată ce scrie baronul d'Aehrenthal:

„Conformîndu-mă instrucţiunilor primite, am avut onoarea de a aduce la cunoştinţa E. Voastre dispoziţiunile legeĭ ungureştĭ din anul 1883, care interzice în mod formal numitelor bisericĭ şi şcoale de a primi subvenţiunĭ străine. Această lege consacră, de alt-fel, un principiŭ general de drept internaţional, recunoscut de tóte statele. Semnalînd aceasta oprire atenţiuneĭ E. Voastre, am avut onoarea să o rog, în interesul bunelor relaţiunĭ ce există între Austro-Ungaria şi Romînia şi în interesul bisericilor înşile, să bine-voiască a da ordine spre a înterzice trămiterea mai departe de subvenţiunĭ de stat. Ar fi în adevăr, un foarte răŭ serviciŭ ce s'ar aduce acestor instituţiunĭ, cînd ele s'ar pune în contrazicere flagrantă cu legile ţăreĭ lor, şi aceasta ar fi tot-odată a lua prin aceasta asupră-şĭ o grea răspundere.

„Răspunsul E. Voastre era însuflat de o perfectă lealitate în faţa guvernuluĭ imperial şi regal şi de un adevărat interes pentru şcolile romîne din Ungaria. Recunoscînd dreptatea punctuluĭ nostru de privire, E. Voastre aţĭ bine-voit a-mĭ da asigurarea că, *fără a aştepta demersul meŭ şi chiar de la intrarea în funcţiune a ministeruluĭ liberal, ordine aŭ fost date în senzul mai sus menţionat organelor competinte.*“

Va să zică dar, înainte chiar de a vi se cere, 'ĭ aţĭ dus plocon desfiinţarea renteĭ. După cum, d-lor, cînd împăraţiĭ romanĭ răpuneaŭ pe un rege barbar, cel d'întîŭ

lucru pe care regele barbar îl făcea, era să-şĭ dea pe fiul său ostatic la curtea învingătoruluĭ, ca garanţie a supunereĭ, tot aşa, din ziua venirea d-v. la putere, scuzele nefiind de ajuns, aţĭ dus pe o tavă de argint renta şcoalelor romîne din Braşov, ca garanţie a viitoareĭ politice a primuluĭ-ministru al Romînieĭ. (Aplause). Aceasta cel puţin nu este un falş, nu este nicĭ de la un Iancsó Benedek, aceasta e de la baronul d'Aehrenthal. Şi se pune întrebarea: Un prim-ministru care nu a simţit ce era acuzător pentru el în această adresă, şi a adus-o spre apărarea sa, maĭ poate să maĭ fie prim-ministru? (Aplause). Căcĭ, d-lor, — şi intru acum în cea din urmă ordine de ideĭ, — nu sunt numaĭ faptele d-luĭ prim-ministru care ne amărăsc pe noĭ, e spiritul, atmosfera pe care o creează aceste fapte.

De, d-lor, neamul acesta este unul din neamurile cele maĭ nedreptăţite de soarta de pe suprafaţa pămîntuluĭ. Numaĭ Poloniĭ sunt împărţiţĭ, cum sunt împărţiţĭ Romîniĭ de nevoia împrejurărilor şi de nemila veacurilor. Eĭ bine, într'un asemenea neam trebue să scînteeze nu iredentizm, dar sentimentul demnităţeĭ naţionale, sentimentul care să fie chiar exagerat, care să se simtă atins la cel maĭ mic lucru, căcĭ pe ce alt voiţĭ să zidiţĭ dragostea de ţară. (Aplause).

Eram o-dată la o expoziţie mare din Londra şi era afară harta pămîntuluĭ pe care era însemnat cu roşu stăpînirile britanice, iar în faţa populaţiuneĭ globuluĭ sta populaţiunea împărăţieĭ britanice. Vă daţĭ seama de ce patriotizm se putea acolo bizui pe sentimentul putereĭ, pe convingerea mărireĭ.

Poţĭ atuncĭ să fiĭ foarte larg, foarte condescent, căcĭ cînd aĭ o ast-fel de împărăţie, cum să nu fiĭ mîndru de neamul tău!

Înţeleg şi altă dragoste de patrie, înţeleg chiar pe Spania cu toate nenorocirile eĭ, căcĭ ştie că a fost domnitoarea jumătăţeĭ lumeĭ, ştie că a plimbat steagul eĭ triumfător pretutindenĭ, ştie că a însemnat mult; îşĭ pune patriotizmul său în mîndria trecutuluĭ! Dar noĭ carĭ trăim maĭ mult în viitor, noĭ să primim, noĭ să îngăduim, asemenea terfeliriĭ a sentimentuluĭ naţional?

La noĭ nu se perde numaĭ ziua de astăzĭ, dar se întunecă ziua de mîine, şi la aceasta protestăm. (Aplause).

D-lor, lupta pe care o vom duce va fi fără preget, va fi o luptă de fie-care oră, până cînd vom restabili demnitatea națională.

Dar să nu ne facem iluzii; tot va rămîne ceva știrbit; să nu credem că atunci cînd vom înlătura făptuitorul, se vor șterge urmele faptelor lui.

Romînia a trecut printr'o eră rușinoasă, și aceasta se va simți multă vreme. (Aplause).

* *
*

Turburările din preajma Camerei

(Ședința Camerei de la 19 Martie, 1899)

Guvernul își eșise cu desăvîrșire din calmul său.

Studențimea universitară alarmată de cele denunțate la tribună, în urma unei întruniri ținute, a decis a trimite la Cameră o delegațiune de protestare.

Delegațiunea ajunsă în Dealul Mitropoliei a fost întîmpinată de forță armată și împiedecată a înainta.

În zăpăceală, d. cestor al Adunărei, Horia Rosetti, a fost lovit la cap cu o piatră de către o persoană din mulțime.

Propunîndu-se de către d. Nic. Ionescu, a se trimite d-lui Rosetti o adresă de simpatie din partea Camerei, membrii opoziției intervenind în discuție, arată că guvernul și poliția sunt de vină pentru acest atentat în potriva d-lui Horia Rosetti.

După ce vorbesc d-nii Nic. Fleva și Al. Marghiloman, cere cuvîntul și d. T. Ionescu:

D. Take Ionescu: Cer cuvîntul.

O voce: Nu mai puteți avea cuvîntul. (Zgomot).

D. Take Ionescu: Eŭ cer cuvîntul de la d. președinte și cînd mi-l dă d. președinte, vorbesc, cînd nu mi-l dă, nu vorbesc; dar alt președinte afară de președinte nu primesc. (Aplause).

D. vice-președinte: Nici eŭ, fiți sigur, d-le Ionescu, nu voiŭ permite ca un altul să 'și aroge dreptul de a da cuvîntul unui orator.

Aveți cuvîntul dar.

D. Take Ionescu: D-lor, voiŭ fi foarte scurt.

Ați spus adineaori că chiar d-v. credeți, că după regulamentul nostru trebuia să se comunice Camerei cele întîmplate ieri în privința măsurilor de siguranță pe care biuroul a crezut de nevoe să le ia pentru a apăra seninătatea și liniștea desbaterilor representațiunei naționale.

Este tîrziŭ să ne plîngem acum, deşi avem drept să întrebăm, de ce nu s'a făcut această comunicare chiar în timpul desbaterei unei interpelări, acea a d lui Politimos, interpelare foarte depărtată de ceea ce ne agita pe noi toţi

Mai mulţi din colegii noştri aŭ venit de afară şi ne aŭ spus, natural cu ferbere că se întîmpla la uşa Camerei scene; am văzut cu toţii dealungul grilajului ce înconjoară curtea Adunărei soldaţii cu arma la mînă, cum zice onor. d. Ionescu, şi este evident că un spectacol, din fericire rar, era acesta, dar şi un spectacol ciudat, acela al unei trupe ce se găsea cu arma la mînă, ceea ce este o poziţie de luptă, d-le primar al oraşului Brăila.

D. N. Ionescu: Defensivă.

D. Take Ionescu: Fie şi defensivă.

Nu credeţi, d-le preşedinte, că atunci cînd mai mulţi din colegii noştri aŭ întrerupt chiar pe d. ministru de interne, care zicea: „Camera să continue în linişte", nu credeţi zic că era bine să fie pusă Camera chiar atunci în cunoştinţă de ceea ce se petrecea?

D. vice-preşedinte: E un articol categoric în regulament, care zice că nu pot să întrerup pe oratori. Aşi fi violat acest articol.

D. Take Ionescu: Vă primesc acest răspuns. Dar după ce a isprăvit d. Politimos, aŭ mai luat cuvîntul cinci şease oratori, pănă la ora 7, şi nu am avut explicaţiuni. (Aplause).

Mai mult, nici explicaţiunile de astăzi nu aŭ fost complecte şi fiind-că biuroul nu le-a făcut complecte de aceea pe cestiune de regulament am voit să le complectez eŭ. A fost aci, în deosebi de garda Adunărei, a fost un procuror şi un judecător de instrucţie în palatul Adunărei, 'l-am întîlnit în culoare; acel judecător de instrucţie 'mi e o persoană foarte simpatică, dar aceasta nu e în cestiune.

D-lor, sunt de cinci-spre-zece ani în parlament, sunt alţii mai de mult şi nu am mai văzut judecător de instrucţie în palatul Adunărei de cît în ziua de 15 Martie 1888. (Aplause).

Şi fiind-că d. preşedinte nu a complectat această informaţie, am crezut de datoria mea s'o complectez.

Trupa a fost înşirată la gardul Adunăreĭ cu arma la mînă, fără ca Adunarea care a stat până la 7 în şedinţă să fie înştiinţată.

In palatul Adunăreĭ a fost un procuror şi un judecător de instrucţie, fără ca Adunarea să fie înştiinţată. Iată două fapte istorice, care trebue să rămînă în analele noastre, că Adunarea Romînieĭ în ziua de erĭ nu a ştiut că împrejurul eĭ stă trupa şi că în localul eĭ staŭ judecătorĭ de instrucţie şi procurorĭ. (Aplause).

D. V. Lecca: Venise să instruiască rănirea d-luĭ Horia Rosetti.

D. Take Ionescu: D-lor, nu am vorbit de rana unuĭ deputat, relaţiunile mele cu d. Horia Rosetti sunt ast-fel că nu puteam de cît să fiŭ adînc mîhnit de ceea ce s'a întîmplat d-luĭ Rosetti; chiar dacă nu ar fi colegialitatea de mandatarĭ aĭ ţăreĭ, simpatia pentru un om care a fost lovit în exerciţiul funcţiuneĭ, pentru un coleg foarte corect şi foarte delicat cu toată lumea, ar fi relaţiunile mele de 20 de anĭ şi maĭ bine de prietenie intimă, care mă leagă cu d. Horia Rosetti şi pe care nu aşĭ putea s'o uit nicĭ o dată. Dar, d-lor, nu e numaĭ atît. Aŭ maĭ fost cazurĭ în carĭ aŭ venit manifestanţiĭ la Cameră; aduceţi-vă aminte cînd cu legea maximuluĭ. Atunci eram la guvern şi nu am văzut nicĭ soldat în curtea Adunăreĭ, nicĭ procuror, nicĭ judecător de instrucţie în localul Adunăreĭ.

D. C. I. Stoicescu, ministru de justiţie: Aŭ fost şarjele de jandarmĭ călărĭ. Cer cuvîntul, d-le preşedinte.

D. Take Ionescu: Nu în localul Adunăreĭ. Dar, d-le preşedinte, departe de mine, care am fost la guvern, să tăgăduesc dreptul preşedinteluĭ Adunăreĭ, ca să ia măsurile pe carĭ le crede necesare ca să apere liniştea desbaterilor noastre; departe de mine ideea că e permis unor manifestanţĭ să vie să facă presiunea asupra hotărîrilor şi deliberărilor Adunăreĭ; departe de mine ideea aceasta. Ceea ce pretind este că ierĭ nu s'a făcut pe d'a'ntregul ceea ce trebuea să se facă, după regulamentul Camereĭ.

După cum la 15 Martie 1888, deputaţiĭ aŭ fost scotociţĭ, era să zic buzunăriţĭ dar în limba populară are alt înţeles, aŭ fost căutaţĭ prin buzunare în localul Adună-

rei, fără să fi fost preveniți înainte de biuroŭ, că cu voia biurouluĭ se face acest lucru, tot așa țiŭ să se constate că în ședința de ierĭ a stat aci judecătorul de instrucție și procurorul, că garda a fost cu arma în mînă, că Adunarea n'a fost pus în cunoștință de ceea ce se petrecea și că a trebuit să se ridice astăzi un membru al opoziținneĭ ca să constate acest fapt.

* * *

Interpelări

(Ședința Camereĭ dela 20 Martie, 1899)

Tactica opoziției în acțiunea eĭ de obstrucționizm fu să anunțe și să desvolte interpelări peste interpelări, paralizînd ast-fel activitatea Camereĭ. Pe ziua de azĭ d. Take Ionescu anunță două interpelări:

D. Vice-președinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-le președinte, am și eŭ de anunțat două interpelărĭ: cea d'intiiŭ către d. ministru de războiŭ în coprinderea următoare:

„Interpelez pe d. ministru de războiŭ asupra atitudineĭ sale față de propunerea făcută în Senat, prin care se cere punerea la retragere a oficierilor generalĭ prin hotărîre arbitrară a guvernuluĭ.“

A doua interpelare este către d. ministru de interne:

„Interpelez pe d. ministru de interne asupra hotărîreĭ sale, prin care orașul Tecuciŭ a rămas fără liste electorale și fără putința de a avea liste electorale.“

D. Vice-președinte: Se vor comunica guvernuluĭ.

* * *

Alte Interpelări

(Şedinţa Camerei dela 21 Martie, 1899)

Acţiunea obstrucţionistă provocată de opoziţia de toate nuanţele din Cameră, îşi urma cursul ei. Tot soiul de interpelări se anunţaŭ şi se desvoltaŭ.

In şedinţa această d. Take Ionescu anunţă trei interpelări guvernului.

D. vice-preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-le preşedinte, am trei interpelări de adresat guvernului.

Întîia este aceasta:

„Interpelez pe d. ministru al instrucţiunei publice şi al cultelor asupra măsurilor ce crede d-sa să ia ca să încurajeze artele plastice în Romînia şi în special asupra îmbogăţirei pinacotecilor noastre."

A doua interpelare: „Interpelez pe d. ministru al cultelor şi instrucţiunei publice asupra faptelor neexplicabile petrecute în comitetul teatrului naţional din Bucureşti cu ocazia presentărei de către fraţi Constantin, Ioan şi Anton Bacalbaşa a revisteĭ în trei acte şi un tabloŭ, intitulată *Fardon.*

In special:

Rog pe d. ministru să bine-voiască a-mĭ răspunde la următoarele întrebări:

1. Care este părerea d-sale asupra împrejurărei, că directorul general al teatrelor are competinţă asupra autorisărei spectacolelor din alte săli de cît aceea a teatrului naţional?

2. Impărtăşeşte d-sa părerea directorului general al teatrelor, saŭ pe aceea care a învins?

3. Cunoaşte d-sa revista *Pardon?* Şi dacă o cunoaşte, crede d-sa că această revistă trebue împedicată? Şi pentru care cuvînt?"

Iată, d-lor, şi a treia interpelare: „Avînd în vedere că în anul 1895 s'a hotărît înfiinţarea unei şcolĭ de comerciŭ romînească în oraşul Salonic, port al Archipelagului, în Turcia europeană;

Avînd în vedere că, tot la acea epocă, s'aŭ făcut demersurĭ pe lîngă guvernul Majestăţeĭ Sale Impăratul Oto-

manilor ca să autorizeze deschiderea acestei şcoli de comerciŭ în oraşul Salonic, port al Archipelagului şi cap de linie al serviciului romîn de navigaţie maritimă, sub steagul regatului Romîniei, în baza dreptului capitulaţiunilor;

Avînd în vedere că, tot la acea epocă, s'a pus de către Statul romîn la dispoziţia viitorului director al şcoalei ce era hotărît să se înfiinţeze, fondurile necesare pentru cumpărarea de mobilier şi de cărţi, precum şi pentru plata chiriei unui local desinat şcoalelor romîneşti de comerciŭ din Salonic;

Avînd în vedere că, tot la acea epocă, s'a întocmit de către directorul şcoalei ce avea să se înfiinţeze un program de studii pentru zisa şcoală, program care s'a şi aprobat de autoritatea şcolară;

Avînd în vedere că de la acea dată aŭ trecut patru ani, şi şcoala romînească de comerciŭ din Salonic nu a fost încă deschisă;

Interpelez pe d. ministru al instrucţiunei publice şi cultelor asupra următoarelor puncte:

1. Care este cauza pentru care nu s'a deschis zisa şcoală de comerciŭ în oraşul Salonic;

2. Ce s'a făcut cu fondurile încredinţate directorului şcoalei pentru cumpărare de mobilier, cărţi şi chirie;

3. Crede d. ministru că este în interesul răspîndirei culturei romîne în Orientul Europei ca să se deschidă o şcoală de comerciŭ romînească în oraşul Salonic, al doilea în importanţă, în Macedonia, după oraşul Monastir?

4. Dacă crede că o asemenea înfiinţare este în interesul civilizaţiunei noastre în peninsula balcanică, cari sunt măsurile pe cari d-sa este hotărît să le ia, ca să înfiinţeze cît mai curînd această şcoală?

5. Dacă d. ministru împărtăşeşte aceste păreri, şi totuşi nu este hotărît să înfiinţeze această şcoală îndată, poate să ne spună cine a pus piedici îndeplinirei acestei dorinţi a Statului romîn?

D. vice-preşedinte: Această interpelare a fost cam dezvoltată, ceea-ce e contrar regulamentului.

D. Take Ionescu: In tot cazul mai puţin dezvoltată de cît moţiunea propusă de d. Mîrzescu în Senat. (Ilaritate).

D. vice-președinte: Interpelările d-v. se vor comunica guvernului.

* * *

Modul de osbstrucționizm

(Ședința Camerei de la 22 Martie, 1899)

D. Take Ionescu explică în acest discurs cum înțelege d-sa a se face obstrucționizmul. Ministrul de războiu, cerînd a se interverti ordinea de zi, pentru a se vota proectul de lege pentru chemarea sub drapel a contingentului anului 1900, d. Take Ionescu arată că opoziția nu va face obstrucționizm cu această ocazie, de oare-ce e în joc armata țărei.

D. vice-președinte: D-lor deputați, d. ministru de războiu propune intervertirea ordinei de zi, adică să luăm imediat în discuțiune proiectul de lege, amendat de Senat, pentru chemarea sub drapel a contingentului anului 1900.

D. Take Ionescu: Cer cuvîntul asupra schimbărei ordinei zilei.

D. vice-președinte: Aveți cuvîntul.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, trebue să dau explicațiuni pentru ce nu vom lua cuvîntul și vom vota împreună cu majoritatea.

D-lor, știți că de cîte-va zile noi, opoziționea din această Cameră, pe care prefecții o împarte în fleviști, în conservatori, în junimiști și chiar în dispăruți am făcut o declarațiune că ne punem în stare de obstrucțiune legală față de guvernul actual pe cîtă vreme va fi în el d. președinte actual al consiliului.

Acum, d-lor, asupra contingentului armatei, de ieri chiar am spus d-luĭ vice-președinte Iepurescu, că noi primim ca această lege să se ia îndată și că nu vom face obstrucțiune. Pentru ce? D-lor, în această țară se face foarte mare eroare asupra înțelesului cuvîntului obstrucțiune, și s'a zis într'un alt Corp legiuitor — nu critic — s'a zis că obstrucțiunea este un mijloc ilegal. D-lor, în diferite parlamente sunt diferite dispoziționi de regulament; cu toate acestea orĭ-cînd o opozițione ar vrea să uzeze în mod strict de garanțiile carĭ ĭi sunt date eĭ prin regulament, ar putea necontestabil să îngreuneze cu desă-

vîrșire lucrarea majorității. Cu toate acestea, d-lor, nicĭ într'un parlament nu vedeți în vremurĭ normale din partea opoziținneĭ o îngreunare voită a lucrărilor majorității, pentru că d'asupra regulamentuluĭ scris este o înțelegere firească între ceĭ carĭ guvernează și ceĭ carĭ controlează, că și unĭĭ și alțiĭ vor uza de drepturile lor ast-fel în cît mersul statuluĭ să nu fie împedicat. Cînd vin însă, d-lor, stărĭ anormale, cum a fost de exemplu în Austria, atunci cînd era vorba de o ordonanță a limbilor, ordonanță în care Germaniĭ vedeaŭ distrugerea lor etnică, cum a fost de exemplu în Ungaria, atunci cînd opoziținnea din Camera ungară vedea în prezența luĭ Banffy în guvern, un pericol pentru regimul parlamentar, pe care Ungurii pretind că 'l-aŭ avut înainte chiar de Englitera, — aceasta este pretențiunea lor, că la eĭ s'a născut pentru întîia oară regimul parlamentar și că statul lor milenar este cel d'întîiŭ în care s'a dezvoltat libertățile publice — vede un pericol în prezența luĭ Banffy, singurul ministru din Ungaria care întrebuința în alegerĭ mijloace nu numaĭ obicĭnuite dar mijloace cu desăvîrșire nedemne și tocmaĭ de a împedica să intre în parlament oamenii ceĭ maĭ de frunte aĭ Ungarieĭ. Atunci, la un moment dat, Ungurii s'aŭ pus în obstrucționizm și aŭ mers pănă la refuzul budgetuluĭ ca să împedice mersul statuluĭ, și s'a întîmplat acel fapt excepțional, despre care eŭ unul nu cunosc precedent, că guvernul ungar, în loc să proclame budgetul într'un mod anormal, cum a făcut Bismarck în Prusia și Estrup în Danemarca, a dat o ordonanță în *Monitorul Oficial* în care a zis că budgetul nefiind votat de la 1 Ianuarie 1899, plata de imposit nu se poate cere de la particularĭ, și orĭ-ce funcționar ar urmări împlinirea impozitelor va fi tradus înaintea instanțelor judecătorești și ast-fel la 1 Ianuarie 1899 s'a născut în regatul Ungarieĭ o stare de anarchie legală care a continuat o lună și jumătate.

D-lor, noĭ ne-am hotărit să ne punem în obstrucțiune, obstrucțiune care va continua, fie în această sesiune, fie în alta, fie în Cameră, fie în afară de Cameră, absolut toate mijloacele legale cîte sunt înscrise în Constituțiune, fără a omite nicĭ unul și pe orĭ-cît timp, scurt saŭ lung, de zile saŭ de anĭ, va fi d. prim-ministru în fruntea guvernuluĭ.

N'am voit însă să facem nimic ca să împedice ceea ce credem noĭ că trebue în mersul unuĭ stat, aşa că obstrucţiunea noastră este şi maĭ modernă de cît orĭ-care alta care a avut loc în vre-un parlament.

Or, fără budget, la rigoare se poate trăi, fiind-că Constituţiunea prevede că se poate aplica budgetul anuluĭ precedent; fără legea contingentuluĭ armateĭ însă, nu se poate trăi.

De-asupra tuturor, este forţa armată a ţăreĭ, şi de aceea nu ne opunem pentru legea contingentuluĭ care priveşte nevoia de căpetenie a acestuĭ stat, a doua parte a demnităţeĭ naţionale. A doua, căcĭ una este să fim respectaţĭ ceea ce zicem noĭ că nu maĭ suntem astăzĭ, a doua este ca să ne putem apăra; de aceia în faţa acesteĭ legĭ noĭ nu luăm cuvîntul, vom vota împreună cu majoritatea. Obstrucţiunea noastră încetează pentru un minut înaintea steaguluĭ ţăreĭ. (Aplause).

LEGEA MINELOR

(*Şedinţa Camereĭ dela 20 Martie, şi următoarele, 1899*)

Venind în discuţia Camereĭ discuţia proiectuluĭ pentru modificarea legeĭ minelor, d. Take Ionescu propune amînarea discuţieĭ aceleĭ legĭ, ca neprezentînd nicĭ o urgenţă.

D-lor Deputaţĭ,

Cestiunea prealabilă pe care o propun este aceea de a se amîna discuţiunea acesteĭ legĭ.

Art. 39 din regulament zice: „Cestiunea prealabilă, adică de a se amîna o lege . . . “ (nu vă citesc tot articolul).

D-lor, sunt două serĭ de motive pentru a propune amînarea acesteĭ legĭ.

Unul e că legea nu are nicĭ un fel de urgenţă şi al doilea e că legea nu e studiată.

Le iaŭ pe rînd.

D-lor, nu are această lege nicĭ o urgenţă. Pentru ce? Vă aduceţĭ cu toţiĭ aminte cum s'a înjghebat cestiunea uneĭ legiuirĭ de mine la noĭ în ţară. În dreptul nostru nu era în Romînia de cît un singur fel de mine, minele de sare. Alte mine de cît minele de sare nu existaŭ în această ţară şi legiuirea ţăreĭ în această privinţă era că minele de sare aparţin Statuluĭ.

Neapărat, legiuirea nu se ocupa de principiul cuĭ aparţin minele în genere, dar, nefiind în ţară de cît mine de sare, fiind-că după legea cea veche minele de sare

aparţineaŭ Statuluĭ, concluzia firească era ca minele după legiuirea cea veche, să aparţină Statuluĭ.

A venit, d-lor, o altă legiuire asupra minelor, maĭ modernă, care atribue minele proprietaruluĭ suprafeţeĭ. In acel timp însă nu era nicĭ o exploatare de mine în ţară şi trec într'adins peste faimoasa cestiune a faimosuluĭ Trandafilof, care a dat ocaziune fabuleĭ luĭ Eliade: „Rozele şi măceşul", şi care a stîrnit în acele vremurĭ în ţară o întreagă agitaţie, o întreagă cestiune.

D. Al. Vilner: După regulament eraŭ şi minele de petroleŭ.

D. Take Ionescu: Voiŭ ajunge şi la acestea, d-le Vilner, pentru că fac parte din a doua serie.

Staŭ la întîia serie de motive. A venit Constituţia şi a hotărît să se facă o lege asupra minelor.

De la 1866 şi până astăzĭ aŭ trecut 33 de anĭ, în care timp Romînia a trăit fără o lege a minelor.

Ce s'a întîmplat, în fapt, în lipsă de o lege a minelor?

Minele de sare nu aŭ avut nevoe de legiuire, pentru că Statul 'şĭ menţine monopolul săŭ asupra săreĭ din ţară. Minele de lignită şi minele de petroleŭ, singurele mine carĭ se exploatează la noĭ în ţară, neavînd o legiuire specială, se exploataŭ într'un mod firesc de către proprietarul suprafeţeĭ. Amîndouă aceste substanţe, lignitul şi petroleul, sunt astfel de mine în cît se pot exploata cu înlesnire de proprietarul suprafeţeĭ şi fără de o legiuire specială.

De ce? Pentru că minele de petroleŭ nu se exploatează în lungime, ci în adîncime, aşa că nu aĭ nevoe de a te întinde pe proprietatea vecină. In adevăr, un om poate, pe proprietatea luĭ, să exploateze o mină de petroleŭ, fără legătură cu proprietatea vecină, pe cînd la minele care se exploatează în lungime prin galeriĭ, e nevoe de anume aranjamente, căcĭ nu se poate ajunge cu galeria până la un punct şi că numaĭ poţĭ să continuĭ filonul.

Ar fi apoĭ cheltueliĭ enorme, ca fie-care, pe proprietatea luĭ, deosebit, să'şĭ înceapă o galerie.

Minele de lignită la noĭ sunt în general foarte aproape de suprafaţă şi se pot de asemenea exploata fără marĭ

cheltueli şi fără o legiuire specială de mine. Ast-fel sunt minele din Prahova de la Filipeşti, minele din Dîmboviţa şi din mai multe părţi ale ţăreĭ, mine de lignită în exploatare, fără fi să existat o legiuire specială pentru mine. Şi'mĭ aduc aminte, d-lor, că atuncĭ cînd se discuta legea minelor la Senat, d. Poni, acel care a atacat cel d'întiiŭ legea, tocmaĭ aceste cuvinte le punea înainte: că legea asupra minelor nu este urgentă; că este o lucrare de prisos, fiind-că, zicea d-sa, în munţiĭ noştri nu vom găsi de cît sare, petroleŭ şi lignită, în Suceava însă, spunea d-sa, lîngă hotarele Bucovineĭ ar fi puţin manganat de fer. Nu zic că aceasta este şi părerea mea, dar cînd oamenĭĭ, pe carĭ d-v. 'ĭ credeţĭ priceputĭ, ca d. Poni, susţin că nu este urgenţă, atuncĭ d-v. trebue să fiţĭ alăturĭ de părerea lor.

Sunt, d-lor, mine bogate în Dobrogea, însă după legea Dobrogeĭ, ele sunt ale Statuluĭ, se pot exploata şi fără o lege specială asupra minelor.

Aşa dar, din punctul acesta de vedere nu se poate zice că este urgenţă, maĭ cu seamă cînd minele noastre existente se exploatează astăzĭ şi fără lege.

In privinţa celor-l'alte bogăţiĭ ale subsoluluĭ nu se poate zice că este pericol ca de acum pănă la toamnă să se întîmple cataclisme dacă nu se votează legea aceasta.

Dar, d-lor, cum că nu este urgenţă se maĭ dovedeşte şi din alte împrejurărĭ.

Aŭ fost la noĭ maĭ mult proiecte de legĭ asupra minelor. A fost o dată un proiect făcut de d. Dabija, sub ministerul Brătianu, a fost altă dată, dacă nu mă înşel, un proiect al luĭ Beizadea Mitică, aŭ fost, prin urmare, în maĭ multe rînduri, proiecte făcute asupra minelor, dar nu s'aŭ realizat.

Am venit noĭ la 1895 cu legea minelor şi am susţinut atuncĭ că este în interesul desvoltăreĭ bogăţieĭ ţăreĭ, să se facă o lege asupra minelor. Partidul liberal, atuncĭ în opoziţiune, a combătut proiectul şi'l a combătut cu cea maĭ mare energie. Vă aduceţĭ cu toţiĭ aminte de o broşură, foarte frumoasă scrisă, în care se făcea apel la ţară ca să se opue la legea minelor. Toţĭ am citit discursurile lungĭ în tot ale actualuluĭ preşedinte al

consiliului, în Senat, în contra legei minelor, desbaterile foarte lungi în Cameră şi în Senat, şi demisiunea opoziţiunei din Cameră şi Senat, bizuită tocmai pe legea minelor. Aceasta e o dovadă că legea de la 1895 a întîmpinat greutăţi mari.

Dar dacă este aşa, era urgent ca să se modifice acea lege! Ce s'a întîmplat? Am plecat noi de la guvern la 1895 Octombre şi acum suntem la Martie 1899, va să zică au trecut de atunci până acum trei ani şi jumătate, calendaristici, patru ani politici, fiind-că vara în politică nu numără.

In aceşti patru ani politici s'a găsit vreme pentru o mulţime de lucruri. Nu s'a găsit însă vreme pentru modificarea legei minelor. Tocmai la spartul tîrgului, la sfîrşit, în cele din urmă zile, atunci cînd în general guvernele cari au oare-cum sentimentul aceea ce este permis şi aceea ce nu este permis, nu mai fac legiuiri, tocmai atunci, d-lor, vedem că se vine cu legea minelor.

Eu mă întreb, într'un mod foarte firesc, lucrul următor: Este oare urgenţă pentru votarea acestei legi? Şi ce fel de urgenţă poate să fie pentru acei cari timp de patru ani de zile n'au simţit-o? Ori, d-lor, dacă era urgenţă de a se modifica legea minelor de la 1895, ar fi fost modificată în 1896, cînd nu putea fi vorba nici de obstrucţionizm, nici de opoziţie, de oare-ce opoziţia nu era. Sau s'ar fi modificat legea în 1897, s'ar fi modificat în 1898, s'ar fi modificat anul acesta, astă-toamnă. Nimic însă, d-lor, din toate acestea. Şi cînd se cere votul legei minelor? Acum, în cele trei zile din urmă ale ultimei sesiuni ale acestei legislaţiuni. D-lor, o să vă dau un exemplu: cînd eram la guvern şi s'a întîmplat demisiunea opoziţiunei din Cameră şi din Senat, aveam deja făcut proiectul meu de lege asupra învăţămîntului secundar şi superior, şi el era rodul unei munci de 4 ani de zile. Aveam destulă trecere la cabinet ca să viu cu proiectul de lege, şi aveam destulă trecere în Cameră şi în Senat ca să nu am nici o îndoială asupra soarteï proiectului meu de lege. Dar fiind-că era un sfîrşit de legislatură, nu am venit cu proiectul de lege, mi-am zis că ar fi indecent ca o lege importantă să o trec la un sfîrşit de legislatură. Nu numai că n'am vrut să fie şedinţe de di-

mineață, dar, fiind-că a plecat opoziţiunea, am găsit de două ori indecent să fac o reformă serioasă, fără controlul opoziţiuneĭ, control care vream să mi se facă. Şi, d-lor, poate să fie urgenţă asupra unuĭ proiect de lege, dar este ceva d'asupra tuturor urgenţelor, este ca legile să iasă din parlament cu acea autoritate morală pe care n'o pot avea nicĭ cînd sunt smulse cu cleştele, nicĭ cînd sunt votate în tăcerea absolută a opoziţiuneĭ. Acelea nu sunt legĭ de stat, acelea pot fi glume de partide politice, dar nicĭ odată legĭ de stat. Cea d'întîiŭ datorie a aceluia care este la cîrma statuluĭ, trebue să fie ca, chiar cu preţul suferinţeĭ, chiar cu preţul de a renunţa la unele lucrurĭ carĭ 'ĭ sunt scumpe, să păstreze în tot-d'a-una decenţa legislatureĭ naţionale, să păstreze buna cuviinţă în purtarea sa cu ţara şi cu opoziţiunea; căcĭ la guvern viĭ ca să suferĭ, aceasta este adevărata soartă a guvernuluĭ.

Dar, d-lor, maĭ am un argument ca să vă arăt că nu este urgenţă. Dacă guvernul actual ar avea respectul Constituţiuneĭ, ar fi respectat Constituţiunea şi ar fi apli cat legea minelor, care este o lege a statuluĭ romîn, care poartă votul Camereĭ şi Senatuluĭ şi sancţiunea celuĭ-l'alt factor constituţional.

Aşĭ înţelege ca d-lor să zică: este o lege foarte rea şi neapărat nu maĭ putem să trăim sub această lege. Dar aşa s'aŭ petrecut lucrurile? Fără precedent în viaţa parlamentară a vre-uneĭ ţărĭ oare-care, şi desfid să mi se arate vre-un precedent, această lege a minelor care este o lege a statuluĭ romîn, a fost prin hotărîrea titularilor de la domeniĭ, declară timp de treĭ anĭ şi jumătate că nu se aplică.

Acesta este un fapt netăgăduit, şi prescripţiunea pentru această călcare de Constituţiune nu va înceta să curgă de cît de la încetarea mandatuluĭ miniştrilor, carĭ, conform cu legea răspundereĭ ministeriale, vor avea 5 anĭ deplinĭ, în carĭ să fie întrebaţĭ dacă se poate permite o violare aşa de mare a Constituţiuneĭ. Probabil că ţara va arăta încă odată îngăduiala eĭ cea largă şi să-ĭ lase să se mulţumească numaĭ cu o espiaţiune morală. Dar cincĭ anĭ plinĭ ĭĭ are ţara şi nimenĭ nu a renunţat încă la dreptul de a chema la răspundere, conform legeĭ făcute de liberalĭ, pentru călcarea Constituţiuneĭ, care zice că nicĭ

un guvern nu are dreptul să suspende executarea unei legi a statului romîn.

Va să zică, d-lor deputaţi, nici aci nu e nici o urgenţă, şi atunci vă întreb ca concluziune a primei părţi a argumentărei mele, cum se poate vorbi de urgenţă şi de ţinerea şedinţei în permanenţă, cum a fost odată în Canada, unde şedinţa a fost trei săptămîni în permanenţă? Aŭ dormit şi aŭ mîncat acolo. Era vorba tot aşa de un ministru care comisese o călcare de lege.

O voce: Aşa a fost şi la noi la 1863.

D. Take Ionescu: Înţeleg, d-lor, şi şedinţă de 26 ceasuri —, dacă puteţi să întindeţi cadranul, — atunci cînd lucrul este urgent, de exemplu budgetul unei ţări, căci ţara nu poate trăi fără budget. Înţeleg aceasta. Dar legea minelor este urgentă?

V'am mai arătat că acest guvern a lăsat să treacă trei ani şi jumătate, fără să modifice legea minelor, arătînd prin aceasta absoluta lipsă de urgenţă în această materie, şi că neaplicînd legea minelor din 1895, a comis această violare a Constituţiunei, trei şi jumătate ani de a rîndul.

Nimeni, dar, nu poate să zică că este urgenţă ca să înceteze violarea Constituţiunei pănă Mercuri, şi aceasta nu schimbă nici responsabilitatea politică specială prevăzută în legea răspunderei ministeriale, votată nu de noi, ci de către partidul liberal.

Trec la a doua serie de argumente. Legea nu este studiată şi să 'mi daţi voie să arăt îndată că nu este studiată.

D-lor, iată o lege, legea minelor, asupra căreia s'a făcut în ţară o agitaţiune de o energie pe care o recunosc şi de care nu mă plîng. Cu ocaziunea acestei legi ce nu s'a spus? S'a spus şi că mormintele strămoşilor aŭ să fie turburate de către aceşti străini, cari vor veni să se îmbogăţească din minele Romînieĭ. S'a spus aceasta.

D. Al. Delimarcu: A spus-o d. Delavrancea.

D. G. C. Dobrescu: Era în ziarul *Voinţa Naţională.*

D. Take Ionescu: Cu atît mai mult dacă a spus-o d. Delavrancea, d-sa era oratorul autorisat al partiduluĭ liberal. (Intreruperi).

Orĭ-ce s'ar zice, rămîne dovedit că s'a făcut o agita-

țiune de o mare energie în contra legeĭ minelor de la 1895.

Ce presupunea această agitațiune?

Presupunea din partea celor care o făceaŭ, că aŭ studiat, că cunosc cestiunea.

D. vice-președinte: Aceasta este discuțiunea generală, nu discuțiune asupra amînăreĭ.

D. Take Ionescu: D le președinte, vorbesc numaĭ în privința amînăreĭ, la luarea în considerație nicĭ nu sunt înscris. Vorbind asupra amînăreĭ, zic că o lege trebue să se amîne cînd nu este urgentă și cînd nu este studiată. Am dovedit că nu este urgentă, acum să dovedesc că nu este studiată.

Ziceam, d-lor, ce presupune lucrul acesta?

Presupune că atuncĭ cînd facĭ agitațiune energică în contra unuĭ lucru, aĭ studiat bine lucrul.

Va să zică, la 1895, cînd se făcea agitațiune în contra legeĭ minelor se presupunea că era studiată cestiunea care făcea obiectul agitațiuneĭ așa cum trebuia să fie. Cu toate acestea, aț văzut că aŭ trebuit încă 3 anĭ să se studieze cestiunea, lucru care dovedește că la 1895 nu era studiată. S'a făcut, așa dar, întiiŭ agitațiune și pe urmă s'a studiat cestiunea de la 1895 încoace.

Tot ast-fel, d-lor, atuncĭ cînd a venit guvernul acesta, în toamna anuluĭ 1898, cu legea minelor, se presupunea că în fine a studiat-o 3 anĭ de zile de la 1895 încoace.

In realitate, însă, nu a studiat-o de loc, și veț vedea de ce.

A venit legea guvernuluĭ în Cameră și a trecut, așa cum a fost propusă de către guvern; foarte micĭ modificărĭ de detaliŭ. S'a cerut numaĭ niște diplome la niște ingineriĭ, țin minte că amendamentul acesta a supărat foarte mult pe icĭ pe colo cîte un cuvînt.

Vă aduceț aminte că onor. d. Delavrancea a citit un discurs al d-luĭ Stolojian, pe atuncĭ ministru al domeniilor, în contra legeĭ pe care a propus-o.

Legea însă s'a votat. Ea a fost dusă la Senat, și de acolo a venit radical schimbată așa în cît este absolut altă lege.

De ce zic absolut altă lege?

Iată cum se leagă cu ceea ce vă spuneam adineaorĭ.

Ce vă spuneam adineaorĭ?

D. Poni zicea că singurele mine carĭ interesează ţara noastră, nu sunt de cît minele de petroleŭ şi de lignit.

Eĭ bine, tocmaĭ minele de petroleŭ nu se află nicĭ în legea de la 1895, nicĭ în legea cum a venit la Cameră, şi s'aŭ introdus la Senat.

Am dreptul dar să zic că această cestiune este o cestiune nouă. Eĭ bine, este glumă de a introduce fără nicĭ un studiŭ exploatarea petroleuluĭ în legea minelor? Va să zică, sunt în dreptul meŭ cînd cer de la d-v. să studiaţĭ această cestiune, fiind-că legea minelor a fost studiată numaĭ din cele-alte puncte de vedere, iar nu şi din punctul de vedere al petroleuluĭ, fiind că legea noastră de la 1895 lăsase afară petroleul.

D-lor, eŭ sunt unul care m'am ocupat mult cu petroleul, maĭ cu seamă cînd eram cu d. prim-ministru într'un consiliŭ al uneĭ societăţĭ de felul acesta, şi vă mărturisesc ca nu am studiat în destul legea aşa cum a eşit de la Senat.

Al treilea lucru. Care era calul de bătae cel maĭ mare contra legeĭ de la 1895? Era că nu se respecta dreptul de proprietate care este garantat de Constituţiune, fiind-că se zicea că legea minelor expropriază pe proprietarĭ fără o justă şi prealabilă îndemnisare şi fără să fie în cele treĭ casurĭ prevăzute de Constituţiune, adică salubritate, edilitate şi apărare naţională.

Apoĭ, acum cînd drepturile acestea sunt şi maĭ restrînse prin introducerea petroleuluĭ, nu este nevoe de studiŭ? Este nevoe cu atît maĭ mult cu cît găsesc ceva foarte curios în raport, căcĭ iată ce zice d. raportor: „Depărtîndu-se întru cît-va de la rigoarea principiilor legeĭ; ţinînd însă socoteală de starea economică, de nevoile noastre sociale, Senatul legiuitor, prevăzător şi conştient...“

Va să zică, d-lor, d. raportor însuşĭ arată că nu este orba de lege cum eşise de la d-voastre.

D. I. Procopiu: Numaĭ în ce priveşte exploatarea combustibilelor solide şi lichide.

D. Take Ionescu: Tocmaĭ aceasta ziceam, că modificarea care vine de la Senat este o lege nouă şi că cestiunea nu este studiată. Singur d. raportor zice că legea

așa cum fusese votată, a fost făcută de oameni neprevăzători și inconștienți.

D. I. Procopiu: Nu am zis eŭ aceasta.

D. Take Ionescu: O ziceți prin antiteză, fiind-ca atunci cînd ziceĭ d-ta că Senatul a fost prevăzător și conștient, băgînd petroleul înăuntru, am dreptul să zic ca antiteză că cel care n'a băgat petroleul a fost inconștient și neprevăzător.

Eŭ voesc să stabilesc că și noĭ avem conștiință. Să discutăm. Și de aceea zic că în starea actuală de lucruri, dacă am intra în discutarea legeĭ așa cum a făcut'o Senatul; dacă a fost Senatul conștient, datoria mea este să respect Senatul, cu atît maĭ mult cu cît sunt în Cameră, — așĭ voi cel puțin să fim și noĭ conștienți în împrejurările actuale.

Cred, atît din punctul de vedere că legea nu este urgentă, dovedită maĭ cu seamă prin faptul neaplicăreĭ eĭ treĭ anĭ și jumătate, prin flagranta, formala și indiscutabila călcare a Constituțieĭ de către guvernul actual, cît și din punctul de vedere că de la Senat a venit o altă lege de astă dată prevăzătoare și conștientă, că nu este posibil să se discute această lege acum, cu folos și cu convingere, și, prin urmare, nefiind nicĭ un zor, propun ca onor. Cameră să bine-voiască a amîna discuțiunea eĭ.

* * *

(Ședința Camereĭ de la 22 Martie, 1899)

Camera intrînd în discuțiunea pe articole a proiectuluĭ de lege asupra minelor, d. Take Ionescu luă cuvîntul și combătu dispozițiile cuprinse în el.

Acțiunea de obstrucționizm continuă și de aceea oratorul conservator căută să facă un discurs maĭ lung, numaĭ să împiedice lucrările Adunăreĭ.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, articolul 1, în realitate, coprinde întreaga lege. In adevăr, în cuvintele: „regimul lor legal“ se coprinde întreaga idee dacă pentru minele noastre, așa cum s'a modificat legea, este saŭ nu este nevoe de un regim legal. Aci însă m'ar putea opri d. președinte să 'mĭ zică că „este un regim legal“ nu este o modificare a Senatuluĭ. Ce face însă, ca modificarea Senatuluĭ să dea și maĭ mare importanță cuvintelor

„regim legal“? Este că Senatul adaogă la cele-alte depuneri naturale cari vor avea un regim legal și combustibilele, și toată lumea știe că prin acesta s'a înțeles și petroleul. Atunci, d-lor, cestiunea întreagă se pune în acest articol 1.

Cum s'a presintat această cestiune la Senat? Legea votată la 1895 era firesc să vorbească de regim legal, fiind-că era un regim legal, pentru mine, de oare-ce, în legea de la 1895, mina era un lucru deosebit de suprafață, putea să aparțină altuia de cît proprietarului suprafeței. Și nu numai atît, aceasta nu ar fi destul, căci eŭ poate din propria mea voință, fără o lege, să 'mi împart proprietatea în suprafață și sub-sol, dar în legea de la 1895 era împrejurarea că, fără voia mea proprietarul suprafeței, mina, subsolul poate să aparțină altuia de cît mie, proprietarul suprafeței.

Ce s'a făcut la Cameră, d-lor, prin modificarea d-voastre? S'a desființat ideia din 1895 ca contrară Constituției, și eŭ sunt dator să mă pun pe piciorul pe care este așezat proiectul de lege și să admit ipotetic, ceea-ce eŭ nu cred, că legea din 1895 era contrară Constituției. Atunci, d-lor, prima întrebare este: Pentru ce mai trebue un regim legal al minelor?

Dacă este vorba că eŭ, proprietar al suprafeței, sunt stăpînul mineĭ, ce nevoe este de un regim legal al mineĭ?

D. Gr. N. Macri: Regimul legal din Anglia.

D. Take Ionescu: D-ta, d-le Macri, în loc să aduc lumină, adineaorĭ cereaĭ cuvîntul pentru închiderea discuției.

Pentru ce, ziceam, un regim legal al minelor? Nu este vorba aci de poliția minelor, de măsurĭ asigurătoare, fie pentru lucrătorĭ, fie pentru mina vecinuluĭ, nu este vorba de aceasta, ci de un regim legal al minelor în sensul legiuireĭ francese, care a creat din mină o proprietate deosebită. Veți vedea că voiŭ convinge imediat pe d. Macri.

D. Gr. N. Macri: Cer cuvîntul.

D. Take Ionescu: Legea întreagă, d-lor deputați, a păstrat cuvîntul „concesiunea mineĭ“. Vă întreb: Ce poate să însemneze concesiunea mineĭ, într'un sistem în care mina este proprietatea proprietaruluĭ suprafeței?

Ce înțeles poate să aibă concesiunea minei?

După cum așeza lucrul, legea d-v., așa cum eșise de la noi, Cameră, putea să aibă înțeles într'o singură ipotesă, în ipotesa în care era vorba despre minele de pe proprietățile statului. De ce? Proiectul de lege cum s'a votat de Cameră păstra ideea că pe proprietatea statului, atît descoperitorul cît și exploatatorul păstra acele drepturi deosebite, cum aŭ fost precisate în legea din 1895, și atunci evident se înțelege „concesiunea minei", adică, tu statul, ești dator să'mi concezi mie mina pe moșia ta, dacă eŭ am făcut descoperirea.

Dar, d-lor, la Senat s'a redus și acest lucru; căci Statul 'și-a reservat el singur minele de petroleŭ și lignit, și, cum singurele mine astăzi în țară sunt petroleul și lignitul, statul reservîndu'și minele de petroleŭ și lignit pe proprietatea luĭ, ce a mai rămas ca să justifice cuvintele *concesiunea de mine, regimul legal al minelor.*

Inainte de a merge mai departe, vreaŭ să văd și să examinez pentru ce statul 'și-a reservat el dreptul de a face explorări și exploatări pe moșiile luĭ, pentru lignit și petroleŭ, și pentru aceasta, nimic mai util și mai lămuritor pentru noi de cît discursul d-luĭ prim-ministru, rostit în ședința Senatuluĭ de la 17 Februarie 1899, publicat în desbaterile Senatuluĭ la pag. 367 și următoarele.

Iată ce spunea d. prim-ministru:

„D-lor senatorĭ, cu toate că ora e înaintată să 'mĭ dați voe să vorbesc în cestiunea care mă preocupă, fiind-că este bine să stabilim punctul de plecare al legeĭ actuale a minelor și punctul de plecare al propunerilor guvernuluĭ."

Vedeți că ne aflăm în plină cestiune a sistemuluĭ noŭ introdus de Senat.

„Onor. d. Carp a declarat că partidul național-liberal înșeală lumea, fiind-că nu se ține nici de partea națională a programuluĭ săŭ, nici de partea liberală. Răspunsul meŭ la această aserțiune va fi foarte scurt" . . .

Răspunde d. prim-ministru d-luĭ Carp la această acuzațiune; aceasta eșind din cadrul legeĭ o las la o parte. Revine apoĭ la cestiunea constituțională, și de aceea insist.

Cînd introduceți combustibilul în legea minelor, va să zică o să ieĭ în legea d-tale anume măsurĭ, în ce pri-

veşte minele de petroleŭ, nu măsurĭ de poliţie ci măsurĭ asupra dreptuluĭ însuşĭ, şi atuncĭ se pune întrebarea: în sistemul d-v. în care mina e a proprietaruluĭ suprafeţeĭ, poţĭ fără a viola Constituţiunea, să ieĭ o măsură restrictivă contra mea, proprietar al suprafeţeĭ, în ce priveşte depozitele de combustibil carĭ sunt în pămînt? Iată cestiunea constituţională, căcĭ e indiferent dacă 'mĭ ieĭ toată mina şi o daĭ descoperitoruluĭ, cum făcea legea noastră din 1895, saŭ dacă 'mĭ zicĭ: produsul din pămînt e al tăŭ dar nu te poţĭ bucura de dînsul de cît aşa cum vreaŭ eŭ, şi nu cum vreaŭ eŭ numaĭ în interes de siguranţă, căcĭ de nimic nu ne putem bucura de cît în conformitate cu siguranţa generală; într'adevăr, nu pot să zidesc o casă cu 100 de etaje, regulamentele municipale mă opresc, căcĭ aduc umbră la toate cele-l'alte edificiĭ şi oraşul devine neigienic: asemenea nu pot să zidesc o casă de cît cu anume condiţiĭ de soliditate, căcĭ alt-fel ar putea să cadă casa şi să pună în pericol viaţa altora, dar cînd d-ta zicĭ, mina d-tale de combustibil o supun acestuĭ regim — acesta e art. 1 — şi cînd ştiŭ că cu acest regim e vorba de un perimetru, — nu discut acum această cestiune, aceasta aparţine discuţiuneĭ generale, dacă poate să fie orĭ nu perimetru la lichid, — se ridică o cestiune constituţională. Şi eŭ de asta mă ocup, de cestiunea specială constituţională. După Constituţie am eŭ dreptul să închiriez cuĭ vreaŭ, pe cît timp vreaŭ şi cu ce condiţiunĭ vreaŭ, proprietatea mea. Dacă am 20.000 pogoane am dreptul să arendez toate aceste 20.000 pogoane d-luĭ Macri dacă voesc, pe 50, 60 orĭ 100 de anĭ dacă vreaŭ, am dreptul să le arendez pe arenda care voesc?

Evident că da, şi orĭ-cine ar veni care m'ar împedica să arendez 20.000 pogoane d-luĭ Macri şi 'mĭ-ar zice: nu poţĭ să arendezĭ de cît 1.000 pogoane d-luĭ Macri, 1.000 pogoane la altul şi aşa maĭ încolo, este evident că m'ar supune la adevărata expropriere în adevăratul sens al cuvîntuluĭ. E o violare absolută a articolelor din Constituţie care zice: nimenĭ nu poate fi expropriat de proprietatea sa, fără justă şi prealabilă îndemnitate, şi aceasta numaĭ în treĭ casurĭ: pentru salubritate, apărarea naţională şi pentru căĭ de comunicaţie.

Este aceasta lucru evident?

Chiar acel d. senator care susținînd legea la Senat a spus că o să facem un sanț împrejurul Bucureștiului, să punem petrol în el și cînd va veni o invaziune să'i punem foc, poate contesta acest lucru?

Aceasta 'mi amintesc propunerea unuĭ episcop repausat, al căruĭ nume nu'l voiŭ spune, care cerea într'o carte tipărită să înmulțim cultura albinelor în Romînia, pentru că, dacă înmulțim albinele vom putea la cas de invaziune să dăm drumul albinelor din stupĭ, și ele să omoare pe vrăjmași. (Ilaritate). Am cartea și dacă voițĭ o voiŭ da bibliotecеĭ Adunăreĭ.

Intreb: Este un jurist, un om de drept care să 'mĭ răspundă la întrebarea ce am pus? Nimenĭ! Nu este aci o cestiune de detaliŭ; nu este cestiunea dacă perimetrul o fi de 2.000 saŭ 3.000 metri. Nu, aci este o cestiune de principiŭ.

Este oare posibil, o dată ce d-ta aĭ recunoscut — acesta este punctul de vedere al d-v. — că eŭ proprietarul suprafeței sunt proprietar a tot ce se află în pămînt, pănă la focul central, dacă există focul central, căcĭ și aceasta ipoteză este foarte discutată, ca tu legiuitor să poțĭ să'mĭ zicĭ: Eștĭ stăpîn liber pe pămîntul tăŭ dar pe ce este sub pămînt, nu?! Poțĭ să arendezĭ fața pămîntuluĭ cuĭ vreĭ, cu ce termen vreĭ, cu ce preț vreĭ și pe cîțĭ anĭ vreĭ, nu poțĭ să arendezĭ fundul pămîntuluĭ unuĭ singur om pe toată întinderea luĭ. De ce? Nu este cestiune de salubritate, nu este cestiune de cale de comunicație, nu este cestiune de apărare națională. Veți vedea că într'o confusiune extraordinară de ideĭ a crezut d. prim-ministru așa ceva! Dar ce fel de apărare națională e cestiunea petroleuluĭ din moșia mea? Ce are a face aceasta cu apărarea națională?

Atuncĭ, cum în fața textuluĭ Constituțiuneĭ mă exproprieză pe mine de dreptul meŭ absolut de proprietate fără să fiŭ în una din cele treĭ categoriĭ prevăzute prin Constituțiune și fără despăgubire? Cum?

Și ia vedeți cum se întoarce lucrul!

Ah! este o dreptate pe lumea aceasta. Era poate la 1895 o îndoială juridică, căcĭ am văzut cu ocaziunea legeĭ de la 1895 juriștĭ foarte însemnați avînd îndoială asupra cestiuneĭ, dacă pot, după Constituțiunea noastră,

să daŭ mina altuia de cît proprietaruluĭ feţeĭ. Şi nu vreaŭ să fac indiscreţie; dar este, de exemplu, aci în Cameră printre d-v., un jurist distins care atuncĭ nu a voit să iscălească saŭ a iscălit cu greutate, consultaţiunea d-v., cum că era în contra Constituţiuneĭ legea de la 1895, precum aŭ fost şi alţĭ jurisconsulţĭ carĭ nu făceaŭ politică militantă, că d. Disescu, unul din ceĭ maĭ marĭ jurisconsulţĭ aĭ acesteĭ ţărĭ, care din potrivă era de părere că era foarte constituţional ceea ce făceam noĭ guvernul de la 1895.

D-v. nu aţĭ presintat lucrurile cu îndoială, ci aţĭ pornit la bătălie cu siguranţa că se violează Constituţiunea noastră. Maĭ catolicĭ de cît Papa, maĭ conservatorĭ de cît conservatoriĭ pentru drepturile proprietăţeĭ, aţĭ spus ce aţĭ spus, şi ce-aţĭ repetat şi acum.

Ce aţĭ repetat acum?

Iată, d-lor, cum zicea d. prim-ministru la Senat:

„Venim la Constituţiune:

„In Constituţiune s'a aşezat principiul respectuluĭ proprietăţeĭ cu o singură excepţiune în favoarea a treĭ cause de utilitate publică, anume înşirate: salubritatea, căile de comunicaţiune şi apărarea ţăreĭ. Ştim cu toţiĭ că aŭ fost încercărĭ să se lărgească excepţiunea, tocmaĭ ca minele să intre într'însa, dar acele încercărĭ nu aŭ isbutit.

„Excepţiunea a rămas restrînsă la treĭ casurĭ, ceea-ce dovedeşte iar că Constituţiunea înţelege că subsolul aparţine proprietaruluĭ suprafeţeĭ. Minele 'şĭ-aŭ găsit locul cu pădurile în articolul special care prevede că se va face o lege pentru supravegherea exploatăreĭ minelor şi pădurilor, fiind-că şi unele şi altele aŭ o legătură cu interesele generale ale ţăreĭ.

„Legea pădurilor ca şi legea minelor privesc poliţia exploatăreĭ, iar nu fixarea proprietăţeĭ.“

Mă opresc un minut. Va să zică poliţia exploatăreĭ iar nu fixarea proprietăţeĭ. Apoĭ este poliţie a exploatăreĭ ca să 'mĭ spuĭ mie că nu pot să arendez proprietatea mea de cît în bucăţĭ?

Este poliţie să 'mĭ spună că nu pot să o arendez pe atîta termen?

Este poliţie să 'mĭ spunĭ că nu poţĭ să o aren-

dezi la cutare persoană şi cu preţul ce 'mi convine mie?

Eŭ ştiŭ, d-lor, că sunt oameni cari aŭ o concepţiune exagerată de poliţie, sunt oameni cari vor să pună şi sufletele la poliţie, sunt oameni cari îndrăznesc în Parlament să întrebe pe representanţii naţiuneĭ dacă cred saŭ nu în cutare articol din crezul luĭ Atanase, ca şi cum ar trebui să ne spovedim în Parlament la primul-ministru iar nu la duhovniciĭ noştri, dacă am vrea să ne spovedim. La Senat d. prim-ministru a spus că eŭ cred în religiunea luĭ Auguste Comte. (Ilaritate).

Fără îndoială că nicĭ n'a citit pe Auguste Comte; dar cînd aşĭ vrea să mă spovedesc chiar în religiunea luĭ Auguste Comte îmĭ aleg şi acolo pe popă, la Parlament nu voiŭ să mă spovedesc.

Tot aşa a spovedit şi pe d. Maiorescu la Senat!

Da, d-lor, cum vă ziceam sunt oameni cari aŭ un sentiment exagerat despre poliţie, fiind-că ar vrea poliţie pretutindeni; dar nimeni nu poate să scoată de la un jurist răspunsul, — de la un profan da, dar de la un jurist nu, — că: a împedica pe un om de a'şĭ închiria proprietatea luĭ cînd vrea şi cuĭ vrea este poliţie. Aceasta este restricţiune de drepturi, şi dacă, prin urmare, preşedintele consiliuluĭ în Senat recunoaşte în discursul săŭ, că după Constituţiunea noastră subsolul este al proprietaruluĭ suprafeţeĭ şi că Constituţiunea n'a cerut să se facă pentru păduri şi pentru mine de cît o lege a exploatăreĭ, iar nu a fixăreĭ proprietăţeĭ, atunci este absolut neconstituţional ceea-ce se spune în art. 1 şi ca consecinţă în tot proiectul de lege.

Sunt proprietar, proprietatea este absolută. Ce poţĭ să zicĭ? Cînd veĭ face o galerie să nu o facĭ maĭ mare de cît atît, să nu aşezĭ galeriile aproape una de alta. Aceasta este poliţie, fiind-că acolo sunt lucrători. Că veĭ lua măsurĭ pentru a evita incendiurile şi inundaţiile, aceasta înseamnă poliţie. Dar să 'mĭ spuneţĭ d-v. mie: eştĭ proprietar şi tu nu poţĭ să te bucurĭ de proprietatea ta, aceasta nu este de admis. Şi cînd, d-lor, vă voiŭ citi întregul discurs al d-luĭ prim-ministru, veţĭ vedea că de la discursurile luĭ Marat nu s'aŭ maĭ pronunţat lucrurĭ de aşa fel. 'Şĭ-a exprimat nişte ideĭ cari m'aŭ îngrozit. Eŭ,

d-lor, staŭ lîngă d. Fleva, nu împărtăşesc ideile d-sale în privinţa descentralisăreĭ politice, dar cînd văd tendinţa de centralisare, tendinţa de tiranie pănă în aşa grad, declar că am început şi eŭ să mă molipsesc de d-sa.

Continuŭ, d-lor, a citi:

„Constituţiunea enunţă principiul respectuluĭ proprietăţeĭ, cu o excepţie anume circumscrisă, şi se ştie, după un principiŭ de drept necontestat de secolĭ, că excepţiunile se explică în sens restrictiv, nu în sens larg.“

Vedeţĭ, d-lor, că este un admirabil raţionament de bun advocat. Ce va să zică un raţionament de bun advocat? Ce va să zică un bun advocat? Un bun advocat este acela care avînd o causă înaintea luĭ vede toate argumentele, le pune în ordine, căutînd a produce efectul final, impresia că are dreptate.

„D. Carp ne pune mereŭ înainte cele ce se petrec în ţărĭ străine, eŭ cred că, în această privinţă noĭ nu trebue să ţinem socoteală de ceea-ce s'a petrecut în alte ţărĭ, acum o sută saŭ două sute de anĭ, ci aceea-ce se petrece acum, căcĭ lumea merge înainte şi altele sunt nevoile de astăzĭ, de cît acele din timpurĭ depărtate de noĭ.

„In secolul în care aburul şi electricitatea aŭ produs schimbărĭ aşa de radicale . . .“

Nu prea aţĭ avut noroc cu electricitatea nicĭ altădată!! Unul dintre oamenĭĭ noştri politicĭ, la 1884, într'o întrunire publică la Craiova, om mare după noĭ, dumnezeesc după d-voastră, a spus că cestiunea socială se va resolva în curînd. Toată lumea era mirată şi se întreba: Cum cestiunea socială se va resolva, prin ce? *Prin electricitate;* căcĭ electricitatea o să ducă forţe motoare în fie-care casă, ast-fel se va desfiinţa uzinele cele marĭ şi capitaliştiĭ ceĭ marĭ, şi se va resolva şi cestiunea socială!! A rămas şi această profeţie în categoria *originalităţilor!!* Continuŭ:

„In secolul în care aburul şi electricitatea aŭ produs schimbărĭ aşa de radicale în traiul societăţilor omeneştĭ şi în relaţiunile popoarelor prin suprimarea, putem zice, a depărtărilor, cum vreţĭ ca ideile pe carĭ le profesa Mirabeau, la sfîrşitul veaculuĭ trecut, să maĭ stea în picioare la sfîrşitul veaculuĭ nostru?“

Aburul şi electricitatea aŭ prăpădit ideile luĭ Mirabeau, şi din această bătălie între electricitate şi Mirabeau, a învins negreşit Edison, căcĭ e modern, şi a căzut ideile luĭ Mirabeau asupra proprietăţeĭ minelor! (Ilaritate, aplause).

D. vice-preşedinte: Discursul acesta s'a pronunţat, nu la art. 1, ci la discuţiunea generală.

D. Take Ionescu: Este vorba de petroleŭ, d-le preşedinte. De alt-fel am sărit treĭ părţĭ din discurs, nu citesc de cît ceea-ce este indispensabil şi veţĭ vedea cînd voiŭ resuma că sunt absolut în causă. Vorbesc chiar cu speranţă să vă conving, vedeţĭ, este şi maĭ naiv din parte-mĭ.

„Nu putem sta pe loc! Şi iarăşĭ nu putem retrograda; şi retrogradăm stînd pe loc.

„Trebue să privim astăzĭ nevoile noastre şi desvoltarea noastră în faţa luminеĭ marilor schimbărĭ economice ce s'aŭ produs în lume!

„Noĭ trebue să privim cestiunea minelor din punctul de vedere al economieĭ noastre naţionale actuale, adică legînd interesele proprietarilor de interesele generale ale societăţeĭ noastre şi, prin urmare, de desvoltarea economică viitoare.

„Trecutul 'şĭ-a încheiat calea. Noĭ am intrat pe poarta cea mare care duce spre viitor. Calea aceasta trebue urmată.

„Noĭ trebue să examinăm maĭ întîiŭ, carĭ sunt nevoile noastre şi pe urmă să ne dăm seamă bine ce spune ştiinţa modernă spre a le îndeplini.

„Nu trăim noĭ azĭ cu ştiinţa de acum o sută de anĭ, şi în cestiunile economice aceasta este un adevăr nediscutabil.

„Să ne aşezăm noĭ nevoile noastre cu metodele dinainte de un secol şi abstracţiune făcînd de căile ferate şi de telegraf! Aceasta n'ar fi o absurditate? Ast-fel, însă, stă cu toate cestiunile economice şi maĭ departe, cînd voim să aplicăm la noĭ legĭ din alte ţărĭ, să cercetăm dacă situaţiunea noastră este identică cu a acelor ţărĭ, căcĭ şi acestea pe nevoile lor speciale aŭ aşezat legile.“

D-lor, este încă o ţară a căreia situaţiune economică seamănă cu noĭ, este Rusia.

Mai mare, mai bogată, mai puternică, dar seamănă cu noi, de ce?

E tot o țară de agricultură și de agricultură extensivă, tot o țară cu o populațiune rară, cu un popor neștiutor de carte, cu un popor ortodox, — și ori-ce veți crede d-v., dar și credința nereligioasă are o înrîurire asupra formăreĭ spiritului uneĭ țărĭ. Această țară ca și noi este aprinsă de dorința firească de a-și crea o industrie și de a-și îmbunătăți ast-fel situația eĭ economică. Și vedeți că vorbesc de... de industrie, de un lucru care d-v. trebue să vă fie foarte simpatic, căci este evident, partidul liberal a făcut mult în direcțiunea aceasta. In direcțiunea creăreĭ uneĭ industriĭ naționale, d-v. ați lucrat și une-orĭ chiar bine. Neapărat că de mai multe orĭ ați greșit, ceea-ce e lucru omenesc, dar e cert că ați voit o industrie națională.

D-lor, în Rusia știți că este un om foarte mare, poate un om genial al vremeĭ noastre, d. Witte, care a ajuns în acest imperiŭ autocrat omul cel mai important, mai important de cît acel care are interesele politiceĭ externe în mîinile luĭ. S'a pus în Rusia pe crearea de industrie prin toate mijloacele și cu tot felul de încuragiărĭ, și știți bine, nu se tăgăduește lucrul în Europa, că Rusia merge cu pașĭ gigantici spre crearea uneĭ industriĭ naționale. In bazinul Donet este un centru industrial, la Lodz în Polonia este centru industrial care rivalizează cu centrele industriale din Europa apuseană. Dar negreșit, d-lor, că pentru crearea uneĭ asemenea industriĭ era nevoe de capital. De unde capital într'un stat care datorează 11 saŭ 12 miliarde.

D. Gr. N. Macri: 20 de miliarde.

D. Take Ionescu: Atît mai bine pentru argumentul meŭ. Un stat care e dator 20 de miliarde mai toate în străinătate, din care numai Franței datorește 9 miliarde, este evident că n'avea la el destul capital. Și a început să vină în Rusia capitaliștiĭ străinĭ, și a început și în Rusia discuțiune între nepricepuți și pricepuți; nepricepuțiĭ aŭ văzut cu ochĭ răĭ venirea capitalurilor străine și aŭ zis: Vin străiniĭ cu baniĭ lor și pleacă cu petroleul nostru, pleacă cu cărbuniĭ noștri; să ne ținem închiși cărbuniĭ și petroleul pănă ce vom avea baniĭ noștri. De

partea cea-l'altă pricepuţiĭ, în cap cu d. Witte, care într'un admirabil discurs pe care 'l-a ţinut în Martie şi care e un adevărat discurs de om de stat, a spus ceea-ce este adevărul că, orĭ trebue să se favorizeze venirea capitalurilor, orĭ să se desfiinţeze taxele protecţioniste.

Primiţĭ mărfurile străine orĭ primiţĭ capitalurile străine, una din două, nu se poate continua cu sistemul de a nu lăsa să intre nicĭ mărfurile, nicĭ capitalurile străine. Închideţĭ frontiera la mărfurile străine, lăsaţĭ însă liberă afluenţa capitalurilor străine ; nu vreţĭ capitaluri străine, atunci să ne mulţumim să maĭ trăim 2, 3 secole numaĭ cu agricultura până ce vom avea noĭ capital. Şi Witte continuă—ştiŭ că pe d. Macri îl interesează asemenea lucruri şi de aceea îĭ voiŭ comunica discursul în întreg — „că el este fericit cînd vede venind capitalurile străine şi întinzîndu-şĭ operaţiunile".

Prin această sporire de capital, prin acest flux vine bogăţia în toate direcţiunile, căcĭ la bogăţie ca şi la sărăcie efectele multiple sunt carĭ interesează, căcĭ nu ştiĭ cînd facĭ un lucru ciţĭ profită de acest lucru.

„Două companiĭ stabilite în districtul petroleuluĭ aŭ voit să maĭ ia la licitaţie terenurĭ petrolifere. Li s'a refuzat permisia. Se crede că guvernatorul Caucasuluĭ, care nu este amical la ideile d-luĭ Witte, s'a gîndit că terenul petrolifer neflind ilimitat în întindere, companiile carĭ posedă asemenea terenurĭ nu trebue să fi autorizate să maĭ capete asemenea terenurĭ, pe cîtă vreme sunt şi alţĭ amatorĭ carĭ doresc asemenea terenurĭ. D. Witte desaprobă asemenea mod de a vedea şi va face ca altă soluţie să se dea cestiuneĭ."

Ideile luĭ Witte învinge în Rusia.

Ia să vedem la noĭ cu aburul şi electricitatea care idee a domnit la facerea acesteĭ legĭ.

Să ascultăm : „Noĭ în ceea-ce priveşte minele suntem mult maĭ deslegaţĭ după interesul lor."

Nu se poate maĭ mare erezie economică!

Şi apoĭ vorbeşte de sare...

D. C. Nacu : Sarea e combustibil?

D. Take Ionescu : Totul se ţine în această lege. Cînd voiŭ spune insanităţĭ să mă opriţĭ, dar să ziceţĭ că să nu pot să vorbesc aşa cînd legea a fost modificată de

Senat în 60 de articole, asta nu se poate? Cred că d-v. vă grăbiţi a termina mai iute, dovadă că n'aţi lăsat de cît un orator să vorbească în discuţiunea generală, şi voiţi ca nicî la articole să nu vorbim? Cestiunea sărei este strîns legată de a petroleului.

D. N. Fleva: D-le preşedinte, protestăm că se întrerupe oratorul chiar de un domn vice preşedinte, acesta e un metod ocult. (Aplause).

D. Take Ionescu: Dacă d. Nacu ar fi avut puţină răbdare ar fi văzut de ce am vorbit de sare. D-sa ştie că nu este adevărat că monopolul sărei a fost făcut ca să împedice urcarea preţului sărei! La noi în ţară ceî ce s'aŭ dus pe la munte aŭ putut vedea că sarea e la suprafaţa soluluî în multe localităţi, avem atita sare în cît putem săra toată lumea, şi dacă n'ar fi fost monopolul statuluî, sarea ar fi costat de zece orî mai puţin de cît costă azî. Sarea a fost în tot-de-a-una un obiect de impozit pentru că este un obiect de prima necesitate; în epocele barbare impositul pe sare a fost cel mai de căpetenie, şi azî în statele unde este sare, acolo este monopolul exploatărei, iar acolo unde nu este sare există numaî monopolul vînzărei.

D. vice-preşedinte: D-le Ionescu, trebue să recunoaşteţi că faceţi mai mult critică cuvintelor d-luî preşedinte al consiliuluî de cît critica articoluluî în cestiune. Vă rog a vorbi asupra articoluluî.

D. Take Ionescu: D-lor, să vedeţi ce se zice mai departe:

„Statul în acelaşi timp a căutat să-şî facă un mic venit din acest obiect de consumaţiune, fără a-l scumpi spre dauna populaţiunei.

„Statul percepe cheltuelile de exploatare şi adaogă ca impositun cîştig măsurat, care poate chiar scădea, eftinindu-se cheltuelile de exploatare prin o exploatare raţională.“

Aceasta este adevărat colosal. *Un mic venit* impositul asupra sărei!!

Ne mai spune d. prim-ministru că d-sa nu vrea aur şi argint:

„In această privire, pe mine puţin mă interesează aurul şi argintul. Minele de aur şi de argint nu repre-

zintă îmbogăţirea prin muncă, ci îmbogăţirea prin speculaţiunile de bursă, carĭ, în ţările cele înaintate represintă o stare bolnăvicioasă a aceleĭ părţĭ a societăţeĭ, care, pe noroc, îşĭ sprijineşte rostul vieţeĭ."

Ziceam adineaorĭ: Pentru ce, cu ce drept poţĭ să mă împedicĭ pe mine, proprietar de mină, să o conced cum voesc şi în ce întindere, bine-înţeles păstrînd toată siguranţa. Aci vedeţĭ cheia pentru ce!! Ca să nu poată nimenĭ specula.

„Ca să servească minele noastre spre înavuţirea noastră, iar nu numaĭ spre înavuţirea străinuluĭ!!"

Ca şi cum antreprisele acestea se fac la sigur.

Apoĭ aceasta este caracteristic că se face la noroc, şi că pe lîngă unul care reuşeşte sunt treĭ carĭ nu reuşesc!

Dar să nu plece străiniĭ cu cărbuniĭ şi petroleul nostru!!

Faceţĭ ceea-ce a făcut Japonia acum 20 de anĭ, cînd a făcut o lege asupra societăţilor anonime prin care nicĭ o societate anonimă nu se poate fonda de cît cu capital japonez, toţĭ acţionariĭ trebuiaŭ să fie Japonezĭ, aşa de mare credeaŭ că le era desvoltarea economică. Aŭ venit însă nevoile războiuluĭ cărora a trebuit să le facă faţă şi atuncĭ aŭ modificat legea.

Maĭ la vale:

„Este cert că dacă o mină nu produce nimic orĭ foarte puţin, nimenĭ nu se va găsi ca să o exploateze numaĭ de dorul mineĭ, şi iarăşĭ că nu poate fi în folosul uneĭ ţărĭ să se exploateze o mină ast-fel, ca cea maĭ mare parte a beneficiuluĭ să iasă afară din ţară! O mină nu se poate exploata de cît atuncĭ cînd va produce venit, pentru că nu vin oamenĭĭ să-şĭ pue capitalul pentru ca să iasă cu buzunarele goale, ci pentru ca să aibă un cîştig, şi cu cît e cîştigul maĭ aleatoriŭ, cu atît trebue să fie maĭ mare."

Aceleaşĭ nepriceperĭ carĭ într'una se succed!

Conclusia? Avem monopolul săreĭ, al chibriturilor, al tutunuluĭ, al cărţilor de joc, este posibil ca nevoile budgetuluĭ să ne împingă la monopolul alcooluluĭ, cum s'a făcut în Rusia, aĭ să maĭ monopolizăm şi tot ce se va descoperi în ţara aceasta, să monopolizăm tot unde se

poate face muncă în afară de budgetul statului! Orice putință de viață, să o monopolizăm, să băgăm și acolo stăpînirea, să stringem de gît toată suflarea!!

Dar să ne întoarcem la cestiunea proprietății:

„Ce spun modificările propuse legei din 1895? Proprietarul solului este proprietarul subsolului. Cine este la noi proprietar al solului? Proprietarii mici și mari, și statul. Proprietarii mici și mari pot face ce vor cu minele: să le dea în concesiune, să le vîndă. Iată, dar, îndeplinite principiile Constituțiunei."

Dacă nu-mi dai voe să concesionez de cît atitea pogoane, aceasta însemnează dreptul meu de a concesiona? După constituțiune am dreptul să dau toată proprietatea. Se poate ca de fapt mina să fie numai pe mici întinderi, dreptul meu, dacă este vorba de drept constituțional, este să dau întreaga mea proprietate și cea mai mică restricțiune ce 'mi o faceți este o restricțiune în contra principiului constituțional.

Dar gluma continuă:

„Prin aceasta nu am exclus pe capitaliștii străini ca să ia mine în exploatare de la particulari. N'am exclus nici pe stat de a da concesiuni de mine acolo unde are.

„Ceea-ce propunem este ca minele de lignit și de petroleu aflătoare pe proprietatea statului să fie rezervate acestuia."

Pentru ce, d-lor, aceasta? Pentru ce în legea aceasta, după ce s'a introdus combustibilul în legea minelor pentru particulari, se scoate combustibilul din legea minelor pentru proprietățile statului.

Iată pentru ce:

„Dar mai este încă ceva care nu trebue scăpat din vedere. Dacă vom da toate minele noastre străinilor, ei vor veni la noi cu oamenii lor, cum au făcut cu căile ferate. Dar știm cu toții cu cîtă greutate un inginer romîn, chiar dintre cei mai capabili, putea să patrundă în acea administrație. Tot felul de scuze se puneau înainte. Numai de cînd a luat statul căile ferate au intrat și inginerii romîni la neamuri și s'au arătat tot atît de capabili ca și cei mai capabili dintre străini. Și dacă nu lua statul în mîinile sale căile ferate, oare mai clădeam noi

căile ferate ce avem astăzi? Iar tinerii noştri ingineri ce eraŭ să facă? Să pribegească prin Congo şi Egipt?"

Noi credem că suntem datorĭ să deschidem izvoarele noastre de bogăţie naţională?

Nu. „Suntem datorĭ să deschidem inginerilor calea ca prin activitatea lor să fie folositorĭ ţăreĭ şi neamuluĭ romînesc."

Aci este culmea! După asta inutil să maĭ citeştĭ. Omul care în cestiunea minelor vede mijlocul de a plasa ciţĭ-va ingineri, cum să înţeleagă interesele economice naţionale?

De ce să ceri oamenilor ceea ce nu pot da şi să-ţĭ perzĭ vremea aĭ face să priceapă ceea-ce nu pot pricepe?

Mă opresc aci. D. prim-ministru adăoga în urmă că, minele de petrol fiind în afară de legea de la 1895, adică lăsate în dreptul comun, aŭ luat un mare avînt. Este cam exagerată informaţiunea d-luĭ prim-ministru, dar este în parte exactă, şi eŭ am o credinţă absolută în viitorul minelor de petrol în Romînia.

Dar ce ne spunea d. prim-ministru? Că în afară de legea de la 1895, adică fără ca minele de petroleŭ să fie cuprinse în legea minelor, minele de petroleŭ aŭ căpătat un mare avînt şi vă citează pe d. George Cantacuzino care a făcut încercărĭ la Drăgăneasa, unde ştiţĭ bine că a eşit primul puţ artesian în Romînia, şi cu atîta putere că o săptămînă întreagă a curs apă neagră de acolo. Vorbesc de principele Ştirbeiŭ care a cheltuit la Cimpina verĭ-o 800.000 leĭ fără rezultat.

De ce, dar, se vîră în legea minelor petroleul? Pentru ce se introduce combustibilul în legea minelor, dacă e dovedit de către însuşĭ d. prim-ministru că petroleul în Romînia n'a fost întru nimic jenat de lipsa uneĭ legĭ de mine?

Veţĭ vedea că d-sa singur spune acest lucru:

„Acest avînt 'l-a luat minele de petroleŭ carĭ staŭ în afară de legea din 1895. Oare, chiar aceasta nu este o dovadă în contra principiuluĭ acesteĭ legĭ? Se formează continuŭ societăţĭ pentru exploatare de mine în Romînia, însă nu de mine de aur şi de argint, ci de mine de pe-

troleŭ, care e tot aur. Şi lignitul tot în aur se transformă, cînd ştiĭ să-l exploatezĭ bine."

Atunci ce caută petroleul în legea minelor dacă nu e nevoe şi dacă nu poate intra de cît în ideea uneĭ ţărmuiriĭ care e contra Constituţiuneĭ.

Maĭ la vale: „Nu e de ajuns ca minele să fie date la companiĭ de capitalişti străinĭ spre exploatare, ci ţelul final este ca să aibă ţara, unde se află mina, un cîştig real dintr'însul. Nu e suficient să trăiască numaĭ populaţiunea care se grupează împrejurul mineĭ, mina reprezintă un capital de care nu trebue să profite numaĭ străiniĭ, ci şi indigeniĭ; căcĭ odată mina exploatată acel capital nu maĭ există, chiar din acest punct de privire încă principal, că proprietarul suprafeţeĭ e şi proprietarul subsoluluĭ, este un principiŭ logic şi economic. E vorba dar de a se lua măsurĭ că dacă se dă o substanţă minerală, care e de o necesitate absolută pentru viaţa şi prosperitatea unuĭ stat, acea substanţă să nu intre ca minele de aur din Australia şi din Africa, în miinĭ de speculanţĭ, carĭ să se îmbogăţească, scumpind'o într'un mod artificial saŭ exploatînd-o numaĭ pentru export."

Din aceasta conchide să băgăm bine de seamă, ca nu cum-va să se exploateze acest capital care trebue să-l ţinem închis. Acestea sunt tendinţele economice ale d-v.? Acestea sunt vederile în privinţa desvoltăreĭ bogăţieĭ naţionale?

Cu acest spirit îngust, vedeţĭ d-v. desvoltarea bogăţieĭ ţăreĭ?

Nu voiţĭ capital străin, faceţĭ ca Japonia care a zis că nu voeşte capitalul străin, dar să ziceţĭ că ştiind că este o bogăţie în pămînt, eŭ să invent pedicĭ pentru ca rămînă în pămînt, aceasta e economia din vremea episcopuluĭ pe care 'l-a moştenit statul, fostul episcop de Buzăŭ, la care a trebuit să căutăm prin scaune, cearceafurĭ, saltele, cărţĭ, străchinĭ de ciorbă, să găsim sute de miĭ de leĭ în tot felul de monezĭ din toate ţările, ascunse neproductive.

Petroleul este tot aur, şi din acel aur să nu se facă nimic?

Un cetăţean din Ploeştĭ, d. Sfetescu, este unul din rariĭ Romînĭ carĭ aŭ ştiut prin muncă, nu prin politică,

să ajungă unde este. Acum 14 ani nu avea nimic, s'a apucat de petroleŭ şi cînd a avut o exploatare bună, a vîndut-o la un capitalist străin. A cumpărat apoi moşia Băicoiŭ şi în palatul principeseĭ Trubetzkoi şade acum d. Sfetescu, şi pentru că repausata principesă lăsase parcul în părăginire, d. Sfetescu l-a îngrijit, şi cine merge la Ploeşti poate să viziteze pe acest principe al petroleuluĭ, fiind-că noĭ nu avem ca Americaniĭ un rege al petroleuluĭ, pe Rockfeller.

Asemenea d. Monteoru, care este al d-v., a înfiinţat o exploatare frumoasă, a făcut un stabiliment de băĭ. Dacă nu avea acest spirit de întreprindere şi dacă era de părere că trebue să ţină petroleul în pămînt, nu făcea nimic.

Vedeţi pe Englezĭ! Ce ţară pe lume care să aibă maĭ multă nevoe de combustibil? Uniĭ geologĭ aŭ făcut calcule că acele bogăţiĭ de combustibil se vor sfîrşi într'un timp dat. Credeţĭ d-v. că s'a găsit un om de stat englez care să zică: Trebue să punem piedică exploatăreĭ cărbunilor? Eĭ sunt oamenĭ cu minte şi zic cînd se vor isprăvi cărbuniĭ, va trebui să găsim alt-ceva şi dacă nu vom găsi suntem nişte nătărăĭ.

Nicĭ un om de Stat, nicĭ chiar un om de rînd nu s'a găsit să zică: Să nu exploatăm cărbuniĭ de fricĭ să nu rămînem fără eĭ.

D-sa maĭ zicea, închipuiţi-vă pentru un moment că minele noastre de sare ar aparţine uneĭ societăţĭ de capitalişti puternicĭ, ne-ar prăpădi scumpind sarea!!

D-lor, este în ţara noastră aşa de multă sare că nimenĭ nu ar reuşi la aşa ceva. Cine ar putea să cumpere atîtea mine ca să scumpească sarea? Nu este societate de capitalişti, care să poată realiza un asemenea lucru. Ar trebui să cumpere toată Ţara Romînească. Dacă luăm judeţul Prahova, el este un bloc de sare.

O voce: Şi Buzăŭ şi altele.

D. Take Ionescu (citind): „Oare cu petroleul nu se poate întîmpla un caz analog?“

D. vice-preşedinte: Vă rog să nu vă depărtaţi de idee.

D. Take Ionescu: Vă declar în mod franc şi leal că atunci cînd voiŭ avea de gînd la vre-un articol să vorbesc de clacă, voiŭ vorbi de clacă.

Aci însă mĭ-am pus toată osteneala să nu spun un cuvînt maĭ mult de cît trebue, căcĭ sunt lucrurĭ carĭ trebue spuse:

„Oare cu petroleul nu se poate întîmpla un caz analog? Ba aci pericolul este chiar maĭ mare şi maĭ real. E cunoscut că petroleul e una din substanţele minerale cele maĭ căutate în momentul de faţă, din causa diversităţeĭ întrebuinţăreĭ sale în afară de luminat şi de încălzit? Din petroleŭ se extrag o mulţime de derivate foarte importante; ast-fel petroleul a devenit un obiect de maĭ speculaţiunĭ.

„Cele maĭ însemnate mine de petroleŭ sunt în America; după dînsele sunt cele din Rusia. In America minele de petroleŭ sunt monopolizate de o mare societate financiară, care le speculează în folosul său, şi care dominează astăzĭ comerciul de petroleŭ atît de tare, în cît despre dînsa s'a zis că l-a împrejurat cu un cerc de fer. Ea urcă şi scade preţurile. Maĭ mult: ea dirige exploatările după al eĭ interes. Aceasta merge în America, un continent imens situat în condiţiunile cele maĭ favorabile pentru a dicta altora legea. Americanĭĭ văzînd minele lor de petroleŭ scăzînd, pe de o parte aŭ întins cercul de fer şi peste minele ruseştĭ de petroleŭ, încheind un cartel cu casa Rotschild, care cumpără o mare parte a minelor de la Baku, iar pe de altă parte, încearcă acum să domineze comerciul de petroleŭ şi din Germania. Trebue să ne gîndim şi noĭ ce va resulta pentru mersul economic al ţăreĭ noastre, cînd Americanĭĭ ar cumpăra toate minele de petroleŭ de la noĭ, ar manipula vînzarea petroleuluĭ nostru după a lor convenienţă, exportînd chiar atîtea cantităţĭ în cît să nu ne rămînă îndestul în ţară pentru trebuinţele noastre neînlăturabile, saŭ scumpindu-l prin export ast-fel, în cît acele trebuinţe să nu poată fi satisfăcute de cît cu preţurĭ exorbitante.

„Ce am face noĭ atunci cu căile ferate şi fabricele noastre? Iată de ce Statul trebue să-şĭ rezerve sieşĭ minele de petroleŭ pe domeniile Statuluĭ.“

O să vină Americanĭĭ cu milioanele lor să ne cumpere minele noastre de petroleŭ. Noĭ nu am făcut studiĭ în ţară asupra terenurilor petrolifere şi nicĭ nu ştim cîte avem, şi o să vină Americanĭĭ.

Ştiţi că cea mai bună industrie de petroleŭ în Romînia astăzi, nu este atît de a face exploatare de petroleŭ, cît de a vinde terenurile pentru exploatare de petroleŭ. Şi Prahovenii carî ştiŭ cîţi banî aŭ încasat de cîteva luni încoace pe terenurî, în care Dumnezeŭ ştie dacă se va găsi petroleŭ vre-o dată, ia întrebaţi-î pe eî, se tem dînşiî de venirea dolarilor din America pentru terenurile lor.

S'aŭ dat şi concesiunî eftine, dar de cînd s'a aflat că este petroleŭ s'aŭ urcat preţurile, şi s'aŭ urcat într'un mod extraordinar, în cît este natural ca ele să scadă.

Mai citesc odată: „ar manipula vînzarea petroleului nostru după a lor concurenţă, exportînd chiar atitea cantităţi în cît să nu rămînă îndestul în ţară pentru trebuinţele noastre neînlăturabile!!."

D. prim-ministru se teme ca nu cum-va să ajungă Romînia să exporte şi petroleŭ. Iî este frică de asta! Ce copil eram eŭ! Eŭ ziceam până acum că ţara noastră nu are de cît grîŭ de exportat, şi munca tutulor oamenilor de stat este ca să mai găsească ceva de exportat, ca să plătim în străinătate ceea-ce importăm. Atunci însă ce să facem?

Să facem un cazan mare în mijlocul ţăreî, să-l umplem cu petrol, şi să nu-l exportăm.

Am terminat cu citaţiunile. Vă întreb: Bine şi cuminte este ca să introducem petroleul în legea minelor? Şi nu discut detaliile, nu discut dacă perimetrul de 40 hectare saŭ de 200 hectare este o măsură bună saŭ nu. Ştiŭ numaî că fixînd perimetrul la 40 hectare, aţî desfiinţat absolut orî-ce exploatare de mine de petroleŭ în Romînia. Nu vor trece 6 lunî, dacă votaţi acest articol al Senatuluî şi veţî vedea încetînd expoatarea petroleului în Romînia. Acesta este un detaliŭ pe care, cum foarte bine zicea d. Brătianu, îl vom discuta la articolul respectiv. Intinderea perimetruluî este la articolul respectiv.

Pentru ce însă aţî băgat minele de combustibil în legea minelor? Ce interes aţî avut?

Pentru poliţia minieră? Dar în legea cea veche se zicea că şi minele de petroleŭ, sunt supuse poliţieî miniere. Pentru ce însă în cestiunea fixăreî drepturilor aţî pus minele de petrol în legea minelor?

D-v. ziceaţi, la 1895 că se violează constituţiunea, căci noi puneam în legea noastră că dacă proprietarul suprafeţei refuză să exploateze el subsolul, îl daŭ altuia să 'l exploateze, dîndu'i drept proprietaruluĭ suprafeţeĭ la o redevenţă.

Eĭ bine, acum la rîndul nostru zicem că se violează înzecit constituţiunea, cînd mie proprietar al suprafeţeĭ şi al subsoluluĭ, îmĭ spunĭ: Nu poţĭ să arendezĭ subsolul de cît în anume condiţiunĭ. De unde acest drept? Iar dacă acest lucru s'ar desfiinţa, ce maĭ caută petroleul în legea minelor?

Dacă statul nu dă concesiunĭ de petroleŭ pe proprietăţile luĭ, nu aveţĭ nevoe să puneţĭ petroleul în legea minelor. Îl puneţĭ numaĭ ca să împuţinaţĭ drepturile proprietăţeĭ?

Eĭ bine, noĭ ne facem păzitorĭ aĭ proprietăţeĭ şi vă zicem: Reacţionariĭ de la 1895 carĭ voiseră să violeze drepturile de proprietate, asigurate de constituţiune, aceĭ reacţionarĭ respectaseră măcar dreptul de proprietate în ceea-ce priveşte petroleul şi aŭ venit liberaliĭ de la 1899, —mă ertaţĭ! nu liberaliĭ ci guvernamentaliĭ de la 1899, —ca să răpească proprietaruluĭ suprafeţeĭ dreptul săŭ legitim, drept împrescriptibil, drept garantat prin constituţiune. (Aplause).

Dacă votaţĭ această lege neconstituţională, declar încă odată ca să se ştie că nimic nu va împedica ca mîine să veniţĭ cu o altă lege în care să ziceţĭ, că nicĭ un proprietar de moşie nu are drept să arendeze de cît un număr hotărît de hectare, iar nu toată întinderea moşieĭ, căcĭ după constituţiunea noastră nefiind deosebire între proprietatea de sus şi proprietatea de jos, măsura care aţĭ luat-o acum pentru proprietatea de jos puteţĭ să o luaţĭ mîine şi pentru proprietatea de sus, şi atuncĭ din violare în violare a dreptuluĭ de proprietate nu ne vom alege de cît cu declamaţiunile d-v. de altă-dată. (Aplause).

* * *

(Aceeaşĭ şedinţă)

La art. 3, tot la legea minelor, d. Take Ionescu se ridică în contra

dispoziției, prin care serviciul minelor e luat de la Ministerul Domeniilor și trecut la cel de lucrări publice.

In acest discurs d. Ionescu continuă cu acțiunea obstrucționistă.

D. Take Ionescu: D-lor deputați, art. 3 coprinde o dispoziție capitală, o modificare capitală făcută de Senat. Care este această modificare capitală?

Regimul minelor până acum era aceasta: minele — atît ceea-ce privește minele Statului cît și ceea-ce privește minele particularilor — atîrna de administrațiunea minieră de pe lîngă ministerul agriculturei, industriei, comerciului și domeniilor.

In acest proiect cum s'a modificat de Senat, se schimbă această situațiune, minele sunt alăturate de ministerul lucrărilor publice.

Acest articol — cum ziceam — coprinde o idee capitală a legei, în alin. 1, și mai coprinde și un adaos la lege, în alin. 2.

Care este, d-lor, textul alin. 1? Il citesc pentru mai bine aducere aminte.

„Autoritatea de care depind minele, carierele și stabilimentele industriale dependinte de aceste industrii este ministerul lucrărilor publice.“

Mă ocup, d-lor, de o cam-dată de acest prim aliniat. Văd că chiar aliniatul așa cum este redactat, mărturisește că minele, carierele și stabilimentele industriale, dependinte de aceste industrii . . . de care industrie adică? De mine și cariere. Atunci vă întreb: Avem noi în organizarea statului nostru un minister special care se ocupă cu industria? Avem. Avem un minister care poartă chiar numele „de industrie“.

Pentru ce, d-lor? — ca primă întrebare — pentru ce un lucru pe care legea 'l declară că este o industrie să ia de la ministerul de industrie? Dar o mină trage după sine și altă specialitate industrială depinzînd de dînsa. De exemplu. Aveți o mină de fer. Pe lîngă o mină de fer se stabilesc ceea-ce se numește — les hauts fourneaux — adică, acele mari cuptoare în cari se ferbe, se arde mineralul, se scoate ferul, și se svîrle zgura. Impregiurul mineï este dar și un stabiliment industrial dependinte de mina de fer.

Aveți de exemplu o carieră de piatră, o carieră de

marmură; avem în Dobrogea carieri de marmură de cea mai mare frumusețe. Iată o idustrie în care această marmură să se tae, să se facă în plăci, în blocuri, etc., un stabiliment industrial dependinte de aceste carieri. Aveți, de exemplu, o mină de petroleŭ, pe lîngă o mină de petroleŭ se creează următoarele stabilimente industriale, nu le voiŭ număra pe toate: Se află mai întîiŭ fabrica de rafinat, căci cel d'întîiŭ lucru este din petroleŭ să scoți gazul lampant, în acelaș timp trebue să scoți și benzina ca să aĭ un petroleŭ bun. Atunci, pe lîngă acest stabiliment de rafinare, de petroleŭ, va veni un alt stabiliment industrial care va întrebuința benzina, de exemplu: la fabricarea de diferite substanțe chimice întrebuințate în industrie.

D-lor, tot lîngă o mină de petroleŭ mai este un stabiliment industrial care se creează; după ce aĭ scos întîiŭ gazul lampant, pe urmă benzina, aĭ să scoți uleiul mineral, și iată un noŭ stabiliment de industrie, fabricarea de uleiŭ mineral. Tot din petroleŭ scoateți parafina, o substanță grasă solidă, iată dar încă un noŭ stabiliment industrial, acela care extrage parafina din petroleŭ. Credeți că s'a oprit aci? Nu. Odată ce aĭ scos parafina se mai creează un stabiliment industrial, este fabricarea luminărilor de parafină.

Dar numai atît, d-lor? Nu. După uleul lampant, după benzină, după uleul mineral, după parafină, după fabrica de luminări, se mai creează încă o fabrică, este fabrica de ghiață. Știți bine că la distilarea petroleuluĭ aĭ nevoe de a produce un frig așa de puternic în cît poți să-l întretrebuințezi la fabricarea gheței, și ce frumoasă ghiață; sunt sigur că și d. ministru al justiției o consumă.

Iată, dar, d-lor, o serie de stabilimente industriale carĭ sunt dependinte de o mină de petroleŭ.

V'am arătat stabilimentele industriale dependinte de mina de fer; dar combinînd mina de lignit, o altă industrie: fabricarea brichetelor de lignit.

Aș putea să urmăresc acest lucru la infinit; aș putea să vă arăt unele substanțe din carĭ se scoate acidul sulfuric, și de aci o mulțime de stabilimente industriale, în legătură cu extragerea acestor substanțe. Dar, d-lor, în această direcțiune nu este sfîrșit.

Ajung dar aci la o primă argumentare în contra modificărilor făcute de Senat.

D-v. ziceţi că stabilimentele industriale din această ţară, dependinte de mine, se vor lua de la ministerul industrieĭ şi se vor duce la ministerul lucrărilor publice. D-lor, vă întreb: este lucru cu minte ca d-ta, cînd aĭ în statul d-tale un minister special, însărcinat cu dirigiarea industriilor, să ieĭ o mare parte, una din cele maĭ însemnate părţi ale industrieĭ ţăreĭ şi să o treci la un alt minister de cît cel special al industrieĭ? (Intreruperi).

D. C. Dimitrescu-Iaşi, vice-preşedinte, ocupă fotoliul preşedinţial.

D. Take Ionescu: Să nu credeţi, d-lor, că obstrucţiunea este o misiune uşoară. Este foarte greŭ. Trebue să fiĭ mereŭ în cestiune, să nu prea plictiseşti lumea, şi să sufere şi hîrtia ceea-ce spuĭ.

Iată prima mea critică. Nu este cu minte să jupoĭ pe bietul minister de industrie de maĭ mult de jumătate pielea luĭ, pentru ca să trecĭ aceste lucrărĭ la ministerul lucrărilor publice.

Dar maĭ departe; la ce ne duce această trecere nu numaĭ a minelor, dar a industriilor dependinte de mine şi cariere, la ministerul lucrărilor publice?

Presupun că aveţi la ministerul industrieĭ o serie întreagă de oameni competinţi în ale industrieĭ, în toate industriile, căcĭ industriile dintr'o ţară se ţin trîmbă una de alta, şi chiar aceasta este causa pentru care la noĭ până acum industria nu a progresat mult, căcĭ avem prea puţine industrii, şi una atîrnă de cea-l-altă,—aşa, dar, ziceam că aveţi în ministerul industrieĭ un personal competinte, care însă trebue să rămînă la ministerul industrieĭ, care avînd porecla de minister al industrieĭ trebue să i se lase ceva din industrie, căcĭ ministerul lucrărilor publice să fie minister de industrie şi ministerul de industrie să fie minister de zero, aceasta nu se poate. Că nu este ocupat în present departamentul, aceasta nu este o regulă şi pentru viitor. Şi pe lîngă acest personal competent în ale industrieĭ de la ministerul de industrie, veţi maĭ crea şi la lucrările publice un personal competent în ale industrieĭ! Bogaţi sunteţi! Trăim într'o ţară care debutează în materie de industrie, unde oamenii competenţi

'i cauți cu lumînarea pănă să 'i găsești, unde te rogi de dînșii, unde ești silit să inventezi oameni competinți, să creezi reputațiuni din văzduh. Și în țara aceasta, d-v., în anul 1899, prin vigoarea juvenilă a Senatului, creați două organizme industriale, unul la lucrările publice și altul la industrie.

S'a speriat Senatul de atîta tinerețe, de atîta pletoră în statul acesta, și a crezut că are el, Senatul, destulă putere ca să decreteze că aŭ să se ivească atîtea capacități și competințe ca să umple două ministere, în loc de unul.

Dar numai atît, d-lor?

Presupunem că prin munca inteligentă a Senatului se vor naște aceste competințe. Dar atunci costă parale treaba aceasta.

Nu este așa?

Principiul unei bune organizațiuni a statului este să aĭ funcțiunari competinți și bine plătiți... Și vedeți se cam vorbește la noi mult în contra cumulului.

Da! E drept; dar în mare parte cumulul se datorește la prea proastă plătire a unor înalți funcționari, cari sunt împinși și dînșii față de nevoile vieței și de imboldul activității pe care o simte într'înșii, să ocupe mai multe funcțiuni ca să'și însumeze cît le trebue. Repet, principiul este să avem oameni puțini și bine plătiți? Și d-v. ce faceți? Intîiŭ le înmulțiți numărul, prima siguranță că'i veți avea ceva mai jos. Cu cît înmulțești numărul cu atît scazi calitatea lucrurilor. Le scădați dar calitatea.

Dar o să le scădeți calitatea acestor oameni competinți și din alt punct de vedere. Avînd două administrațiuni industriale, una la industrie și alta la lucrări publice, veți avea de sigur lefuri mici; căci o pungă are statul, nu zece.

Și din această privință, saŭ veți face risipă cu punga statului saŭ veți avea un personal mediocru în ambele locuri.

Da, d-lor, este numai atît?

Presupunem acum că aveți putința să vă plătiți acest lux ca să înmulțiți numărul oamenilor competinți în industrie, în cît să nu știm ce să mai facem cu dînșii, că

aveţi parale berechet şi că puteţi să cheltuiţi cît vă place.

Dar, d-lor, vine un alt argument: este lucru necuminte să împărţim o administraţiune ca aceasta în două. Necuminte, de ce? Numaĭ atunci cînd aĭ d-ta ochiul asupra tutulor industriilor, asupra întregeĭ mişcăriĭ economice a ţăreĭ, numaĭ atunci poţi să aĭ în realitate sentimentul mersuluĭ industrieĭ, numaĭ atunci poţi să dirigĭ cu competinţă mersul industrieĭ.

Dar maĭ departe, d-lor, unde puneţi d-voastră acest serviciŭ?

La lucrările publice; deja ministerul lucrărilor publice n'are nume adevărat. Aceasta este o poreclă; nu este ministerul lucrărilor publice, este ministerul căilor de comunicaţie. Iată adevărul! Căci dacă citeşti ad-literam, ministrul lucrărilor publice, îţi închipueşti că toate lucrările publice ale statuluĭ le face dînsul. Nu este exact.

Din diferite lucrăriĭ publice ale statuluĭ, acest minister n'are de cît acele cariĭ privesc căile de comunicaţiune.

Eĭ, credeţi că într'o ţară ca a noastră în care drumurile de fer aparţin statuluĭ, în care avem deja peste 2.800 km. de drum de fer; într'o ţară în care în privinţa şoselelor suntem cu desăvîrşire înapoiaţi şi unde maĭ multe generaţiuniĭ vor trebui să muncească pentru ca să înzestreze ţara cu şosele suficiente; într'o ţară în care suntem în starea primitivă în privinţa rîurilor pe cariĭ suntem nevoiţi de a le trece cu căruţa prin apă, unde pe cursul rîuluĭ Olt, într'o distanţă de peste 100 km., nu avem de cît două poduriĭ, unde între judeţele Romanaţi, Olt şi Teleorman nu este nicĭ un pod de trecere, într'o astfel de ţară credeţi că ministerul poreclit al lucrărilor publice nu are destul de lucru?

Dar d-lor, noĭ am creat serviciul de navigaţiune maritim, şi-mĭ închipuesc că acest serviciŭ va fi un lucru serios, văd că mergem acum la Salonic, şi este probabil că vom merge şi la Caucaz, căcĭ linia cea maĭ dreaptă din spre apusul Europeĭ într'acolo este pe la noĭ. Iată, dar, d-lor, încă o ocupaţiune pentru ministerul căilor de comunicaţiune.

Dar o să lăsăm noi pentru tot-d'a-una malul Dunărei în halul în care se găseşte aşa în cît să fim nevoiţi a aduce Dunărea la cheü în loc de a face cheul la Dunăre? Iată, dar, încă o ocupaţiune serioasă pentru ministerul comunicaţiunilor.

Şi voiţi d-v. ca ministerul lucrărilor publice după ce are o misiune aproape extraordinar de grea, să'i mai daţi şi minele şi industriile legate de mine?

Tot acelaşi sistem ca şi cu legea învăţămîntului profesional. Ministerul agriculturei, industriei şi comerciului, în ziua în care se va termina vînzarea moşiilor statului la ţărani, va rămîne un minister de pescării şi păduri. Şi acestui minister care va fi în curînd cel mai puţin ocupat îi luaţi o jumătate din industria ţărei şi o treceţi cui? Ministerului lucrărilor publice, care este încarcat pănă în gît şi încărcat nu de afaceri curent pe cari le-ar putea face ori-ce sgîrie-hîrtie, care crede că în a mîsgăli hîrtia constă idealul omului de Stat, dar de lucrări care ar putea stoarce puterile unui gigant.

Pentru ce aceasta? Şi ce legătură poate exista între mine şi căile de comunicaţiune?

Ce legături există între fabricanţii de lumînări de stearină şi ministerul lucrărilor publice?

Vă voiü spune eü imediat ce invocaţi d-v.:

Întîiü este faptul că aşa este şi în Francia: Şi noi facem lucrurile pe dos: cînd Francia are dreptate, noi schimbăm ce este în Francia; cînd în Francia lucrurile nu se fac pe nedrept, noi imităm ce este în Francia. Tot învăţămîntul profesional din Francia, afară de o şcoală de arte industriale, toate şcoalele cu caracter profesional aparţin ministerului special al agriculturei, industriei şi comerciului. Noi însă le luăm de acolo şi le trecem la ministerul instrucţiunei publice, care este ultra ocupat. In Francia minele aparţin ministerului lucrărilor publice. Este aceasta raţional? De loc, căci minele nu aü nicî o legătură cu lucrările publice. Minele aü însă legătură cu industria mai mult de cît cu lucrările publice.

Noi imităm pe Francia şi trecem minele la lucrările publice. Şi aceasta de ce? Fiind-că în serviciul minelor trebuesc ingineri şi inginerii ţin de ministerul lucrărilor

publice. Eĭ şi? Nu avem noĭ legea corpuluĭ tehnic, prin care toţĭ ingineriĭ sunt supuşĭ aceluiaş regim?

Atuncĭ să mergem pănă la sfîrşit şi să zicem: Dar cele-l'alte industriĭ şi stabilimente industriale carĭ nu ţin de mine, şi a căror funcţionare nu se face cu pantofarĭ, ci cu ingineriĭ? Atuncĭ de ce nu am trecut şi cele-l'alte stabilimente industriale la ministerul lucrărilor publice? Dar, d-lor, agricultura maĭ superioară nu se face tot cu ingineriĭ? Ingineriĭ agricolĭ, dar tot ingineriĭ? De ce atuncĭ nu se trece şi agricultura la ministerul lucrărilor publice? Şi legătura, d-lor, este şi maĭ mare între una şi alta. Să vă spun de ce: tot are o legătură cîmpul cu ministerul lucrărilor publice, că scoate nisipul de la malurile şoselelor, dar cu minele nu are nicĭ o legătură. Mina este sub pămînt şi el lucrează d'asupra.

D-lor, divisiunea munceĭ este un progres, şi evident că s'a făcut progres cînd s'a creat ministerul comercĭuluĭ, industrieĭ, agricultureĭ, căruia i s'a dat şi domeniile statuluĭ.

D-v. acum desfiinţaţĭ de fapt acest minister. Că ministerul de comerciŭ nu are treaba mare de făcut. Căcĭ, d-lor, în legislaţiunea comercială cea maĭ importantă parte sunt tarifele vamale. Această legiuire însă nu se face numaĭ de către ministerul comercĭuluĭ, ci cu înţelegerea ministeruluĭ de finance şi la 10 anĭ odată, cînd este să se încheie tratate de comerciŭ.

Ca minister de agricultură ce are el de făcut pentru ale agricultureĭ?

Fermele-model, şcolile de agricultură, şi se zice şi concursurile agricole. Concursurile agricole, 5000 leĭ pe an pentru încuragiarea agricultureĭ în Romînia! Curată bătae de joc, căcĭ ce însemnează 5000 de leĭ pentru un budget de 220.000.000!

Maĭ 'ĭ rămîne industria, luîndu-ĭ şi cea maĭ mare parte din industrie, atuncĭ sunt în dreptul meŭ să vă întreb: Pentru ce această pornire a d-v. contra acestuĭ minister?

Nu cum-va această pornire în contra acestuĭ minister fiind-că el a fost făcut de către partidul liberal? Eŭ nu pot să-mĭ explic de ce atîta ură contra luĭ, de cît prin lipsa d-v. de pricepere, şi pentru ura d-v. pentru unul din-

tre aĭ noştri care l'a ocupat. Ce aveţĭ cu acest minister? Pentru ce regulat în două legiuirĭ căutaţĭ să-l desfiinţaţĭ. Nu a dat roade? D-lor, nimic nu dă roade, dacă nu se pune sămînţă. D-v. sunteţĭ responsabilĭ de aceasta, căcĭ maĭ mult de 11 anĭ aţĭ avut conducerea acestuĭ departament.

Dar, d-lor, aŭ fost sub noĭ, nu pote nimenĭ tăgădui, ómenĭ competinţĭ carĭ aŭ condus acest departament. Ignoraţĭ resultatele căpătate de către fostul ministru al comerciuluĭ, industrieĭ şi domeniilor, d. P. Carp? Nu a fost ramură în acest minister, care să nu se desvolte sub conducerea d-luĭ P. Carp.

Poate că nu s'a făcut destul, căcĭ foarte multe sunt de făcut la acest departament. Este mare greşală, cînd se aduce numaĭ criticĭ acestuĭ minister, căcĭ a-l critica numaĭ, este a nu da seamă de progresul realizat şi maĭ cu seamă de către persoanele competinte carĭ 'l-aŭ ocupat. D-v. aţĭ căutat ca acest minister, de importanţa ce vă arătaiŭ, să fie foarte des ocupat de către un interim, şi vă închipuiţĭ ce progrese putea face acest departement sub interimĭ.

Fiind-că este vorba de interimate, eŭ ştiŭ un interimat al unuĭ d. ministru, al d-v., al primuluĭ-ministru, cît care tot timpul cît a stat acolo, ştiţĭ de ce s'a ocupat?

S'a apucat să refacă el singur socotelile de la toate moşiile statuluĭ carĭ aŭ fost căutate în regie, socotelĭ de adunărĭ şi scăderĭ. Cînd mi s'a spus lucrul, nu credeam, dar informîndu-mă maĭ de aproape, m'am convins.

Eĭ bine, dacă aşa se petrec lucrurile, de ce vă miraţĭ că acest minister nu dă roade?

D-lor, ca să dea roade, un minister nu este destul să aibă slujbaşĭ bunĭ, adică trup, maĭ trebue şi cap, adică ministru.

Aşa, de exemplu, dacă veţĭ lua pe iubitul nostru coleg d. Cutcudache, cel maĭ înalt dintre noĭ şi-ĭ veţĭ ridica partea superioară a craniuluĭ şi 'ĭ veţĭ scoate materia cenuşie, ce vor face cele-l'alte organe ale corpuluĭ? Vor face mişcărĭ în diferite direcţiunĭ, fără nicĭ un folos.

Aşa, şi cu ministerul domeniilor, dacă nu-ĭ daţĭ mi-

nistru cu materie cenușie, cum voiți să dea rezultate bune?

Acum, trecînd la aliniatul al doilea, găsesc o a doua serie de argumente în contra ceea-ce s'a făcut la Senat.

Așa cum s'a făcut de d-v. legea minelor, administrația minieră nu are asemănare cu administrația minieră din alte state, a d-v. va fi administrațiune domenială.

In țările, unde statul nu are minele ale luĭ, el are doar veghiarea asupra minelor, poliția minelor. Serviciul de mine este un serviciŭ maĭ mult de poliție. Așa este legea d-v.?

D-v. ați hotărît alt-ceva pe temeiŭ unor opiniunĭ pe carĭ primul-ministru zice că le păstrează, ați hotărît ce?

Ați hotărît că pe moșiile statuluĭ nu veți da concesiunĭ miniere nicĭ pentru petroleŭ, nicĭ pentru lignit.

Veți lăsa oare să doarmă petroleul și lignitul? Nu; ați zis că le veți exploata d-v. singurĭ. Apoĭ nu înțelegeți că această exploatare a domeniilor statuluĭ devine o adevărată exploatare domenială?

După cum exploatarea moșiilor este o exploatare domenială; după cum exploatarea pescăriilor este o exploatare domenială; după cum exploatarea pădurilor este o exploatare domenială, tot așa și exploatarea petroleuluĭ și a lignituluĭ va fi o exploatare domenială. Atunci vă întreb: Cînd aveți un minister care este și de industrie și de domeniĭ, și creați în țară pe domeniile statuluĭ o exploatare domenială și industrială, în loc să o lăsați aceluĭ departament special o luați și o dați aiurea?

Eŭ, d-lor, vă mărturisesc că nu înțeleg. Să las maĭ întîiŭ, că în general este răŭ de a crea relațiunĭ speciale între două departamente ale statuluĭ. Domeniile administrînd partea specială a moșieĭ, lucrările publice exploatînd minele. Și ambele departamente corespunzînd, certîndu-se, poate, și judecîndu-se.

De ce nu? Minunățiile administrațieĭ sunt nesfîrșite. 'Mĭ aduc aminte de un frumos proces ce am auzit strigîndu-se la Curtea de casație, recurent ministerul lucrărilor publice, intimat ministerul domeniilor, proces început sub administrațiunea noastră și continuat sub d-v. Și atunci m'am întrebat: Cum se poate judeca două ministere, cînd represintă aceeași persoană morală, Statul.

Dar, d-lor, care vă este argumentul? 'L am auzit şi eŭ: avem de gînd să exploatăm minele de petroleŭ şi lignit, pentru că trebue combustibil la drumurile de fer, şi fiind-că drumurile de fer depind de ministerul lucrărilor publice, trebue să trecem minele la acest minister.

Eĭ bine, dar numaĭ de combustibil are nevoe drumurile de fer? Maĭ sunt o mulţime de lucruri de cariare nevoe: ast-fel are nevoe de desemnatorĭ. Eĭ bine, desemnatorĭ ies din şcoala de bele-arte, acum să treceţĭ şi această şcoală la ministerul lucrărilor publice. Dar drumurile de fer aŭ nevoe de apă, acum o să luaţĭ şi serviciul hidraulic şi să'l treceţĭ la ministerul lucrărilor publice, fiind-că drumurile de fer aŭ nevoe de apă.

D-lor, nu înţeleg această centralisare absurdă.

Că minele se vor exploata de drumurile de fer este o teorie primitivă, fiind-că aşa face primitivul, acelaşĭ om ară, işĭ taie lemnul din care işĭ face carul, işĭ face cămaşă, taie oaia din care işĭ face căciula.

Este o teorie primitivă, căcĭ dacă drumurilor de fer le trebue combustibil, asta nu va să zică că tot el să găurească pămîntul ca să scoată combustibilul. Alta este exploatarea minelor, alta este exploatarea drumurilor de fier.

Este adevărat că toate sunt legate în societatea omenească, dar să nu ne apucăm acum să le strîngem toate într'o singura administraţie.

D-lor, îmĭ aduc aminte din timpul d-luĭ Carp, de un lucru. Ministerul instrucţiuneĭ cumpără de la particularĭ lemne pentru internatele statuluĭ; se exploata însă atuncĭ în regie pădurea Comana. D. Dobrescu, secretarul general al ministeruluĭ de domeniĭ, vine şi-mĭ spune: Nu este păcat ca ministerul instrucţiuneĭ să cumpere lemne de la particularĭ?

Neapărat, am zis şi am cumpărat lemne de la ministerul domeniilor. Ce aţĭ face d-v. cu teoria ce preconisaţĭ? Fiind-că ministeruluĭ de instrucţiune îĭ trebue lemne, să trece exploatarea pădurilor la ministerul de instrucţiune.

Se ţine aceasta în picioare? E acesta un raţionament pentru ca să schimbĭ toată alcătuirea departamentelor ministeriale şi s'o învîrteştĭ aşa, în cît pe unul să'l

faceţi ca pe oamenii cu apă la cap, să'l umpleţi de atributii, iar pe altul să'l prăpădiţi prin anemiere, să scoateţi tot din el, să'l sleiţi, să'l istoviţi în cît să nu poată face nimic?

In contra acestei tendinţe mă înscriu.

Dar mai am un argument.

Dacă vreţi d-v. ca acest serviciu de mine să producă în realitate, lăsaţi corpul lor inginerese independent autonom, depinzînd de ministerul industriei, nu'l inglobaţi la corpul inginerese al căilor ferate. Stiu că toţi fac parte din corpul technic, dar alt-fel vor obţine dînşii ceea ce vor voi pentru minele lor de la ministerul special şi mult mai puţin vor obţine de la ministerul general. Şi ca să ilustrez lucrul, vă rog să judecaţi, d-lor. Ministrul de lucrări publice, cînd îşi va face budgetul său, credeţi că se va gîndi întîiu la exploatări de mine?

El se va gîndi la şosele, la poduri, la căi ferate, la navigaţiunea lui şi toate creditele disponibile le va lua pentru acele servicii, cari sunt vechi în departamentul său, iar nenorociţii de la administraţia minelor vor face memorii şi vor cere în fie-care an şi nu vor căpăta nimic, pe cînd dacă lăsaţi lucrul la ministerul special ca industria minieră să fie o ramură aparte în organizaţia statului, această ramură ajutată de ministerul său se va desvolta, va creşte în folosul bogăţiei noastre naţionale.

D-lor, mai am un argument şi termin.

Eu mă minunez şi mă întreb: Ce fel de legislaţie faceţi d-v.? Studiaţi legea minelor de trei ani şi jumătate şi probabil că o mai studiaseraţi înainte de a ajunge la guvern.

Nu e vorbă, din discursurile pe cari le-aţi pronunţat atunci, nu prea reese că o studiaseraţi, dar nici din discursurile de acum nu reese că aţi studiat-o, dar tot cred că, pe cît puteţi d-v. studia, aţi studiat-o înainte de a veni la guvern. De trei ani şi jumătate aţi avut la ministerul domeniilor *oameni iluştri, de o competinţă superioară şi absolut netăgăduită, de o activitate iarăşi netăgăduită, productivă, oameni cari în toate departamentele în cari aŭ fost aŭ lăsat urme neşterse despre competinţa şi fecunditatea lor*, aceşti oameni aŭ muncit trei ani şi jumătate şi n'aŭ descoperit că pentru mai bunul mers al

serviciului minelor el trebue să treacă la ministerul de lucrări publice. Şi a venit în această Cameră cu legea pentru mine, ministrul respectiv, şi noi profanii am votat legea rămînînd serviciul minelor la ministerul de domenii.

Apoi, dacă experienţa d-lor administratori era că minele sunt rău puse la domenii şi că trebue să treacă la lucrări publice, pentru ce ne-aţi lăsat pe noi deputaţii în necunoştinţă de acest lucru? Ori, cum zice d. raportor, noi am fost inconştienţi, dar inconştienţi nu din vina noastră, ci a guvernului, care cu competinţa sa ne-a spus ca să rămînă minele la ministerul industriei?

Pentru aceea închid, zicînd: sunt în contra art. 3 aşa cum s'a modificat de către Senat.

* * *

(Aceeaşi şedinţă)

Cu toate că acţiunea obstrucţionistă a opoziţiei urma, totuşi votarea articolelor, deşi se făcea mai încet, totuşi s'a putut ajunge la articolul 5 al legei.

D. Take Ionescu, luînd cuvîntul, susţinu în parte dispoziţiunile acestui articol, prin care se prevede că la vînzarea moşiilor statului, statul îşi rezervă pe contul său exploatarea minelor.

D. Take Ionescu: D-lor deputaţi, acest art. 5 conţine o măsură de principiu, şi anume, Senatul a făcut la acest articol două schimbări: una are toată aprobarea noastră, este o excelentă modificare.

Care este această excelentă modificare făcută de Senat? La vînzări de proprietăţi ale statului, statul îşi va reserva în tot-d'a-una dreptul asupra minelor. Este foarte bine că a făcut Senatul această modificare. Pot să zic chiar că e singura modificare bună pe care a făcut-o Senatul. Şi de ce, d-lor, zic că această modificare este o bună modificare? Nu pentru ideea strîmtă că este bine să 'şi păstreze statul mai multe bogăţii pentru el. Aceasta este un punct de vedere îngust. Iată însă pentru ce. O mină nu se poate stabili pe o proprietate prea mică. Galeriile se întind sub pămînt pe distanţe lungi, şi dacă d-ta ai la suprafaţa solului proprietatea împărţită în prea mici bucăţi, nu poţi să faci o mină pe o suprafaţă numai de 200—300 metri, şi nu poţi fi nici la capriciul fie-cărui

proprietar mititel, care să 'ţĭ facă condiţiunĭ exorbitante.

Care este modul în care statul vinde proprietăţile sale? Dacă le-ar vinde în corpurĭ întregĭ aşĭ fi adversar al acestuĭ aliniat, căcĭ sunt adversar al ideiĭ că bogăţiile trebuesc să stea închise în pămînt.

Dar statul vinde proprietăţile sale în loturĭ micĭ. Şi din momentul ce statul vinde proprietăţile sale în loturĭ micĭ, şi d-v. aţĭ zis că mina aparţine proprietaruluĭ suprafeţeĭ, dacă d-v. nu aţĭ pune acest aliniat, atuncĭ, d-lor, ce s'ar întîmpla? Mina nu s'ar putea stabili pe aceste proprietăţĭ micĭ, căcĭ, d-lor, cine are niţică experienţă de lucru ştie că nimic nu este maĭ greŭ în ţara aceasta de cît să convingĭ pe oamenĭ, cînd facĭ o transacţiune că nu 'ĭ furĭ.

Ideia lor, în general, cînd fac o transacţiune, este saŭ că eĭ te fură pe tine, orĭ că tu 'ĭ furĭ pe eĭ. Ideia adevărată că în orĭ-ce transacţiune omenească ambele părţĭ aŭ interes şi nicĭ unul nu fură pe cel-alt, nu este o idee populară.

De aceea, d-lor, orĭ de cîte orĭ te ştie un proprietar că aĭ nevoie de bucata luĭ de pămînt, 'ţĭ face atîta greutate că nu te poţĭ apropia de el.

Cunoaşteţĭ vre-un oraş ca Bucureştiĭ unde casele să se clădească în formele cele maĭ extraordinare? Unele în formă de caşcaval; altele în formă de lamă de briceag. Aceasta provine din causă că proprietariĭ nu vor să înţeleagă că este interesul lor să facă un schimb între dînşiĭ.

Cu minele şi maĭ răŭ: căcĭ statul 'şĭ vinde locurile sale miniere în loturĭ de 5 hectare. Ca să se exploateze o mină, trebue să se înţeleagă între dînşiĭ o serie de 2—300 proprietarĭ. Foarte greŭ; cu desăvîrşire greŭ.

Dar încă o greutate: este foarte greŭ să cunoştĭ pe adevăraţiĭ proprietarĭ. Trebue să ţiĭ minte d-ta, pe lîngă toţĭ copiiĭ din sat, pe ceĭ carĭ sunt minorĭ, carĭ s'aŭ însurat, carĭ sunt absenţĭ. Şi aceasta este una din piedicile stabilireĭ industrieĭ petroleuluĭ. Cumperĭ o concesiune, dar nu aĭ nicĭ odată convingerea sufletească că în adevăr aĭ luat de la adevăratul proprietar. De aceea, zic, că acest amendament al Senatuluĭ, este un amendament excelent; nu 'l combat.

Dar dacă acest amendament este excelent, în acest punct de vedere, să vedeţi cum de face, cum de dovedeşte, tocmaĭ primirea acestuĭ amendament, cît de rea este legea în concepţiunea eĭ generală.

Unde sunt minele în ţara noastră?

In Bărăgan, unde moşiile sunt de 10 până la 20.000 pogoane? Nu. Minele sunt în podgoriĭ şi la munte. Apoĭ la podgoriĭ şi la munte avem proprietatea cea maĭ parcelată care există în ţară; avem proprietatea moşnenilor, nu numaĭ cea maĭ parcelată, dar în indivisiune. Nu numaĭ în indivisiune, dar cu absolută imposibilitate să ştiĭ dacă aŭ iscălit toţĭ, şi dacă mîine nu va eşi un plecat de mult, care fiind minor saŭ femee măritată, poate să fie şi 30—40 anĭ de cînd a plecat, şi tot să nu poată avea loc prescripţia dreptuluĭ săŭ.

Aceasta este causa pentru care noĭ, la 1895, voiam un sistem de lege de mine, altul de cît aparţinînd mina proprietaruluĭ suprafeţeĭ. Şi cînd ni se dedea exemplul ca Anglia, Rusia, America, unde sunt minele cele maĭ bogate din lume, aŭ sistemul proprietăţeĭ mineĭ aparţinînd proprietaruluĭ suprafeţeĭ, noĭ răspundem că Anglia, Rusia şi America sunt ţărĭ de mare proprietate; nu sunt ţărĭ de mică proprietate indivisă şi nesigură, cum sunt podgoriile la noĭ în ţară.

Aşa că, d-lor, aprobînd acest amendament al Senatuluĭ, zic, însă, că şi aceasta 'mĭ dă ocasiunea, încă o dată, să dovedesc că nu în pricepere, nicĭ în cunoştinţă în această materie s'a alcătuit lucrul acesta. Şi tot în necunoştinţă de adevăratele condiţiunĭ ale ţăreĭ, necunoştinţe pe carĭ le urmăresc într'adins în toate legile, şi le voĭ urmări în toate legile până la sfîrşitul mandatuluĭ meŭ articol cu articol, s'a făcut şi restul.

Dar, d-lor, sunt absolut în contra celuĭ-l'alt aliniat care zice:

„Minele de combustibil solid şi petroleŭ de pe proprietăţile statuluĭ vor fi exploatate de stat, fără a putea face obiectul uneĭ concesiunĭ.“

D-lor, am discutat pe larg ierĭ lucrul acesta şi nu pot să revin cu toate detaliile. Dar vă întreb: Este cu minte ca d-v. să ziceţĭ că pe toate proprietăţile statuluĭ nu veţĭ da nicĭ o concesiune de lignit saŭ de petroleŭ?

Ca particular, d-lor, este evident că această dispoziţiune 'mĭ convine; mă ocup şi eŭ de petroleŭ ca mulţĭ dintre noĭ, şi evident că dacă statul nu va da concesiunĭ, se va urca preţul ţerenurilor particulare. Dar acesta este interes particular şi cu totul inferior. D-lor, tot ce se creează ca cestiune economică nu poate fi făcut de cît în mare, căcĭ ideea de a se face în mic, în bucăţele, este o idee veche, primitivă.

Nu vorbesc de lignit, dar petroleul nu se poate desvolta ca bogăţie naţională de cît cu o imensă producţiune. In tîrgul general al lumeĭ noĭ avem doĭ concurenţĭ marĭ: pe America şi Caucazul. Producţiunea în America e enormă, dar producţiunea din Caucaz este colosală. Această producţiune colosală din Caucaz a făcut să scadă preţul petroleuluĭ în tîrgurile europene foarte jos. Atuncĭ cum putem noĭ să exportăm petroleul, căcĭ nu o să'l consumăm aicĭ pe tot, nu putem să'l mîncăm, ci trebue să'l exportăm. Cum să'l exportăm? Nu putem să'l exportăm de cît avînd un preţ tot atît de jos ca cel din Caucaz, ba încă şi maĭ jos, pentru că petroleul din Caucaz este de o calitate superioară. Aşa dar, ca să aĭ un preţ jos, trebue să aĭ cantităţĭ marĭ, producţiune enormă şi unde să'l exportăm? D-lor, noĭ nu putem să luptăm în Englitera cu petroleul american, fiind-că transportul din America în Anglia este foarte eftin. Tîrgul nostru dar va fi Germania, partea centrală a Europeĭ şi ca să ne ducem acolo trebue să avem un preţ eftin, şi ca să avem preţ eftin trebue o producţiune enormă; şi nu numaĭ atît, dar trebue şi transportul să fie eftin. Apoĭ ca să fie eftin, trebue să facĭ ca America care nu transportă pe drumurile de fer, ci toate transporturile le face prin conducte şi pe apă trebue dar să aĭ conducte de la regiunile petrolifere pănă la Constanţa şi pănă la Dunăre, şi să fie purtat petroleul pănă la centruri de producţiune din Germania, din Elveţia în Europa centrală.

In Austria n'o să putem trimite petroleŭ, de oare-ce Austria are petroleul săŭ de Galiţia şi are taxe protectoare în contra petroleuluĭ străin. Or, d-lor, ce ne trebue noă? Cine-va îşĭ face socoteala cît va costa stabilirea, etc.; ştie că spre a se amortisa aceste cheltuelĭ trebue mult petroleŭ de exportat, decĭ o mare producţiune. Va

trebui deci, că ori unde va fi o bănuială de petroleŭ, să burghieşti pămîntul, să'l burghieşti în toate părţile cu sonde, să încercăm în toate părţile. Credeţi d-v., d-lor, că statul ar putea face întreagă această exploataţiune pe risicul luĭ? O exploatare sănătoasă şi serioasă într'o localitate costă 5—600.000 leĭ; căcĭ o singură sondă costă 50.000 leĭ, o sondă care poate merge numaĭ până la 200 metri. Şi este copilăresc lucru să'ţĭ închipueştĭ că dacă într'o localitate aĭ făcut un sondagiŭ şi n'aĭ găsit, este sigur că nu este petroleŭ. Trebue cel puţin opt, zece sonde, carĭ costă 400.000 leĭ; adăogaţĭ la aceasta încă 100.000 leĭ cheltueli generale, face deci 500.000 leĭ.

Atunci cum vreţi d-v. ca statul să facă exploatare pe toată suprafaţa ţăreĭ, cînd ştiut este de toată lumea că de la Olt şi până la nordul Moldoveĭ avem o serie de terenurĭ petrolifere. Noĭ până acum am căutat petroleul tot în podgoriĭ, însă mulţĭ oameni spun că cea maĭ mare cantitate de petroleŭ noĭ o vom găsi sub podgoriĭ, în terenurile carĭ vin sub dealurile noastre.

Insă aceste terenurĭ, în cea maĭ mare parte, aparţin tocmaĭ moşnenilor, şi un capitalist cu greŭ 'şĭ poate pune baniĭ în terenurĭ nesigure.

Dar de ce atuncĭ nu voiţĭ să daţĭ concesiunĭ pe proprietăţile statuluĭ? Pentru ce, d-lor? Pentru că ideia actualuluĭ guvern este să nu dea concesiunĭ? Şi veţĭ putea oare, d-v. singurĭ, să lucraţĭ pe întreaga suprafaţă a ţăreĭ?

D-lor deputaţĭ, maĭ este însă ceva. Pentru fie-care interes omenesc este un ceas bun, şi dacă nu profiţĭ de acest ceas bun, multă vreme veĭ aştepta pe urmă. Care este, d-lor, ceasul cel bun? Este evident că în aceste momente în Europa este o mare atracţiune pentru cestiunea petroleuluĭ, după cum acum cîţĭ-va anĭ era o mare atracţiune pentru aurul din Africa de Sud. Acum este la modă petroleul, şi de această modă trebue să profiţĭ, căcĭ şi aceasta, ca toate modele are să treacă.

O să ţină doĭ, treĭ anĭ, dacă o să ţină. D-v. voiţĭ să nu profităm de dinsa, voiţĭ să închideţĭ cu lacăte bogăţia ţăreĭ înăuntru? Are statul mijloace? Are personal, are banĭ de aruncat ca să facă el explorărĭ pe această suprafaţă a ţăreĭ în diferite localităţĭ unde nu s'a ivit

petroleŭ, dar se bănueşte că ar fi? Nicĭ nu văd banĭ în budget pentru treaba asta.

Aceasta este o greşeală şi o greşeală nu din ordinea lucrurilor marĭ de carĭ vorbeam ierĭ, o greşeală din ordinea lucrurilor celor micĭ, dar carĭ şi acestea interesează, fiind-că este vorba de bogăţia naţională, este vorba de buna stare a noastră.

De aceea cred că se face o mare greşeală cînd se spune în lege că statul, pe proprietăţile luĭ, nu va da concesiunĭ.

Dar nu numaĭ că se face o mare greşelă, dar d-v. nicĭ nu vă ţineţĭ de tradiţiunile d-v.

D-lor, fără nicĭ o lege asupra minelor, în vremea luĭ Ion Brătianu s'a făcut un regulament la ministerul domeniilor pentru exploatarea petroleuluĭ pe proprietăţile statuluĭ, un regulament foarte larg. Prin acest regulament statul da concesiunĭ tuturor acelora carĭ îĭ oferea oarecarĭ garanţiĭ pentru ca să facă explorărĭ şi exploatărĭ de petroleŭ pe moşiile statuluĭ, cu o redevenţă, dacă nu mă înşel, de 10% din producţiunea brută; nu-mĭ aduc aminte exact.

Pe baza aceluĭ regulament s'aŭ luat maĭ multe concesiunĭ; una din cele maĭ importante a fost luate de colonelul Sergiu Candiano, fratele generaluluĭ Candiano, dar explorările luĭ aŭ avut un rezultat bun, a descoperit petroleŭ într'o localitate din ţară.

Aceasta era politica d-v. tradiţională.

Fără de lege, la o vreme în care nu era nicĭ moda petroleuluĭ, la o vreme în care lumea în ţara aceasta era îndoioasă dacă avem marĭ bogăţiĭ în pămîntul nostru, d-v. daţĭ concesiunĭ pe pămînturile statuluĭ.

De ce acum să puneţĭ că nu veţĭ da nicĭ o-dată concesiunĭ pe pămînturile statuluĭ? Ştiţĭ d-v. că aveţĭ miĭ de hectare de pămînt petrolifer în judeţele Prahova, Buzăŭ, Bacăŭ, şi aŭ să fie şi prin Rîmnicul-Sărat.

O voce: Este în Rîmnicul-Sărat.

D. Take Ionescu: Voiţĭ d-v. ca acest lucru să nu să se facă? Lăsaţĭ pentru cîţĭ-va anĭ să se dea concesiunĭ; lăsaţĭ ca opera preliminară, care se chiamă frigerea degetelor în industrie, să se facă de alţiĭ şi, cînd se vor face încercărĭ de concesionarĭ şi se vor stabili regiunile petrolifere,

atunci să veniţi, dacă voiţi, să faceţi şi din stat un exploatator de petroleŭ.

Dacă azi d-v., în momentul dezvoltăreĭ noastre economice, nu voiţi să ajute şi statul la propăşirea şi întemeierea uneĭ industriĭ absolut naţionale, atunci aceasta este o politică strîmtă, absolut strîmtă.

Nu vă gîndiţi d-v. mai departe, nu vă gîndiţi că cu producţiunea noastră agricolă începem să dăm de mal; nu vedeţi d-v. că preţul nu se mai ridică; că singura noastră speranţă în producţiunea agricolă este să îmbunătăţim calitatea, şi acea calitate multă vreme n'o s'o putem îmbunătăţi, căci tendinţa e spre morcelarea proprietăţeĭ, şi până acum la noi proprietatea mică face cultura proastă?

Dar nu numaĭ la noi, d-lor, dar cea maĭ bogată regiune din Europa, faimosul pămînt negru din Sudul Rusieĭ, a devenit în acelaşĭ timp una din regiunile cele maĭ bîntuite de foamete.

De ce? A început să se obosească pămîntul şi populaţiunea fiind prea rară, nu poate să facă îngrăşămintele necesare.

Pădurile de brazĭ de la noĭ încep a se rări şi aceasta era o bogăţie. Agricultoriĭ suferă din causa scădereĭ preţurilor; păstorie nicĭ vorbă nu poate fi, s'a împuţinat pămîntul. Industria vedeţi că o facem artificial şi că ne costă parale.

Industria zahăruluĭ, cînd se vor înfiinţa fabricele necesariĭ pentru a avea producţiunea suficientă, ne va costa 9 milioane perderea taxeĭ de vamă de la zahărul străin şi prima de încuragiare la cel indigen, şi cînd vedem că natura bună-voitoare ţăreĭ acesteia ne da o bogăţie ne maĭ pomenită, care de abia o apreciăm, şi care probabil peste 20 anĭ va veni imediat după agricultură, în loc să faceţi tot posibilul şi să luaţi toate măsurile ca să o încuragiaţi, d-v., cu spiritul îngust, ziceţi, că pe moşiile statuluĭ să nu se dea nicĭ o concesiune. Iată de ce sunt contra modificărilor făcute de Senat la alin. 1 de sub acest articol.

SCĂDEREA VIEȚEĬ POLITICE A REGATULUĬ

Interpelarea d-luĭ Take Ionescu

(Ședința Camereĭ de la 22 Martie, 1899)

Situația guvernuluĭ d-luĭ Dim. A. Sturdza ajunsese imposibilă. Ros de greșelele ce le 'ngrămădise una peste alta, pe de o parte, acțiunea energică a opoziției conservatoare, pe de alta, făcură ca zilele acestuĭ guvern să fie numărate.

Epilogul și deznodămîntul se apropiaŭ. Fără autoritate, fără moral și încredere în sine, guvernul își tîra zilele ca un ftizic, gata la orĭ-ce eveniment neprevăzut să sucombe, fără speranță de reînviere.

Pe toată linia debandada se manifestase; anarhia de sus și de la centru începu să cuprindă spiritele din provincie; viața politică a regatuluĭ încezea, catastrofa finală a direcției d-luĭ Sturdza era inevitabilă, fatală. O schimbare în starea lucrurilor era așteptată de pretutindeni și cu toții din partidul liberal se uitaŭ cu grijă la ce va aduce ziua de mîine.

In această atmosferă încărcată, d. Take Ionescu anunță și-și desvoltă interpelarea d-sale asupra scăderei vieței politice a regatuluĭ, arătînd că vina pentru acest lucru o poartă numaĭ d. Sturdza. Toate actele cu caracter maĭ important, ca și cele maĭ micĭ, din ceĭ treĭ anĭ aĭ regimuluĭ d-luĭ Sturdza defilară în fața Camereĭ, și cu o imparțialitate absolută, care face onoare fruntașuluĭ conservator, d. Take Ionescu găsi accente atît de sincere și sugestive în rechizitorul său, că întreaga Cameră, opoziție și guvernamentalĭ — unĭĭ aplaudînd zgomotos, alțiĭ aprobînd tacit — remaseră sub o impresiune din cele maĭ viĭ și care nu se uită niciodată.

Nu știaĭ ce să admirĭ maĭ mult în acest discurs frumos: forma cea elegantă, fondul plin de miez, modul de gîndire și de concepțiune profundă, expunerea cea clară, stilul și limba cea înaripată, patriotismul cald ce se degaja din cuvîntarea leaderuluĭ conservator!

Discursul acesta poate fi privit ca una din perlele cele maĭ alese ale tribuneĭ parlamentare romîne.

In mijlocul uneĭ atențiunĭ perfecte ia cuvîntul d. Take Ionescu:

D-lor Deputați,

De cînd am anunțat interpelarea mea asupra scăderei vieței politice a regatuluĭ din cauza feluluĭ de a gu-

verna a d-luĭ prim ministru în ceĭ treĭ anĭ şi jumătate din urmă, s'aŭ ivit două fapte noĭ, carĭ fatal schimbă şi modul meŭ de a 'mĭ desvolta interpelarea, şi pănă la oarecare punct chiar aprecierea mea asupra scăderei vieţeĭ politice a regatuluĭ.

Carĭ sunt aceste două fapte noĭ? Unul, d-lor, este declaraţiunea de obstrucţiune legală pe care a făcut-o minoritatea din această Cameră, şi care în mod fatal mă obligă să daŭ o desvoltare complectă la toate punctele interpelăreĭ mele; a doua împrejurare nouă, este deşteptarea opiniuneĭ publice într'un grad şi la un diapazon la care eŭ crezusem, după indiciile trecute, că nu maĭ este în stare să se ridice, aşa că nu maĭ pot zice scăderea vieţeĭ politice a Regatuluĭ fără nicĭ o restricţiune, căcĭ în urma celor ce am văzut ierĭ, aşĭ păcătui în contra conştiinţeĭ mele dacă n'aşĭ recunoaşte că pe cînd viaţa politică a Regatuluĭ a scăzut în sferile conducătoare, a rămas viue în sferile cele-l'alte, şi că atunci, cînd se face un apel sincer şi leal la aceste păturĭ profunde ale ţăreĭ, tot se maĭ ridică viaţa noastră politică. (Aplause).

D-lor deputaţĭ, maĭ este un lucru care fatal va schimba şirul interpelăreĭ mele, este discursul pe care 'l-am ţinut zilele trecute la 17 Martie, în acea şedinţă de-a pururĭ memorabilă în analele noastre parlamentare, în care s'a făcut marele act naţional despre care istoria va vorbi într'o zi, cum vorbeşte de unire, de împroprietărire, zi mare în istoria romînească.

Da, d-lor, este firesc, cu tot obstrucţionizmul nostru, că nu voiŭ repeta discursul de la 17 Martie şi că, prin urmare, d-voastre în deosebitele simptome de scădere a vieţeĭ politice a regatuluĭ, va trebui prin imaginaţie să adăogaţĭ şi acel discurs de la 17 Martie, căcĭ recunosc că n'ar fi leal faţă de d-v. să revin după aşa de puţine zile asupra aceloraşĭ cestiunĭ.

D-lor deputaţĭ, pentru ce acum cîte-va zile am anunţat această interpelare şi pentru ce am întitulat-o: „Interpelez asupra scăderei vieţeĭ politice a regatuluĭ"?

Am făcut, d-lor, interpelarea pentru că şi la Mesagiŭ şi la budgete n'am luat cuvîntul. De două orĭ în timpurĭ normale representanţiĭ opoziţieĭ aŭ şi eĭ datoria lor de conştiinţă de îndeplinit, maĭ grea de cît a d-voastre, pen-

tru că răspunderea lor e mai mare, la Mesagiŭ şi la budget.

De ce n'am vorbit, d-lor, la discuţiunea Mesagiuluĭ? Pentru că noĭ toată opoziţia, chiar aceia pe carĭ d-v. îĭ numiţĭ acum *dispăruţĭ* prin afişele prefecţilor d-v., am crezut că nu maĭ putem vorbi, odată ce primul ministru nu fusese respectos cu representaţiunea naţională şi vorbise d-sa cel d'întîiŭ, făcînd ast-fel două Mesagiĭ ţăreĭ, unul al Capuluĭ statuluĭ şi altul supliment la Mesagiul Capuluĭ statuluĭ, Mesagiul primuluĭ-ministru.

Două Mesagiĭ deosebite unul de altul, căcĭ pe cînd Mesagiul cu semnătura Suveranuluĭ nu vorbise de alegerile din Noembre, şi într'adins lăsase în umbră acele întunecoase alegerĭ, primul-ministru luînd cuvîntul, el, cel d'întîiŭ, lucru fără precedent, căcĭ naţiunea trebue să vorbească întîiŭ cu Capul statuluĭ, nu puterea executivă. (Aplause). . . .

Primul-ministru, dintr'o tendinţă a sa veche, la care voiŭ veni la sfîrşitul interpelăreĭ mele, de a amesteca vecînic Coroana în afacerile sale, şi în timp de opoziţiune şi în timp de guvernămînt, şi tot-d'a-una cu aceeaşĭ bună credinţă (aplause), a făcut un al doilea Mesagiŭ, Mesagiul săŭ în care a pus ceea-ce nu putuse pune în Mesagiul Capuluĭ statuluĭ, şi anume, încrederea pe care 'ĭ-a arătat-o naţiunea în noaptea de 1 Noembre, în orgia de la 1 Noembre 1898? (Aplause).

Atuncĭ, d-lor, noĭ toţĭ, chiar ceĭ maĭ lipsiţĭ de pasiune, dispăruţĭ şi nedispăruţĭ, am găsit că această discuţiune nu maĭ era discuţiune, căcĭ eŭ nu primesc să discut la Mesagiŭ de cît cu Mesagiul Suveranuluĭ, nu cu Mesagiul d-luĭ prim-ministru, eŭ nu accept această substituire de persoană, această complinire prin Mesagiŭ anex la Mesagiul Capuluĭ statuluĭ, Carol I, Mesagiul Capuluĭ statuluĭ, Dumitru I. (Aplause).

De ce acum am tăcut la budget? D-lor, am vroit să vă dăm un răgaz, să vedeţĭ d-v. prin d-v. înşi-vă că nu maĭ merge. Am crezut că, în starea de părăsire din toate părţile în care vă găseaţĭ, reculegîndu-vă în acel for interior al conştiinţeĭ, veţĭ pricepe că nu maĭ merge, veţĭ înţelege că este în interesul ţăreĭ, al neamuluĭ şi al tutulor instituţiilor fundamentale ale statuluĭ, să scutiţĭ

această țară de operațiunea dureroasă a desființăreĭ acesteĭ situațiuni stricate (aplause), și atunci v'am lăsat. Nicĭ interpelărĭ, nicĭ discuțiuni la budget, nimic.

'Mĭ-am zis: Poate că vor să 'și acopere retragerea, vor să nu facă un sacrificiŭ de amor propriŭ, dar simțind că nu maĭ pot, că nu se maĭ poate, vor să se retragă într'un moment de liniște generală, ca să aibă aparența unor oamenĭ carĭ se duc de bună voie, cînd noĭ știm bine că nu era de bună voie.

O voce: Cum ațĭ avut d-voastră.

D. Take Ionescu: D-lor, până la ședința de la 17 Martie întreruperile mă supăraŭ, de la 17 Martie încoace întreruperile mă ajută la lungirea vremeĭ; rog pe d. întrerupător să mă ajute la această căpătare a vremeĭ cu întreruperile sale.

D-lor deputațĭ, am așteptat și am zis: ia să vedem, ia să 'ĭ lăsăm în pace, ia să așteptăm, n'or pricepe?

Aŭ urechĭ, aŭ să audă; aŭ ochĭ, aŭ să vadă; sunt printre d-lor oamenĭ foarte inteligenți și o spun de astădată din adîncul convingerilor mele, nu zic de toți, dar sunt, aceia vor reuși să le deschidă ochiĭ, aceia vor reuși să 'ĭ facă să înțeleagă că nu se poate, că este o serie întreagă de împregiurărĭ carĭ 'ĭ fac imposibilĭ; vor înțelege măcar că aŭ fost împregiurărĭ pe carĭ, dacă d-lor ar fi fost în opoziție, le-ar fi exploatat, și pe carĭ noĭ am avut un an de zile buna cuviință să le tăcem, deși le-am simțit și *ne-aŭ durut.*

Nimic! Nimic!

Atunci, d-lor, trebue să 'mĭ fac datoria, și cum d. Maiorescu 'și-a făcut-o la Senat interpelînd guvernul asupra politiceĭ generale, așa și eŭ am interpelat, la acest sfîrșit de sesiune, guvernul asupra politiceĭ sale generale.

D. Maiorescu 'și-a intitulat interpelarea: lipsa de direcțiune din guvern; eŭ, d-lor, nu am voit să intitulez așa, vă voiŭ spune imediat de ce, și vă voiŭ spune-o cu un apolog pe care 'l-am povestit la o întrunire publică la Botoșanĭ — vedeți că vă previn cînd mă repet — și care corespunde grozav adevăruluĭ. Vă voiŭ povesti foarte scurt acest apolog.

'Mĭ închipuiam, d-lor, că un străin, un American, de exemplu; zic American ca să nu fie cu supărare, — cu

Americanii nu avem nimic, nici o legătură; atunci să fie un American — ...

Un American citind într'o carte de voiagiŭ că este o țară interesantă în Orient, numită Romînia, a plecat și el să vadă Romînia. A sosit. 'L-am făcut, d-lor, să intre pe la Predeal. La fruntarie Americanul vede un soldat cu pușca la umăr. Am uitat să vă spun că pe drum făcuse cunoștință cu un Romîn, care 'i servea drept un fel de Ciceron; Romînul era cam partizan al d-luĭ prim-ministru. Vede, zic, soldatul cu pușca la umăr, — frumos soldat, 'și zice Americanul, și întreabă: Mă rog, ce pușcă are infanteria d-voastră? — Manlicher, 6,50, model 1893. — Este bună pușca? Romînul răspunde: *Nu știŭ.* — Cum nu știi? — Da. — Nu știi cum este pușca soldaților tăi? — Cum să știŭ dacă sub primul-ministru actual, un ministru de războiŭ a spus că este ciomag și baston, și alt ministru de războiŭ sub același prim-ministru a spus că este cea mai bună pușcă din Europa? Cum să știŭ? Nu știŭ! (Aplause).

Americanul începe să 'și zică, că adevăratul club al excentricilor din cartea luĭ Jules Verne, pe malul Dîmboviței trebue să fie.

Vede Bucegii, și întreabă pe Cicerone: Munții d-v. aŭ mine? — Nu știŭ. — Nu aveți o lege de mine? — Nu știŭ. — Cum nu știi dacă aveți o lege? — Știŭ că s'a votat de Corpurile legiuitoare, că s'a promulgat de Capul statuluĭ, că s'a publicat în *Monitor* o lege de mine, dar sub ministerul actual primul-ministru zice că nu o aplică. Atunci cum vreĭ să știŭ dacă am saŭ nu am o lege de mine? Nu știŭ!

Trece mai departe acest American, și 'și amintește că a fost la Brașov și a văzut acolo o biserică a S-tuluĭ Nicolae, înzestrată cu odoare, posedînd hrisoave, și întreabă pe Romîn dacă este verĭ-o legătură între acea biserică și țara aceasta. — Nu știŭ. — Cum răspunzi că nu știi? — Știŭ că de la 1594 sunt hrisoave recunoscute de toate guvernele pentru o rentă de plătit, dar de cînd este ministerul actual, primul-ministru nu a plătit, deci cum vreĭ să știŭ dacă este verĭ-o legătură? Nu știŭ!

Inaintează, d-lor, Americanul, și atunci zice: Bine, cu Transilvania o fi o cestiune de politică, așa și așa, dar cu

Macedonia cum mergeţi, am auzit că sunt şi acolo Cuţo-Vlahi? De odată Romînul sare în sus: Trăiască Sultanul! — Nu te întreb de Sultan, te întreb cum stăm cu Macedonia? — Trăiască Sultanul! (Aplause). D le, de cînd este primul-ministru actual, la auzul cuvîntului Macedonia, nu avem dreptul să zicem de cît un cuvînt: Trăiască Sultanul!

Vine Americanul la Bucureşti, ajunge la barieră, aci îi ese un galonat înainte şi 'l întreabă dacă are ceva de declarat în geamantan.

D. Gr. N. Macri: Legea maximului.

D. Take Ionescu: Şi Americanul întreabă: Aveţi accize? — Nu ştiu. — Cum nu ştii? — Nu ştiu, avem o lege de accize, dar eu am şi o scrisoare a d-lui preşedinte al consiliului, care zice că această lege se va desfiinţa cînd va veni la putere. Deci nu ştiu!

Atunci Americanul 'şi-a zis: Romînul ăsta 'şi bate joc mereu de mine, este un caraghios, am să mă duc drept la preşedintele consiliului. Vine la minister şi cu insistenţă capătă audienţă. Intrînd îl întreabă: Care este situaţiunea politică a acestei ţări? Răspunde primul-ministru: „Complot între disidenţi şi conservatori, că pe spatele călcărilor de canoane să se suie Ghenadie în sus şi să pună morala şi biserica în jos!“

Atunci a priceput Americanul unde se găseşte. 'Şi-a adus aminte de operile compatriotului său Edgar Poë. Acolo, citise că se dusese un om să visiteze un institut, un institut de bolnavi, a intrat acolo şi a fost bine primit de director, fără să ştie că în ajun bolnavii se revoltaseră în contra directorului, îl legase pe el, pe doctor şi pe ceilalţi şi le luaseră locul. S'a pus dar visitatorul cu toţi la masă. De odată unul din ei zice: Eu sunt cocoş; altul zice: Eu sunt vînt; altul, cel mai mare, strigă: Eu sunt sfîrlează, şi începe să se învîrtească într'un picior în mijlocul mesei pe care sărise.

Americanul nostru a priceput..., sfîrlează... şi a plecat în alte ţări mai puţin excentrice ca aceasta!

De aceea, d-lor, nu mai vorbesc de lipsa de direcţiune; de cînd am văzut sfîrleaza, am zis, nu mai vorbesc de direcţiune, căci la urma urmelor sfîrleaza se învîrteşte 24 de ore şi se mîntue cu ea.

Interpelarea mea este privitoare la scăderea vieței politice.

Avem noi nevoe de viață politică? De sigur este o eroare a se zice că o țară nu poate trăi fără o viață politică. Avem pe Rusia care poate trăi; este și Bosnia; s'a zis chiar că în Bosnia s'a făcut progrese remarcabile de la anexarea ei, s'au construit drumuri de fer, șosele, școli; este o țară admirabilă, bine-înțeles, fără viață.

Dar, d-lor, aceasta a fost ideea acelor bărbați mari de stat cari au luptat pentru așezarea Romîniei moderne? Țelul lor a fost să facă o Bosnie perfecționată sau o țară liberă cu o viață politică? Printr'aceasta n'au urmărit ei un anumit scop național? N'au crezut ei că făcînd o Romînie cu o viață viue, vor face o țară care să resiste împregiurărilor în cari s'ar găsi statul romînesc? Ar fi să fac injurie și cunoștințelor d-voastre și sentimentelor d-voastre, dacă aș insista asupra acestui punct. Nu s'a vrut în această țară numai o bună stare materială; s'a vrut o viață liberă, s'a vrut o viață viue cu cusururile, cu pericolele ori-căruĭ organizm viŭ.

Ei bine, este cine-va între d-voastre, care căutînd pulsul situațiunei noastre politice, cinstit să spună că nu găsește o scădere în vitalitatea politică a țăreĭ, de la un timp încoace? Este cine-va între d-v. care să nu simtă, să nu găsească în toți, în ceĭ mai însemnați ca în ceĭ mai umilĭ, în ceĭ mai învățați ca în ceĭ mai puțin învățați, în ceĭ mai inteligenți ca în ceĭ mai nesocotiți, un fel de amorțire a vieței politice, un fel de nepăsare crescîndă pentru viața politică a Regatuluĭ romîn? D-lor, faptul este incontestabil și fapt ca acesta nu se dovedește; dacă nu simțiți ca mine nu vă voiŭ putea convinge că este așa, și dacă simțiți ca mine nu rămîne de cît să cercetați care este pricina, care este izvorul, care este obîrșia acesteĭ slăbiri, acesteĭ anemiĭ, acesteĭ scăderi a vieței noastre politice în Regatul romîn, în anul 1899.

După mine, d-lor, această scădere a vieței politice vine de la o convingere care tinde să se sporească pe fie-care zi, și această convingere o resum în două cuvinte: șederea guvernelor la putere nu stă în nicĭ o legătură cu meritele și demeritele lor.

Iată pentru mine izvorul, cauza adevărată a acesteĭ slăbiciuni a vieţeĭ politice.

In viaţă privată, dacă scoateţĭ ideea de sancţiune, nu maĭ aveţĭ nimic, cu toate încercările de a se dovedi contrariul.

Vă recomand în materia aceasta o lucrare admirabilă a d-luĭ Guyau, unul dintre ceĭ maĭ de frunte bărbaţĭ aĭ Franciеĭ în materie de filosofie, *essai d'une morale sans sanction*. Nu vă va convinge. Tot aşa este şi în viaţa politică; nu se poate viaţă politică bună fără sancţiune. Dacă se răspîndeşte pe drept saŭ nedrept, dacă se întemeiază ideea că viaţa guvernamentală nu depinde de meritul saŭ demeritul acţiuneĭ politice, atuncĭ într'un mod fatal viaţa politică scade, şi cu dînsa scade întreaga viaţă sufletească a statuluĭ, şi pe ruinele eĭ creşte şi sporeşte pornirile şi apetiturile vieţeĭ trupeştĭ. (Aplause).

Eŭ cred, prin urmare, că la această scădere a vieţeĭ noastre politice, greşelile, păcatele guvernăreĭ d-luĭ prim-ministru, păcate carĭ aŭ rămas până acum fără sancţiune, aŭ contribuit în cea maĭ mare parte.

De aceea, d-lor, ziceam la 17 Martie, şi voiŭ documenta şi astăzĭ, efectele vor rămîne chiar după ce se va îndepărta causa. După cum, d-lor, cînd într'un apartament aĭ pus un mangal, poţĭ să scoţĭ mangalul dar rămîne încă multă vreme dogoreala; după cum, d-lor, din potrivă dacă într'o odae, aĭ aduce un hîrdaŭ de ghiaţă, poţĭ să scoţĭ ghiaţa rămîne multă vreme frigul, tot aşa cînd în viaţa normală a unuĭ stat aĭ adus, fie un mangal, prin exalaţiunile sale cele nesănătoase, fie un bloc de ghiaţă, prin răceală a tot ce e bun şi frumos, scoţĭ mangalul, scoţĭ sloiul, rămîne multă vreme acea stricare de atmosferă, acea scoborîre de temperatură. (Intreruperĭ)....

D-lor deputaţĭ, cu tot obstrucţionizmul caut să fiŭ cît de scurt.

Dacă am stabilit, şi eŭ cred că am stabilit pe d'a'ntregul această idee generală, ia să cîntărim noĭ guvernarea d-luĭ prim-ministru, la această epocă de inventariŭ, căcĭ cum acesta este sfîrşitul uneĭ legislaturĭ suntem datorĭ să o facem şi să o urmăm nu în cele micĭ, ci în cele sufleteştĭ.

Nu mă ocup, d-lor, dacă s'aŭ făcut multe saŭ pu-

ţine drumurĭ de fer, dacă este bine că s'aŭ cumpărat cărbunĭ mediocri de Westfalia saŭ dacă era maĭ bine să cumpere cărbunĭ maĭ buniĭ de aiurea, dacă este bine că s'a făcut cutare saŭ cutare lucru, dacă budgetul este echilibrat saŭ nu.

Ţara muncitoare şi tînără peste toate acestea trece cu înlesnire.

Mă ocup, d-lor, de partea sufletuluĭ. Am să le iaŭ pe rînd acele cîte-va despărţiturĭ ale vieţeĭ noastre, în care maĭ ales se oglindeşte demnitatea omenească, de care atîrnă propria noastră apreciare despre valoarea vieţeĭ. Cînd le număr sunt: sentimentul religios, sentimentul de patrie, încrederea în forţa statuluĭ, respectul libertăţeĭ şi respectul către Coroană.

Cred că aceste sunt cincĭ marĭ despărţiturĭ ale vieţeĭ sufleteştĭ, într'un stat monarchic constituţional, ca regatul Romînieĭ în anul 1899.

Să le iaŭ pe rînd, d-lor, şi să vedeţĭ în toate ocaziunile ce a făcut d. prim-ministru. Şi încă odată, d-lor, ca şi la 17 Martie, vorbesc personal despre primul-ministru. Viaţa noastră este prea scurtă ca să studiem multe lucrurĭ. Şi mare lucru este cînd un om poate măcar să studieze pe jumătate pe un alt om.

De aceea în această viaţă politică de $3^1/_2$ anĭ, mi-am luat drept obiect special să studiez un singur om, şi vă aduc rezultatul acestuĭ studiŭ, fără să voesc nicĭ să generalizez, căcĭ ar fi nedrept, nicĭ să scuzez, căcĭ aşĭ trece peste îndatorirea mea de mandatar al uneĭ opoziţiunĭ înverşunate şi însărcinat aci să duc opoziţiune în contra uneĭ guvernărĭ aşa de rele.

D-lor deputaţĭ, încep cu libertăţile publice.

Este lucru ciudat modul cum actualul d-v. prim-ministru înţelege libertăţile publice.

Nu voiŭ veni cu vechiturĭ, nu voiŭ cita cele petrecute la 1 Noembre, ci vă voiŭ aduce lucrurĭ maĭ mare.

D-lor, vi s'a distribuit adineaorĭ un raport relativ la modificarea legeĭ electorale pentru a se asigura maĭ bine secretul votuluĭ.

O voce: Nu s'a distribuit.

D. Take Ionescu: Cel puţin se va distribui îndată.

Eĭ bine, şi aci este imaginea moduluĭ ciudat cu care

înţeleg unii oameni să atingă unele probleme. Credeţi d-v. că de această modificare aveam nevoe? Avem nevoe de modificare de lege pentru ca să se asigure mai bine secretul votului? Dar dacă vă voiu arăta eu că atunci cînd se face alegere fără opozanţi, adică cînd nu mai este trebuincios secretul, se votează cu cărţi de alegători falşe pentru a se spori numărul, nu simţiţi cît este de adînc năravul falsificărei în alegeri?

D-lor, a fost o alegere de senator în care s'a ales un excelent prietin al meu, şi foarte simpatică persoană pentru toţi d-v., şi nu numai simpatic dar şi persoană de care de multe ori avem nevoe, dr. Stoicescu, care sunt sigur că nici prin gînd nu 'i-a trecut de ceea-ce s'a făcut pe la biurourile electorale.

Fiind-că alegerea era fără opozanţi s'a căutat să se sporească numărul alegătorilor şi s'a sporit prin falsificări. Am aci cărţile cu cari alegătorii au votat la alegerile de la 1 Noembre, şi am şi cărţile falsificate cu cari s'a votat în numele lor la alegerile de senator, şi cu toţii puteţi vedea deosebirea iscăliturilor.

Iată, d-lor, un alegător din colegiul al doilea de Senat, secţiunea V-a. Vă previn că toate cărţile de alegători pe cari le-am, sunt dintr'o singură secţiune.

D. Marinescu Christache, proprietar în suburbia Delea-Nouă, strada Raionului 137. Acest om în cartea lui adevărată de alegător, subscrisă de d. primar Robescu şi cu care a votat la alegerea comunală, are o iscălitură cu slove copilăreşti şi mari, iar în cartea cu care s'a făcut votarea din urmă iscălitura lui este de conţopist, aşa în cît este o deosebire de 50 de ani de la o scriere la alta.

Dar o să ziceţi poate că un glumeţ din opoziţiune a făcut această comedie. Apoi mai am şi alte cărţi tot de la acea secţiune.

De ce compar cu cărţile de la alegerile comunale? La alegerile comunale a fost control şi n'a putut să voteze lesne unii în locul altora.

Iată Nicolae Arsenie. Comparaţi iscăliturile şi veţi vedea deosebirile; veţi vedea că aceiaşi mînă de conţopist trăgea la iscălituri.

Altul Ionescu Nae, comparaţi cărţile şi veţi vedea absolut alte iscălituri, şi veţi vedea că pe a doua carte nu

mai este iscălitura ei adevărată; n'aveţi pentru aceasta de cît să comparaţi.

In aceiaşi secţiune d. Ionescu Niţă, iarăşi absolut altă iscălitură.

Bencu Nicolae. Acesta, d-lor, nu ştie carte, şi în cartea de alegător cu care a votat la alegerile comunale a tras cu degetul. Conţopistul însă care l-a iscălit ştie carte.

Călugăreanu Stroe, şi acesta nu ştie carte, conţopistul ştie.

Velciu Grigore. Acesta este un bătrîn dulgher, ştie să iscălească cu slove vechi, conţopistul însă nu cunoaşte slovele vechi şi iscăleşte cu cele noui. Şi mai am aci încă vre-o 10, va să zică în total vre-o 20 într'o singură secţie.

Intr'o singură secţie s'aŭ fabricat 20 de cărţi. Şi aceasta, d-lor, s'a întîmplat la o alegere fără de opozanţi într'o singură secţiune în capitala Rominiei, făcute toate acestea după depunerea proiectului de lege pentru asigurarea libertăţei electorale.

Dar, d-lor, credeţi că este numai atit? Nu este destul că aţi fabricat cărţile de alegători, mai trebuia să se mai fabrice şi listele electorale. Vine întrebarea : Cum aŭ fabricat listele electorale, tot aşa cum s'a iscălit oameni cari nu aveaŭ dreptul la vot? Aŭ găsit un mijloc excelent. Ştiţi, casele noui nu plătesc timp de trei ani de zile nici o dare către stat. Atunci toţi ciţi aŭ case noui 'i-a socotit ca îndeplinind condiţiunea de alegători.

Se va putea zice, de ce n'aŭ contestat? Dar ce interes are să contesteze cînd nu plătesc nimic către stat? Peste trei ani va face el contestaţie ca să-l scadă de bir. Dar credeţi cel puţin că aŭ fost respectuoşi faţă de formalităţi, făcînd prevăzutele cercetări la faţa locului?

Nimic din toate acestea. Atunci, d-lor, s'a găsit un cetăţean, care poate după îndemnul nostru, nu tăgăduesc, a făcut singur contestaţie în contra prea mareĭ urcări a imobilului lui. Şi a făcut apel la comisiunea de apel.

Să vă citesc hotărîrea comisiuneĭ de apel. Trebue să vă spun că sunt date de primul preşedinte al tribunalului de Ilfov :

„Comisiunea, considerînd că evaluarea nu s'a făcut

conform dispoziţiilor art. 23 şi 53 din legea de constatări şi percepere combinat cu art. 4, al. *b* din legea impositului funciar, ceva mai mult, nici că s'aŭ încheiat procese-verbale ce urma să se înmîneze contribuabilului; considerînd că în lipsa unei hotăriri date cu paza formelor cerute de legea de constatare şi percepere, evaluarea făcută în registru de scutiri nu poate fi opozabilă apelantului, nu-l poate obliga la nimic şi din acest punct de vedere apelul devine inutil..."

Respinge apelul ca inutil, dar constată acest tribunal, că în realitate evaluarea s'a făcut fără respectul legei. D. administrator financiar pare a fi de altă părere, dar şi d-luĭ constată faptul:

„Avînd în vedere că pentru înscrierea noilor imobile în registrul de scutiri, prin nici o dispoziţiune din lege nu se cere a se îndeplini formalităţile cerute de art. 23 şi 53 din legea de constatare..."

Cu alte cuvinte, la casele nouĭ se încuviinţează ori-ce, nu-ĭ importă fiscul; şi neapărat, d-lor, ce-ĭ pasă fisculuĭ, fiscul nu încasează impositi.

Eĭ bine, aşa s'aŭ făcut listele electorale în Bucureşti, în cît am făcut noĭ, d-lor, veri-o 4.000 de contestaţiĭ înaintea justiţieĭ la listele electorale din Bucureşti. Şi din 4.000 de persoane contestate, am reuşit pentru 3.000 de voturi. (Ilaritate).

Vedeţi, d-lor, că nu este una, două, sunt cu miile, 3 miĭ. Pentru încă 300 am perdut şi suntem acum în recurs înaintea Curţeĭ de casaţie. Şi încă n'aţi votat o lege pentru asigurarea operaţiunilor electorale. (Ilaritate, aplause).

D-lor, încă o pildă despre respectarea libertăţilor publice. Vă aduceţi aminte cu toţiĭ de turburările, de cînd cu afacerea fostuluĭ mitropolit Ghenadie, şi vă aduceţi aminte că fostul guvern, guvernul d-luĭ Aurelian, în urma unuĭ discurs foarte cu *panache* al amiculuĭ nostru d. Lascăr, a spus că va băga pe bătăuşi în gaură de şearpe şi 'ĭ-a dat în judecată pe aceĭ carĭ schingiuise în beciurile poliţieĭ.

Curtea de apel din Bucureşti în urma depunerilor de martori pe carĭ le-am adus, dar pe carĭ nu le voiŭ citi înaintea d-v., a osîndit.

Curtea se compunea din d-nii: Kivu, Atanasovici, Budişteanu, Giuvara şi Bossy, va să zică magistraţi cunoscuţi de a fi dintre ceĭ maĭ neparţialĭ şi uniĭ dintr'înşiĭ nu din ceĭ maĭ simpaticĭ nouă.

Iată ce spune Curtea în sentinţa sa:

„Curtea, considerînd că din toate acestea şi-a făcut deplină convingere, că în noaptea de 16 spre 17 Noembre anul 1896, Gheorghe Paraschivescu adus la poliţie sub imputare de bătae şi ultragiŭ, a fost grav bătut şi rănit cu voinţă de către inspectorul de poliţie Ion Antonescu şi...“

D-lor, mă opresc puţin la numele de Ion Antonescu, ca să vă explicaţi rostul restuluĭ. Aţi fost cine-va să vizitaţi *Leagănul?*

E o admirabilă instituţiune făcută în Bucureştĭ ca să crească copiĭ micĭ. Eĭ bine, veţi vedea acolo o casă, e casa d-luĭ Ion Antonescu. Această casă e decorată într'un mod cum cred că e unic în lume: pe toţi pereţiĭ şi în întru şi pe scară şi sub scară sunt zugrăvite portretele, de altmintrelea nu tomaĭ reuşite, ale celor maĭ însemnaţi liberalĭ din ţară. Era şi portretul d-luĭ Fleva, dar 'ĭ-a scos ochiĭ. Veţi găsi acolo şi pe d. Mirzescu, pe d. ministru de justiţie, pe d. ministru de interne, mi se pare că e şi d. prim-ministru, e Tudor Vladimirescu, Traian, Decebal, şi dacă nu mă înşel e şi Petre Grădişteanu, e Ion Brătianu (d. C. Nacu, întrerupe) eştĭ şi d-ta! (Ilaritate). Te-am văzut eŭ, şi nu v'a făcut frumoşĭ de loc. Credeţi-mă.

Acum, d-lor, să vă citesc restul:

„Considerînd că inculpaţiĭ Ion Antonescu şi Romano aŭ comis aceste bătăĭ şi răniriĭ în calitate cel d'întîiŭ de inspector de poliţie şi cel de al doilea în calitate de comisar de poliţie“, etc., şi îĭ osîndeşte la cîte treĭ luni închisoare.

Eĭ bine, d-lor, iată o sentinţă de condamnaţiune. S'a făcut recurs. Recurenţiĭ, partea condamnată, era asistaţi de d. ministru de justiţie, pe atuncĭ advocat. Era în dreptul d-sale; eŭ nu cred ca d. prim-ministru, că advocatul trebue să apere numaĭ cause carĭ reuşesc, căcĭ atuncĭ nenorociţiĭ carĭ cad în justiţie ar trebui daţi gata,

fără apărare, eŭ recunosc că d. Stoicescu şi-a îndeplinit datoria sa de advocat.

D. ministru al justiţieĭ ne făcea însă nouă morală...

D. C. I. Stoicescu, ministrul justiţieĭ: Făceam morală numaĭ la un fel de advocaţĭ. S'a explicat.

D. Take Ionescu: D-ta eştĭ prea bun advocat, ca să nu ştiĭ că un advocat nu poate cu siguranţă să ştie că are să cîştige saŭ are să piardă un proces. Aceasta este părerea primitivuluĭ că dreptatea este tot-de-a-una a învingătoruluĭ.

Şi atunci d. Stoicescu a zis: Sunt doĭ oameni condamnaţĭ, dar cred că este un viţiŭ de procedură în această sentinţă, şi a făcut recurs şi a casat. Dar pe ce motiv? Pe motiv că nu Curtea de apel direct trebuia să-ĭ judece, ci trebuia să meargă întiiŭ la tribunalul de prima instanţă.

Am aci hotărîrea; inutil să v'o maĭ citesc.

Data acesteĭ hotăriri e 21 Aprilie 1898.

Eĭ bine, d-lor, de la 21 Aprilie 1898 aŭ trecut 11 lunĭ de zile; parchetul credeţĭ d-v. că a reînceput acţiunea d'înaintea instanţeĭ prime, după cum trebuia să o facă? Nu, d-lor, nu.

A fost o-dată acţiunea răŭ adresată la Curtea de apel dar faptele aŭ rămas constatate, dar cinci judecătorĭ de la Curtea de apel aŭ spus că faptele s'aŭ petrecut, că în restul poliţieĭ capitale regatuluĭ Romînieĭ oamenii aŭ fost stîlciţĭ de către inspectoriĭ şi comisariĭ de poliţie.

Un-spre-zece lunĭ aŭ trecut, s'a redeschis acţiunea publică înaintea instanţeĭ cnmpetinte? Nu s'a redeschis acţiunea publică înaintea instanţeĭ competinte, şi d-v. voiţĭ să faceţĭ o lege ca să aibă preşedintele autoritate şi în curtea localuluĭ de vot! Ce, aceasta ne lipseşte? Cînd noĭ avem bătăuşĭ prinşĭ şi hotăriţĭ şi judecaţĭ de Curtea de apel, şi tot nu se îndrăzneşte să se reînceapă acţiunea publică, fiind-că s'aŭ măsgălit pereţiĭ cu portretele răŭ făcute, — par'că sunt nişte colivĭ, — ale oamenilor politicĭ aĭ partiduluĭ liberal!

Aşa dar, vedeţĭ ce departe suntem de legile la carĭ vă gîndiţĭ, par'că am trăi în altă lume!

Cînd noĭ nu suntem în stare să dăm curs uneĭ acţiunĭ publice, stabilite fiind faptele de Curtea de apel, să

vrem acum să ne mai procopsim cu o nouă legiuire electorală!

Trec la o altă ordine de ideĭ. Care a fost politica d-luĭ prim-ministru în ceea ce priveşte armata? Nu am să mă mai ocup astăzĭ de cestiunea puştelor Mannlicher, este o cestiune clasată din ziua în care şeful partidului conservator a întrebat în Senat pe d. ministru de războiŭ: da saŭ ba, s'a ales puşca în urma unuĭ consiliŭ general al tutulor oficerilor superiorĭ; da saŭ ba, este ea una din puştile cele mai bune din Europa, şi din ziua în care d. ministru de războiŭ nu a contrazis în nimic arătările şefuluĭ partidului conservator, din acea zi cestiunea puştelor Mannlicher a fost clasată.

Dar să vă daŭ un alt exemplu. Ştiţĭ d-v. că de patru anĭ de cînd d. prim-ministru este în capul guvernuluĭ, numaĭ odată s'aŭ făcut manevre în această ţară?

Ne dăm noĭ seama ce însemnează aceasta? Ce slăbire a forţeĭ armateĭ este ca să rămînă ţara patru anĭ fără manevre?

D-lor, armata nu există pentru timpul de pace, ci pentru timpul de războiŭ, şi singura şcoală de experienţă sunt manevrele; acolo se face practica ofiţerilor.

Eĭ bine, a trebuit să vină acest guvern ca în timp de treĭ anĭ armata romînă să rămînă fără manevre, şi scăderea ce va fi şi trebue să fie, şi nu poate să nu fie, nu s'a desminţit, se zice în manevrele din urmă.

Dar, d-lor, încă o pildă. Dacă unde va prestigiul joacă un rol de căpetenie este în armată. In carierile civile se poate guverna şi cu legile pozitive; în armată unde se cere omuluĭ cea maĭ întinsă disciplină, să-şĭ dea viaţa la comandă, acolo trebue ca prestigiul autorităţeĭ să fie întreg. Eĭ bine, ce s'a făcut în materie de legislaţie militară sub guvernul d-luĭ prim-minstru?

De două orĭ a venit ministru de războiŭ cu legea de recrutare pe care colegiĭ săĭ din minister aŭ zis că nu o cunosc.

Vă aduceţĭ aminte de prima lege de recrutare şi de scena extraordinară, cînd la interpelarea d-luĭ Carp la Senat, ministrul de războiŭ spunea că aşa este legea şi ceĭ-l'alţĭ miniştri se lepădaŭ de ea! Şi cu ce rezultate? Legea recrutăreĭ propusă acum doĭ anĭ nu a avut nicĭ odată

onoarea discuţiuneĭ, a rămas astfel autoritatea superioară a armateĭ noastre în această situaţiune inexplicabilă, că venind înaintea Parlamentuluĭ, — un Parlament care nu refuzase nimic guvernuluĭ actual, — cu un proiect de lege asupra recrutăreĭ, acel proiect s'a făcut nevăzut, neştiind nimenĭ cum a dispărut; nimic nu se ştie. (Aplause).

A dispărut, cum a dispărut şi discursul d-luĭ prim-ministru în contra legeĭ instrucţiuneĭ a d-luĭ Maiorescu de la 1890, ştiţĭ că este singurul discurs pronunţat în Parlamentul ţăreĭ, care în călătoria de la stenograf până la senator — acolo a vorbit — a dispărut. Pentru ce? Aceasta este o altă cestiune, dar vă asigur că nu este cuviincios pentru analele statuluĭ ca un discurs pronunţat să dispară. Este cuviincios oare pentru prestigiul armateĭ ca un proiect de lege al unuĭ ministru de războiŭ, care şeade încă pe scaunul de ministru dc războiŭ, să fie prezintat şi să dispară?

Să dispară cum dispare un bulgăre de zăpadă la o rază de soare? Nu este cuviincios!!

Dar, d-lor, a venit după doĭ anĭ iar d. ministru de războiŭ, acelaşĭ ministru de războiŭ, sub acelaşĭ preşedinte de consiliŭ, cu un alt proiect de lege, iar asupra recrutăreĭ, şi iar, acest proiect de lege, nu ştiŭ cum se face nevăzut. Studenţiĭ se pun în grevă în contra legeĭ. Ministrul instrucţiuneĭ publice primeşte delegaţiunea studenţilor şi le spune că nu ştie nimic despre acest proiect de lege, ca şi cum, orĭ ministrul instrucţiuneĭ publice nu făcea parte din consiliul de miniştri, orĭ ministrul de războiŭ nu făcea parte din consiliul de miniştri. Studenţiĭ se adresează rectoruluĭ universitar, vice-preşedinte al acesteĭ Camere, şi rectorul universităţeĭ, vice-preşedintele Camereĭ, spune că guvernul este în contra proiectuluĭ de lege, şi că nu va fi votat proiectul de lege al d-luĭ ministru de războiŭ. Iar primul-ministru spune delegaţiuneĭ studenţeştĭ, că va studia proiectul de lege al ministruluĭ de războiŭ şi va vedea ce se va face cu dînsul.

Voinţa Naţională, organul primuluĭ ministru spune: Proiectul de lege nu se va vota, căcĭ nu este proiectul guvernuluĭ, ci este proiectul ministruluĭ de războiŭ şi a doua zi — la nuit porte conseil — primul ministru se în-

toarce şi zice că proiectul de lege asupra recrutăreĭ este proiectul guvernuluĭ.

D-lor, nu este *sfirleză?* Nu avea dreptate scriitorul Edgar Noë? Nu trebue să-ţĭ facĭ bagagiul şi plecĭ în lumea mare la vederea unor asemenea lucrurĭ?

Astă-zĭ, d-lor, care este situaţiunea? Greva studenţilor a învins asupra intereselor de armare ale ţăreĭ. Da, aşa este, căcĭ, saŭ proiectul d-luĭ ministru de războiŭ nu corespunde intereselor noastre, şi atuncĭ de ce s'a adus, saŭ el este necesar şi atuncĭ cum se poate ca greva studenţilor să vă facă să închinaţĭ interesele armăreĭ ţăreĭ? Frumoasă privelişte pentru străinătate! (Aplause).

Cînd zic acestea sunt la largul meŭ, căcĭ este sistemă veche la d-v. de a face să joace şi această coardă: studenţiĭ în luptele noastre politice. Noĭ nu facem asta, noĭ nu am încuragiat şi nicĭ nu încuragiăm greva. Noĭ ştim că tinerimea este tînără, şi că une-orĭ nu este cuminte, dar noĭ nu ne amestecăm în ale eĭ.

Aşa trebue să fie tinerimea tînără, şi ceĭ bătrînĭ cu minte; şi este lumea pe dos cînd tineriĭ sunt prea cuminte şi bătrîniĭ fără minte; dar să se tindă, d-lor, la întrebuinţarea uneĭ asemenea arme, este lucru răŭ. Şi fiind-că maĭ alaltăeriĭ aveaţĭ aerul să ne acusaţĭ pe noĭ că turburăm studenţimea, v'am adus cîte-va mostre de literatura d-v. politică, în care să vedeţĭ cum face un partid politic cînd vrea să turbure studenţimea.

Iată ce spuneaţĭ în *Voinţa Naţională* la 16 (28) Septembre 1894:

„Dar pănă acum manifestaţiile studenţimeĭ aŭ fost lăsate libere, şi marele meeting din 22 Maiŭ, anul acesta, a fost cel maĭ strălucit exemplu pe care tinerimea universitară 'l-a dat în avîntul eĭ cald, în seria protestărilor eĭ demne şi legitime. Nicĭ dar obicĭnuita brutalitate şi ilegalitate a regimuluĭ nu explică măsurile de reprimare şi miselnica luĭ conduită de eriĭ."

Dar, d-lor, atît e? Pe cînd studenţiĭ anunţaŭ o întrunire, organul autorizat al d-luĭ prim-ministru zicea: noĭ amînăm întrunirea noastră, pentru că o fac studenţiĭ pe a lor. Era ca doĭ caĭ înhămaţĭ la acelaşĭ car şi cînd trage cel din dreapta, o lasă maĭ moale cel din stînga. La 18 (30) Septembre 1894 zice: „Comitetul executiv al

partidului național-liberal, față cu rezoluțiunea studenților universitari de a ține în Capitală o mare întrunire publică, mîine, Duminică, 18 Septembre:

„Față cu inconvenientele ce prezintă ținerea a două întruniri publice simultanee,

„Decide:

„Intrunirea publică ce naționalii-liberali aŭ anunțat-o pentru mîine 18 Septembre, în sala Orfeŭ, se amînă pentru altă zi."

Așa fac partidele cari vor să vestejească pănă și nouile generații, așa le escită, așa le scot din rolul lor, dar tot așa își perd și autoritatea morală de a le sta în potrivă cînd fac greve și vor sa dicteze Parlamentului țăreĭ!

Închid acest episod, și resum acest punct al doilea: purtarea d-v. în aceste pilde pe cari le dăduĭ, a fost ea de natură să facă să crească în țară acel sentiment de respect pentru autoritatea militară și de dragoste pentru instituțiunea armată a țăreĭ? Eŭ pănă azĭ n'am văzut într'o țară agitațiunĭ de tinerime din cauză că se sporește forțele militare!

Este o zi urîtă aceea în care tinerimea s'a agitat în contra serviciuluĭ militar, este o zi și maĭ urîtă aceea în care agitația eĭ a izbutit. Și politica d-v. de sfîrlează care a adus acest trist rezultat, scădare în viața noastră sufletească a pricinuit, sunt în drept să v'o spun.

Trec la o altă ordine de ideĭ: la respectul țăreĭ în străinătate. Nu voiŭ vorbi de cestiunea din Ungaria, am vorbit în altă ocazie, dar voiŭ aduce numaĭ o notă personală. Președintele consiliuluĭ nu știŭ de ce ține să mă mărească așa de mult. La Craiova zice despre mine că sunt și șeful partiduluĭ conservator și șeful partiduluĭ liberal disident, iar aci în Cameră a zis că eŭ am făcut broșura luĭ Bánffy.

Trebue să fiŭ un om foarte puternic ca să fac pe Bánffy să scrie ceva care să-mĭ convină. Dacă este așa, atunciĭ numaĭ puteți lupta cu mine, nu vedeți că lupta este neegală? Dar pe cînd d-v. spuneți această glumă, ia să vedeți ce spune ministru de externe al monarhieĭ vecine. Voiŭ citi îndată, dar d. Sturdza tot nu va înceta de a spune că eŭ am scris broșura. Este ceva caracte-

ristic în persoana d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ, această îndărătnicie în neexactitate; dacă, de exemplu, a spus un lucru şi se dovedeşte în urmă că nu e exact, vede şi d-sa bine că nu e aşa, dar susţine mereŭ acelaşĭ lucru. Să vă daŭ un exemplu. Ştiţĭ că Academia Romînă a făcut o publicaţie în care este descrisă domnia de 30 de anĭ a Regeluĭ Carol; la această publicaţiune, d. Sturdza ca secretar al Academieĭ, a scris o prefaţă — şi eŭ găsesc lucru greşit ca un om politic, care să întîmplă să fie şi secretarul Academieĭ, să facă o prefaţă la o asemenea publicaţiune. — Eĭ bine, în această publicaţiune se spune că la Martie 1888, cînd s'a împuşcat uşierul de la Cameră, uşierul a fost omorît de un glonte de revolver.

Eĭ bine, de 11 anĭ toţĭ ştiŭ că uşierul a fost ucis de un glonte de puşcă, de 11 anĭ toţĭ ştiŭ că s'aŭ spălat ţevile de puşcă la cazarmă ca să nu se poată vedea că se trăsese gloanţe, şi totuşĭ în prefaţa acesteĭ publicaţiunĭ a domnieĭ Regeluĭ, tot glonţ de revolver a spus d. Sturdza, şi dacă vor mai trece încă 30 de anĭ de aci încolo, — şi eŭ doresc ca preşedintele consiliuluĭ să trăiască cît mai mult, — tot glonţ de revolver va zice. Aşa a făcut d-sa. Tot aşa şi cu broşura din Budapesta, credeţĭ că se va retracta? Doamne fereşte!

Acum să vă citesc din *Fremdenblatt:*

„In urma unor date procurate de un voluntar în publicistică, care credea că face un serviciŭ luĭ Bánffy saŭ sieşĭ, în ultimul studiŭ al lupteĭ pentru existenţă, presintîndu'l ca pe creatorul politiceĭ de naţionalităţĭ, Sturdza este acuzat de a fi nimicit demnitatea şi interesele Romînieĭ."

Va să zică, *Fremdenblatt* spune că broşura aceasta este un act politic al luĭ Bánffy, şi d. preşedinte al consiliuluĭ tot strigă şi va striga: „broşura falşificătoruluĭ"!

Trec, d-lor, la cea-l'altă parte a politiceĭ d-sale în ceea ce priveşte vaza ţăreĭ în străinătate. Şi le iaŭ pe rînd.

Vă aduceţĭ aminte că la 1897 s'a întîmplat un eveniment politic de mare importanţă în Europa pentru situaţiunea noastră ca stat.

S'a făcut o apropiere între Austria şi Rusia, şi de la Petersburg ambiĭ cancelarĭ aŭ redactat o notă identică şi aŭ

trimis-o celor patru state balcanice: Romînia, Serbia, Bulgaria şi Muntenegru.

Cum noi suntem un popor cu memorie scurtă, voiŭ reciti nota ca să vedeţi sub forma ei, perfect diplomatică, cită amărăciune conţine în realitate pentru noi. Căci veţi vedea că coprinde în ea ideea de aprobare şi, prin urmare, şi probabilitatea de desaprobare eventuală a politicei romîne, şi aceasta nu din partea Areopagului european întreg, ci din partea a două puteri vecine, ceea-ce avea un fel de miros de dinaintea rezbelului Crimeei.

Iată ce zice nota:

„Sosirea Majestăţei Sale Impăratului şi Regelui Francisc Iosif la St.-Petersburg, a oferit Augustului nostru Stăpîn o nouă ocasiune de a constata perfecta conformitate de vederi ce există între amîndoi Suveranii.

„Majestăţilor Lor, le-a plăcut să recunoască cît atitudinea guvernului romîn a rămas corectă şi prudentă în prezenţa diferendelui greco turc.

„Această atitudine este cu atît mai apreciată de amîndoi monarchii, că ea răspunde voinţei lor ferme de a veghia la menţinerea păcei generale şi la întărirea principiilor de ordine şi de drept, baze esenţiale ale desvoltărei pacifice a prosperităţei naţiunilor".

D-lor, înainte de a vă spune cum a răspuns preşedintele consiliului în numele Romîniei, vă rog să constataţi un lucru. In dreptul internaţional, orî-ce stat suveran, este egal cu cele-l'alte state suverane. Sunt ţări mari, sunt ţări mici, dar toate din punctul de vedere al dreptului sunt absolut egale.

Nu este vorbă, v'aţi îndoit de lucrul acesta dacă aţi vedea discursurile d-lui preşedinte al consiliului, care s'a lăudat la Iaşi că Romînia creşte fiind-că suntem invitaţi la două congrese: la cel în contra anarchiştilor şi la cel de la Haga, unde sunt invitate până şi cele mai mici state, dacă sunt suverane! Ce concepţiune are d-sa despre demnitatea statului romîn, cînd se miră ca un speriat, că este primit şi statul romîn, că toate statele suverane, după ordinea şi regulile dreptului internaţional, eŭ nu pricep!

Ce este însă insolit în această notă?

Nici o dată nu este permis să feliciţi pe un stat

oare-care, în numele a două puteri, că se poartă bine, să'i dai certificat de bună purtare; căci cine dă certificat de bună purtare însemnează că are drept să dea şi certificat de rea purtare la nevoe. (Aplause).

Şi de aceea, d-lor, jurnalul de la Viena „Kikiriki", mi se pare, jurnalul umoristic, a publicat o pancartă, foarte desagreabilă pentru noi; a publicat pe cei doi cancelari dînd certificat de bună purtare, *Zeugnis*, la patru copii cărora le eşia cămăşile pe afară. Şi cei patru copii erau cei patru monarchi, din cele patru state balcanice. Adică ca la copii; cînd se poartă bine, le dai notă bună; cînd nu se poartă bine 'i pui la colţ, sau în genuchi.

Ei bine, era loc să te bucuri de această notă?

Credeţi d-v. că daca ar primi un ministru al Belgiei, sau al Olandei, o depeşă de la doi mari împăraţi, că s'a purtat bine, nu s'ar simţi profund atins în sentimentul demnităţei lui?

Dar, o să ziceţi: trebuia să facă războiu?

Nu! Dar întîiu trebuia să simţi că eşti atins şi să nu'ţi închipuesti că eşti lăudat.

Asta aşi fi vrut, şi asta n'a fost. Asta cere sentimentul demnităţei, şi asta a lipsit primului-ministru!

Ştiu, d-lor, că nimic mai greu de cît să schimbi sufletul omului. Am văzut lucruri extraordinare, am văzut chiar animale domestice pe cari prin multă învăţătură îi aduci să faci lucruri extraordinare? Elefant care face muzică; cîine care face pe clown prin circuri. Şi cîte nu am văzut!

Ce nu se poate însă face, este să pui sentimentul de demnitate unde nu este. Acesta nu se pune prin nici un vot al nici unei Camere. De aceea cel d'întîiu lucru de care mă plîng, este că nu a tresărit inima Romîniei, în inima primului-ministru; că nu a înţeles că aci era o atingere, iar nu un lucru de laudă. Căci, d-lor, d-sa a crezut că este un lucru de laudă.

Voiţi dovada? Să v'o dau:

Serbia a răspuns peste 10 zile. Bulgaria a răspuns cu o frumoasă demnitate: că a păstrat liniştea, fiind-că era în interesul Bulgariei, şi o va păstra cită vreme va fi în interesul Bulgariei.

Noi singuri ne-am repezit imediat: 24 ceasuri să nu

treacă fără să nu răspundem, căci ne simţiam, adică se simţea primul-ministru măgulit că de la două cancelarii ne-a venit certificat de bună purtare, *Zeugnis !* (Aplause). Noi singuri am fost mai slabi în priceperea demnităţei noastre de cît toţi ceilalţi din peninsula balcanică. Noi singuri am răspuns cu bucurie de ceea-ce s'a întîmplat; pare că era o fericire că suntem întorşi la regimul, cînd aveam puteri suverane şi puteri protectoare cari ne dedeau şi certificate de bună purtare, şi certificate de rea purtare în anume împrejurări.

Vă citesc răspunsul:

„Bine-voiţi a exprima Excelenţei Sale comitetului Muraview satisfacţiunea guvernului M. S. Regelui pentru comunicaţiunea ce 'mi-a fost făcută de Excelenţa Sa ministrul Rusiei, asupra atitudinei corecte şi prudente a guvernului romîn, în prezenţa diferendului greco-turc. Poliţia Romîniei a avut de ţintă constantă de a servi forţările marilor puteri, pentru menţinerea păcei generale, care este garanţia ordinei, liniştei şi desvoltărei statelor. Guvernul M. S. Regelui e fericit că atitudinea sa corectă şi prudentă a fost apreciată de M. S. Impăratul Nicolae şi de Augustul său Oaspe, Impăratul Francisc Josif."

In numele Romînieï, se spune că guvernul romîn este fericit că atitudinea sa a fost apreciată?

Atitudinea Romînieï, să se ştie, n'are să o aprecieze nimeni, de cît Parlamentul romîn şi voinţa Romînieï. (Aplause).

Cine a spus că Romînia e fericită, că politica ei a fost *apreciată*, n'a vorbit în numele Romînieï, nu recunoaşte glasul Romînieï, nu s'a ridicat la înălţimea Romînieï!!

Mai am vorbit o dată despre această cestiune, în jurnalul „Timpul" şi atunci „Voinţa Naţională" zicea: să spună d. de la „Timpul", cum ar fi răspuns?

Mai întîiu, d-lor, eu răspund cînd sunt la guvern, nu răspund cînd sunt în opoziţiune, căci nu pot să fac şi treaba mea, şi treaba d-tale. (Aplause).

Un lucru pot să te asigur: Aşa nu aşi fi răspuns. Sunt mijloace în diplomaţie de a arăta oare-care nemulţumire fără a fi bădăran. Răspunzi, de exemplu, mai tîrziu. Răspunzi, de exemplu, cam uscat, şi se pricepe de

ceĭ cărora le răspunzĭ, şi a doua oară, nu ţi se maĭ dă *Zeugnis !* (Aplause).

Nu aveţĭ dreptul să mă întrebaţĭ cum aşĭ fi răspuns eŭ; aveţĭ alt drept: să mă întrebaţĭ în alte împrejurărĭ, tu ce aĭ făcut ?

Sunt gata ! A îndrăznit vasul Olga la gurile Sulineĭ să nu respecte ordinele statuluĭ romîn şi am dat ordin de a tras cu ghiuleaua în vas. De sigur că se putea întîmpla, dacă M. S. Impăratul Alexandru al III-lea nu ar fi înţeles că avusesem dreptate, şi că şi ceĭ micĭ, şi maĭ cu seamă ceĭ micĭ, trebue să ţină la demnitatea lor, de sigur că se putea să cădem de la guvern ; am fi căzut noĭ, dar nu ar fi căzut Romînia. (Aplause).

La *Zeugnis* al d-tale, aceasta 'ţĭ spun : „Aşĭ fi simţit că sunt atins.“

Şi să vă fac, d-lor, o indiscreţiune fără a cita nume. A fost un liberal, un însemnat guvernamental, care a simţit ca şi noĭ şi care a voit să deschidă ochiĭ d-luĭ prim-ministru ; dar cum d-sa este grăbit să ia certificate de bune purtărĭ nu 'l-a ascultat şi a făcut ceea-ce a făcut.

Trec, d-lor, la alta.

D-lor, s'a dus M. S. Regele astă-vară în Rusia, foarte fericiţĭ suntem că s'a dus, şi fiind-că n'am vorbit la Mesagiŭ, profit de această împrejurare să spun că suntem foarte fericiţĭ că Majestatea Sa a fost în Rusia, şi suntem recunoscătorĭ de modul adevărat cordial în care a fost primit Majestatea Sa care ducea acolo numele, pot zice numele bun al Romînieĭ. (Aplause). Dar sunt două lucrurĭ carĭ întunecă tabloul: întiiŭ, sperietura d-luĭ pr m-ministru pentru această recepţiune. D-lor, oamenii nu trebue să se sperie cînd sunt primiţĭ bine, căcĭ una din două : orĭ aĭ sentimentul că ţi se cuvine şi atuncĭ nu'ţĭ este permis să facĭ pe speriatul, orĭ nu aĭ sentimentul acela şi atuncĭ nu aĭ dreptul să vorbeştĭ în numele ţăreĭ. (Aplause). Totul se cuvine Suveranuluĭ Romînieĭ, şi nu este nicĭ o primire care să se facă Suveranuluĭ de care primul-ministru să facă pe speriatul ! !

A doua observaţiune este : D. prim-ministru a presentat această vizită la Petersburg şi primirea făcută Ma-

jestăței Sale, a presentat-o în marele său discurs electoral de la Iași ca un succes al politicei d-sale.

Va să zică, să lămurim lucrul: D. prim-ministru de cînd face politică în Romînia, a lucrat pentru a întări relațiunile de bună prietenie între noi și Rusia și pentru a asigura Suveranului Romîniei o bună primire la Petersburg! Apoi așa să fie? D. prim-ministru, în cariera sa politică, a lucrat pentru a întări bunele raporturi între Rusia și Romînia? Și să nu 'mi răspunzi ce voi fi scris eu.

In adevăr am scris și eu și nu adaog la vreme de tinerețe, sau mai bine la vreme de tinerețe bătrînă, ca să vin pe urmă să spun că sunt păcate de tinerețe, cînd va trebui să tăgăduesc lucrurile în anume împrejurări oficiale. D-lor, eu găsesc că a fost o adevărată umilință pentru noi, o fatală umilință pentru aceea în care a trebuit să se găsească d. prim-ministru la Petersburg. De ce, d-lor? Pentru că d-sa n'a fost nici de cum cumpănit în aprecierile sale asupra Rusiei; dacă o credea pe aceasta în adevăr de adversară a Romîniei, putea să spună lucrul, dar ca om cumpănit, cu minte și răspunzător, cu moderație, căci nu știi ce aduce ceasul, nu știi cum vine împrejurările, cum se fac împăcăciunile între cei mari. Este dreptul unui om de stat ca să'și spună convingerile sale în toate ocasiunile, cu o singură condițiune: să nu le bage în buzunar mai tîrziu și să spună că sunt păcate de tinerețe.

Atitudinea d-v. față de Rusia, a fost extra-ordinară. Am să vă citesc cîte-va lucruri ca să fie în *Monitorul Oficial*, în *Monitorul Statului*; căci, d-lor, sunt lucruri cari trebuesc să fie în *Monitorul Statului*; acolo vor găsi arhiviștii material pentru istorie; în *Monitorul Statului* trebue să se găsească ce a fost spus, ce a fost tipărit cu ocaziunea întrunirei de la 9 Maiu 1888, cînd a luat cuvîntul repausatul Ioan Brătianu.

Discursul său, d-lor, 'l voiu citi fără comentarii, fiind-că nu se poate comenta discursul unui bărbat de stat, unui bărbat mare care nu mai este între cei vii.

In această întrunire ia cuvîntul și generalul Lecca, și'l întrerupe actualul ministru de justiție. Voiu reproduce și acest discurs fără de comentarii, textual fiind-că și generalul Lecca este mort.

Iată ce spunea generalul Lecca la acea întrunire, discurs reprodus de *Democrația*, organul oficial al partidului liberal:

„D-lor, ne-am întrunit aci pentru a începe lupta cea mare pentru apărarea naţiei noastre faţă de pericolul care o ameninţă.“

Până atunci nu fusese pericolul cel mare, acum descoperea pericolul:

„Răscoala sătenilor noştri nu este de natură agrară, ea este urzită de o parte din fosta opoziţie-unită şi de agenţii străinului cu ajutorul banilor acestuia.“

Grav! Se spunea că răscoalele din ţară aŭ fost făcute de agenţi şi cu banii unui popor vecin.

D. C. Nacu: După instigaţiunile agenţilor străini a spus-o Rosetti, primul-ministru.

D. Take Ionescu: D. Teodor Rosetti a zis că s'a găsit şi urme de mîna străină, dar mai tîrziŭ a declarat după constatările anchetei că s'a înşelat. Dar aşteptaţi că o să vină ceva mai frumos:

„Lucrul este vădit şi îndoiala nu poate fi.“

Atunci a răspuns Brătianu, şi nu vă voiŭ citi de cît sfîrşitul:

„Să învăţăm istoria ca să ne oţelim pentru greaua luptă ce ne aşteaptă. Ea ne spune care e duşmanul nostru. Nu venirea la putere să fie ţinta noastră, ci apărarea naţiei noastre. (Aplause îndelung prelungite). Să ne formăm într'o ligă strînsă de apostoli pentru apărarea naţională. (Aplause furtunoase. Ura! Ura!) Să luptăm pentru păstrarea moşiei şi drepturilor noastre. Toţi cei cari gîndesc şi simt ca noi, să vină cu noi spre a lupta cu toţii împreună împotriva mareluĭ pericol ce ne ameninţă.“

Şi după aceasta, d-lor, s'a făcut apel către ţară, şi în acest apel găsesc între altele următoarea frază:

„Aceĭ carĭ văd în progresarea conştientă a popoarelor din Orient un obstacol al pofteĭ lor de mărire teritorială;

„Aceĭ carĭ nu fac din liberarea popoarelor şi din apărarea creştinătăţeĭ ortodoxe de cît arme de cucerire;

„Aceĭ carĭ nu voesc să vadă deşteptîndu-se în poporul romîn conştiinţa viue a misiuneĭ sale la gurile Dunăreĭ ca antegardă a cultureĭ apusene;

„Aceĭ carĭ văd că nu li se mai poate da, drept re-

cunoştinţă pentru servicii dubioase şi interesate, o servire, fie policică, fie economică a statului romîn;

„Cu un cuvînt, inimicii Romîniei caută să sgudue iarăşi temeliile pe cari ea este aşezată. In această acţiune ei sunt ajutaţi de cîţi-va nemulţumiţi, cari pun ambiţiunea lor personală mai presus de binele ţărei. Atacurile tutulor acestora nu aŭ nici o margine.“

Voinţa Naţională, d-lor, pune punctul pe *i* în 29 Aprilie 1888.

Voci: Aveţi în mînă *Epoca.*

D. Take Ionescu: Este reprodus din *Voinţa Naţională*, ...cine nu crede?.. Sub titlul: „Rusia şi Romînia“: „De cît-va timp am întreprins o campanie înverşunată în contra Rusiei, care, prin mijloacele cele mai nedemne şi mai infame caută să sdruncine situaţia atît de greŭ cîştigată a statului romîn.

„Faţă cu această cestiune atît de mare, toate celelalte cestiuni de partid aŭ perdut pentru noi orî-ce însemnătate.

„Decî, dacă luptăm în contra Rusiei, nu o facem inspiraţi de alt sentiment de cît de acel al celuĭ mai curat patriotizm...

„Rusia e singura putere în Europa care nutreşte ideĭ de expansiune şi de cucerire...“

Şi alt-ceva, d-lor, tot în *Voinţa Naţională.*

O voce: La Roumanie.

D. Take Ionescu: Este reprodus tot din *Voinţa Naţională.*

(D. Nacu întrerupe).

D-le Nacu, eŭ nu pot sa 'mĭ plătesc luxul de a tipări toate producţiunile d-v. literare. Eŭ am tipărit numaĭ discursul d-luĭ prim-ministru care l-a ţinut la Orfeŭ, pentru că este o operă „de choix“. Dar d-v. aveţi colecţiunea *Voinţei Naţionale*, o găsiţi şi la bibliotecă, la minister, pe la d-v. pe acasă, probabil, controlaţi şi veţi vedea dacă citaţiunea este exactă saŭ nu.

„De cînd Rusia s'a convins că toate sforţările sale, pentru a pune mîna pe Bulgaria vor fi deşarte, şi că această mică ţară este decisă a vărsa pănă la cea din urmă picătură de sînge a fiilor săĭ, pentru a-şĭ apăra dreptul

la independenţă, toată activitatea agenţilor ruşi s'a îndreptat în spre Romînia.

„Mulţumită activităţeĭ agenţilor ruşĭ, un partid rusesc s'a format în ţară. Rusia, care la dînsa suprimă libertatea întrunirilor şi a presei, ştie bine să se servească în altă parte de aceste arme puternice. Ea a fondat la noĭ gazete ca să 'ĭ susţină politica, şi a avut chiar la întrunirile noastre oratorĭ carĭ aveaŭ sarcina de a o servi în planurile sale.

„Cu încetul, prin manoperile sale ne-am pomenit în faţa turburărilor de stradă şi răzcoalele săteştĭ. Rusia 'şĭ urmărea un scop îndoit, organizînd aceste desordine: dintr'o parte ne perdeam în ochiĭ străinilor reputaţiunea de a fi ocrotitorĭĭ ordineĭ la porţile orientuluĭ; de altă parte se semăna în statul nostru germeniĭ uneĭ lupte între diversele clase ale societăţeĭ cu tot cortegiul de nenorocirĭ."

Acum, d-lor, ce vreaŭ să trag eŭ din aceste citaţiĭ pe carĭ le-aşĭ putea prelungi la infinit? Nu le discut azĭ nicĭ dacă sunt drepte orĭ nedrepte, nicĭ dacă e cu minte saŭ nu e cu minte ca un partid politic, ca partid politic, să ia o asemenea atitudine. Vreaŭ să zic un singur lucru, că atuncĭ cînd aĭ avut o asemenea atitudine, nu e permis să te lauzĭ că aĭ lucrat tu la îndulcirea raporturilor dintre Rusia şi Romînia şi că buna primire făcută în capitala Rusieĭ şi în Moscova Suveranuluĭ Romînieĭ, se datoreşte ţie şi activităţeĭ tale.

Aceasta e cestiunea.

Eŭ, d-lor, nu vreaŭ azĭ să discut cestiunea spinoasă a raporturilor noastre cu Rusia. Eŭ chiar am o convingere şi am spus-o de mult—că noĭ la 1878 nu am ştiut să ducem politica noastră, şi o voiŭ discuta într'o zi cu d-v.; am convingerea că din toate greşelile politice pe carĭ a putut să le facă răposatul Ion Brătianu, nicĭ una nu va fi maĭ neertată de istorie de cît faptul că a lăsat să treacă cea maĭ mare ocazie pe care am avut-o în veacul nostru, pentru a ne înălţa şi mări Regatul şi n'a ştiut să profite de dînsa. Eŭ atît voiŭ să zic astăzĭ: Cînd aĭ avut această atitudine, cum să te lauzĭ că aĭ lucrat pentru îndulcirea raporturilor şi că graţie ţie şi activităţeĭ tale s'a făcut bună primire suveranuluĭ nostru?

Credeţi că n'a zis-o d. prim-ministru? Să vă citesc. Iată ce a spus la Iaşi:

„Alte fapte se prezintă acum carî arată importanţa pe care a cîştigat-o ţara. Romînia este pentru întîia oară convocată în mod oficial la 2 marî conferinţe europene, la conferinţa care se va întruni sub auspiciile împăratuluî Rusieî pentru a asigura o pace îndelungată popoarelor, şi la conferinţa în care se vor discuta mijloacele de apărare în contra anarchiştilor carî merg pănă la crime odioase.

„Toate aceste acte marî s'aŭ petrecut sub guvernul liberal pe care eŭ am onoarea de a-l presida, sub preşedenţia mea, căruia aţî bine-voit a încredinţa steagul naţional-liberal. Cred că pot zice că n'am demeritat de această poziţiune.

„Vor zice unîî: noroc! Eŭ zic că cuvîntul noroc e fatalist şi oriental, nepotrivit cu acţiunea uneî naţiunî culte care aspiră să propăşească, nepotrivit cu acţiunea uneî naţiunî creştine. De ce n'aŭ avut acest noroc şi alţiî? Oare să nu fie aicî o causă maî înaltă şi bine-cuvîntată? Să 'mî daţî voe să vă spun eŭ, care mi se pare adevărata causă? Ea constă în aceasta că partidul naţional-liberal a lucrat cu toată inima, cu toată conştiinţa pentru ridicarea poporuluî şi a ţăreî..."

Va să zică, meritul visiteî împăratuluî Austro-Ungarieî aci, meritul pentru primirea Regeluî nostru în Rusia, sunt în parte ale d-luî prim-ministru?

Va să zică, d-sa făcînd discursul de la Orfeŭ, pe care vi l-am citit la 17 Martie, spunînd ceea-ce spunea despre jumătatea imperiuluî împăratuluî Franz Iosef, a contribuit la visita împăratuluî Austrieî la noî? Va să zică cele ce a scris despre Rusia aŭ contribuit la buna primire a regeluî nostru?

Trec, d-lor, maî departe, trec acum la cestiunea acţiuneî noastre în Peninsula Balcanică.

D-lor, mulţî vorbesc de cestiunea acţiuneî noastre în Macedonia, şi nicî unul de la această tribună n'a lămurit precis care este istoricul acesteî acţiunî.

Iată, d-lor, istoricul acesteî acţiunî.

La 1863.

O voce: Să se suspende şedinţa căci este aerul foarte viciat aci în Cameră.

D. Take Ionescu: Camera refuză, nu face nimic.

Cine nu ştie să facă niţică jertfă în asemenea împrejurări, să nu se mai apuce de politică.

Cît timp voiŭ mai putea scoate glas din mine, până atunci îmi voiŭ face datoria către ţară aşa cum îmi dictează conştiinţa. (Aplause).

La 1863, un plăpumar din Tîrnova din Macedonia, să nu confundaţi cu Tîrnova din Bulgaria, s'a dus calfă la Odesa la un plăpumar mai mare; îl chema Dumitru Athanasescu, trăeşte şi azi, l-am văzut, 'l cunosc, este unul dintre aceia pe cari i-a considerat d. prim-ministru ca răsvrătitori în Macedonia.

Acest om face cunoştinţa la Odesa cu un Romîn din Rusia... dacă vă povestesc aceasta să nu credeţi că este basmul cu cocoşul roşu, este o întreagă sintesă a sufletului romînimei. Ce poate fi mai caracteristic de cît acest Romîn din Turcia care nu ştia că este Romîn, şi care află că este Romîn de la un Romîn din Rusia?

Face acolo cunoştinţă cu un Romîn şi spre marea lui mirare se înţelege la vorbă, cu greutate, dar, se înţelege. Atunci în el se naşte conştiinţa că nu este Grec, că este Romîn.

Şi pleacă Dumitru Atanasescu în ţara Romînească şi vine la Bucureşti, şi aici dă peste un mare om de stat, peste Mihail Cogălniceanu, şi Mihail Cogălniceanu, cu acea concepţie genială, cu acea adevărată simpatie pentru tot ce era romînesc; — căci tot o spune istoria despre Mihail Cogălniceanu, dar că nu a fost o inimă romînească nimeni nu va îndrăzni să zică—Mihail Cogălniceanu văzu, concepu imediat lucrul: să creăm şcoala romînească în Macedonia, şi ca să-l înveţe pe Atanasescu carte romînească, îi dete un dascăl ardelean. Cu alte cuvinte, toate ramurile romînizmului represintate în prima şcoală romînească din Peninsula Balcanică. Şi alt-fel Dumitru Atanesescu, originar din Tîrnova, deşteptat în Odesa, învăţat carte de un Ardelean în Bucureştii Valahiei, deschide prima şcoală în anul 1864 în oraşul lui natal Tîrnova.

Acesta a fost începutul. Omul mai trăeşte încă, şi

a trebuit concepţiunea specială a d-luĭ preşedinte al consiliuluĭ ca să vadă în el un revoluţionar, un răsvrătit, şi maĭ ştiŭ eŭ ce.

A mers lucrul încet la început. S'a făcut în Bucureştĭ o şcoală macedo-romînă, sub direcţiunea archimandrituluĭ Averchie, maĭ bine zis un internat, căcĭ băeţiĭ veneaŭ la liceul St. Sava.

De aci s'aŭ trimes în Macedonia primiĭ cărturarĭ romînĭ, şi neapărat lucrul a mers schiopînd, schiopînd, până după războiŭ. Atunci s'a ridicat prestigiul nostru în Orient, şi o mulţime de Romînĭ macedonenĭ şĭ-aŭ adus aminte că sunt Romînĭ, şi s'a pus temelia mişcăreĭ romîneştĭ în Macedonia.

Care este, la urma urmeĭ, temelia mişcăreĭ noastre în Macedonia? D. prim-ministru are aerul să zică, că toţĭ carĭ nu împărtăşesc părerile d-sale sunt în contra integrităţeĭ imperiuluĭ otoman, că sunt vrăjmaşiĭ Sultanuluĭ. Pot fi vrăjmaşĭ aĭ Sultanuluĭ Bulgariĭ, carĭ ar putea anexa Macedonia; dar noĭ cu balonul o să mergem acolo? Noĭ nu avem în cestiunea macedoneană nicĭ un interes contrariŭ intereselor Sultanuluĭ. Dar ce interes avem? Voiŭ spune imediat.

Nu suntem o naţiune numeroasă, bogată, ca să putem jertfi pe o parte din aĭ noştri. Noĭ, orĭ unde este o suflare romînească şi ne este permis, trebue să-ĭ dăm nu numaĭ încurageriĭ platonice, dar susţinerea noastră pentru a-şĭ păstra cultura şi sentimentele romîneştĭ.

Se poate întîmpla, de şi noĭ nu o dorim, ca vre-o dată să se reguleze alt-fel soarta Peninsuleĭ Balcanice. Trebue atunci să aibĭ şi tu dreptul să-ţĭ spuĭ cuvîntul la această regulare. Pe ce îţĭ veĭ întemeia atunci aceste drepturĭ?

Două sunt temeiurile noastre.

Pe unul l-a distrus d. prim-ministru, pe altul îl slăbeşte prin politica sa.

Intîiŭ, ca să aibĭ dreptul să vorbeştĭ într'o cestiune, trebue să invocĭ un interes. Care este interesul tăŭ? Soarta Romînilor din Macedonia. Dacă acolo există o populaţiune nu numaĭ etniceşte, dar sufleteşte romînă, nu dusă de noĭ cu biciul, dar atrasă cu dragoste, la ziua de

răfuială veĭ avea dreptul tău la noua croială ce se va face în Peninsula Balcanică.

La mulţĭ poate facem efectul mosafiruluĭ nepoftit, multora le-o părea că suntem *de trop,* dar eŭ nu mă ocup de interesele altora.

Eŭ cred că Romînia este destul de bogată ca să-şĭ poată plăti şi cultivarea acestor interese, ca să-şĭ poată avea clientela sa etnică până pe malurile Arhipelaguluĭ. Dar, d-lor, se cere pentru aceasta, cum am zis, nu numaĭ ca oamenĭĭ să vorbească romîneşte, dar ca să aibă dragoste de noĭ, şi nu se atrage nimenĭ cu sila. E o concepţie nenorocită de a-ţĭ face partisanĭ cu frica, partisanĭ-amicĭ nu se fac de cît cu dragostea şi cu simpatia. Şi de aceea noĭ, d-lor, fără a tăgădui serviciile pe carĭ le adusese ţăreĭ inspectorul şcoalelor, Apostol Mărgărit, — înţelegeţĭ bine că sunt cestiunĭ asupra căror trebue să vorbeştĭ cu oare-care rezervă; am avut patru anĭ direcţia acesteĭ mişcărĭ, şi neapărat că nu eŭ voiŭ spune ceea-ce nu trebue să spun din lucrurile de stat, de şi sunt lucrurĭ asupra cărora îmĭ trebue o multă stăpînire pe mine ca să le tac, dar atît pot să vă spun în substanţă, că a făcut serviciĭ Apostol Mărgărit, şi atît pot să vă adaog în substanţă, că lucrurile nu maĭ mergea înainte şi nu putea să meargă.

Trebuia să se iasă din acest cerc strîmt de administraţie a unuĭ om şi să se intre în cercul larg al strîngereĭ populaţiĭ de acolo împregiurul ideiĭ romîneştĭ.

De aceea, d-lor, foarte cuminte şi foarte încet noĭ cautasem să împingem la formarea acelor eforiĭ de care atît s'a vorbit. Dar nu eraŭ recunoscute! Ce vă pasă? Eraŭ tolerate. Aceasta mă interesează pe mine, nu dacă mitropolitul d-v. e recunoscut, ci dacă e tolerat, căcĭ dacă e tolerat poate exercita o influenţă bine-făcătoare pentru causa noastră.

Nimic maĭ greŭ de cît să obţiĭ în Turcia recunoaşteri oficiale. E ţară în care se iscăleşte maĭ greŭ; e ţara în care se pune maĭ mult timp la orĭ-ce reforme.

Eraŭ tolerate eforiile romîneştĭ, administraţia locală le recunoştea, administraţia locală stătea cu ele de vorbă. Acesta era un punct cîştigat şi împregiurul acestor eforiĭ se putea grupa simpatiile şi aspiraţiunile romîneştĭ, să

putea crea un sîmbure de viaţă romînească, şi eŭ v'am spus că vreaŭ viaţa viue, căcĭ peste tot vreaŭ viaţă viue, nu mortăciune.

Eĭ bine, aceste eforiĭ d. prim-ministru le-a suprimat. Că le-a suprimat cu oare-care brutalitate, era firesc, dacă le-a suprimat d-sa; că a expulzat pe bieţiĭ Romînĭ de acolo care venise să se plîngă, era firesc, fiind dat temperamentul d-sale, dar faptul e întristător. De unde se începuse o mişcare de agregaţiune a elementelor romîneşti, bazate pe voinţă liberă şi pe dragoste, d-sa a împedicat-o să se maĭ producă. Şi noĭ nu avem vreme multă de aşteptat; criza poate să vie la orĭ-ce ceas, şi mă tem să nu fim ca fecioarele din Evanghelie carĭ nu aveaŭ candilele aprinse cînd a trecut Mîntuitorul.

D. Lupu Costache: D-le preşedinte, vă rugăm suspendaţĭ şedinţa.

D. Take Ionescu: D-lor, nu vă îngrijiţĭ de mine; voiŭ merge pănă la sfîrşit, am destulă putere în mine ca să izbutesc.

D-lor deputaţĭ, noĭ am făcut cîte ceva; d. prim-ministru însă a lucrat ca să slăbească acţiunea noastră în peninsula balcanică.

Nu maĭ vorbesc de acţiunea îndrăsneaţă ce a voit s'o facă, şi la care s'a opus Parlamentul. Iată un cas în care aţĭ ştiut să resistaţĭ.

Cînd a cercat să se cocoţeze pe steagul din Bitolia şi să vîre în buzunarul săŭ cel d'întîiŭ tricolor din capitala Macedonieĭ (aplause), atuncĭ a găsit cel puţin la d-v. popreală, şi nu s'a săvîrşit şi acest atentat. (Aplause).

Dar este al doilea lucru: noĭ nu putem să ne spunem cuvîntul nostru în Orient numaĭ pentru că am avea saŭ nu o clientelă în peninsula balcanică. Noĭ avem altceva, avem hrisovul nostru în ordinea morală în peninsula balcanică. Şi care este acest hrisov? Este că dacă ar fi părăsit Romînia sentimentele nobile şi umanitare, nu s'ar fi renăscut nicĭ Grecia, nicĭ Bulgaria.

Cu aceste titluri tot-d'a-una putem sta în picioare, şi putem spune cuvîntul nostru orĭ de cîte orĭ se va pregăti o nouă hartă a Orientuluĭ Europeĭ. (Aplause).

Aceste drepturĭ ale noastre eraŭ neatinse. Le-aţĭ dat pe ce?

Isaac şĭ-a dat dreptul său de întîiŭ născut pe un blid de linte, d-v. l-aţĭ dat tot pe un blid, dar pe un blid gol, căcĭ lintea nu v'a venit, şi astăzĭ aţĭ rămas cu un Mitropolit al neamuluĭ romînesc. (Aplause).

D-lor, este fapt de parvenit să uităm ce am suferit noĭ altă dată, şi să fim recĭ la suferinţele altora, căcĭ parvenitul nu este omul care pleacă de jos şi prin muncă ajunge sus, ci este acela care orĭ de unde ar veni, are sentimentul de dispreţ pentru ceĭ micĭ fiind-că sunt micĭ, şi de linguşire pentru ceĭ marĭ fiind-că sunt marĭ. (Aplause).

Poţĭ să te naştĭ parvenit într'un palat ca şi într'un bordeiŭ.

Parvenitul este acolo unde se închid graniţele la măcelăriţiĭ carĭ fug de măcel (aplause prelungite), pentru ca să poată să strige fără nicĭ o plată: Trăiască Sultanul.

Aţĭ dat strigătul, dar plata nu v'a venit. Acesta, ospitalitatea largă a pămîntuluĭ nostru, era patrimoniul nostru de glorie în peninsula balcanică. Dacă ne întrebaŭ ceĭ-alţĭ: Cu ce drept? Noĭ le răspundeam: Cu dreptul că fără noĭ eĭ nu ar fi fost!

A! vă place să repetaţĭ mereŭ că Romînia a fost în ticăloşie, şi că numaĭ de cîteva decenii s'a scuturat. Nu este adevărat, nu era ticăloşie aicĭ cînd armatele turceştĭ eraŭ ţinute în respect, iar pe Budapesta strălucea semiluna. (Aplause)

Nu era ticăloşie aicĭ unde s'a plămădit eteria grecească sare a reînviat pe Grecĭ. (Aplause).

Ţară de ticăloşie, ţară în care prin tractate eraŭ împiedicaţĭ musulmaniĭ victorioşĭ de a se stabili?

Vremurĭ de ticăloşie, vremurile strămoşilor noştri carĭ cu preţul capetelor lor aŭ făcut aci un asil al tutulor nedreptăţilor, al tutulor fugiţilor din orientul creştin? (Aplause).

D-lor, aci la noĭ a fost asilul, sub scutul bătrînilor acelora despre carĭ d. prim-ministru spune mereŭ în discursurile sale că era vreme de ticăloşie, s'a refăcut orientul Europeĭ.

Şi acum! Bine vă spuneam că poţĭ să te naştĭ om întreg dintr'un rob, ca şi rob dintr'un rege.

Pe ce v'aţĭ dat d-v. dreptul de prim-născut? Aţĭ

fost singura țară din Europa, care v'ați arătat cruzi, căci nici Bulgarii vasalii nu s'au scoborît să închidă granițele la cei cari fugeau de la măcel; singuri d-v. ați închis granița Armenilor cari fugeau de măcel, v'ați făcut de rușinea lumei civilisate. Și 'mi aduc aminte că eram în Viena și un om politic însemnat de acolo 'mi zicea: *Je vous trouve bien forts pour des gens si nouveaux.*

In schimb însă ce ați primit? Nimic, de 3 ani ne spuneți mereu: Trăiască Sultanul. Trăiască Sultanul, da, să dea D-zeu; dar nimic n'a eșit, căci ați făcut o socoteală greșită. Și astă-zi stă cestiunea aceasta pe loc, și nu numai că stă, dar ați dat-o și înapoi, fiind-că încercarea ce ați făcut nu se poate repeta ori cînd. Inainte de a încerca trebuia să vezi, împrejurările politice sunt ast-fel în cît să te susțină cine-va în tendința ta de a face un lucru mare, de a face să se admită o nouă organizare bisericească în sînul bisericei ortodoxe, ceea-ce nu este ușor. Bulgarii, cînd au obținut pe a lor, au invocat dreptul istoric, și erau și susținuți de Rusia și de Franța. D-v., înainte de a da acea dovadă de scădere morală, de care vă vorbii, cel puțin ați pipăit, ați știut că aveți un sprijin, că este verí-una din marile puteri cari să susțină politica noastră, care să forțeze moralmente mîna Turciei? Fiind-că singuri noi ce să facem? Vecini cu Turcii nu suntem, cuirasate nu avem ca să blocăm Bosforul; care ne-a fost dar socoteala, înainte de a expune statul romîn la o acțiune care a făcut fiasco; pe ce ați comptat? Vă mergea rău în politica internă, era un desastru, și ați crezut ca să faceți o diversiune în spirite, și atunci pe niște rapoarte incomplete, pe un lucru mic, că s'a deschis cîte-va burse la o școală, ați dat ordine nesocotite, ați proclamat un mitropolit de fantezie și ați strigat: „Trăiască Sultanul.“ (Aplause). Ați crezut că cu mitropolitul cel neexistent de la Constantinopole o să satisfaceți pe Romînii de aci pentru pățaniile mitropolituluĭ din București, și ast-fel ca să acoperiți un păcat care vă ardea în țară, ați mai deschis unul la Țarigrad și ne-ați aprins din două părți. Și nu v'ați ars numai d-voastre, căci puțin îmi pasă de d-voastre, dar ați ars și acțiunea noastră, fiind-că nu poți începe încă odată o asemenea istorie, cînd cea d'întîiu a eșit așa de rău.

Nu aţi reuşit în Macedonia cu cestiunea bisericească! Ce aţi făcut cu cestiunea şcolilor? Cum? Creditul pentru înfiinţare de biserici şi şcoli în străinătate, după 4 ani de un guvernămînt al unui partid naţional-liberal, nu se găseşte crescut cu o centimă? Eŭ 'l-am găsit de 190.000 lei pe an, şi 'l-am suit în 4 ani la 525.000, eŭ reacţionarul, nepatriotul, trădătorul. Şi d-voastre 'l-aţi găsit 525.000, şi anul acesta 'l-aţi votat tot 525.000. Cum, d-lor, credeţi că avem destule şcoale în Macedonia? Dar, d-lor, proiectasem eŭ — nu d-voastre — o şcoală de absolută nevoe, o şcoală de comerciŭ în Salonic. Care este şcoala, singura şcoală creată de d-v. acolo? Eŭ am deschis gimnaziul de la Berrat. Ce aţi deschis d-voastre? Cari sunt numeroasele şcoale primare pe cari le-aţi înmulţit? Eŭ le-am îndoit în 4 ani. Ce aţi creat d-voastre în aceşti 4 ani de zile? Dar aţi cunoscut de la Apostol Mărgărit dosarul proiectelor noastre în Macedonia, căci ceasuri întregi a vorbit cu mine, — ştiŭ că înainte de a vorbi cu mine vorbea cu d-voastre, şi după ce vorbea cu mine, iarăşi vorbea cu d-voastre — ştiţi bine, de la Apostol Mărgărit, că proiectasem cu dînsul un proiect mare. Era vorba să fim ceĭ d'întîiŭ cari să înfiinţăm o Universitate romînească în Turcia. D-lor, vremea este scurtă, trebue să facem în mare, altmintrelea n'am făcut nimic. De ce n'aţi luat ideea, vă puteaţi făli cu ea, cu toate că nu era ideea d-voastre? Nici atit nu aţi fost în stare, măcar să profitaţi de ideea altora, ca să faceţi să înainteze interesele noastre! (Aplause).

Eĭ bine, d-lor, mă resum: Aţi crezut d-voastre că este o operă deşartă, o operă urită, aceea de a face o Universitate? Nu aţi crezut, că cel puţin ca să răsufle ţara aceasta, trebue să 'i deschideţi o fereastră pe unde să intre un aer răcoritor? Nu aţi crezut că odată strînsă de gît, cum o strînseseţi dintr'o parte, trebue să 'i deschideţi o vedere din spre cea-altă parte a ceruluĭ.

Eŭ credeam că cel puţin 'i veţi da o parigorie de om bolnav, veţi duce sforţările d-v. în Peninsula Balcanică, unde nu aveaţi nevoe să cereţi voe nici unuĭ baron, unde nu aveaţi nevoe să faceţi nici o scuză, unde guvernul nu doreşte mai bine de cît să vină şi să se răspîndească lumina. Nimic din toate acestea. Căpătasem voie

să deschidem un jurnal romînesc în Ianina. Nu s'a deschis. Căpătasem voie să facem o tipografie romînească în Macedonia, nu s'a făcut. Ce aţi făcut d-voastre? Nimic.

Intr'o parte vă era frică şi nu aţi făcut nimic, dincolo nu aţi făcut, fiind-că nu ştiţi ce să faceţi.

O voce: Nu 'i-a dat voe Bánffy.

D. Take Ionescu: Aşa se pricep interesele unuĭ stat? Aşa se cultivă sentimentele intime ale unuĭ neam? Aşa se lucrează la sporirea sentimentelor demnităţeĭ naţionale şi la înflăcărarea ideeĭ romînismuluĭ? Ce? Credeţi d-voastre că are să vă aştepte împregiurările? Nu ştiţi că Sirbiĭ lucrează pe capete, că Bulgariĭ lucrează pe capete? Şi încă un lucru n'aţi înţeles.

V'a dat Dumnezeŭ norocul şi n'aţi ştiut să 'l prindeţi. A doua zi după războiul greco-turc, Grecia, ideea mareĭ Greciei scăzuse. Era un loc de ocupat în Macedonia meridională, unde nu sunt Bulgariĭ şi Sirbi, era ceasul luĭ Dumnezeŭ, ca să ridicaţi steagul romînesc acolo. V'aţi mulţumit însă cu un pamflet în care spuneaţi că Romînii aŭ ridicat armele în luptă contra Grecilor, cînd ştiţi bine că aceasta este un absolut neadevăr. (Aplause).

Eĭ, d-lor, dacă aveaţi credinţă în acest neam şi credeaţi în d-voastre, era ceas mare ăsta. Să profitaţi de el. Era o clientelă întreagă să vină la ideea romînească, dar pentru asta vă trebuia să arătaţi Romînilor din Macedonia o figură mai simpatică şi o inimă mai romînească. Dumnezeŭ v'a refuzat şi una şi alta, şi de aceea nu s'a făcut nimic! (Aplause).

D-lor deputaţi, şi în această direcţie dar a sentimentuluĭ naţional, faptele d-v. aŭ tins să slăbească vieaţa politică a regatuluĭ.

Trec, d-lor, la sentimentul religios, şi înainte de a examina acest lucru, să 'mĭ daţi voe să mă explic asupra ce înţeleg eŭ sentimentul religios.

D-lor, e netăgăduit, nu se poate tăgădui că o societate care n'are un adînc sentiment religios sub orĭ-ce formă, e o societate inferioară ca forţă de expansiune şi ca forţă de resistenţă în faţa uneĭ societăţi cu un mare sentiment religios. Dacă vă uitaţi în lume, cele treĭ popoare carĭ azĭ aŭ cel mai mare viitor înaintea lor: Americaniĭ,

Engleziĭ şi Ruşiĭ, sunt cele treĭ popoare cu un adînc sentiment religios.

Sentimentul religios în expresia luĭ externă e şi el deosebit la diferite stărĭ de civilizaţiune. La o stare de civilizaţiune foarte înaintată, el încetează de a se lega de persoane şi de imagine, şi domeniul său e maĭ mult în lumea gîndirilor. La un popor primitiv sentimentul religios care e acelaşĭ: acela al dependinţeĭ omuluĭ şi a vieţeĭ luĭ de o ordine universală, — la popoarele primitive el capătă o formă maĭ materială: respect şi adoraţiune de unele imaginí, respect şi adoraţiune pentru unele persoane. Să nu mă ia la cuvînt şi să zică: idolatrie. Nu, nu adoraţiune în sensul că'l crede reprezentant al luĭ Dumnezeŭ, dar în sensul că crede în dreptatea şi în bunătatea, şi, prin urmare, în sfinţenia Luĭ. Eĭ bine, la poporul nostru e cine-va care să poată tăgădui ca sentimentul religios e strîns legat cu respectul pentru înaltul cler? Poate cine-va tăgădui că la noĭ în ţară, dacă d-ta prin o anume acţiune politică, fără să'ĭ caut motivele, te veĭ purta aşa în cît veĭ aduce deconsiderare asupra înaltuluĭ cler, aĭ slăbit sentimentul religios?

Vedeţĭ ce nepasionat pun problema. Eĭ d-lor, ce aţĭ făcut d-v.?

Evident că nu voiŭ repeti aci cunoscutele peripeţiĭ ale afacereĭ cunoscute sub numele de cestiunea mitropolituluĭ Ghenadie. E veche de 2 anĭ şi jumătate, şi, d-lor, azĭ nu vorbesc în obstrucţiune, căcĭ dacă aşĭ vorbi în obstrucţiune, ar fi nesfîrşit.

Înţelegeţĭ? Politica generală!

Pănă acum plămîniĭ staŭ întregĭ şi glasul 'mĭ-e întreg, va să zică aşĭ putea să o ţin la nesfîrşit. Ce zic însă, d-lor? Eŭ zic că într'o ţară în care s'a văzut dublul spectacol al unuĭ Sinod care a judecat în 24 de ceasurĭ şi a osîndit fără apărare în aceleaşĭ 24 de ceasurĭ, şi care apoĭ a achitat tot în 24 de ceasurĭ, fatal a scăzut respectul pentru cler şi cu el şi sentimentul religios.

Şi aci, d-lor, trebue să mă răfuesc şi eŭ cu d. primministru. Căcĭ, d-lor, d. preşedinte al consiliuluĭ răspunzînd d-luĭ Cămărăşescu a zis că Sinodul nu e revenit asupra hotărîreĭ luĭ, ci a iertat pe fostul mitropolit. Iată ce zice d. preşedinte al consiliuluĭ. Voiŭ citi:

„Dar a venit a doua hotărîre sinodală. Conservatorii şi aci se pun în afară de lege, şi susţin că Sinodul s'a supus părinteluĭ Ghenadie, pe cînd în realitate Sinodul, cu puterea ce'ĭ este dată luĭ, şi avînd în vedere poveţele evangelice a *ertat* pe părintele Ghenadie şi a ridicat greaua pedeapsă ce zăcea asupra luĭ, însă fără să'l întroneze în scaunul mitropolitan."

Cîte vorbe, atitea lucruri neexacte.

Nu ese exact că Sinodul a iertat. Cum să nu cunosc eŭ hotărîrea Sinoduluĭ! Nu este exact că a ridicat pedeapsa pe care o dăduse. Cum să nu cunosc eŭ această hotărîre a sfîntuluĭ Sinod! Şi nu este exact că nu a fost întronat căcĭ mitropolitul 'şĭ-a dat demisiunea din scaunul mitropolitan după ce Sinodul a desfiinţat hotărîrea!

Cum se poate ca primul-ministru să spună treĭ lucruri neexacte în patru rînduri de tipar?

Dar să stabilim aceste treĭ neexactităţi.

Cum era hotărîrea sfîntuluĭ Sinod ca operă religioasă? Răposatul mitropolit Miron la care făcea apel d. Sturdza la 17 Martie trecut, zicea în jurnalul său: „Scandalul produs cu destituirea mitropolituluĭ primat Ghenadie al Romînieĭ, va rămînea o pată neagră vecinică pe actualul guvern al liberalilor din Romînia."

Şi o compară acea judecată cu judecata de la Stejar care este faimoasă în istoria bisericească, este o judecată asupra căreia s'a revenit, căcĭ chiar în sînul bisericeĭ trebue, este o datorie de conştiinţă, să se revină asupra uneĭ hotărîrĭ scandaloase.

Ce făcuse Sinodul? Condamnase pe Ghenadie. Şi unul din punctele de condamnare era ca: de oare-ce el pronunţă alte cuvinte de cît cele ce sunt în Evanghelie şi se pune în locul luĭ Christos.

Cînd am auzit aceste cuvinte ale preşedinteluĭ consiliuluĭ mĭ-am zis: Ghenadie este nebun. Căcĭ dacă el se substitue luĭ Cristos şi disprețueşte Sfînta Treime şi totuşĭ vrea să ramînă în biserica creştină, este nebun.

D-lor, eŭ îl cunoscusem pe mitropolitul Ghenadie cînd eram copil, o-dată pe vapor cu mitropolitul Nifon, şi nu maĭ auzisem de el de cît cînd mĭ-a căzut în mînă o carte: „Culegere de documente istorice de Dimitrie A. Sturdza

şi Ghenadie Petrescu.“ Aşa am aflat iar despre el, ca colaborator literar al d-luĭ Sturdza! (Aplause).

Cînd am aflat însă că se pune în locul luĭ Christos mĭ-am zis: Bine, Ghenadie trebue să fie nebun! Ce să-l maĭ condamne ca eretic? Să-l închidă la Mărcuţa! Ce să-l maĭ ducă la Căldăruşanĭ, dacă el se pune în locul Domnuluĭ nostru Isus Christos, să-l ducă la Balamuc!

Cele-l'alte acuzaţiunĭ, d-lor, unele glumeţe, altele înmeiate pe nişte acte falşe, scrisorĭ falşe ale unuĭ ocnaş.

Şi, vedeţĭ, tot eŭ sunt falşificatorul care am scris broşura luĭ Bánffy. Eŭ falşificatorul, pe cînd preşedintele consiliuluĭ se serveşte cu acte falşe ale unuĭ ocnaş într'o asemenea afacere. (Aplause).

Eŭ sunt falşificator şi d-sa pe acte falşe a vîrît statul într'o cursă. Vă aduceţĭ aminte ce era: Pe baza unuĭ act falş — nu zic că l-a făcut d-sa, eŭ sunt maĭ drept — dar n'a fost om de stat dacă nu a cercetat să vadă dacă sunt adevărate saŭ nu, — pe acte falşe a tîrît Romînia într'o afacere de cea maĭ mare gravitate. Şi totuşĭ nu 'ĭ zic falşificator; am destule să 'ĭ spun fără să 'ĭ spun şi aceasta. (Aplause).

Şi acelaşĭ om, mie, care am adus un act recunoscut de adevărat de mitropolitul Miron care l'a primit, mie îmĭ spune că sunt falşificator! (Aplause).

Pe acte falşe aţĭ acuzat. Şi cum aţĭ judecat! Vă rog, d-lor deputaţĭ, să faceţĭ această operaţiune mecanică la d-v. acasă, ca să vedeţĭ cum s'a judecat. Vă rog să citiţĭ raportul comisiuneĭ de dare în judecată, raportul comisiuneĭ de examinare şi sentinţa Sinoduluĭ, şi dacă veţĭ fi în stare să citiţĭ acestea toate, în numărul de minute cît a ţinut şedinţa Sinoduluĭ în care s'a hotărît pedeapsa mitropolituluĭ Ghenadie, eŭ mă daŭ învins.

Eraŭ scrise dinainte toate, şi eŭ ştiŭ de la unul din judecătorĭ care a spus unuĭ amic al meŭ — şi la nevoie voiŭ spune cine — ştiŭ că era lucru hotărît că chiar dacă cerea omul 24 ore să se apere, i se refusa. O asemenea hotărire chiar dacă ar fi fost dreaptă, este un lucru făcut ca să înalţe respectul ţăreĭ pentru înalta autoritate bisericească, este un lucru care să ridice sentimentul religios în această ţară?

Un asasin, d-lor, şi se judecă cu oare-care decenţă!

Şi să creadă poporul că în 24 de ore se poate răfui mitropolitul unei ţări?

Dar, d-lor, aceasta a fost prima hotărîre; a venit şi a doua hotărîre.

D. preşedinte al consiliului zicea că a fost o hotărîre de iertare. Nu! Nu!

Ia să v'o citesc, şi aceasta o voiŭ citi toată pentru că trebue să rămînă încă o-dată în *Monitorul ţărei*.

Veţi vedea dacă este vorba să se ridice pedeapsa saŭ să se ridice hotărîrea.

Eĭ, d-lor, n'am dat eŭ în cursă; mi s'a propus textul *să se ridice pedeapsa*, şi am refuzat, şi am pus cuvintele *să se ridice hotărîrea* şi aşa s'a făcut, căcĭ aşa trebuia să se facă.

„Avînd în vedere propunerea făcută de d. ministru al instrucţiunei publice şi al cultelor, sub No. 4.830, în coprinderea următoare: Să se ridice de d'asupra mitropolitului Ungro-Vlachiei, Ghenadie Petrescu, *hotărîrea* sinodală de la 20 Maiŭ 1896."

Ia să vedem considerantele sunt de iertare?

„Considerînd căldurosul apel, făcut de d. ministru prin discursul ce l-a rostit în Sf. Sinod, în sprijinul acesteĭ propuneri."

Care era acest apel, cum să nu 'l ştiŭ cînd eŭ îl dictasem, adică să mă explic, dictasem partea următoare:

„S-tul Sinod a judecat în lipsă pe mitropolitul Ghenadie, aşa că înalta şi S-ta aceasta autoritate bisericească, nicĭ a putut şi nicĭ a fost pusă în poziţiunea de a cunoaşte toate întîmpinările la invinuirile ce i se aduceaŭ.

„Intrînd apoĭ în examinarea de aproape a acestor invinuirĭ ne-am convins că unele din ele cad în competinţa autorităţilor laice, şi că asupra lor s'a pronunţat ordonanţa judecătoruluĭ de instrucţiune din 12 Noembre 1896, care a fost anulată.

„Cît se atinge de prima invinuire de domeniul pur spiritual „că ar fi introdus inovaţiunĭ în serviciul Sf. Liturghiĭ, schimbînd tipicul serviciuluĭ archieresc de Sfînta Liturghie, contra usurilor din vechime stabilite", mărturisirea în public făcută în urmă de mitropolitul Ghenadie că un singur moment în viaţa sa n'a încetat de a păstra şi de a se închina şi la dogma Sfinteĭ Treimĭ, ce este

prima între primele dogme ale regiuneĭ creştine, 'mĭ este mîngîietor lucru de a crede că v'a învins şi pe voĭ, înalţĭ prelaţĭ, că această învinuire nu maĭ poate sta în picioare.

„Căzînd această primă învinuire care, după canoane, atrage după sine căderea şi a celor-l'alte învinuirĭ. (Vază-se canonul 139 din Sinodul de la Catargena). — Am spus deja prin presă că n'am făcut eŭ tot discursul, ci numaĭ o parte.

„Sfîntul Sinod deliberînd asupra acesteĭ propuneriĭ, conform art. 27 din regulamentul săŭ interior, a trimis-o în examinarea uneĭ comisiuniĭ compusă din treĭ P. P. S. S. membriĭ, carĭ aŭ presintat următorul raport:

„*Inalt prea sfinţite preşedinte,*

„Subsemnaţiĭ membriĭ aĭ comisiuneĭ aleasă de Sf. Sinod pentru a se rosti asupra propuneriĭ d-luĭ ministru de culte şi instrucţiune publică, care cere a se ridica de d'asupra mitropolituluĭ Ungro-Vlachieĭ Ghenadie Petrescu hotărîrea de la 20 Maiŭ 1896, întrunindu-se astăzĭ, 4 Decembre, am luat în cercetarea cea maĭ de aproape numita propunere, şi avînd în vedere temeiurile pe carĭ d. ministru le aduce în sprijinul propuneriĭ sale ;

„Comisiunea, în unanimitatea, însuşindu'şĭ acele temeiurĭ, recunoaşte că, în adevăr, mitropolitul Ungro-Vlachieĭ, Ghenadie Petrescu a fost judecat în nefiinţă, aşa că Sf. Sinod nu a putut cunoaşte toate întîmpinările la învinuirile ce i s'aŭ fost adus.“

Aceasta este o iertare, d-lor ?

Să întrebe d. prim-ministru pe colegiĭ săĭ advocaţĭ din minister, şi'ĭ vor spune că aceasta este o opoziţiune la sentinţa dată în lipsă, şi că opoziţiunea îndată ce este admisă în principiŭ, şterge tot ce s'a făcut.

„Intrînd apoĭ în examinarea tuturor acestor învinuirĭ, a constatat că unele din ele cad în competenţa autorităţilor laice, şi că asupra lor s'a pronunţat ordonanţa judecătoruluĭ de instrucţiune din 12 Noembre 1896, care a fost anulată.“

Va să zică, spune că o parte din temeiurile hotărîreĭ de condamnare, le-aŭ dat fără competenţă.

Aceasta este iertare, d-lor?

Cînd un judecător spune că, a fost incompetent, aceasta va să zică că mă iartă?

„In ce privește prima invaziune de domeniul spiritual, intitulată: *Lovire directă în contra bisericeĭ ortodoxe.*"

Mă opresc un minut aci.

Am spus-o atunci la întrunire și o repet acum: Era un lucru monstruos acesta, ca unuĭ om acuzat de erezie, să'ĭ ieĭ numaĭ gradul luĭ de Mitropolit, și să'l păstrezĭ ca membru în biserica Domnuluĭ nostru Iisus Christos.

Ereticul nu are voe să se apropie de Sfînta grijanie.

Cînd găsești pe un preot că a spus o erezie, să'ĭ ieĭ numaĭ lucrul lumesc, care 'ți trebue, gradul luĭ de Mitropolit, și să'ĭ lași trupul ca să se împartășească cu trupul și sîngele Domnuluĭ? Prihănești atunci Sfînta grijanie! (Aplause).

„Prin aceasta că ar fi introdus inovațiunĭ în serviciul S-teĭ Liturghiĭ.

„Schimbînd tipicul serviciuluĭ archieresc de la S-ta Liturghie, contra uzurilor din vechime stabilite în această privință."

Ia ascultați acum iertare:

„Mărturisirea solemnă ce Mitropolitul Ghenadie a făcut în urmă, că un singur moment în viața sa n'a încetat de a păstra dogma S-teĭ Treimĭ, care este prima între primele dogme ale religiuneĭ creștine;

„Comisiunea s'a convins că această invinuire nu maĭ poate sta în picioare."

Va să zică, ce se zice?

L'am judecat în neființă; fiind judecat în neființă, nu a putut să'mĭ spună că el respectă S-ta Treime. A spus el că respectă S-ta Treime, invinuirea nu maĭ poate să stea în picioare.

Am spus că la erezie ereticul nu se iartă, ereticul trebue să'și părăsească erezia.

Maĭ departe:

„Considerînd că după Sfintele canoane și anume după canonul 139 din sinodul de la Cartagena, toate învinuirile cad prin faptul numaĭ că prima învinuire a căzut —

că acest canon este imperativ, glăsuind în următorul mod: „Aŭ plăcut că de cîte orĭ clericiĭ se pîrăsc de către pîrîşĭ cu multe vinovăţiĭ, şi dacă de dînşiĭ, pentru ceea-ce întîiŭ s'a lucrat, nu s'a putut dovedi, pe cele-l'alte după aceasta să nu se primească."

„Avînd în vedere considerantele şi concluziunile acestuĭ raport, *pe care îl aprobă S-tul Sinod.*"

Vă atrag atenţiunea asupra acestor două din urmă cuvinte, al cărora rost istoric îl ştiŭ; *raportul nu maĭ este al celor treĭ, ci al S-tuluĭ Sinod.*

Şi apoĭ S-tul Sinod hotăraşte.

„Ridică de d'asupra Mitropolituluĭ Ungro-Vlachieĭ, Ghenadie Petrescu, hotărîrea de la 20 Maiŭ 1896."

Eĭ, unde este iertarea? Dar d-v. ziceţĭ: nu a fost restituit în integrum Mitropolitul Ghenadie. A fost restituit în integrum căcĭ *Monitorul Statuluĭ*, pe care nu îl puteţĭ băga în buzunar ca discursul de la Senat, *Monitorul* publică în urmă această demisiune a Mitropolituluĭ primat din Scaunul săŭ, demisiunea prin care zice aşa:

„Sire, de la începutul crizeĭ dureroase prin care a trecut de atîtea luni S-ta noastră Biserică romînă, mi-am pus toată nădejdea în dreptatea Majestăţeĭ Voastre.

„Acum cînd dreptatea mi s'a făcut şi S-ta noastră Biserică nu maĭ este turburată de nişte întîmplărĭ, pe carĭ, eŭ, urmînd pilda Mîntuitoruluĭ, m'am hotărît să le uit."

Iată cine graţiază, d-lor. (Aplause).

„Nu voesc să se creadă că aşĭ fi piedică la dragostea şi liniştea care trebue să domnească printre păstoriĭ sufleteştĭ aĭ neamuluĭ nostru.

„Preţuind maĭ mult binele sfinteĭ noastre bisericĭ şi părerea supuşilor credincioşĭ aĭ Majestăţeĭ Voastre de cît deşertăciunile slaveĭ, şi mărireĭ lor, rog pe Majestatea Voastră să bine-voiţĭ a-mĭ primi demisia din Scaunul de Mitropolit-Primat al ţăreĭ.

M'am ţinut statornic în faţa nedreptăţeĭ, prilegiŭ de vrajbă între fraţiĭ meĭ întru Christos nu voiŭ să fiŭ.

„De aci înainte, ca şi în trecut, mă voiŭ ruga luĭ Dumnezeŭ pentru liniştea şi buna stare a sfinteĭ noastre bisericĭ, pentru înălţarea şi propăşirea patrieĭ, şi pentru

sănătatea şi îndelunga viaţă a Majestăţeĭ Voastre, şi a întregeĭ Dinastiĭ. Sunt al Majestăţeĭ Voastre."

Şi în urmă vine decretul M. S. Regeluĭ prin care demisiunea este primită.

Restitutio in integrum complectă, şi maĭ mare chiar de cît dacă s'ar fi reintronat în scaunul săŭ, căcĭ este maĭ mare lucru cînd aĭ fost victimă să ĭerţĭ şi să plecĭ pentru ca să se facă pace.

Dar, d-lor, faptul rămîne că sub guvernul d-v. acelaşĭ Sinod, pentru aceleaşĭ cause, pentru aceleaşĭ învinuirĭ şi fapte, aduse aceleaşĭ persoane, tot în 24 de ore a judecat alb şi a judecat şi negru.

Este aceasta spre înălţarea sentimentuluĭ religios?

S'a înălţat biserica romînă?

Succedarea unor asemenea triste împrejurărĭ n'a slăbit fiinţa acestuĭ Sinod, n'a ştirbit sentimentul religios al ţăreĭ. (Aplause).

De aceea, d-lor, nemuritorul Alexandru Lahovari, în ultima oră cînd a voit Dumnezeŭ să-ĭ dea un condeiŭ în mînă şi eŭ cred că ar fi fost maĭ bine să maĭ fi trăit puţin, să se vadă răzbunat de toate insultele pe carĭ le aduceaţĭ în cestiunea naţională văzînd cum se ridică în valurĭ indignarea ţăreĭ, scria:

„Precum primatul a fost osîndit fără nicĭ una din aceste forme saŭ garanţiĭ, tot ast-fel a fost achitat fără chiar a se căuta un pretext cît de slab la o aşa minunată contrazicere.

„Singura deosebire este că, dacă osînda s'a ticlit în 24 de ore, desvinovăţirea a urmat în 24.

„Nimic nu se schimbase însă. Acelaşĭ acuzat, aceiaşĭ judecătorĭ, aceleaşĭ capete de acuzare, aceleaşĭ motive de apărare.

„Ne înşelăm; se schimbase ceva: se schimbase guvernul. Sturdza-Poni aŭ cerut condamnarea; condamnare a pronunţat Sinodul.

„Aurelian-Mîrzescu aŭ cerut achitare. Achitare s'a hotărît de Sinod. De ruşine, de conştiinţă, de lege, de credinţă, de frică de Dumnezeŭ, nicĭ vorbă.

„Un guvern este pe pămînt şi în Ceruri nimic.

„Ruşine! de zece orĭ ruşine."

Aceste nobile accente, d-lor, sunt ecoul a celor ce s'aŭ petrecut în multe inimĭ.

Şi dacă este adevărat că a doua hotărîre era indispensabilă după cea d'întiiŭ, cine nu vede păcatul celor carĭ a făcut pe cea d'întiiŭ?

Dar, d-lor, cel puţin cu acest sacrificiŭ crezusem că s'a isprăvit această cestiune, că este închisă. Tot era ceva. Eĭ bine nu, tot nu v'aţĭ liniştit? Acest om nu maĭ era mitropolit...

D. N. G. Stătescu: De ce atuncĭ l-aţĭ făcut d-v., de ce aţĭ schimbat legea?

D. Take Ionescu: Plecase la Căldăruşanĭ, acolo unde d-v. vroiaţĭ. Nu aţĭ votat pensiunea făgăduită, *scrisă în punctele convenţiuneĭ?*

Foarte bine, nu aţĭ făcut-o. Cestiunea se isprăvise. Se isprăvise cestiunea aşa de mult, în cît în unul din acele momente de elocinţă în adevăr superioară, capul statuluĭ mulţumea fruntaşilor ţăreĭ că s'a închis această causă de turburare; şi toată lumea credea că cestiunea este isprăvită! Dar, d-lor, cu d. prim-ministru nu se isprăveşte nicĭ odată. (Aplause).

Se duce la Craiova la întrunire, şi de odată, de unde vorbea de alegerile comunale, de unde vorbea de lupta dintre noĭ şi d-sa, iar îĭ căşunează pe mitropolit. Pentru ce? Să vă spun eŭ de ce.

D-sa voia atuncĭ să facă două lucrurĭ:

I) Să se răzbune pentru o neplăcere.

II) Să lovească în disidenţa liberală, dispăruţiĭ de azĭ, în aceia carĭ nu vroiaŭ să se înhame la carul guvernamental.

Care fusese meritul guvernuluĭ Aurelian? Avusese norocul să prezideze la rezolvarea uneĭ marĭ crize.

D. Aurelian, merită recunoştinţa d-luĭ Sturdza, căcĭ 'ĭ-a făcut serviciul, că l-a scăpat de urgie. In schimb are să-l ponegrească în toată ţara spunînd, că a fost un complice al conservatorilor, că a turburat pacea ţăreĭ, morala şi biserica! Al doilea fapt era, d-lor, că mitropolitul Ghenadie a îndrăznit să meargă la Sibiŭ la înmormîntarea mitropolituluĭ Miron, şi pentru că a îndrăznit să se ducă acolo, ca recunoştinţă pentru acel cap al biseri-

ceĭ, care îĭ luase apărarea în vremurĭ de nenorociriĭ, trebuia să-l pedepsească.

Aceasta este caracteristic pentru d. prim-ministru. Cînd se întorseseră Grecii din Brăila şi Galaţi care se duseseră să se bată pentru patria lor, nu i-a primit.

Pe Grecii carĭ nu s'aŭ dus să se bată pentru patria lor îĭ păstrează, dar pe Grecii carĭ aŭ fost patrioţi şi şi-aŭ pus viaţa în primejdie pentru apărarea ţăreĭ lor, pe aceia nu-ĭ primim. (Aplause).

Tot aşa, pe Ghenadie care nu s'ar fi dus să-şĭ arate recunoştinţa la Sibiŭ către rămăşiţele omuluĭ care îl ajutase, nu-l atac; pe Ghenadie care se duce să facă un fapt pios, trebue să-ĭ daŭ la cap. Şi atuncĭ se întîmplă acel lucru extraordinar pe care-l găsim în discursul d-luĭ prim-ministru la Craiova. D-sa în acel discurs zice: „Disidenţiĭ noştri s'aŭ aliat însă cu conservatoriĭ, cu inimiciĭ naturalĭ aĭ partiduluĭ naţional-liberal, ca să susţină pe fostul mitropolit Ghenadie, care reprezenta în cel maĭ înalt grad toate relele obiceiurĭ ale înaltuluĭ cler de la noĭ.“ (*Voinţa Naţională*, 17 Octombre 1898).

Va să zică acuzaţiunea formală..., doĭ anĭ după fapta d-luĭ Aurelian.

Intr'un timp d. Sturdza felicita în Senat pe d. Aurelian. Da, dar atuncĭ d. Aurelian era la guvern. Maĭ tîrziŭ îl denunţă ţăreĭ că a fost aliat cu conservatoriĭ, ca să susţină pe mitropolitul Ghenadie:

„Disidenţiĭ noştri s'aŭ unit cu conservatoriĭ pentru ca să ridice pe Ghenadie în sus, să înfunde legile şi morala şi biserica în jos, şi pe spatele călcărilor de legĭ, a călcărilor de canoane, să se sue în sus, ca să ia guvernul ţăreĭ. Disidenţiĭ noştri s'aŭ impus pentru un moment ţăreĭ prin Ghenadie şi prin aliaţiĭ lor conservatorĭ; eĭ nu aŭ ajuns la guvern prin ţară şi prin partid.“

Eĭ bine, credeţĭ că s'a isprăvit? Nu, aceasta era la Octombre, cînd disidenţiĭ se ţineaŭ dirjĭ, acum însă este nevoe de disidenţĭ, fiind-că a făcut comedia ăla de la Budapesta. Şi de aceea iar o schimbă. Iar sfîrleaza!

In Senat, zice d. Sturdza, că Aurelian a făcut o operă bună, rezolvind această cestiune; la Craiova; Aurelian a complotat cu conservatoriĭ, contra partiduluĭ liberal, disidenţiĭ nu aŭ venit prin ţară, ci aŭ venit să dea bise-

rica jos şi să se sue eĭ în sus, adică să se ridice pe ruinele bisericeĭ, cea maĭ mare crimă. Acum iar s'a schimbat boerul, căcĭ iată ce zice în Cameră d. Sturdza: „Iată cum stă cestiunea Ghenadie. Prin urmare dacă e vorba aci de domnia legilor, atunci ministerul naţional-liberal prezidat de mine a ţinut sus în această împrejurare drapelul domnieĭ legilor. Nu neg că d. Aurelian a împăcat lucrurile şi că a ştiut să tragă şi pe conservatorĭ în pacificare. În această privire nu am nimic de zis.“ (Întreruperĭ).

Va să zică n'a complotat cu conservatoriĭ ca să dea biserica jos şi să se sue el sus, ci a venit să pacifice ţara, ba încă a ştiut să atragă şi pe conservatorĭ la pacificare.

D-lor, dacă mi-aşĭ face interpelarea peste două săptămînĭ şi dacă s'ar întîmpla să facă d. Aurelian în acest timp o declaraţiune maĭ ostilă guvernuluĭ, ce credeţĭ d-v. că d. Sturdza nu ar face iar o altă declaraţiune cam ca aceea pe care a făcut-o la Craiova? (Aplause).

În aşa împrejurărĭ cum să discuţĭ, cum să staĭ la vorbă? VedeţĭĬ? fiind-că d. Aurelian trebue menagiat, călcările de canon sunt înlăturate şi puse la hambar, şi rămîne că conservatoriĭ aŭ făcut comedia. Şi cum?

Iată cum: gonind din scaun pe mitropolitul Iosef ca să aleagă pe Ghenadie. VedeţĭĬ, iar citesc, căcĭ trebue să fie lucru ca la un dosar, să stea acolo tot, spre judecarea posterităţeĭ: „A vrut să facă legea distrugătoare a cleruluĭ.“

Întîiŭ întreb d-lor: Am vrut să fac o lege a cleruluĭ distrugătoare a bisericeĭ ortodoxe? Am atentat la biserica luĭ Christos? Şi eştĭ de treĭ anĭ şi jumătate prim-ministru al ţăreĭ, şi guvernezĭ cu legea mea, prin care am atentat la biserica luĭ Christos! (Aplause).

Bine, d-lor, am vrut să fac o lege distrugătoare a bisericeĭ luĭ Christos, şi în comitetul delegaţilor de la Senat, din 5 delegaţĭ eraŭ 3 episcopĭ! şi din 7 senatorĭ episcopĭ 5 aŭ votat şi susţinut legea! Cum se potriveşte? Am vrut să fac o lege distrugătoare a bisericeĭ luĭ Christos şi fără să-l rog eŭ, din propria sa iniţiativă, a venit părintele Mironescu şi a scris o broşură în apărarea legeĭ şi venind d-v. la guvern, cel d'întîiŭ pe care l-aţĭ făcut

episcop, a fost părintele Mironescu! Bine, d-lor, între doctorul în teologie Mironescu, pe care l-aţi făcut episcop şi între teologul d. prim-ministru, de ce să-l cred eŭ mai bine pe teologul fără titlu de cît pe cel şi cu titlu şi cu darul Domnuluĭ? Am vrut să distrug biserica luĭ Christos?

Maĭ la vale:

„De aci s'a început cestiunea Ghenadie, găsind opunere din partea cea sănătoasă a clerului şi maĭ ales din partea unuia din ceĭ maĭ luminaţi şi maĭ autorizaţi membri aĭ clerului înalt, din partea Mitropolituluĭ Primat Iosif, guvernul conservator a decis să înlăture acest obstacol şi-a executat această hotărîre detronînd pe Mitropolitul Iosif şi întronînd pe părintele Ghenadie în Mitropolia din Bucureştĭ."

Iar mă opresc. Nu e adevărat că am găsit verĭ-o opunere din partea Mitropolituluĭ Iosif. V'am spus-o la Senat în 1893 şi e în *Monitorul Oficial* pagina 757.

Sunt de atuncĭ 6 anĭ şi nu aţĭ fost în stare să-mĭ aduceţĭ o desmințire din partea Mitropolituluĭ Iosif. Ce v'am spus?

„*Mitropolitul Primat* m'a autorizat pe mine, torturatorul Mitropolituluĭ, pe mine, care l'am făcut ziceţĭ, să imiteze pe Carol Quintul, m'a autorizat să maĭ declar că din cîţĭ miniştri de culte a avut ocaziunea să'ĭ cunoască şi să trateze cu eĭ, nicĭ unul nu s'a purtat maĭ politicos şi maĭ reverenţios cu dînsul de cît actualul ministru de culte. (Aplause. *Monitorul Oficial.* Desbaterile Senatuluĭ 1893, pagina 757).

D-lor, Mitropolitul Iosif trăeşte, e colea, întrebaţi'l. Ştiţĭ cum a venit demisia luĭ? V'am spus-o la 1893 şi v'o repet şi azĭ. Deja sub ministerul Florescu în care ministrul de instrucţie era Poni, pe atuncĭ membru al ministeruluĭ conservator Florescu. Mitropolitul primat Iosif a vrut să se retragă.

D-lor, Inalt Prea Sfinţitul Mitropolit Iosif e omul cel maĭ blînd şi cel maĭ dulce pe care îl poţĭ întîlni; e un om foarte muncitor, scrie, traduce, lucrează excesiv, şi maĭ e ceva care cînd am avut raporturĭ cu Inalt Prea Sfinţia Sa, 'mĭ-a atras o deosebită dragoste, e că la vîrsta sa, are norocul să'ĭ trăiască încă bătrîna sa mumă. Nu ştiŭ dacă trăeşte încă.

Voci: A murit.

D. Take Ionescu: A murit? 'Mi pare rău, avea o pietate filială pentru muma sa, care 'ţi înduioşa inima. Cînd am venit eu ministru, în toamna lui 1891, mitropolitul Iosif, de mai multe luni voise cu ori-ce preţ să se retragă, şi numai graţie rugăciunilor Capului statului, ale generalului Florescu şi lui Lascar Catargiu, primise să stea până după jubileul Majestăţei Sale.

Cînd 'i-am făcut prima vizită, cînd nici vorbă nu era de veri-o lege a clerului, cel d'întîiu lucru 'mi-a spus: 'Mi pare bine că te văd, te cunosc, văd un ministru tînăr, am să'ţi spui însă un lucru: Regret că n'o să putem trăi mult împreună, căci eu mă retrag.

Dar de ce, înalt prea sfinte, toată lumea te rugăm ca să stai! De geaba! a fost luptă aproape între noi şi mitropolitul Iosif ca să rămînă; nu vrea omul să stea.

Dar mai departe, cînd s'a rezolvat criza Ghenadie, una din condiţiunile cuvenite între noi şi guvernul Aurelian a fost ca să se aleagă mitropolit Inalt prea sfinţia sa mitropolitul Iosif. Şi ziceţi că noi l'am gonit, cînd noi am pus condiţiunea ca să'l aleagă pe dînsul!

Mai departe s'a dus d. Dissescu în vară, pe cînd ţinea criza Ghenadie, la Căldăruşani şi 'l-a întrebat din partea noastră pe mitropolitul Iosif: Primeşti să fii mitropolit?

A răspuns: Până nu se va resolva cestiunea Ghenadie nu primesc, căci eu nu primesc doi mitropoliţi în ţară; dacă se va demite dînsul voiu vedea ce îmi vor zice interesele creştinilor.

Inainte de a'şi da hotărîrea, ne-am dus la hotel Continental unde trăia înalt prea sfinţia sa; a primit visita mea şi a d-lui Maiorescu; fie-care în parte ne-am dus şi 'i-am afirmat din partea conservatorilor dragostea noastră complectă, bună-voinţa noastră complectă şi hotărîrea noastră să'l apărăm cînd vom mai fi la guvern de unele porniri cari există în Sinod, ale unor membri asupra cărora tac astăzi fiind-că nu vreau să acuz pe nimeni.

Mai departe: Mitropolitul Iosif a dat o enciclică cînd s'a retras, şi fiind-că se răspîndea sgomotul că eu îl goneam, mitropolitul Iosif spunea în enciclică:

„Obosit cu trupul şi slăbit, coprins şi ţinut zilnic de „suferinţe, căci trupul omenesc este neputincios", cum zice şi sfîntul apostol Pavel: „Cine este slab şi eŭ să nu fiŭ slab, dacă trebue a mă lăuda nu mă voiŭ lăuda de cît întru neputinţele mele. Dumnezeŭ şi părintele nostru Domnul Isus Christos, cel ce este bine-cuvîntat în veci, ştie că nu mint."

„De aceea m'am hotărît a mă retrage pentru totd'a-una de la scaunul Archipăstoral al Mitropolieĭ Ungro-Vlachieĭ, motivat numaĭ de suferinţele mele trupeşti şi nicĭ de cum din verĭ-o altă causă, de a petrece restul vieţeĭ mele în linişte şi singurătate spre alinarea durerilor.

„*Mă simt dator să vă spun din suflet, vouă iubiţilor meĭ fiĭ sufleteştĭ, că nu din altă pricină vă părăsesc, abia după o păstorie de şase anĭ şi patru lunĭ, ci numaĭ din causa sănătăţeĭ mele zguduită şi ruinată.*"

Acum, d-lor deputaţĭ, dacă ast-fel s'aŭ petrecut lucrurile, ce maĭ găsiţĭ? Am făcut o modificare în legea Sinoduluĭ ca să poată fi eligibil episcopul de Argeş.

Apoĭ, d. Mîrzescu, cel maĭ tare în dreptul canonic dintre d-voastre, 'mĭ-a spus în şedinţa Senatuluĭ de la 12 Ianuarie 1893 (*Monitorul oficial* pagina 1115), că proiectul de lege este inutil:

„Am luat legea Sinoduluĭ de la 1872 şi m'am întrebat, bazat pe regulile de tălmăcire, adică de interpretarea legilor, dacă era necesitate în ceea-ce priveşte *alegerile de episcop saŭ mitropolit*, ca să se presinte acest proiect de lege? Şi citind cu luare aminte ultimul aliniat al legeĭ de la 1872, *m'am convins că nu era trebuinţă de un asemenea proiect.*"

Atuncĭ cum rămîne cu modificarea legeĭ cleruluĭ care a forţat pe înalt prea sfinţia sa mitropolitul Iosif să se retragă?

Dar, d-lor, noĭ am ales pe episcopul Ghenadie? Maĭ întîiŭ de toate un guvern este în dreptul luĭ să aleagă pe orĭ-care dintre episcopĭ dacă 'l vrea representaţiunea naţională. Dar eŭ vă fac o întrebare d-voastre: D-v. cît timp aţĭ fost la guvern în ce apreciere aveaţĭ pe episcopul Ghenadie?

Eĭ bine, d-lor, ştiţĭ că d. prim-ministru poate să fie

hain în politică, dar ţine foarte mult la colecţiunile sale de documente istorice, şi nu poate să fie o onoare mai mare pe care să o facă primul-ministru unui om, de cît să'l ia părtaş cu dînsul la această ocupaţiune deosebită a sa. Este mai puţin, ca d. prim-ministru să ia pe cine-va coleg în guvern, de cît să'l ia coleg într'o lucrare istorică pe care o întreprinde. Ca să facă această onoare d. Sturdza episcopului Ghenadie, trebuia să aibă despre el o bună părere!

Mai departe. Am căzut de la guvern. Într'o zi prinţul Dimitrie Ştirbey mă previne că la d-na Bălaşa va fi o convocare a reprezentanţilor familiei, şi a cîtor-va oameni politici din ţară, pentru ca, în acea adunare, să se aleagă comisiunea prevăzută de testament, pentru examinarea administraţiunei şi socotelelor, şi cum ceĭ doĭ epitropĭ, Ştirbey şi Bibescu trăiaŭ în rele raporturĭ cu Ghenadie mitropolitul, care, recunosc, are un caracter dificil, m'a invitat şi pe mine la acea întrunire.

Ce să văd! Alăturĭ de mitropolitul Ghenadie, la dreapta, ca dragostea cea mai de aproape, era episcopul Parthenie. 'Mĭ-am zis: Este răsturnarea cerului şi a pămîntului. Şi cine mai era presinte în sală şi era în dragoste cu mitropolitul Ghenadie? D. Sturdza, care descoperise că şi d-sa este rudă, printr'o strămoaşe Balş. A făcut un discurs călduros mitropolitului, 'ĭ-a mulţumit că 'şĭ-a adus aminte că şi d-sa este rudă, şi pentru întîia oară l'a chemat şi pe d-sa la acea adunare de rude.

Atunci s'a ales acea comisiune de socotelĭ, din care a eşit tot boclucul, toată afacerea pe care o ştiţĭ, şi pe urma căreia s'a făcut toată comedia.

Ceea ce vreaŭ să constat este că, după venirea d-v. la putere, am văzut relaţiunĭ de intimitate între d. prim-ministru şi mitropolitul Ghenadie! De ce vă mai întrebaţĭ de ce l'am ales?

Este, dar, exact că prin această serie de fapte aţĭ scăzut sentimentul religios şi prin aceasta viaţa politică a Romînieĭ. Este exact.

Fac o concesiune. Să zicem că era în interesul bisericeĭ saŭ statuluĭ ca mitropolitul Ghenadie să înceteze de a fi mitropolitul acesteĭ ţărĭ.

Fie! Dar aşa trebuia să procedaţi? Un guvern cu minte şi înţelept aşa procedează? Un guvern cu minte şi înţelept nu trebue, înainte de toate, şi cu aceasta voiŭ trece în a 5-a şi ultima serie a observaţiunilor mele, să ştie că sunt anume cuvinte pentru carî trebue în regatul romîn, o mare rezervă în tot ce priveşte cestiunile bisericeştî?

Cine 'şî iubeşte cu adevărat ţara cu instituţiunile eî fundamentale, maî bine să sufere o mulţime de lucruri, de cît să turbure cestiunile bisericeştî.

Eŭ, care obţinusem legea cleruluî de la Cameră, cu mare bucurie din partea Camereî şi partiduluî, am ţinut-o treî săptămînî până a nu o duce în Senat, ca să mă înţeleg întîiŭ cu Episcopatul asupra amendamentelor de făcut. Nu o făceam fără aceasta, şi nu am nevoe să mă explic de ce. Nu este patriotic a ridica în Romînia cestiunî carî să privească biserica ortodoxă a regatuluî romîn.

Şi acum, d-lor, trec în a cincea serie de observărî ale mele.

D-lor, pentru o viaţă complectă ne trebue libertate, ne trebue respect al demnităţeî ţăreî, ne trebue respectul armateî, ne trebue sentimentul religios, ne maî trebue un lucru, d-lor. Sunt prea plăpînd instituţiunile noastre ca să trebue să le întărim pe toate. Ne trebue să întărim coroana.

Cum să întăreşte coroana? D. Nacu răspunzînd zilele trecute, zicea, că ceea-ce facem noî e o evoluţiune a partiduluî conservator, obicînuit a lupta în contra Coroaneî, cînd nu maî are speranţă.

D. C. Nacu: In orî-ce caz nu sunt cuvintele mele.

D. Take Ionescu: Acesta e sensul.

Eŭ accept cu plăcere o dezbatere pe acest teren şi rog pe d. Nacu să-şî aducă archivele, dar să-mî aduc şi eŭ archivele, să aduc şi eŭ *spionul prusian,* care a fost făcut de d. Mîrzescu, sub dictarea d-luî prim-ministru.

D. Dim. A. Sturdza, preşedinte al consiliuluî: Nu e adevărat, e minciuna. (Aplause).

D. Take Ionescu: D-lor, cînd sunteţî prietenî cu d. Mîrzescu, sunteţî foarte categoricî la dezminţirî, cînd nu

sunteţi prietenï cu d. Mirzescu, sunteţi maï puţinï categoricï la dezminţirï. (Aplause).

D. Dim. A. Sturdza, preşedinte al consiliuluï: Faptele pe carï le-aţi spus e o minciună. (Aplause).

D. Take Ionescu: Fiind-că biuroul nu a făcut nimic, atuncï sunt dator eŭ să-mï fac singur dreptate, şi să declar, că ceea-ce aţï spus d-v. despre mine cu broşura, e o minciună. (Aplause).

Continuŭ, d-lor. (Aplause).

D-lor deputaţi, voiŭ aduce atuncï broşura baronuluï de Hahn, voiŭ aduce pe Iordache Vulpescu; voiŭ aduce articolele din *Rominul* întitulate „Sinaia fură“, voiŭ aduce întreaga presă şi ca să nu mă ostenesc, le voiŭ lua din colecţia făcută de d. Al. Giuvara, fost coleg al d-luï prim-ministru, şi aşa armat, voiŭ sta la vorbă cu d. Nacu.

Aşa cum a vorbit d. Nacu, este o tendinţă greşită, o tendinţă în contra căreia mă înscriŭ, este tendinţa de a voi să ascundă răspunderea guvernuluï la spatele Suveranuluï, adică să se dea să se înţeleagă, că răspunderea trebue să se sue maï sus. (Aplause).

Cînd a început această tendinţă a d-luï prim-ministru? Acum doï anï, cînd se agita cestiunea Ghenadie, cînd venise deputaţiï şi senatoriï în Bucureştï, şi toată lumea, simţea, afară de ceï nesimţitorï, că situaţiunea nu maï merge.

Atuncï, la întrunirea majorităţilor, s'aŭ spus cuvinte grave, carï numaï în urma protestăreï energice a preseï aŭ fost pe jumătate dezminţite, se spunea că orï-ce s'ar face, nu se revine asupra cestiuneï, fiind-că nicï o-dată nu va permite M. S. Regele să revină.

Era acest fapt, un fapt de om de stat, că atuncï cînd este o cestiune ortodoxă să-ţï ascunzï fapta ta la spatele Regeluï? (Aplause).

D. Dim. Sturdza, preşedinte al consiliuluï: Nu este adevărat.

D. C. Nacu: Afirm, că la Senat nu s'a pus înainte persoana Regeluï. (Aplause).

D. Take Ionescu: Dar astazï, d-lor deputaţï, ce însemnează să spună d. Nacu, cînd se vorbeşte de decorarea luï Jeszensky, că: nu cum-va vreï să atacï pe cine-va?

Adică aceasta însemnează că decorarea luĭ Jeszensky nu este fapta numaĭ a primuluĭ-ministru, dar că este fapta şi a alt cui-va.

Nu este exact, d-lor, că declaraţia în sine ar fi un act de altă natură de cît orĭ-ce alt act al Statuluĭ, căcĭ decretul este contra-semnat de ministru şi el singur este responsabil.

D. C. Nacu: Aşa este.

D. Take Ionescu: Dacă este aşa, de ce mă întrebĭ cînd critic acest act al ministruluĭ, dacă această critică are intenţiunea să meargă maĭ departe?

Ce? Suntem copiĭ de înţărcat ca să nu înţelegem înţelesul cuvintelor? Apoĭ să vă citesc şi lucru tipărit.

Pleacă d. ministru-preşedinte în campanie electorală, anunţă ţăreĭ întregĭ că este o campanie politică, cere ţăreĭ vot de încredere, se plimbă la Iaşĭ, se plimbă la Craiova şi ce spune? Iată un pasagiŭ din „Voinţa Naţională“:

„O preocupare trebue să avem cu toţiĭ şi trebue să ne pătrundă inimile şi sufletele. Mare lucru este cînd o ţară are un cap al statuluĭ înţelept, conştiincios şi muncitor. Acest lucru, Dumnezeŭ ni-l a dat. Prin Regele nostru am înaintat atît de temeinic, pănă ce am ajuns la situaţiunea în care e astăzĭ Regatul romîn.

„Să ne uităm maĭ mult spre dînsul, ca să învăţăm de la dînsul, cum să ne ţinem nestrămutaţĭ în calea prielnică bineluĭ ţăreĭ. Să nu stricăm aceea ce înţelepciunea şi munca Regeluĭ a clădit.“ (Aplause prelungite şi îndelung repetate).

Eĭ bine, aşa se închee o campanie electorală între două partide?

D. vice-preşedinte: Aţĭ ascultat cu o pacienţă îngerească patru ore pe d. Take Ionescu, care a vorbit pe aceleaşĭ ton, vă rog acordaţi-ĭ aceeaşĭ ascultare.

D. Take Ionescu: Intr'o campanie politică dintre două partide, n'aĭ să vorbeştĭ de cît de meritele partiduluĭ tăŭ şi de demeritul partiduluĭ advers, n'aĭ să învocĭ numele capuluĭ statuluĭ. (Aplause, protestărĭ, zgomot). D-lor deputaţĭ, sunt foarte satisfăcut de exploziunea d-v. (zgomot, întreruperĭ), a venit la timp, căcĭ unul este limbagiul de

aci şi altele sunt şoptele (protestări, zgomot) din culoare, şi după limbagiul de aci, multe vor înceta.

Şi acum, d-lor, încheiŭ: s'a scăzut vieaţa politică a regatuluĭ Romînieĭ, de această scădere este vinovat d. prim-ministru şi orĭ ce aţĭ crede d-v., pentru această vină va fi pedepsit. (Aplause prelungite).

* * *

Cîte-va esplicaţiunĭ date d-luĭ Vintilă C. A. Rosetti

(Şedinţa Camereĭ din 24 Martie, 1899)

In discursul său pronunţat asupra scăderei vieţeĭ politice din regat, d. Take Ionescu vorbise de unele articole anti-dinastice, apărute în *Romînul*, d. Vintilă C. A. Rosetti, căuta prin unele detaliĭ să arate că acele articole nu eraŭ scrise de Costache Rosetti, acesta lipsind atunci din ţară.

D. Take Ionescu, a crezut de a sa datorie a se explica ; d-sa vorbi ast-fel :

D. vice-preşedinte: D. Take Ionescu are cuvîntul.

D. Take Ionescu: Nu voiesc, d-lor deputaţĭ, sub pretext de cestiune personală, să redeschid cestiunea acea lungă cu d. prim-ministru asupra atitudineĭ sale în tot cursul carieреĭ sale politice faţă de Coróna.

Maĭ avem vreme.

Am tratat-o la 1883—1888 şi o s'o maĭ tratăm căcĭ e inepuisabilă; am ţinut însă să iaŭ cuvîntul în cestiune personală ca să asigur pe d. Vintilă Rosetti că dacă mi-aşĭ fi închipuit că în citaţiunea mea din *Romînul* d-sa ar vedea vre-un atac la memoria luĭ C. A. Rosetti, nu aşĭ fi făcut-o.

Repausatul C. A. Rosetti mi-a arătat atîta... nu pot să zic prieteşug, căcĭ între un om de vîrsta mea şi un om de vîrsta luĭ, era maĭ mult de cît prieteşug, şi aceste sentimente ale luĭ Costache Rosetti, pentru mine nu s'aŭ dezmînţit nicĭ o-dată. Pot să zic, d-lor, că dintre cele maĭ plăcute suvenire pe care le-am în aceştĭ 18 anĭ, de cînd trăesc în ţară, sunt şi relaţiu-

nile personale pe carĭ le-am avut cu repausatul Costache Rosetti.

D. Vintilă Rosetti ştie că am rămas până la ultimul ceas al repausatuluĭ Rosetti, dintre aceĭ carĭ fără să-ĭ fi datorat nimic, căcĭ n'a avut ocazie să facă pentru mine nimic, aŭ fost maĭ respectoşĭ şi în adevăr maĭ prietenoşĭ. Nu voiŭ uita nicĭ o-dată căldura părintească, dragostea cu care Costache Rosetti, în două grave împrejurărĭ din vieaţă mea, m'a tratat. Atuncĭ cînd am avut nevoe de mîngîere sufletească, mi-a dat-o pe d'întregul. Şi aşĭ fi fost un mare ingrat, dacă m'aşĭ fi gîndit să ating memoria luĭ Costache Rosetti.

O voce: Şi tot te-aĭ făcut conservator.

D. Take Ionescu: Nu ştiŭ ce ar face Costache Rosetti, dacă ar trăi astăzĭ, faţă de guvernul d-luĭ prim-ministru. (Aplause).

D-lor deputaţĭ, în două împrejurărĭ vă ziceam, absolut ale mele personale (nu este cestiune de politica, pot să v'o spun), Costache Rsetti mi-a dat sfaturĭ părinteştĭ. Dar eŭ ştiam că atuncĭ cînd s'a publicat acel articol, Costache Rosetti era la Paris şi de aceea am citat, d-lor, acel articol, cum s'a citat de altmintrelea şi altele. Luaţĭ discursurile mele şi ale d-luĭ Djuvara de la 1886, 1887, 1888 şi puteţĭ să scoateţĭ o ediţiune aproape complectă a celor făptuite de d. Sturdza contra Coroaneĭ.

Ca probă de dinasticismul şi respectul pentru Coroană d-luĭ prim-ministru actual, maĭ puteţĭ adăoga, ceea ce ştie şi d. *Costache Lupu* din această Cameră, broşurile intitulate *Spionul Prusian*, pe carĭ d. prim-ministru le distribuia în casa luĭ George Palade din Bîrlad, puteţĭ de asemenea aminti pe d. Sturdza cînd în casa luĭ Iamandi, la Iaşĭ, a zis luĭ Dabija: Să trăeştĭ Măria Ta!

D. C. Nacu: Dar de ce nu spuĭ cine a zis: „Să plece saŭ să se plece?“

D. Take Ionescu: Recunosc, d-le Nacu, că amîndoĭ avem bibliotecĭ. Nicĭ în biblioteca d-tale nu aĭ să găseştĭ ce-va personal mie, dar nicĭ în bibloteca mea nu voiŭ găsi asemenea lucruri carĭ să te privească personal. Dar în tot casul, din ambele bibliotecĭ este cine-va care va eşi răŭ; este d. prim-ministru actual.

Ţin să fac o rectificare.

D. vice-președinte: Nu înțeleg pentru ce d-v. amestecați pe d. prim-ministru într'o cestiune personală a d-v. cu d. Vintilă Rosetti?

Aceasta mă face să cred că sunteți pasionat.

D. Take Ionescu: Dacă ar fi fost vorba de d-v. care țineați așa de mult la repausatul Rosetti...

D. vice-președinte: Vă rog, pe mine să mă scoateți din causă.

D. Take Ionescu: Dacă ar fi fost vorba de d-v., ați fi lăsat d-v. să se creadă poate că aĭ vorbit...

D. vice-președinte: Nu voesc să vă cenzurez cuvintele d-v.; dar vă rog să vă marginiți în cestiunea personală.

D. Take Ionescu: Vreaŭ să fac o rectificare.

In interpelarea mea asupra scăderei vieței politice a statuluĭ romîn am zis că fraza cu glonțul de revolver de la 14 Martie 1888, este în prefața cărței: *30 de anĭ de domnie.*

D. prim-ministru cu obicĭnuita d-sale gentileță și bunăcredință, a spus: Nu este în prefață. Da! D-lor, nu este în prefață, dar este în efemeridele făcute tot de d-sa în volumul al II-lea: pag. 188, relative la 15 Martie 1888. Căutați și veți găsi acest ciudat lucru. Textual: „Ușierul Camereĭ N. Popovicĭ e lovit de un *glonte de revolver.*"

Eŭ am spus ca fraza aceasta este în acea carte, și fiind-că am greșit pagina mi s'a spus: Nu este. Dar este vorba: dacă pagina este exactă saŭ nu? Alta este cestia: da saŭ ba, este lucrul acesta scris de d. Sturdza în cartea *30 de anĭ de domnie?* V'am arătat că este, și că încă odată d. prim-ministru a ascuns adevărul.

Ultimele momente ale guvernului Sturdza

(Ședința Camerei din 24 Martie, 1899)

Comunicarea ce o face în această ședință Camerei, d. Take Ionescu, e proba cea mai bună că ceasul căderei guvernului d-lui D. A. Sturdza sunase.

Incoherența, dezordinea sufletească și un fel de *nihilism* coprinsese pe toți. De la primul ministru până la cel din urmă ipistat, se făceau acte necugetate, acte inconștiente, acte de om nervos, de om care se înecă.

Iată comunicarea d-lui Take Ionescu:

D. Take Ionescu: D-lor deputați, am o comunicare foarte interesantă de făcut.

Vă aduceți aminte că d. Fleva a comunicat deja biroului Camerei afiptul prefectului din Focșani în privința noastră a Camerei.

De astă-dată nu mai avem un fapt al unui prefect; avem alt-ceva, avem un act oficial care spune că ministrul de interne este autorul lui. (Aplause).

Inainte de a arăta gravitatea lucrului, să-mi permiteți să citesc actul:

„Poliția orașului Drăgășani . . . (Ilaritate).

D-lor, cînd actul vine din patria vinului, poate să producă ilaritate, dar aceasta nu schimbă gravitatea actului . . .

D. vice-președinte: Cred că nu este regulamentar ca să-l citiți.

D. Take Ionescu: Atunci îl voiu citi sub formă de interpelare:

„Considerînd că nu este în căderea puterei executive de a califica de calomnioase voturile deputaților în Parlament;

„Considerînd că singurul mijloc admis de uzanţele parlamentare este a se vota de către Parlament afişarea discursurilor rostite în Parlament, prin care voesc să aducă la cunoştinţa publicului vre-o cestiune importantă, şi atunci numaĭ în urma unuĭ vot al Parlamentuluĭ;

„Considerînd că deputaţiĭ ţăreĭ nu pot fi taxaţi de către puterea executivă, nicĭ de fleviştĭ, nicĭ de aurelianiştĭ, nicĭ de dispăruţĭ;

„Considerînd că este contrariŭ cuviinţelor parlamentare şi a respectuluĭ datorit Parlamentuluĭ a se trata o fracţiune din Parlament ca dispăruţĭ, făcîndu-se astfel aluziune la vorbe: fuga este sănătoasă, dar şi ruşinoasă (Aplause);

„Considerînd că poliţia oraşuluĭ Drăgaşanĭ a afişat următoarea publicaţiune:

POLIŢIA ORAŞULUĬ DRĂGĂŞANĬ

PUBLICAŢIE

D. prefect prin ordinul No. 2.581, comunică copie de pe telegrama d-luĭ ministru de interne în coprindere:

„In şedinţa de azĭ a Camereĭ, d. Marghiloman a ci-„tit o declaraţiune subscrisă de 22 deputaţĭ conservatorĭ, „junimiştĭ şi fleviştĭ carĭ declară, că faţă de cele spuse în „Ungaria relativ la primul-ministru, că vor face prin toate „mijloacele obstrucţiune, d. Sturdza, într'un discurs de o „claritate absolută, a pus adevărul în evidenţă. Aŭ urmat „discuţiunĭ violente cu acuzărĭ calomnioase, după care d. „Nacu, prin o cuvîntare zdrobitoare pentru acuzatorĭ, a „propus o moţiune prin care Camera, protestînd în contra „aducereĭ în Parlament a calomniilor produse în străină-„tate, ceea-ce este o atingere a demnităţeĭ noastre, dă „d-luĭ Sturdza cea maĭ deplină aprobare şi încredere la „vot: 90 pentru, 18 contra. Drapeliştiĭ dispăruţĭ, faceţĭ cu-„noscut.

„Pentru care dar se publică spre generală conoştinţă.“

Şeful poliţieĭ, *Alexi Cercelarianu.*

No. 1350. 1899, Martie 19.

Pentru aceste considerante, interpelez pe d. minis-

tru de interne asupra telegrameĭ ce a trimis-o şi-l întreb dacă acesta este sistemul cel noŭ de guvernare civilizată la anul 1899 în regatul Romînieĭ. (Aplause prelungite).

D. vice-preşedinte: Vă rog, formulaţĭ în scris această interpelare.

ANEXE

In cestia detronăreĭ Mitropolituluĭ Ghenadie

Petiţia ţăreĭ cătră M. S. Regele

In ziua de Duminecă, 27 Octombrie, 1896, ţinindu-se, în sala *Dacia*, o mare întrunire publică de protestare în afacerea detronăreĭ fostuluĭ Mitropolit Ghenadie, după strălucitul şi emoţionantul discurs, pronunţat cu această ocaziune de marele Alexandru Lahovari — vaĭ, ultimul săŭ discurs! — luă cuvîntul d. Take Ionescu. Emoţiunea produsă de discursul luĭ Lahovari fu enormă, covîrşitoare. Acest discurs al mareluĭ bărbat poate fi privit ca unul din cele maĭ de căpetenie discursurĭ pronunţate de el.

„In urma acestuĭ discurs, pronunţat de d. Lahovari, — a zis fostul ministru al Instrucţiuneĭ publice — nimănuĭ nu-ĭ maĭ este permis să vorbească. Acesta este cel maĭ frumos elogiŭ ce se poate aduce unuĭ om, care, ca d. Al. Lahovari, munceşte de treĭ-zecĭ de anĭ, pentru propăşirea acesteĭ ţărĭ."

După aceste cuvinte, d. Take Ionescu, dete cetire, în aplauzele unanime ale săleĭ, petiţiuneĭ ţăreĭ cătră M. S. Regele, semnată de toţĭ cetăţenĭĭ, fără deosebire de credinţe politice, şi despre care pomenim la seria discursurilor în cestia mitropolitană.

Iată textul acesteĭ petiţiunĭ:

Sire,

Biserica Romînă, cea maĭ veche şi maĭ puternică temelie a Statuluĭ, aceea în care s'a adăpostit şi păstrat veacurĭ d'a rîndul conştiinţa naţională, a fost în lunele din urmă lovită într'un chip atît de dureros, în cît vor trebui să treacă multe zecĭ de anĭ până ce să-şĭ poată recăpăta fala şi cinstea ce i se cuvine.

Capul Bisericeĭ Romîne, Mitropolitul Primat al ţăreĭ, a fost scos cu silnicie din scaunul unde îl pusese voinţa ţăreĭ şi a Maiestăţeĭ Voastre. Cu ameninţărĭ, momelĭ şi ştîrnire de patimĭ, făptuitoriĭ aŭ isbutit să înduplece Sinodul ca să acopere cu o închipuire de judecată ceea ce în realitate a fost o adevărată zugrumare.

In țara noastră, ferită până acum de frămîntările religioase, s'a iscodit o cestiune religioasă și s'a creat astfel un nou izvor de vrajbă între cetățeni.

Prestigiul celor mai înalte autorități ale Bisericei s'a întunecat în ochii drept-credincioșilor, și cu scăderea lui s'au zdruncinat însăși sentimentele religioase ale poporului, care cu greu poate să deosibească între sfințenia și măreția Bisericei și netrebnicia slujitorilor ei cei mai sus puși.

In durerea noastră obștească, în turburarea conștiințelor drept-credincioșilor cari se văd îngustați din cea d'întîia dintre libertăți, aceea de a putea închina Ziditorului în liniște rugele lor creștinești, în revolta sufletească în contra nedreptății, ne întoarcem, Sire, glasurile către Majestatea Voastră, sub a cărui glorioasă domnie Biserica națională mersese într'o continuă propășire.

La Majestatea Voastră, sub domnia Căruia s'a recunoscut autocefalia Bisericei Romîne, s'a așezat Sfîntul Sinod pe baze canonice, s'a îmbunătățit soarta slujitorilor Bisericei, s'au reînălțat falnice monumentele pe cari le am primit moștenire de la evlavioșii noștri strămoși, se îndreptează plîngerile nostre și ale țării.

Sire,

Privelîștea la care țara a asistat cu o adîncă mirare și o nețărmuită jale, este ne mai pomenită în istoria noastră și în aceea a Bisericilor surori.

In trei zile Mitropolitul Primat al țării a fost acuzat, citat, judecat, osîndit, ridicat din scaunul lui și surghiunit într'o monăstire. Așa de repede s'au petrecut lucrurile, în cît noi toți supușii Majestății Voastre nu am putut să ne dăm seama despre învinuirile ce se aduceau Mitropolitului Primat de cît după ce poreclita hotărîre fusese deja adusă la îndeplinire.

Atunci, am văzut cu groază pentru ziua de azi și cu temere pentru ziua de mîine, că Capul Bisericei fusese osîndit pentru lucruri pe cari unul dintre cei cari au iscălit sentința le-a botezat nimicuri, că pentru mantiile și mitrele unor arhierei se zguduise în țara aceasta cel mai puternic al ei așezămînt.

Cu aceiaşĭ groază am maĭ vazut că, deşi Mitropolitul ţăreĭ fusese osîndit şi pentru vine pe carĭ le pedepseşte condica penală, hotărîrea nu cuprindea nicĭ o probă, nicĭ o ascultare de martorĭ, nu avea nicĭ măcar acea spuză de dovedire pe care sentinţele cele maĭ nedrepte, din cartea istorieĭ, tot aŭ ţinut să le îngîne.

Şi cînd mirarea, nedumerirea şi jalea cuprinsese întreaga naţiune, am văzut căutîndu-se dovezile după osîndire, adică atunci cînd învinuitul nu se maĭ putea apăra, şi am maĭ văzut şi ceea-ce nu s'a maĭ văzut: Guvernul, el, care ar trebui să fie streajă şi garanţie a libertăţilor şi drepturilor noastre, producînd prin uneltele sale plastografiĭ ca să încarce pe nedrept un osîndit şi executat.

Nu este de mirare, Sire, dacă în mijlocul acestor ne maĭ auzite şi ne maĭ pomenite fără-de-legĭ, neliniştea noastră a mers tot crescînd şi ne-am hotărît, după maĭ multă vreme de aşteptare în care nădăjduiam că făptuitoriĭ vor îndrepta singurĭ cele ce făptuiseră, să ne adresăm Majestăţeĭ Voastre.

Sire,

Hotărîrea Sinoduluĭ nicĭ nu putea fi executată de guvern şi nicĭ până astăzĭ nu a fost legal şi constituţional executată.

Hotarîrea Sinoduluĭ, Sire, nu putea fi executată de către autorităţile statuluĭ, fiind-că ea s'a dat cu nerespectarea acelor principiĭ pe carĭ legile ţăreĭ şi canoanele, la carĭ trimite art. 12 din legea sinodală, le-aŭ privit şi le privesc drept garanţie de bună şi nepărtinitoare judecată, şi fără de respectarea cărora hotărîrile Sinoduluĭ, ca ale orĭ-căror alte autorităţĭ duhovniceştĭ saŭ pămînteştĭ, sunt simple abuzurĭ de putere, iar nu hotărîrĭ.

Ceĭ carĭ aŭ acuzat pe Mitropolitul Primat aŭ luat parte şi ca judecătorĭ la judecată. Aşa s'aŭ nesocotit principiile carĭ staŭ la baza ori-căreĭ societăţĭ omeneştĭ şi carĭ nu îngăduesc ca acelaş să fie şi parte şi judecător, şi s'aŭ violat şi regule netăgăduite ale canoanelor carĭ spun: *„Episcopul să nu judece judecata sa“* şi *„aceiaşĭ să nu fie şi părăşĭ şi judecătorĭ“*.

Chemat pentru întîia oară dinaintea Sinodului la 17 Maiŭ, I. P. S. Sa a fost chemat pentru a doua oară la 18 Maiŭ şi pentru a treia tot la 18 Maiŭ, adică în curs de 48 ceasurĭ a fost chemat de treĭ orĭ şi în temeiul acestor chemărĭ judecat în lipsa. Cu aceasta volnicie nu numaĭ că s'aŭ îngrozit minţile şi inimile orĭ căruĭ creştin în care n'a apus încă simţul dreptăţeĭ, dar s'aŭ nesocotit dispoziţiile hotărîte şi limpezĭ ale legeĭ sinodale, care în art. 16 spune că episcopiĭ nu pot fi judecaţĭ în lipsă până ce nu li se vor face chemările prevăzute de canonul 74 apostolic, canon care prevede să se facă 3 chemărĭ şi pe care-l complineşte canonul 23 al Sinodului din Cartagena, în care se spune lămurit că trebue să treacă măcar o lună între întîia şi a doua chemare. Nicĭ măcar să fie vremelniceşte oprit de la Sfînta grijanie episcopul dat în judecată nu îngădue acest canon, dacă nu a trecut o lună de zile de la întîia chemare.

Dacă n'ar fi de cît atît, şi ar fi destul ca orĭ-cine să vadă că aşa zisa sentinţă a Sfîntuluĭ Sinod nu este o sentinţă, că dată fără îndeplinirea celeĭ d'întîiŭ dintre garanţiĭ, aceea d'a fi chemat din vreme şi în regulă ca să poate omul să întîmpine, cum zic canoanele, ea nu putea şi nu poate să fie executată de autorităţile Statuluĭ, fără a se face şi dînsul părtaş la o fără-de-lege.

Nenumărate sunt întocmirile canoanelor carĭ iarăşĭ aŭ fost violate.

Vom maĭ da încă o pildă!

Legea sinodală ca şi canoanele cer ca la judecata episcopuluĭ să ia parte cel puţin 12 archiereĭ. La aşa zisa judecată a Mitropolituluĭ Primat n'aŭ fost 12 archiereĭ, căcĭ ceĭ treĭ acuzatorĭ nu se pot număra printre ceĭ carĭ aveaŭ dreptul să judece.

Dar nu numaĭ atît. Dintre ceĭ carĭ aŭ dat osînda, unul şi-a retras semnătura, mărturisind ca i se făcuse siluire, iar semnătura pe care a pus-o un altul care nu fusese de faţă la judecată, poate să fie o pată maĭ mult pe această judecată, dar nu o iscălitură de judecător.

Sire,

Legea noastră sinodală, însufleţită de ideea dreptăţiĭ care este şi cea maĭ frumoasă podobă a creştinuluĭ, nu a

voit să lase pe episcop la judecata semenilor luĭ în ce priveşte vinele de drept comun. S'a temut de patime şi de ure, s'a temut şi de nedestoinicie, şi a trimes pe înalţiĭ prelaţi dinaintea celor maĭ înalte instanţe judecătoreştĭ din ţară, dinaintea Curţeĭ de Casaţie. Aşa glăsueşte articolul 16 din legea sinodală.

Neapărat, Sire, că şi Sfîntul Sinod este îndrituit ca la rîndul luĭ să dea pedepse disciplinare episcopuluĭ vinovat pentru vine de drept comun, care i-ar fi scăzut demnitatea şi prestigiul, dar ceea ce nu poate Sfîntul Sinod, fără a turbura ordinea în stat şi a încălca peste căderile altora, este să osîndească el pe un episcop pentru vine de drept comun, înainte ca Curtea de Casaţie să fi cercetat şi constatat acele vine.

Şi acest înalt principiŭ de stat, pus în legea sinodală, în acea lege de la care Sfîntul Sinod îşĭ trage fiinţa luĭ legală, şi în afară de dispoziţiile căreia el nu are şi nu poate avea nicĭ o atribuţie judiciară, a fost nesocotit. Lăcomia pătimaşă d'a înegri pe Capul Bisericeĭ a făcut ca aşa zisa hotărîre a autorităţeĭ spirituale să se sprijinească pe patru învinuirĭ de drept comun, din carĭ nu lipseşte nicĭ cea maĭ odioasă: relaţiĭ cu un asasin.

Este vădit, Sire, că statul nu poate executa o astfel de hotărîre, că el nu poate pune forţa publică la porunca uneĭ hotărîrĭ care îĭ nesocoteşte legile fundamentale şi care calcă peste atribuţiile unuĭ alt înalt aşezămînt al Statuluĭ.

Sire,

Dată fără cădere şi cu călcarea tuturor rînduelilor canonice şi civile, aşa zisa sentinţă a S-tuluĭ Sinod nicĭ nu a fost legal şi constituţional adusă la îndeplinire.

Constituţia ţăreĭ, Sire, nu cunoaşte altă putere executivă în Stat de cît pe Majestatea Voastră. După articolul 35, Majestăţeĭ Voastre este încredinţată puterea executivă, singur Majestatea Voastră puteţĭ dispune de forţa publică, singur o puteţĭ pune în mişcare. Ministriĭ nu sunt de cît consilierĭ răspunzătorĭ aĭ Majestăţeĭ Voastre, eĭ însă nu sunt şi nu pot fi stăpînĭ pe puterea executivă. Chiar

sentinţele curţilor şi tribunalelor carĭ se execută fără o intervenire specială a Majestăţeĭ Voastre, totuşĭ nu se execută de cît în numele Majestăţeĭ Voastre.

Sentinţa Sinoduluĭ, Sire, nu putea fi adusă la îndeplinire de către puterea statuluĭ de cît printr'un decret al Majestăţeĭ Voastre. Printr'un decret al Majestăţeĭ Voastre fusese aşezat în scaun Mitropolitul ţăreĭ, printr'un decret al M. V. putea numaĭ Mitropolitul Primat să fie scos din scaun. Neapărat că un asemenea decret se putea întemeia pe sentinţa Sinoduluĭ, dar numaĭ dacă acea sentinţă cercetată de către Majestăţeĭ Voastre, Capul putereĭ executive, se găsea că fusese dată cu toate formele legale, cu toate garanţiile de dreaptă judecată, prevăzute de legĭ şi canoane şi carĭ îĭ daŭ caracterul uneĭ adevărate judecăţĭ, iar nu a unuĭ simplu act de violenţă. Sfîntul Sinod neavînd prin nicĭ o lege forţa publică la dispoziţia sa şi trebuind să ceară ajutorul putereĭ seculare, este evident că aceasta este în dreptul eĭ să cumpănească şi să vadă dacă există saŭ nu o sentinţă dată în limitele şi în competinţa legilor ţăreĭ şi ale canoanelor la carĭ trimet legile ţăreĭ.

S'a încercat, Sire, să se pretindă că graţie articoluluĭ 15 din legea sinodală, sentinţele Sfîntuluĭ Sfinod se pot executa d'a dreptul de către Sfîntul Sinod.

Da, există acest articol, dar altul este interesul luĭ. Cînd legea vorbeşte de sentinţe carĭ se execută d'a dreptul de către Sfîntul Sinod, ea nu poate să se gîndească de cît la acele carĭ se pot executa d'a dreptul de către Sfîntul Sinod, cum ar fi o oprire de la slujbă saŭ de la Sfînta grijanie.

Din potrivă legea sinodală, destul de lămurit, spune, într'o altă parte a aceluiaşĭ articol, că nu se execută aceste sentinţe de cît *„pe cîtă vreme pedepsele cuprinse într'însele vor fi disciplinare şi de un ordin curat religios"*.

Sentinţa Sfîntuluĭ Sinod care s'a dus la îndeplinire nu este de un ordin curat religios. Ea pronunţă *„depărtarea Mitropolituluĭ din scaunul de Mitropolit"*, şi demnitatea de Mitropolit nu este o însuşire curat religioasă, ci o demnitate cu un caracter mixt, religios şi politic. Istoria Apusuluĭ stă martoră a luptelor uriaşe şi îndelungĭ dintre stat şi Biserica tocmaĭ din pricina caracteruluĭ mixt al episcopatuluĭ şi pentru hotărnicirea căderilor fie-căruia.

In Biserica Răsărituluĭ cestiunea este şi maĭ limpede.

Nicĭ o-dată în imperiul de răsărit, şi nicĭ în Biserica romînă, nu s'a recunoscut autorităţilor eclesiastice singure dreptul d'a scoate din scaun pe mitropoliţĭ şi episcopĭ. Cu atît maĭ mult cu cît ele singure nicĭ nu-ĭ pot sui pe acele scaune.

Majestatea Voastră cunoaşte judecăţile sinodale în contra Sfinţilor Atanasie şi Ioan Gură de Aur, şi ştie cum numaĭ graţie intervenireĭ Impăratuluĭ acele judecăţĭ nedrepte, pătimaşe şi tîlhăreştĭ, aŭ fost desfiinţate şi biserica creştină scăpată de tina d'a fi lovit pe doĭ din ceĭ maĭ marĭ şi maĭ sfinţĭ aĭ eĭ dascălĭ.

In Biserica Romînă drepturile statuluĭ aŭ fost şi maĭ puternice. Cantemir-Vodă ne spune că în Biserica Romînă Domnul singur, adică statul de pe atuncĭ, numeşte şi depune pe episcopĭ, el singur îĭ judecă şi îĭ osîndeşte.

Nicĭ o-dată statul, în Biserica de Răsărit, n'a abdicat la dreptul şi datoria luĭ d'a nu îngădui fără-de-legile, şi nicĭ o-dată nu s'a înjosit la rolul de simplu gendarm al orĭ-căreĭ deciziĭ sinodale, orĭ cît ar fi dînsa rodul violăreĭ legilor, nerespectăreĭ canoanelor şi al încălcăreĭ de atribuţiunĭ.

Aşa până la un loc a înţeles şi guvernul dreptul şi datoria sa. Intr'adevăr, ministrul cultelor a făcut un referat prin care a afirmat că sentinţa a fost dată în condiţiile legeĭ şi că ast-fel puterea statuluĭ o poate executa, însă în loc de a adresa acel referat Capuluĭ statuluĭ, l-a adresat consiliuluĭ de miniştri.

Ast-fel, Sire, s'a creat în statul nostru o autoritate neconstituţională, căcĭ numaĭ în absenţa Majestăţeĭ Voastre constituţia delegă consiliuluĭ de miniştri puterea executivă, şi încă sub rezerva uneĭ ulterioare aprobărĭ.

Această încălcare şi turburare a drepturilor respective ale Coroaneĭ şi ale miniştrilor, este, Sire, în mijlocul atîtor greşelĭ şi fără-de-legĭ, cea maĭ de căpetenie, fiindcă zdruncină însuşĭ Pactul nostru fundamental.

Lucrul este cu atît maĭ uimitor, cu cît pentru suspendarea I. P. S. S. se urmase după adevărata orînduială constituţională şi nu se facuse de cît în temeiul unuĭ decret al Majestăţeĭ Voastre.

Acest decret a mers chiar cu afirmarea prerogativelor puterei executive până la ultimele eĭ limite, căcĭ tot

actul puterei executive a suspendat pe I. P. S. S. nu numai din mitropolie, dar şi din archierie.

Şi cînd a fost vorba de un ce mult mai grav, de desfiinţarea votului Parlamentului care alesese pe I. P. S. S. şi a decretului Majestăţei Voastre, care îl numise, atunci s'a substituit consiliul de miniştri Capului statului, şi s'au împuţinat cu una prerogativele Majestăţei Voastre.

In zadar, Sire, s'a căutat să se ocolească această călcare a legei fundamentale, sub pretextul că fiind vorba de o perdere a calităţei spirituale a I. P. S. S. printr'o sentinţă eclesiastică, demnitatea de Mitropolit este implicit perdută.

Lucrurile nu s'au petrecut aşa. Sinodul nu a osîndit pe I. P. S. S. să-şi piardă numai calitatea sa de archiereu, ci categoric l'a osîndit şi l'a izgonit din scaunul de Mitropolit.

A recunoaşte acest drept al Sinodului ar fi a răsturna ordinea din stat. Ceea ce s'a făcut de către autorităţile statului, el nu mai poate desface.

Sire,

Nu este cu putinţă ca Biserica Romînă să rămîe în starea în care se află cu autoritatea păstorilor ei veştejită, şi cu capul ei, victimă a unui act de ură şi de siluire, nici măcar acoperită de o făţarnică respectare a formelor.

Cu inimele cernite rugăm pe Majestatea Voastră să facă dreptate.

Fără dreptate, Sire, nu se pot împăca cugetele noastre şi nu se poate readuce printre noi pacea şi liniştea. Din potrivă, dacă această nedreptate se va urma până în capăt, este de temut ca conştiinţele asupra cărora nimeni nu este stăpîn, să ajungă într'o ast-fel de turburare, în cît viaţa noastră creştinească să se împartă în schisme necunoscute până acum la noi, şi cari nu pot de cît să micşoreze vaza Bisericei ortodoxe Romîne şi să o pună în neputinţă de a-şi îndeplini înalta ei chemare de diri-

guitoare a sufletelor, de mîngîetoare a suferinţelor, de propovăduitoare a adevărului, a virtuteĭ şi a nădejdeĭ.

De aceea, Sire, rugăm pe M. V. să facă dreptate.

Dacă Capul Bisericeĭ noastre e vinovat, să fie judecat şi osîndit, dar judecat omeneşte şi creştineşte, iar nu zugrumat, cum nu se zugrumă nicĭ făcătoriĭ de rele.

Dacă este nevinovat, să se ridice după el învinuirile şi hula.

Suntem, Sire, aĭ Majestăţeĭ Voastre, prea supuşi şi prea plecaţi servitorĭ

(Urmează semnăturile).

TRĂIASCĂ LASCAR CATARGIU!

In urma campaniei dusă de partidul conservator în cestia detronăreĭ Mitropolituluĭ Ghenadie, guvernul liberal prezidat de d. Dimitrie Sturdza a trebuit să se retragă şi să facă loc uneĭ alte formaţiunĭ liberale, sub prezidenţia d-luĭ P. S. Aurelian.

D. Aurelian văzînd greutatea cestiuneĭ ce avea de dezlegat, s'a adresat partiduluĭ conservator, ca, împreună, să participe la pacificarea spiritelor şi să rezolve cestia Mitropolitană.

Cu acest prilej, d. Take Ionescu a scris în ziarul *Timpul*, din 3 Decembrie, 1896, următorul articol, pe care-l reproducem aci, ca un fel de completare la seria discursurilor pronunţate de d-sa în această arzătoare cestie:

Evenimentul care domină politica noastră în acest moment este demersul făcut de partidul naţional-liberal prin primul ministru către şeful partiduluĭ conservator, bătrînul în zile dar tînărul la inimă Lascar Catargiu.

Neapărat nu ştim încă astă-zĭ care aŭ fost rezultatele acestuĭ demers politic.

Nădăjduim, suntem siguri că ele vor fi spre satisfacţia tutulor, spre binele Bisericeĭ, spre mărirea patrieĭ şi spre strălucirea Coroaneĭ.

Orĭ-care ar fi însă rezultatele practice ale acestuĭ adevărat eveniment politic, însemnătatea luĭ este maĭ mare chiar de cît rezultatele ce va produce.

Oameniĭ înguştĭ la minte şi uscaţĭ la inimă vor vedea poate în cele ce s'aŭ petrecut umilire din partea liberalilor, naivitate din partea conservatorilor.

Ţara, în imensa eĭ majoritate, va vedea cu totul alt-ceva:

Ea va vedea o dovadă viue de maturitate politică, o pildă de înalt patriotizm menită să înalţe şi să mărească viaţa noastră politică.

Era din partea partiduluĭ liberal o operă de înţelepciune că, atuncĭ cînd a văzut greşeala comisă şi s'a ho-

tărît cu lealitate să o repare în totul — bine înţeles într'atît în cît se pot repara asemenea greşelĭ — să recurgă la partidul istoric care văzuse răul din primul ceas şi care atîtea lunĭ de-a rîndul spusese în gura mare că voeşte dreptate iar nu pescuire în ape tulburate.

Era firesc ca d. P. S. Aurelian, a căruia carieră de şef de partid datează abia de cîte-va zile, să ceară sprijinul şi sfatul bărbatuluĭ încercat, celuĭ din urmă reprezentant al generaţieĭ eroice, al aceleĭ generaţiĭ care în maĭ multe rînduri a ştiut să se unească într'un singur gînd de cîte orĭ ţara era într'o ast-fel de împrejurare în cît avea nevoe de toţĭ fiiĭ săĭ.

A face un ast-fel de demers pe lîngă un ast-fel de bărbat, nu este, nu poate fi o umilire.

Iar partiduluĭ conservator, ale căruĭ tradiţiĭ sunt un lung şir de servicĭi desinteresate aduse patrieĭ şi Coroaneĭ, nu i-ar fi fost cu putinţă, fără a-şĭ desminţi frumosul său trecut, să tragă din aceste împrejurărĭ un alt folos de cît acela de a-şĭ îndeplini datoria întreagă şi fără de rezerve.

Cît despre şeful nostru, omul care la 1858 a renunţat la candidatura ce 'ĭ se oferea pentru a se putea face Unirea, omul care la Aprilie 1866 a scăpat Unirea, omul care la 1871 a reclădit Dinastia, omul acesta este ast-fel plămădit, în cît nicĭ prin gînd nu i-ar trece, ca să refuze slujba sa ţăreĭ dar nicĭ măcar să tragă din demersul leal al unuĭ protivnic politic o satisfacţie de deşertăciune.

Deşerţĭ şi încăpăţînaţĭ sunt numaĭ ceĭ micĭ.

Cît despre ţara întreagă, ale căreĭ interese trebue să fie pe de asupra partidelor politice, vaza eĭ în afară cam ştearsă în vremurile din urmă, va străluci cu o nouă putere.

Exemplul măreţ pe care l'a dat bătrîna Anglie acum cîte-va lunĭ, cînd şeful liberalilor a adus guvernuluĭ conservator sprijinul autorităţeĭ şi a elocinţeĭ sale, ca să scape Imperiul britanic dintr'o mare greutate, se repetă aci la noĭ, la hotarul Orientuluĭ, după cîţĭ-va anĭ numaĭ de vieaţa constituţională.

La noĭ pilda este şi maĭ frumoasă.

In bătrîna Anglie şeful liberalilor nu şi-a putut îndeplini o înaltă datorie de conştiinţă, nu a putut să jert-

fească pe altarul curat al dragosteĭ de patrie, fără a se jertfi şi pe dînsul în ceasul chiar în care dădea un mare exemplu

In Romînia, unde, dacă te uiţĭ la aparenţe, luptele politice par un murdar pugilat, şeful nostru a arătat că poate sluji interesele superioare ale ţăreĭ, nu numaĭ fără a se jertfi pe dînsul, dar încă cu o creştere neţărmurită a autorităţeĭ în ţara întreagă şi a dragosteĭ în întregul partid.

Trăiască Lascar Catargiŭ!

LASCAR CATARGIU

Toastul d-luĭ Take Ionescu la congresul Cercului de studiĭ din Iaşĭ

Inființîndu-se un cerc de studiĭ în Iasĭ, partidul conservator din acel oraş, a organizat un banchet în ziua de 9 Noembrie, 1897, la care d. Take Ionescu a ridicat un toast în sănătatea luĭ Lascar Catargiu, gloriosul şef al partiduluĭ conservator, pe care-l reproducem după notele publicate în ziarul *Timpul:*

Inchin paharul meŭ în sănătatea aceluia care este în tot-d'a-una prezent orĭ-unde sunt adunaţĭ conservatoriĭ: în sănătatea luĭ Lascar Catargiu.

Deşi cel maĭ bătrîn dintre oameniĭ noştri de Stat, Lascar Catargiu e şi cel maĭ tînăr dintre dînşiĭ. Cel maĭ harnic la muncă şi cel maĭ deschis la orĭ-ce progres, Lascar Catargiu este şi cel maĭ bun prieten al cercului studiilor sociale.

Omul acesta a ajuns la o situaţie aproape necunoscută pentru oameniĭ politicĭ. In vĭeaţă el a intrat deja în ceea-ce se cheamă o apoteoză politică. De anĭ întregĭ autoritatea luĭ Lascar Catargiu nu numaĭ că nu maĭ este de nimenĭ tăgăduită, dar nu maĭ este nicĭ discutată.

Ceea-ce este şi maĭ caracteristic şi maĭ plin de învăţăminte pentru toţĭ, este mijlocul prin care Lascar Catargiu a fost în tot-d'a-una un bărbat politic cu minte, îndrăzneţ cu cumpătare, înfocat patriot dar fără de laude.

D. Grigore Cogălniceanu, ridicînd paharul său în sănătatea familieĭ regale, în acest banchet, după doĭ anĭ de opoziţie, a dovedit că pentru partidul conservator ideia monarhică nu este o marfă de guvern.

Eĭ bine, cuĭ se datoreşte întărirea, aşĭ putea zice crearea ideiĭ monarhice în Romînia? Luĭ Lascar Catargiu, luĭ, care maĭ mult de cît orĭ-cine a întemeiat monarhia în această ţară.

Ca toate ideile luĭ, ideia monarhică l'a stăpînit şi l'a condus în toată viaţa.

L'aţĭ văzut la 1858 renunţînd la candidatura luĭ pentru Domnie, ca să asigure unirea şi putinţa întemeierĭĭ uneĭ dinastiĭ.

L'aţĭ văzut la 1866 strivind cu energia luĭ răzvrătirea şi pe urmă sfătuind cu blîndeţea luĭ noua Domnie să se înaugureze prin clemenţă.

L'aţĭ văzut la 1866 luptînd în Constituantă, în contra utopiilor demagogieĭ ca să înconjure Coroana cu acele drepturĭ şi prerogative fără de care monarhia nu-şĭ poate împlini misiunea.

L'aţĭ văzut la 1871 acoperind cu spatele luĭ puternic prăpăstiile dintre Tron şi ţară cu care se făleа demagogia, şi creînd pentru a doua oară monarhia în această ţară.

L'aţĭ văzut de la 1871 pănă la 1876 prezidînd cel d'întĭĭu guvern serios pe care l'a avut ţara aceasta, dovedind că Romînia poate fi guvernată de monarchia constituţională, şi cu preţul popularităţiĭ luĭ stabilind regimul economic şi financiar din care trăim şi astăzĭ.

L'aţĭ văzut în urmă vreme de 12 anĭ suferind toate nelegiuirile şi chiar atuncĭ cînd o Cameră ingrată a încercat darea luĭ în judecată, neadresîndu-se Coroaneĭ de cît pentru un singur lucru: cerînd să fie judecat.

L'aţĭ văzut spre sfîrşitul domnieĭ luĭ Brătianu, întrupînd nemulţumirile ţărĭĭ şi ştiind să vorbească verde chiar faţă de Coroană cum se cuvine unuĭ aşa om de Stat.

Iar l'aţĭ văzut, acum un an, cînd s'a întîmplat omuluĭ acestuia ceea-ce nu s'a maĭ întîmplat vre-unuĭ om politic.

Lascar Catargiu, fără a fi deputat, fără a fi senator, a primit la el acasă pe reprezentanţiĭ guvernuluĭ, şi le-a dictat prin fostul său ministru de culte pănă şi actele oficiale care aveaŭ să dezlege un mare păcat.

De atuncĭ Lascar Catargiu stă d'asupra tutulor din orĭ care partid ar fi.

Eĭ bine, este o cinste pentru noĭ conservatoriĭ că omul acesta al nostru a fost, al nostru este.

Dar dacă această cinste o avem noĭ toţĭ conservatoriĭ de pretutindenĭ, ea este şi maĭ mare pentru d-v. Romînіĭ de dincoace de Milcov, care o dată cu unirea ne-aţĭ adus pe Lascar Catargiu.

Să trăiască Lascar Catargiu!

Declaraţiile d-luĭ Lascar Catargiu

I.

Campania de răsturnare

In ziua de 6 Aprilie, 1897, delegaţiĭ partiduluĭ conservator din toată ţara, s'aŭ întrunit în Congres la Clubul conservator din capitală, pentru a se consfătui asupra atitudineĭ ce trebue să ia, faţă de situaţiunea politică a ţăriĭ şi faţă cu destrăbălarea guvernamentală a partiduluĭ liberal.

Aŭ luat cuvîntul d-niĭ: N. Economu, M. Balş, G. Panu, I. Comăneanu, Ionel Grădişteanu şi N. Rîşcanu.

D. *Take Ionescu*, aclamat la tribună, rosti următoarele cuvinte (după „Timpul", No. 79, Aprilie, 1897):

Prietenia, Domnilor, pe care mi-o arătaţi, îmĭ e maĭ scumpă de cât orĭ-când altă dată. Din cea ce vedeţĭ şi din cea ce ştiţĭ, reese, cred, îndestul că am avut dreptate, când am zis, la întrunirea de săptămîna trecută, că nu se poate să meargă înainte colectivitatea.

Nu se poate guverna fără oamenĭ, şi d. Sturdza n'are oamenĭ. — Cu miniştriĭ săĭ — să-ĭ maĭ numesc? — nu se poate conduce ţara. Orĭ-ce ar face şi orĭ-cît s'ar frămînta, o să se dumice tot maĭ mult, o să se slăbească tot maĭ mult pănă vor ajunge să se convingă eĭ singurĭ că guvernămîntul e o sarcină prea grea pentru oamenĭĭ lor.

Faptul că la apelul veneratuluĭ şef se răspunde în totdea-una în aşa de mare număr, încât nu ne încap sălile Clubuluĭ — şi nu ne vor încăpea nicĭ sălile cele maĭ spaţioase din Capitală, căcĭ nu e o sală care să se mărească continuŭ, cum continuŭ se măreşte numărul partizanilor noştri — faptul acesta învederează că puţină vreme vor maĭ avea colectivişţiĭ de păcătuit.

Se făcem act creştinesc, lăsîndu-i să se spovedească pentru sfintele sărbătorĭ — şi sunt sigur că, dacă va fi cinstit duhovnicul care i va spovedi, nu le va maĭ da să se grijească; după Paştĭ ne vom revedea şi sper că atuncĭ, din locul acesta, nu vom maĭ vorbi ca opoziţie.

Cu ocazia acestuĭ congres, d. Lascar Catargiu, şeful partiduluĭ, ceti această importantă declaraţiune :

Domnilor,

Se împlineşte un an de zile de cînd pentru întîia oară, după retragerea noastră de la putere, v'am convocat la sfat.

Vă arătam atuncĭ cum partidul liberal, prin politica sa de provocare, dovedise că nu pricepe rolul pe care îl crea frumosul exemplu ce dădusem noĭ retrăgîndu-ne de la guvern în mod pacĭnic şi numaĭ spre a înlesni alternarea partidelor la cîrmuirea ţăreĭ.

Vă arătam şirul de greşelĭ pe care le comisese guvernul prezidat de d. Dimitrie Sturdza, şi încheiam rugîndu-vă să organizaţĭ propaganda în îndoitul scop : „rezistenţă în contra pornirilor guvernuluĭ actual ; pregătirea unuĭ guvern reparator".

Nu-mĭ închipuiam atuncĭ că aşa de repede şi aşa de desăvîrşit eraŭ să se împlinească cele ce prevăzusem.

Puţine zile după întrunirea noastră de anul trecut, guvernul liberal a înscenat scandalul religios şi judecătoresc, care a necinstit pentru vreme îndelungă Biserica şi dreptatea şi care a pus în primejdie însăşĭ temeliile statuluĭ.

V'aţĭ făcut datoria bărbăteşte, aţĭ îndemnat la rezistenţă, în contra pornirilor guvernuluĭ, şi ţara întreagă v'a urmat. Bărbăţia d-v. a fost încoronată de succes. Nedreptatea a fost îngenunchiată, ceea ce se maĭ putea scăpa din cinstea ţăreĭ s'a scăpat, şi turburarea sufletelor s'a liniştit.

Nu voesc să stăruesc asupra părţeĭ ce am luat la rezolvarea jalniceĭ crize. Cu cea maĭ complectă uitare a intereselor şi a drepturilor noastre, cu o creştinească şi frăţească dragoste pentru ceĭ ce păcătuiseră şi mărturi-

seaŭ pocăinţă, am dat sprijinul nostru, fără de care nu se putea deslega cele pe carĭ eĭ le înodase; şi am scăpat nu numaĭ ţara, dar şi pe dinşiĭ.

Nu voesc să insist pentru că nu am înţeles să tragem nicĭ un folos, nicĭ chiar un folos de mîndrie, din concursul nostru leal. Am slujit ţara şi Coroana ca în tot-d'a-una, pentru singura mulţumire de a ne face datoria. De aceea, cu mîhnire am constatat, că cele stipulate — nu pentru noĭ — pe baza cărora am dat concursul nostru, nu aŭ fost îndeplinite nicĭ până azĭ.

Pilda rea, care va sta în viitor în cale celor carĭ vor fi îndemnaţĭ de grija intereselor superioare ale ţăreĭ, să ajute protivniciĭ politicĭ în ceasurĭ grele.

O dată chestia religioasă rezolvată, am reintrat în calea pe care ne-o deschiseserăm de la început. Am dat încă o dată răgaz partiduluĭ liberal. Afară de o încercare temerară de a sădi din măsurĭ nepricepute vrajba între păturile acesteĭ ţărĭ, anul politic a trecut fără altă ispravă de cît o criză ministerială de o lună de zile. Budgetele chiar aŭ fost votate fără discuţie, şi, după însăşĭ mărturisirea liberalilor, încheiate fără echilibru.

In cursul acesteĭ sesiunĭ, cu desăvîrşire stearpă, s'a făcut uimitoarea descoperire că guvernul liberal, din pizma neputinţeĭ în contra celor carĭ muncesc: *a întîrziat cu comandarea cartuşelor necesare oasteĭ romîne*, după declaraţia oficială a actualuluĭ ministru de războiŭ.

Nicĭ o dată, în istoria noastră politică, şi pot adăoga nicăerĭ şi în nicĭ o vreme un partid nu a săvîrşit o vină maĭ grea. Totul se poate uita; nearmarea ţăreĭ din rea voinţă nu se poate uita însă, fără a se seca însuşĭ isvorul celuĭ maĭ înalt şi maĭ puternic al nostru sentiment, iubirea de patrie.

Iar ca încoronare a acestuĭ şir de greşelĭ, dintre care cea din urmă este o adevărată crimă, oamenĭĭ carĭ le săvîrşiseră s'aŭ reîntors la cîrma statuluĭ. Intoarcerea lor la guvern este o tristă lecţie pentru viaţa noastră politică. Ea însemnează că în Romînia guvernele pot săvîrşi orĭ-ce vină. Pentru nicĭ una nu este sancţiune.

Ast-fel, tocmaĭ în ceasul în care se strîng la orizont norĭĭ ceĭ deşĭ din carĭ poate eşi furtuna, Romînia este guvernată de oamenĭ a căror incapacitate dovedită le ri-

dică orĭ-ce autoritate şi ne inspiră cu drept cuvînt toate îngrijirile.

In ast-fel de împrejurărĭ nu maĭ ne este iertat să privim cu nepăsare la nişte experienţe care nu maĭ pot destăinui nimic. Suntem nu numaĭ în drept, suntem datorĭ faţă de ţară şi de propria noastră conştiinţă să lucrăm pe toate căile legale la răsturnarea acestuĭ guvern.

De acea v'am chemat. Nu maĭ este vorba, ca acum un an, să pregătim un guvern reparator. Din fericire pentru noĭ şi pentru ţară, şi noĭ suntem gata să luăm răspunderea conducerĭĭ treburilor statuluĭ, şi ţara a arătat în chipul cel maĭ neîndoelnic că de la noĭ aşteaptă îndreptarea uneĭ situaţiunĭ care nu maĭ poate dăinui. Alegerile din urmă — şi d-v. ştiţĭ întru cît se poate găsi în alegerĭ adevărata icoană a voinţeĭ ţăreĭ — dovedesc nu numaĭ că între Camere şi adevăratele sentimente ale ţăreĭ nu este nicĭ o legătură, dar şi că încordarea spiritelor şi pornirea naţiuneĭ pentru noĭ sunt maĭ marĭ chiar de cît la 1888, în ajunul cădereĭ liberalilor.

Va trebui, d-lor, să ducem o campanie cu atît maĭ energică cu cît interesele carĭ atîrnă de dînsa sunt maĭ marĭ. Aceste interese nu trebue să uitaţĭ că sunt una de această dată cu cinstea, bunul renume şi poate însăşĭ siguranţa ţăreĭ.

Nu mă îndoiesc de izbîndă. De cîte orĭ am pornit cu deviza partiduluĭ: „nimic pentru noĭ, totul pentru ţară", în tot-d'a-una am biruit. Aşa va fi şi de rîndul acesta.

II.

PRONUNCIAMENTUL

In urma destăinuirilor făcute de către d. deputat Emil Costinescu, în Cameră asupra amestecului conducătorilor partidului liberal în cestia demisionării colective a unor ofițeri de cavalerie, partidul conservator se adună din nou în congres politic, spre a delibera asupra situației, în ziua de 22 Martie, 1898.

După ce vorbiră pe rînd d-nii: G. Gr. Cantacuzino, M. Balș, Al. Catargi, Joan Lahovari, vorbi și d. Take Ionescu cam următoarele (după „Timpul", din Martie, 1898):

D. Take Ionescu începe prin a constata că nu e greu de a spune cum e situația. Ca un omagiu către d. N. Filipescu, citează o frază dintr'un discurs al său, ținut la Iași, în care spunea că în toate țările sunt două partide: unul supus și altul dominant.

La noi, pănă acum cît-va timp, partidul dominant a fost cel liberal. Astăzi însă, și în viitor, dominant va fi partidul conservator, care întrupează azi toate aspirațiunile Romîniei.

Aceasta este situația.

Și lucru interesant: Ceea-ce a prăpădit partidul liberal, este puterea. Ast-fel de la 1883—1888, partidul liberal a muncit enorm ca să dovedească că nu e liberal. Tot așa acum, de la 1895—1898.

Ați auzit cum d. Costinescu, liberal vechiu de 30 de ani și unul dintre cei mai marcanți membri ai partidului liberal, a tratat pe d. Sturdza în cestia criminalului pronunciament militar. Dar pe noi nu ne interesează ce a spus d. Costinescu, ci ceea ce a spus d. Gogu Cantacuzino, care a mărturisit că pronunciamentul s'a făcut în redacția „Voinței Naționale".

A doua acuzaţiune, de nenaţionalizm în contra guvernuluĭ Sturdza, a făcut-o erĭ d. Delavrancea, unul dintre tinerĭĭ talentaţĭ aĭ partiduluĭ liberal, care a vorbit treĭ ore ca să spună că noĭ, conservatorĭĭ, ne am purtat bine în cestia naţională.

Din această situaţie rees două adevăruri triste: unul în ceea-ce priveşte relaţiele cu străinătatea şi altul, relaţiele interne. Ast-fel d. Sturdza declară războiŭ, ca să ia Transilvania şi apoĭ tot el decorează pe Ieszenski, Sturdza înjură pe Ruşiĭ şi el merge la Petersburg.

Pe de altă parte s'a constatat că sub guvernul actual totul se poate îndrăzni în Rominia şi faţă de Romînia.

In Romînia nu maĭ există patriotizm şi un partid se poate juca d'a pronunciamentele militare.

D. Take Ionescu termină, declarînd că prezenţa actualuluĭ guvern la cîrma statuluĭ este o cauză de slăbiciune a prestigiuluĭ ţărĭĭ şi un pericol pentru regimul parlamentar.

In urma tuturor, se urcă la tribuna şeful partiduluĭ, d. Lascar Catargiu, care citi această declaraţiune:

Domnilor,

Convocîndu-vă azĭ, ar trebui maĭ de grabă să mă dezvinovăţesc de aparenta noastră inacţiune, de cît să justific o chemare îndreptăţită acum de gravitatea împrejurărilor.

Dar evenimentele vă explică singure pentru ce, de un an aproape, am răspuns neîncetat cu sfaturĭ de răbdare la toate îndemnurile de a pripi deznodămîntul uneĭ situaţiunĭ ce ştiam că cuprinde în sine sîmburele uneĭ descompuneri fatale.

Ast-fel, fără a întări o cîrmuire ce o socotim păgubitoare, ba chiar putînd să ne mîndrim că prin cumpătarea opoziţiuneĭ noastre am dat pildă ţăreĭ şi o lecţie protivnicilor noştri, am aşteptat în linişte şi am avut mulţumirea să vedem chiar pe adversariĭ noştri ceĭ de bună credinţă, recunoscînd dreptatea actelor noastre de

guvern. Liberĭ de orĭ-ce angajamente, suntem împinşĭ la guvern prin puterea favoareĭ populare, neademenite de nicĭ o făgăduială înşelătoare.

Ast-fel, fără neastîmpăr—deşi cu o legitimă nemulţumire—am lăsat să se facă a doua experienţă a unuĭ guvern care adaogă la lovitura nelegiuită adusă *Bisericeĭ* şi un atentat odios în contra *Armateĭ*.

Multe s'aŭ iertat protivnicilor noştri. Istoria celor 32 de anĭ din urmă este plină de uneltirile lor răzvrătitoare, făcute numaĭ în scopul îngust de a ajunge la putere cu o zi maĭ curînd, cum este plină şi de măsurile lor violente, pentru a se menţine la putere cu orĭ-ce preţ.

Este însă un lucru care nu poate fi îngăduit. Este faptul comis în 1894, destăinuit de adversarĭ d'aĭ noştri şi recunoscut în plin parlament de către însuşĭ unul dintre consilieriĭ Tronuluĭ. Este amestecul guvernanţilor în *pronunciamentul* de atuncĭ, este crima de a fi uneltit desfiinţarea însăşĭ a *armateĭ*, *temelia statuluĭ*.

Cu prilegiul crizeĭ bisericeştĭ, am socotit că era bine ca cele legate de mîinĭ nelegiuite, de ele să fie deslegate, spre a nu rămîne urme de desbinare pe terenul religios. Cu aceeaşĭ tărie socotesc azĭ că trebue alungat un guvern, care e tot atît de primejdios prin relele ce îngrămădeşte, cît prin pilda demoralisătoare ce o dă stînd în fruntea afacerilor.

Destăinuirile despre care v'am vorbit, lipsa de patriotism de care guvernul actual a dat atîtea probe, în cît a stîrnit chiar din partea liberalilor celor maĭ încercaţĭ învinuirĭ incompatibile cu deţinerea putereĭ, nu îngădue prelungirea situaţiuneĭ actuale fără a sîngera demnitatea acesteĭ ţărĭ.

Aceasta este situaţiunea. *Avem un guvern vinovat de o crimă de stat.*

Datoria noastră a tuturor este să punem capăt acesteĭ situaţiunĭ.

In cestia naţională

Cu ocazia publicăreĭ discursuluĭ d-luĭ Take Ionescu asupra subvenţieĭ şcoalelor romîne din Braşov, *Monitorul oficial*, omiţînd a publica textul ordinuluĭ ministerial unguresc către Mitropolitul Roman din Sibiŭ şi publicîndu-se acest discurs (volumul de faţă, pag. 292) fără acest document, îl dăm aci in extenso:

Excelenţa Ta, Domnule Arhiepiscop şi Mitropolit,

Ordinul din anul 1875, No. 559, al antecesoruluĭ, tocmaĭ din incidentul eşireĭ la iveală a subvenţiuneĭ şcoalelor din Braşov, dispune ca şcoalele confesionale din ţară, precum şi orĭ-ce institute de învăţămînt de orĭ-ce categorie şi de orĭ-ce grad, susţinute de comune, corporaţiunĭ, reuniunĭ saŭ privaţĭ, asemenea confesiunile şi bisericile, să nu poată cere şi să nu poată primi, sub nicĭ o formă, ajutor şi subvenţiune materială de la state străine, de la domnitoriĭ şi guvernele acelora.

§ 72 al art. de lege XXX, din 1888, nu numaĭ susţine ordinul, ci cu putere de lege declară, că actualele şcoale mediĭ susţinute de confesiunĭ, de municipiĭ, de comune, de corporaţiunĭ şi de singurateci, asemenea confesiunile şi bisericele, la nicĭ un caz nu pot cere şi nicĭ nu pot primi ajutor şi subvenţiune materială de la state străine, de la domnitoriĭ şi guvernul acelora.

Din probele documentate procurate de către guvernul regesc este evident, că şcoalele aşa numite centrale din Braşov (gimnaziul gr.-or., şcoala comercială, şcoala reală, şcoala de fete şi şcoala elementară) cu călcarea pe faţă a menţionateĭ ordinaţiunĭ şi a dispoziţiunilor legale şi contra

categoriceĭ şi strictеĭ opririĭ, aŭ primit şi aŭ acceptat pe ascuns, prin mijlocirea Bisericeĭ Sf. Nicolae din Braşov, în un lung şir de anĭ, subvenţiune anuală.

Această ţinută, strict oprită prin lege şi la maĭ multe provocărĭ tăinuită, care maĭ multe institute de învăţămînt din patrie le-a pus sub influenţa materială a unuĭ stat străin şi sub o asemenea influenţă a stat anĭ de zile fără ştirea guvernuluĭ regesc unguresc, ne îndreptăţeşte ca, faţa cu şcoalele din cestiune, să se aplice cea maĭ strictă pedeapsă cuprinsă în art. de lege XXX, din 1833, adică închiderea lor.

Este de prisos să maĭ indic Excelenţeĭ Tale, întru cît reduce această măsură la posibilitatea desvoltăreĭ civilizaţiuneĭ în şcoalele mediĭ cu limba romînească.

Inainte însă de a face paşiĭ de lipsă pentru executarea acesteĭ dispoziţiunĭ a mele, voesc să daŭ posibilitatea şcoalelor centrale din Braşov pentru maĭ departe subsistenţa şi aceasta în modul următor: Să bine-voeştĭ, Excelenţa Ta, să aducĭ acest rescript al meŭ la cunoştinţa senatuluĭ şcolar al consistoriuluĭ arhidiecesan, care, după cum sunt informat, se va întruni în şedinţă cît maĭ în grabă, şi a-ĭ comunica că faţă cu şcolile din cestiune pentru ţinuta Eforieĭ, care a călcat ordinaţiunea de oprire şi dispoziţiunile legeĭ, şi institutele din patrie în mod ascuns le-a pus în dependinţă materială de guvernul unuĭ stat străin, pentru această ţinută am intenţiunea să aplic măsura cea maĭ aspră, de la care numaĭ în acel caz m'aşĭ abate, dacă senatul şcolar al consistoriuluĭ de sub preşedinţia Excelenţeĭ Tale, interzicînd Eforieĭ din Braşov facultatea de a primi sub orĭ-ce nume şi sub orĭ-ce titlu ajutor de la guvern saŭ de la domnitor străin — va suplica la mine pentru ajutor de la stat spre scopul şcoalelor.

In ce priveşte o asemenea suplică, pot asigura pe Excelenţa Ta din capul loculuĭ despre buna mea voinţă şi în legătură cu aceasta, despre aceea ca să păstrăm neatinsă limba romînă ca limbă de propunere şi caracterul confesional al şcoalelor.

Primeşte, Excelenţă, expresiunea sincereĭ mele stime.

Budapesta, 18 Aprilie, 1898.

(ss) *Wlassics.*

Cine-'i trădător? [1])

Cu ocazia interpelării d-luĭ deputat N. Fleva, asupra programuluĭ partiduluĭ liberal de la Iaşi şi a sistemuluĭ de guvernare al d-luĭ Sturdza, cu totul opus aceluĭ program, se făcură discuţiunĭ foarte lungĭ şi foarte aprinse, care durară o săptămînă şi la care luară parte toţĭ corifeĭ parlamentuluĭ.

Răspunzînd acesteĭ interpelărĭ, ortodoxiĭ guvernamentalĭ atacară pe o mulţime de deputaţĭ ca d. Şendrea, Pop, Delavrancea, Al. Djuvara şi alţĭ, carĭ luară cuvîntul în cestie personală.

Intre aceia d. Cociaş de la Brăila, vrînd să apere pe d. Sturdza de acuzaţiunea de trădare, afirmă că în ţara romînească nu este nicĭ un trădător; ceea ce făcu pe d. Take Ionescu să ia cuvîntul, şi să rostească, în şedinţa Camereĭ de la 7 Martie, 1898, o scurtă filipică, model de ironie şi fineţe parlamentară.

D. Vice-preşedinte V. Epurescu: D. Take Ionescu are cuvîntul în cestiune personală.

D. Take Ionescu: Mă execut, d-le Preşedinte, cu atît mai mult, cu cît n'am de cît două cuvinte de spus.

D-lor deputaţĭ, d. Cociaş, în cuvîntarea sa de ieri, foarte aplaudată, ceea ce de sigur mă autorizĭ pentru moment să cred că d-sa exprimă gîndul majorităţeĭ şi al d-luĭ prim-ministru, a făcut de două orĭ aluziune la mine.

Intĭia oară, atribuindu-mĭ mie un articol din „Romînul" intitulat „*Strigoiĭ*".

D-lor, am scris atîtea articole, în cît nu aşĭ voi să iaŭ şi pe ale altora. Acel articol a fost scris de d. Vintilă Rosetti şi publicat sub iscălitura sa în „Romînul" din 8 Martie, 1891.

Este adevărat că d. Cociaş este noŭ în politică, căcĭ d-sa a debutat erĭ, şi este foarte uşor să se înşele în suvenirile sale politice. Pentru aceasta n'aşĭ fi cerut cuvîntul, fiind-că un articol maĭ mult saŭ maĭ puţin, chiar

[1]) Acest discurs, nefiind publicat la anul în care s'a pronunţat, se pune aci.

intitulat *Strigoii*, nu mă turbură de loc; afară de aceasta proza amicului meŭ d. Vintilă Rosetti este destul de bine scrisă, ca să nu mă supăr, cînd mi se atribue un articol al săŭ.

Ceea ce m'a supărat însă din cuvîntarea d-luĭ Cociaş, este o altă împrejurare, în care d-sa a vizat pe amicii meĭ şi pe mine în special: de această a sa afirmare sunt foarte supărat şi de aceea protestez.

D. Cociaş a spus că nu există în Romînia nicĭ un trădător, în ceea ce priveşte cestiunea naţională.

Eu, d-lor, nu pot să primesc acest lucru, fiind-că am fost decretat de d. Sturdza în întruniri publice cu epitetul de *trădător*.

Şi la acest epitet ţin mai mult de cît la orĭ-ce, mai mult de cît la toată cariera mea politică.

D. Sturdza nu s'a mulţumit să spună că sunt trădător, ci ca om erudit ce este, ca om obicĭnuit cu procedeurile criticeĭ savante, ca om drept şi nepărtinitor, — nu-l ştiam inspirat şi de S-tul Apostol Pavel, — a dovedit, a documentat trădarea mea.

D-sa, în discursul săŭ, în importantul săŭ discurs pe care l'a tradus şi în franţuzeşte, discurs care a fost oprit de a circula în Ungaria de către ministrul Perczel, după ce a ajuns prim-ministru d-nul Sturdza, dar înainte de decorarea luĭ Jeszensky, discurs aşa de important şi cu miez, în cît „Neue Freie Presse“ ne-a spus, tot după ce d. Sturdza a ajuns la guvern, că d. Sturdza, — înainte de a ajunge la guvern —, l'a trimis şi luĭ Lobanoff, ambasador la Viena şi Lobanoff a dat din umerĭ: *„Nu mă păcăleşte pe mine Sturdza aşa de lesne“*, în acel discurs d-sa a spus de ce sunt eŭ trădător şi anume:

Pentru-că am scos din şcoală harta Dacieĭ, fiind-că am scos din istoria romînească lucrările privitoare la Transilvania. Că nu era lucru adevărat, o ştiţĭ cu toţiĭ; că hărţile din şcoale nu aŭ fost schimbate de mine, o ştiţĭ bine; că în cărţile de istorie şi de citire publicate sub mine, — sunt de faţă, — stă nu numaĭ istoria Romînilor de dincoló, dar chiar hora luĭ Cloşca şi Horia, iar o ştiţĭ toţi! Ce importă!

D. Sturdza s'a bizuit pe aceste învinuiri, ca să mă facă trădător.

Trădător, iarăşĭ, fiind-că aşĭ fi avut în Transilvania agenţĭ de trădare, agenţĭ masculinĭ şi femininĭ!

Pe ceĭ masculinĭ ĭĭ-a citat. Era secretarul meŭ general, Arion.

Pe ceĭ femininĭ, în discursul scris nu-ĭ numeşte, dar le-a spus numele în cuvîntarea de la Orfeŭ, — am martorĭ, — dar ĭĭ a şters cînd a tipărit discursul, un procedeŭ de-altminterĭ foarte comod; altă dată ştiţĭ că a înghiţit un discurs pe de-a întreg!

Trădător, pentru c'aşĭ fi dat 280.000 leĭ Românilor din Transilvania, daţĭ cu mandate anume specificate!

Trădător, fiind-că zicea că am consiliat pe Românĭĭ condamnaţĭ la Cluj să se ducă în puşcărie şi să facă pedeapsa la care fuseseră condamnaţĭ, cum se cuvine unor oamenĭ carĭ luptă pentru o idee pe care vor să o facă să triumfe.

Trădător, pentru-că sunt afiliat la tagma boerească care vrea să danseze un ceardaş cu Ungurĭĭ pănă la Marea neagră!

Intr'un cuvînt, trădător, ca rezultat al uneĭ întregĭ politice, pe care d-sa o denunţă ţăreĭ în toate detaliile eĭ, şi care se rezumă în aceste cuvinte: „*Aceasta constitue* „un complot urîcios şi o mare trădare de neam şi de ţară", trădare pentru care d-nul Sturdza declară că a luat cuvîntul pentru ca numele meŭ „să fie pe vecie înfierat cu „sigiliul trădăreĭ naţionale."

Eĭ bine, domnilor, dacă am primit cu plăcere, de la d-nul Sturdza, epitetul de trădător, atuncĭ, nu pot să primesc cu plăcere de la d-sa epitetul de bun romîn acuma.

E absolut cu neputinţă această schimbare, pe care îmĭ-o oferă d-nul Cociaş, şi pe care o resping din toate puterile convingerilor mele.

Ţiŭ să se constate că atuncĭ, cînd d-nul Cociaş a spus că nu e nicĭ un trădător în Romînia, s'a înşelat: Sunt trădătorĭ în Romînia, şi, cum în cestiune personală nu pot vorbi de cît de mine, eŭ sunt trădător al neamuluĭ romînesc, urzitorul al unuĭ complot odios şi oribil pentru neamul romînesc.

Să nu credeţĭ că e o glumă; lucru are seriosul săŭ. Cuvintele prin ele însăşĭ n'aŭ nicĭ o valoare, sunt o adu-

nătură de sunete; ele n'au valoare de cît după înţelesul pe care îl dă persoana care le pronunţă.

De exemplu: Sunt oameni cari vĕd culorile greşit şi cari nu disting între roş şi galben. Ei bine, dacă un om de aceştia ţi-ar spune că vede roş, cînd în realitate culoarea ar fi galbenă, d-ta nu-ţi ai face părerea că vezi un lucru roş, ci un lucru galben care pe limba lui se chiamă roş. Tot aşa e şi aici: cînd d. Sturdza a spus că purtarea mea în cestia naţională se chiamă purtare de trădător al ţărei şi că purtarea d-sale se chiamă purtare de bun Romîn, cum vreţi d-v. să primesc rectificarea pe care mi-o propune acum d-nul Cociaş?

Aşa că, fiind dat înţelesul cuvintelor în gura d-lui Sturdza, fiind dat înţelesul cuvintelor după aplicarea care de sigur şi-o face domniei-sale, am primit cu bucurie, cu cinste şi cu mîndrie porecla de trădător, şi mă fălesc şi azi cu numele de *trădător*. Resping însă cu un absolut desgust numele de *bun patriot*, dacă această însemnează să seamăn cu d-nul prim-ministru.

CUVÎNTAREA

ROSTITĂ LA ÎNMORMÎNTAREA LUI DIM. CEZIANU

D. Take Ionescu a rostit la 10 Februarie 1898, la înmormîntarea mult regretatului Dim. Cezianu, fruntaş conservator apreciat, cuvîntarea următoare:

Jalnică Adunare,

Comitetul central al partidului conservator, din care Dumitru Cezianu făcea parte, mi-a dat durerósa cinste de a spune aci un ultim cuvînt.

Vremea este nemiloasă cu noi; rînd pe rînd ne răpeşte pe ceĭ maĭ harnicĭ, pe ceĭ maĭ neinteresaţĭ, pe ceĭ maĭ credincioşĭ.

De la începutul vieţeĭ luĭ politice, Dumitru Cezianu a închinat ideilor şi partidului conservator toată energia, toată inteligenţa şi toata dragostea luĭ.

In 1883 a fost trimis pentru întîia oară în Parlamentul ţăreĭ, ales în vremurile grele de către conjudeţeniĭ săĭ, pe carĭ atîta îĭ iubea, de către Romanaţĭ, de unde îşĭ avea el obîrşia şi unde se vor odihni pentru vecie resturile luĭ pămînteşti.

Noul ales însă, nu avea să intre în acea Cameră. Impreună cu şefiĭ luĭ Cezianu s'a retras în semn de protestare.

Aşa şi-a început el vieaţa: întreg, drept şi leal.

De atunci încoace, prefect, deputat, director al unuia dintre cele maĭ importante serviciĭ publice, al unuĭ serviciŭ care de sigur este cît un minister, pretutindeni şi în tot-de-a-una D. Cezianu a lucrat cu belşug.

Şi dacă soarta nu ar fi curmat aşa de timpurie o

viaţă atît de preţioasă, nimenĭ nu se îndoeşte că D. Cezianu era menit să consacre puterea sa de muncă şi dragostea luĭ de neam şi în cea maĭ înaltă treaptă în care omul îşĭ poate servi ţara.

Singura noastră mîngîere este că pe D. Cezianu nu-ĭ plîngem singurĭ. Toţĭ, fără deosebire, recunosc marile serviciĭ pe carĭ acest om de bine le-a adus ţăreĭ în toate împrejurările.

Moartea luĭ chiar nu este de cît o jertfă pentru binele obştesc. El care ar fi putut trăi fericit şi liniştit, s'a azvîrlit cu toată ardoarea, cu toată energia în vîrtejul grijilor, ca să facă să reuşească o idee care-ĭ era dragă: întemeierea industrieĭ naţionale.

Ca orĭ-ce izbîndă, şi aceasta se vede că avea nevoe de jertfa cea maĭ mare: de jertfă omenească.

Prietenul nostru a fost aceasta nobilă jertfă. El s'a consumat pe sine ca să facă să trăiască şi să propăşească ideea.

Dumitru Cezianu a căzut pe cîmpul de arme, pe cîmpul de onoare a bătăliilor pacĭnice, în care, dacă nu se aude zgomotul armelor, coasa morţeĭ tot nu se rugineşte.

Şi a căzut ca un viteaz. A căzut după ce a învins. Luĭ i-se cuvine nu numaĭ lacrimile noastre, dar şi laurii eroilor.

Fie-ĭ ţărîna uşoară!

MOARTEA LUI ALEXANDRU LAHOVARI

Cuvîntarea funebră a d-luĭ Take Ionescu

La înmormîntarea mareluĭ Alexandru Lahovari (16/28 Martie, 1897), ia cuvîntul cel din urmă, d. Take Ionescu, încheind seria cuvîntărilor funebre. D-sa vorbi astfel:

Jalnică Adunare,

Tovarăşiĭ de luptă mi-aŭ dat mie nepreţuita cinste d'a spune vorba cea din urmă la groapa luĭ Alexandru Lahovari. Am primit-o cu smerenie; cu smerenie, fiind-că numaĭ un glas ca al luĭ ar fi putut să se rostească cum se cuvine la un astfel de mormînt; cu smerenie, fiindcă nu uit ceasul hotărîtor al vieţeĭ în care el m'a îndrumat.

Pe el, maĭ fericit de cît alţiĭ, soarta l-a scutit de durerile îndoeleĭ. Din ziua d'întîiŭ el a ştiut de ce parte trebuia să-şĭ pună comorile de minte şi de inimă cu care îl înzestrase firea, ca să slujească maĭ bine şi adevăruluĭ, şi ţăreĭ.

Treĭ-zecĭ şi doĭ de anĭ stătu el neclintit, căcĭ treĭ-zecĭ şi doĭ de anĭ aŭ trecut de cînd, pentru întîia oară, a fulgerat glasul luĭ cel puternic, şi aşa a fulgerat în cît, de a doua zi, a şi fost osîndită de stăpînirea de atuncĭ tribuna Ateneuluĭ, la care Lahovari se suise. Treĭ-zecĭ şi doĭ de anĭ a fost el la locul de primejdie şi în această lungă vreme, nicĭ odată n'a şovăit, nicĭ odată nu s'a des-

nădăjduit, nicĭ o clipă nu s'a îndoit. In timpurĭ de slavă, ca şi în ceasurile cele negre, mîinele luĭ zdravene aŭ stat aşa de încleştate pe steagul conservatismuluĭ romîn, în cît conştiinţa publică nu maĭ poate să deosebească steagul de stegar, şi astăzĭ lacrămile care ne podidesc, curg şi pe unul şi pe altul.

La Alexandru Lahovari, ca la ceĭ aleşĭ, persoana era jertfită partiduluĭ, iar partidul era la el fără milă îngenuchiat dinaintea ţăreĭ. De aceea, atuncĭ cînd a venit vorba că Lahovari murise, l-aŭ plîns toţĭ, şi ceĭ pe care îĭ dusese la izbîndă, şi ceĭ în contra cărora se războise. De aceea, sicriul acesta se scoboară în pămînt stropit de lacrimĭ romîneştĭ nu numaĭ din tot cuprinsul Regatuluĭ, dar de pretutindenea pe unde calcă picior de Romîn, şi de dincolo, din locurile pe carĭ, ca un brîŭ le înconjoară munţiĭ, şi de departe, din ţinuturile pe care le scaldă valurile de smarand ale Adriaticeĭ şi ale Archipelaguluĭ.

Făptura toată şi-a juruit-o Alexandru Lahovari pentru binele obştesc. Şi era făptură, făptura luĭ Lahovari!

N'am să înşir aicĭ faptele luĭ cele marĭ. Ele staŭ tipărite pe fie-care foaie din cartea istorieĭ; fără ele, istoria celor treĭ-zecĭ şi doĭ de anĭ din urmă nu se poate scrie.

Imĭ stă înainte acum numaĭ Alexandru Lahovari, maestrul vorbeĭ. Ce maestru!

Nimenĭ, nimenĭ înainte de dînsul, şi de sigur nimenĭ după dînsul, n'a slăvit şi nu va slăvi ca dînsul graiul romînesc.

Cît va trăi limba aceasta, vor trăi şi cuvintele luĭ. In el strănepoţĭ de nepoţĭ d'aĭ noştri vor găsi, întocmaĭ ca şi noĭ, nu numaĭ urmele celuĭ maĭ curat şi maĭ luminat patriotizm, dar şi modelele cele maĭ săvîrşite de frumuseţe. Căcĭ nimenĭ n'a tîlmăcit gîndirea romînească în icoane maĭ măreţe de cît dînsul, nimenĭ n'a îmbrăcat-o în podoabe maĭ bogate şi maĭ strălucite.

Il vor citi urmaşiĭ noştri, îl vor admira, se vor însufleţi de la dînsul, dar nu-l vor cunoaşte. Căcĭ, ceea-ce era maĭ mare şi maĭ frumos în elocinţa luĭ, era el. Era omul frămîntat de patimă, de patima nobilă a bineluĭ,

dar de patimă. Era omul pe care atît 'l mistuia para cea nestinsă, în cît vorba luĭ dogorea. Era omul mînat de acea putere tainică, care pe ceĭ ca dînsul îĭ zmulge din frămîntările vieţeĭ trupeştĭ, şi-ĭ ridică în sfere aşa de înalte, în cît pentru eĭ orizontul se cufundă cu infinitul, şi se simt intraţĭ în armonia universală.

Aceasta s'a stins pentru tot-de-a-una.

S'a stins pe neaşteptate, dacă-ĭ numărăm zilele, nu însă dacă îĭ pătrundem firea. Minunea nu este că a pĭerit Alexandru Lahovari, minune este că n'a pĭerit maĭ de mult. Treĭ-zecĭ şi doĭ de anĭ el n'a trăit viaţa unuĭ om, el a trăit viaţa unuĭ neam. In pieptul luĭ cel vast nu s'a ridicat numaĭ furtunile carĭ încap într'unul dintre noĭ, în el aŭ viscolit uraganele, care aŭ clătinat Romînia întreagă. Şi dacă este adevărat că [illegible] aceste uragane naţiunea a eşit şi maĭ mare, şi maĭ vo[illegible]a să pornească înainte spre ursita eĭ, tot aşa de adevărat este că calcă pe cadavre. Aşa zace ilustrul nostru prietin. Molohul războiuluĭ, care cere pe ceĭ maĭ vitejĭ, ca să asigure izbînda, nu este singur. Tribuna îşĭ are şi ea Molohul eĭ.

Intr'una din cele maĭ frumoase vedeniĭ ale luĭ, Alexandru Lahovari ne-a arătat sabia glorioasă a Romînieĭ în vîrful căreia stă o picătură de sînge. In acele măreţe cuvîntărĭ, cu care de atîtea orĭ el ne înălţa sufletele şi ne făcea să ne simţim şi maĭ tarĭ, şi maĭ mîndri, eraŭ nu picăturĭ, eraŭ şiroae de sînge.

Aşa, zi cu zi, ceas cu ceas, jertfa mereŭ reînoită pe altarul Patrieĭ, s'a mistuit ceea-ce Dumnezeŭ pusese în această ţărînă. Mult, mult trebue să fi fost, dacă a ţinut atîta!

Aşa s'a sfîrşit tovarăşul nostru pe cîmpul de onoare, şi nu fără să ştie. In cea din urmă din admirabilele scrisorĭ pe care le trimetea din exilul la care îl silise boala, celor care năzuesc să calce în urmele luĭ şi d'abia se zăresc de umbra uriaşuluĭ, în mijlocul sfaturilor celor maĭ înţelepte, de o dată, condeiul luĭ cel energic se opreşte şi lasă să-ĭ scape amăritele cuvinte: „Cine ştie dacă voiŭ fi şi mîine!“ Fără de legătură văzută cu gîndirea luĭ prezentă, ecoŭ misterios al glasuluĭ vecinic care-l chema!

In fața soarteĭ nemiloase, care ne-a pustiit casa, să ne mîngîiem cu gîndul că numaĭ cu morțĭ ca a luĭ se dospește viața neamuluĭ, și împreună cu poetul „să ne plecăm frunțile dinaintea mareluĭ Ziditor, care a vrut să tipărească în el o urmă și maĭ vastă a spiritului său creator.“

Fie-ĭ țărîna ușoară!

MOARTEA LUI LASCAR CATARGIU

Dăm aci următorul articol, publicat în fruntea ziarului conservator *Timpul* (Joui, 1 Aprilie, 1899), semnat de d. Take Ionescu :

Lascar Catargiu s'a stins eri, fără durere, fără suferință, stînd de vorbă cu un devotat și iubit prieten, discutînd despre treburile țăreĭ.

Un ceas înainte i se adusese vestea despre căderea guvernuluĭ. Cîte-va minute după moarte șeful caseĭ militare a Regeluĭ venea să aducă știrea că azĭ de dimineață Lascar Catargiu era iarăși chemat să compună guvernul.

Așa a murit Lascar Catargiu, în mijlocul lupteĭ, la locul de onoare.

Așa, numaĭ așa se cădea să treacă la nemurire Lascăr Catargiu.

Acest sfîrșit, care amintește pe Nelson la Trafalgar, căzînd tocmaĭ cînd i se anunța victoria, seamănă a o pagină ruptă dintr'o tragedie antică.

Numaĭ printre eroiĭ antichității poțĭ găsi oameniĭ ca Lascar Catargiu. Pe acest mort de eri nu 'l poți compara de cît cu morțiĭ de miĭ de aniĭ, atît de măreață în cinstea, seninătatea și bunătatea eĭ este figura șefuluĭ pe care 'l jelim.

Ca să se vadă mărimea luĭ Lascar Catargiu, nu este nevoie de niciĭ o depărtare. Marmora din care 'l-a zidit făptura era așa de albă în cît puteaĭ să o priveștĭ cît de aproape.

Alțiĭ maĭ talentațĭ, maĭ învățațĭ, maĭ personalĭ, din

generaţia cea mare, aŭ început cu maĭ multă strălucire, aŭ gustat maĭ de vreme din popularitatea îmbătătoare, dar aŭ trăit să vadă discutîndu-li-se meritele şi scăzîndu-le autoritatea.

Lascar Catargiu din potrivă. Viaţa luĭ a fost un mers neîntrerupt din ce în ce maĭ sus. Iar sfîrşitul este o adevărată apoteosă.

Pentru Lascar Catargiu popularitatea n'a venit de odată, ademenită de vorbe frumoase orĭ de făgăduelĭ deşerte; ea a venit încetul cu încetul, ca o răsplată a uneĭ vieţe întregĭ închinate datorieĭ, călăuzită de un singur dor: dragostea de ţară.

Alţiĭ aŭ vorbit maĭ des de cît dînsul despre iubirea lor de neam. Lascar Catargiu însă 'l-a iubit cu acea pasiune adîncă care amuţeşte vorba, dar îmbărbătează inima.

Aceasta este explicaţia, singura explicaţie a întregeĭ luĭ vieţĭ...

Aşa îl vedem la 1858, tînăr încă, jucînd un rol de căpetenie în divanul *ad-hoc* şi asigurînd Unirea prin renunţarea la candidatura Tronuluĭ Moldoveĭ.

Aşa îl vedem locotenent domnesc la 1866, reprimînd cu energie mişcarea separatistă de la Iaşĭ şi asigurînd ast-fel menţinerea Unireĭ.

Aşa îl vedem tot la 1866, cel d'întîiŭ prim-ministru al tînăruluĭ principe Carol, luptînd şi reuşind ca Constituţia ţăreĭ să nu fie lipsită de acele garanţiĭ de ordine şi de stabilitate, necesare orĭ-căreĭ monarchiĭ constituţionale.

Aşa îl vedem la 1871 punînd în slujba Coroaneĭ vîn josul luĭ sprijin, şi împedecînd ast-fel o abdicare, care în acele împrejurărĭ era tot una cu sfişierea Romînieĭ.

Aşa îl vedem de la 1871—1876 dînd ţăreĭ cel d'întîiŭ guvern stabil, şi cu preţul popularităţeĭ creînd statuluĭ resursele financiare din care trăeşte şi azĭ.

Aşa îl vedem la 1888 dirigind fără nicĭ o ostentaţiune lupta ţăreĭ în contra unuĭ guvern istovit de o prea lungă domnie.

Aşa îl vedem în urmă dînd ţăreĭ cel maĭ capabil şi maĭ rodnic guvern din cîte a avut Romînia vreodată.

Aşa îl vedem la 1895 retrăgîndu-se în linişte şi dînd o pildă care n'avea să fie imitată.

Aşa îl vedem la 1896 înălţîndu-se şi mai sus în taina iubirei de ţară şi renunţînd la puterea pe care nu avea de cît să o vrea ca să o aibă, numai pentru ca restabilirea liniştei şi păcei în sfînta biserică al căreia fiŭ credincios şi devotat era să se poată face cu bună-voirea şi concursul tuturor. Da. Aşa îl vedem la 1896 guvernînd din casa luĭ, el care nu era nicĭ măcar membru al reprezentaţiunei naţionale şi dezlegînd una din cele mai grele crize prin care a trecut regatul Romînieĭ.

Ne apăruse atuncĭ la toţĭ într'o ast-fel de apoteoză în cît crezusem că acel apogeŭ nu se mai putea întrece.

Ne-am înşelat.

După treĭ anĭ ne-a fost dat să vedem pe acelaş om, sub povara anilor, şi izbit deja de prima lovitură a boaleĭ, neprimind nicĭ o odihnă şi conducînd încă o dată o luptă şi mai mare: lupta pentru restabilirea demnităţeĭ naţionale.

Toţĭ îl rugam să stea liniştit, să lase altora povara munceĭ. Marele Romîn nu a voit şi până în ceasul din urmă, un minut nu a părăsit locul de cinste, cîmpul de bătaie.

Ştia că zilele îĭ sunt numărate. Doctoruluĭ care-'ĭ spunea să nu fie îngrijit, Lascar Catargiu răspunde ca un eroŭ din Plutarc: „— Ce, crezĭ că eŭ sunt om care să 'mĭ fie frică de moarte?“

Şi, fără teamă, fără preget, în ajunul morţeĭ prezida la clubul conservator întrunirea delegaţilor din toată ţara, şi încă o dată le arată frumoasa şi pura luĭ figură ca să le rămîe veciŭic întipărită ca o icoană a dreptăţeĭ, a bunătăţeĭ, a cuminţieĭ şi a celuĭ mai nobil, a celuĭ mai curat, a celuĭ mai înalt patriotism.

Acesta este Lascar Catargiu al Istorieĭ.

Despre Lascar Catargiu al nostru, despre Lascar Catargiu cu care am trăit, cu care am lucrat, pe care 'l-am iubit ca pe un tată, despre acesta nu putem vorbi azĭ.

Lacrămile ne îneacă şi nu vrem să le oprim.

Să curgă şiroaie.

Să curgă în toate colţurile de pămînt, unde calcă

un picior de Romîn, să înnece toate piepturile romînești de pretutindenĭ, căcĭ maĭ presus de toate, înainte de toate cel care a murit a fost un mare Romîn.

Să curgă, şi prin ele să ne înnălţăm inimile.

Ca Lascar Catargiu să uităm tot ce priveşte persoanele noastre, aşa de şubrede, şi să nu ne gîndim de cît la ceea-ce este de-asupra noastră, a tuturor, la Romînia, care a fost înainte de noĭ, va fi după noĭ şi ar fi şi fără noĭ.

LA ÎNMORMÎNTAREA LUĬ LASCAR CATARGIU

Cuvîntarea funebră a d-luĭ Take Ionescu

La înmormîntarea şefuluĭ partiduluĭ conservator, în ziua de 4 Aprilie, 1899, d. Take Ionescu rosti următorul discurs funebru, ce a emoţionat întreaga asistenţă:

Jalnică Adunare,

Mi s'a dat dureroasa cinste să spun cea din urmă vorbă lîngă resturile pămînteştĭ ale mareluĭ Lascar Catargiu, de sigur fiind-că am fost cel din urmă al luĭ secretar, fiind-că şeapte anĭ şi jumătate am trăit din viaţa luĭ, am trăit o vreme care va rămîne cea maĭ dulce a vieţeĭ mele, orĭ-care mi-ar fi ursita.

L-am văzut de aproape şi l-am înţeles pe iubitul nostru mort; l-am văzut de aproape şi am stat uimit de atîta mărire, cum staŭ pironit în faţa uneĭ ast-fel de pierderĭ.

Nu se poate vorbi azĭ de cele făptuite de Lascar Catargiu; ar fi să desfăşurăm aicĭ toată istoria noastră contimporană, aceea care s'a scris şi maĭ ales aceea care nu s'a scris, căcĭ Lascar Catargiu era din rarĭĭ oamenĭ carĭ vor să facă lucrurile, dar le este indiferent dacă se ştie orĭ nu cine le a făcut.

Toţĭ admirăm extra-ordinara fire a acestuĭ om. Toţĭ admirăm jertfa luĭ continuă pentru binele ţăreĭ. Toţĭ suntem pătrunşĭ de mărirea morală a acestuĭ om, care nicĭ odată nu s'a clătinat, care nicĭ odată nu a ezitat.

Stăm înmărmuriţĭ dinaintea virtuţilor luĭ, ne plecăm genuchiĭ dinaintea faptelor luĭ.

Şi, d'asupra tuturora, ne stă în faţă ca o taină neexplicată, seninătatea luĭ fără de pereche, acea seninătate care înfăţişează pe acest soldat ca pe un patriarch.

Mulţĭ oamenĭ marĭ, mulţĭ oamenĭ de aĭ noştri, aŭ făcut şi jertfe, aŭ făcut şi lucrurĭ marĭ. La mulţĭ a învins dragostea de ţară asupra pornirilor personale, sentimentul datorieĭ asupra sentimentuluĭ personalităţeĭ.

La Lascar Catargiu n'a fost nicĭ odată nevoie de o ast-fel de învingere, fiind-că la el n'a fost nicĭ odată luptă.

Şi energic şi blînd, şi hotărît şi cu minte, şi neînfrînt în contra răuluĭ şi covîrşit de bunătate, şi voinic ca un eroŭ antic şi înduioşat ca o femee, şi pătrunzător pănă în adîncul fireĭ oamenilor şi naiv ca un copil, Lascar Catargiu a dus o viaţă de sfînt în mijlocul valurilor patimelor lumeştĭ, a rămas pururea liniştit în mijlocul bătăliilor celor maĭ duşmănoase.

Taina acesteĭ firĭ fără pereche este tocmaĭ desăvîrşitul luĭ echilibru. De tînăr el şi-a avut o concepţie a vieţeĭ, foarte simplă şi foarte curată şi toată viaţa s'a supus aceleĭ concepţiĭ, fără nicĭ o îndoială, fără nicĭ o şovăire, fără nicĭ o luptă lăuntrică.

Credincios al Sfinteĭ Bisericĭ, Lascar Catargiu nu şi-a turburat firea cu nicĭ una din îndoelile veaculuĭ. Rezemat pe această credinţă el şi-a zis foarte simplu încă de la început: moşĭ şi strămoşĭ de-aĭ meĭ aŭ muncit pentru ţara asta; viaţa pe care mi-a dat-o Dumnezeŭ, dator sunt să o închin acesteĭ ţărĭ.

O ast-fel de desăvîrşită biruinţă a virtuţeĭ, la el s'a obţinut fără nicĭ o sfîşiere, fără nicĭ o luptă. S'a devotat în tot timpul ţareĭ, fiind-că aşa trebuia să facă, fără să se întrebe un singur moment dacă face bine orĭ răŭ. O altă concepţie pentru el era lucru imposibil, lucru nefiresc.

In vremurile din urmă, cuĭ-va care îĭ propunea să meargă să se odihnească cîţĭ-va anĭ în străinătate, Lascar Catargiu răspundea cu o completă seninătate: sunt dator să lucrez pentru ţară, cum s'ar putea să plec? Şi a rămas.

Aşa mi-l închipuesc pe acest mare om în toate împrejurările vieţeĭ luĭ pe care atît le admirăm.

Cînd la 1858 a renunţat la tronul Moldoveĭ pentru

Unire, să nu credem că a fost în el vre-o luptă între el şi naturala ambiţie a omuluĭ.

De loc. Lascar Catargiu şi-a zis: Trebue Unire, Unire cu mine nu se face, decĭ să mă retrag, fără ca măcar să-şĭ închipue că face un sacrificiŭ.

Cînd la 1864 a stat în Cameră, la locul luĭ de preşedinte, pe cînd armata intrase în sală şi deputaţiĭ alergaŭ în toate părţile, să nu credem că a fost în el lupta, fie de o clipă, între sentimentele conservăreĭ personale şi acel al păstrăreĭ demnităţeĭ Adunăreĭ. De loc. A stat, firesce pentru că trebuia să stea fără turburare şi fără esitare.

Cînd la 1866, Aprilie, a făcut actul de energie care a scăpat Unirea, să nu credem că a fost în el, în el omul cel maĭ blînd, luptă între nevoia de stat şi mila pentru ceĭ rătăciţĭ. Nu, a fost energic fiind-că aşa trebuia să fie. Tocmaĭ pe urmă îl văd cuprins de jale şi podidit de lacrămĭ pentru cele ce trebuise să se întîmple.

Cînd la 1871 a scris în istoria ţăreĭ acea pagină glorioasă, care singură de ar fi şi tot l-ar pune alăturĭ cu cele maĭ curate şi maĭ marĭ figurĭ ale neamuluĭ din toate veacurile, să nu credem că a fost în el vre-o esitare, vre-o nevoie de socotelĭ şi raţionamente complicate. Nu, lucrul i-a venit firesce. Dinastia străină pentru care el luptase, trebuia păstrată, şi s'a asvîrlit în arenă.

Tot aşa la 1896. De rîndul acesta nu mi-l maĭ închipuesc. De rîndul acesta l-am văzut, căcĭ în toată această criză i-am fost slujbaş zi cu zi, ceas cu ceas.

Ţara întreagă a admirat sacrificiul pe care l-a făcut pentru biserică Lascar Catargiu în acea în vecĭ memorabilă împrejurare. 'Şĭ vor fi închipuit mulţĭ, poate, că va fi fost vre-o luptă în conştiinţa luĭ Lascar Catargiu, între legitima ambiţie de a triumfa şi de a lua încă odată sacrina puterei, şi dorinţa de a vedea pe toţĭ la o l'altă într'o chestie mare. Nu, nicĭ o luptă, nicĭ o ezitare; nicĭ o clipă n'a trecut în această fiinţă superioară ideia că s'ar putea să facă alt-fel. Jertfa îĭ părea lucrul cel maĭ firesc; ce zic? noţiunea chiar de jertfă nu este potrivită cu el. Îşĭ făcea datoria şi nicĭ nu-şĭ putea închipui că făcîndu-şĭ datoria, poate jertfi ceva.

Nu maĭ vorbesc de împrejurările maĭ recente. Sunt

prea nouĭ ca să poată fi amintite în acest locaş de liniştе sufletească. Atîta ţin să spun: că şi aicĭ Providenţa a fost bună cu el. L-a îngăduit să-şĭ facă datoria ca un soldat pănă în minutul din urmă, dar a avut de grijă să-l împedece de a ajunge cu persoana luĭ pe cîmpul de luptă. A murit în bătaie, dar departe de sgomotul asurzitor al armelor, aşa cum se cuvenea unuĭ om pe care avea să-l plîngă un neam întreg, fără nicĭ o deosebire.

Aşa a fost vieaţa mareluĭ nostru şef.

A trăit ca un drept şi a fost un fericit ca toţĭ dreptiĭ.

Da, a fost un fericit, căcĭ fericirea nu stă în suma plăcerilor pe care le poate gusta omul, ci în acea unitate a vieţeĭ care să bizue pe o concepţie simplă, urmată pănă la sfîrşit fără îndoială şi fără turburare sufletească.

A fost un fericit omul care a putut să dezlege o problemă ce s'ar fi crezut insolubilă: să fiĭ şi om de partid, dar adevărat de partid şi să fiĭ şi omul ţăreĭ, să ieĭ parte vie şi la toate luptele, chiar la cele maĭ îndîrjite, şi să fiĭ şi omul datorieĭ, omul care nicĭ o-dată nimic nu sacrifică din convingerile luĭ, şi să fiĭ şi omul cel maĭ popular din cîţĭ aŭ luat parte la vieaţa politică a Romînieĭ.

Căcĭ şi aceasta este o trăsură caracteristică a vieţeĭ iubituluĭ nostru şef. Se stinge în cea maĭ extraordinară popularitate.

De sigur, el nu a căutat-o nicĭ o-dată, dar nicĭ nu a dispretuit-o. De sigur el nu ĭ-a închinat nicĭ o-dată nimic din ceea ce-ĭ dicta luĭ sentimentul datorieĭ, dar nicĭ nu a provocat-o.

El nu avea nicĭ una din acele însuşirĭ strălucitoare care creează ca din farmec idoliĭ mulţimeĭ, efemerĭ şi contestaţĭ, de aceea nicĭ nu a avut de la început acea îmbătătoare dragoste a tuturor, care este cea maĭ înaltă răsplată a omuluĭ de stat. Popularitatea luĭ Lascar Catargiu însă este de o ordine maĭ înaltă. Ea a mers mereŭ înainte, s'a dezvoltat întîiŭ în straturile de sus şi încetul cu încetul s'a scoborît pănă în cele din urmă păturĭ ale societăţeĭ, şi graniţele năbuşind-o, a trecut pretutindenĭ unde sunt inimele romîneştĭ.

La acest extra-ordinar rezultat, Lascar Catargiu a ajuns tot firesţe, fără nicĭ o sforţare. Lascar Catargiu a ştiut

acest mare şi etern adevăr: că popoarele nu se conduc numaĭ cu judecata, ci cu sentimentul, că fără a sacrifica nimic din interesele statuluĭ, aceste interese nu se slujesc bine de cît atuncĭ cînd şi mulţimea le simte, că dacă este netăgăduit că nu este cu putinţă pentru omul politic să truncheze întru nimic ceea ce-ĭ dictează conştiinţa, tot aşa de netăgăduit este că conştiinţele adevăraţilor oameni marĭ nu sunt de cît un reflex aĭ conştiinţeĭ neamurilor.

Pentru o ast-fel de concepţie politică, trebue maĭ presus de orĭ-ce o fire în care eul, orĭ cît de puternic şi orĭ cît de original, mereŭ şi cît maĭ mult să se confunde în noţiunea maĭ înaltă a Patrieĭ, şi o ast-fel de fire nu se poate de cît împreunată cu o inimă blîndă şi iubitoare.

Blînd şi iubitor era Lascar Catargiu. De aceea el a putut să lupte cu cea din urmă energie fără să lase nicĭ o ură, de aceea el a putut 50 şi maĭ bine de anĭ să fie stegarul unuĭ partid şi totuşĭ să-l plîngă neamul întreg. De aceea nu este cu putinţă să-ĭ zugrăvim icoana. Putem vorbi de faptele luĭ, de virtuţile luĭ, de mărimea luĭ. Cum să spunem însă în vorbe acel farmec al omuluĭ dospit din bunătate şi numaĭ din bunătate, acel farmec care s'a dus odată cu dînsul, şi care face că rana noastră nu se va vindeca.

Ar trebui pentru un ast-fel de om, să avem la îndemîna graiul perdut al celor carĭ acum nouă-spre-zece veacurĭ aŭ povestit pentru veciĭ vecilor omenireĭ uimite o epopee de bunătate şi de dragoste divină.

Lascar Catargiu însă nu era de cît un om, dar un om cum nu se naşte de cît tocmaĭ ca să ni se dovedească cîtă divinitate poate intra şi în fiiĭ omuluĭ, dacă le este inima curată.

Şi în neputinţa noastră de a spune pe deplin urmaşilor, cine a fost Lascar Catargiu, să încheiăm cu o singură vorbă:

Cînd a murit Lascar Catargiu, aŭ plîns toţĭ Romîniĭ cum nu maĭ plînsese pentru nimenĭ.

Fie-ĭ ţărîna uşoară!

— FINELE VOLUMULUI III —

TABLA DE MATERII

1896

Pag.

Campania este deschisă! 3

Chestia Mitropolitană:

I. Discursul din Bucureşti 10

II. Discursul din Iaşi 16

III. Discursul din Craiova 20

IV. Al doilea discurs din Iaşi 28

1897

Alegerea colegiului II-lea de Covurlui 39

Casa rurală 51

Legea Teatrelor 85

Nu se poate!!.. (In preajma alegerei de la 3 Aprilie 1897) 91

Duplicitatea politicei liberale (Răspuns la Mesagiul Tronului) 101

De ce a trecut d. Take Ionescu la conservatori. (O cestie personală cu d. G. Palade) 129

1898

Invăţămîntul secundar şi superior 139

Organizarea Gimnaziului 195

Facultatea de teologie din Iaşi 200

Cestia personală cu d. Sp. Haret 203

Cestia personală cu d. G. C. Cantacuzino, ministru al finanţelor 216

Incidentul cu Bulgaria: Insula Bujorescu 220

Pag.

Tulburările din Bucureşti (incidentul Arghir) 221
Alegerea de la Huşi 224
Cestiuni militare :
I. Crearea unui nou regiment 231
II. Armamentul infanteriei. — Aprovizionarea de muniţiuni. — Puşca Manlicher. 234
III. Echipamentul trupelor 242
IV. Concentrările 247
Incurajarea artelor 249
Administraţia în Dobrogea 255
Afacerea Zappa. 260
Pronunciamentul ofiţerilor de cavalerie 280
Subvenţia şcoalelor romîne din Braşov şi d D. A. Sturdza . 288
Alegerea din Iaşi (candidatura D-lui General Manu) . . . 307
Intrunirea din Craiova. 314

1899

Agitaţiile socialiste la ţară 321
Sub-prefecţii şi geandarmii 339
Modificarea legei pentru vînzarea bunurilor Statului. . . . 350
Invăţămîntul profesional 360
Incidentul N. Catargiu—D. A. Sturdza 432
Invăţămîntul profesional (discuţia pe articole) . . . 437
14 Martie 1899 (Manifestaţia de la D. Fleva. — Incidentul şi ciocnirea din strada Enei) 460
Obstrucţiunea 464
Turburările din preajma Camerei 492
Iuterpelări 495
Alte interpelări 496
Modul de obstrucţionism 498
Legea minelor 501
Scăderea vieţei politice a regatului (Interpelare) 547
Cîte-va explicaţiuni date d-lui Vintilă C. A. Rosetti . . . 601
Ultimele momente ale guvernului Sturdza 604

Anexe

In cestia detronărei Mitropolitului Ghenadie (Petiţia ţărei către M. S. Regele) 609

VERIFICAT 2017

Pag.

Trăiască Lascar Catargiu 618
Lascar Catargiu (Toastul d-luĭ Take Ionescu la Congresul Cercului de studiĭ din Iaşi) 621
Declaraţiile d-luĭ Lascar Catargiu:
I. Campania de răsturnare 624
II. Pronunciamentul 628
In cestia naţională (Ordinul Wlassics) 631
Cine e trădător? 633
Cuvîntarea rostită la înmormîntarea luĭ Dim. Cezianu . . 637
Moartea luĭ Alexandru Lahovari (Cuvîntarea funebră) . . 639
Moartea luĭ Lascar Catargiu:
Un articol din «Timpul» 643
La înmormîntarea luĭ Lascar Catargiu (Cuvîntarea funebră). 647

BIBLIOTECA CENTRALĂ DE CONSITARA BUCUREŞTI